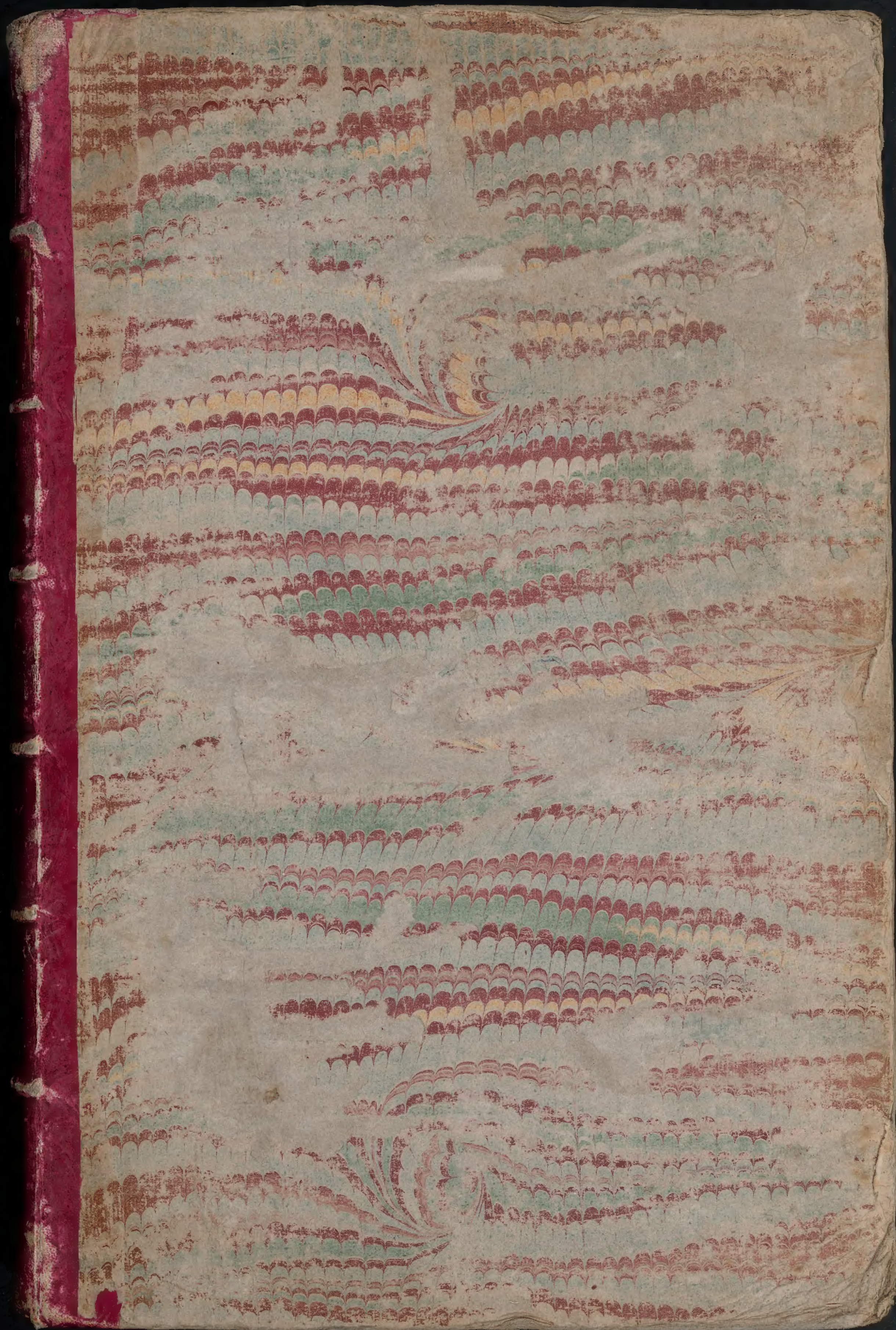
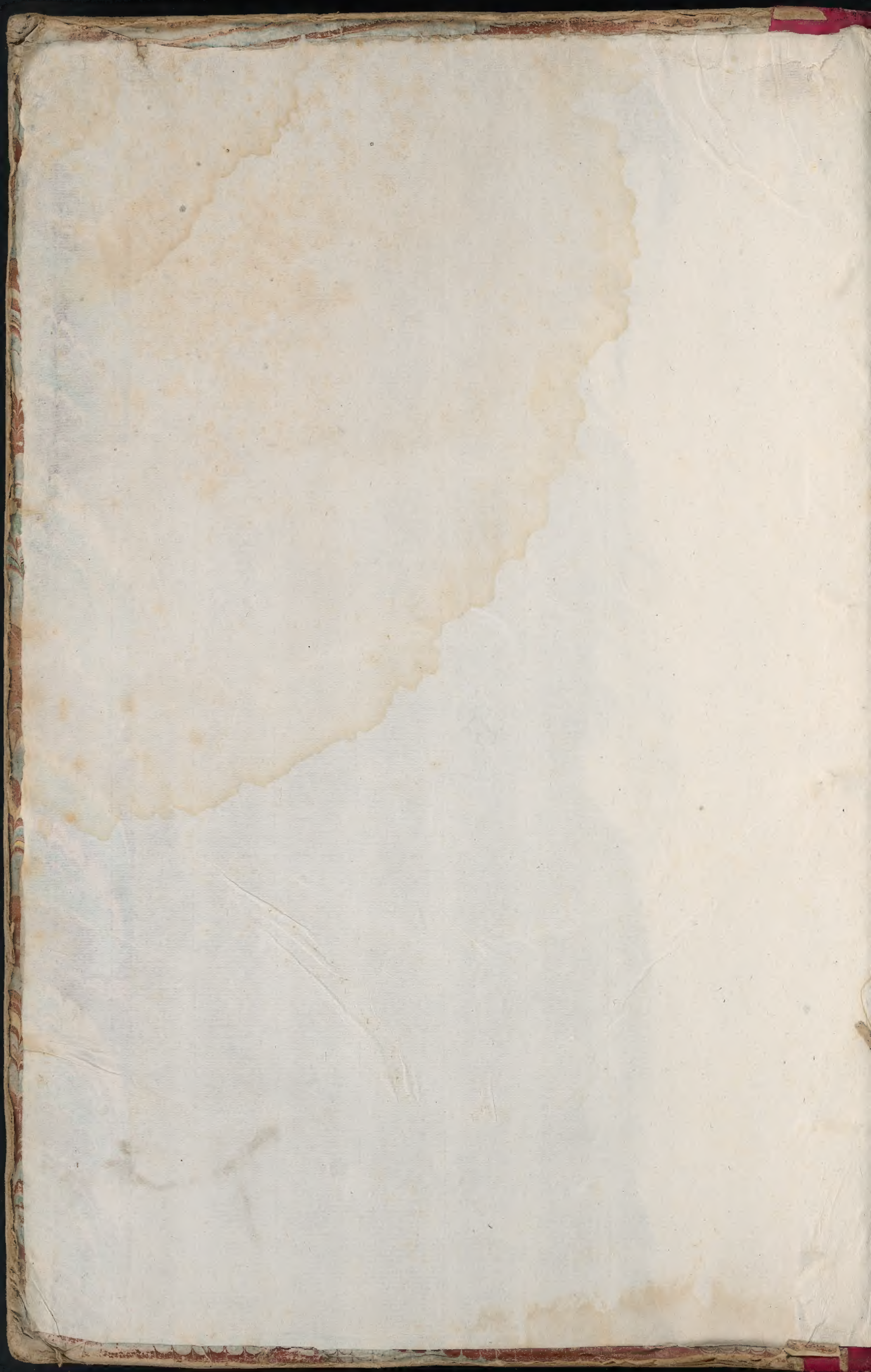
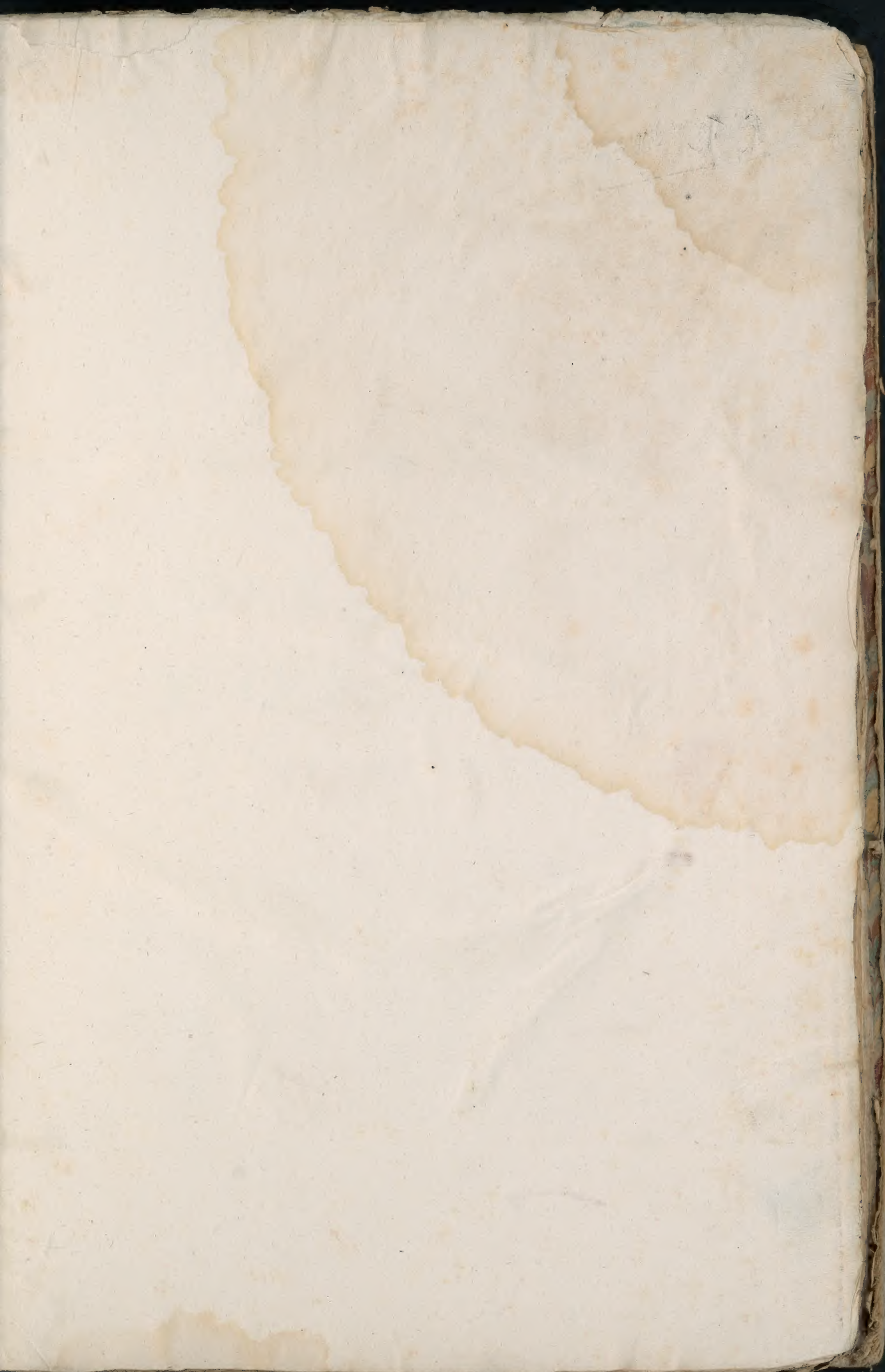

HISTORI
DER
NEDERLANDSCHE VORSTEN.

TWEEDE DEEL.

HISTORI
DER
NEDERLANDSCHE VORSTEN,

Welken, ſedert de regeering van

ALBERT, GRAAF VAN HOLLAND,

Tot den dood van

KEIZER KAREL DEN VYFDEN,

Het hooggezag aldaar gevoerd hebben:

Niet alleen uit de geloofwaardigſte Schryveren en egtſte bewysſtukken dier tyden ſamengeſteld, maar ook met meer dan

DUIZEND HISTORIPENNINGEN

Geſterkt en opgehelderd,

DOOR

FRANS VAN MIERIS.

TWEEDE DEEL.

IN 'S GRAAVENHAAGE,

By PIETER DE HONDT.

MDCCXXXIII.

OP DE HISTORI

DER

NEDERLANDSCHE VORSTEN,

DOOR DEN HEERE

FRANS VAN MIERIS

Met Penningwerk opgehelderd.

Aer vindt men zoeter maetſchappy,
Dan daer de Wetenſchap en Kunſt, als zuſterlingen,
Vereend zyn door een luſt, van arg en afgunſt vry,
Om naer een zelfden lof te dingen?
De Dicht-en Schilderkunſt zyn dus van eenen aert,
In vinding, ſchikking en in wyz' van uit te drukken,
Die nimmer zullen wel gelukken,
Ten zy Verſtand, met geeſt en oeffening gepaerd,
Door onvermoeide oplettendheden
't Natuurlyk ſchoon beſchaeft naer reden

Een Dichter maekt ons een tafreel,
En ſchildert door 't gehoor met fyngewrochte ſtreeken.
Doet niet een Schilder ook door 't toverend penſeel
Gevlyde verf in beelden ſpreeken?
Blinkt niet vernuft en kunſt en braeven meeſters hand
In dag en ſchaduw uit? en kan men uit de trekken
Niet ras den Kunſtenaer ontdekken?
Het Dichterswerk, verlicht door oordeel en verſtand,
Vernieuwt den tyd, weet kracht en leven
Aen zyn ontworpen ſtof te geeven.

Houdt ſchyn in 't ſchild'ren d'eerſten trap:
Haelt Poëzy al veel haer glans van byſieraeden:
Heeft vaſte Tekening den rang van meeſterſchap:
Praelt kennis in Hiſtoribladen:
't Vloeit all uit eene bron. 't Zyn gaeven, die de Kunſt
Door liefde, vlyt en luſt, en onverdrietig waeken
Wiſt tot den roem bequaem te maeken,
En op het eerenſpoor geleidt door haere gunſt.
Het zyn vriendinnen en geſpeelen,
Die in een zelfde lofwerk deelen.

Maer 't is zelfs als een wonderſtuk
Van moeite en overleg, verſtand en werkzaemheden,
By eene in gunſt te ſtaen, verwaerdigd met geluk
Van tot den top te mogen treden.
De wegen zyn daerheen verſcheiden, vol verdriet,
't Gevaer van afgunſt, haet, wanduiding van gelyken,
Doen vaek den wakk'ren geeſt bezwyken,
't Verſtand wordt wars van 't werk, waer van 't geen einde ziet.
Hy is ten hemel waerd verheven,
Die tot een top weet door te ſtreeven.

Doch Mieris door byzond're vlyt
Wiſt eene dubb'le gaef in zich byeen te krygen,
En door 't bezuinigen van deunbeſteden tyd
In beide tot den top te ſtygen.
Ik zal 's Mans Schilderkunſt, daer 's Grootvaêrs geeſt in ſtraelt,
Niet trachten door myn zang in 't flaeuwe licht te zetten;
Die luiſter zoek'm' in Kabinetten,
Daer z'in den eerſten rang van Neêrlands wond'ren praelt,
En met den Grootvaêr en den Vader
Een zeldzaem drietal brengt te gader.

Dit zy voor and'ren zang geſpaerd.
Maer Neêrland roemt hem nu als zyn Hiſtoriſchryver,
Die 't uitgebeeld bewys met tael en kennis paert,
En met een onbezweken yver
Zyn uitgewonnen tyd van ruſt en ſlaep beſteedt
Aan 't ernſtig onderzoek, hoe dikwyls 't Land zyn wetten
Door groote Vorſten zag verpletten;
Maer 't onverzetlyk Volk voor d'oude Vryheid ſtreedt,
En liever all zyn bloed wouw ſtorten,
Dan zich in 't voorrecht zien verkorten.

't Bour-

't Bourgondisch Hof door groots gedrag
Deedt wel 't bevolkte Land in milde voorspoed bloeijen;
Maer zocht ook door die list in 't onbepaeld gezach
All 't Volk op eenen voet te schoeijen.
Toen wierdt der Graeven munt als geldeloos veracht,
't Bourgondisch penningwerk voor 't oog veel aengenaemer,
Ten dienst van Geld-en Rekenkamer,
Met 's Vorsten schild en beeld wierdt in gebruik gebragt,
Om dus 't merkwaerdigst dezer Landen
In spreuk en zinbeeld t'overhanden.

Dit legwerk, dus byeenvergaerd,
Van MIERIS nagespoord in 's Landsgeschiedenissen;
Waer door de nood en vreugd van 't Volk in zynen aert
Uit zoete raedzels was te gissen,
Hieldt 's Mans vernuft en geest, zyn oog en hand in 't werk;
Hier keurig nagebootst, uitvoerig afgetekend,
De tyd zorgvuldig uitgerekend
Ontsluiten voor zyn pen een ruim en open perk,
En doen ons dus uit echte stukken
De vruchten van zyn arbeid plukken.

Wat kunst! welk een behandeling!
Wat kennis doet met een de braeve Schryver blinken!
Hoe wordt het oog gestreeld met kiesche tekening!
Hoe komt zyn styl in d'ooren klinken!
't Is kunst; 't is werk; 't is geest alom, waer 't oog zich wendt.
Dus kan m'in zuivre tael der Vad'ren heldendaeden
Ten voorbeeld leezen en doorbladen,
En 't oogbewys wordt straks de zinnen ingeprent.
Men leert hier uit verbloemde schriften
't Geheim van 't Land naer waerheid ziften.

Een Recht door lang gebruik gekeurd
Was altyd 't wettig deel der vrye Nederlanden,
Hoewel de Vorsten nooit nalieten, op hun beurt,
Dit tot hun voordeel aen te randen.
De Tweedracht, aengestookt door looze Hofparty,
Zocht altyd 's Vorsten magt in burgerschae te vesten,
Zich met derzelver goed te mesten,
En hieldt in burgertwist den dwang der heerschappy,
Hoewel dit 's Vorsten huis en erven
Geduurig strekte ten verderven.

† 2 Dus

Dus zagmen 't magtig Beyersch Huis
Uit den verheven top in wond're laegte daelen,
Door 't naeste bloed gedrukt; en het Bourgondisch Kruis
In Hollands vaenen moedig praelen.
Maer haest deedt het geval die stoute Heerschappy,
Die 't bloed van 't vrye Volk misbruikte in het woeden,
Aen d'Erven 't recht van 't Land vergoeden,
En bragt het Hooggebied aen d'Oostenrykfche zy,
Welk laf, behoeftig en vermetel,
Zich naeuwlyks vast hieldt in den zetel.

Een ingeboren Vorst, 't is waer,
Geleerd en opgevoed by 't volk in 's Lands manieren,
Bragt door zyn zachten aert de Vryheid in gevaer,
Door 't recht naer zyn belang te stieren.
Maer als Geweld en Dwang met wrev'lige Overmagt
In onbepaelden wil de Vryheid en 't geweten
Wouw leggen aen een zelfden keten,
Toen wierdt uit overmoed alle eerbied zelf verkracht,
En d'oude Vryheid als verlooren
Weêr uit haer eigen asch herboren.

Tot d'ingang van dit laetste perk
Zal MIERIS ons nu weêr in zyn Histori leiden,
En streelen oor en oog, en doen in 't keurig werk
Den lust en geest met graegte weiden.
Kunstkamers hebben lang gepronkt met zynen naem;
Nu kan dezelve mêe in ruime boekvertrekken
Tot een gewenst sieraed verstrekken,
Door tael, door tekening, door kennis aengenaem;
En daer de Vryheid in haer gronden
Van 't oude volkrecht wordt gevonden.

Men dank' den Man dan, die zyn tyd
In drukke bezigheid ten nut zoo wist te splissen,
Dat hy een dubb'len oogst der vrugten van zyn tyd
Vol geur en smaek wist op te dissen.
De Roem graveer' zyn naem in duurzaem vast metael,
En schildere zyn lof door kunst in vaste verven,
Die nooit verschieten of versterven,
Maer die 's benyders oog doen scheem'ren door den prael.
Zoo blyv' zyn eernaem in gedachte
Met dubb'len dank van 't nageslachte.

HENR. SNAKENBURG.

HISTO-

HISTORI
DER
NEDERLANDSCHE
VORSTEN:
DES TWEEDEN DEELS
EERSTE BOEK.

1515 Met den aanvang des jaars vyftienhonderdenvyftien traden twee Prinsen in het gebied, welken niet ongelyk in Vorstlyke eigenschappen, in afkoomst die onder de Zon geene weerga hadt, in ontzaglyk vermoogen, of in onmeetelyke drift tot heerschen, door welke zy, mids aan ieder eene waereld te klein viel, elkanderen verscheidene jaaren een gematigd evenwigt in 't Oppergezag van Europa strekten. Wandt naa het overlyden van Lodewyk den Twaalfden zonder manlyke telg naa te laaten, gelykmen voorzien hadt, wierdt de Kroon van Vrankryk aan zynen Schoonzoon, den Graaf van Angoulême, het 1515

1515 naaste oir uit den Koninglyken Stam van Valois opgedraagen. Die, om zynen verheven geest en andere bekoorelyke eigenschappen van Klein en Groot bemind, den vyfentwintigsten (1) van Louwmaand, in het eenentwintigste jaar zyns ouderdoms, te Reims onder den naam van François den Eersten tot Koning gezalfd wierdt. Juist in de zelve dagen dat Keizer Maximiliaan zich van de Voogdye zyns Kleinzoons Karel, Erfprins van Spanje en Aardshertog van Oostenryk, ontsloeg, en den zelven in het gebied der Nederlanden deedt stellen door zyne Dochter de Landvoogdes Margarita. Welke, eenige jaaren herwaart, door een verstand den gemeenen aard der Vrouwen overtreffende, deeze Gewesten met grooten lof bestierd, en dus de openbaare stukken, geduurende de minderjaarigheid van haaren Neef Karel, met haaren naam boven dien van den Voogd en den Erfheer versterkt hadt; uit welke oorzaake nog verscheidene rekenpenningen, in dien tyd te voorschyn gebragt, met den zelven en haar wapen bestempeld gevonden worden. Van welken dees alleenlyk hier tot bewys strekt. 1515

(1) Memoir. de M. du Bellay fol. 13.

De wapenschilden van 's Prinsen Erflanden, die ik op vroegere gevallen reeds beschreeven heb, staan op de eerste helft binnen deeze tytels;

KAROLVS PRINCEPS HISPANIAE ARCHIDVX AVSTRIÆ.

KAREL PRINS VAN SPANJE, AARDSHERTOG VAN OOSTENRYK.

Op de andere helft zietmen het ruitwapen der Landvoogdesse, voerende in het eerste deel Savoije, in het tweede Oostenryk en Borgonje, en in den rand deeze letters;

MARGARITA AVGVSTA ARCHIDVX.

DE VORSTLYKE MARGARITA AARDSHERTOGIN.

Volgens de begeerte des Keizers wierdt de jonge Vorst, nog geen vyftien jaaren oud, door zyne Moeije ter heerschappye der Nederlanden gevorderd, en dus den vierentwintigsten van Louwmaand, met ongemeenen toestel en geen mindere vreugde, plechtiglyk te Loven tot Hertog van Brabant en van Limburg gehuldigd, den Landzaaten met dieren eede, voor zich en zyne Naakoomelingen ten eeuwigen dage, beloovende (2) een rechtvaardig en getrouw Heer te zullen zyn, en ieder by de oude vryheden te zullen handhaaven, zich als Hertog van Brabant in geene oorlogen zonder toestemminge van 's Lands Staaten te zullen wikkelen, noch geene Steden, Landen noch Goederen te zullen vervreemden, bezwaaren of belemmeren. Deeze en andere zaaken van belang, in zesenzestig leden ontworpen, wierden in zekere punten, naa twee maanden, tot heil der Onderdaanen nog nader (3) verklaard en uitgebreid, behelzende voornaamenlyk, dat de Ingezetenen van het zelve Gewest voor het Geestlyke Gerecht der Bisdommen van Luik en Kamerik niet zouden beroepen worden, maar alleenlyk voor de Geestlyke Hoven in Brabant gelegen, en niet anders dan over uiterste willen, huuwelyksche voorwaarden

(2) Ant. Anselmi Codex Belgicus Part. II. fol. 84.

(3) Ant. Anselmi Codex Belgicus Part. II. fol. 96.

1515 den en verstorvene Geestlyke goederen zouden te recht staan. Insgelyks mogten de Kloosters en Geestlykheid, van buiten het Land van Brabant, voortaan geenerleije erfnisfen van gronden, pagten of renten, noch geene onbeweegelyke goederen, binnen de gemelde Landstreeke gelegen, beuren, koopen of zich eigen maaken. De Brabanders dus op de krachtigste wyze van hunne voorrechten verzekerd, en van hunne zyde den Vorst weder trouw en gehoorzaamheid beloofd hebbende, gaven den zelven het Zwaard, ten teken van het Oppergebied, in handen; gelyk hy uit dit inzigt op de twee volgende rekenpenningen, ter gedachtenisse van deeze zyne verheffinge gemunt, verbeeld is. 1515

♀

M.

♀

B.

I. Op de voorzyde van den eersten staat de jonge Vorst in 't harnas met de Aardshertoglyke kroone op het hoofd, en een opgeheven zwaard in de regterhand, ter bescherminge van die Landen, welken door de wapens in het voor hem staande schild zyn uitgebeeld, en in den rand leestmen;

KAROLus PrinCEPS HISPANIaE, ARCHIDux AVSTriæ etc.

KAREL PRINS VAN SPANJE, AARDSHERTOG VAN OOSTENRYK ENZ.

Vermids hy als oudste Zoon niet alleen voor Opvolger in zyns Vaders Staaten, maar ook voor het vyfde Opperhoofd der Guldevlies Ordere erkend wierdt, zoo heeftmen deswege de tekens van die Ridderlyke Waardigheid op de tegenzyde des pennings gedrukt, en dewyl deeze plechtigheid in Brabant, en te Antwerpe, voor het Pascha voltrokken was, zoo vindtmen het jaar vyftienhonderdenveertien aan 't einde van dit randschrift;

IECTOERS DV BVREAV DES MAISTRES D'OSTeL, 1514.

LEGPENNINGEN VAN DE REKENKAMER DER HOFMEESTEREN, 1514.

II. De tweede verschilt luttel in de eene en de andere zyde van den eersten, dan alleen in dit omschrift van de tegenzyde;

IECTOERS POVR CEVLX DES FINANSES, Anno 1514.

REKENPENNINGEN VOOR DIE DER GELDMIDDELEN, IN 'T JAAR 1514.

1515 De Nederlandsche Vorst zich vervolgens in de naastgelegene Gewesten zyner Erflanden willende doen huldigen, en hebbende, 't zy door ingeeving van den Heer van Chevres zynen getrouwen Bestierder, of door eige kennis, overwoogen alvoorens verplicht te zyn de Graafschappen Vlaandre en Artois van den Koning van Vrankryk te verheffen, hadt dierhalven een staatlyk Gezantschap van de aanzienlykste zyner Hovelingen derwaart gezonden; (1) naamenlyk Hendrik Graaf van Nassou en van Viande, Michiel van Croy Heer van Sempy, Michiel van Pavië Deken van de Kameriksche Kerke, Philips Dales zynen Hofmeester, Mercuryn van Gatinaria, Jan Caulier Meester van de Verzoekschriften zyns Hofs, en Gilles van den Damme zynen Geheimschryver, Gemagtigden, zoo om zynen plicht af te leggen voor de Landen, welken hy van die Kroone te leen hieldt, als om de vriendschap met den Koning, tot heil van eens ieders Onderzaaten, op te bouwen, en des zelfs Schoonzuster Renata van Vrankryk ten huuwelyk te verzoeken. De Koning, het wederwinnen van Milanen in den zin hebbende, stelde straks eenige Gemagtigden, welken eerlang het huuwelyk inwilligden en de beloften van manschap die Prins Karel voor de Landen, welken van de Kroone afhingen, verschuldigd was, uitstelden tot hy twintig jaaren oud zoude zyn, of zooveel eerder als hy zich voor dien tyd in persoon by den Koning mogt vinden. Hoewel het huuwelyksgoed van tweehonderdduizend goude Schilden, en het Hertogdom van Berri tot de aflossing van nog vierhonderdduizend gelyke Schilden, midsgaders andere daaromtrent noodige omstandigheden op de omzigtigste wyze geregeld, en op zwaare boete, voor dien 't mogt schenden, vastgesteld wierdt; daar is 'er (2) echter, welken vermoeden dat het den partyën geen ernst was, omdat 'er van deezen breeden handel, hoe zeker gewikt en gewoogen, geen een punt gehouden wierdt, dan datmen op aandryven van Prins Karel in 't heimelyk smeedde, bestaande in de egtverbintenisse van Hendrik Graaf van Nassou, 't hoofd van dit Gezantschap, met Claudia van Chalon, Zuster van Philibert Prins van Oranje, welke by de Koningin was opgevoed. Hoe het zy, het verbond wierdt den vierentwintigsten van Lentemaand getekend, en, om de vriendschap ongeschonde te bewaaren, nog nader, op den laatsten der zelfde maand, vastgesteld (3) van de beste middelen te beproeven om de gereezene geschillen over het Ryk van Navarre zonder verwyderinge te beslegten; doch zoo de Koning van Arragon, of die van Navarre naar 't bevreedigen niet wilde luisteren, dan zoude de onwillige buiten het voorgaande verbond gesloten blyven. 1515

(1) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 199.

(2) Hist. de François I. par Varillas pag. 81.

(3) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 203.

De Fransche Koning, dus van de zyde der Nederlanden niets te vreezen hebbende, zondt ook eenen Gemagtigden naar Londen, en vernieuwde den vyfden van Grasmaand (4) het verbond van vriendschap dat tusschen zynen Voorzaat en den Koning van Engeland gesloten was: by het zelve beloofde hy de schuld van Lodewyk den Twaalfden en de Bruidschat van des zelfs Weduwe Maria, Zuster van Koning Hendrik, schoonze naar Engeland wilde keeren, te voldoen. Maar deeze Vorstin, bedugt of men haar andermaal, uit inzigten van Staat, mogt ten huuwelyk besteeden, hadt liever haare hartstogten dan de zucht tot hoogheid te volgen, en dierhalven, omtrent twee maanden naa den dood van haaren Gemaal, zich heimelyk in den egt (5) verbonden aan Karel Brandon, Hertog van Suffolk, welke zich eertyds in haare gunste gewikkeld hadt, en haar uit dit inzigt in Vrankryk buiten ander belang gevolgd was. Hoe ongelyk de staat deezer Egtgenooten mogt schynen, echter nam Koning Hendrik eerlang genoegen in hunne verkiezinge, en ontfing hen vriendlyk aan zyn Hof.

(4) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 204.

(5) R. Thoyras Hist. d'Anglet. Tom. V. pag. 93.

De Nederlandsche Vorst hadt zich middelerwylen naar Vlaandre begeeven, en wierdt met de gewoone plechtigheid, den twaalfden van Grasmaand, (6) te Gend,

(6) O. Vredii Sigilla

1515 Gend, en tien dagen laater te Brugge in het Graafſchap van Vlaandre geveſtigd. Naa dat de zaaken aldaar geregeld waren, verreisde de Vorſt naar Nieuwerhaven, van waar hy door den Admiraal Philips Baſtaard van Borgonje Heer van Sommelsdyk, en door Adolf van Borgonje Heer van Bevere, midsgaders door de Staaten en een groot getal van Schutteren uit ſommige Steden van Zeeland, met veele ſchepen en ſchuiten als in zeegepraal afgehaald en naar Middelburg geleid wierdt. Met ongemeene vreugde der Landzaaten heeft hy aldaar, den tweeëntwintigſten (1) van Bloeimaand, den eed als Graaf van Zeeland afgeleid, en dien van het grootſte deel der Staaten weder ontfangen; wandt die van Reimerswaal en van Ter Goes waren, met hunne Schutteryen en voornaamſte Stedelingen, op dien tyd te Middelburg gekoomen om de plechtigheden zoo te voltrekken, even of de Vorſt in hunne Steden gehuldigd was; doch by die van Zirikzee verſcheen hy in perſoon, en keerde van daar, geleid door den Admiraal Philips Baſtaard van Borgonje en den Heer van Bevere, naar Holland.

Comit. Flandriæ fol. 152.

(1) Reigersberg Chron. van Zeel. door Boxhorn II. deel pag. 384.

Te Dordrecht koomende en heerlyk ingehaald (2) zynde heeft hy, in tegenwoordigheid der Landvoogdesſe Margarita zyne Moeije, van Frederik van Beijere Paltsgraaf by den Ryn, Philips van Kleef Heer van Raveſtein, Hendrik Graaf van Nasſou Heer van Breda, Willem van Croy Heer van Chevres overſten Kamerling, Jan Graaf van Egmond Beſtierder, Floris van Egmond Heer van S^t^. Maartensdyk algemeenen Stedehouder van Holland, Heer Jan le Sauvaige Ridder Heer van Escambeke en Kancelier, Ferri van Croy Heer van Reux overſten Hofmeeſter, Karel Heer van Salin, Antoni van Lalain Heer van Montigny van Palland en van Kuilenburg, den Prooſt van oud Munſter, Niklaas Everhardi Voorzitter (3) van Holland, Meeſter Albert van Colſter, en Jacob Maurisz, gewoone Raaden in de Raadkamer van Holland, met meer anderen in groot getal aldaar vergaderd, den zelven, den derden (4) van Weidemaand, door den mond van den gemelden Everhardi bekend gemaakt, hoe hy tot mondige jaaren gekoomen, en onlangs geleden door den Keizer zynen Grootvader in het beſtier zyner Goederen en Heerlykheden geſteld was, mids welke de Staaten ontlaſt en ontheven waren van den eed, dienze de Keizerlyke Majeſteit, als Voogd en Beſchermheer gedaan hadden, en derwaart gekoomen te zyn om van de Staaten als Graaf van Holland en Heer van Vriesland ontfangen en gehuldigd te worden, in dier voege en wyze als zyne Edele Voorvaders, en inzonderheid Philips en Karel, en wyle Koning Philips van Kaſtilië zyn Vader ontfangen en gehuldigd waren geweeſt. Het welke by de voornoemde Staaten gehoord en ingewilligd zynde, heeft de jonge Vorſt de vryheden des Lands in deezer voege bezwooren. *Wy Karel door de Genade Gods Prins van Spanje, Aardshertog van Ooſtenryk enz. als Graaf van Holland en Heer van Vriesland, belooven en zweeren plechtiglyk, de heilige Kerk voor te ſtaan en in haare rechten en vryheden te onderhouden, Weduwen en Weezen te beſchermen en in rechten en reden te houden, en doen onderhouden de handveſten en voorrechten van onze Ridderſchap, goede Steden en het gemeene Land van Holland en Vriesland voortyds verleend en gegeeven by wylen onze Grootvaders Hertog Philips, Karel en hunne Voorvaders, Graaven en Graavinnen van Holland en Heeren van Vriesland, en wyders ook de Voorrechten, Handveſten, Vryheden, Inſtellingen, Vergunningen, Weldaaden, en Staaten algemeen of byzonder, hoemen die mag noemen, onze voorſchreeve Ridderſchap, Steden en het platte Land gegeeven, vergund en toegeſtaan by wylen onzen Heer en Vader den Koning van Kaſtilië, Aardshertog van Ooſtenryk, Graaf van Holland en Heer van Vriesland, in dier voege als die van onze Landen van Holland en van Vriesland en een iegelyk van hen lieden deug-*

(2) Balen Beſchryv. van Dordrecht pag. 807.

(3) Præſident.

1515 (4) Groot Plakkaatboek der Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holl. enz. III. deel fol. 20.

1515 *delyk gebruikt en genooten hebben, of ſchuldig waren te gebruiken tot nu toe, te houden en te doen onderhouden, en die goede gewoonten en oude herkoomen waar te neemen en te bewaaren, en voorts de voorſchreeve Ridderſchap, Steden, Landen en Onderzaaten van dien te doen als een goed Prins en Heer ſchuldig zal weezen te doen. Alzoo moet ons God helpen en alle Heiligen.*

Zoodra dit van den Vorſt verricht was, hebben de Staaten hem wederom deezen eed gedaan. *Dat zweeren wy, dat wy huldigen en ontfangen U Allergenadigſten Heer Karel, Prins van Spanje, Aardshertog van Ooſtenryk als onzen Genadigen gebooren Landsheer en Prins, Graaf van Holland en Heer van Vriesland, Uwe Genaden Hoogheerlykheid en Graaflyke rechten getrouwelyk te bewaaren en te onderhouden, alle Uwe Genaden Dienaaren en Amptenaaren, elk naar zyn behooren hunnen dienſt doende en volbrengende, te gehoorzaamen en te onderſteunen; goed, getrouw en gedienſtig te weezen, ter beſcherminge van Uwen Edelen Perſoon en Staaten, als wy van recht en redenen ſchuldig zyn, en voorts al te doen dat goede getrouwe Onderzaaten der Graaflykheid van Holland ſchuldig zyn. Zoo moet ons God helpen en alle Heiligen.* Welke zaaken de Prins, op verzoek der Staaten en tot elks zekerheid, beſchikt en aan Philips Haneton zynen eerſten Geheimſchryver bevoolen heeft in geſchrift te ſtellen, en, ten einde het zelve vaſt en ten eeuwigen dage van waarde blyven zoude, ondertekende hy den brief met zynen naam *Charles*. 1515

Wyders, terwylmen in Holland groote moeite vondt by het inſtellen, regelen en heffen van de Verpondingen (1) der Landen en Huizen, deedt zich de Prins vervolgens in de byzondere Steden aldaar huldigen, gelyk hy den vyftienden dier maand de voorrechten en vryheden van Leyde bezwoer, en den Eed van getrouwigheid der Ingezetenen weder ontfing. Wanneer deeze omſtandigheden verricht waren, heeft hy, door zyn Vorſtlyk vermoogen, het verſchil over 't oproer voor twee jaaren te Leyde in den Ommegang gereezen, 't gene tusſchen de Stedelingen en 's Landsgedingverzorger (2) nog hing, door Niklaas Everhardi geheel doen vernietigen. Naa het voltrekken van al deeze Staatlyke plechtigheden, die hier en elders groote beweeging maakten, heeftmen, om 't aanvaarden van dit langgewenſchte gebied beter in 't geheugen te bewaaren, den Vorſt als eenen Opperrechter met het zwaard in de hand op de twee volgende rekenpenningen afgebeeld.

(1) Chron. van Holl. Diviſie XXXII. Cap. 45.

(2) Procureur Generaal.

♀

B.

♀

M.

I. De ten ſtryde toegeruſte Vorſt wordt met het wapenſchild zyner Erflanden, gelyk het van zynen Vader Philips gevoerd was, op de voorzyde binnen dit randſchrift gezien;

KAROLVS DEI GRATIA PRINCEPS HISPANIAE, ETC.

KAREL DOOR GODS GENADE PRINS VAN SPANJE ENZ.

De

1515 De tegenzyde pronkt met de tekenen der Guldevlies Ordere, om welken de gekroonde 1515
Wapenschilden van Kastilië, Leon en Granade, midsgaders deeze letters gesteld zyn:

IECToERS DV BVREAV DES MAISTREs D'OSTEL, ANnO 1515.

LEGPENNINGEN VAN DE REKENKAMER DER HOFMEESTEREN, IN 'T JAAR 1515.

II. Op de voorzyde van den tweeden ziet men het halve lighaam van Prins Karel, hebbende de Aardshertoglyke Kroon op het hoofd, de Guldevlies Order om den hals, en het Zwaard, ten teken van het thans verkreege vermoogen, in de hand; en dewyl hy de bescherming zyner Onderzaaten hadt aangenoomen, zoo zou de Nederlandsche Leeuw als agter dit schuthek, gelyk die op de tegenzyde is afgebeeld, veilig moogen rusten. Welke penning niet alleen door last van den Vorst gemaakt, maar, zoo ik meene, ook door hem ryklyk omgedeeld is; want men leest in beide letterzoomen deezen aaneengeschakelden zin;

KAROLVS PRINCEPS HISPANIARVM, ANnO 1515.
LARGITOR NVMMORVM FINANCIARVM.

KAREL PRINS VAN SPANJE, IN 'T JAAR 1515.
MILDUITDEELER DER REKENPENNINGEN
VAN DE KAMER DER GELDMIDDELEN.

B.

III. De derde heeft op het voorstuk de meergemelde wapens en tytels van den Prins Karel; en om aan te toonen, dat deeze Nederlandsche Staatsverandering op het bevel van den Keizer Maximiliaan verrigt was, zoo heeft men in het vlak van 't agterstuk by verkorting door twee groote letters, myns oordeels, deeze bediedenis gesteld;

MAXIMILIANI JUSSU.

DOOR LAST VAN MAXIMILIAAN.

Rondom de zelven vindt men een randschrift, dat zyne betrekking heeft op de toen gewoone wyze van rekenen;

IETtES BIEN QVE VOVS NE PERDIS RIEN. 1515.

WERP WEL OPDAT GY NIETS VERLIEST.

Al deeze omstandigheden waren naauwlyks ten einde geloopen, of de Gezanten (1) van den Koning van Vrankryk, de Heer van Vendosme, Steven Poncher Bisschop van Parys, de Heeren van Genly en van Escheney, kwamen, omtrent het laatste van Weidemaand, by den Nederlandschen Vorst in 's Graavenhaage; daar het ontworpe huuwelyk van Prins Karel met Renata van Vrankryk nog nader besslooten zynde, hebbenze ook, op 't aandry-

(1) Memoires de M. du Bellay fol. 14.

1515 dryven van den Vorst, de verbintenis tusschen Hendrik Graaf van Nassou en Claudia van Chalon, eenige Zuster des Prinsen van Oranje, vast gesteld, en niet lang hiernaa den gemelden Graaf Hendrik gevoerd naar La Fere sur Oize in Vrankryk, werwaart de Prinses gebragt, de trouw voltrokken, en dus de grondslag der Hoogheid, tot welke die van den Huize van Nassou in 't vervolg gesteegen zyn, geleid wierdt.

't Is waar, dat deeze telgen, uit Otto Graaf van Nassou gesprooten, reeds magtige goederen in de Nederlanden bezaten; wandt de Overgrootvader van deezen Hendrik, Engelbert de Eerste, hadt door het huuwelyk met Johanna (1) Erfdochter van Jan, Heer van Polanen, des zelfs naalaatenschap in het Huis van Nassou overgebragt; en dewyl de gemelde Jan het Land van Breda, in 't midden der veertiende eeuwe, van Jan den Derden, Hertog van Brabant, voor drieënveertigduizend (2) guldens gekogt hadt, zoo is deeze Heerlykheid niet alleen, maar ook die van Polanen, de Lek, den Berg, Oosterhout, Rozendaal en Steenbergen, op zyne Dochter (3) gestorven, en dus door haaren Zoon Jan aan des zelfs Zoon Engelbert den Tweeden agtergelaaten. Welke overleeden, zynze ten deel gevallen aan zynen Broeder Jan, die de zelven weder aan zynen oudsten Zoon, den gemelden Hendrik, inruimde. Dees was, boven zoo ryke bezitting, om zyne deugd en bekwaamheid ook grootlyks bemind van den Nederlandschen Vorst Karel, die hem nog den naastlaatsten van (4) Wynmaand deezes jaars, tot Stadhouder van Holland, Zeeland en Westvriesland verhief. Van welk ampt Jan, Graaf van Egmond, om zynen hoogen ouderdom reeds ontslaagen was, en 't gene door zynen Broeders Zoon Floris, Heer van Ysselstein, myns oordeels, eenigen tyd moet bekleed zyn, omdat ik deezen als Stadhouder van Holland in verscheidene stukken des Lands genoemd, en nogtans op de Lyst der zelven niet gesteld vinde. Dewyl my een penning met het wapen en den naam van deezen Stadhouder Hendrik ter hand gekoomen is, zoo zal ik dien by zyne verheffing hier laaten volgen. 1515

(1) J. Orlers Geneal Comit. Nassoviæ fol. 27.

(2) Butgens Trophè de Brab. Tom. I. fol. 439.

(3) Gout√hoeven Chron. van Holl. fol. 140.

(4) Gouthoeven Chron. van Holl. fol. 101.

B.

Hy was door zyne Moeder Elizabet of Isabella, Dochter van Hendrik Landgraaf van Hessen, in 't jaar veertienhonderddrieëntagtig ter waereld gebragt, door den uittersten wil van zynen Oom Engelbert, in het vierde jaar deezer eeuwe, Burggraaf van Antwerpe (5) geworden, en een jaar laater door Philips den Schoonen, Koning van Kastilië, met de Guldevlies Ordere beschonken, die men op het eerste deel rondom zyn gekroonde Wapenschild, in het welke de Nassousche Leeuw en de balk van Viande tegen elkanderen gesteld zyn, vindt afgebeeld; wordende door deeze woorden besllooten;

(5) Butgens Trophè de Brab. Suppl. Tom. I. fol. 470.

HENRICVS COMES DE NASSOV.

HENDRIK GRAAF VAN NASSOU.

Rondom den Vlinder, die op het andere deel als een zinnebeeld van 's menschen krachtigste leevenstyd voorkomt, leestmen;

NE

NE SINAS INVETERESCERE.

GEDOOG NIET DAT HET VEROUDERE.

Geduurende deeze omwenteling der zaaken, en dat het verschil om de bezitting van Groeninge nog stondt, zaten de Saksen en Geldersen elkanderen geweldig in het hair; wandt eenige Vriezen, door byzondere inzigten gedreeven, hielden de zyde van den Saks; anderen, bekoord door de verlokkende beloften van in vryheid, buiten (1) schattingen en overlast der vreemde Heeren, hen van de Geldersen toegezeid, te zullen leeven, spanden met deezen aan, en kreegen behalven veel volks ook den grooten Pier, een wreed man van ongemeene sterkte en kloekheid, aan hun snoer, welke zyne vyanden zoo ter Zee als te Land bittere neepen gaf, die zelf de Noordhollanders (2) somwylen by wederstuiting gevoelden. Wanneer door dagelyksche ontmoetingen, en door het winnen en verliezen van Steden en Sterktens, groote elende en onverwinnelyke zwaarigheden, die de Vriezen inwendig verteerden, voortkwamen; en Georg Hertog van Saksen ten einde van krachten, geld en raad zynde, hadt dees geene uitkoomst weetende, in de Lente deezes jaars zyne Gelastigden Rudolf Schenk van Tautenburg, Sjoerdt Sichaven, Simon Rischach zynen Kancelier, en Hendrik Slenits, naar Middelburg aan den Prins Karel gezonden, om dien de heerschappy van Vriesland op te draagen. Wandt, schoon Albert, Hertog van Saksen, dat gebied eertyds van Philips den Schoonen in vergoedinge van driehonderdduizend guldens, en dat nog onder beding, gekreegen hadt, van dat Philips of zyne Erfgenaamen het zelve voor driehonderdenvyftigduizend guldens mogten lossen, nogtans hadt Georg zoodaanigen afkeer van deeze Landstreeke, dat hy, eensdeels om zich van den Geldersman te wreeken; andersdeels om zyne dagen geruster te slyten, door de gemelde Gemagtigden en eenige hiertoe aangestelde Raaden van den Nederlandschen Vorst, naamenlyk Jan Sauvaige Kancelier van Borgonje, Antoni van Lalein, Adriaan Floriszoon, en Niklaas Hackenei, de wederoverlevering van Vriesland den negentienden van Bloeimaand op deeze voorwaarde (3) deedt tekenen.

(1) Chron. van Vriesland door Broeder Peter, pag. 153.

(2) Velius Chron. van Hoorn. pag. 103.

(3) Ub. Emmii Hist. Frisiæ fol. 743.

De Vorsten Karel en Georg zouden beide bewerken, dat deeze overdragt van den Keizer en 's Ryksvorsten goed gekeurd mogt worden, en van de zyde des Hertogen van Saksen zouden des zelfs Kinders en Broeder deezen handel bevestigen. Voorts zoude Georg by de overlevering der Steden, Schansen en Vastigheden, ja zelf der Landen op zyn eigene kosten bedykt, welken hy in Vriesland bezat, en t'evens der handvesten en brieven die hem daaromtrent van den Keizer of van Koning Philips verleend waren, honderdduizend Rynsguldens, 't zy in geld of wolle Lakens, ontfangen, ter voldoeninge zyner onbetaalde soldaaten; mids hy zyn oorlogstuig een jaar ten dienste van den Nederlandschen Vorst en ter beschherminge der overgedraagene Sterktens zoude laaten, naa welken tyd het zelve hem overgeleverd zoude worden. Wyders zoude Prins Karel, volgens een gemaakt verdrag, aan Floris van Egmond, geduurende des zelfs leeven, jaarlyks uit de inkoomsten van de Bilt vierhonderd guldens betaalen; insgelyks de giften daaromtrent aan anderen gedaan van waarde, en den Graaf van Benthem in zyne verbonden met Graaf Edzard of den Hertog van Gelder begreepen houden. Op zoodaanig een beding deedt Hertog Georg afstand van Vriesland, dat hem zooveel onrust en de magt zyner middelen gekost hadt; en het schynt my niet ongevoeglyk, by dit merkwaardige geval het afbeeldsel van dien Hertog, die dus lang het Stadhouderschap bekleed hadt, zoo als het

1515 het op zynen penning, schoon eenige jaaren laater gemaakt, voorkomt, ter versterkinge van 't geheugen hier neder te stellen. 1515

De voorzyde draagt het borststuk van den Saks, omzoomd door deezen dubbelen letterkring;

GEORGIVS DEI GRACIA DVX SAXONIAE ETC. ANNO DOMINI MDXXVII, ETATIS SVAE LVI.

GEORG DOOR GODS GENADE HERTOG VAN SAKSEN ENZ. IN 'T JAAR DES HEEREN MDXXVII, ZYNS OUDERDOMS LVI.

Het prachtige wapenschild van de Saksische Landen vertoont zich op de keerzyde, omvangen door deeze spreuk uit de Harpzangen (1) van Koning David;

(1) Psalm. CXIII. vers. 2.

SIT NOMEN DOMINI BENEDICTVM.

GEZEGEND ZY DE NAAM DES HEEREN.

Naauwlyks hadt Keizer Maximiliaan deezen handel goedgekeurd, of het stuk wierdt ernstig voortgedreeven, en Prins Karel, om het voltrekken gemaklyk te maaken, sloot met den Hertog van Gelder een bestand (2) voor vier maanden, opdatmen binnen dien tyd de overige verschillen mogt beslegten: onderwylen wierdt ieder in de geruste bezittinge der verkreegene Steden, Landen en Goederen door deeze wapenschorzing gelaaten; welke haaren aanvang nam vier dagen naa datze te Delft den agtsten van Weidemaand schriftlyk getekend was.

(2) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 572.

Niet lang hiernaa zondt Prins Karel den Heer van Ysselstein, Floris van Egmond, naar Vriesland, die niet zoodra te Harlinge kwam, of hem wierdt, den drieëntwintigsten der gemelde maand, het Kasteel aldaar overgeleverd. Voorts trok hy naar Leeuwaarde, daar Phlug, Kancelier des Hertogen van Saksen, uit den naam zyns Heeren de Staaten des Lands, van alom verzaameld zynde, ontsloeg van den voorheen gedaanen eed, begeerende dat de zelven zich aan Prins Karel zouden onderwerpen; maar deezen, ten hoogste verwonderd dat de voornoemde overdragt buiten hunne kennis geslooten was, weigerden dierhalven ook eenen nieuwen eed te doen. Dit besluit stondt zoolang, tot de moedwil der onbetaalde Krygsknegten van den zoogenaamden zwarten hoop de Vriezen dwong zich aan de begeerte des Heeren van Ysselstein te onderwerpen; zulks men eindelyk te raade wierdt den Nederlandschen Vorst op dit beding (3) aan te neemen. *Dat hy Karel van Borgonje en zyne Erfgenaamen, uit den naam der Stenden van Duitsland, Landvoogden van Vriesland zouden zyn, en hiervan door zynen Grootvader Keizer Maximiliaan eene handvest zoude doen schryven en die den Vriezen toonen; voorts dat Gewest met wapenen en gerechtigheid beschermen, midsgaders in de regeeringe des Lands den regel der Saksen gebruiken;*

(3) P. Winsemius Chron. van Vriesl. fol. 432.

1515 *ken; nogtans de laſten, zooveel de gelegenheid mogt lyden, verminderen; ook zoude hy het verdrag, tusſchen de Edelen en den Hertog van Sakſen aangegaan, geſlooten houden, en de Vriezen buiten hun Land niet te recht roepen: indien 'er echter eenige verſchillen mogten ryzen, die zouden door vier middelaars, van iedere zyde een gelyk getal te noemen, beſlegt worden.*

De dag ter huldiginge, de eerſte van Hooimaand, verſcheenen zynde, is Floris van Egmond Heer van Ysſelſtein, die zich by dit geval Algemeen Stadhouder van Holland, Zeeland en Vriesland noemt, te Leeuwaarde met eenen Heraut, (1) van den Nederlandſchen Vorſt gekleed met den plechtigen wapenrok en een zwaard in de handen, voor hem naar S^t. Vitus Kerk gegaan; ſtaande in 't openbaar voor het groote Choor om den eed af te leggen en te ontfangen, heeft hy alvoorens den Geeſtlyken, Edelen en Heerſchappen van Vriesland, en de Burgermeeſteren, Schepenen, Raaden en Gemeente der Stad Leeuwaarde, uit den naam van Prins Karel, beloofd alle voorrechten en vryheden, die hen van de Keizeren en Pauzen vergund waren, te zullen laaten genieten, buiten hunne koſten de Landen te zullen vereenigen, en de Gelderſſen te verdryven. Hierop hebbenze Karel Prins van Spanje tot Erflandvoogd van 't Heilige Ryk in Vriesland aangenomen, en den zelven trouw en gehoorzaamheid beloofd. Onder 't voltrekken van deezen handel, deedt de Heer van Ysſelſtein (2) Goud en Zilver geld voor de Gemeente te grabbel werpen, gelyk weinig tyds laater ook te Franeker gedaan wierdt. Sedert betaalde Heer Floris zestigduizend guldens (3) der agterſtallige bezoldinge aan den zwarten hoop, welke ſtraks met omtrent duizend Gelderſſen, uit Sneek en andere Oorden, in den dienſt van den Franſchen Koning overging. 1515

(1) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 574.

(2) Gouthoeven Chron. van Holl. fol. 572.

(3) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 575.

Indien zelven tyd, dat Vriesland weder aan de andere Nederlanden gehegt wierdt, hadt Kriſtiaan, of by anderen Kristiern genaamd, Koning van Deenmarke, Zweede en Noorwege, den Bisſchop van Dronthem (4) en veele Edellieden met agt groote ſchepen naar Nederland gezonden, om zyne ondertrouwde Bruid Iſabella van Ooſtenryk, Zuster van Prins Karel, af te haalen. Dees Hoflyke Stoet, den vierden van Hooimaand te Ter Veere in Zeeland aangekoomen, ſtaaken, verſterkt door drie kloeke ſchepen van Zirikzee, op een van welken, de Juliaan geheeten, de Koninglyke Bruid haar verblyf nam, den zeſtienden der zelve maand (5) weder in Zee, onder het bevel van den Nederlandſchen Admiraal Philips Baſtaard van Borgonje, en in 't gezelſchap van een goed getal des Adels zoo Heeren als Juffrouwen; welken de Vorſtin naar Koppenhaven geleidden, alwaar de noodige plechtigheden der egtverbinteniſſe, de Bruiloft en andere omſtandigheden, met ongemeene vreugde en pracht voltrokken wierden. Ter oorzaake van deezen Overzeeſchen togt, op welken de Vorſtin alles aan de wispeltuurige Fortuin gewaagd, en zich dus met den Koning vereenigd hadt, vind ik den nevenſtaanden penning gemaakt.

(4) Reygersberg. Chron. van Zeel. door Boxhorn II. deel pag. 386.

(5) Reygersberg Chron. van Zeel. door Boxhorn II. deel pag. 387.

S.

Het

1515 Het halve lighaam van de Koninginne ſtaat, met de Kroone op het hoofd en een Ryks-appel in de hand ſierlyk opgetooid, op het voorſtuk, omzoomd met deeze tytelen; 1515

ISABELLA REGINA DANIÆ CHRISTIERNI VXor, PHILippi HISPaniarum REGis FILia.

ISABELLA KONINGIN VAN DEENMARKE VROUW VAN KRISTIERN, DOCHTER VAN PHILIPS KONING VAN SPANJE.

Op het ruggeſtuk ziet men de onbeſtendige Fortuin door eene Vrouw van den wind gedreeven, ſtaande op eenen kloot, die van de golven bewoogen wordt, afgebeeld; en dewyl de dwaasheid der menſchen, even als de ſchrandere Schimpdichter (1) Juvenaal meldt, haar tot eene Godin gemaakt hadt, zoo is ze hier als Bruidleidſter, aan welke de Vorſtin alles vertrouwde, geſteld geworden; wandt men leeſt 'er dit randſchrift nevens;

(1) Satyra X. vers. 366.

OMNIA FORTVNÆ COMMITTO.

IK BEVEELE ALLES AAN DE FORTUIN.

Hoe voordeelig dit huuwelyk den Huize van Ooſtenryk mogt ſchynen, van vry grooter gevolg was de handel, welke toen door Keizer Maximiliaan beleid wierdt; wandt dees, aan de eene zyde voor de geweldige toeruſting des Franſchen Konings, aan de andere voor eenige weifelende Zwitſers bedugt geworden, zogt thans zyne voorheen ontworpene gedachten met ernſt door te dryven, en de Kinders zyns Zoons door den egt aan de Ryken van Hungarië en Boheme te verbinden; tot dit einde reeds door Matys Biſſchop van Gurk, die door Paus Leo den Tienden tot Kardinaal verheven was, als mede door Jan Biſſchop van Waradyn en andere Gezanten, dikwylen met Ladislaus Koning van Hungarië en Boheme gehandeld hebbende, deedt hy eindelyk Jan Cuspiniaan (2) zynen Raad en Hiſtoriſchryver, en eenige anderen, derwaart vertrekken, om den Koning Ladislaus, en des zelfs Broeder Sigismund Koning van Poole, tot eene byeenkoomſt te Weene uit te noodigen, en, ware 't moogelyk, dus ook de oude eendragt door een nieuw verbond van vriendſchap in eenen altyd duurenden vreede te verwiſſelen, en hierdoor de Ooſtenrykſche Landen aan dien kant voor den aanval der Turken of andere vyanden te dekken. Wandt de Keizer het verbond, in het negentigſte jaar der voorgaande eeuwe geſlooten, wegens de erfvolging in Hungarië en Boheme hem door Koning Ladislaus, by mangel van eenen manlyken Erfgenaaam, beloofd, ſedert door de geboorte van des zelfs Zoon verydeld ziende, poogde die verloore hoope thans door egtverbintenisſen, wyl 'er geen ander middel overig ſcheen, te herſtellen; omdat Koning Ladislaus, niet onkundig van 't gemelde verbond, en voor eenen ontydigen dood, voor 's Keizers vermoogen of voor de wispeltuurigen aard zyner Onderdaanen bevreesd zynde, hadt zich by tyds hier tegen gewapend, dierhalven zynen eenigen Zoon Lodewyk, omtrent twee jaaren oud, van de opvolginge der Ryken verzekerd, en dien zoowel tot Koning van Hungarië (3) als van Boheme doen kroonen, midsgaders dit zeldzaam bedryf den Naakoomelingen op deezen penning agtergelaaten.

(2) J. Cuſpiniani Diarium, de Congreſſu Cæſaris & trium Regum. Apud M. Freherum Script. Germ. Rer. Tom. II. fol. 594.

(3) J. Dubravii Hiſt. Bohemica fol. 262.

De

M.

De Vader Ladislaus, wiens gekroond hoofd op de eerste helft gevonden wordt, was omtrent het eenenzeventigste jaar naa de veertienhonderd op den Troon van Boheme, en negentien jaaren laater op dien van Hungarie geklommen, dierhalven is de rand belaaden met deeze tytelen;

WLADISLAVS DEI GRATIA REX VNGARIAE ET BOHEMIAE.

LADISLAUS DOOR GODS GENADE KONING VAN HUNGARIË EN VAN BOHEME.

De Zoon Lodewyk, een tweejaarig Kind, is op de wederhelft afgeschetst in zoodaanige gedaante als hy gezeten was, toen hy plechtiglyk tot Opvolger in zyns Vaders Ryken verklaard en gekroond wierdt; hebbende dit randschrift;

LVDOVICVS FILIVS REGIS VNGARIÆ ET BOHEMIÆ CORONATVS 1508.

LODEWYK ZOON DES KONINGS VAN HUNGARIË EN BOHEME GEKROOND 1508.

Wanneer de Koningen en de Gezanten des Keizers eenigen tyd te Presburg met onderhandelingen over hunne voorneemens gesleeten hadden, en de zaaken op eenen goeden voet stonden, sloegenze den weg op naar Weene; des Keizer Maximiliaan, van hunne koomst verwittigd, hen den vyftienden (1) van Hooimaand met eenen uitgezogten Stoet Adels en Krygsknegten te gemoet ging. Niet verre van Trautmansdorf genaderd, hieldt hy stand, en deedt eenen hoogen boom in 't midden van den weg planten, onder welken hy, den volgenden dag, den Koning van Hungarië, Ladislaus, met des zelfs Kinderen Lodewyk en Anna, en Sigismund Koning van Poole, Broeder van Ladislaus, met eenen geweldigen sleep volks, op het prachtigste uitgedost, geduurende het geschal van trompetten en trommelen, ontfing. Heerlyk was deeze ontmoeting in het beschouwen der verschillende wapenrustingen, die door de straalen der Zonne een ontzaglyk weêrlicht baarden, en den luister van 't goud, spiegelende in 't blinkende harnas, verdubbelden. De Keizer, den Koningen de hand geevende en hen verwelkoomende, zeide in Latyn, *dit is de dag dien de Heere gemaakt heeft, laat ons verheugd en vrolyk zyn.* Op welke spreuk de Koning van Poole antwoorde, *och of deeze onze byeenkoomst de gansche Kristenheid gelukkig en voordeelig mogt zyn!* Met deeze en andere plichtpleegingen liep de dag ten avond, en al de meenigte trok den naastvolgenden, den zeventienden, binnen Weene, van zes Raaden, aan 't hoofd van vyftienhonderd Stedelingen, meest in roode kleederen, van de Geestlykheid, van de Gildens en Gemeente, met zoodaanigen toestel ontfangen en binnen geleid, dat, byaldien de geduurige regen de praal niet verhinderd hadt, men zoude in veele eeuwen geen heerlyker gezien hebben. De Keizer, de Koningen en de voor-

(1) Cuspiniani Diarium fol. 600, & seq.

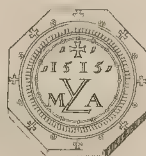
1515 naamften huns gevolgs zetteden ftraks hunnen tred naar de Kerk van S^t. Stefanus, en aldaar eene redevoering gehoord, en den zeegen van den Bisfchop dier ftad gekreegen hebbende, trokken zonder toeven naar hunne verblyfplaatfen.

Sedert wierdt de handel, voorheen door Gezanten ontgonnen, door de Vorften perfoonlyk aangehegt, en eindelyk een verbond gefmeed, by het welke de eendragt, vreede en vriendfchap opgebouwd, en de onderlinge hulp tegen hunne vyanden voor zich, hunne Kinderen, Naakoomelingen, Heerfchappyen en Onderdaanen beftendig gemaakt zouden worden; en, opdat dit te beter aandrang mogt krygen, wierdt Maria van Ooftenryk aan den voorheen gemelden Lodewyk van (1) Hungarië ten huuwelyk beloofd, en door den Keizer zoowel als door den Koning Ladislaus verzekerd van hen, alsze tot behoorelyken ouderdom kwamen, wetlyk te zullen doen trouwen. Ook zou de Keizer aan Anna, Dochter van Koning Ladislaus, eenen zyner Kleinzoonen, Karel of Ferdinand, tot een Egtgenoot geeven en zich binnen 't jaar verklaaren, midsgaders zich by voorraad in 't aanfchyn der Kerke voor eenen der zelven plechtiglyk aan haar met deeze woorden verbinden: *ik Maximiliaan ontfang u Anna tot myne wettige Gemaalin*, op welk zeggen de Princes zoude antwoorden; *ik Anna ontfang u Maximiliaan tot mynen wettigen Gemaal:* op deezen voet zoude Ladislaus zyne Dochter Anna tweehonderdduizend Hungarifche guldens ten huuwelyk geeven, en aan zynen Zoon Lodewyk jaarlyks vyfentwintig duizend Hungarifche Dukaaten, even zooveel als de Keizer aan zyne Kleindochter en zynen Kleinzoon beloofd hadt. Het welke van den Keizer, van den Koning van Hungarië en dien van Poole, met raad en toeftemminge der Kardinaalen en Gezanten, den tweeëntwintigften van Hooimaand, getekend en gezegeld wierdt. Hierop deedt men de Bruid, Princes Anna, derwaart brengen, eene goude Kroon (2) op 't hoofd zetten, en met eenen Staatlyken fleep van Hofjufferen naar de Kerk van S^t. Stefanus geleiden, alwaar zy, gevolgd van den Keizer en de Koningen, met lieflyk Muzyk onthaald, en onder den drang der toegevloeide meenigte, door den Kardinaal van Strigonië met den Keizer Maximiliaan, volgens het voorgaande beding, getrouwd, en door 't ontfangen van den ring aan hem wettiglyk verbonden is. Naauwlyks was dit verrigt of Lodewyk, de gekroonde Erfprins van Hungarië en Boheme, wierdt door den zelven Kardinaal aan Maria van Ooftenryk ten huuwelyk befteed; wandt de Keizer hadt deeze Prinfes met zoodaanig een oogmerk in 't voorgaande jaar uit Vlaandre naar Weene ontbooden en aan zyn Hof gehouden. 't Zy nu om de vreugde deezer dubbele vereeniginge te vergrooten en den aanfchouweren bet te doen gedenken, of in aanmerkinge van 't voorgaande verbond der Vorften, men verzekert ons, dat deeze munt (3) toen onder het rondomftaande volk te grabbel geworpen wierdt. 1515

(1) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 212.

(2) Cufpiniani Diarium fol. 606. & feq.

(3) Luckii Sylloge Numism. fol 30.

L.

Uit de enkele letteren, die onder het jaartal 1515. op de voorzyde gefteld zyn, kan men de naamen van Maximiliaan, of Maria, van VLadislaus of LVdovicus en van Anna, welken by dit huuwelyksfeeft tegenwoordig, en die hier voornaamenlyk in betrokken waren, opmaaken. De gekroonde tweekoppige Arend, welke op de rugzyde binnen een fierlyken

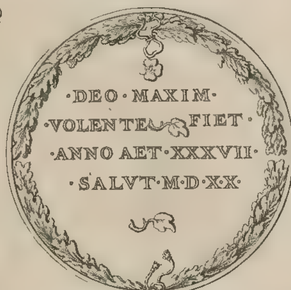
1515 lyken kring gevonden wordt, geeft te kennen, dat deeze munt door orde van den Keizer gemaakt is. 1515

Zoodra de Kerkgebaarden eindigden, steeg de Keizer op eenen Troon, aldaar gezeten, omsingeld van drie gekroonde Hoofden, wierdt aan ieder een bloot zwaard gegeeven, met welken zy meer dan tweeduizend mannen tot Ridders sloegen. Wyders de zegen door den Kardinaal van Strigonië gegeeven, en volkoome aflaat verkondigd zynde, wierdt het werk met streelend Muzyk van veelerley zang en speeltuig beslooten, en de Vorsten begaven zich naar 't middagmaal, het welke gevolgd wierdt van Ridderspelen en andere vertooningen tot in den avond; wanneer de Keizer en de Koningen beslooten het avondmaal te houden op de Bruiloft van Sigismund van Dietrichstein, eenen van 's Keizers Amptenaaren, welke toen geheel prachtig te Weene (1) met Barbera van Rothal trouwde.

(1) Cuspiniani Diarium fol. 607.

De Vorsten zich derwaart vervoegd hebbende, wierdt Ladislaus, Koning van Hungarië en van Boheme, de eerste aan de tafel gezet, nevens hem de Bruid Barbera, toen de Keizer, naa deezen Anna Prinses van Hungarië, vervolgens de Koning van Poole, Maria van Oostenryk, Lodewyk Kroonprins van Hungarië, des zelfs Hofmeester, de Aardsbisschop van Breeme, de Bisschop van Regensburg en verder de overige Grooten en Genoodigden, beurtling door Vrouwen of Juffers gescheiden. Deeze ongemeene vertooning, verzeld van eene eere, die aan weinigen mag gebeuren, van zooveele gekroonde Hoofden aan hunnen disch te zien, maakte den Bruidegom niet min beroemd dan zyne goede eigenschappen, door welken hy den grond tot de Hoogheid van zyn Huis, en zyner Vorstlyke Naakoomelingen geleid heeft: dierhalven dunkt my niet ongevoeglyk het wezen van dien man, gelyk het ons op deezen zynen sierlyken penning voorkomt, by dit zeldzaam geval te vertoonen.

F.

Het borstbeeld van Sigismund, die een Zoon was van Pankrats (2) van Dietrichstein, wordt, niet onaardig afgeschetst, op de eerste helft binnen eenen dubbelen kring van deeze letteren gevonden;

(2) Imhofii Not. S. Rom. Imperii Procerum. fol. 233.

SIGISMVNDus A DIETRICHSTEIN, DOMINVS HOLLENBVRGII ET VINKENSTEIN, PINCERNA HEREDitarius CARENTANiæ, Quæstor CAESaris MAXIMILiani, ABatis ARGENTorati ET DVCATVS STIRIAE CAPVT. MDXX.

1515 1515

SIGISMUND VAN DIETRICHSTEIN HEER VAN HOLLENBURG, EN VAN VINKENSTEIN, ERFLYKSCHENKER VAN KARINTIË, SCHATMEESTER VAN KEIZER MAXIMILIAAN, MAARSCHALK VAN STRAATSBURG EN HOOFD DES HERTOGDOMS STIRIË. MDXX.

Op de andere helft leeſtmen, binnen eenen eiken krans of burgerkroon, alleenlyk dit opſchrift;

DEO MAXIMo VOLENTE FIET. ANNO AETatis XXXVII. SALVTis MDXX.

DE GROOTSTE GOD WILLENDE ZAL HET GESCHIEDEN, IN 'T JAAR ZYNS LEEVENS XXXVII. DES HEILS MDXX.

Deeze bruiloft en volgende banketten, ſpelen en vrolykheden met eenige geſchenken van den Keizer aan de voornaamſte Hoofden deezer byeenkoomſte beſlooten zynde, ſcheidden de Vorſten in 't begin van Oegſtmaand (1) van elkanderen. De Keizer, zyne Kleindochter Maria en Anna Princes van Hungarië te Weene laatende, vertrok naar Lints in Ooſtenryk, en wiſt ſedert de Zwitſers ter beſcherminge van Italië dermaate op te wekken, datze met hem, hoe ſterk van den Franſchen Koning aangezogt, met den Gezant van Koning Ferdinand en met dien van Maximiliaan Sfortia, Hertog van Milanen, tot dit einde een verbond (2) ſlooten. Des onaangezien voer de Franſche Koning even yverig voort, en bragt den Paus, bedugt voor zoo magtigen gebuur, indien de overwinning van Milanen mogt lukken, in groote vreeze: te meer, wyl dees uitdrukkelyk zag, dat het verdrag tusſchen den Keizer en de Venetiaanen, midsgaders de wapenſchorzing in het zelve begreepen, by de aldaar zynde Spanjaards en Duitſen van luttel gevolgs was; wandt de eerſtgemelden in de Gewesten van Poleſino en van Eſte gelegen, beroofden al 't Land, en de Onderkoning hadt zich van Vicenza verzekerd, in den zelven tyd dat Frangipani die van Frioel veele ſchaade toebragt. Aan den anderen kant hadden de Duitſen, mids de Venetiaanen niet op hunne hoede waren, de Stad (3) Maran, omtrent Aquileja aan de Zee gelegen, onder hun geweld gebragt.

De beleedigde Venetiaanen, poogende deeze inbreuk te ſtuiten, zonden Balthazar Scipio met eenen zekeren hoop Krygsknegten, nevens Hieronymus Saorniaan met veel Landvolks derwaart, welken de Stad, zoo te water als te land inſlooten en eerlang geweldig benaauwden; doch vyfhonderd Duitſche Ruiters en tweeduizend Voetknegten, hiervan verwittigd, rukten naar Maran, en ſloegen, geholpen door de bezettinge, niet alleen de Belegeraars met groot verlies van volk en geſchut in de vlugt, maar overweldigden hierdoor Montfalcone en eindelyk ook Feltro, tot verderf der omleggende Landſtreeke. Des Malateſta van Soliano, die 'er Landvoogd was, met zyne onderhoorige benden, en Hieronymus Saorniaan met tweeduizend boeren terugge weeken, de doorgangen alom bezetteden en in Basſano een afgezonderden hoop Duitſen dermaate knelden, dat 'er driehonderd ſneuvelden en veelen gevangen raakten. Een ander deel Duitſche Knegten hadt Oſopo, in 't Landſchap Frioel aan de rivier Tajamento, op den top van eenen woeſten berg gelegen, geweldig beſprongen, meenende het Kaſteel, zoo door gebrek van water als door hevig ſchieten, te dwingen; maar de Stedelingen eensdeels door over-

(1) Cuſpiniani Diarium fol. 611.

(2) G. Roo. Annal Auſtriæ pag. 596.

(3) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag 330.

1515 overvloedigen regen, andersdeels door Hieronymus Saorniaan, den eerſten van deeze Stad, een man die door zyne groote trouw (1) en uitmuntende deugden, ſtaande den Italiaanſchen oorlog, blyken zyner waarde gegeeven hadt, geholpen zynde, moeſten de Duitſen het werk ſtaaken en aftrekken. Zulks men toen op dit heugelyke ontzet, en in dankbaare erkentenis van 's Beſchermers groote dapperheid, deezen penning gemaakt heeft. 1515

(1) Hiſt. di Venetia di P. Bembo pag. 94.

M.

De voorzyde draagt het afbeeldſel van dit Legerhoofd, beſlooten binnen deezen letterzoom;

HIERONYMVS SAORNIANVS OSOPI Defensor.

HIERONYMUS SAORNIAAN BESCHERMER VAN OSOPO.

De gemelde Stad wordt door eene Vrouw, in 't midden van eenige wapenen gezeten, op de keerzyde afgebeeld en door de overwinning met een laurierkrans beſchonken, hebbende dit omſchrift;

OSOPVM IN IESV DEFENSVM.

OSOPO IN [DEN NAAM VAN] JESUS VERDEEDIGD.

Staande deeze tweedragt hadt zich Genua (2) voor den Franſchen Koning verklaard, en dees Borgonje en het Dauphiné voor de vyandlyke invallen verſterkt: des de Zwitſers, ziende waar 't werk heen liep en bedugt voor Milanen, een algemeenen Landdag beriepen, op welken zy, door 't aandryven des Kardinaals van Sion, die den Franſen onverzoenelyken haat droeg, midsgaders op beloften van dertigduizend ſchilden ter maand (3) van de andere Bondgenooten te zullen ontfangen, beſlooten zonder toeven, met hunne gereedſte benden, de doorgangen der Alpes te bezetten, en dus den Koning François den weg naar Italië af te ſnyden, voorts ook geweldiglyk in Borgonje of het Dauphiné te vallen.

(2) Daniël Hiſt. de France Tom. V. pag. 7.

(3) Hiſt. de Suisſe par Plantin. pag. 296.

Naauwlyks warenze het ſtuk eens of ligtten zesduizend mannen om den Hertog van Milanen te verſterken, en onlangs hiernaa nog dertienduizend om by de eerſten te voegen. Deezen liepen een deel van Piemont af, en veroverden verſcheidene plaatſen (4) zonder tegenſtand des Hertogen van Savoije; ja zy beſlooten niet alleen de ingenoomene Sterktens te bewaaren, maar zich van die geheele Landſtreeke meeſter te maaken: tot dit einde was de verdeeling reeds bepaald, volgens welke aan Prosper Colonna het Graafſchap Carmanjola wierdt toegeweezen, de Kardinaal van Sion deedt zich Hertog van Savoije (5) en des zelfs Broeder Markgraaf van Saluces noemen.

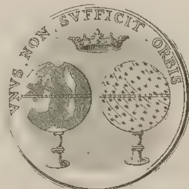
(4) Hiſt. de Savoije par Th. Blanc Tom. II. pag. 305.

De Koning van Vrankryk over deeze onderneemingen magtig bekommerd, hadt zyne Moeder Lodewyka van Savoije tot Beſtierſter des Ryks aangeſteld, en het aanzienlykſte deel zyns Legers

(5) Daniël Hiſt. de France Tom. V. pag. 7.

1515 gers naar Lions gevoerd, terwyl het overige met de leevensmiddelen en krygsgereedſchappen volgde. Eindelyk de benden in Oegſtmaand voltallig geworden, bevondt zich het Heir, zoo uit eigene Landzaaten als gehuurde knegten, ruim vyftigduizend mannen ſterk, behalven 's Konings Lyfwagt, Amptenaaren van zyn Huis, Vrywilligen of drieduizend Graavers; beſtaande uit vyftienduizend Ruiteren, veertienduizend Franſche of Gasconſche Voetknegten, en tweeëntwintigduizend Duitſen, over welken Karel van Egmond Hertog van Gelder, die den Koning veel volks hadt toegebragt, het bevel voerde. Door deeze ontzaglyke meenigte en door de noodige middelen verſterkt zag zich de Koning in ſtaat om den togt te konnen volvoeren, zoo niet de Zwitſers de twee bekende wegen langs den berg Genievre en langs den Cenis geſlooten hadden. Hoe onmoogelyk de uitvoering eenen ieder toeſcheen en hoe belemmerd zich het Hof hier in vondt, echter bleef de Koning onverzettelyk by zyn beſluit, van, op 't ſpoor zyner Voorzaaten, zich met het gebied van Vrankryk niet alleen te vergenoegen, maar ook andere van hen bezetene Gewesten onder zyne heerſchappy te brengen: welk groot voorneemen des Konings oorzaak tot de geboorte van deezen penning gegeeven heeft. 1515

L.

's Konings afbeeldſel met eene gepluimde muts op 't hoofd ſtaat op de voorzyde met deezen tytel;

FRANCISCVS I. FRANCORVM REX. C.

FRANCOIS DE EERSTE KONING DER FRANSEN ENZ.

De Aard- en Hemelkloot zyn gekroond op de keerzyde afgeſchetſt, en, om 's Konings heerſchzugt uit te drukken, heeft men de woorden, door welken de Schimpdichter Juvenaal (1) de onmeetelyke begeerte van Alexander te kennen geeft, hier nevens geſteld;

(1) Satyra X. vers. 168.

VNVS NON SVFFICIT ORBIS.

EENE WAERELD IS NIET GENOEG.

Wanneer alle raadſlagen verydeld, en de Koning en zyn gevolg reeds wanhoopten aan den doorgang, of de Zwitſers uit hunne bezettingen te verdryven, kwam Karel van Soliers, op verzoek des Konings van den Hertog van Savoije gezonden, in 't Leger, en ontdekte den Koning, geholpen door de aldaar woonende Landlieden eenen onbekenden doch geheel moeijelyken weg, door het dal van Barcelonneta, door Roque Sparviere en S^t. Pol naar Saluces, werwaart men beſloot (2) het Leger te geleiden, naa de Graavers alvoorens de punten der rotſen geſlegt, de valeijen gevuld, de wegen verbreed en hier en daar bruggen gemaakt zouden hebben. Wonderlyk waren de wakkerheid, liſt, kracht en koſten aan dit werk beſteed, en boven alles de ſchrandere

(2) Daniël Hiſt. de France Tom. V. pag. 10.

1515 dere vonden der Vernuftelingen om het zwaare geſchut door konſtige werktuigen op en van de bergen te trekken; nogtans bragtmen dit alles in vyf dagen (1) tyds, door onvermoeiden yver zoo verre, dat de voortogt door 't gebergte en tot op twee mylen van Coni naderde zonder weeten der vyanden, welken onmoogelyk hielden aan dien kant met een Leger te konnen doorbooren, en door deezen waan ook gelegenheid verſchaften dat Carmanjola verlooren ging, en Proſper Colonna, een beroemd Veldheer, nevens eenig volk van den Paus te Villa Franca, door den Ridder Bajard en andere Franſche Legerhoofden, overvallen (2) en gevangen wierdt.

(1) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 341.

(2) Memoir. de M. Bellay fol. 16.

Op dit gerugt verlieten de Zwitſers hunne poſten en trokken met al hun geſchut, onder 't geleiden van den Kardinaal van Sion, naar Milanen, gevolgd van Koning François, die met zyn heir den tred regt naar Novara zettede. Aldaar gekoomen, bragten de Stedelingen hem de ſleutels van de poorten hunner Stad (3) te gemoet, en het Kasteel gaf zich weinige dagen laater over. Dees voorſpoed verwekte den Verbondenen algemeene ontſteltenis, inzonderheid den Paus, welke dierhalven aan Laurens de Medicis, den Zoon zyns Broeders, die het gezag over de benden der Kerke voerde, beval de weezenlyke ontmoetingen der Franſen te myden, ook zondt hy eenen zyner Huisgenooten heimelyk aan den Koning, om zich van den voorgaanden handel te verſchoonen, en door voorſpraak des Hertogen van Savoije met den zelven te verzoenen; maar dees (4) van de Spaanſen, die omtrent Verona lagen, onderſchept zynde, bragt zooveel agterdochts in den Onderkoning van Napels, Raymond van Cardona, dat de zelve weigerde zich met de Zwitſeren in Milanen te vereenigen, onder voorwendſel van de bezettinge niet uit Verona en Bresſië te konnen ligten, en die Steden voor de Venetiaanen open laaten, daar hy de Keizerlyke benden, reedts tot Inſprug genaderd, alle dagen te gemoet zag. Aan den anderen kant vondt zich de Paus ook door den Hertog van Ferrara (5) en Bentivoljo, die op de aankomſt der Franſen den ſtaart niet weinig roerden, dermaate benard, dat hy beſloot den eerſten Modena en Regio, den anderen Bolonje weder over te geeven, zoo de Kardinaal de Medicis zulks niet geſtremd hadt.

(3) Daniël Hiſt de France Tom V. pag. 12.

(4) Jovii Vita Leonis X. Lib. III. fol. 77.

(5) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 341.

Door deeze oneenigheid ſtondt de beſcherming van Milanen alleenlyk aan de Zwitſeren, welken by gebrek van betaalinge en door den voorſpoed hunner vyanden geheel misnoegd wierden, en des te ligter het oor leenden aan de bemiddelinge des Hertogen van Savoije, dienze eerlang voor eene magtige ſomme gelds, voldoening hunner agterſtallen, eene jaarwedde en andere voordeelen voor Maximiliaan Sfortia, beloofden het Hertogdom (6) Milanen den Franſchen Koning te zullen overleveren. De Koning, meenende het ſtuk reeds geklonken te zyn, deedt van de aanzienlykſten zyns Heirs geld te leen vraagen, des ieder al zyne gereede penningen hiertoe aanboodt. De Hertog van Gelder, (7) den Vreede geſlooten ziende, nam zyn affcheid van den Koning, en hebbende het bevel der Duitſche knegten den Graaf van Guiſe, den Zoon zyner Zuſter, overgelaaten, begaf zich, door een gerugt van dat de Brabanders in zyn erfdeel gevallen waren, op de terugreis om zyne Onderdaanen te helpen naar Gelderland. Zoodra het geld voor de Zwitſers gereed was, wierdt de Maarſchalk Lautrec met vierhonderd mannen van wapenen naar hen afgevaardigd, terwyl de Koning met zyn Leger den weg naar Milanen nam, om zich den volgenden dag van die Stad te verzekeren; doch het eene en andere voorneemen mislukte; omdat de Kardinaal van Sion, kennis van den handel krygende, al zyn vermoogen te werk ſtelde (8) om de Zwitſers op verſcheidene wyzen om te zetten, hen nu hunne onverwinnelyke dapperheid en oude glori, dan de bedriegelykheid der Franſen voor oogen ſtellende, en wiſt zyn zeggen met zoo goe-

(6) Memoir. de Bellay fol. 17.

(7) Memoir. de Bellay fol. 17.

(8) Memoir. de Ballay fol. 17.

1515 goede voorbeelden te versterken, dat, schoon 'er zich reeds tienduizend van de anderen afgezonderd hadden, en met den bedongen loon naar hun Land meenden te trekken, hy deezen echter aan 't waggelen bragt, hierop gaat hy voort met hen in te prenten dat de vyanden, vertrouwende op het verdrag, niet op hunne hoede zouden zyn, zy behoorden zich dierhalven deeze gelegenheid niet te laaten ontglippen, en zich van het geld tot hunne omkooping geschikt en de glori van hen verslaagen te hebben te bedienen, dus de bedriegers met gelyke munt voor den loozen handel van Dion, die nog onvoldaan was, te betaalen.

De Zwitsers door dit lokaas bekoord, van te gelyk het geld en de overwinning te verkrygen, lieten zich door zyne aanspraak beweegen, wyl deeze straks door de uitdeeling eener somme, welke hen van den Koning van Arragon beloofd was, bekrachtigd wierdt. Hoe zeker en omzigtig dit werk bestooken wierdt, Lautrec (1) kreeg 'er echter door eenige verklikkers de lugt van, zulks hy terugge keerde en ook den Koning deedt waarschouwen. Middelerwylen kreegen de Veldoversten der Zwitseren van hunne Landsoverigheden, aan welken de Kardinaal wat 'er omging bekend gemaakt had, (2) bevel van niet te luisteren naar de voorslagen der Fransen, en vooral van niet uit Italië te trekken, op straffe van het leeven en verbeurte hunner goederen. Zoodaanig een gebod, gevolgd van een nieuw Leger omtrent van twintig of, zoo anderen melden, van twaalfduizend mannen (3) sterk, onder het geleide des Hertogen van Bari, Broeder van Maximiliaan Sfortia, gepaard met de voorgaande vermaaningen en de hoope op den ryken buit van de prachtige uitrustingen der Fransen, bragt hun bloed dermaate aan 't kooken, datze den dertienden van Herfstmaand met den Kardinaal uit Milanen en naar Marinjan trokken, daar het Fransche Leger begraaven lag, het zelve, omtrent twee uuren naa den middag, met een dol opzet en groot geschreeuw aantastende; verwoedelyk tegen het schrikkelyke vuur van tweeënzeventig (4) stukken Kanon in dringende, raaktenze met alles ter neder te werpen over de gragt, die 't vyandlyke Leger dekte, in bitreren stryd met de voorhoede en eindelyk meester van zeven stukken geschuts. De Koning, het wyken en de wanorde der zynen gewaar wordende, verliet het lighaam des Heirs, en stelde zich met de piek in de vuist aan 't hoofd van vier of vyfduizend Duitsche knegten, de zwarte hoop genaamd, zoo doorweekt en bedreeven in de Nederlandsche oorlogen, datze daardoor voor onverwinnelyk geacht wierden. Met deezen rukt de Koning in 't heetste van het vuur, en wederstont niet alleen in gevaar zyns leevens de aanvallende vyanden, maar drong hen agterwaart, en zelf het geschut te verlaaten. Doch deezen, hunne krachten tegen het geweld verdubbelende, maakten het treffen bloediger dan ooit, en streeden dus in gepakt verband voet aan voet met de vyanden, tot de nagt het moorden eindigde. In deeze ontmoetinge was de de Koning van eenige pieken in zyne wapenen getroffen, en eene meenigte der Fransche Legerhoofden en Edellieden verslaagen. Wanneer de Koning de zaaken best doenlyk hersteld en geregeld hadt, sliep hy (5) dien nagt in 't volle harnas op een affuit van 't Kanon, naauwlyks vyftig stappen van den vyand. De Zwitsers weeken niet van 't Slagveld, verwagtende den naastkoomenden dag. 1515

De morgezon hadt naauwlyks de kimmen verguld en ieder zich onder zyne bende geschaard, of de Zwitsers hervatteden het gevegt met nieuwen moed, en, schoon 't vyandlyke geschut beter klemde, dus ryen volks verslondt, stortten echter met al hunne magt op de voorgaande wyze tegen hen in, en deeden hen deinzen; maar deezen op het punt hunner wanorde van de Ruiterye ondersteund, wederstonden de aanvallenden met groote dapperheid. Verscheidene uuren wierdt dit haglyke gevegt met de uitter-

(1) Memoir. de Bellay. fol. 17.

(2) P. Angleriæ Epist. 553.

(3) Hist. de Suisse par Plantin, pag. 296.

(4) Daniël Hist. de Franse Tom. V. pag. 16.

(5) Hist. de Suisse par Plantin pag. 298. & Memoir. de Bellay fol. 18.

1515 uitterfte hartnekkigheid in den evenaar gehouden, tot eindelyk de Zwitfers onder 't geduurige bulderen van 't gefchut, van voet- en paardevolk beneepen, en voornaamenlyk, omdat Bartholomeus Alviano met de Venetiaanfche ruiterye nieuwlyks aangekoomen hen op de lenden viel, ziende, hoe manlyk zy zich ook verweerden, veelen hunner Spitsbroeders en meefte Legerhoofden geveld, wanhoopende aan de overwinninge, den aftogt deeden blaazen, en in goede orde met al hun krygstuig terugge trokken, tot zooveel verbaasdheid hunner vyanden, dat noch Ruiter noch Voetknegt (1) de ftoutheid hadt hen te vervolgen. Eenige verftrooide Schaaren wierden afgefneeden, en de reft borg zich binnen Milanen. Van deezen Veldflag, waarlyk de verwoedfte die de Zwitfers ooit gegeeven of geleeden hadden, en by welken alle andere, naar 't getuigen van den ervaaren Veldheer Trivulce, (2) kinderfpel geleeken, wierdt den Koning de grootfte eer toegeweezen, wyl dees door zyne heldhaftige dapperheid de verftrooide benden herfteld, dus de zynen behouden en de befchermers en temmers der Vorften zelfs bedwongen hadt. Dierhalven heeft men, om des Konings grootmoedigheid en beleid, in deeze overwinninge betoond, te vereeuwigen, hem de twee volgende penningen toegewyd. 1515

(1) La Hift. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 346.

(2) Mezeray Hift. de France Tom. II. pag. 903.

♀

F.

I. Het gewapende borftftuk des Konings wordt op de eerfte helft, als een andere Alexander gekend door den hoorn van Hammon, gevonden; hebbende op den top des helms eenen brandenden Salamander, zyn gewoon zinnebeeld, en in den rand deeze hoogdraavende tytels;

FRANCIScus ReX FRANCOrum PriMVS DOMITOR ELVETIOrum.

FRANCOIS KONING DER FRANSEN, EERSTE TEMMER DER ZWITSEREN.

Het zeegeteken van de faamgevoegde wapenen, dat op de wederhelft voorkoomt, is beflooten door deezen letterzoom;

DEO FAVENTE ET IMPERATORIS VIRTVTE.

DOOR GODS GUNST EN 'S VELDHEEREN DAPPERHEID.

K.

1515 II. Op de voorzyde van den tweeden ziet men het hoofd des Konings met de slinker wang voorgekeerd, en versierd met den Laurierkrans ten teken der behaalde overwinninge, voerende alleenlyk deezen eernaam; 1515

FRANCISCVS I. FRANCORVM REX.

FRANCOIS DE EERSTE KONING DER FRANSEN.

Diergelyke zeegeteken als op den voorgaanden wordt op de tegenzyde van deezen gevonden, vermeerderd met den naam der Stad MARIGNAN, by welke dit treffen was voorgevallen; verder leest men dit omschrift;

VICI AB VNO CÆSARE VICTOS.

IK HEB OVERWONNEN DIE ALLEEN VAN CÆSAR OVERWONNEN ZYN.

Schoon deeze zeege den Fransen op niet weinig dooden beliep, het getal der verslaagene Zwitseren ging de zelven echter te boven, wyl deezen ten minste vyfduizend (1) hunner kloekste manschap agter lieten. De Kardinaal van Sion, oorzaak deezer nederlaage, was ondertusschen naar Milanen geweeken, en, durvende den gestoorden hoop niet verbeiden, beloofde aan Maximiliaan Sfortia eerlang onderstand te zullen verschaffen, nam dierhalven des zelfs Broeder (2) François, Hertog van Bari, met zich, en vertrok naar den Keizer in Duitsland. De Zwitsers volgden dit voorbeeld, mids de Hertog van Milanen zich niet in staat vondt hunne agterstallige besolding te betaalen: om deeze reden, slegts vyftienhonderd hunner Spitsbroederen ter verweeringe van het Kasteel laatende, keerdenze naar hun land tot veel vreugde voor den Koning van Vrankryk, welke niet zoodra van hun vertrek verzekerd was, of naderde tot op eene kleine myl van Milanen, wiens Stedelingen hem de sleutels der Poorten te gemoet bragten, straks in genade aangenoomen, en alleenlyk in eene boete van driehonderdduizend Kroonen verweezen wierden.

(1) Hist. de Suisse per Plantin. pag. 299.

(2) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 346. versa.

Sedert deedt de Koning alles tot het beleg van 't Kasteel gereed maaken, op het welke Maximiliaan Sfortia zich geborgen hadt. Maar dees, een Liefhebber van vreugde en gemak, kon 't stormen niet verduuren, en liet zich daarom, voor den afstand van al het recht dat hy op het Hertogdom Milanen mogt bezitten, met eene wedde van (3) zestigduizend dukaaten, en een verblyf in Vrankryk naar zyn behaagen, gemaklyk paaijen. 't Verdrag getekend zynde, en niemand eenigen weerstand biedende, maakte de Koning zich ligtlyk meester van 't gansche Hertogdom, 't gene niet alleen al de Italiaansche Vorsten en den Napelschen Onderkoning, maar zelf den Koning van Engeland, deedt dugten, en den Keizer Maximiliaan geweldig verbaasde; zulks dees, overweegende de gevolgen die hieruit konden voortvloeijen, besloot (4) zich in staat te stellen om dien loop te stuiten, en by de eerste gelegenheid met een Leger van vyfendertigduizend mannen naar Italie te trekken. Doch het volbrengen van dit voorneemen hadt by de Duitsen zooveele voeten in de aarde, dat Koning François ondertusschen tyds genoeg hadt om zich op verscheidene wyzen te verzekeren; en tot dit einde eerst met den Paus Leo, den dertienden van Wynmaand, een verbond aanging, by het welke (5) zy elkanderen de bescherming hunner persoonen en Staaten in 't algemeen tegen al hunne vyanden beloofden, doch in 't byzonder zoude Koning François al de goederen der Kerke, den Staat van Florenze en het Huis van Medicis poogen te beveiligen, en bewilligde eerlang ook in 't vernietigen van de grootste Vryheid der Fransche Kerke.

(3) Memoir. de Bellay fol. 20.

(4) Heis Hist. van 't Keizerryk I. deel pag. 367.

(5) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 214.

1515 Kerke. Hiertegen zou de Paus niet alleen Milanen en de Landen, welken de Koning in dat Hertogdom magtig was, of worden zoude; helpen verweeren, maar den zelven ook Parma en Placenza overgeeven; wyders den Hertog van Savoije als Middelaar in hunne verschillen erkennen; en eindelyk den Vreede onder de Kristen Vorsten zoeken te bewerken; om den Turk met des te grootere kracht te konnen dwingen.

Onlangs hiernaa zogt de Koning de Zwitsers aan zyne lyn te krygen, en deedt hen niet alleen de vierhonderdduizend Schilden, die hen by 't verdrag van Dion (1) beloofd waren, maar zelf nog driehonderdduizend anderen aanbieden, byaldienze de onlangs veroverde Valeijen omtrent Milanen aan hem wilden afstaan. Agt Cantons slooten deezen handel, en den Vreede voor 's Konings leeven, onder beding van niet verplicht te zyn tegen de vyf andere met hen verbondene Landschappen, welken deeze aanbieding afsloegen, noch tegen den Keizer of het Duitsche Ryk te vegten.

(1) Hist. de Suisse par Plantin. pag. 300. & Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 218.

Geduurende het beleggen deezer zaaken, was de Keizer in heimelyk verstand geraakt met den nieuwverkoozen Kardinaal Thomas Wolsey, welke thans, door eigene belangen gedreeven, den Koning van Engeland; wiens zinnen hy beheerste, uit het verbond met Vrankryk (2) zogt te trekken; en door schrandere streeken tot zyn oogmerk wist te leiden. Vermids hy gewoon was zyne maatregels van verre te neemen, zogt hy alvoorens het vernieuwen der oude verbintenisse van vriendschap tusschen Spanje en Engeland te bekuipen; gelyk dit stuk ook, den negentienden van Wynmaand (3) deezes jaars, op den naam van Ferdinand Koning van Arragon en des zelfs Dochter Koninginne van Kastilië met Hendrik den Agtsten getekend wierdt. Des de Keizer, die wegens zynen Kleinzoon veel deels in de beweegingen van Ferdinand nam, deeze schoone gelegenheid niet willende verwaarloozen, kort hiernaa een gebooren Milanees naar Engeland afvaardigde; en op den naam van François Sfortia, die zich naar Duitsland begeeven en, sedert den afstand zyns Broeders Maximiliaan, den tytel des Hertogen van Milanen aangenoomen hadt, den Koning om hulp verzogt. Ja men meent (4) dat François Sfortia, ter bevorderinge zyner voorneemens, in dit gewrigt des tyds; den Kardinaal Wolsey eene jaarwedde van tienduizend dukaaten beloofde, te betaalen als hy in 't gebied van Milanen zoude gesteld zyn. Koning Hendrik, zoo gewigtig een werk op eige vermoogen niet willende besluiten, gaf het zyne voornaamste Raaden in bedenking; doch als sommigen zich tegen het breeken met Vrankryk kanteden, verkoos de Koning den middenweg, en besloot den Keizer en t'evens François Sfortia heimelyk onderstand te verschaffen. Tot dit einde gaf hy orde aan Richard Pace, zynen Gezant by Maximiliaan, van over den zelven te handelen, en om dit met ernst voort te zetten, wyl den Keizer altyd geld ontbrak, deedt hy dien groote sommen overmaaken.

(2) R. Thoyras Hist. d'Anglet. Tom. V. fol. 101.

(3) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 214.

(4) R. Thoyras Hist. d'Anglet. Tom. V. fol. 102.

De Keizer kreeg naauwlyks kennis van 's Konings neiginge, of hy zondt hem straks den Kardinaal van Sion, den Leidsman der Zwitseren over, om de verbintenis ten spoedigste te voltrekken. Hoewel de Koning van Arragon, uit deeze vereeniginge der Vorsten; niet dan voordeel te hoopen hadt; nogtans deedt hem de zeege van den Franschen Koning geweldig dugten, even of dees gereed stondt om naar de Kroon van Napels te tasten; dierhalven deedt hy eenige benden Krygsknegten verzaamelen, om by die van den Onderkoning in 't Ryk van Napels te voegen; maar de spoedige uitvoering van dit opzet wierdt niet weinig verhinderd door 's Konings zwakheid en geduurige ziekte, veroorzaakt, zoomen voorgeeft, door de begeerte (5) zyner Gemaalinne Germana, welke in de kracht haarer jeugd des Konings en haare eige driften poogde te voldoen, van eenen manlyken Opvolger in 't Ryk van Arragon voort te brengen; dus, 't gene de natuur scheen te

(5) Hist. d'Espagne par Turquet. fol. 1202.

1515 weigeren, door konstgreepen zoekende, bereiddeze, door hulp van anderen, eenige spys of drank om het vermoogen van teelen in haaren Gemaal op te wekken: maar dit werk liep tegen haare verwagting uit, en 't bragt 's Konings natuur dermaate aan 't kwynen, dat hy by vlaagen meende te sterven. Ook trof hem een naaryver omtrent zyne onvergenoegde Egtgenoote, aan welke de Kancelier van Arragon, Antoni Augustin, op haare klagten van 's Konings ouderdom en zwakheid, al te openhartig zynen dienst aangebooden (1) hadt, dien hem de Koning met eene gevangenisse vergoldt.

(1) Hist. d'Espagne par Turquet. fol. 1212.

Wanneer de kwaalen van Koning Ferdinand, tegen alle hulpmiddelen, dagelyks grooter en eindelyk ongeneeslyk wierden, deedtmen zulks den Nederlandschen Vorst weeten, en met een, dat zyn Broeder Prins Ferdinand niet weinig van zynen Grootvader (2) bemind was, men mogt den tred hiernaa zetten en het Spaansche Ryk, 't gene aan Karel behoorde, voor hem verzekeren. Op deeze boodschap vonden 's Prinsen Raaden noodig van zynen Leermeester Adriaan Florisz., Deeken van Loven, naar Spanje te zenden, opdat hy acht zoude slaan wat aan 't Hof omging, en hieraf den Nederlanderen berigt geeven. Zoodra het besluit door was, kreeg de gemelde Adriaan Florisz. heimelyken last, om, in geval van 's Konings overlyden, het bestier des Ryks tot nadere orde te aanvaarden; maar openlyk wierdt verspreid, dat het Gezandschap alleenlyk rolde over het Huuwelyksverdrag van Prins Karel met Renata van Vrankryk. Ter uitvoeringe van dit ontwerp trok Adriaan zonder toeven naar Spanje, en verscheen aan 't Hof van Koning Ferdinand, weinige dagen naa het overlyden van den grooten Veldheer Ferdidinand Gonsalvus, die den tweeden van Wintermaand in het tweeënzestigste jaar zyns ouderdoms (3) uit dit leeven gescheiden was.

(2) Hist. du Cardinal Ximenez par Marsolier. Tom. II. pag. 233.

(3) Hist. de la Vida del Emper. Carlos V. par Pr. de Sandoval. Tom. I. fol. 46.

Geheel minnelyk wierdt de Nederlandsche Gezant gehandeld, wyl dees het verstoorde gemoed van den zieken Koning, die reeds met het eene been in 't graf ging, door verstand en toegeevenheid wist te bedaaren, en eindelyk dit verdrag (4) met den zelven aanging. Dat Karel aanstonds, doch met geene gewapenden omringd gelyk zyn Vader Philips, maar verzeld van zyne Bedienden en Huisgenooten, derwaart zoude koomen. Dat Ferdinand des zelfs Broeder niet, dan naa de aankoomst van Prins Karel, uit Spanje vertrekken, en Karel het bestier van Kastilië zynen Grootvader Koning Ferdinand voor des zelfs leeven overlaaten zoude, al ware 't dat Koningin Johanna zyne Moeder uit dit leeven scheidde. Des zoude Koning Ferdinand met geene Magten eenig verbond maaken of toestemmen zonder kennisse van Prins Karel, welke van Koning Ferdinand, geduurende zyn verblyf in Nederland, eene wedde van veertigduizend Dukaaten uit de inkoomsten van Kastilië zoude ontfangen, en als zyn Broeder Ferdinand aldaar gekoomen zoude zyn, dat dees ook twintigduizend van gelyke waarde zoude genieten; opdat de Grootmeesterschappen der orderen van S[t]. Jacob, Alcantara en Calatrava niet van de Koninglyke Kroone zouden gescheiden worden; nogtans onder voorwaarde, wanneer Koning Ferdinand gestorven was, dat Karel dan aan Prins Ferdinand zooveel inkoomen als de waarde der zelven bedroeg zoude toeleggen, en niets van 't gene aan Ferdinand behoorde, zelf naa den dood van den Keizer Maximiliaan, zoude onthouden. Ook beloofde de Koning, op de begeerte van Prins Karel, des zelfs gemeenzaame Vrienden, wier trouw beproefd was, met eenige voordeelen te zullen begunstigen. Wyders als Prins Ferdinand in de Nederlanden zoude zyn, en aan de Steden dier Gewesten mogt behaagen, dat hem, by het afweezen van Karel, de bestiering dier Staaten verleend wierdt, dan zoude hem eenen Raad van voorzigtige lieden, en onder deezen Vrouwe Margarita zyne Moeije en de Heer van Bergen, gegeeven worden. Aan den anderen kant zouden alle Spanjaards,

(4) P. Angleriæ Epist. 565.

1515 jaards, die tegen den wil des Konings by den Prins gevlugt waren, om den haat tot den wortel uit te rooijen, van des zelfs Hof verjaagd worden; zoo echter iemand aan misdaad van gekwetste Hoogheid schuldig was, die zoude niet alleen van den Hove maar zelf uit de Landen gebannen worden. Ondertusschen zoude Koning Ferdinand poogen te bewerken, dat, als Prins Karel in Spanje kwam, de Grooten des Ryks, de Gemagtigden der Steden en stemhebbende Vastigheeden met eeden zouden belooven Prins Karel, naa den dood zyner Moeder, voor Koning van Kastilië, en, naa 't verscheiden van zynen Grootvader Ferdinand, voor wettigen Opvolger in Arragon en andere Ryken, ook in die by den zelven gewonnen waren, te zullen erkennen. Byaldien Koningin Johanna voor den Koning Ferdinand mogt sterven, dan zoude dees den Prins Karel meerdere inkoomsten toeleggen, door welken die heerlyker, gelyk het eenen Vorst betaamd, zoude konnen leeven. Al het welke Karel in Nederland zoude bezweeren te onderhouden; in tegenwoordigheid van Vrouwe Margarita, van de Grooten des Lands en Gemagtigden der Steden, en het zelve in de Hoofdkerke met den eed voor den Gemagtigden des Konings, Jan Lanuza, bekrachtigen. Het zelve beloofde Koning Ferdinand, de Spaansche Grooten en Gemagtigden saamen geroepen hebbende, te zullen volbrengen, en zulks door brieven in Nederland te doen weeten. Hier voegde Adriaan Florisz. tot slot van den handel by, dat Prins Karel dit verdrag stiptelyk volgen, en voortaan den Koning met zooveel yvers als ooit een Zoon zynen Vader zoude gehoorzaamen.

Op deeze wyze de ontsteltenissen en opgevatte haat, door 't beleid van dien Vreedeminnenden Gezant, in liefde verkeerd zynde, vertrok Koning Ferdinand naar Madrigalejo, (1) een klein Lusthuis, en vondt aldaar zyne ziekte, 't zy door de groote beweeging of moeijelykheid van den weg, dermaate verwakkerd, dat zyne Geneesheeren niet veele dagen leevens voor hem over zagen. De Deken van Loven hiervan onderrigt vervoegde zich zonder verzuim derwaart; maar de Koning misnoegd over zyne koomst, beval hem weder naar Guadaloupe te keeren by den Prins Ferdinand, aan wien Adriaan zynen plicht reeds hadt afgeleid, met orde van aldaar 's Konings koomst te verbeiden. Naa 't vertrek van den Deken maakte Koning Ferdinand zynen uittersten wil, en eindelyk zich gebiegd hebbende gaf hy, in tegenwoordigheid der zeer bedroefde Koninginne, den drieëntwintigsten (2) van Louwmaand, in 't zes- 1516 tiende jaar deezer eeuwe, het drieënzestigste zyns leevens, gerustlyk den geest, van niet weinigen betreurd, en van sommigen om zyne bekwaamheid, raadslagen en wysheid in 't stuk van heerschen boven alle Koningen van Spanje geroemd, van wien gemeld wordt, (3) dat hy al zyne begeerlykheden met den glimp van den Godsdienst, en den yver der gemeene welvaart dekte; die van het geluk in alle behendige aanslagen gevolgd, dus byna al zyne vyanden verwonnen, en zoo hy zyne beloften gehouden hadt, zonder berispingen geweest zoude zyn.

Het doode lighaam wierdt sedert naar Granade gevoerd, en aldaar nevens Isabella zyne eerste Gemalin in de Koninglyke Kapel der Hoofdkerke, welke Ferdinand voor zich en zyne Opvolgeren gestigt hadt, met rouwgebaarden en Koninglyke plechtigheden begraaven. In 't midden van 's Konings voorspoed was hem echter niet onkundig geweest een mensch en sterflyk te zyn; overzulks hadt hy in verscheidene tyden zyne uitterste begeerte driemaalen schriftlyk gemaakt, en t'elkens zyne Dochter Johanna tot Erfgenaame en zynen Kleinzoon Karel tot Bestierder van alle Ryken aangesteld, en, in gevallen van des zelfs afweezen, dan des zelfs Broeder Ferdinand; doch in de twee laatsten was dit omtrent Prins Ferdinand agter gelaaten, en uitdrukkelyk bevoolen, dat Alfonsus van Arragon, Aardsbisschop van Sarragossa, het Opperge- zag

(1) Mariana Hist. d'Espagne Tom. V. pag. 878.

(2) Mariana Hist. d'Espagne Tom. V. pag. 879.

(3) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciardi. pag. 351.

1516

zag van Arragon, en de Kardinaal Ximenez dat van Kaſtilië zoolang zouden bekleeden tot de overkoomſt van Prins Karel; en deeze ſchikking wierdt ſtiptelyk gevolgd, maar de Gezant Adriaan Floris, de voorheen ontfangene brieven en volkoomene bevelen van Prins Karel (1) vertoond hebbende, wierdt nevens Ximenez in de Voogdy van Kaſtilië geſteld. Betreffende Prins Ferdinand, die kreeg voor zyn aandeel het Prinsdom Tarente in 't Ryk van Napels, en de Steden Crotone, Tropea, Amantia en Gallipoli; hierenboven eene wedde van vyftigduizend Kroonen 's jaars, te heffen uit de inkoomſten van het gemelde Ryk, tot Prins Karel hem een Prinsdom van gelyke waarde zoude gegeeven hebben. De Koning noemde ter uitvoeringe zyner begeerte de Koningin Germana zyne Gemalin, den Prins Karel zynen Kleinzoon, den Aardsbisſchop van Sarragosſa, de Hertogin van Cardona, den Hertog van Alba, den Onderkoning van Napels, den Biegtvader zyner Majeſteit Thomas van Matienço en Michiel Velasquez Clement zynen Geheimſchryver, die den uitterſten wil gemaakt hadt. Deezen, nevens 's Konings Raaden en Grooten des Ryks vergaderd zynde, vonden raadzaam om Carvajal en Vargas (2) naar den Gezant Adriaan Floriſz., die den Koning Ferdinand nog te Guadaloupe verbeidde, af te vaardigen, en dien naar Madrigalejo te geleiden. Welke in de vergadering gekoomen, wierdt in zyne tegenwoordigheid de laatſte wil des Konings geopend en geleezen, en aan den zelven op zyn verzoek een afſchrift ter hand geſteld. Volgens den inhoud van het zelve, mids de onbekwaamheid der Koninginne en de afweezendheid van Prins Karel, wierdt aan den Kardinaal François Ximenez van Cisneros, op algemeen goedvinden der Raaden, het Oppergezag van Kaſtilië (3) toegeweezen, niettegenſtaande de Beſtierders en Amptenaaren van Prins Ferdinand, uit krachte van de eerſte ſchikkinge des Konings, te Burgos gemaakt, deezen insgelyks in het bewind der zaaken poogden te dringen; maar zulks wierdt kloekmoedig afgeſlaagen, en ſedert een middel gezogt om den Kardinaal Ximenez door den Koning, en den Deken Adriaan door Prins Karel ter beſtieringe des Ryks gerechtigd, te vereenigen; omdat de een noch de ander van 't verkreege gezag wilden afſtaan: dierhalven vondtmen eindelyk oorbaar de uitſpraak van 't verſchil aan Prins Karel over te laaten, ondertusſchen eendragtig (4) het roer der regeeringe te bewaaken, en niets, dan op goedvinden van Ximenez en Adriaan, te verrigten.

(1) Mariana Hiſt. d'Eſpagne Tom. V. pag. 880.

(2) Turquet Hiſt. d'Eſpagne fol. 1217.

(3) Turquet Hiſt. d'Eſpagne fol. 1219.

(4) Hiſt. du Cardinal Ximenez Tom. II. pag. 252.

Zoodaanig een beſluit genoomen zynde, wierdt het Hof overgevoerdt naar Madrid, hoorende onder het Geeſtlyke gebied van den Kardinaal Ximenez Aardsbisſchop van Toledo, vanwaar Pieter van Campreal en Rengiſo van Avila (5) naar Nederland aan Prins Karel gezonden wierden, om deezen van den dood zyns Grootvaders, en van alles, 't gene 'er ſedert voorgevallen was, kennis te geeven. Zoodra de Prins kondſchap hadt, ſchreef hy den Ryksvoogden en Raaden wederom, en noemde zich in dien brief alleenlyk Prins van Spanje; maar hierover van den Keizer en den Paus brieven krygende, in welken hem den tytel van Koning gegeeven wierdt, heeft hy, zoo in aanmerkinge van dit veelvermoogende gezag, als op begeerte zyner Nederlandſche Raaden, zich ſedert Koning genoemd. Zelf in de plechtige uitvaart van Koning Ferdinand te Brusſel, (6) van Geeſtlyken en Waereldlyken geheel feeſtlyk gevierd, deedtmen den grooten Standaard nederleggen, en als Prins Karel dien opregtede, roepen *de Koning leeve.* Naa het voltooijen van dit werk vindtmen de tytels van de Koningryken, die Ferdinand agterliet, in de openbaare ſchriften die in deeze Landen gegeeven zyn, (7) en op de penningen van Koning Karel ingevoerd en gebruikt; gelyk zulks uit deeze twee volgende penningplaaten is af te meeten.

(5) Turquet Hiſt. d'Eſpagne fol. 1220.

(6) Die Excell. Chron. van Vlaand. II. deel fol. 2. verſo.

(7) O. Vredii Sigil. Comit. Flandr. fol. 154.

I. II. Op de eerfte, wandt de tweede heeft geen andere bediedenis, ziet men den Koning geeftig opgetooid tot de middel toe afgebeeld, hebbende den Granaatappel, het fpreekende wapen van een zyner Ryken, in de hand, en in den letterzoom deeze nieuwverkreegene tytels;

CHARLES Roy DE CASTILLE, LEEON, GRENADE, ARRAGON, NAVERRE, CECILIS.

KAREL KONING VAN KASTILIË, LEON, GRANADE, ARRAGON, NAVARRE EN BEIDE SICILIËN.

De Spanjaards, fchoon de uitzinnige Koningin Johanna niet dan voor eene ydele fchim der Koninglyke waardigheid mogt doorgaan, bleeven hier echter magtig tegen druisfen, tot eindelyk de Kardinaal Ximenez door zyn fchrander beleid het zelve in den Raad doordreef, en dus met toeftemminge der Grooten de Banieren en Vaandels, met de wapenen van den nieuwen Koning, (1) in de Stad Madrid deedt opregten. Nogtans die van Arragon, fcherpe verweerders hunner wetten, meenden hem, zoolang de Koningin Johanna leefde, den Koninglyken tytel te weigeren.

(1) Turquet Hift. d'Efpagne fol. 1221.

Deeze Spaanfche Staatsverandering ontftak den Italiaanfchen oorlog heviger; wandt de Koning van Vrankryk, fteunende op de beloften van den Paus, dacht den Hertog van Borbon, zynen Stedehouder in Milanen, naar Napels

1516 te zenden, en zich, geholpen door de aldaar nieuwopgeworpene muitelingen, ligtlyk meester van dat Ryk te maaken; maar terwyl dees aanslag smeulde hadt de Keizer Maximiliaan, ingevolge van 't verbond met den Koning van Arragon aangegaan, honderdentwintigduizend dukaaten (1) ontfangen. Door hulpe der zelven, en eenige penningen van den Engelschen Koning, was hy van meeninge het Hertogdom Milanen te bestooken, als hy Verona en Bresfië zoude ontzet hebben, welke Steden door de Venetiaanen besprongen en benaauwd wierden. Door 't gevaar der belegerden opgewekt bragt hy, spoediger dan men vermoedde, vyfduizend Ruiters, vyftienduizend Zwitsers van de vyf onverbondene Cantons, en tienduizend Spaansche of Duitsche knegten (2) te velde. Met deezen trok de Keizer in persoon, verzeld van den Kardinaal van Sion, in 't begin van Lentemaand, langs Trente naar Verona; des de Fransen en Venetiaanen, laatende sterke bezetting in Cremona, alengs agterwaart weeken, en dus de stoutheid hunner vyanden, dieze eerst den doorgang wilden betwisten, niet weinig verwakkerden. De Keizer, schoon de weg open was, sloeg echter zyn Leger voor Asola; doch hier eenige dagen tot zyn naadeel verspild hebbende liet hy 't beleg steeken, en nam zynen tred naar Milanen. Dus de rivier Oglio over en tot Soncino, daar alles zich aan hem onderwierp, gekoomen zynde, ontstondt 'er, by mangel van betaalinge, zoodaanige opstand onder de benden, dat de Keizer (3) eenen Landsknegt, die buiten 's Hopmans bevel de trommel roerde om zyne Spitsbroeders op te ruijen, met eige hand versloeg, de anderen door gaven en beloften ter gehoorzaamheid verplicht hebbende, heeft hy den togt weder voortgezet. De ongemeene wakkerheid des Keizers in 't betemmen der muitelingen, en deeze groote onderneeming, van welke hy zich de overwinning beloofde, heeft oorzaak gegeeven tot het munten van den volgenden penning, die men meent (4) ter betaalinge zyner Krygsknegten gebruikt te zyn. 1516

(1) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 351. versa.

(2) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 352.

(3) P. Jovii Hist. Lib. XVI.

(4) Sylloge Nummor. J. a Mellen. pag. 24.

V

Het afbeeldsel van Maximiliaan wordt, met de Keizerlyke Kroone op het hoofd, en de Ridderordere van 't Guldevlies om den hals, op het voorstuk, en nevens het zelve dit jaartal 1516. gevonden.

Op het agterstuk ziet men den Keizer geheel gewapend te paard gezeten, dreigenden met een opgeheven zwaard de weerspannelingen te straffen, van welken reeds een onder hem verslaagen ligt; een ander met de volle beurs in de regter- en het geweer in de slinkerhand toont zich vaardig om met den Keizer op te trekken; agter den zelven vliegt de Overwinning met het gekroonde Keizerlyke wapenschild; wyders zyn op den voorgrond de vier wapenschilden van Hungarië, Borgonje, Habsburg en Oostenryk, en in den eenen en den anderen letterzoom deeze tytels geplaatst;

MAXIMILIANVS ROMANORum IMPERATOR, SEMPER AVGVSTus, ARCHIdVX AVSTRIaE, PLVRIVMQue EVROPaE PROVINCIARVM REX ET PRINCEPS POTENTISSIMVS.

MAXI-

1516 1516

MAXIMILIAAN KEIZER DER ROMEINEN, ALTYD VERMEERDERAAR, AARDSHERTOG VAN OOSTENRYK, KONING EN MAGTIGSTE VORST DER MEESTE GEWESTEN VAN EUROPA.

Het naderende Leger des Keizers deedt de Franſen en Venetiaanen, die zich binnen Milanen begeeven hadden, niet weinig vreezen; eensdeels bedugt voor het groot getal der Gibellinen, dat zich in de Stad bevondt, andersdeels voor de uitgedreevene ballingen, welken by den Keizer heul zogten; en boven alles, omdat Mark Antoni Colonna, Legerhoofd van den Paus, zich met tweehonderd mannen van wapenen by het Keizerlyke Heir gevoegd hadt. Maximiliaan, middelerwylen tot op weinige uuren van Milanen genaderd, deedt door eenen Heraut (1) die Stad met harde bedreigingen opeiſchen, en bragt de Franſen hierdoor in geweldige verbaasdheid, midsze geen ander ontzet dan de twyfelagtige overkoomſt van tienduizend Zwitſeren te hoopen hadden; dus in onzeker beraad 't zy van te vertrekken of te verweeren ſtaande, tradt Andries Gritti Venetiaan met Andries Treviſaan, zynen Landsgenoot, tusſchen beide, en hieldt het beſluit der neêrſlagtigen ſleepende tot den volgenden dag, op welken Albert Stein met tienduizend Zwitſeren of Graubunderen kwam aanſpatten, en bragt den Stedelingen zooveel moeds als den Keizer naadenkens aan, wyl dees zich erinnerde wat Lodewyk Sfortia door de Zwitſers wedervaaren was, te gelyk overweegende, datze hem by gebrek van penningen eerder zouden verraaden dan de Franſen, die 't aan geen geld voor bezolding noch omkooping mangelde. Deeze bekommering vermeerderde niet weinig toen Jakob Stafflier, algemeen Veldheer der Zwitſeren, hem zeer ſtoutelyk de betaaling (2) zyner knegten vorderde, doch vrugtloos; wandt het geld uit Duitsland gekoomen was te Breſſië van de Spaanſche knegten met gelyk een inzigt aangeſlaagen, zulks de Keizer de Zwitſers met goede woorden uitſtelde, en, meer dan voorheen door agterdocht bekroopen, onmiddelyk zyn Leger opbrak en de rivier Adda overtrok; maar de Zwitſers weigerden hem te volgen, byaldienze niet binnen vier dagen betaald wierden; des de benaauwde Keizer zich niet konnende redden, ſchoon hy van de Stad Bergamo reeds zeſtienduizend Dukaaten bekoomen hadt, eindelyk ook tyding krygende van den dood van Ladislaus, Koning van Hungarië, die den dertienden van Lentemaand (3) geſtorven was, is hy, onder belofte van zyne Krygsoverſten nieuwen voorraad van penningen te verzaamelen en dan ſpoedig weder te zullen keeren, (4) naar Trente vertrokken, hebbende, tot groote verwondering zyner vyanden, zoo ſchoone gelegenheid verbrod, 't zy in 't verkwisten van den tyd voor Aſola, of in 't ſpoedig keeren van voor Milanen, daar de Zwitſers reeds van de Overigheden huns Lands bevel gekreegen hadden van uit de beſoldinge der Franſen te ſcheiden, en tegen hunne Landsgenooten, die den Keizer dienden, niet te vegten.

Eenige dagen naa 't vertrek van Maximiliaan kwam de Markgraaf van Brandenburg in 't Keizerlyke Leger, en de Kardinaal van Sion met dertigduizend Dukaaten, die de Koning van Engeland gezonden hadt, te Bergamo. De Hertog van Borbon zulks verneemende liet de opgevatte hoope ſtraks weder zakken, omdat al de Zwitſers en Venetiaanſche knegten reeds van hem geſcheiden waren; doch deeze neêrſlagtigheid verkeerde eerlang in vreugde; wandt de Zwitſers, beſpeurende het overgekoome geld niet genoeg te zyn ter voldoeninge hunner verloope beſoldinge, keerden naar hun Land. Om de zelve oorzaak gingen drieduizend zoo Spaanſche als Duitſche knegten tot de Franſen en Venetiaanen over. De andere nog overgebleevenen van 't Keizerlyke Heir zyn, midsze tegen de vyanden niet beſtendig wa-

(1) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag 352.

(2) La Hiſt d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 352. verſa.

(3) J. Dubravii Hiſt. Bohemica fol. 265.

(4) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 353.

1516 waren, met Mark Antoni Colonna binnen Verona (1) getrokken of verloopen. Al het welke den Hertog van Borbon, den wispeltuurigen oorlog zat zynde, deedt besluiten naar Vrankryk te keeren: met dit inzigt droeg hy het Stedehouderschap van Milanen over aan Odet van Foix, Heer van Lautrec, welke eerlang, met hulpe der Venetiaanen, de Stad Bresfië strenglyk belegerde en eindelyk overweldigde; in den zelven tyd dat Mark Antoni Colonna, (2) met de bezettinge van Verona, de Stad Vicenza overviel en uitplonderde.

(1) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 353.

(2) P. Jovii Hist. Lib. XVIII.

De Paus, in zulk een ontroerd water goed visfen vindende, ontzettede François Maria van Ruvere Hertog van Urbin van des zelfs Hertogdom, en, dat met de Kerke vereenigd hebbende, gaf het zynen Neef Laurens de Medicis (3) te Leen. Ook zogt hy den Nederlandschen Vorst, en de vyf Zwitsersche Landschappen, onder den duim, tegen den Koning van Vrankryk op te stooken; en schoon de Koning François van 's Pauzen slinkse gangen kwaad vermoede hadt, echter deedt hy dien verscheidene voordeelige aanbiedingen, om zich in den Milaneeschen Staat beter te vestigen; doch de Paus vondt geenen smaak in de zelven, veel min de Venetiaanen, welken Verona weder aan hun gebied poogden te hegten. Met dit opzet zich van de Cluse, eene plaats daar de doorgang der bergen op zyn engste is, verzekerd hebbende, op dat 'er geen uitheemsche onderstand genaaken mogt, sloegen zich de Venetiaanen aan de eene, en de Fransen (4) zich aan de andere zyde van Verona neder, bestookende de Stad met zulk een geweld van grof geschut, dat binnen weinige dagen ieder Leger wel zeventig vademen muurs ter neder wierp; hierenboven ondergroeven en haktenze de grondvesten weg, zulks geheele vakken t'evens nederstorteden, en de Stedelingen in 't uitterste gevaar raakten; nogtans wist de Burgery van geen wankelen, beschermd door eene bezetting van agthonderd Ruiteren, vyfduizend Duitsche en vyftienhonderd Spaansche knegten, welken met wonderlyke kloekmoedigheid tegen alle ongevallen worstelden, en de verkreegene breuken naarstiglyk herstelden, volgende het voorbeeld van hun Krygshoofd Mark Antoni Colonna, zoo beroemd in den Italiaanschen oorlog, dat weinigen by hem haalen mogten. Dees, onlangs in 's Keizers dienst getreeden, hieldt den Krygsknegt aan alle oorden in plicht, en zich dag en nacht in de wapenen, zelf naa hem eene wonde in de schouder was toegebragt. Dus den arbeid en 't ongemak met onbeschryflyke standvastigheid, zelf in 't heetste treffen, verduurende, heeft men niet zonder reden den nevenstaanden penning tot zyne eer gemaakt. 1516

(3) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 355.

(4) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 356. versa.

L.

Pieter Antoni Colonna was Vader (5) van deezen Krygsheld, die in 't agtenzeventigste jaar der voorgaande eeuwe ter waereld kwam, en hier op de voorzyde met de letteren zyns naams getekend staat.

(5) Imhof Geneal. Illust. in Italia fol. 218.

MARCVS ANTONIVS COLVMNA.

De tegenzyde vertoont ons een ongeschonde kleed in 't midden van een brandend vuur; wandt het linne, dat uit den steen Amianthus gemaakt is, wordt niet verteerd maar zuiverder in de vlam; dierhalven hier gevoeglyk op de beproefde krygsdeugd van Colonna toegepast, en met deeze woorden verklaard;

SEM-

1516 1516

SEMPER PERFICAX.

ALTYD STANDVASTIG.

Hoewel de Franſen ondertusſchen zoo ruime bresſe gemaakt hadden, dat de zelve wyd genoeg gaapte om de ſoldaaten in ſlagorde binnen te voeren, en de Venetiaanen weinig minder gevorderd waren, echter eiſchte de Heer van Lautrec (1) vers geſchut ter vergrootinge der gaten, om door dit voorwendſel den ſtorm gevoeglyk uit te ſtellen; ook trof hen 't verlies van 't buspoeder, dat in agthonderd vaten op wagens naar 't Leger gevoerd, en door 't vryven der wielen ontſtooken met alles wat 'er by was vernield wierdt. Groot voordeel ſtondt den Belegerden hieruit te wagten, zoo niet het gebrek aan leevensmiddelen hen magtig geneepen hadt; wandt het vee en het zuivel (2) was geheel, en het graan byna verteerd, en zoo luttel wyns, dat veelen der Krygshoofden zelf in veertig dagen niet dan water gedronken hadden; de gemeene ſpys was van erten en boonen, en een ryk man dien een ſtuk paerde- of ezelsvlees mogt gebeuren. Ja de aanzienlykſten braſten, alsze iet van 's vyands vette paarden konden magtig worden, om welken, wanneer die buiten de vesten dood lagen, geheele drommen uitvloogen, de zelven aan ſtukken kapten en als grooten buit binnen ſleepten.

(1) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 356. verſa.

(2) Jovii Hiſt. Lib. XVIII.

Van zoo veele kwellingen en ongevallen gedrukt ontzonk hen echter noch hart noch hoope, en onder de Krygsknegten ſtraalde alom eene onverſchrokke kloekmoedigheid door, die den Stedevoogd deedt beſluiten, aangezien hy op zyne brandbrieven van den Keizer geen antwoord kreeg, eenen uitval te waagen, vertrouwende dat niemand zyne wanhoopende meenigte zoude durven ſtaan. Doch het ſtormen der vyanden ſtuittede eerſt dit opzet, en 't gerugt van 't naderen der hulpbenden deedt het voorneemen geheel verydelen. Ook zag men niet lang hiernaa (3) negenduizend Duitſche knegten, onder het geleiden van Willem van Roggendorf, aankoomen, het Franſche en Venetiaanſche Leger opbreeken, de benaauwde Stad verloſt en geſpysd door 't goede beſtier van den Keizer, welke dus de zynen behouden hebbende, als een andere Beſchermheilig der Stedelingen geacht wierdt; dierhalven, uit dankbaare erkenteniſſe van het toegezonde ontzet, op de drie volgende munten van hen, tegen over hunnen gewoonen Beſchermheilig S^t. Zeno, geſteld is.

(3) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 357. & G. Roo Hiſt. Auſtr. pag. 600.

♀

F.

L.

☉

P.

1516 I. II. III. Het gekroonde borststuk des Keizers wordt met weinig verschils op de voorzyden van allen en daar nevens dees tytel gevonden; 1516

MAXIMILIANVS CAESAR.

KEIZER MAXIMILIAAN.

Het afbeeldsel van Zeno, die Bisschop van Verona geweest, onder den Keizer Gallienus (1) gemarteld, en sedert voor Beschermheilig van de gemelde Stad aangenoomen is, zietmen op de tegenzyden, omvangen van gelykluidende randschriften, van welken het eerste dus geleezen wordt;

(1) Du Pin Biblioth. Eccles. Tom. I. pag. 202.

SANCTUS ZENO PROTECTOR VERONAE, 1516.

DE HEILIGE ZENO BESCHERMER VAN VERONA 1516.

Naa Italië door zooveele oorlogsstormen geslingerd was, scheen zich eindelyk alles tot den Vreede te schikken; wandt de Nederlandsche Vorst, die wy voortaan Koning van Spanje zullen heeten, niet weetende of de meenigte der Krygsknegten, welken Koning François, staande de belegering van Verona, verzaameld (2) hadt, ter verweeringe van Milanen of tot het bespringen der Nederlanden geschikt waren, kreeg groote vrees; te meer, omdat Jan van Albret met eene krygsmagt was opgetrokken, en zich in zyn verloore Ryk zogt te herstellen, doch tot zyn ongeluk, wyl hy terugge gedreeven wierdt en weinig tyds laater stierf. Hierover was de Koning van Spanje, die in de hem aanbestorvene Ryken dacht te treeden, vol duchtens of deeze ontstuimigheden somwylen hooger mogten loopen; dierhalven zondt hy Philips van Kleef (3) Heer van Ravestein, welke by verandering van Vorsten weder in Nederland gekoomen was, zonder draalen naar Vrankryk, om den Koning zyn ongenoegen te klaagen, en dien met een te verzoeken van eene bekwaame plaats te willen verkiezen tot het verzaamelen der wederzydsche Gemagtigden, om een einde hunner verschillen en die hunner Bondgenooten te maaken. De Stad Nojon ter vergaderinge genoemd zynde, kwamen sedert derwaart Artus Gousier de Boise Grootmeester van het Ryk en eertyds Bestierder van den Koning, nevens Jacob Olivier Bisschop van Parys van wege den Koning François; Koning Karel zondt 'er insgelyks zynen Bestierder Willem van Croy Heer van Chevres, verzeld van Jan Sauvaige en Philips Hanneton. Deezen vonden oorbaar eenige verandering in 't verdrag van 't voorgaande jaar te maaken, en verder den Vreede en de eendragt der Vorsten, Ryken en Landzaaten op deeze wyze te regelen. De Koningen (4) zouden elkanderen, zonder eenig bedrog, helpen in 't beschermen hunner Landen en Onderdaanen, de een des anders vrienden voor vrienden en vyanden voor vyanden houden; mids Koning Karel den Keizer zynen Grootvader in 't verweeren van des zelfs Staaten, en Koning François de Venetiaanen volgens zyne belofte zoude mogen ondersteunen; nogtans met deeze uitzonderinge, als de Venetiaanen den Koning van Spanje in de Ryken van Napels, Sicilië of andere oorden zyner heerschappye eenige afbreuk willen toebrengen, dan zoude Koning François verplicht zyn hem hulp te verschaffen.

(2) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 36.

(3) Memoir. de Bellay fol. 23.

(4) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 224.

Hoewel in den voorgaanden handel op zekere voorwaarde besloten was, dat Koning Karel met Renata van Vrankryk, Dochter van Lodewyk den Twaalfden, zoude trouwen, zoo vondt men op de

1516 de begeerte van Koning Karel, en uit verscheidene andere inzigten, thans beter hem Lodewyka, eenige Dochter van Koning François, tot eene Vrouw te belooven, en met eeden te staaven van de gemelde Lodewyka, alsze zeven jaaren zoude bereikt hebben met woorden, en vier en een half jaar laater met behoorlyke plechtigheden, met hem in den egt te zullen vereenigen, gelyk Karel ook van zynen kant beloofde te volbrengen, en zoude Koning François by 't voltrekken van het huuwelyk al zyn recht op Napels aan Karel ten huuwelyk geeven. Doch zoo 't geviel dat Karel voor dien tyd stierf, alsdan zou de gemelde Lodewyka aan des zelfs Broeder Ferdinand, byaldien dees nog met Maria van Hungarië niet getrouwd was, besteed worden: insgelyks zoo Lodewyka stierf, en dat uit het toen zwanger gaan der Koninginne eene Dochter gebooren wierdt, dan zoude Karel verbonden zyn deeze te neemen, alsze den ouderdom van elf en een half jaar bereikt hadt, en deeze stervende dan met de voorheen aan hem verloofde Renata trouwen. Wanneer Koning Karel deeze zyne beloften niet volbragt en eene andere Vrouw nam, dan zou hy al zyn recht op Napels aan den Koning van Vrankryk overgeeven. Het zelve beloofde Koning François ten voordeele van Karel of des zelfs Broeder Ferdinand, indien 't van zynen kant mogt haperen. En dewyl Karel hier door in 't bezit van Napels bleef, zoo zoude hy jaarlyks, tot het voltrekken des huuwelyks, honderdduizend goude Schilden aan den Koning van Vrankryk geeven, en naa dien tyd vyftigduizend, tot de Prinses wettige Erfgenaamen hadt. Hierom zoudenze, mids Napels een Leen van 1516 de Kerke was, den Paus deezen handel doen goedkeuren of bekrachtigen. Ook zoumen, zoodra Karel op den Troon van Spanje gesteegen was, eenige Gezanten derwaart zenden, om de verschillen over 't Ryk van Navarre in minne af te handelen.

Ter beschermінge en handhaavinge van dit verdrag zyn de Paus, de Heilige Zetel, het Keizerryk, Keurvorsten en Stenden van Duitsland genoemd: hierenboven, omdat het Graafschap Charlois, de Heerlykheden van Noiers, Chateauchinon, Chausfin en la Pierriere met alles dat onder de zelven behoorde, aan Margarita van Oostenryk, Weduwe van Savoije, als een deel van haar Moederlyk goed voor haar leeven (1) waren toegeweezen, zoo zoude Koning François de inkoomsten van de Zoutmaakerye in het Graafschap Charlois, en de Heerlykheden van Chateauchinon en Noiers, niet alleen aan haar door brieven en vergunning voor haar leeven, en naa het zelve voor den Koning van Spanje (2) overgeeven, maar t'evens de handen ligten van 't gemelde Graaffchap, en van de voornoemde Landen en Heerlykheden, mids zy de Weduwe des Hertogen van Longueville het inkoomen van eenige aldaar gelegene Landen en Heerlykheden zoude voldoen. Uit hoofde deezer overdragt wierdt Margarita sedert in de bezittinge haarer Goederen hersteld, en het is dierhalven, dat wy legpenningen vinden, die voor de rekening der Zoutmaakerye van Salins, met het wapen van Margarita van Oostenryk, Weduwe van Savoije, gemunt zyn, van welken dees ten blyk strekt.

(1) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 203.

(2) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 227.

♀

SC.

In de eerste helft van het gekroonde wapen, dat zich op de voorzyde vertoont, ziet men Savoije, wegens haaren laatsten Gemaal; in de wederhelft Oostenryk en Borgonje, wegens haaren Stam, binnen den zoom deezer letteren;

GETTOIRS POVR LA SAVNERIE DE SALIN.

REKENPENNINGEN VOOR DE ZOUTMAAKERY VAN SALINS.

(1) Le Jardin d'Armoiries.

Het wapen van Wauters (1) ſtaat in het eerſte, en dat van Bours in het andere deel der ruite, welke op de rugzyde binnen dit omſchrift gevonden wordt;

MA FIANCE EST TELLE.

MYNE BETROUWINGE IS ZOO.

Middelerwylen dat Koning François dus zyne benden verſterkte, hadt de Keizer, ſedert het mislukken van den aanſlag op Milanen, nieuwe middelen gezogt om den Paus, den Koning van Engeland, en zynen Kleinzoon den Koning van Spanje tegen Vrankryk in verbond te trekken; doch de eerſte weigerde zich openlyk te verklaaren, en de laatſte, den Spaanſchen togt in den zin hebbende, hadt den Vreede noodig. Des onaangezien hieldt de Keizer by den Koning van Engeland aan, en, opdat hy te beter ingang mogt vinden, maakte hy des zelfs Gezant bekend moede van den laſt des gebieds te zyn, en zich uit zonderlinge achtinge ten voordeele van den Koning te (2) willen ontſlaan. Tot dit einde deedt hy den Koning ſchryven, byaldien de zelve naar Trier wilde koomen, dat hy dan eenen Ryksdag zoude beleggen om de zaaken te regelen, en zynen dienſt aanboodt om, naa die vergadering, den Koning naar Rome te geleiden, en de Keizerlyke Kroon te doen op 't hoofd zetten; hierenboven den Koning in 't verkrygen van 't Hertogdom Milanen te helpen. Maar Hendrik gemaklyk beſeffende waar den Keizer de ſchoen wrong, en geene luſt hebbende om de koſten van zoodaanigen oorlog alleen te draagen, deedt dien voor zulk een goed voorneemen bedanken, en bidden van 't voltrekken tot gevoeglyker tyd uit te ſtellen.

(2) R. Thoyras Hiſt.d'Anglet.Tom. V.pag. 108.

Dus bleef het werk ruſten, tot het Verbond van Noion de gemelde Vorſten geheel misnoegd wakker maakte, den handel deedt hervatten, en den twintigſten van Wynmaand (3) te Londen voltrekken: de voornaamſte punten behelsden, dat de Keizer, de Koning van Engeland en die van Spanje elkanderen onderlinge hulp beloofden tegen allen, die iemand van hen poogden te beleedigen; tot dit einde wierdt het getal der manſchap, dat ieder zoude verſchaffen, op vyfduizend ruiters en twintigduizend voetknegten bepaald: ook zouden alle Vorſten, Staaten en Landſchappen, die begeerden, in dit verbond ontfangen worden. En dewyl de Paus beloofde in 't verdrag te treeden als het zyn vol beſlag hadt, zoo wierdt hy, mids het onder den tytel van beſcherminge der Kerke geſmeed was, tot Hoofd van 't werk verklaard: wyders nog nader (4) ontworpen, hoeveel ieder van de Verbondenen zoude draagen ter bezoldinge der Zwitſeren, als deezen zich van den Franſchen Koning wilden afzonderen.

(3) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 240. & ſeq.

(4) R. Thoyras Hiſt.d'Anglet.Tom. V. pag. 111.

De Keizer, moogelyk grooter voordeel uit deeze verbintenisſe verwagt hebbende dan hy ondervondt, liet de zelve eerlang dryven, eensdeels ter gunſte van zynen Kleinzoon Koning van Spanje, andersdeels door 't verarmen zyner geldmiddelen, zulks hy den handel van Noion erkende en deel in den zelven nam; wyders, een beſtand voor eenige maanden (5) met de Venetiaanen geſlooten hebbende, zich ook met den Koning van Vrankryk verzoende, en dit verdrag te Bruſſel, den derden van (6) Wintermaand, deedt ſluiten. Op deeze wyze, zich uit de zorglyke oorlogen reddende, baande hy zich,

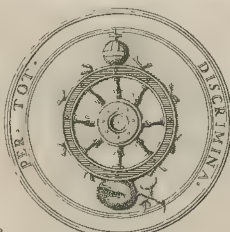
(5) Hiſt. de la Ligue de Cambray Tom. II. pag. 516.

(6) Traitez d'Alliance, Paix

1516 zich, in zynen hoogen ouderdom, afgemat van de doorgeſtaane gevaaren, den weg tot den vreede en de ruſt, en het ſchynt my, dat 's Keizers voorneemen de oorzaak tot het voltooijen deezer twee gedenkpenningen gegeeven heeft. 1516

&c de Fr. Leonard. ad Ann. 1516.

S.

L.

I. Het afbeeldſel des Keizers, in Vorſtlyk gewaad, met den Schepter in de regter, en den Palmtak, het teken des Vreedes, in de ſlinkerhand, ſtaat op de voorzyde binnen deezen letterzoom;

IMPERATOR CAESAR MAXIMILIANUS, PLVRIVMQUE EUROPAE PROVINCIARUM REX ET PRINCEPS POTENTISSIMUS.

DE GEBIEDER KEIZER MAXIMILIAAN, KONING EN MAGTIGSTE VORST VAN DE MEESTE GEWESTEN VAN EUROPA.

(1) Typotii Symbol. Pontif. pag. 120.

De tegenzyde vertoont een rad, het zinnebeeld (1) van 's menſchen leeven, op het welke de aardbol, die den Vorſt der waereld betekend, geſteld is, rollende door zooveel zuurs en zoets als 'er in de wrange ſchors en aangenaame korrels van den onderleggenden granaatappel gevonden worden; dierhalven leeſtmen in den rand deeze woorden van den Mantuaanſchen (2) Dichter;

(2) Virgil. Æn. Lib. I. vers. 208.

PER TOT DISCRIMINA.

DOOR ZOOVEELE GEVAAREN.

II. De tweede heeft het zelve ruggeſtuk, en diergelyk een afbeeldſel op het voorſtuk, doch in 't harnas en met de keten der Guldevlies Ordere om den hals, midsgaders eene muts op het hoofd, hebbende het grootſte verſchil in deeze tytelen;

MAXIMILIANVS DEI GRATIA ROMANORUM IMPERATOR SEMPER AVGUSTUS.

Niet weinig vermaaks genoot de Koning van Spanje door deezen handel zyns Grootvaders, wyl hy zich hierdoor versterkt zag in de bezittinge en beschermingе van Navarre, naar welk Ryk de Koningin Katarina, ondersteund door den Franschen Koning, nog yverig dong; en ziende dat haare bewyzen niet golden, eindelyk haaren Zoon Hendrik van Albret (1) in huuwelyk zogt te verbinden met eene Zuster van den Koning van Spanje; maar alles was vrugtloos voor haar en zonder eenig naadeel voor den Koning van Spanje. Welke ondertusschen, om den luister der Guldevlies Ordere, door zyne Voorvaderen ingesteld, te vergrooten, van Paus Leo den Tienden vryheid verzogt, en thans bekoomen (2) hadt om het getal der Leden tot vyftig te vermeerderen, dus als vyfde Opperhoofd de vergadering te Antwerpe (3) meenende te beleggen; maar, verstaande dat binnen die Stad veele menschen aan de pest stierven, deedt hy de wapenschilden van daar naar Brussel in de Kerk van St. Goedele overbrengen, en heeft 'er, met de nog leevende Ridderen, prachtig uitgedost, gevolgd van Geestlyken en Waereldlyken, den zesentwintigsten en twee volgende dagen van Wynmaand, met uitmuntende staatsie, het agttiende Capittel gevierd, en de plaatsen der verstorvene Leden met de volgende (4) persoonen gevuld: François, Koning van Vrankryk; Ferdinand, Prins van Spanje zynen Broeder; Frederik Paltsgraaf, Hertog van Beijere en Keurvorst; Jan, Markgraaf van Brandenburg; Guy de la Beaume, Graaf van Montreuel; Hoijer, Graaf van Mansfeld; Laurens van Gorrevod, Graaf van Pont de Vaux; Philips van Croy, Graaf van Porcean; Jacob van Gavre, Heer van Fresyn; Antoni van Croy, Heer van Sempy; Antoni van Lalein, Heer van Montigny; Karel van Lannoy, Heer van Senzelles; Adolf van Borgonje, Heer van Bevere, Veere en Vlissinge; Philibert van Chalon, Prins van Oranje; Felix, Graaf van Werdenberg. In deeze zelve vergaderinge wierden nog twintig anderen, om het verzogte getal volkoomen te maaken, tot die Ridderlyke waardigheid verheven, en deezen hiertoe benoemd: Emanuel, Koning van Portugal; Lodewyk, Koning van Hungarië; Michiel Heer van Wolkenstein; Maximiliaan van Hoorn, Heer van Gaasbeek; Willem, Heer van Ribaupierre; Jan, Vryheer van Trazignies; Jan, Heer van Wassenaar en Burggraaf van Leyde; Maximiliaan van Bergen, Heer van Zevenbergen; François van Melun, Graaf van Espinoy; Jan, Heer van Egmond; Frederik van Toledo, Hertog van Alba; Diego Lopes Pacheco, Hertog van Escalona; Diego Hurtado de Mendoça, Hertog van Infantado; Inigo de Velasco, Hertog van Frias en Konstapel van Kastilië; Alvaro de Zuniga, Hertog van Bejar; Antoni Manriques van Lara, Hertog van Najara; Fernand Remontfolk, Hertog van Cardona; Pedro Antonio Sanseverino, Hertog van St. Marco; Frederik Hendrik van Cabrera, Graaf van Modica, Zeevoogd van Kastilië; Alvaro Peres Osorio, Markgraaf van Astorga. Op deeze aanzienlyke byeenkoomst heeft myns oordeels de volgende legpenning, met een oud voor- en nieuw agterstuk, zyne betrekking.

(1) Galand Le Droit du Roy au Navarre &c. preuves fol. 124.

(2) Miræi Opera Diplomat. fol. 235.

(3) Die Excell. Chron. van Vlaandre II. deel fol. 2.

(4) Maurice, Blason de tous les Cheval. de la Toison d'Or. fol. 143. & seq. & Le Grand Theatre Sacré de Brab. Tom. I. fol. 186. & 187.

9

B.

De

1516 De voorzyde draagt 's Konings wapenſchilden door vier kroonen geſcheiden en door deeze tytels omzoomd; 1516

KAROLVS PRINCEPS HISPANIAE, ARCHIDVX AVSTRIAE.

KAREL PRINS VAN SPANJE, AARDSHERTOG VAN OOSTENRYK.

Op de rugzyde ſtaan de tekens der Guldevlies Ordere met eene Koninglyke kroone boven de zelven afgebeeld, en in den rand leeſt men deezen nieuwbekoomen eernaam;

GETTOIRS DV BVREAV DV ROI CATHOLIQVE.

LEGPENNINGEN VAN DE REKENKAMER DES ALGEMEENGELOOVIGEN KONINGS.

Onder 't beleggen van al deeze zaaken was Jan de Derde, eerſte Graaf van Egmond, die het Stadhouderſchap over Holland, Zeeland en Weſtvriesland omtrent eenendertig jaaren met veel lofs bekleed hadt, den eenentwintigſten van Oegſtmaand (1) deezes jaars, op de Hoeve en het Slot van Egmond overleeden, en aldaar in de Kerke onder eene verheve Tombe, die naamaals verbrooken is, begraaven. Hy hadt zyne goederen met de Heerlykheden van Hoogwoude, Aardswoude en Purmereinde vermeerderd, het Land van Petten bedykt, het Slot van Egmond herſteld, en aldaar een Capittel van Kanunniken geſtigt, midsgaders by Magdalena, Dochter van Georg Graaf van Waardenburg, verſcheidene Zoons en Dochters gewonnen. Onder welken Jan zyn Oudſtleevende (2) Zoon, hem in het Graafſchap van Egmond volgde, ook in dit jaar te Bruſſel met Françisca van Lukſemburg, Zuster en Erfgenaame van Jacob van Lukſemburg Graaf van Gavre, getrouwd, en met het Ridderlyke halsſieraad der Guldevlies Ordere van den Nederlandſchen Vorſt beſchonken was: gelyk men hem met het zelve als Graaf van Egmond op zyne penningplaat verbeeld vindt, die ik hier, ſchoon vier jaaren laater gemaakt, ter gedachteniſſe van deeze zyne merkwaardige ſtantswisſelinge, laat volgen.

(1) Bockenbergii Hiſt. & Geneal. Egmondanor. pag. 158.

(2) Bockenbergii Hiſt. & Geneal. Egmondanor. pag. 162.

M.

Het borſtſtuk van deezen tweeden Graaf van Egmond, die in het jaar veertienhonderdnegenennegentig gebooren was, zietmen hier niet min konſtig dan ſierlyk afgebeeld, met een randſchrift, dat in gemengelde taalen deezen zin uitlevert;

IAN CONTE D'EGMONT, AETATIS SUAE XXI.

JAN GRAAF VAN EGMOND, ZYNS OUDERDOMS XXI.

1516

De Koning van Spanje, hierentusschen alom vrienden zoekende, vondt zich aan den kant der Luikenaaren, die magtig aan de Fransen hingen, grootlyks bezwaard; te meer, wyl Erard van der Mark, wiens Oom Willem eertyds door Maximiliaan te Maastricht onthoofd was, thans op den Bisschoplyken Stoel zat; doch de gemeene rust des Lands hooger dan den byzonderen haat achtende heeft hy zich met den Luikschen Kerkvoogd verzoend, en een Verbond, by het welke een bestendige vriendschap, volgens de regels des voorgaanden Vreedes, besllooten wierdt, (1) opgeregt; des zouden, de Kerkvoogd Erard stervende, de Luiksen geenen Bisschop ontfangen dan met goedvindinge van Koning Karel, welke den Bisschop, zoolang des zelfs leeven mogt duuren, ieder jaar zesduizend guldens zoude geeven, of een Bisdom in Spanje dat zooveel waardig was, en twee Abdyen in Brabant van geen mindere inkoomste. Hierenboven aan Robert van der Mark, Broeder van den Bisschop, voor des zelfs leeven agtduizend guldens jaars, en eene bende gemeene ruiters, met welken hy, zonder 's Konings naadeel, daar 't hem zoude behaagen, mogt dienen. Aan Jan van der Mark, Zoon van Robert, wierdt eene somme van duizend guldens 's jaars, en aan des zelfs Moeder even zooveel toegeleid; midsgaders aan den Slotvoogd van Hesdyn ieder jaar driehonderd guldens. Wyders zoude het in Luksemburg gelege Graaffschap Chinei door Robert van der Mark gewonnen aan den zelven blyven, tot dat Koning Karel aan hem of zyne Naazaaten drieduizend guldens zoude betaald hebben. Het welke door de Gemagtigden des Konings en die des Bisschops in Grasmaand te S[t]. Truije geslooten was, en eindelyk den dertienden van Slagtmaand van de Staaten des Lands van Luik ook goed gekeurd, en met hun Zegel versterkt, midsgaders door de verbintenis, die men van de eene en de andere zyde met Jan Hertog van Kleef en Gulik aanging, nog nader bekrachtigd wierdt.

(1) Heuteri Rer. Austr. Lib. VII. Cap. 14. & Haræi Annal. Brab. Tom. I. fol. 539.

In al deeze verbonden waren de Geldersen niet begreepen, ongezind ter verzoeninge, hun voordeel by den oorlog, die zy met list en geweld sleepende hielden, zoekende. Door zoodaanige middelen haddenze, terwyl de Stadhouder Floris, Heer van Ysselstein, in Brabant was, de Vriezen, die met den Nederlandschen Vorst verbonden waren, geweldig geplaagd, en door hulp van hunnen aanhang de Steden Sneek, Bolzwert en Sloten ingenoomen: aan den anderen kant wistenze de Groeningers van Edzard, Graaf van Oostvriesland, die hen eertyds grooten dienst gedaan hadt, te verwyderen, en des zelfs benden (2) leelyk te misleiden; wandt terwyl het Leger van Edzard de Sterkte Stikhuizen tot de uitterste benaauwdheid bragt, hebben de Vorsten van Bronswyk met groote magt van Saksen, en kennisse der Geldersen, het beleg opgeslaagen, en 's Graaven knegten zoo schaadelyke nederlaag toegebragt, dat hem de lust tot den oorlog ontzonk, zulks hy te ligter gehoor gaf aan de bemiddelinge der Bisschoppen van Munster en Hildesheim, welken een bestand (3) tusschen hem en den Bronswykschen aanhang maakten, en dien oord in rust bragten.

(2) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 583.

(3) Beninga Chron. van Oostvriesl. pag. 586.

Hierentegen was de wapenschorsing in Westlauwers verbrooken, en de vyandlykheid weder aan 't hollen, inzonderheid door 't woeden van Grooten Pier, die in 't begin des jaars als Legerhoofd der Geldersen eene Kogge op de Zuiderzee overweldigd, volgens zyne gewoone wreedheid zeventien Hollanders, die 'er op waren, over boord geworpen, en kort hiernaa een schip van Hoorn op de zelve wyze gehandeld hadt. Groote zorgen baarde dit bedryf den Koning van Spanje, welke, de weerspannige Vriezen scherplyk vermaand hebbende, den Stadhouder Floris, Heer van Ysselstein, straks bevel gaf zich te wapenen. Dees, met magt van Schepen en Krygsknegten van Enkhuize gevaaren, overmeesterde (4) by de Workumsche haven een groot schip, vier andere in den brand gestooken, de

(4) Ub. Emmii Hist. Frisiæ fol. 759.

1516 Bootslieden verslagen, verdronken of gevangen hebbende, keerde hy weder naar Enkhuize, naadat hy Lubbert Turk met vyftienhonderd mannen naar Harlinge gezonden hadt, welke in deezen togt Bolzwert overweldigde, en de omleggende Landen niet weinig ontstelde. Maar de Geldersen en hunne Bondgenooten liepen op dit gerugt met zulke magt van knegten derwaart, dat de Overwinnaars bevreesd geworden het Stedetje verlieten, en naar Harlinge en Franeker weeken.

Onderwylen waren de Geldersen in Holland gevallen, en hadden zonder te ontzeggen Nieuwpoort, tegen over Schoonhove, ingenoomen. De Graaf van Nassou, door dit schenden van 't bestand magtig gestoord, kreeg als Stadhouder met hulpe der (1) Hollanderen naa veertien dagen de Vesting weder in zyn geweld, en met de zelve zeventien Geldersen gevangen, van welken tien met den strop, de overigen met het zwaard in 's Graavenhaage gestraft wierden; omdat de Hertog van Gelder, hoe zeker dit stuk bleek, het zelve door zyn bevel uitgevoerd te zyn ontkende. De Stadhouder en die van den Hove van Holland hierdoor geleerd, deeden alom verkondigen, (2) dat niemand der Landzaaten eenigen handel met de Geldersen, verstoorderen der ruste, zoude aangaan, noch hen schattingen noch omgelden belooven, op verbeurte van lyf en goed. Wyders wierden alle weerbaare mannen, inzonderheid ten platten Lande, vermaand zich op den klokslag vaardig te houden, en de Stedelingen door bevelbrieven tot hunnen plicht, van zich te wapenen, opgewekt. Hierenboven aan die van Woerden en Oudewater belast, de bosschen en boomen buiten hunne poorten, die den vyand ten schuilplaats mogten strekken, af te kappen.

(1) Goudhoeven Chron. van Holl. fol. 574.

(2) Slichtenhorst Gelders. Geschied. fol. 345.

Als hierdoor het vuur des oorlogs heviger ontstak, rukten de Geldersen al hunne magt in Vriesland byeen, en sloegen zich voor Leeuwaarde neder. Staande deeze belegering vonden de Koninglyke (3) Raaden, te Franeker gezeten, oorbaar de Geldersgezinde Vriezen met minnelyke woorden tot gehoorzaamheid te vermaanen; maar deezen schreeven wel te weeten, dat de Hollanders erfvyanden van hunnen Landaard zouden blyven; dierhalven wildenze liever den nek voor 't zwaard van den beul dan onder de dienstbaarheid der Borgonsen buigen, of een anderen smertlyken dood sterven dan hen gehoorzaamen. De Raaden hier door bedeesd, gaven den Koning van Spanje straks deeze zaaken te kennen, hem hulp tot het verdryven der Geldersen, en om drie maanden besolding der Krygsknegten, die reeds verstreeken waren, verzoekende. De Koning, uit aanmerkinge van 't dringende gevaar, deedt de gereedste manschap, niet alleen Nederlanders maar zelf Duitsche en Spaansen, in de havens van Noordholland verzaamelen, van waarze, onder het geleiden (4) van den Heer van Ysselstein, den Graaf van Nassou, Jan Heer van Wassenaar, de Heeren van Zevenbergen, Lalein, Castre en anderen, verzeld van veele Duitsche en Spaansche Edellieden, naar Geesterland overstaken, daar zich omtrent vyfhonderd Vriezen op het strand vertoonden, hunne schoenen en hoozen uitgetrokken hebbende om de aankoomenden in het water te bespringen en dus het landen te beletten; maar zoodra de gemelde Edellieden, van hunne Krygsknegten gevolgd, overboord sprongen, en hunne spietsen velden, namen de Vriezen de vlugt, en lieten hunne vyanden den weg open naar Bolzwert, dat naauw beslooten (5) wierdt, meer tot nadeel van den Landman dan der Bezettelingen; des de Belegeraars, ziende met veel moeite weinig te konnen vorderen, hunne benden verdeelden, en nu hier dan ginder hevige sprongen waagden, door welken zy Dokkum in kreegen.

(3) Schotanus

1516 Chron. van Vriesl. fol. 585.

(4) Goudhoeven Chron. van Holl. fol. 574.

(5) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 586.

Dit bedryf bragt de Geldersen weder te velde, en, eerlang gesterkt door die van Groeninge, voor de overwonne Stad, vaardig om de zelve aan te tasten, riepen de knegten van Sneek en Bolz-

1516

Bolzwert (1) om geld, en weigerden te vegten voorze betaald waren. Des de Gelderſen de onwilligen agter lieten en evenwel Dokkum beſtormden, van waarze met verlies door de bezetting en Stedelingen gejaagd wierden. De Borgonſen, in verſcheidene ontmoetingen zich van het geluk begunſtigd en Staveren eñ Workum in hun vermoogen ziende, poogden de overwinnig verder uit te breiden. Met dit inzigt hun Leger voor Sloten gebragt hebbende, ontſtondt 'er den vierentwintigſten van Slagtmaand door ſtorm zoo ſchrikkelyke waternood aan dien kant, dat niemand der Landzaaten diergelyken beleefd hadt; wandt de vloed ſteeg eene elle hoog boven (2) alle dyken, ſmeet door 't geweld der baaren veele huizen omverre, en overſtolpte menſchen en dieren. Invoege de Belegeraars zich door de vlugt op zolders, vlieringen en hooibergen verſtaaken. Hier drie dagen in ſchrik en armoede door gebragt hebbende, en het water gevallen ziende, keerde Floris Heer van Yſelſtein, verſtyfd van kouwde en flaauw van den honger, met eenige zyner Spitsbroederen naar Harlinge en Leeuwaarde; maar Graaf Felix bleef om de Gelderſen te wederſtaan in dien oord, wandt de Hertog van Gelder (3) hadt eenen hoop van vyftienhonderd voetknegten en tweehonderd ruiters over Groeninge in Vriesland gezonden, welken, geſleepen in ſchelmeryën zich geenen moedwil ſchaamden, dus de Landlieden veel gelds afgeneepen, en Goor geplonderd hebbende, tegens het eindigen van 't jaar, her- en derwaart verliepen.

(1) Ub. Emmii Hiſt. Friſiæ fol. 760.

(2) Ub. Emmii Hiſt. Friſiæ fol. 761.

(3) Slichtenhorſt Geld. Geſchied. fol. 346.

Boven deeze plaagen kwam een tweede watervloed die Graaf Felix verdreef; des hy, het Dorp Lemmer in den brand ſtak, en naar de Kuinder trok. De Inwooners en Bezettingen van Sneek en Sloten, die 't met de Gelderſen hielden, hadden thans gebrek aan alles; inzonderheid die van Bolzwert, welken, den vyand en 't gevaar aller naaſt zynde, vrugtloos om betaaling hunner verloopene bezoldingen riepen. Dierhalven van de benaauwdheid geperſt, den eerſten dag van 't jaar zeventien, vier Gemagtigden (4) aan den Borgonſchen Stadhouder afvaardigden, en hem de Stad aanbooden, midsze van hunnen agterſtalligen loon, dieze op zes duizend Emder guldens ſchatteden, betaald wierden. Vaardig bewilligde de Stadhouder in deezen gewenſchten voorſlag, dewyl het geſchut door Groote Pier geroofd en aldaar gebragt, meer waardig was. Dus de Krygsknegten en Stedelingen, die begeerden, in zynen dienſt en gehoorzaamheid ontfangen, en den onwilligen vrygeleide verleend hebbende, rukt hy met al zyne magt, in het ſtrengſte van den winter, voor Sneek, op aandryven van Edzard, Graaf van Ooſtvriesland, die, berigt zynde, dat de Gelderſen en Groeningers met Hendrik van Lunenburg en Jan van Oldenburg zyne Landen reeds onder zich verdeeld en een Verbond gemaakt hadden, om hem van alle zyden te beſpringen, thans by de Borgonſen heul zogt, en deezen tegen de Gelderſen opſtookte, doch hier van weinig gevolg; wandt terwyl alles tot den ſtorm geſchikt wierdt, ſloeg het weder aan 't dooijen, en drong de Belegeraars het beleg, toen 't agt dagen geduurd hadt, te verlaaten.

1517

(4) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 588.

Sedert trok Graaf Felix met eenige benden in Gelderland en hebbende aldaar het Blokhuis (5) Hulkenſtein, dat voor weinig tyds aan de Zuiderzee geſtigd was, ſtormende overwonnen en geſloopt, midsgaders de aldaar leggende ſchepen verbrand, zondt hy het grootſte deel zyner manſchap naar Holland om hunne betaaling te vorderen, die hen te Stolk omtrent Gouda gegeeven wierdt. Hiervandaan getrokken liepenze her- en derwaart, en vergaderden zooveel rotgezellen, datze eerlang eenige duizenden mannen byeen hadden, welken naa lang zwerven meeſt allen in den Gelderſchen dienſt raakten; wylze niet in de bezolding van den Koning van Spanje, noch in die van den Keizer wilden treeden. Welke laatſte in Brabant, om de zaaken der Nederlanden te regelen, verwagt wierdt, terwyl hy, tot het vereffenen der nog zweevende

(5) Goudhoeven Chron. van Holl. fol. 574.

1517 vende verſchillen met de Venetiaanen, den Bisſchop van Trente gemagtigd en naar Italië gezonden hadt.

Dees te Verona gekoomen beloofde naa lang beraad, half gedwongen door den opſtand der Bezettelingen, de Stad den Franſen over te leveren; mids hunne Koning (1) den Keizer alle ſommen, die Lodewyk de Twaalfde hem geleend hadt, zoude kwyt ſchelden, en dat de Venetiaanen den zelven honderdduizend goude Schilden zouden betaalen, midsgaders vyftienduizend ter voldoeninge der Bezettelingen, voorts al het geſchut laaten volgen, opdat het naar Trente gevoerd mogt worden. Volgens deeze voorwaarde, en op het ontfangen van de helft der bedonge ſomme, heeft de Bisſchop van Trente, den vyftienden (2) van Louwmaand, het gebied der Stad met de ſleutelen der (3) poorten in de Hoofdkerke overgegeeven aan den Heer van Lautrec, dieze ſtaandevoets, uit den naam zyns Konings, weder den Venetiaanen, en voor deezen den Gemagtigden Andries Gritti, overreikte.

(1) Hiſt. de la Ligue de Cambray Tom. II. pag. 514.

(2) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 357. verſa.

(3) Hiſt. Venetiana di P. Paruta Libro I. pag. 248.

Onbeſchryflyk was de vreugde dier Landzaaten, welken hunne onruſt, rampen en elenden, te gelyk den gevaarlyken kryg, die hen, ſedert het verbond van Kamerik, vyftig millioenen Dukaaten gekoſt hadt, in eenen gewenſchten Vreede verwisſeld zagen; tot geen geringe verwondering van vrienden en vreemden, dat een Gemeenebeſt in den aanvang des verſchils van de grootſte Magten van Europa beſtreeden, in alle ſtryden verwonnen en nogtans by ſlot van paize het meeſte voordeel wegdroeg. De oorzaak van zoodaanigen uitſlag, waardig in de Jaarboeken te melden, wierdt, naaſt God, de eendragt der Ingezetenen, de wysheid der Raaden en de uitmuntende deugd van hunnen Hertog Leonard Lauredanus (4) toegeſchreeven. Welke, uit eenen der Edelſte Stammen van Venetië (5) geſprooten, door vroom leeven, door voortreffelyke zeden, door zonderlinge kennis in 't ſtuk van heerſchen, en boven alles door 't oeffenen van gerechtigheid, als een Palinuur in deeze hachlyke tyden aan 't roer van Staat gezeten hadt, en dierhalven, om zyne roemwaarde eigenſchappen en de liefde zyns Vaderlands, dubbelwaardig is, dat ik zynen gedenkpenning hier vertoone. 1517

(4) P. Jovii Hiſt. Lib. XVIII.

(5) P. Marcelli de vitis Princip. Venetor. pag. 99.

K. M.

Het borſtſtuk van Lauredanus koomt ons in 't Hertoglyke gewaad op het eerſte deel des pennings voor, hebbende deezen letterzoom;

LEONARDUS LAVREDANVS DVX VENETIARUM, ETC.

LEONARD LAUREDANUS HERTOG VAN VENETIE, ENZ.

De rechtvaardigheid des Hertogen wordt op het andere deel door eene Vrouw afgebeeld, die de ſpiets in de ſlinker en de weegſchaal in de regterhand, midsgaders dit byſchrift heeft;

1517 1517

AEQVITAS PRINCIPIS.

DE RECHTVAARDIGHEID VAN DEN VORST.

Hoewel de algemeene oorlog hierdoor in Italië geëindigd was, echter bleef 'er geen kleine hapering tusschen den Paus en den verjaagden Hertog van Urbyn, François Maria van (1) Ruvere, wyl dees, door den Kerkvoogd van alle heerschappy beroofd, zich by den Hertog van Mantua Vader zyner Egtgenoote verschoolen hadt, en thans de Spaansche knegten, die te Verona en in het Fransche Leger afgedankt wierden, in zynen dienst aannam. Op deeze wyze eenen hoop van omtrent vyfduizend voetknegten en agthonderd ruiteren, meest bedreeve volk, by een hebbende, trok hy, op den zelven dag dat Verona den Venetiaanen overgeleverd wierdt, naar 't Land van Urbyn. Deeze onderneeming joeg den Paus geen geringe verbaasdheid op 't lyf; omdat hy vermoedde of niet de Koning van Vrankryk, dien hy reden van misnoegen gegeeven hadt, de handt in 't spel hieldt. In deeze bekommeringe riep de Paus, met hulpe van zynen Neef Laurens van Medicis, dien hy in 't Hertogdom gevestigd hadt, eenige benden byeen, en dacht door de zelven de aankoomende vyanden den weg af te snyden; maar deezen 's Pauzen benden te gaauw of te sterk zynde, trokken spoedig door het Land van Bolonje en den Kerklyken Staat, zonder zich ergens aan te vergaapen tot in het begeerde Gewest, aldaar eenige Vestingen met kleine moeite veroverd hebbende sloegenze zich voor Urbyn (2) neder, en kreegen die Stad, schoonze noch geschut noch stormgereedschap meêbragten, echter by verdrag in hun geweld. Het gansche Hertogdom volgde dit voorbeeld en onderwierp zich zynen ouden Heer. Dees zich van 't geluk begunstigd ziende, poogde in dien loop van voorspoed ook eenige aan den Venetiaanschen Golf gelegene Steden aan zyn gebied te hegten, en hoewel de Krygsmagt van den Paus dit opzet stuitte, en den Hertog weder zogt te verdryven, nogtans hieldt hy in verscheidene ontmoetingen zich zoo dapper en voorzigtig, dat hy met zyne manschap het groot vermoogen van den Paus weêrstondt, en dus alleen dien oorlog eenigen tyd staande hielt. Zulks men, op op deeze herstelling en den onvergangkelyken roem in de voorgaande Italiaansche beroerte verkreegen, den volgenden penning te zyner eere gemaakt heeft.

(1) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 358.

(2) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 359. versa.

L.

Het borstbeeld van deezen Krygsheld staat in 't harnas op het voorstuk met deezen letterzoom;

FRANCISCVS MARIA DVX METAVRES.

FRANCOIS MARIA HERTOG VAN URBYN.

Op het agterstuk zietmen de zweevende Faam met twee bazuinen in de handen, om 's mans lof alom te verbreiden, en onder haar leestmen dit byschrift;

MOR-

MORTALIVM IMMORTALITAS.

DE ONSTERFLYKHEID DER STERVELINGEN.

De Paus, zich in deezen twist benard vindende, zogt door schoone woorden verscheidene Vorsten tot onderstand te beweegen, voornaamenlyk den Koning van Vrankryk; maar dees loech in de vuist, dat de bedriegeryen dus vergolden wierden. De Koning van Spanje tragtte de belangen van het Kerkhoofd meer te begunstigen, aangezien des zelfs vriendschap hem in 't vervolg te staade mogt koomen; dierhalven hadt hy reeds, in de eerste ontsteltenisse, François Maria, als eenen weêrspanneling, van 't Hertogdom Sora in 't Ryk van Napels beroofd, en het zelve aan Willem van Croy Heer van Chevres, (1) zynen Bestierder, geschonken, en gaf thans, om te toonen dat de zaak hem ernst was, bevel van den Paus met vierhonderd mannen van wapenen (2) uit het Napelsche gebied te versterken.

De Keizer, afkeerig van alle onlusten, trok zich het verschil weinig aan, en sloot hierentusschen, voor zich en zynen Kleinzoon Karel en hunne Naakoomelingen, een erflyk verbond (3) van altydduurende vriendschap met de Zwitseren, van welke de brief, den zevenden van Sprokkelmaand, te Buda in Hungarië getekend wierdt; eerlang gevolgd van den handel met den Koning van Vrankryk, die, om de voorgaande verbonden van Noion en Brussel nader te bekrachtigen, zyne Gemagtigden Artus Gouffier, Steven Poncher, Jacob Olivier en Florimond Robertet naar Kamerik gezonden hadt, alwaarze met den Staatkundigen Willem van Croy Heer van Chevres, verzeld van Jan Sauvaige, en Philips Hanneton, van wegen den Koning van Spanje afgevaardigd, midsgaders van Jacob Fillinger Schatmeester des Keizers, den elfden van Lentemaand, nadere verbintenis (4) aangingen, in welke niet het minste van Navarre, hoezeer Koning François eertyds tot het wederkrygen van dat Ryk, ten voordeele van die van Albret, geyverd hadt, gerept wierdt; maar behelsde alleenlyk de beloften van een bestendigen Vreede en duurzaame vriendschap, dus tegen ieder, niemand uitgezonderd, ter bescherminge hunner Staaten en Onderdaanen, zoo aan deeze als gene zyde der bergen, getrouwe Bondgenooten te blyven, om met vereenigde magten den Turk het hoofd te konnen bieden.

Hangende deeze handelingen, kwam Keizer Maximiliaan in Nederland, om door zyne tegenwoordigheid de zweevende verschillen gevoeglyker te konnen bedaaren; inzonderheid in 't Bisdom van Utrecht: wandt Frederik van Baden, zyn Neef, die den Zetel ruim twintig jaaren bekleed hadt, was door geduurige Krygsberoerten, partyschappen en andedere kwellingen, de onrust dermaate wars geworden, dat hy, om in vreede zyne dagen te eindigen, zyn Bisdom by den Koning van Vrankryk tegen dat van Mets, daar hy in zyne jeugd gewoond hadt, zogt te verruilen. Maar Keizer Maximiliaan (5) en zyn Kleinzoon Karel hier van berigt stuitteden dit opzet, en drongen hem voor eene wedde van vyfduizend (6) Rynsguldens zyne waardigheid af te staan, midsgaders de benoeming van eenen Opvolger aan hen over te laaten. Hoewel de Staaten van Utrecht, hoorende wat 'er gaans was, zulks, als geheel naadeelig aan hunne vryheid, zogten te beletten, 't mogt echter niet baaten, Frederik lei den Bisschoplyken Myter af, en stierf weinig maanden laater: door 't vermoogen des Keizers en des Konings wierdt de zelve voorts op het hoofd gezet van Philips van Borgonje. Dees, zoowel als Bisschop David, een Bastaardzoon van Philips den Goeden Hertog van Borgonje, doch by Margarita van der Post geteeld, was in het vyfde (7) jaar deezer eeuwe gewettigd, en door zyne zeden, geleerdheid en andere goede hoedaanigheden dermaate in aanzien by de

(1) La Geneal de Croy par Scoluer pag. 24.

(2) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 360. versa.

(3) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 254.

(4) Corps Diplomat. dar du Mont. Tom IV. Part. I. fol. 256.

(5) W. Hedæ Hist. Episc. Ultraj. fol. 318. & seq.

(6) Mones Chron. van Deventer pag. 74.

(7) In Notis Oper. Diplomat. Miræi fol. 1261.

1517 Vorsten der Nederlanden, dat hy in de gewigtigste zaaken, zoo van den tabbaard als den degen, gebruikt, en tot de Guldevlies Order en de Zeevoogdy verheven was, toen hem de Utrechtsche Myter wierdt opgedraagen.

De Paus de bevestiging voor twaalfduizend Dukaaten verleend hebbende, deedt Philips, gevolgd van veelen der Nederlandsche Edellieden, den negentienden van Bloeimaand, (1) met groote deftigheid zyne intreede te Utrecht; in de Hoofdkerke geleid zynde bezwoer hy de rechten en vryheden (2) ongeschonden te bewaaren, geene goederen te vervreemden of te belasten, noch geenen oorlog noch vreede aan te gaan, dan met toestemminge der Geestlyken, en deezen by hunne gewoone rechten te zullen beschermen, midsgaders naar de zelven te zullen vonnissen. De Bisschop dus gevestigd gaf geen mindere blyken van zyne deugd en schranderheid in zynen handel dan voorheen, weetende den dag voor den Godsdienst, de Staatszaaken en de eerlyke uitspanningen zoowel te verdeelen, dat hy geenen tyd onnutlyk verspilde. Over tafel schiep hy vermaak den Geleerden, die hy zoowel als de Konstenaars begunstigde, verscheidene (3) vraagen, 't zy uit de Heilige bladeren, 't zy uit de Historischryveren, of Dichteren voor te werpen, om dus den geest te scherpen. Invoege wy niet alleen zyn afbeeldsel en Bisschoplyken tytel, maar zelf de gemelde eigenschap, door deezen penning bewaard vinden. 1517

(1) Analect. Ant. Matt. Tom. I. pag. 278.
(2) Analect. Ant. Matt. Tom. I. pag. 289. & seq.
(3) Ger. Noviomagi Philippus Burgundus. Ap. Matthæum in Anal. Tom. I. pag. 229.

♀

M.

Het hoofd van den Bisschop met eenen hoed gedekt staat op de eerste helft binnen den kring deezer letteren;

PHILIPPUS DE BVRGVNDIA EPISCOPUS TRAIECTENSIS.

PHILIPS VAN BORGONJE BISSCHOP VAN UTRECHT.

De Dolfyn, die op de andere helft om eene dregge geslingerd is, bediedt, dat het menschlyk dedryf maatig moet zyn, dat is niet te haastig noch te langzaam; welk zinnebeeld gezeid wordt van de Keizeren Augustus en Vespasiaan (4) gevoerd te zyn. Het omschrift daarentegen is ontleend van (5) Zorobabel, een der drie vermaarde Lyfwagten van Koning Darius Hystaspis, betwistende tegen zyne Amptgenooten, dat noch de Koning, noch de Vrouwen, noch de wyn zoo sterk waren als de waarheid, die alles overwon, en dierhalven leest men;

(4) Paradin Prinslyke devysen pag. 404.
(5) Ezra III. Boek Cap. 4.

SVPER OMNIA VINCIT VERITAS.

DE WAARHEID OVERWINT ALLES.

Dit was 't alleen niet dat den Keizer herwaart dreef, hy tragtte de weêrspannige Vriezen en Groeningers ook tot reden te brengen of te beteugelen; dierhalven leende hy gehoor aan de klagten van Edzard Graaf van Oostvriesland, welke zyne onderhandeling, met Floris Heer van Yselstein (6) begonnen, thans zogt te voltrekken, dus door des zelfs bemiddeling te Brussel met den

(6) Eg. Beninga Chron. van Oostviesl. pag. 592.

1517 den Koning van Spanje en Vrouwe Margarita gesprooken hebbende, den Keizer te Mechele zyne zaaken zoowel wist voor te stellen, dat Maximiliaan, aan de eene zyde genoopt door de goede eigenschappen des Graaven, en uit meêdoogen over het ongelyk van de Groeningers en Geldersen geleeden, aan de andere om de Landen zyns Kleinzoons te beveiligen, hem in genade aannam, voorts van den Ryksacht ontsloeg, en eenige dagen laater, onaangezien die van Bronswyk en Saksen hier magtig tegen woelden, een verdrag (1) met hem aanging, in het welke den Graaf, voor zyn leeven, vierduizend Rynsguldens uit de schattingen van Groeninge en de Ommelanden, en het Stadhouderschap over de zelve Gewesten beloofd wierdt; mids hy de zelven onder gehoorzaamheid brengen, en van de inkoomsten rekening doen zoude. Tot dit einde moest hy den Koning van Spanje getrouwheid zweeren, en dien tegen alle des zelfs vyanden onderſteunen, inzonderheid den Stadhouder van Vriesland hulp verschaffen, gelyk hy van den zelven zoude ontfangen: wyders zoude Ulrik, oudste Zoon des Graaven, op eene wedde van duizend guldens aan het Hof van den Koning blyven, en Edzard en zyne Naakoomelingen zouden hunne Erflanden voortaan als eene vergunning (2) des Konings en des zelfs Opvolgeren in Holland, byaldien de Keizer en de Keurvorsten zulks bewilligden, bezitten. Deeze en andere punten van minder belang zouden de Staaten van Oostvriesland bekrachtigen, gelykze uit den naam des Konings door zynen Geheimschryver Hanneton, den eersten van Weidemaand, geteekend wierden.

(1) Ub. Emmii Hist. Frisiæ fol. 750.

(2) Beneficium.

't Geviel in deeze dagen dat Hendrik, Koning van Engeland, herdenkende, dat hem het Keizerryk door Maximiliaan was aangebooden, lust kreeg den zelven te ondertasten (3) of den afstand ook ernst mogt zyn; dierhalven zondt hy den Bisschop van Winchester en den Leeraar Tonstal naar Nederland, met verzoek aan den Keizer van eene bekwaame plaats te noemen, daar de Koning met hem over het gemelde voorwerp mogt handelen. Maximiliaan, moogelyk nooit van gedachten geweest zynde om de Keizerlyke Kroon aan Hendrik over te geeven, antwoordde met groote beleefdheid, van meening te zyn den Koning van de moeite deezer reize te ontheffen en persoonlyk met den zelven in Engeland te koomen spreeken. Wanneer de Gezanten hem sedert op het punt van hunnen last ernstiger persten, wist de Keizer dit stuk in verscheidene bogten te draaijen, zeggende nu, dat hy het Keizerryk wel aan Hendrik wilde afstaan, maar vooraf op eenen Ryksdag poogde te onderzoeken om den tytel van Roomschkoning (4) te behouden, en dien erflyk in zyn geslacht te maaken; dan gaf hy voor van gedachten te zyn om zynen Kleinzoon Karel tot Keizer, Hendrik tot Roomschkoning en Ferdinand den Broeder van Karel tot Koning van Oostenryk te verheffen, niets voor zich begeerende dan den tytel van Maarschalk van het Keizerryk. Uit deeze weifelingen kon Koning Hendrik ligtlyk opmaaken, dat 'er van dien kant niets te hoopen stondt, en liet dierhalven het werk steeken. 1517

(3) R. Thoyras Hist. d'Angleт. Tom. V. pag. 117.

(4) R. Thoyras Hist d'Anglet. Tom. V. pag. 118.

Terwyl het verdrag met Graaf Edzard door bemiddeling van den Keizer gesmeed, en de reis van Koning Karel voor handen was, hadtmen de toezicht der Nederlanden met beraad der Staaten den Keizer weder aanbevoolen, om in 't nypen van den nood uit Duitsland gevoeglyk hulp te erlangen. Volgens dit vermoogen heeft hy, nevens zynen Kleinzoon, de Regeering op zoodaanigen voet gesteld als hem ten meesten nutte des Lands oorbaar scheen, en om de geduurige afweezenheid aan zyne Dochter (5) Margarita de Voogdy andermaal opgedraagen. Op welke Staatsbeschikking en de eendragt der twee Vorsten, meene ik, dat deeze gedenk- en legpenning gemaakt zyn.

(5) Gouthoeven Chron. van Holl. fol. 578.

1517 1517

♀

F.

♀

M.

I. Het borstſtuk van den Keizer, met de keten der Guldevlies Ordere om den hals, vertoont zich op de voorzyde van den eersten met dit omschrift;

MAXIMILIANVS CAESAR.

KEIZER MAXIMILIAAN.

Het borstſtuk van Koning Karel met de zelve ordere versierd ſtaat hiertegen op de agterzyde, hebbende deezen gewoonen tytel des Spaanſchen Konings in den rand;

CAROLVS REX CATOLICVS.

KAREL ALGEMEENGELOOVIG KONING.

II. De voorzyde van den tweeden draagt niet anders dan de eerſte letter van 's Konings naam Charles; maar op de keerzyde vindt men de zinnebeelden, even als op den eersten de gelykenissen der Vorsten, tegen elkanderen over gesteld; vermids Maximiliaan thans Opper- en Nederduitsland onder zyn gebied hadt, en het eerste door den Arend den Koning der vogelen, het andere door den Leeuw den Vorst der viervoetige dieren in de wapenen gekend wordt, zoo ziet men door de afbeelding eens Griffioens, wiens opperste deel van den Arend, het onderste van den Leeuw ontleend wordt, die vereenigde heerschappy niet onaardig uitgedrukt; te meer, omdat aan dit dier de bescherming van heilige en onheilige zaaken (1) door de Ouden wierdt toegeschreeven. Met dit inzigt is, myns bedunkens, dees penning noch voor het Pascha deezes jaars geslaagen, omdat men het jaar vyftienhonderdenzestien aan het einde van den zin deezer randschriften gesteld heeft;

(1) Pierius Hierogl. fol. 290. & seq.

IETTOIRS POVR CEVLX DES FINANSES
DV ROY KATHOLIQVE D'ESPAINE, 1516.

RE-

1517 *REKENPENNINGEN VOOR DIE DER GELDMIDDELEN VAN DEN ALGEMEENGELOOVIGEN KONING VAN SPANJE, 1516.* 1517

De zaaken op deezen voet geschikt zynde, en Graaf Edzard, weinige dagen naa het tekenen van het verdrag, den eed als Stadhouder van Groeninge en Ommelanden aan Jan Sauvaige gedaan, en zynen Zoon aan 't Hof gelaaten hebbende vertrok naar Vriesland, daar 't nog magtig verward stondt. Wandt, terwyl de Koning van Spanje en de Hertog van Gelder door hunne Gemagtigden by den Koning van Vrankryk, dienze tot Middelaar verzogt hadden, eenige maanden over de bezitting van Vriesland gedongen hadden, was 'er geene verzoening maar een bestand van weinige weeken beraamd, het welke eerlang in vollen oorlog uitliep, door den krygszugtigen Hoofdman der Gelderſen, Grooten Pier, welke, hoorende dat Hindeloope (1) door de Borgonſen versterkt wierdt, met eenige schepen derwaart stoof en de knegten aldaar versloeg, ving of verdreef, dus het Stedetje veroverde.

(1) Schotanus Chron. van Vriesland fol. 591.

De Hertog van Gelder aan den anderen kant, de byeen geschoolde manschap eenig geld op de hand gegeeven, en die van Groeninge tot het verschaffen van geschut en voorraad bewoogen hebbende, zondt al dien hoop, nevens eenigen zyner Onderzaaten, naar Dokkum, het welke zy door gebrek van mondkost dwongen, en naa veel arbeids in kreegen. Aldaar bezetting laatende spoeide zich het Leger, geleid door de Veldoversten Goltstein en Selbach, naar de Kuinder, van waar het met de vloote van Grooten Pier, omtrent honderdenvyftig schepen of schuiten, naar Noordholland overstak, en den vyfentwintigsten van Weidemaand voor Medenblik landde. Deeze Stad in den eersten storm (2) gewonnen zynde, versloegen de knegten het grootste deel der bezettelingen en veele burgers die zich verweerden; de anderen borgen zich op het Slot, verstaaken zich in hoeken en gaten of wierden gevangen. Hierop wierdt door den haat van Grooten Pier alles geplonderd en verscheurd, het vuur in de Stad geworpen en Huizen, Kerk en Klooster door de vlam verslonden.

(2) Velius Chron. van Hoorn. pag. 107.

Toen dit gedaan was liepenze Landwaart in, verbrandden Opperdoes en Twisch, volgende den weg langs den Zwaagedyk en voorby Hoorn, daar 't alles op de been was, in 't gezigt van de Heeren van Ysselstein en Wassenaar, die met eenige andere Edellieden pas in de Stad gekoomen waren, en van 't Noorderbolwerk dit spel aan keeken. De Gelderſen trokken al roovende, moordende en brandstigtende door Berkhout, Avenhorn, Ursem en nog dien zelven avond (3) voor Alkmaar, datze straks besprongen, en, door verbaasdheid der Burgeren byna zonder tegenstand overwonnen. Hier graasden de magere Krygsknegten in 't vette der Stedelingen, en sleepten in agt dagen, dieze in 't plonderen besteedden, eenen rykdom van Goud, Zilver, Juweelen, Lynwaat, Wollelakenen en andere waren, als mede uit den roof en de brandschattinge der Noorder Dorpen, by een. Dit toeven gaf die van Hoorn zooveel moeds, datze op den raad des Heeren van Ysselstein uittrokken, den Huigendyk tusschen de Waart en den Schermer doorgroeven, en, om den vyand het keeren te beletten, zich op den hoek van 't gat verschanſten.

(3) Velius Chron. van Hoorn. pag. 108.

Die van den Hove van (4) Holland, het woeden der Gelderſen kundig geworden, ontbooden alle Leenmannen en den vierden man uit de Steden en Dorpen, midsgaders de knegten, die hier en elders in bezettinge lagen, ten spoedigsten naar Haarlem, om aldaar

(4) Gouthoeven Chron. van Holl. fol. 575.

1517 het bevel des Heeren van Ysfelftein te gehoorzaamen; wandt men was van begrip den vyand in zynen aftogt op den Spaarendamfchen dyk te knellen: tot dit einde hadden de Amfterdammers eene fterkte by 't Huis ter Hart opgeworpen. Maar toen de Gelderfen het Dorp Egmond en de Kafteelen Middelburg en Nieuwburg verwoeft hadden, en naa lang draalen van Alkmaar opbraken, voorts Beverwyk en Spaarendam in koolen leidden, zynze alleenlyk met verlies der gevangenen en een deel van den buit het drygende gevaar ontkoomen; dewylze de Schans, aan 't einde van den dyk by 't Huis ter Hart, in den eerften fchok overweldigden, en zich dus door kling en koegel den weg naar Amftelland en naar 't Stift van Utrecht openden, geen geringe tekens hunner wreetheid agterlaatende. Die van Hoorn op den Huigendyk gelegen, naauwlyks aan den opgaanden rook verneemende dat de Gelderfen Alkmaar verlaaten hadden, of gingen derwaart en bluften den ontftooken brand, naa dat 'er omtrent honderd huizen verteerd waren, dus de Stad voor den verderen ondergang behoedende.

De wykende vyanden, eindelyk over de Lek en op den Gelderfchen bodem gekoomen, hervatteden aan dien kant de bitterheden, en, naa datze Nieuwpoort en Langerak (1) door 't vuur gefchonden hadden, taftenze Afpere, dat op de grenzen van Holland aan de Linge gelegen is, met zulke verwoedheid aan, datze, fchoon hen in verfcheidene ftormen veel volks wierdt afgeflaagen, het Stedetje, niet beftendig tegen dien aandrang, ftrydende overwonnen, en, om het bloed van hunne meer dan duizend gefneuvelde fpitsbroederen te wreeken, haktenze alle Mans, Vrouwen, Priefters en Monniken zonder genade ter neder, zelf wierden de Kinders met hunnen Schoolmeefter in de Kerk gevlugt niet verfchoond. Dus eenen moord aangerigt hebbende verdiervenze, door menigerleije uitloopen, de naafte Landftreeke dermaate, dat geheel Holland in rep en roere ftondt: zulks Hendrik Graaf van Nasfou, Floris Heer van Ysfelftein en de Heer van Wasfenaar al hunne magt derwaart rukten, en den vyanden al den toevoer zoo naauw afsneeden, dat de zelven, ziende den aanftaanden hongersnood onvermydelyk, met den nog overigen roof by tyds de Stad verlieten, en naar Amersfoort, Harderwyk en andere oorden verftooven, wordende op de hielen gevolgd van de Borgonfen, die nu en dan eenige gevangenen ten fpiegel voor anderen met een fmertlyken dood ftraften, en de ganfche Veluwe ten vuure en ten zwaarde verwoefteden, voorts den Hertog van Gelder zelf binnen Arnhem belegerden, en door 't ftoppen van alle toegangen in groot gebrek en benaauwdheid bragten. 1517

(1) Slichtenhorft Geld. Gefchied. fol. 349.

Dees voorfpoed der Borgonfche wapenen te Land ging verzeld met dien ter Zee; wandt naadat de Vriefche fchepen het volk by Medenblik geloft, en de Zuiderzee van alle vaartuigen, tot groot nadeel des Koophandels en fchrik der Noordhollanderen, gefchuimd hadden, dus de Stroomen en Kuften in onruft hielden, hadden de Staaten van Holland, den agtienden van Hooimaand (2) te Delft vergaderd, vaft gefteld, het dol beftaan der Gelderfen met gelyke munt te betaalen. Volgens dit befluit heeft Antoni van Houten, Heer van Fletteren, toen Admiraal van de Zuiderzee, door de ziekte des Heeren van Sevenbergen, de oorlogfchepen der byzondere Steden te Enkhuize vergaderd, en op den naam van Koning Karel met openbaare (3) brieven aan ieder vryheid van rooven, branden en dooden op de vyanden zyner Majefteit verleend. Zoodra de Borgonfen verftonden dat de Gelderfen op de Veluwe zoo bekneld lagen, datze nergens dan ter zee heen konden en hunne vloot by een zagen, wendenze ftraks de ftevens naar den vyand en hebben met manlyken moed eenige fchepen veroverd en verbrand, wyders het water zoo fchoon gemaakt, dat de vyand nergens het hoofd dorft uitfteeken

(2) Velius Chron. van Hoorn. pag. 110.

(3) Velius Chron. van Hoorn. pag. 111.

1517 ken en geheel raadloos wierdt. Op deeze overwinning en 't verjaagen der vyanden, zoo te Water als te Land, schynt de volgende penning, ter eere van den Nederlandschen Vorst, gemaakt te zyn. 1517

Lo

De voorzyde draagt het borstbeeld van den Vorst fierlyk uitgedost met deezen tytel;

KAROLVS REX CATOLICVS.

KAREL ALGEMEENGELOOVIG KONING.

De Engel, die op de keerzyde met den Laurierkrans door eenen Arend gekroond wordt, tekent de behaalde zeege op een schild, dat aan eenen boom gehegt is, en in den rand leest men;

VIcTORIA.

OVERWINNING.

In deeze benaauwdheid der Geldersen tradt de Koning van Vrankryk, een getrouw Bondgenoot des Hertogen, als Middelaar tusschen beide, en verworf van den Koning van Spanje, dat de eene en de andere party het geweer afleggen, en plaats en tyd tot den handel des Vreedes beraamen zouden. Onmiddelyk wierdt de Stad (1) Utrecht hier toe genoemd, ter begeerte van haaren Bisschop, Philips van Borgonje, voor wien, uit den twist zyner buuren, niet dan onheil te dugten stondt. Ook deedt de Koning van Vrankryk zyne Gemagtigden Robert du Bonnes en François Rongy zonder draalen derwaart trekken. De Koning van Spanje zondt 'er Hendrik Graaf van Nassou, Jacob van Gavere, Jan de Jonge, Antoni van Lalein en den Geheimschryver Hanneton. Wegens den Hertog van Gelder verscheenen Willem van Lank, zyn Kancelier; Hendrik van Gend, zyn Hofmeester; en Willem Quenoy, Proost van Arnhem. Maar deezen, de verschillen te verward en van te langen naasleep vindende om in de bepaalde wapenschorsinge te konnen eindigen, besloten een bestand voor zes maanden, dat zynen aanvang zoude neemen met den vyftienden van Wynmaand, in het welke een verdrag op deezen voet getroffen wierdt. De Hertog van Gelder zoude van Vriesland (2) met alles dat 'er aan kleefde ten voordeele van Koning Karel en des zelfs Erfgenaamen voor altyd afstaan, zyn Leger binnen zes maanden uit dat Gewest ligten, en de Landzaaten niet alleen van den eed ontslaan, maar zelf tot gehoorzaamheid en onderdaanigheid zyner Majesteit vermaanen; mids hy

(1) Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 350.

(2) Goudhoeven Chron. van Holl. fol. 576.

1517 hy voor het zelve honderdduizend Kroonen, een vierde deel gefeed, en voorts zooveel ieder jaar tot de heele fomme voldaan was, zoude genieten. Ondertusfchen beloofde de Koning van Vrankryk binnen zes weeken uitfpraak te geeven van 't geding over Groeninge, en ter verzekeringe van deezen handel zoude Koning Karel den Hertog van Gelder de Steden Dordrecht, Amfterdam, Gorkum en 's Hertogenbos te pande ftellen.

Doch aleer dit werk zyn beflag kreeg, was de Keizer Maximiliaan weder naar Duitsland vertrokken, daar de beweeging der Kerklyken zoo byftere ontfteltenisfen baarde, dat ik noodig achte, om den bloedigen naafleep, de uitheemfche oorzaaken, uit welken zy ten deele gefprooten zyn, hier kortlyk te ontvouwen. Selim, van wien ik voorheen gemeld hebbe dat hy, door 't ombrengen zyns Vaders Bajazet en 't vermoorden zyner Broederen, zich van den Turkfchen Troon verzekerd hadt, zogt federt zyn Ryk te vermeerderen; dierhalven het oog op Egipte en Syrië geworpen hebbende poogde hy den aldaar heerfchenden Sultan Campfo Gauri te verdryven, eensdeels omdat dees met Ismaël Sophi Koning der Perfiaanen, een oud vyand der Turken, in naauw verbond leefde, en dien hulp verfchafte, andersdeels omdat hy veilige fchuilplaats verleend hadt aan Aladyn Zoon van Achmed, Selims vermoorden Broeder. Uit deeze oorzaake de wapens opneemende veinsde hy het Ryk van Perfië (1) te willen aangrypen, en bragt onder dit voorwendfel al zyne magt over Zee, voorts Natolië doorloopende wendde hy zich onverwagts naar het gebied van den Sultan Campfo. Dees zyne benden byeen rukkende trok hem tot by de rivier Singa tegen, en zag hem manlyk onder d'oogen; maar de Mamelukken, die de voornaamfte fterkte zyner manfchap uitmaakten, ziende in het heetfte van 't gevegt, dat Caijerbey Landvoogd van Aleppo, welke het andere deel van 't Leger aanvoerde, zich met de zynen by Selim voegde en hen misleidde, raakten vol dugtens agterwaart, en eerlang op de vlugt met hunnen Sultan Campfo, welke door onvermoogen of zwakheid in den aftogt bezweek, ter aarde viel, en dus, in den ouderdom van zeventig jaaren, van de rennende paarden vertreeden en verpletterd wierdt. 1517

(1) P. Jovii Hift. Lib. XVII.

Door deezen veldflag baande Selim zich eenen ruimen weg ter overwinninge in den bloeijenden Staat van Syrië, en deedt alles zonder tegenftand voor zyne wapens buigen. Maar ondertusfchen kondfchap krygende, dat de Mamelukken (2) zekeren Tomombei, een der voornaamfte Amptenaaren van den gefneuvelden Campfo, tot Sultan verkoozen hadden, trok hierop regt naar Egipte, en belegerde den zelven binnen Cairo. Tomombei, befpeurende de Stad niet beftendig om den aanval der vyanden te konnen verduuren, gaf haar den vyanden ten befte, en zogt zyne hulp in de vlugt, maar van de Turken op de hielen gevolgd wierdt zyn Krygsvolk by den Nyl verflaagen, hy zelf gevangen en den Keizer Selim overgeleverd, die hem door Cairo ten fchouwfpel omgevoerd hebbende aan eene der poorten deedt ophangen. Op deeze wyze is de heerfchappy der Mamelukken, die federt het midden der dertiende eeuwe in Egipten geveftigd, en in den ommezwaai van twee eeuwen zoo ontzaglyk voor haare gebuuren geweeft was, in het jaar van vyftienhonderdenzeventien door Selim ondergebragt. Zoo aanmerkelyke verandering, by welke Egipte, Syrië en Paleftina onder het gebied der Turken gekoomen zyn, geeft my gelegenheid om de penningen, op welken de Overwinnaar en de Overwonnenen gevonden worden, ter verfterkinge van 't geheugen hier in te lasfen.

(2) P. Jovii Hift. Lib. XVIII.

I. Selim,

L.

L.

(1) I. Deel fol. 433. I. Selim, jongste Zoon van Keizer Bajazet den Tweeden, van welken ik (1) voorheen gemeld hebbe, wordt op de eerste, eene penningplaat, met dit randschrift gevonden;

SELYMVS TVRCARum IMPerator.

SELIM KEIZER DER TURKEN.

II. Het agtbaare gelaat van den ongelukkigen Sultan Campso is met een aardig hoofddeksel op de voorzyde van den tweeden afgeschetst, besloten binnen deeze tytels;

CAMPSO GAVRi ÆGYPti SIRiæque SVLTHANVS.

CAMPSO GAURI SULTAN VAN EGIPTE EN VAN SYRIË.

De tegenzyde vertoont zynen Opvolger en Deelgenoot in de ongevallen des Ryks; en dewyl het gebied in deezen eindigde, leest men in den rand;

TOMVMBEIus VLTimus ÆGYPti SIRiæque SVLTHANVS.

TOMUMBEI LAATSTE SULTAN VAN EGIPTE EN SYRIË.

Dees ongemeene voorspoed der Turksche wapenen bragt de Kristen Vorsten vol dugtens, inzonderheid den Opperkerkvoogd Leo den Tienden, welke grootelyks verbaasd straks in zyne Zetelstad eenen plechtigen biddag afkondigde, op welken hy (2) blootsvoets, met zyn Hofgezin en groot gevolg, naar de Kerk der Heilige Maria van Minerva trok, voerende alle kassen met Heiligdommen, alle overblyfselen en beelden der Heiligen met zich, ernstig biddende, dat God hem en zyn volk voor de dwinglandy van dien Vadermoorder Selim wilde bewaaren. Te meer, wyl hy door zyne Grootmoedigheid, zoo in 't stigten en versieren van Kerken en Paleizen als in prach-

(2) O. Panvinii Vita Leonis X.

1517 tige Hofhoudinge, Koninglyke schatten verspilde, hier door zyne geldkist berooid, en zich zelven niet in staat vondt den Turk het hoofd te konnen bieden; dierhalven, en zoo anderen willen ook tot voltooijing van S[t]. Pieters (1) Kerke, bestont hy 't goud te zoeken daar 't zyne Voorzaaten gevonden hadden, naamenlyk in het ruimer verkondigen der Aflaatbullen, door welken dit Opperhoofd der Kerke alom, maar inzonderheid in Duitsland vryheid verleende tot het eeten van eijeren, melk, kaas en vlees op vastendagen; hierenboven beloofde hy vergiffenis aller zonden en het eeuwige leeven, mids de bepaalde prys voor iedere zonde betaald wierdt: ja men verzekerde, (2) dat straks naa de overgave van het geld en 't verkrygen van den brief, de arme zielen uit het Vaagevuur naar den Hemel zouden trekken. De Paus, om dit werk naar den eisch uit te voeren, gaf volkoome magt aan Albert Aardsbisschop van Ments, die om zyne hooge geboorte, wandt hy was Zoon van Jan Keurvorst van Brandenburg, en om zyne goede hoedaanigheden, gesierd met verstand en welspreekendheid, niet alleen de twee Aardsbisdommen van Ments en Maagdenburg, eene vereeniging, welke voor deezen tyd zelden of nooit in 't Roomsche Ryk gezien was, maar zelf het Bisdom van Halberstad bestierde. Zulks Albert, door dit vermoogen en door de nieuw ontfange magt van den Paus, geen gering deel in den ommezwaai der Kerke verkreeg; en dewyl hy de deur ter hervorminge hielp ontsluiten, en dus meermaalen zal genoemd worden, heeft my goed gedacht zynen penning, weinig tyds vroeger gemaakt, hier te vertoonen. 1517

(1) L. Maimbourg Hist. du Lutheranisme. pag. 21.

(2) L. Maimbourg Hist. du Lutheranisme. pag. 24.

♀

F.

Albert was in het jaar veertienhonderdenegentig (3) ter wacreld gekoomen, in het drieentwintigste jaar zyns ouderdoms Kerkvoogd van Maagdenburg en van Halberstad, en een jaar laater Aardsbisschop en Keurvorst van Ments geworden; dierhalven leest men rondom zyn borststuk, dat op de voorzyde gesteld is, deeze tytels;

(3) Hubners Geslagt Taf. 177.

ALBertus ARCHIePPIscopus, ET PRINceps ELECtor, MARchio BRandenburgIi.

ALBERT AARDSBISSCHOP EN KEURVORST, MARKGRAAF VAN BRANDENBURG.

De tegenzyde voert het wapen van zynen Stam, en drie schilden over alles heen, voor Ments, Maagdenburg en Halberstad, van welken het gebied zyner Kerken, door twee kruissen en den Bisschoplyken staf, die boven het schild uitsteeken, gekend wordt; zynde alles beslooten binnen deeze spreuke uit de Koninglyke (4) Harpzangen;

(4) Psalm XX. vers. 7.

IN POTENTATIBVS SALVS DEXTERA DOMINI, ANNO MDXV.

DE REGTERHAND DES HEEREN IS HET HEIL DER MOOGENDHEDEN, IN 'T JAAR MDXV.

Dees

1517 Dees Albert, nu bezorger der Pauslyke Aflaatbullen in Duitsland, deedt den verkreegen last door Jan (1) Tekſel, Dominikaaner Monnik en Geloofsonderzoeker, ſtraks uitvoeren; omdat de zelve voorheen diergelyken werk, tot groot voordeel der Malteezen, voltrokken hadt. Tekſel en de Broeders zyner Ordere, die hy te hulpe genoomen hadt, wiſten zoodaanige meeſters in die konſt uit te kippen als zy naar eigen belang dienſtig waanden. Sommigen der zelven, om aanſtonds geld te krygen, hebben de Aflaatbrieven opgeveild en aan de meeſtbiedenden verkogt; anderen verhieven de deugd en de kracht hunner waaren met zooveel verzekeringe, dat de onnozelen hen geloof gaven, en deeze gelegenheid niet verzuimden om uit hunne armoede de welſtand hunner zielen te koopen. Maar als men beſpeurde, dat deeze Predikers (2) het geld, van veele eenvoudigen zuur gewonnen, openlyk in bordeelen en kroegen door den drank en het ſpel in onorde en ſchande doorbragten, begon dit aanſtootelyke gedrag veelen in de oogen te ſteeken, inzonderheid den algemeenen Stedehouder der Auguſtynen in Duitsland, Jan Stupitz, die, 't zy hier door geërgerd, of misnoegd, omdat zyne Order, eertyds tot diergelyken werk in Sakſen gebruikt, thans voorby gegaan was, zich hier openlyk en met veel yvers tegen kanttede, tot dit einde nam hy Martyn Luther, den geleerſten zyner Orderbroederen, te hulpe.

(1) Maimbourg Hiſt. du Lutheranisme pag. 23.

(2) Maimbourg Hiſt. du Lutheranisme pag. 24.

Dees, uit arme Ouderen gebooren, was door zonderlinge drift tot de oeffening der Letteren tegen alle verdrukkingen opgewasſen, en, naadat hy tot de verachtſte dienſten (3) onder die van zynen Regel gebruikt was, in 't zevende jaar deezer eeuwe Prieſter geworden, en een jaar laater, op voorſpraak van den gemelden Stupitz, door Frederik den Derden, Keurvorſt van Sakſen, tot Prediker en Hoogleeraar der Wysbegeerte (4) in de nieuwopgereggte Hoogeſchoole te Wittenberg aangeſteld. In dit ampt heeft hy, begaafd met eenen grooten geeſt, een ſterk geheugen en welſpreekendheid in zyne taal, ongemeenen roem, zoo in de Kerke als op de Schoole, verworven, en wierdt om zyne gaaven niet te vergeefs tot het beſtryden der misbruiken verkoozen, in welk twiſtperk hy zich by uitſteekendheid kweet, vermaanende en onderwyzende de eenvoudige menſchen, datze hunne penningen beter en nutter dan aan Aflaaten beſteeden konden; ja hy klaagde in eenen brief, den laatſten van Wynmaand getekend, aan den gemelden Albert Aardsbisſchop van Ments (5) over den handel der Aflaatpredikeren, betoonende de plicht eens Kerkvoogds te zyn het volk oprechtlyk te onderwyzen, den zelven vermaanende en biddende door 't vermoogen van zyn ampt het misbruik te ſtremmen en de Gelaſtigden te beteren, op dat 'er geen zwaarer tweedragt uit voort mogt vloeijen. Op dien zelven dag hadt hy zyn vertoogſtelſel aan de Slotkerke te Wittenberg gehegt, met het welke hy ieder tot eenen redenſtryd over vyfennegentig ontworpene ſtellingen uitnoodigde, onder deezen ook die van het vaagevuur, van de waaragtige boete, van de plichten der liefde, en van de aflaaten, opdat de zuivere waarheid hierdoor aan den dag mogt koomen, laatende het oordeel aan de Kerke. Over zulk een beſtaan wierdt hy van groot en klein, en van allen die geleerdheid beminden, grootelyks gepreezen, wylze meenden, dat God hem tot het verbeteren van de verdorvene zeden der Menſchen, Kerken en Schoolen gezonden hadt. Ja het heeft in 't vervolg aan geene vernuften ontbrooken, welken de voorſpelling van Jan Hus over zyne mishandelaars uitgeſprooken, naamenlyk datze naa honderd jaaren rekenſchap van hun doen geeven zouden, op deeze dagen, wyl de bepaalde tyd verſtreeken was, toegepaſt hebben. Hoe het zy, geheel Europa wierdt eerlang met zynen naam vervuld, en hy, uit deeze oorzaaken, by veelen zyner naavolgeren voor eenen Elias van zynen tyd gehouden, gelyk men hem genaamd

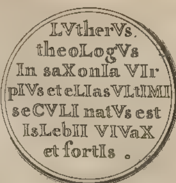
(3) Hiſt. der Reform. door Seckendorf fol. 25.

(4) Philoſophia.

(5) J. Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 2.

1517 naamd heeft op den eersten der twee volgende penningen, welken wy hier nederstellen om zyn weezen te vertoonen, en den tyd en de plaats zyner geboorte wat nader te verklaaren. 1517

I.

EFFIGIES MARTINI LVTHERI THEOLOGIE DOCTORIS

I.

I. Schoon eenigen (1) geschreeven hebben, dat Martyn Luther van den Duivel in de gedaante van eenen Koopman geteeld was, 't blykt echter dat deeze beuzelingen meer uit haat of partyschap, dan uit liefde voor de waarheid, te boek geslaagen zyn; wandt men vindt duidelyk genoeg beweezen, dat Johan Luther (2) zyn Vader was, en Margarita Lindeman zyne Moeder, welke deezen haaren Zoon, in 't jaar veertienhonderddrieëntagtig tusschen den tienden en elfden van Slagtmaand, te Eisleben, een Stedetje van 't Graafschap Mansveld, ter waereld bragt; welke tyd en plaats door het byschrift, zoo rondom zyn getabbaard borstbeeld als op de tegenzyde van den eersten gesteld, hier ook bevestigd worden;

(1) Meerbeeck Chron. der Waereld enz. fol. 24. & Hist. der Reformatie door Seckendorf Tom. I. fol. 23.

(2) Ehren Gedachtnis D. Martini Lutheri durch Christ. Juncker pag. 2.

DOCTOR MARTINUS LUTHERUS ISLEBIENSIS.

LEERAAR MARTYN LUTHER VAN EISLEBEN.

Op de keerzyde leest men alleenlyk dit te zyner eere gemaakte tydschrift, van 't welke de grootste letters het jaar zyner geboorte uitleveren;

LVtherVs theoLogVs In saXonIa, VIr pIVs, et eLIas VLtIMI seCVLI, natVs est IsLebII, VIVaX et fortIs.

LUTHER EEN GODGELEERDE IN SAKSEN, EEN GODVRUGTIG MAN, EN DE ELIAS DER LAATSTE EEUWE, GEBOOREN TE EISLEBEN, WAKKER EN STERK.

II. De tweede vertoont zyn borststuk in Monniks kleedinge op de eene, en dit opschrift op de andere zyde;

EFFIGIES MARTINI LVTHERI THEOLOGIÆ DOCTORIS.

AFBEELDSEL VAN MARTYN LUTHER LEERAAR DER GODGELEERDHEID.

Op

1517 Op deeze wyze ontstak de Hervorming der Kerke in Duitsland, terwyl men in Nederland alles tot den overtogt des Konings bereidde, en de Spaansche Vloot, om den Vorst af te haalen reeds in Zeeland gezonden was door den Ryksbestierder Ximenez, die de bitterheid der Spaansche Grooten dagelyks zag aanwassen, uit deeze oorzaake. Naa het sterven van Koning Ferdinand hadt Pieter Portocarero, door Paus (1) Leo in de bezittinge der drie Meesterschappen bevestigd zynde, schoon de zelven door Julius den Tweeden den Aardshertog waren toegeweezen, een algemeen Capittel der Orderen beroepen, in het welke hy van al de Ridderen van St. Jacob begunstigd wierdt, en dus zyn oogmerk zoude bereikt hebben, 't en ware Ximenez dat met geweld gestuit hadt. Dees kreeg, door zyne gewoone fortsheid in het yveren voor zynen Heer en 's Ryks wetten, den haat der Grooten dermaate op den hals, datze eindelyk Alvarez Gomez (2) naar Brussel deeden vertrekken, en over den Kardinaal Ximenez by den Koning klaagden, dien ernstig smeekende hem van 't Oppergezag te willen ontblooten. Maar de Koning kennis hebbende van 't rechtmaatige gedrag des Kardinaals, die de oproeren gedempt, het Ryk van Navarre bewaard, de geldmiddelen hersteld, en het recht van Karel tegen den aanhang van des zelfs Broeder Ferdinand beschermd hadt, sloeg dit voorstel af; te meer, wyl hem bewust was, dat Ximenez, (3) zelf tot naadeel zyner vrienden, deeze heilzaame regels onderhieldt, dat niemand behoorde eenige wedde te trekken, noch geene plaats van Staat in het Ryk te bekleeden, dan die aan 't Gemeenebest nut en noodig was. Ja zyne Staatzorg ging zooverre in 't aantoonen van ieders gebreken, dat hy den Koning en des zelfs Hovelingen niet spaarde, zeggende dat het bezuinigen der penningen den Vorst betaamde, mids die verplicht was te overweegen, dat al zyne verkwisting uit het zweet zyner Onderdaanen getrokken wierdt; zich over den zelven beklaagende, dewyl die in weinig tyds schatten hadt weg geschonken. Boven zoodaanige mildheid viel de geldzugt zyner Nederlandsche Hovelingen den Spaansen ook lastig te draagen; omdatze hier door veele onweetende en onbekwaame Amptenaaren in 't Ryk drongen, welken nergens meer op doelden dan om het geld, datze aan 's Konings Hovelingen geschooten hadden, met woeker uit de Gemeente te trekken. Dit liep, als eenigen melden, (4) zoo hoog, dat de Kancelier Jan le Sauvaige voor zyn deel, in min dan vier maanden, meer dan vyfhonderdduizend kroonen zoude genooten hebben: men maake hier uit rekening van al de rest. 1517

(1) Turquet Hist. d'Espagne fol. 1220.

(2) Turquet Hist. d'Espagne fol 1235.

(3) Turquet Hist. d'Espagne fol. 1247.

(4) Turquet Hist. d'Espagne fol. 1258.

De Koning, om de hierover verstoorde gemoederen der Spaansche Overheden en Onderdaanen ter neder te zetten, hadt met overleg zyner Raaden eerst den Heer van la Chaux (5) een Vlaaming, en vervolgens Amersdorf een Hollands Edelman, aan Ximenez gezonden, om dien met eenen den last te helpen torssen; wandt Adriaan Florisz. Deken van Loven, onlangs Bisschop van Tortosa geworden, was naar Rome vertrokken om den Kardinaalshoed, met welken Paus Leo hem beschonken hadt, te ontfangen. Wanneer de aangewende zorg vrugtloos uitliep, omdatze tegen de borst was van den Ryksvoogd Ximenez, en de Nederlanders overwoogen hebbende om eenen Vorst van groot vermoogen, 't zy den Keizer Maximiliaan, 't zy Lodewyk den Paltsgraaf, of eenen ander, als een tegenwigt van Ximenez, in 't bestier des Ryks te stellen, vondt men eindelyk niets raadzaamer dan dat Koning Karel zelf de reis zoude onderneemen. Volgens dit besluit en op aandrang van Ximenes, die hem dikwylen ernstig (6) aandreef, is hy, zoodra de Spaansche Vloot in Zeeland gekoomen, en door verscheidene scheppen van Zirkzee en van andere Nederlandsche Steden versterkt was, met veele zyner Hovelingen naar Middelburg (7) gevaaren. Aldaar een geruimen tyd naar den wind gewagt hebbende, en den zelven eindelyk gunstig ziende kwam de Koning, zyne oudste Zuster Leonora,

(5) Turquet Hist. d'Espagne fol. 1255. & 1256. & Hist. du Card. Ximenez par Marsolier Tom. II. pag. 300.

(6) Hist. du Cardinal Ximenez Tom. II. pag. 348. & seq.

(7) Reygersberg Chron. van Zeel. door Boxhorn. II. deel pag 388.

1517 (1) de Heer van Chevres, de Kanceiier Sauvaige, en Karel van Lannoy, met groot gevolg van Edellieden in de Vloot, en traden aan boord van 't ſchip den Juliaan, gevoerd door Jan Cornelis Hubert. Omtrent den zevenden van Herfſtmaand (2) geraaktenze van Vliſſinge in Zee met meer dan vyftig zeilen, over welken Adolf van Borgonje Heer van Bevere, die in de plaats van Philips van Borgonje Biſſchop van Utrecht, tot algemeenen Zeevoogd verheven was, het Oppergebied voerde.

(1) Turquet Hiſt. d'Eſpagne fol. 1270.

(2) P. Anglerii Epiſt. 597.

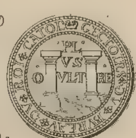
Niet in alle deelen was dees togt gelukkig; wandt, de Vloot eenige mylen van 't Land zynde, geraakte een ſchip (3) van Zirkzee, met veele ſchoone paerden bevragt, in den brand, en de vlam ſloeg zoo ſnel voort, datze menſchen en dieren verſlondt. De overige wierden eerlang van een hevigen ſtorm beſprongen, die de Vloot verſtrooide, en 's Konings ſchip, van een goed deel der anderen gevolgd, naa 't uitſtaan van groot gevaar, den negentienden (4) dier zelfde maand, voor Tazone, de ruuwſte en ongenaakbaarſte kuſt van 't klippige Aſturië, dreef. Des de Landzaaten, vermoedende dat deeze Franſen of andere vyanden waren, die hen poogden te berooven, hunne Vrouwen, Kinders en goederen in de ontoeganglyke bergen verſtaken, voorts de wapens opvatteden, en, om het landen te beletten, by drommen naar het ſtrand liepen. De aankoomende uit deeze beweeginge beſpeurende wat 'er gaans was, lieten vlaggen en wimpels waaijen, zelf ontwondenze den Koninglyken Standaard, kenbaar aan de wapenen van Kaſtilië en Leon, en riepen hen toe *Spanje, Spanje, onze Koning de Algemeengeloovige*; op welke vertooning die van Aſturië de wapens neder wierpen, den Koning met groote blydſchap begroetende, en den zelven naar Villaviciosa, daar hy eenige dagen ruſtede, geleidden. De Koning dus de uitgeſtaane ongemakken der Zee te boven, en het verhaal in Nederland overgebragt zynde, heeft men aldaar de gedachtenis van deezen gevaarlyken togt, in 't volgende jaar, op deeze rekenpenningen duurzaam gemaakt. 1517

(3) Reygersberg Chron. van Zeel. door Boxhorn. II. deel pag. 389.

(4) P. Anglerii Epiſt. 599.

M.

B.

M.

I. Rondom twee Leeuwen, die op de voorzyde van den eerſten de Ridderordre van het Guldevlies vaſt houden, leeſt men, om de moeijelykheid der reize uit te drukken;

NVL BIEN SANS PAINE. 1518.

GEEN GOED ZONDER MOEITE, 1518.

De tegenzyde pronkt met 's Konings wapenſchilden zoo van zyner Moeder als van 's Vaders zyde, hebbende dit omſchrift;

IECToirs POVR CEVLX DES FINANCES.

REKENPENNINGEN VOOR DIE DER GELDMIDDELEN.

II. Ne-

1517 II. Nevens het gekroonde vuurſtaal en de gekruiſte laurierſtokken, die op het voorſtuk 1517
van den tweeden gevonden worden, zyn de twee eerſte letters van 's Konings naam en tytel gedrukt REX KAROLUS, *KONING KAREL*, en in den rand ſtaat deeze ſpreuk van (1) den grooten Harpzanger;

(1) Pſalm. CXXVIII. vers. 2.

LABORES MANVVM TVARVM MANDVCABIS, 1518.

GY ZULT DEN ARBEID UWER HANDEN EETEN, 1518.

De pylaaren en letters van het agterſtuk, zyn ontleend uit de verdichtſelen van Herkules, welke, om den Oceaan in de Middelandſche Zee te leiden, de twee bergen Kalpe en Abyle (2) van een rukte, en, dus Europa van Africa door de Straat van Gibraltar geſcheiden hebbende, deeze letters in de rots deedt hakken, NON PLUS ULTRA, *NIET VERDER*, als zynde hier de bepaaling zyner overwinningen. Koning Karel, zoekende door heldhaftige daaden zyn gebied verder dan Herkules uit te breiden, wyl de heerſchzugt geene paalen kent, verkoos deeze bergen, om hunne gedaante in de wandelinge Herkules pylaaren genaamd, tot zyn zinnebeeld, hem door zynen verſtandigen Lyfarts Pieter Marlian (3) opgegeeven, veranderende het byſchrift zoo als het hier gevonden wordt;

(2) Beſchryv. der Heiden-ſche Goden. pag. 191.

(3) Turquet Hiſt. d'Eſpagne fol. 1220.

PLVS OVLTRE.

NOG VERDER.

Het welke door deezen letterzoom beſlooten wordt;

GECTOIRS DV BVREAV DV ROI CATOLIQUE.

LEGPENNINGEN VAN DE REKENKAMER DES ALGEMEENGELOOVIGEN KONINGS.

III. Op de eerſte helft van den derden zietmen een ſchip, moogelyk de afbeelding van den Juliaan op welken de Koning overvoer; wandt de wimpel is met Borgonſche kruisſen, en het boord met de gemelde Koninglyke ſpreuke PLVS OVLTRE, belaaden. De gekroonde pylaaren, en het vuurſtaal van de andere helft zyn reeds in den voorgaanden, even als het omſchrift in den eerſten, verklaard.

Geduurende het verblyf des Konings te Villaviciosa, kwamen veele Grooten des Ryks derwaart hem de hand kusſen, en bezorgden, dat 'er overvloed van leevensmiddelen naar deeze ruuwe en onvrugtbaare Landſtreek gevoerd wierdt. De tyding van 's Konings aankomſt verkwikte den Ryksvoogd Ximenez in zyne kwynende ziekte, tot luttel vreugde voor de Nederlandſche Hovelingen, welken, (4) bedugt of hy hen by den Koning den voet dwars mogt zetten, of naar Nederland doen keeren, dien ouden Stuurman reeds dood wenſchten; doch zich hierin bedroogen ziende ondertaſtenze zyne Geneesheeren, en uit de zelven verneemende zyn einde naby te zyn, poogdenze den Koning zoolang op te houden, tot Ximenez den geeſt gegeeven zoude hebben. Om dit oogmerk te bereiken bragten eenige op het tapyt, dat de Koning zich eerſt naar Arragon en dan naar Kaſtilië zoude begeeven; maar Ximenez voorkwam deezen aanſlag met de zwaarigheden, die hieruit zouden ſpruiten, den Koning voor oogen te ſtellen; verzoekende meteen geene zaaken van belang te willen onderneemen, dan naa hy den zelven verſlag van den Staat des Ryks gedaan hadt. Ook riedt hy den Koning, om geruſtlyk te heerſchen, van des zelfs Broeder Ferdinand, die grooten aanhang hadt, ten ſpoedigſte naar Duitsland by den Keizer te zenden. Onaangezien deeze voor-

(4) Turquet Hiſt. d'Eſpagne fol. 1270.

1517 voorzorg kreeg hy eerlang (1) berigt, dat de Koning de Staaten van Kastilië tegens Wintermaand te Valladolid wilde byeen roepen, om zich voor Koning te doen erkennen. Dit buiten zyne kennisse genoomen besluit klonk hem als een donderslag in 't oor, dierhalven betuigde hy zulks vreemd te vinden, als zynde ongelegen, en den Koning noodig vooraf de wetten, gewoonten en den aard dier Landzaaten te kennen; ook keurde hy Segovia, in zulk een geval, gevoeglyker dan Valladolid voor den grooten toeloop der menschen. Tragtende dus door verscheidene drangreden het werk zoolang te verschuiven tot de Koning de Nederlandsche Heeren verzonden hadt; omdat de Spanjaards, steunende op hunne vryheid en hun vermoogen, nooit zouden dulden, dat de eerste plaatsen in den Raad, en de voornaamste ampten van 's Konings Hof door Vreemdelingen, als gezien stondt, bekleed wierden.

(1) Hist. du Cardin. Ximenez par Marsolier Tom. II. pag. 393.

Hoe heilzaam deeze overweeging voor het Ryk mogt zyn, zy was echter van geen gevolg; wandt de Koning bezat te veel genegenheid voor zyne Landsgenooten om hen den raad van Ximenez te verzwygen, zulks hierdoor een naaryver rees, die alles, wat de Ryksvoogd voorsloeg, by den Koning en des zelfs Hovelingen gehaat maakte. Uit deeze oorzaake perstenze den Koning om de Staaten, op de ontworpe plaats en tyd, (2) te vergaderen. Des Ximenez, die deeze gangen als een voorspook van zynen val beschouwde, tragtte den Koning op verscheidene wyzen van dit voorneemen af te wenden; doch zulks wierdt verhinderd, en geene gelegenheid verzuimd om hem spyt te doen; tot zooverre, datze den Koning, hoe bezwaarlyk, eindelyk bewoogen, onder voorwendsel van hierdoor den Kastiliaansche Adel aan zyne lyn te krygen, den ouden Ryksvoogd Ximenez van 't gezag te ontblooten. Niet veel tyds verliep 'er of de Koning deedt hem schryven, (3) en ondertekende den brief met zyne eige hand, dat zyne Majesteit te Tordesillas de Koningin zyne Moeder meende te begroeten, verzoekende Ximenez zich derwaart te vervoegen om te overleggen, op welke wyze de Koning zich zoude gedraagen. Naa deeze onderregting, was 'er by gevoegd, oordeelde de Koning billyk hem van den last der bestieringe te ontheffen, opdat hy zyne overige dagen voortaan gerustlyk in zyn Kerklyk gebied mogt slyten; God zoude hem zyne diensten den Staat beweezen vergelden, en de Koning zoude hem erkennen en eeren als zynen eigen Vader. Ximenez, zyne aangewende zorg en trouw zoo onverwagt met ondankbaarheid beloond ziende, ontstelde op deeze tyding dermaate, dat hy, de ydelheid der waereld op het krachtigste proevende, den zelven dag, den agtsten (4) van Slagtmaand, in den ouderdom van eenentagtig jaaren, van dit leeven scheidde, met zoodaanigen roem van wysheid, geleerdheid en Staatkunde, dat Spanje nooit diergelyke te voorschyn bragt. Zyn lighaam wierdt te Alcala de Henares, daar hy de Hoogeschool gestigt, en den bekenden Bybel in verscheidene taalen met groote naauwkeurigheid hadt doen drukken, ten grave besteld. 1517

(2) Hist. du Cardin. Ximenez par Marsolier Tom. II. pag. 394.

(3) Hist. du Cardin. Ximenez par Marsolier Tom. II. pag. 397.

(4) Hist du Cardinal Ximenez par Marsolier Tom II. pag. 398.

Op het gerugt van zynen dood was Alfonsus van Arragon, Aardsbisschop van Saragosa, natuurlyke Zoon van den overleeden Koning Ferdinand, te Tordesillas gekoomen, om den nieuwen Koning zynen Neef te begroeten, en, ware 't moogelyk, het Aardsbisdom van Toledo (5) te verkrygen; maar de Heer van Chevres belettede hem den toegang, omdat dees naar die waardigheid, eene der voordeeligste des Lands, dong, en de zelve verkreeg voor Willem van Croy den Bisschop van Kamerik, Zoon zyns Broeders; des Alfonsus hier over te laat klagtig viel aan den Koning Karel. Welke, eenigen tyd by zyne Moeder met vriendlykheden gesleeten hebbende, zich ondertusschen naar Valladolid begaf, alwaar de Staaten des Ryks vergaderd waren, en dewyl de Nederlanders, toen de Spaansen over de gemeene zaak in beraad traden, tegen het

(5) Turquet Hist. d'Espagne fol. 1275.

1517 het recht en de billykheid (1) ter vergaderinge indrongen, is hier uit geweldige hapering ontstaan, omdat Zumel, Gemagtigde van Burgos, zich met onverschrokken moed tegen dit gedrag kantte de, roepende dat 's volks vryheid vertreeden wierdt. Hoewel sommige Edellieden deezen man, die met onbezweeke standvastigheid 's volks wetten beschermde, door beloften of bedreigingen, om den Heer van Chevres te behaagen, zogten te stillen, 't mogt echter niet baaten, de Buitenlanders wierden uit den Raad gedreeven.

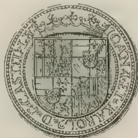
(1) Jos. Em. Miniana Continuat. Marianæ de reb. Hispan. MSS. fol. 9.

Wanneer men hierop 's Vorsten hulding zoude regelen, dachten veelen onverantwoordelyk de Koningin, aan welke de heerschappy alleen toekwam, voorby te gaan; dierhalven wierdt 'er, naa lang (2) beraad, met kennisse van de Moeder en den Zoon, zoo sommigen schryven, deeze middenweg gevonden, dat Karel, om zyne Moeder geen naadeel te doen, zich vergenoegen zoude met den naam van Prins, als haaren Stedehouder, nogtans zouden alle openbaare stukken met de naamen
1518 van de Koninginne eerst en dan van den Prins, als Opvolger, onderschreeven worden; anderen verzekeren, dat Karel toen tot Koning (3) verheven en erkend is, 't gene waarschynlyk voorkoomt, omdat hy reeds in 't negende jaar deezer eeuwe tot Opvolger verklaard was, en 1518
voornaamenlyk, omdat de Gemagtigden hem straks afeischten, dat hy de vryheden, gewoonten en wetten der Steden zoude bezweeren, en wel inzonderheid dit punt van geene bedieningen aan Vreemdelingen te zullen geeven; wandt het zat hen nog versch in 't geheugen, op welke wyze met het Aardsbisdom van Toledo gehandeld was; des toen Zumel zoodaanige zekerheid afzonderlyk tot heil des Ryks vorderde, en de Koning, geheel ontsteld, daarop zoude geantwoord (4) hebben *ik zweere*, zoo rees hieruit eenige twyfeling en veel praatens, alsof dit alleen betrekkelyk op den voorgaanden eed was; hoe het zy, dit bleef in bedenkinge, en de Grooten van Kastilië en de daar mede vereenigde Ryken van Leon en Granada, midsgaders de Gemagtigden der Steden leidden, op den agtsten van Sprokkelmaand, den Koning wederom den eed af. Wyders hem zeshonderdduizend Dukaaten in drie deelen in even zooveele jaaren te betaalen, ingewilligd hebbende, is de vergadering dier Staaten gescheiden. De Nederlanders, deel in de verheffinge van hunnen Vorst neemende, hebben, tot bewys van deezen handel, de twee volgende penningen te Antwerpe en te Ryssel in 't licht gegeeven.

(2) Jos. Em. Miniana Hist. Hispan. MSS. fol. 10.

(3) P. Anglerii Epist. 608.

(4) La vida del Emper. Carlos V. por Pr. de Sandoval Part. I. fol. 119.

M.

M.

I. Het gekroonde Vorstlyke wapenschild staat op de voorzyde, en de zinnebeelden der Hertogen van Borgonje, de laurierstokken, het vuurstaal en het Guldevlies, op de tegenzyde van den eersten, hebbende in den eenen en anderen letterzoom deezen zin;

IOANNA ET KAROLus Dei Gratia CASTELLæ, LEGionis,

ARAGONIÆ ETC. REGES, ARCHIDUCES AVSTRIAE, DVCES BVRGUNDIÆ, BRABANTIÆ, 1517.

JOHANNA EN KAREL DOOR GODS GENADE KONINGEN VAN KASTILIË, VAN LEON, VAN ARRAGON ENZ. AARDSHERTOGEN VAN OOSTENRYK, HERTOGEN VAN BORGONJE EN VAN BRABANT, 1517.

II. Op de eerste helft van den tweeden ziet men het zelve wapenschild, omboord door den vreugden kreet des volks, dien wy meermaalen op de penningen, by de verheffing van 's Konings Voorouderen gemaakt, en hier op deeze wyze gesteld vinden;

VIVE LE ROI CHARLES DE CASTILLE. ETC.

LEEVE DE KONING KAREL VAN KASTILIË, ENZ.

Op de andere helft rondom de gemelde zinnebeelden en de wapenschilden van Kastilië, Leon en Arragon, leest men;

GETTONS POUR LA CHAMBRE DES COMPTE A LILLE.

LEGPENNINGEN VOOR DE KAMER DER REKENINGE TE RYSSEL.

De Koning, naa het voltrekken der Staatszaaken, beval de zorg (1) over zyne Moeder, die van 't verstand beroofd en te Tordesillas verbleeven was, aan Bernard van Sandoval, Markgraaf van Denia, wiens getrouwe diensten omtrent den overleeden Koning Ferdinand bekend waren. Ook deedt hy de noodige middelen tot de reis van zynen Broeder Ferdinand gereed maaken, om dus de verdeelde gemoederen deezen steun te onttrekken, en zich zelven van dien kant voor de agterdocht, die getrouwe Staatjuffer der heerschenden, te dekken. Zoodra dit verrigt was, trok de Vorst, verzeld van de Koninglyke Weduwe Germana en van zyne Zuster Leonora, met groot gevolg naar Arragon, en heeft, den agttienden van Bloeimaand, onder den toeloop der saamgeschoolde Landzaaten, te Saragosfa (2) zyne intreede gedaan. Met uitgeleezene eerbewyzen, met gelukwenschingen en ongemeene blydschap wierdt hy ontfangen, verhoorende aldaar de uitheemsche Gezanten, en gaf, op het billyke verzoek van den Paus, orde tot het toetakelen eener welvoorziene Vloote, die de Italiaansche kusten tegen het geweld der Ongeloovigen zoude bewaaken. In deeze Stad stierf Jan Sauvaige, 's Konings Kancelier, zonder eenige droefheid der Spanjaarden, omdat deezen Staatsman (3) naaging, dat hy, van onverzaadelyke geldzugt bezeten, uit Kastilië reeds elfhonderdduizend Dukaaten naar Nederland hadt overgemaakt. De Koning, in des zelfs plaats Mercuryn van Gatinaria, die meer lofs verdiende, aangesteld hebbende, eischte in de vergaderinge der Staaten van Arragon, omdat zyne Moeder onmagtig was het Ryk te bestieren, datze hem thans den eed van gehoorzaamheid, dienze eertyds aan zyne Voorouderen gedaan hadden, zouden staaven; maar de Staaten, besloten hebbende hem niet tot Koning te ontfangen, dan naadat hy de voorrechten (4) des Ryks te beschermen bezwooren, en zekere bepaalde voorwaarden getekend hadt, weigerden dierhalven 's Konings begeerte te voldoen. Dit gedrag baarde niet weinig ontsteltenis; die eindelyk door tusschenspraak gestild zynde, hebben de Staaten van Arra-

(1) La vida del Emperad. Carlos. V. por Pr. Sandoual Part. I. fol. 128.

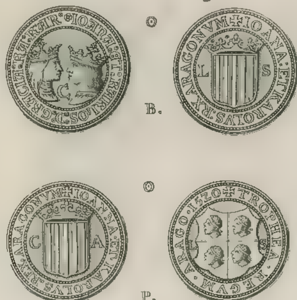
(2) Jos. Em. Miniana Hist. Hispan MSS. fol. 10.

(3) P. Anglerii Epist. 622.

(4) P. Anglerii Epist. 603.

1518 Arragon Koning Karel, den dertigsten van Weidemaand, (1) op dien voet als in Kastilië, voor hunnen Koning en den metgezel der Koninginne aangenoomen. Het welke door de naastvolgende penningen, die ter gedachtenisse deezer huldiginge, met beide hunne afbeeldselen of naamen, op verschillenden tyd, in Arragon gemunt zyn, bevestigd wordt. 1518

(1) La vida del Emperad. Carlos V. por Pr. Sandoval. Part. I. fol. 133.

I. De gekroonde hoofden van de Koninginne en van den Koning zyn op het voorstuk van den eersten tegen elkanderen over gesteld, in het midden van de zelven ziet men het muntteken van de Hoofdstad des Ryks CARAGOÇA, *SARAGOSSA*, hebbende wyders dit omschrift;

IOANNA ET KARLOS DEI GRACIA REGINA ET REX ARAGONUM.

JOHANNA EN KAREL DOOR GODS GENADE KONINGIN EN KONING DER ARRAGONEREN.

Het agterstuk heeft diergelyke randschrift rondom het wapen van Arragon, en twee letters, die, myns oordeels, de waarde der munte of den naam des Muntmeesters betekenen.

II. De tweede, schoon laater gemaakt, dient echter tot verzekering, en voert op de eerste helft de zelve naamen rondom het wapen van Arragon met dit verschil;

IOANNA ET KAROLVS REX ARAGONVM.

JOHANNA EN KAREL KONING DER ARRAGONEREN.

Op de andere helft zietmen vier hoofden van Mooren, en dewyl Ferdinand Koning van Arragon, met het overwinnen van Granada, de Mooren geheel uit Spanje verdreeven hadt, zoo leestmen ten trots der Kastiliaanen;

TROPHAEA REGVM ARAGONIÆ, 1520.

ZEEGETEKENS DER KONINGEN VAN ARRAGON, 1520.

Terwyl Koning Karel in Spanje gehuldigd wierdt, deedt Emanuël Koning van Portugal, die twee Zusters, beide Dochters van Ferdinand, naa elkanderen getrouwd hadt, thans Weduwenaar geworden, den Koning Karel zyne oudste Zuster Leonora ten egt verzoeken; schoon hy onlangs te vooren Pieter van Govea (2) als buitengewoon Gezant naar Duitsland aan den Keizer Maximiliaan hadt afgevaardigd, om over het huuwelyk van de zelfde Prinsesse voor zynen oudsten Zoon Jan te handelen, zynde toen van voorneemen het Ryk aan den zelven over te draagen; maar sedert van gedachten veranderd vondt hy geraaden deeze Prin-

(2) Hist. de Portugal par L. de la Neufville Tom. II. pag. 517.

1518 Prinses voor zich te verzoeken. Vreemd klonk dit voorstel den Koning van Spanje, die van 't voorgaande opzet kennis hadt, in 't oor; wandt het zoude zyne Zuster voordeeliger zyn aan den Prins, erfgenaam der Kroone en van gelyken ouderdom, dan aan den Koning, die omtrent vyftig jaaren bereikte, besteed te worden, wyl zy by deezen, om 't groot getal zyner Zoonen, geenen Opvolger tot den Troon, als wel by den Prins, konde teelen.

Koning Karel echter, onaangezien deeze zwaarigheden, overweegende dat de Koning van Portugal hem in zyne onderneemingen niet weinig te staade konde koomen, stelde de welvoegendheid agter de inzigten van Staat, en wist sedert zyne Zuster tot het bewilligen van dit huuwelyk zoowel te beleezen, dat (1) de Prinses, zoodra de Paus de ontslaaging van maagschap verleend hadt, te Saragossa uit den naam des Konings ondertrouwd, en niet lang hiernaa, van den Hertog van Alba en veele Grooten van Spanje, naar Portugal geleid wierdt. Aldaar over de rivier Sever, die de twee Ryken, Kastilië en Portugal, van een scheidt, gekoomen, is de Koninglyke Bruid, door den Hertog van Braganza aan 't hoofd van tweeduizend prachtig uitgedoste Edellieden, uit last des Konings begroet, en op begeerte des Hertogen van Alba zyne schriftlyke orde openlyk geleezen, en de zelve aan Alba overhandigd hebbende, maakte dees eene nederige eerbewyzing aan de Koninginne, haar vryheid verzoekende om het einde van de goude keten, dieze aan de regter arm droeg, te moogen aanvatten, met welke hy haar den Hertog van Braganza overleverde, en straks met al zyn gevolg van Kastiliaansche Edellieden terugge keerde, behalven de Bisschop van Cordova en de Landvoogd van Tregen, die in de waardigheid van Gezanten de Koningin volgden, tot binnen de Stad Crato, alwaar de Kerklyke plechtigheid des (2) huuwelyks, door den Aardsbisschop van Lisse-bon, die den getrouwden den Kerklyken zeegen gaf, voltrokken, en voorts met openbaare vreugde en duizende vermaaklykheden besllooten wierdt. 1518

(1) Hist. de Portugal par L. de la Neufville Tom. II. pag. 519.

(2) Hist. de Portugal par L. de la Neufville Tom. II. pag. 521.

Den volgenden dag gaven de Gezanten van den Spaanschen Koning de keten der Guldevlies Ordere aan Koning Emanuël, welke in de laatste vergaderinge reeds tot deeze waardigheid benoemd was, en de zelve ten teken van Broederlyke verbintenisse met veel genoegen ontfing. En waarlyk deeze verwantschap vermeerderde het vermoogen van beide, en verzekerde niet weinig de nieuw verkreege heerschappy van den Spaanschen Koning. Welke de weêrspannige Siciliaanen, die naa den dood van Koning Ferdinand het Ryk in roer gesteld, den Onderkoning Moncada (3) verjaagd, en in des zelfs plaats Hector Pinatelo weder aangesteld hadden, thans door Ferdinand van Alarcon met drieduizend Spanjaarden beteugelde, de belhamels deedt straffen, en dat Gewest tot zooverre in rust bragt, dat men deeze volgende penningen, ten teken van 's Konings verkreege gebied, aldaar tot zyne eer gemunt heeft.

(3) Hist. de l'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 19.

I.

Ver.

II.

Ver.

I. De wapens der voornaamste Ryken van Spanje zyn op de eene zyde afgebeeld; en de-

1518 dewyl Jérusalem door Keizer Frederik den Tweeden met Sicilië vereenigd was, zietmen het Kruis van dat Ryk op de andere zyde, en in beide letterzoomen leest men; 1518

IOANNA ET CAROLVS DEI GRATIA HISPANIARVM REGES SICILIAE.

JOHANNA EN KAREL DOOR GODS GENADE KONINGEN VAN SPANJE EN VAN SICILIË.

II. Op de voorzyde van den tweeden, worden onder eene Kroon de eerste letters van de naamen der Koninginne JOHANNA, en des Konings CAROLUS gevonden, hebbende op de agterzyde het gemelde Kruis van Jerusalem, en in den eenen en den anderen rand deeze woorden;

LAETITIA POPVLI IVSTVS REX.

EEN RECHTVAARDIG KONING IS DE BLYDSCHAP DES VOLKS.

Eenigen tyd hiernaa verhief Koning Karel de Heerlykheid van Hoogstraate (1) tot een Graafschap, ter gunste van Antoni van Lalein zynen tweeden Kamerling en 't Hoofd zyner Geldmiddelen, en tekende den brief te Saragosfa in Weidemaand deezes jaars. Insgelyks verhief hy aldaar, vyf maanden laater, het Land van Heverlé tot eene Vrye Heerlykheid, en Arschot (2) tot een Markgraafschap, ten voordeele van Willem van Croy Heer van Chevres, zynen eersten Kamerling.

(1) J. le Roy Brab. Illustr. Part. II. fol. 1.

(2) J. le Roy Brab. Illustr. Part. II. fol. 3.

Ondertusschen hadt Koning Karel zynen Broeder Ferdinand, tot groot misnoegen der Spaansen, naar Nederland gezonden, en het bestier van den Prins den Heer van Bevere bevoolen, op aandryven (3) van den Heer van Chevres, welke deezen Gunsteling, die hem dikwylen hinderlyk was, van den Koning zogt te verwyderen om den zelven alleenlyk, naar zyn welgevallen, te bestieren. Prins Ferdinand, met zes groote schepen den agttienden van Bloeimaand te Vlisinge (4) aangekoomen, en te Middelburg van den Admiraal, Adolf van Borgonje, van de Regeeringe en Schutterye dier Stad deftig ingehaald zynde, is weinige dagen laater naar Brusfel vertrokken en blydelyk ontfangen, en gebleeven by zyne Moeije de Landvoogdes Margarita, welke zich niet weinig bekommerde over het gedrag der Geldersen; wandt naa het sluiten van 't bestand des voorgaanden jaars, en dat Floris van Egmond te Leeuwaarde gekoomen was, en het Stadhouderschap van Vriesland aan Willem Roggendorf, (5) op den gemeenen Landdag, hadt overgedraagen, zoo verzogten de vergaderden aan de Geldersgezinde Steden en Dorpen van derwaart te koomen hooren, wat 'er besllooten was. De Booden, die deeze brieven bestelden en t'evens de leden van 't bestand in Vriesland verkondigden, wierden van de aldaar in bezettinge leggende Geldersen, die hun voordeel by den kryg vonden, wreedlyk gehandeld. Een van hen wierdt op bevel van Reemstik, (6) Hopman te Slooten, in een zak verdronken; een ander door Goltstein, die binnen Dokkum het gezag voerde, gedwongen den brief, wel dertig bladen groot, gansch op te eeten; een derde zoude te Sneek geen beter lot verworven hebben, byaldien de Burgers hem by den Stadhouder niet verbeeden hadden. Die van Groeninge, diergelyken brief van Roggendorf gekreegen hebbende, hielden dien verdacht, (7) en zonden den zelven straks aan den Hertog van Gelder, die hen tot antwoord schreef, dat het leugens en Borgondsche bedriegeryen waren, men

(3) Hist. de L'Emper. Charles V. par Ant. de Vera pag. 22.

(4) Reygersberg. Chron. van Zeeland door Boxhorn. II. deel pag. 389.

(5) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 593.

(6) Gouthoeven Chron. van Holl. fol. 576.

(7) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 594.

1518 men zoude die niet gelooven, hy poogde Vriesland met hart en ziel te beschermen. Met dit oogmerk hadt hy Erkelens van het Stadhouderschap van Vriesland ontslaagen, en Maarten van (1) Rosfem in het zelve weder aangesteld.

(1) Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 352.

Met hoe veel list de Geldersen de tweedragt kweekten en het vuur des oorlogs aanbliezen, met geen minderen yver zogt de Landvoogdes Margarita den voortgang te stuiten; tot dit einde hadtze in Grasmaand, op den Landdag te Utrecht, het bestand met den Hertog van Gelder voor een jaar verlengd, met belofte van de eene en de andere zyde de Onderdaanen scherplyk te beveelen de leden van het zelve ongeschonden te bewaaren. Desniettegenstaande gingen de Geldersen in Vriesland met alle vyandlykheden van moorden, rooven en brandschatten den ouden gang; zulks 'er niemand der Borgondschgezinden konde duuren, dan binnen de beslootene Steden Leeuwaarde, Franeker en Harlinge. Ter Zee ging 't niet beter, wandt Groote Pier van de havenen meester zynde, maakte, terwyl de Hollanders door hunnen Stadhouder binnen het bestek van de leden des bestands gehouden wierden, alles wat op de Zuiderzee voer ten buit, werpende, die hy in zyn geweld kreeg, zonder onderscheid of eenige genade overboord. Naa verscheidene overwinningen hadt hy zelf, omtrent het midden van Oegstmaand, de Hollandsche Vloot in 't gezigt van Hoorn (2) durven aantasten, hier manlyk ontfangen, en met verlies van een zyner schepen afgeslaagen, week hy een weinig agterwaart, en ziende zyne gevangene Spitsbroeders in Zee werpen, ontstak hierdoor dermaate in gramschap, dat hy, de zynen door eene heldhaftige aanspraak een nieuw hart in 't lyf gestooken hebbende, de Hollanders weder aanklampte, naa hevig treffen op de vlugt dreef, elf hunner schepen overweldigde en omtrent vyfhonderd mannen versloeg of verdronk.

(2) Velius Chron. van Hoorn pag. 113.

Kort hiernaa nam hy eene gansche Vloot, die van 't Oosten kwam, en onder deeze drie Hollandsche schepen, van welken hy al 't volk in 't water smeet. Ook dacht hy Hoorn te verrassen, en bragt, onder voorwendsel van naar de Geldersche Kust te vaaren, zyne Krygsknegten, in 't laatste van Herfstmaand, op den dyk, en, voorts begunstigd van den nagt, binnen de Stad; maar de Burgers, straks de wapens aanschietende, dreeven hem weêr naar buiten: des Pier, zyne wraak niet konnende koelen, met de zynen naar Medenblik en van daar weêr naar Enkhuize stoof, dus den Noordhollanderen een geduurige schrik, de Zee een geessel en den Koopman een bederf zynde, schreef hy (3) zich, in zeker kreupel rymtje, deeze tytels toe; 1518

(3) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 594.

Ik, Groote Pier,
Konink van Frieslandt,
Hertog van Sneek,
Graef van Sloten,
Vryheer van Hindelopen,
Capiteyn Generael van de Zuiderzee,
Een Stuyrman ter doodt,
Acht de Hollanders bloodt:
Al zynse groot van Rade,
Zy zyn slap van Dade;
Sterk van partyën
Krank in 't stryen;
Hooch van Glorie
Krank van Victorie.
Maer de Geldersche sterk van teringe,
Slap van neeringe;
Kloek in den Velde,
Maer dorre van gelde;
Vroom van moede,
Maer kleyn van goede,
Doch onversaecht in 't stryden:
Dies wilt u verblyden
Ende de Hollanders niet achten:
Want sy moeten versmachten:
Want sy zouden 't bekoopen,
Waer 't bestandt uytgheloopen;
Tegens mynen dank
Is 't ses maenden bestandt.

Ja men meldt, (4) dat hy galg en rad in zyn wapen voerde, en door onge- hoor-

(4) Slichtenhorst Geld Geschied. fol. 351.

1518 hoorde ſtoutheid zich alom gevreesd maakte.

In den loop dier ongelukken geviel 't, dat Edzard, Graaf van Ooſtvriesland, den Oorlog met de Sakſen en Brunswykeren zat zynde liet dryven, en ſchreef, by mangel van geld om de agterſtallen zyner gehuurde Knegten te betaalen, den Staaten der Ommelanden (1) met harde bedreigingen, als hier toe gemagtigd van Koning Karel, zyne voorgaande beleening binnen zes dagen op te brengen, ja by weigering hen zulks te vergelden; doch, als dees eiſch niet wilde vlotten, zyn de knegten, naadatze van Edzard ontſlaagen waren, by drommen in de Ommelanden gevallen, verwoeſtende alles daarze omtrent kwamen, en liepen op de zelve wyze Twent en Drent af, hier op 't ontfonken van eenen nieuwen oorlog wagtende. Maar, door 't verlengen des beſtands, zich in hunne hoope bedroogen (2) ziende trokkenze ſedert, met nog eenige Sakſen en Brunswykeren vereenigd, door Gelderland, Gulik en Keulen, alom grooten moedwil bedryvende. Des de Vorſten van Kleef, Keulen, Utrecht en Meurs, op de klagten der verongelykte Landzaaten, een Heirleger te velde bragten, het welke door agthonderd Hollandſche (3) ruiters, onder het geleiden van den Stadhouder Hendrik Graaf van Nasſou, verſterkt zynde, den roofzugtigen hoop by Venlo beklemde, verſloeg of verſtrooide, en, eenigen geſtraft hebbende, ten ſpiegel voor anderen ten toon ſtelde.

(1) Slichtenhorſt Geld. Geſchied. fol. 351.

(2) Schotanus Chron. van Vriesland fol. 596.

(3) Goudhoeven Chron. van Holl. fol. 578.

Behalven deeze ontſteltenisſen, wierden de Nederlanders met geen mindere zwaarigheid gedreigd door Kriſtiërn, Koning van Deenmarke, welke, verſtoord zynde dat hem de beloofde Bruidſchat zyner Egtgenoote nog niet gegeeven was, in (4) de Zond meer dan tweehonderd ſchepen aan den band geſlaagen hadt, en dreigde die te houden tot zynen eiſch voldaan zoude zyn; maar de Koning, van dit opzet veranderende, liet de zelven onlangs hiernaa weder vaaren, tot vreugde der Nederlanderen en der Landvoogdesſe, welke het verbond met die van Luik, van 't welke voorheen gemeld is, in dit jaar op de zelve voorwaarde (5) geſlooten of vernieuwd, en nevens Karel van Lalein, Engelbert Hanneton, Erard en Robert van der Mark getekend heeft. 1518

(4) Velius Chron. van Hoorn pag. 115.

(5) Chartres de Brab. te Vilvoorde in de zevende bovenkasſe getek. *Liege enz.*

Middelerwyl dat deeze zaaken in Nederland voorvielen, hadt de Paus voor zekere ſomme den Hertog van Urbyn tot den afſtand zyner Landen genoodzaakt, en eindelyk geheel Italië in ruſt gebragt; dus van de inwendige zorge bevryd, tragtte hy de Kriſten Vorſten door 't gevaar der Kerke tot Vreede en eendragt, midsgaders tot het beſtryden der Turken, te beweegen. Wanneer de Kerkvoogd, door de Gezanten der voornaamſte Moogendheden van Europa, van het goede voorneemen der Vorſten (6) ter verweeringe der Kerke verzekerd was, beriep hy de Kardinaalen byeen, en heeft in deeze vergaderinge, met toeſtemminge der Gezanten, een beſluit gemaakt, door het welke alle Kriſten Vorſten tot eene algemeene wapenſchorſing, voor den tyd van vyf jaaren, op verbeurte der zwaarſte Kerklyke ſtraffe verplicht wierden. Voorts deedt hy zyne Gezanten naar de voornaamſte Hoven van Europa vertrekken; om eenen ieder te vermaanen den haat te gelyk met de wapens af te leggen, en al hunne magt tegen den Turk te beſteeden. De Kardinaalen (7) Farneze, Bibiena, Ægidius, en Campegius, alle mannen van grooten naam, 't zy in Staatkunde of Geleerdheid, en aanmerkelyk in den Kerklyken Raad, wierden aan den Keizer, de Koningen van Vrankryk, van Spanje en van Engeland gezonden. Deezen herſtelden den Vreede en de eendragt der Kriſtenen, en bragten zooveel by de Vorſten te wege, dat het (8) beſtand by ieder wierdt aangenoomen. Des men op het voltrekken van dit heilzaame werk, van het welke de Paus de grondlegger was, hem ter eere de twee volgende gedenkpenningen gemaakt heeft.

(6) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 372. verſa.

(7) Bonanni Numism. Pontific. Tom. I. fol. 165.

(8) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag 372. verſa.

(1) Geneal. Illustr. in Italia ab Imhof fol. 110.

I. Jan, Zoon van Laurens van Medicis den Edelmoedigen (1) en van Clarice Urſyn, gebooren in 't jaar veertienhonderdvyfenzeventig, in het veertiende jaar tot Kardinaal en in het agtendertigſte zyns ouderdoms tot Paus verheven zynde, verwisſelde by zyne verheffing zynen Doopnaam voor dien van Leo, dierhalven leeſt men rondom zyn borſtbeeld, dat op de voorzyde van den eerſten geſteld is, deze letters;

LEO DECIMVS PONTIFEX MAXIMVS.

LEO DE TIENDE OPPERSTE PRIESTER.

Drie vrouwebeelden worden op de tegenzyde gevonden, de Gerechtigheid ſtaat naakt in 't midden, als niemand vreezende, gereed met het zwaard om ieder in plicht te houden; aan haare ſlinkerzyde ſtaat de Overvloed de gezellin des Vreedes, welke aan de regterzyde gezien wordt, hebbende in de regterhand eenen ring het teken der trouwe, in de ſlinker eene toorts, met welke zy het krygstuig in den brand ſteekt; verklaard door deeze uit de Harpzangen (2) ontleende ſpreuke;

(2) Pſalm. CXXII. vers. 7.

FIAT PAX IN VIRTVTE TVA.

DAT HET VREEDE WERDE DOOR UWE MAGT.

Verder zietmen op den voorgrond, ter eere van den Kerkvoogd, deeze woorden;

MEMORIAE OPTIMI PONTIFICIS.

TER GEDACHTENISSE VAN DEN BESTEN PAUS.

II. De tweede draagt diergelyk een borſtſtuk en omſchrift op het eerſte deel als de voorgaande; en op het andere deel den Vreede, afgebeeld door eene Vrouw, die eenen olyftak in den ſlinker arm houdt, en in de regterhand eene toorts, met welke zy de voor haar leggende wapens in den brand ſteekt; en in den rand ſtaan deeze woorden (3) van den Koninglyken Dichter;

(3) Pſalm. XLVI. vers. 10.

SCV-

1518 SCVTA COMBVRET IGNI. 1518

HY ZAL DE SCHILDEN MET VUUR VERBRANDEN.

Onder alle Vorsten, die de wapenschorsing bestemden, toonde zich niemand yveriger in 't beschermen der Kerke dan de Koning van Vrankryk, welke zich aanboodt (1) om aan het hoofd van een ontzaglyk Heir tegen de Ongeloovigen op te trekken; tot dit einde poogde hy zyn eige Ryk vooraf te verzekeren, en weetende het wantrouwen dat Koning Hendrik tegen hem droeg over het versterken van Terroane, en het stigten van eene Stad (2) te Havre de Grace, welk bedryf zoowel regtdraads tegen de beloften van zynen Voorzaat Lodewyk aan liep, als het verblyf des Hertogen van Albanië in Schotland, die zich van 't Oppergezag meester gemaakt, en de Zuster van Koning Hendrik tot het vertrek genoodzaakt hadt. Hoe onmoogelyk deeze verwydering den Koning van Vrankryk het wederkrygen van Doornik, dat hem zoo dienstig was, mogt maaken, echter kwam hy deeze hinderpaalen te boven, door hulp van Tomas Wolsey, die het Bisdom van Doornik tragtte te behouden, en den zin van Koning Hendrik naar zyn welgevallen wist te buigen. Koning François, weetende dat 'er geen anderen weg naar den Koning van Engeland open was, volgde het spoor der andere Vorsten, die aan dit Hof ingang zogten; wandt Karel, Koning van Spanje, hadt met diergelyk een inzigt in 't voorgaande jaar aan Wolsey (3) eene wedde van driehonderd ponden toegeleid; op deezen voet dan klampte hy den Gunsteling, welke den Koning altyd tot het bewaaren van Doornik gedreeven hadt, met vleijeryen, beloften en geschenken aan boord.

(1) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 48.

(2) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 49.

(3) R. Thoyras Hist. d'Anglet. Tom. V. pag. 117.

Wolsey, niet magtig deeze bekooringen te wederstaan, beloofde zynen Koning tot de overgaave dier Stad te brengen; en wist sedert de onnutheid, de kosten en 't gevaar in 't bewaaren dier plaatse voor den Koning en het Ryk, midsgaders de voordeelen, die uit de vriendschap des Franschen Konings te wagten waren, zoowel voor te stellen, dat het werk door hem ontworpen, eerlang door een aanzienlyk Gezantschap voltooid, en het tweevoudige Verbond der Koningen op deeze voorwaarde getekend wierdt. Het eerste (4) slooten de Koningen, door bemiddeling van den Paus, om, tot het algemeene heil der Kristenheid, de Ongeloovigen te bestooken; in deeze verbintenis, den tweeden van Wynmaand geslooten, is de Koning van Spanje, doch eenigen tyd laater, getreeden. Twee dagen hiernaa (5) wierdt de overlevering van Doornik, S^t. Amand en Mortanje, als een huuwelyks gaave voor Prinses Maria, Dochter van Koning Hendrik, vast gesteld, welke met den Dolfyn, als dees veertien jaaren bereikte, zoude trouwen; maar de Koning van Vrankryk zoude voor de kosten van het Kasteel, dat te Doornik gestigt was, zeshonderdduizend goude Kroonen, ieder vyfendertig stuivers Tournois waardig, aan Koning Hendrik betaalen, en den zelven zoolang agt aanzienlyke Pandslieden geeven tot de gansche somme voldaan was. Aan Wolsey wierdt, voor 't verlies des Bisdoms, verzekering eener jaarlyksche inkoomste van twaalfduizend ponden Tournois (6) gegeeven. Al het zelve wierdt van de eene en de andere zyde bezwooren, de uitvoering voortgedreeven, de agt Pandslieden geleverd, en de Stad Doornik gesteld in het vermoogen van Kaspar van Coligny (7) Maarschalk van Vrankryk, die 'er met tweehonderd mannen van wapenen eerlang bezitting nam. Het bevestigen des Vreedes, en het wederinruimen der gemelde Stad, heeft den Franschen stof verschaft tot het maaken van deezen gedenkpenning.

(4) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 266.

(5) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 269. & 275.

(6) R. Thoyras Hist. d'Anglet. Tom. V. pag. 125.

(7) Memoir. de M. du Bellay fol. 26.

K

M.

De voorzyde draagt 's Konings gelaurierd afbeeldsel, met deezen zynen gewoonen tytel in den rand;

FRANCISCVS I. FRANCORVM REX.

FRANCOIS DE EERSTE KONING DER FRANSEN.

Op de tegenzyde zietmen den Vreede afgescheetst door eene Vrouw, die de voor haar leggende oorlogsgereedschappen met eene toortse verbrandt; in de slinkerhand houdtze den Olyftak tot bewys des Vreedes, en op haare zitplaats is de hieruit spruitende Overvloed gesteld; en dewyl eenigen (1) schryven, dat dit werk eerst in 't begin van 't volgende jaar ten einde liep, zoo leestmen in den zoom des pennings en op den voorgrond,

(1) Hist. de Tournay par J. Cousin Tom. I. Part. II. pag. 273.

PACE STABILITA ET RECEPTO A BRITANNIS TORNACO, *1519.*

DE VREEDE BEVESTIGD EN DOORNIK VAN DE ENGELSEN WEDERGEKREEGEN ZYNDE, 1519.

Koning François, zoo groote zaaken gemaklyker ziende vlotten dan hy hadt durven hoopen, zogt sedert langs dit zelve pad de Stad Kales (2) van de Engelsen magtig te worden; maar toen dees aanslag bestooken wierdt, kreeg 'er Konig Karel de lugt van, en stuitte door Wolsey, die den meestbiedenden ten dienst stondt, den voortgang tot groot leedweezen des Franschen Konings. Welke middelerwylen by den Keizer hadt doorgedrongen, dat het bestand (3) met de Venetiaanen voor vyf jaaren verlengd wierdt, onder beding dat de zelve ieder jaar twintigduizend Dukaaten zoude betaalen aan den Keizer. Dees, geheel tot den Vreede gezind, bluste ook het vuur van tweedragt, dat verscheidene jaaren herwaart tusschen Frans van Sickingen en eenige Ryksteden gesmeuld hadt; wandt Sickingen, uit een oud geslacht in Kreichsgauw gesprooten, hadt, door zynen krygszugtigen en dapperen aard, zich niet alleen verschriklyk gemaakt aan al zyne gebuuren, maar t'evens, door zyn beleid en 't goede geluk zyner onderneemingen, midsgaders door zyne mildheid en door de hoope van den buit, den Adel in zyn belang gewikkeld. Dus hadt hy Antoni Hertog van Lotteringe doen sidderen, en, om des zelfs Landen niet te kwellen, een jaarlyksche wedde van den zelven ontfangen. Op gelyke wyze ook anderen ontrust, en sedert eenige jaaren tegen al de Keizerlyke Steden (4) langs den Ryn, voornaamenlyk de Stad Worms, groote vyandlykheid in het rooven haarer koopmanschappen, dieze op de Frankfortsche markt zonden, gepleegd hebbende, zogt hy die van Straatsburg en de Nederelsas te bespringen; maar deezen, voor 't geweld zyner wapenen schroo-

(2) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 51.

(3) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag 373.

(4) Hist. d'Alsace par L. la Guille Part. II. fol. 11.

1518 schroomende, hadden reeds openbaare beedestonden aangerigt, en de Staaten des Lands byeen geroepen, om met algemeene magt dit dreigende gevaar af te weeren. Alle Leden op zeker getal van Krygsknegten, wapenen en oorlogsgereedschappen geschat zynde, beliep het gansche getal op weinig min dan vierduizend Voetknegten en honderdennegentig Ruiters, welk Leger in het nypen van den nood tot tienduizend koppen zoude vermeerderd, en door den Landvoogd, of zynen Stedehouder zelven in persoon moest geleid worden, om dus de Nederelsas te beschermen.

Zoodaanige voorzorgen bevrydden dit 1518 Gewest, en gaven den Keizer Maximiliaan tyd tot het verzaamelen zyner benden, met welken hy de verdere onderneemingen van Sickingen tragtte te stuiten, en met dit inzigt tegen den zelven te velde trok. Op de eerste beweeging van den Keizer onderwierp zich de grootmoedige Krygsheld, en viel den Oppervorst te voet, biddende om genade, die hem verleend wierdt. Welk geval, nevens 's Keizers eigenschappen in 't stuk van heerschen, op den nevensstaanden penning uitgedrukt staat.

L.

Het afbeeldsel van den Keizer Maximiliaan met het Zwaard in de regter- en den Schepter

1518 in de flinkerhand wordt ten halven lyve in 't harnas, als vaardig om ieder en inzonderheid Sickingen in plicht te houden, op de voorzyde gevonden, beslooten binnen deeze gulde lessen; 1518

COLE DEVM, EXIN PVBLICA AMA, IVSTVMQVE TVERE. MDXVIII.

EER GOD, DAARNA BEMIN 'T GEMEENEBEST, EN BESCHERM HET RECHT. MDXVIII.

Op de tegenzyde is Maximiliaan op zynen troon gezeten, houdende den Ryksappel in de eene en den Schepter in de andere hand; voor hem ligt de gemelde Sickingen, door zyn Ridderlyk wapen en door deeze eerste letters van zynen naam FRANS VAN SICKINGEN, die agter zyn hoofd gesteld zyn, kennelyk; wyders leest men op eene banderol, die den boord des pennings beslaat, deeze als uit zynen mond voortkoomende woorden;

ARMIS MERCVRIVM SI NON PRAEPONAS, MAXIME CAESAR, SEMPER ERIS VICTOR, FAVSTAQVE REGNA TENENS.

INDIEN GY, GROOTSTE KEIZER, DEN KOOPHANDEL NIET STELT BOVEN DE WAPENS, ZULT GY ALTYD OVERWINNAAR, EN GELUKKIG REGEERENDE ZYN.

De Keizer, het misbedryf aan Sickingen op deeze verootmoediging vergeeven en den zelven in eene der aanzienlykste bedieningen (1) van zyns Zoons benden gesteld hebbende, beriep eenen Ryksdag te Augsburg, zoo om de zaaken van zyn Huis te regelen, dewyl hy bespeurde dat zyne krachten verminderden, als om de rust van Duitsland, door de hevigheid der Geestlyken in bittere verdeeldheid gebragt, te herstellen; wandt Jan Teksel hadt niet alleen de stellingen van Luther in geschrift bestreeden, maar de zelven als Geloofsonderzoeker te Frankfort aan den Oder openlyk doen (2) verbranden: welke stoutheid de Leerlingen van Luther te Wittemberg met gelyke straffe aan de schriften van Teksel betaalden, en dus den oorlog ontstaken, die zooveele jaaren gewoed heeft. De Paus kreeg, behalven den gemelden yveraar, nog andere Voorvegters, naamenlyk Jan Eckius, Sylvester Prierias en Jacob Hoogstraaten, welken hunne pennen spitsten om het vermoogen van den Kerkvoogd en de waarde van des zelfs bevelen boven die der Kerklyke vergaderingen te verheffen, en dierhalven, 't gene by de Geestlyken zeer gemeen is, Luther eerlang voor eenen Ketter uitkreeten; ja de voornoemde Hoogstraaten (3) vermaande den Paus, om de waereld van deezen verderflyken man te bevryen, dat men Luther ten vuure en ten zwaarde moest vervolgen. Maar dees, zich hier tegen verheffende, hieldt met kracht van reden staande, dat de Overigheid deeze verdrukkers der waarheid en vyanden van Gods Majesteit, die schaadelyker waren en meer straf verdienden dan dieven en moordenaars, behoorde te weeren: ook hadt hy den Paus over het misbruik en de kwaade gevolgen der aflaaten schriftlyk geklaagd, den zelven met een te kennen geevende niets dan tot welzyn van 't Geloof bedreeven te hebben.

De Paus, het liefste geloovende dat hem 't oorbaarste scheen, deedt Luther op zwaare boete naar Rome dagvaarden (4) om van zyn gevoelen rekenschap te geeven; doch door bemiddeling wierdt dit onderzoek den Kardinaal

(1) Hist. d'Alsace par L. la Guille Part. II. fol. 11.

(2) Hist. du Lutheran par Maimbourg Tom. I. pag 32.

(3) Hist. du Lutheran par Maimbourg Tom. I. pag. 33.

(4) J. Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 7.

1518 dinaal Cajetan Pauslyk Gezant in Duitsland opgedraagen; aan deezen beval hy Luther, met hulpe van den Keizer en de Duitſche Vorſten; naar Augsburg te roepen, en den zelven aldaar te bewaaren tot hy naar Rome vervoerd wierdt; maar zoo hy van zyne dwaalingen wilde afſtaan, dan zoumen hem weder in de ſchoot der Kerke ontfangen. Ook hadt de Paus in dien zelven tyd eenen brief aan Frederik Hertog van Sakſen gezonden, dien vermaanende het Geloof der Voorouderen te willen bewaaren, en de geboden van den Paus niet te wederſtreeven; opdat de waarheid in Luther te Rome onderzogt worden, en die onſchuldig bevonden, in vryheid weder t'huis keeren mogt.

Dus ſtondt het met de verſchillen der Kerklyken in Duitsland, toen de Stenden des Ryks te Augsburg vergaderd waren. Alle Keurvorſten hadden zich derwaart begeeven, en de Paus zondt 'er zynen Gemagtigden den Kardinaal Cajetan, eensdeels om met de Vorſten over den Turkſchen oorlog, andersdeels over de zaak van Luther te handelen; en opdat zyne voorſtellen beter ingang mogten vinden, beſchonk hy den Keizer (1) met een gewyd zwaard en gewyden hoed, en den Aardsbisſchop van Ments Albert met het (2) purper; wandt de Paus, een aanzienlyk Hoofd en beſchermer der Roomſche Kerke in Duitsland zoekende, vondt niemand dienſtiger dan den Aardskancelier en Stedehouder des Ryks, wyl dees van hooge afkoomſt en groot vermoogen was, tot die waardigheid te vorderen; hy deedt hem dan door Cajetan op de Ryksvergadering inwyen met de plechtigheden en heiligheden, die van oudsher gebruiklyk waren. De Keizer geleidde den nieuwen Kardinaal, zoodra 's Pauzen laſt verrigt was, uit de Kerke naar huis en gaf hem eene Koninglyke rosbaar, paarden en koſtlyke kleeden: de Paus vereerde hem eenen hoed met goud, edele ſteenen en paerlen geſtikt, en een zwaard met eene vergulde ſcheede; wandt de meeſte Bisſchoppen in Duitsland voeren Waereldlyk en Geeſtlyk rechtsgebied. Uit hoofde deezer verheffinge vindtmen Albert met den nieuwverkreegen tytel en ſieraaden op de twee volgende penningen, weinige jaaren laater gemaakt, afgebeeld. 1518

(1) Struvii Scriptor. Germ. Rer. Tom. II. fol. 971.

(2) J. Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 6.

♀

F

AR.

I. Het afbeeldſel van den Kardinaal Albert is op de voorzyde van den eerſten geſteld; met deeze woorden van den Heiligen Schryver (3) in den rand;

(3) Hebr. XIII. vers. 6.

1518 DOMINVS MIHI ADIVTOR, QVEM TIMEBO. 1518
ANNo ÆTATis XXXVII.

DE HEERE IS MY EEN HELPER, DIEN IK ZAL VREEZEN. IN 'T JAAR ZYNS LEEVENS XXXVII.

Boven zyn wapenſchild, dat zich op de keerzyde vertoont, zietmen den nieuwverkregen hoed, met ryklyke kwasten aan den eenen en den anderen kant afhangen, dekkende het Kardinaalskruis, ter regter zyde van het zelve wordt een zwaard en ter ſlinker zyde de Bisſchoplyke Staf, tekens van het Waereldlyke en Geeſtlyke gebied, gevonden; dit alles is beſlooten binnen deezen kring zyner tytelen;

ALBERTus CARDinalis MOGuntiæ, ARCHIEPiscopus MAGDeburgi, HALBerstadii ADMinistrator, MARCHio BRANDeburgiæ ZC. MDXXVI.

ALBERT KARDINAAL VAN MENTS, AARDSBISSCHOP VAN MAAGDENBURG, BESTIERDER VAN HALBERSTAD, MARKGRAAF VAN BRANDENBURG, ENZ. MDXXVI.

II. De tweede heeft noch op de eene noch op de andere zyde eenige byzonderheden, die niet in den voorgaanden te vinden en verklaard zyn.

De Keizer hadt, zittende deeze Ryksvergadering, den Paus verzogt om de zweevende verſchillen (1) ten ſpoedigſte te beſlegten, en zynen onderſtand hiertoe aangebooden; des het Kerkhoofd, zoo op de begeerte van Frederik Hertog van Sakſen, als op de getuigenis van de Hoogeſchoole te Wittemberg wegens het onbeſprooke leeven en den vroomen wandel van haaren Leeraar Luther, eindelyk inwilligde, dat Luther zich voor zynen Gezant Cajetan te Augsburg zoude verweeren. Luther, deeze vryheid verkreegen hebbende, begaf zich derwaart, naadat hy zich, op den raad zyner goede Vrienden, met een vrygeleide van Keizer Maximiliaan gedekt hadt. De Kardinaal Cajetan ontfing hem vriendlyk, zeggende in geenen redenſtryd te willen treeden, maar begeerig te zyn de tweedragt ter neder te leggen; dierhalven eiſchte de Gezant, uit laſt van zynen Meeſter den Paus, dat Luther (2) zyne dwaalingen wederroepen, in 't toekoomende van de zelve afſtaan, en zich voortaan onthouden zoude van alles dat eenige onruſt in de Kerk baaren konde. Luther, meenende niet kwaalyk geleerd te hebben, verzogt, datmen hem zyne feilen aantoonde. Hierop gaf de Kardinaal te verſtaan, dat Luther de inſtelling van Paus Clemens den Zesden ontkende, dat de ſchat des aflaats niet is de verdienſte van Kriſtus; ten anderen ook, dat een menſch tot het heilige Verbondsteken (3) naderende verplicht is te gelooven, dat hy de genade in het zelve aangebooden, deelagtig wordt. Luther bekende de Pauslyke wetten geleezen te hebben, maar beweerde, datmen de Heilige Schriften hooger moeſt achten, en ontſtak hierdoor den Kardinaal dermaate, dat dees de waarde van den Paus boven alle ſchriften en beſluiten der Kerklyke vergaderingen opvyzelde. Als de partyen alengs meer verwyderden, en Luther niets be-

(1) Hiſt. du Lutheran. par Maimbourg Tom. I. pag. 35.

(2) Hiſt. der Reformat. door L. Seckendorf I deel fol. 62.

(3) Sacrament.

1518 begeerde te wederroepen, 't en zy hem aangeweezen wierdt in welk deel hy gedwaald hadt, dus ook den volgenden dag mondeling en schriftlyk, zonder gevolg, zyne zaak verdeedigd en aangebooden hadt zich het oordeel der Hoogeschoolen (1) van Bazel, Fryburg, Loven of Parys te onderwerpen, het mogt niet baaten, de Kardinaal drong op de wederroeping, en Luther met de Kerklyke straffe gedreigd hebbende geboodt hem te vertrekken. Luther, door deeze hevigheid bevreesd of hem eenige laagen geleid mogten worden, beriep zich op den Paus, en, dit openlyk doende aanplakken, vertrok te post naar Neuremberg, en van daar naar Wittemberg.

(1) Hist. du Lutheran. par L. Maimbourg Tom. I. pag. 37.

De Kardinaal gaf den Hertog van Saksen (2) straks kennis van den handel, beschuldigende Luther met schaadelyke Leeringe, en verzogt den Hertog dien man naar Rome te zenden of uit zyn Land te bannen. Hertog Frederik antwoordde, dat hem niet te vergen ware Luther te verjaagen, wyl 'er niet alleen in zyne Landen maar zelf in andere Gewesten veele geleerde en eerbaare mannen gevonden wierden, die Luthers Leer niet verwierpen. Dat eenigen zich tegen hem stelden, voer hy voort, was uit gierigheid, haat en afgunst; men mogt zyne dwaalingen uit de Heilige Bladeren aantoonen, hy zoude dan doen dat een Kristlyk Vorst betaamde, thans wilde hy geene onbeweezene zaaken goedkeuren of veroordeelen. 1518

(2) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 14. & seq.

De Paus, al dit werk overweegende, meende het zeil zyns hoogmoeds in te binden ware eene lafheid, die oorzaak tot afval of tot opstand mogt geeven; dierhalven bevestigde de (3) Paus de voorgaande aflaaten met een nieuw gebod, en verklaarde de zelven eene Leeringe der Roomsche Kerke, de meesteres van alle anderen, te zyn; ja dat de Paus, een naavolger van Petrus en Stadhouder van Kristus, magt heeft zoodaanige weldaad ryklyk uit te deelen, tot zooverre, dat die niet alleen den leevenden maar zelf den dooden in het vaagevuur voordeelig zyn; deeze leering zoude ieder aanneemen of van de Kerklyke gemeinschap gescheiden worden. Op zoodaanige wyze poogde Paus Leo deeze bevelen, even als zyne andere Staatszaaken, door geweld en dapperheid, die hy tot heerschappy der volkeren (4) hoognoodig achtte, te doen gelden; en het schynt my, dat de volgende gedenkpenning op deeze eigenschappen gemaakt is.

(3) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 17.

(4) Bonanni Num. Pontif. Tom. I. fol. 173.

L.

De afbeelding van den Paus wordt ten halven lyve op de eerste helft gevonden, omvangen door deeze letters;

LEO X. PONTifex MAXimus, ANNO IIII.

LEO DE TIENDE OPPERSTE PRIESTER, IN HET VIERDE JAAR.

Op de andere helft vertoont zich een windbal, welke door het onderstaande werktuig,

dat met lucht gevuld is, in de hoogte gevoerd wordt; of zoo anderen meenen (1) zoude dit een bal zyn, zoo als eertyds in de Schouwspeelen door de gewapende vuist gedreeven wierdt; hoe het zy, in het eene en het andere is beleid en vermoogen, even als in de heerschappye der Volkeren noodig, dierhalven staan 'er deeze woorden nevens;

(1) Bonanni Num. Pontific. Tom. I. fol. 173.

VI ET VIRTVTE.

DOOR KRACHT EN BELEID.

Luther, uit al deezen handel beseffende dat hy te Rome zoude veroordeeld worden, voorkwam den Paus door eene nieuwe (2) beroeping, in welke hy bekende gereed te zyn om zich aan des zelfs vonnis te onderwerpen; maar weetende dat de Paus doolen konde, gelyk het voorbeeld van Petrus zelf leerde, dierhalven beriep hy zich op de algemeene Kerkvergadering, wyl die boven den Paus is. De Pauslyke bevelen wierden wel haast door Cajetan in Duitsland verspreid, en de ontsteltenis aldaar vermeerderd, die zooveel meerder zorg verschafte alsze moeijelyker te beslegten viel aan den Keizer. Welke hierentusschen op den Ryksdag zyne uitterste vlyt besteedde om de Keurvorsten door allerley goede diensten te verplichten, op datze, in aanmerkinge van deugd en vermoogen, een zyner Kleinzoonen tot Roomschkoning en zynen Naavolger in 't Keizerryk zouden verkiezen; tot welke hoogheid hy den Prins Ferdinand (3) poogde te vorderen, omdat des zelfs Broeder Karel reeds groote heerschappy verkreegen hadt, en het Oostenrykſche Huis door die twee Zuilen te zekerer ondersteund mogt worden; maar veele zyner Raaden, en de Kardinaal van Sion hem het gevaar, dat uit deeze verdeeldheid van vermoogen te wagten stondt, aangetoond hebbende, kreeg hy andere gedachten, en yverde sedert onophoudelyk voor den Koning Karel. Welke middelerwylen door zyne Zeemagt, onder het bestier van Hugo van Moncada, het Eiland Gerben (4) aan de Afrikaansche kust van de Mooren veroverd, en, om zich aangenaam by zynen Grootvader te maaken, den Keizer Maximiliaan, onder andere kostlykheden van den buit, twee (5) Vaandels te schenk gezonden hadt: over welk proefstuk van 's Vorsten dapperheid, die van Dordrecht (6) ook eenen plechtigen ommegang en vierdag hielden.

(2) Hist. du Lutheran. par Maimbourg Tom. I. pag. 41.

(3) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 374.

(4) Hist. de l'Emp. Charles V. par J. A. de Vera pag. 25.

(5) Annal. Austr. G. Roo pag. 603.

(6) Balen Beschr. van Dordrecht pag. 809.

Dewyl men echter in Duitsland nooit eenen Roomschkoning verkoozen hadt, zoo lang als de Keizer zelf van den Paus niet gekroond was, verzogt Maximiliaan (7) dat Kerkhoofd door eenen Kardinaal of Gemagtigden de Keizerlyke sieraaden te willen overzenden, om in Duitsland gekroond te worden; maar de Koning van Vrankryk wist deezen voorslag behendiglyk te stuiten. Nogtans ging de Keizer voort, en verpynde dag en nagt zynen geest om zynen Kleinzoon in de gunst der Keurvorsten te dringen, en bragt zooveel te wege, dat hem van (8) eenigen hoope tot de aanstaande verkiezing gegeeven wierdt.

(7) G. de Roo Annal. Austr. pag. 603. & La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 374.

(8) Cuspiniani in Vita Maximilian. Cæsaris.

Koning Karel yverde niet minder om ten top dier hoogheid te klimmen, en hadt, om den weg naar den Troon te plaveijen, van zynen Zwager Emanuel, Koning van Portugaal, tweehonderdduizend Kroonen (9) geleend, en Hoijer, Graaf van Mansfeld, (10) met een heimelyk berigt, getekend te Saragossa den tienden van Weidemaand deezes jaars agtien, naar Duitsland gezonden, om het gemelde geld, dat reeds aan Corteville, 's Konings (11) Plaatshouder te Weene, overgemaakt was, onder de Ryksvorsten te verdeelen, en door dit middel hunne stemmen magtig te worden. Ook zoude de Graaf in deeze onderneeminge zich van den Raad des Kardinaals van Gurk, van Jacob Fillinger, en van Jan Renner 's Keizers Geheim-

(9) Hist. de Portugal par de la Neufville Tom. II. pag. 518.

(10) Hist. der Reformat. door Seckendorf I. deel fol. 59.

(11) Resident.

1518 heimſchryver bedienen, wyders alle Vorſten aanzoeken, inzonderheid de Keurvorſten van Sakſen en Brandenburg, midsgaders Georg Hertog van Sakſen. Veelen lieten zich, 't zy door den Keizer, 't zy door de bezolding hiertoe beweegen; doch de Keurvorſt van Sakſen weigerde zyn woord noch voor beloften, geſchenken noch op 's Keizers mondeling verzoek te geeven, zich met zoo krachtige reden verſchoonende, dat hy genoegen gaf aan den Keizer. Welke, de eendragt der Stenden bevorderd, het oorlogsvuur gebluſt, en in 't Keizerryk de ruſt herſtelt hebbende, uit dankbaare erkentenis voor deeze heilzaame daaden met deezen penning is vereerd geworden. 1518

L.

De voorzyde van deezen pronkpenning draagt het borſtſtuk van den Keizer, met de keten der Guldevlies ordere om den hals, beſlooten binnen deeze grootſche tytels;

CAESAR MAXIMILIANVS, PIVS, FELIX, AVGVSTVS, IMPERATOR.

KEIZER MAXIMILIAAN, DE GODVRUGTIGE, DE GELUKKIGE, DE VERMEERDERAAR, DE HEERSCHER.

De Vreede is door eene Vrouw op de keerzyde afgebeeld, welke met geen ſpaarzaame hand, maar met volle korven de vrugten des Lands en den overvloed van alle zaaken uitdeeld; en dewyl deeze door den Keizer in het Ryk herſteld was, leeſtmen in den boord dit omſchrift;

SVB CAESare MAXIMILIANO AVGusto IMPERIVM ROManorum PACATVM Est.

ONDER KEIZER MAXIMILIAAN DEN VERMEERDERAAR IS HET ROOMSCHE RYK BEVREEDIGD.

Me.

Sch.

I. Van deeze twee, die wy hier laaten volgen, om datze geduurende den Ryksdag tot den aanſtaanden heiligen Oorlog, zoomen (1) meent, gemunt zyn, is de eerſte geheel aanmerkelyk om eenen tytel, dien ik nooit elders van hem gevonden heb, en heeft, myns bedunkens, zyne betrekking op den eiſch, welken de Duitſche Keizers op het Ooſterſche Keizerryk, dat van den Turk bezeeten wierdt, altyd ſtaande hielden; wandt men vindt rondom het borſtbeeld van Keizer Maximiliaan op het eerſte deel, en de wapenſchilden van 't Keizerryk en der Ooſtenrykſche Landſchappen op het andere deel, deeze groote tytels;

(1) Mellen Sylloge Nummor. pag. 27.

MAXImilianus ROManorum IMperator, ARCHiDVx AVSTriæ ET DOminus TERrarum OCCIdentis ORIentisque; PLVRIumque EVROPæ ProVINCIArum REX ET PriNCEPs POTentissimus. 1518.

MAXI-

1518 1518

MAXIMILIAAN KEIZER DER ROMEINEN, AARDSHERTOG VAN OOSTENRYK, HEER DER WESTERSCHE EN OOSTERSCHE LANDEN;
KONING EN MAGTIGSTE VORST DER MEESTE GEWESTEN VAN EUROPA, 1518.

II. De tweede draagt het zelve borstbeeld, doch anders gekeerd, op het voorstuk; en op het agterstuk het wapenschild van Karinte, dat uit Zweede, daar het eerst (1) onder hoorde, en Oostenryk, daar het Lodewyk van Beijere aan hegtte, saamen gesteld is; om het zelve staan Oostenryk, Habsburg, Tyrol en Borgonje. Uit deeze gesteldheid der wapenschilden schynt, zoowel als uit het omschrift, te blyken, dat de zelve in het Hertogdom Karinte gemunt is, wandt de eene en andere letterzoom heeft deezen zin;

(1) Mellen Sylloge Nummor. pag. 28.

MAXImilianus ROManorum IMPERAtor, AVGustus, ARCHIDVX CARInthiæ. PLVRIVMque EVROPæ ProVINCIArum REX ET PrINCEPs POtentissimus, 1518.

MAXIMILIAAN KEIZER DER ROMEINEN, VERMEERDERAAR, AARDSHERTOG VAN KARINTE, KONING EN MAGTIGSTE VORST DER MEESTE GEWESTEN VAN EUROPA, 1518.

De vergadering en Stenden des Ryks te Augsburg gescheiden zynde, is Keizer Maximiliaan naar (2) Insprug vertrokken, van waar hy zyne Gezanten her- en derwaart afvaardigde, om de opvolging zyns Kleinzoons te bevorderen. Onder deeze bekommeringen, met welken hy zynen geest geduurig vermoeide en afmatte, bekroop hem eene langzaame koorts, om welke, door verandering van Land- en Luchtstreek, te verdryven, is hy voor stroom de rivier langs naar Oostenryk gevaaren. Wanneer hy te Wels gekoomen was, en zyne ziekte, 't zy door 't jaagen of meloenen eeten, merkelyk grooter geworden vondt, beval hy den Karthuizer (3) Georg Reisch, een geleerd en Godvrugtig man, die eertyds zyn Biegtvader geweest was, ten spoedigste van Fryburg in de Brisgau derwaart te haalen. Als de Keizer deezen voor zyn bed zag koomen, verhief hy zyn hoofd met vreugde, en zeide tegen de omstaanden, dees zal my den weg des Hemels wyzen, hem by de hand vattende en minzaamlyk ontfangen hebbende, heeft hy dagelyks veele redenkavelingen van de Zaligheid der Zielen en Godlyke zaaken met hem gehouden. Des nachts, dewyl de Keizer van zwaare droomen gekweld wierdt,

(2) G. de Roo Annal. Austriæ pag. 604.

(3) Cuspiniani Vita Maximil. Cæsar. & Jo. Fabri. Orat. Funebr. Maximil. Apud Freher. Script. Germ. Rer. Tom. II. fol. 740.

1518 wierdt, hoorde hy Jacob Manlius zyne of zyner Voorvaderen daaden leezen. Ook waren 'er twee (1) geleerde Geneesheeren, behalven die van zynen huize, Willem Polymnius en Georg Collimitius, uit de hooge Schoole van Weene derwaart ontbooden, welke by beurte waakten, en grootelyks van den Keizer geacht wierden. Zeer geduldig was de Keizer in zyn lyden, noch door de smert der ziekte noch door de vrees des doods verslaagen verleende hy zyne Raaden en Redenaars t'elkens gehoor. Maar toen de krachten begonnen te ontbreeken, en hy aan 't zwakke gestel het onvermydelyke uur voelde genaaken, gaf hy last zynen uittersten wil (2) in schrift te stellen, en door den zelven waar en op welke wyze zyn lighaam zoude begraaven worden, ook zyne Landvoogden, Bestierders, Voorzitters en alle Amptenaars in hunnen staat te laaten, tot dat een zyner Kleinzoonen derwaart zoude koomen. Eindelyk zynen Biegtvader veele heimelyke zaaken bevoolen, en van den zelven de laatste plechtigheid der Kerke ontfangen hebbende, beval hy zyne ziel aan God, en stierf den twaalfden van Louwmaand 1519 des jaars vyftienhonderdennegentien, omtrent het zestigste jaar zyns ouderdoms, en het drieëndertigste zyner heerschappye in Duitsland. Niet zonder groote droefheid voor zyne Hovelingen en Onderdaanen, en zelf voor de Nederlanders, die den Keizer zonderlinge achting droegen, en de smerte, in dit zyn overlyden gevoeld, op deezen rekenpenning uitgedrukt hebben.

(1) G. de Roo Annal. Austriæ pag. 604.

(2) Cuspiniani Vita Maximil. Cæsaris.

♀

M.

Rondom het halve lighaam van den dood, die op de voorzyde met drie pylen in de regterhand, en eene doodkist onder den slinker arm staat afgebeeld, vindtmen deeze woorden uit den verstandigen (3) Jesus Sirach;

(3) Cap. XLI. vers. 1.

O MORS, QVAM AMARA EST MEMORIA TVA, 1518.

O DOOD, HOE BITTER IS UWE GEDACHTENIS, 1518.

De tegenzyde schynt in het beeldwerk haare zinspeeling te hebben op het overleveren der tydinge; en in het omschrift op de verbintenis, welke God tusschen ziel en lighaam gemaakt heeft; wandt men leest 'er deeze uit de heilige bladeren (4) ontleende spreuk;

(4) Euangel. van Matthæus Cap. XIX. vers. 6.

QVOS DEVS CONIVNXIT HOMO NON SEPARAT.

WEL-

WELKEN GOD SAAMEN GEVOEGD HEEFT SCHEIDE DE MENSCH NIET.

Zeldzaame beſchikking en veele bygeloovige omſtandigheden hadt de Keizer omtrent zyn dood lighaam bevoolen. Men moeſt hem het hoofdhair afſcheeren, de tanden uitbreeken, en de oogen, ooren en den mond met ongeleſte kalk vullen, voorts in een kleed winden, en dus ongebalſemd in eene eike kiſt leggen, welke hy wel vyf (1) jaaren heimelyk alom met zich gevoerd, en in eene yzere koffer van welke hy alleen de ſleutel droeg, zorgvuldig bewaard hadt; zulks zyn Huisgezin, ziende dat zyne Lyfwagten die altyd op de kamer bragten daar de Keizer ſliep, niet ongegrond waande, datze met kleinoodien en juweelen gevuld was.

Het doode lighaam, in deeze kiſt geſlooten, wierdt naar Weene gevoerd; aldaar de lykplichten in tegenwoordigheid van al den Ooſtenrykſchen Adel door den Biſſchop in St. Stephanus Kerke verricht zynde, is het naar Nieuwſtad overgebragt, en in de Kerk van St. Georg, nevens zyne Moeder Leonora, voor het hooge Altaar op zoodaanige wyze begraaven, dat de Prieſter, als hy de mis las, met zyne voeten vlak boven 's Keizers borſt ſtondt. Behalven de wettige Kinders, van welken ik reeds gemeld hebbe, hadt Keizer Maximiliaan, hoe ingetooge hy mogt zyn, geduurende den tyd dat hy Weduwnaar was, zeven, (2) of zoo anderen ſchryven, (3) agt natuurlyke Kinders geteeld; naamenlyk Georg, in 't vervolg Biſſchop van Luik, Frederik van Amberg, Dorothea Vrouw van Jan Graaf van Ooſtvriesland, van welken hiernaa gewag gemaakt zal worden; de Gemalin van François van Melun (4) Graaf van Eſpinoy, de Gemaalin van Lodewyk (5) Graaf van Helffenſtein, Margarita Egtgenoote van François (6) Baron van Hillery, de Gemaalin (7) van den Graaf van Rochefort; van Maximiliaan en Kornelis vindt men weinig zekerheid, en van Matys Langus Aardsbiſſchop van Saldsburg, die wy dikwylen genoemd hebben, ſchynt, hoewel ſommigen (8) zulks ſtellen, echter niet aanneemlyk, 't welk op zyne plaats zal getoond worden.

Betreffende 's Keizers hoedaanigheden, hy was (9) ſchoon van aanzigt, welgemaakt van lighaam, Godvrugtig, ſober, zedig en zoo ſchaamagtig, dat niemand zyner Huisgenooten hem ooit naakt gezien hadt; ja hy trok voor zyn ſterven nieuwe onderkleederen aan, opdatmen naa het overlyden zyn lighaam niet zoude ontblooten. Verder was hy ſterk van geheugen, geduldig in den arbeid of den honger te verdraagen, dapper, mild, heerlyk, verplichtend en geſpraakzaam omtrent alle menſchen. Hy herſtelde, op aanraading van den Grooten Veldoverſten Fronsberg, de krygstugt, en regelde de oeffening der Krygslieden in Duitsland. Ook kweekte hy de konſten en begunſtigde de Konſtenaars met groote geſchenken; des ieder, op hoope van belooninge en om hem te vleijen, zyn afbeeldſel in 't metaal, waſch of andere ſtoffen maakte, en het zelve hem te ſchenk aanboodt, tot zooverre, dat hy, door de meenigte overlaaden, op zekeren tyd (10) zeide, elk, die een grooten neus kan maaken, koomt en wil ons met den zelven dienen. Hieruit is ligtlyk te bevroeden uit welke oorzaake deeze penningen, die ik nergens gevoeglyker dan hier by 't einde zyns leevens heb konnen plaatſen, voortgekoomen zyn.

(1) Jo. Fabri Orat. Funeb. Maximil. Apud Freher. Script. Germ. Rer. Tom. II. fol. 739.

(2) P. Heuteri Rer. Auſtr. Lib. VII. Cap. XVIII.

(3) Struvii Script. Germ. Rer. Tom. II fol. 975.

(4) Butgens Trophè de Brab. Tom. I. fol. 557.

(5) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 114.

(6) Maurice Blaſon des Chevall. de la Toiſon d'Or. fol. 248.

(7) Vrients Comtes de Flandre fol. 112.

(8) Hubners Staatk. Hiſt VIII. deel pag. 55.

(9) Heis Hiſt. van 't Kezierryk I. deel pag. 371.

(10) Mellen Sylloge Nummor. pag. 25.

1519 1519

h

F.

Me.

h

M.

I. Op de eerſte, eene penningplaat, zietmen het borſtſtuk van Maximiliaan met de Keizerlyke Kroone op het hoofd, en deeze tytelen in den rand;

IMPERATOR CAESAR MAXIMILIANUS AVGUSTUS.

DE GEBIEDER KEIZER MAXIMILIAAN VERMEERDERAAR.

II. De

1519 II. De tweede vertoont op de eerste helft diergelyke borstbeeld, doch naar de andere zyde gekeerd; en op de andere helft eenige wapenschilden, hebbende in beide letterzoomen deezen zin; 1519

MAXIMILIANVS ROManorun IMPerator, SEMPER AVGVSTVS, ARCHIDux AVSTRIaE, PLVRIVMQue EVROPaE PROVINCIARum REX ET PRINCEPS POTENTISSIMVS, 1519.

MAXIMILIAAN KEIZER DER ROMEINEN, ALTYD VERMEERDERAAR, AARDSHERTOG VAN OOSTENRYK, KONING EN MAGTIGSTE VORST DER MEESTE GEWESTEN VAN EUROPA. 1519.

III. De derde is zonder letterlyke verklaaringe, en alleen kennelyk uit het wezen en de Ridderordere van 't Guldevlies.

Boven de gemelde eigenschappen, die zelden zich in eenen Vorst vereenigen, beminde Keizer Maximiliaan niet weinig de jagt, de zangkonst en de geleerdheid of de oeffening der goede letteren, welke geduurende zyn leeven met zoo vrugtbaare gevolgen in Duitsland gekweekt wierden, datmen hieruit eenen ryken oegst van verstanden zag voortspruiten. Ja hy bezat zelve, zoomen getuigt, eene byzondere neiging (1) en bekwaamen geest tot de Poëzy, welke grootelyks doorstraalde in het beroemde Gedicht, dat hy in de Duitsche taale van zyne Krygstogten, Wapenhandelingen, en andere daaden beschreeven en naagelaaten heeft. Doch de blyken van deezen zynen geest zyn, myns weetens, op zynen naam nooit gemeen gemaakt, en dit heeft my eenig naadenken gebaardt, of niet zeker werk, dat my, onder veele aanmerkelyke handschriften, door den beleefden Heer Jacob Marcus te Amsterdam, een keurig Liefhebber en ryk bezitter van 's Lands oude gedenkstukken, geleend is, van den Keizer mogt geschreeven zyn; het zelve voerde den tytel, Die geverlicheiten und eins teils der geschichten des loblichen streitbaren und hochberumbten Helds und Ritters Teurdannckhs / versterkt met 's Keizers voorrechtsbrief, in 't jaar vyftienhonderdenzeventien in 't licht gegeeven, en aan Karel Koning van Spanje, Aardshertog van Oostenryk opgedraagen, door Melchior Pfintzing Proost van S[t]. Albaan te Ments, 't zy dees den Keizer in 't beschryven van des zelfs roekelooze onderneemingen geholpen, of het gansche werk dus met versierde gedachten opgepronkt en, naar den smaak dier tyden, als een *Roman* of Heldenstuk geschikt heeft, blykt zoo klaar niet als dat het op zynen naam doorgaat, en dat dees met zynen oudsten Broeder onder de Raaden (2) en Bedienden van Keizer Maximiliaan gemeld, en met nog drie andere Broederen uit een der aanzienlykste Huizen van Neurenburg gesprooten, op deezen aardigen penning gevonden worden.

(1) Heis Hist van 't Keizerryk I. deel pag. 371.

(3) Freheri Script. Germ. Rer. Tom. II. fol. 601. & 654.

1519 1519

De vyf Broeders, die in eene rye op het voorste deel gesteld zyn, hebben dit byschrift;

CONCORDIAE FRATERNAE.

AAN DE BROEDERLYKE EENDRAGT.

Op het agterste deel, dat niet dan letters draagt, leestmen deezen zin;

EFFIGIES SIGISMVNDI MELCHIORIS PRAEPOSITI ECCLESIAE SANcTI ALBANI MOGVNTINENSIS, VOALRICI ABBATIS SANCTI PAVLI VALLIS, LAVINII, SEPFRIDI, ET MARTINI PFINCZING FRATRVM: ANNO MCCCCCXIX.

AFBEELDSELS DER BROEDEREN SIGISMUND MELCHIOR PROOST DER KERKE VAN DEN HEILIGEN ALBAAN TE MENTS, UDALRIK ABT VAN 'T HEILIGE PAULUSDAL, LAVINUS, SEPFRID, EN MAARTEN PFINTZING; IN 'T JAAR MCCCCCXIX.

HISTO-

HISTORI
DER
NEDERLANDSCHE
VORSTEN:
DES TWEEDEN DEELS
TWEEDE BOEK.

1519 's eizers dood door brieven en boden alom, en inzonderheid aan zyne Kleinzoonen Karel en Ferdinand bekend gemaakt zynde, wierden ten teken van droefheid in alle Nederlanden, (1) onder 't gebied van den Koning van Spanje gelegen, iederen dag driemaalen, en dit zes weeken duurende, de klokken geluid: voorts is 'er, door verdeeldheden en verscheidene onderhandelingen der Keurvorsten, zooveel tweedragt door die genen, welken naar de Keizerlyke Kroon dongen, gesprooten, dat het tusschenryk (2) by de zes maanden duurde. Doch middelerwylen deeze dingen in Duitsland voorvielen, was de deugdzaame Vrouwe Anna van Borselen, Weduwe van Philips van Borgonje Heer van Bevere, in Zeeland by Ter Veere, welke Stad door haar goed bestier niet weinig verbeterd was, den agtsten van Wintermaand (3) des voorgaanden jaars gestorven. Haar eenige Zoon Adolf van Borgonje Heer van Bevere, 's Vorsten Zeevoogd en Ridder van 't Guldevlies, die zy by den gemelden Philips Zoon van Antoni den Grooten Bastaard van Borgonje gewonnen hadt, volgde, als eenige en wettige Erfgenaam zoo van zyner Moeder als van 's Vaders zyde, in de Heerlykheden van Veere, Vlissinge en Brouwershaven, en dees wierdt uit dien hoofde, den drieëntwintigsten van Louwmaand in 't negentiende jaar naa de vyftienhonderd, te Veere met groote vreugde en plechtigheid gehuldigd voor het Stadhuis, uit het welke geld onder de verzaamelde gemeente te grabbel geworpen wierdt. Niet lang hiernaa is de zelve ook in alle Steden, Dorpen en Landen, die zyne Moeder hem agterliet, als Duiveland, Westkappel, Domburg en 't Land van Aggere, eerlyk ontfangen en gehuldigd. 't Zy nu dat de naastvolgende penning van 't gemelde strooigeld geweest, of ter gedachtenisse van 't verkreege gebied en tot gebruik zyner Rekenkamer in dit jaar door hem gemunt is, ik heb den zelven nergens beter dan hier, ter verzekeringe van 't verhaal, konnen neder stellen. 1519

(1) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 599.

(2) Intertegnum.

(3) Reygersberg. Chron. van Zeel. door Boxhorn II. deel pag 391.

1519 ♀ 1519

M.

In het Ridderlyke wapenſchild, dat met de keten der Guldevlies Ordere omhangen op de voorzyde gevonden wordt, zietmen in het eerſte en vierde deel zyn Stamwapen van Borgonje, in het tweede en derde deel dat van Borbon wegens zyne Moederlyke Grootmoeder (1) Charlotta, Dochter van Lodewyk van Borbon Graaf van Montpenſier, en in het Opperſchild dat van Borſelen wegens zyne Moeder Anna Erfdochter van Wolfert van Borſelen Heer van Veere: wyders leeſtmen deeze woorden in den rand;

(1) Maurice Blaſon des Chevall. de la Toiſon d'Or fol. 157.

ADOLF DE BVRGONIE SEIGNVER DE BEVRES.

ADOLF VAN BORGONJE HEER VAN BEVERE.

De gedaante moogelyk van een oorlogsgereedſchap, diergelyke als zyn Grootvader Antoni tot een zinnebeeld (2) gevoerd heeft, wandt die wierden ook dikwylen van de naakoomelingen aangenoomen en gebruikt, vindtmen op de tegenzyde met deeze op het rekenen toepasſelyke woorden;

(2) I. deel. fol. 127.

QVI BIEN IETTERA LE COMPTE TROVVERA, 1519.

DIE WEL ZAL WERPEN ZAL DE REKENING WEL VINDEN, 1515.

Terwyl deeze verheffing die van Veere met vreugde vervulde, omdat de Borgonjer van ieder bemind, en van Kriſtiern Koning van Deenmarke, (3) voor zich en zyne Onderdaanen, met de vryheid van Tollen in des zelfs gebied beſchonken wierdt, raakten veele welmeenenden te Dordrecht in grooten rouw over het verſtooten van hunnen Loontrekkenden Raadsman Floris Oom van Wyngaarden, welke het Stapelrecht zyner Stad tegen 's Konings Gunſtelingen yverig verdeedigd, en te Brusſel in den Raad tegen den Voorſpraak (4) van Holland, die te gelyk Raadsheer van den Vorſt was, openlyk betwiſt hebbende, dat zoodaanige ampten niet van een Perſoon behoorden bekleed te worden, hierdoor den haat dermaate op zynen hals laadde, dat zyne Majeſteit van de vleijeren opgeſtookt, den Regeerderen van Dordrecht, door eenen brief (5) uit Saragosſa, geboodt, hunnen gemelden Loontrekkenden Raadsman binnen twaalf uuren uit de Stad te ruimen, dat de zelve zich met geene zaaken moeijen, noch de Stad op twintig mylen naderen zoude, ter ſtraffe van lyf en goed. Dit bevel, te Dordrecht gekoomen, bragt het beſte deel der Ingezetenen in groot misnoegen en geen kleine mompeling, dat een voornaam burger, door haat en afgunſt vervolgd, thans onverhoord uit die Stad gedreeven moeſt worden, daar zyne Voorvaders eenige honderde jaaren de aanzienlykſte ampten loflyk bekleed hadden. Anderen de leering van Luther, die reeds in Holland ontvonkte, toegedaan loegen in de vuiſt, omdat hy, met eenigen der Regeerderen, den brand der Geloofsverſchillen in den aanvang tragtende te ſmooren, hen dapper vervolgde. Op deeze wyze een balling zyns Vaderlands geworden, heeft Adriaan Floriſz. Kardinaal van Tortoſa, een zyner oude Vrienden, den verdreeven Floris Oom van Wyngaarden niet al-

(3) Reygersberg. Chron. van Zeeland I. deel pag. 223.

(4) Advocaat.

(5) Beverwyk Beſchr. van Dordrecht pag. 317. & Balen beſchr. van Dordrecht pag. 810.

1519 alleen door brieven zyn geld tot onderſtand aangebooden, maar over deezen onbillyken handel den Graaf van Nasſou, Stadhouder van (1) Holland, en den Griffier Laurens van Blioul zelf ernſtig geſchreeven, en 's mans uitmuntende deugd en geleerdheid dermaate geroemd, dat de gemelde Stadhouder, uit aanmerkinge voor den Kardinaal, den Heer Vincent van Mierop eerſten Rekenmeeſter van Holland, met des zelfs Amptgenoot Thielman van Dullekum magt gaf de zaak te onderzoeken. Deezen de valſche laſteringen en de onſchuld ontdekt hebbende, is de Loontrekkende Raadsman weder herſteld, en naamaals Raadsheer in het Hof van Holland geſtorven.

(1) Beverwyk beſchryv. van Dordrecht pag. 328.

De dood des Keizers hadt middelerwylen groote vreugd in den Hertog van Gelder verwekt; wandt dees waande zyn geluk hier door gebooren, niet alleen omdat de Nederlandſche Vorſt jong en des zelfs heerſchappy nog onbeſtorven was, maar omdat zyn getrouwe Bondgenoot, de Koning van Vrankryk, thans uitzicht op de Keizerlyke Kroon meende te hebben: dierhalven trok de Hertog in onbekend gewaad te poſt naar Vrankryk, (2) om het ſtuk met den Koning François te beraaden, ſchoon hy zich aan Elizabet Hertoginne van Lunenburg verbonden, en zyne bruiloft en den trouwdag tegens den zevenden van Sprokkelmaand beſtemd hadt. Drie dagen laater dan de bepaalde tyd te rugge gekeerd heeft hy zyn huuwelyk, met groote blydſchap en ongemeenen toevloed van menſchen, voltrokken. Die van Groeninge en Ommelanden ook genoodigd zynde zonden hunne Gelaſtigden heerlyk uitgedoſt, (3) met eenen ſtoet van dertig ruiteren, derwaart, om den Bruidegom en de Bruid met vier zilvere vaten konſtig uitgewerkt, wegende vyftig marken zilvers, hierenboven met vier vette osſen van ongemeene grootte en even zooveele paarden, te beſchenken. Door zoodaanige beleefdheid en door de klagten der Gezanten verkreegen de Groeningers van den Hertog eenige nieuwe voorrechten en de oude beveſtigd. 1519

(2) Slichtenhorſt Geld. Geſchied. fol. 353.

(3) S. Beninga Chron. van Vriesl. Analecta van Brouërius pag. 319.

De Vriezen waren zoo gelukkig niet; wandt deezen, onlangs hiernaa eene dagvaart te Sneek beleggende, verzogten (4) de Gelderſen aldaar tot het volbrengen der voorheen ſchriftlyk gegeevene beloften: wanneer deezen alvoorens begeerden, dat de Vriezen den Hertog van Gelder voor Heer erkennen, dien gelyke ſchattingen als aan den Saks opbrengen, en hiervan bezegelde brieven geeven zouden, zyn eenigen der voornaamſte Vriezen, die den Hertog eertyds te hulpe geroepen hadden, ziende dat de Sakſiſche ſlaaverny dus door ontrouw in eene Gelderſche veranderd zoude worden, de voldoening der gedaane beloften te vergeefs vorderende, ter ſluik naar Utrecht en naar de Borgonſen vertrokken. Des de Stadhouder Maarten van Rosſem, van edelmoedige inborſt zynde, zoo afkeerig van deeze ſlinkſche ſtreeken wierdt, dat hy zich van het Stadhouderſchap ontſloeg, in het welke Chriſtoffel Graaf van Meurs weder is aangeſteld. Dees, van de jeugd af in de wapenen opgekweekt, zogt de Vriezen door verſcheidene middelen tot het zelve oogmerk van onderdaanigheid te brengen, doch met geen beter gevolg voor den Hertog, welke, met den Bisſchop van Utrecht (5) een verdrag van vriendſchap geſlooten hebbende, ook zyne Gemagtigden Willem van Lank en Willem Quinoy in de gemelde Bisſchoplyke Stad zondt, om 'er met Maximiliaan van Hoorn Heer van Gaasbeek, en Gerard Mulart Raadsheer in het Hof van Holland, die 'er voor den Koning van Spanje verſcheenen, het ten einde loopende beſtand voor een jaar langer uit te rekken. Het welke, hoe zeker bekrachtigd, echter niet naar behooren onderhouden wierdt; omdat Bredenbach, voorheen Tollenaar voor den Saks te Slooten, nu in den Borgonſchen dienſt zynde, het voorbeeld van Grooten Pier volgde, de Gelderſen op de Zuiderzee aangreep, hunne ſchepen

(4) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 599.

(5) Slichtenhorſt Geld Geſchied. fol. 355.

1519 pen overweldigde, of van de Vriesfche kuften weerde. Wanneer deeze vyandlykheid eenigen tyd hevig geloopen, en hy een vaartuig met bieren veroverd, en zich met de zynen dronken gezoopen hadt, wierdt hy flaapende door zynen Stierman, dien hy bevel gaf naar Enkhuize te vaaren, by den nagt aan den Vriesfchen Oever gevoerd, ftraks gevangen (1) en te Slooten met het zwaard geftraft, en op een rad ten toon gefteld.

(1) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 600.

Dus ftondt het in Nederland, en geheel Europa genoot een algemeene ruft, wanneer de Keurvorften, die reeds in onderlinge eendragt ter befcherminge des Ryks (2) verbonden waren, zich tot de verkiezing van eenen nieuwen Keizer fchikten, en door verfchillende inzigten bewoogen de uitvoering een geruimen tyd fleepende hielden; wandt federt Keizer Maximiliaan begraaven was verklaarde zich de Koning van Vrankryk, zoowel als die van Spanje, openlyk naar de Keizerlyke Kroon te ftaan, ook verzuimdenze beide geene middelen om dit oogmerk te bereiken. De eerftgemelde meende uit hoofde (3) zyner Voorzaaten, die te gelyk Vrankryk en Duitsland beheerfcht hadden, hiertoe gerechtigd te zyn: de ander fteunde op de verdienften van zynen Stam, en 't vermoogen der Oostenrykfche Erflanden. Doch de uitgebreide heerfchappy deezer Koningen bragt eenige Keurvorften in vreeze, of hun gezag door zulk een vermoogen geene fchipbreuk zoude lyden; welk wantrouwen niet weinig vermeerderde, omdat de Gezant van den Paus (4) deeze gevaaren nog ruimer uitmat, mids het Opperkerkhoofd, zyn Meefter, het naadeel dat hem van beide te wagten ftondt duidelyk begreep, 't zy dat hy 't oog floeg op Karel, die t'evens Koning van Napels was, 't zy op François, welke het gebied over Milanen en Genua voerde; hier kwam nog by, dat veele Italiaanfche Vorften Leenmannen van 't Roomfche Ryk waren, en dat de Keizers den eifch op de Landen der Kerke, ja zelf op Rome, altyd behouden had- 1519 den: vermoedende dus de vryheid van Italie te zullen verliezen, docht hem, volgens zyne Staatkunde, oorbaar te zyn deeze ontzaglyke vryers voorby te gaan, en eenen anderen te verkiezen. De Koning van Engeland, waanende zyn geluk in dit gewrigt des tyds gebooren te zien om den buit voor de twiftenden weg te draagen, zondt Richard Pace (5) zonder toeven naar Duitsland, om de gunft en ftemmen der Keurvorften magtig te worden; maar, de tyd tot zoo gewigtige onderneeming te verre verloopen zynde, was al zyne beweeging vrugtloos.

(2) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 283.

(3) Daniël Hift. de France Tom. V. pag. 54.

(4) La Hift. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 375. verfa.

(5) R. Thoyras Hift d'Anglet Tom. V. pag. 127.

De Admiraal Bonivet, (6) hierentusfchen de meefte Hoven der Keurvorften voor Koning François vermomd doorloopen, en geld en beloften verfpild hebbende, verkoos eindelyk zyn verblyf op een Kafteel tusfchen Koblens en Frankfort. Met het zelve oogmerk vervoegden zich de Gezanten van den Spaanfchen Koning naar Ments, naamenlyk (7) Frederik Paltsgraaf, Bernard Bisfchop van Trier, Hendrik Graaf van Nasfou, Maximiliaan Heer van Zevenbergen, Burchard van Plan Heer van Rocha, Cypriaan van Serenftein, Paulus Arnsdorf, Jacob Villinger, Niklaas Ziegler en Jan Renner; aan 't hoofd van deezen was Matys Langus Kardinaal en Bisfchop van Gurk, zoo bedreeven in de Staatshandelingen, welke in dit jaar, naa den dood van Leonard Aardsbisfchop van Saltsburg, tot wiens Medehelper hy voorheen was aangefteld, in die Kerkvoogdy opvolgde, en hierdoor niet alleen zeer groote inkoomften, maar t'evens den tytel van altydduurenden Stedehouder des Heiligen (8) Zetels in Duitsland verkreeg, dus in den rang voor geene Grooten des Ryks, dan alleenlyk voor de Keurvorften, verpligt was te wyken. Vermids wy deezen om zyne wysheid en welfpreekenheid dikwylen in de gewigtigfte Staatszaaken van Keizer Maximiliaan ontmoet hebben, zal ik by deeze verheffing zynen penning, op welke zyn af-

(6) Memoir. de M. du Bellay fol. 25.

(7) Hift. der Reformat. door Seckendorf I. deel fol. 114.

(8) Heis Hift. van 't Keizerryk II. deel pag. 180.

1519 afbeeldſel en nieuw verkreegene eernaamen gedrukt ſtaan, hier, ſchoon weinig tyds laater gemaakt, vertoonen. 1519

D.

A.

(1) Hubners Staatkund.Hiſt. VIII. deel pag. 55.

Dees Matys Langus van Wellenburg wordt van ſommigen (1) voor eenen onegten Zoon van Keizer Maximiliaan gehouden, geteeld by eene ſchoone Burgeres van Augsburg uit het geſlacht van Lange; doch, zoo men den leevensloop van deezen vergelykt by dien zyns onderſtelden Vaders, zal de onmoogelykheid blyken: wandt Matys wierdt, naar 't getuigen van den gemelden Schryver, in 't jaar veertienhonderd en agtenzeſtig gebooren, toen Keizer Maximiliaan omtrent negen jaaren oud was; zulks het ongelooflyk is, dat hy deezen zynen Gunſteling zoude geteeld hebben, welke hier op de voorzyde binnen de volgende tytels verbeeld ſtaat;

MATHEVS CARDINALIS, ARCHIEPISCOPUS SALZBURGI,
AC EPISCOPUS GVRCENSIS. MDXXII.

MATYS KARDINAAL, AARDSBISSCHOP VAN SALTSBURG EN BISSCHOP VAN GURK. MDXXII.

De tegenzyde vertoont een gevierendeeld wapenſchild, in wiens eerſte en vierde deel het wapen van Saltsburg een klimmende Leeuw, en zoo ik meene dat van Gurk of Ooſtenryk, alwaar het Bisdom gelegen was, gevonden wordt: in het tweede en derde deel ſchynt my dat zyns Stams; zynde alles met den Kardinaalshoed, het Aardsbisſchoplyke Kruis en Bisſchoplyken Staf belaaden, en omzoomd door deeze eernaamen;

MATHEVS MANU DOMINI CARDINALIS, ARCHIEPISCOPUS
SALZBURGI, APOSTOLICÆ SEDIS LEGATUS.

MATYS DOOR DE HAND DES HEEREN KARDINAAL, AARDSBISSCHOP VAN SALTSBURG, STEDEHOUDER DES APOSTELYKEN ZETELS.

Boven deezen hadt Koning Karel nog eenen anderen, die onder de hand en met beter gevolg dan al de reſt arbeidde, naamenlyk Erard van der Mark, Bisſchop van Luik, welke, uit inzigt van gewin voor zich en zyn Huis, door

 het

1519 het voorheen gemelde verdrag de Fransen verlaaten, en zich in de belangen van Koning Karel verbonden hadt, dierhalven door beleid, vernuft en welspreekenheid de kuiperyen van Koning François thans zoowel ondermeinde, dat hy zich van 't grootste deel der stemmen verzekerd hieldt voor Koning Karel; welke in deeze gelegenheid ook niets verzuimde om den knoop aan te binden, en tot dit einde Germana van Foix, Weduwe van Koning Ferdinand, ten huuwelyk beloofd hadt aan Jan Markgraaf van Brandenburg, om op deeze wyze dat Huis aan zyne lyn te krygen. Ook wierdt eerlang 's Konings jongste Zuster Katarina (1) met een gelyk inzigt aan Jan Frederik Hertog van Saksen, 's Keurvorsten Broeders Zoon, ten egt beloofd.

(1) Chron. G. Spalatini ap. Menckenium Rer. Sax. Scrip. Tom II. fol. 598.

In deeze gesteldheid wierdt de Ryksvergadering den zeventienden van Weidemaand te Frankfort geopend, zes Keurvorsten waren tegenwoordig, als Albert Aardsbisschop (2) van Ments, Aardskancelier van 't Heilige Ryk in Duitsland; Richard Aardsbisschop van Trier, Aardskancelier des Heiligen Ryks in Gaule en Arles; Herman Aardsbisschop van Keulen, Aardskancelier des Heiligen Ryks in Italië; Frederik Hertog van Saksen, Aardsmaarschalk des Heiligen Ryks en Stedehouder; Joachim Markgraaf van Brandenburg, Aardskamerling; Lodewyk Paltsgraaf by den Ryn, Aardshofmeester; maar Lodewyk Koning van Boheme, Aardsschenker des Ryks, hadt 'er Lassa Vryheer van Sternberg zynen Gemagtigden gezonden. Naadat de Keurvorsten den eed volgens de (3) goude bulle gedaan, en met den zelven voor het altaar in S^t. Bartholomeus Kerke gezwooren hadden, niet uit byzondere inzigten van verbintenisse noch hoope van belang, vergeldinge, belofte of iet anders, maar tot het algemeene heil aan dien het waardig zoude zyn hunne stemmen te geeven, ving de Keurvorst van Ments eene reden aan, door welke hy de Vorsten tot eendragt en ten gemeenen nutte des Ryks vermaande. In de zelve bragt hy de twee Koningen in overweeging, en besloot, volgens 's Ryks instellingen, niet geoorloft te zyn een uitheemschen Vorst, en dus ook geenen Koning van Vrankryk te verkiezen; nogtans was 'er in de gesteldheid dier tyden, zoo wegens de gevaaren van den Turk, als de verschillen in 't Geloof, een magtig Vorst noodig, en Koning Karel, schoon buiten 't Ryk gebooren, mogt om de Oostenrykische Erflanden en andere goederen in Duitsland voor geenen vreemdeling gehouden worden, ook stondt 'er, zoo men al een der Keurvorsten voor hem verkoos, voor de gemelde Gewesten en 't gebied der Nederlanden niet weinig gevaar te vreezen; hierenboven bragt hy de verdiensten van des zelfs (4) Voorouderen, en goede eigenschappen, zoo in het beleid van heerschen als zonderlinge kuisheid van den Koning zelven, in aanmerking, men zoude dierhalven in deezen een Beschermer van den Godsdienst, der Gerechtigheid en van gantsch Europa vinden. 1519

(2) G. Sabini Elect. & Coronat. Caroli V. pag. 9. & seq.

(3) Goude Bulle, in den aanhang van Heis Hist. van 't Keizerryk II. Hoofdstuk §. 3.

(4) G Sabini Elect. & Coronat. Caroli V. pag. 25. & seq.

De Keurvorst van Trier verhief hier tegen met groote welspreekenheid de deugden van Koning François, en poogde den zelven door kracht van woorden den Vorsten aangenaam te maaken, bewyzende, dat dees door 't gebied van Milanen, zoowel als Karel, Landen van 't Keizerryk bezat, en dat des zelfs ryp oordeel meer dan de jongheid van zynen Mededinger behoorde te gelden; maar, herhaalde hy, laat ons van elders geenen Meester zoeken, de Huizen van Beijere, Saksen en Brandenburg leveren Helden uit, die den Troon waardig, en, vereenigd met de andere Keurvorsten, magtig zyn den zelven te beschermen.

Wanneer dus eenige tyd met redentwist doorliep, en dat het den Keurvorsten bekend was, alsze in den loop van dertig dagen (5) geene verkiezing gedaan hadden, hen niet dan brood en water tot voedsel gegeeven mogt worden, hebbenze met gemeene stemmen de Kroon aan Frederik Keurvorst van

(5) Goude Bulle II. Hoofdstuk §. 5.

(1) Sak-

1519 (1) Saksen, het oudste Lid hunner vergaderinge, opgedraagen; maar dees, zoo grootmoedig als wys, beseffende welken sleep van zorgen aan de zelve vast was, wees deeze aanbieding van de hand, en gaf zyne stem den Koning van Spanje, wiens Gemagtigden den Keurvorst dertigduizend (2) guldens tot dankbaarheid aanbooden, en tien duizend guldens onder zyne bedienden willen uitdeelen; doch de Keurvorst sloeg zulks glad af, en geboodt de zynen geenen penning te ontfangen op straffe zyner ongenade. Door deeze en andere blyken zyner edelmoedige inborst wierdt hy de Wyze bygenaamd, en dit zeldzaam gedrag geeft my gelegenheid om den penning van deezen verkoozen Roomschkoning, op welken zyn afbeeldsel met den tytel van Stedehouder des Ryks gevonden wordt, hier tot een voorbeeld van eere, deugd en grootmoedigheid neder te stellen. 1519

(1) J. Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 26.

(2) Hist. der Reformat. door Seckendorf I. deel fol. 112.

L. M.

Het borststuk van Keurvorst Frederik konstig afgebeeld staat binnen eenen sierlyken krans op de voorzyde, hebbende de vier wapenschilden zyner waardigheid en Landen in den rand, en tusschen de zelven dit omschrift;

FRIDericus DVX SAXoniæ, ELECTor IMPERIIQVE LOCVM TENENs GENERalis,

FREDERIK HERTOG VAN SAKSEN, KEURVORST EN ALGEMEEN STEDEHOUDER DES RYKS.

Het wapenschild van nieuw Oostenryk en oud Borgonje staat op de borst van den Roomschkoninglyken Arend, die op de tegenzyde gesteld is, besloten binnen deezen letterzoom;

MAXIMILIANVS ROMANORVM REX, SEMPER AVGVSTus.

MAXIMILIAAN KONING DER ROMEINEN, ALTYD VERMEERDERAAR.

Hoewel de Keurvorst van Saksen door 't gewigt zyner stemme het geding der Vorsten eindigde, nogtans druischte de Keurvorst van Trier hier geweldig te-

1519 tegen, en vereenigde zich, half gedwongen uit aanmerkinge van eendragt, met de anderen; doch alvoorens het besluit gemeen te maaken, vondtmen geraade den Koning Karel eenige wetten, ter beschermingе der Duitsche (1) vryheid, voor te stellen. De punten deezer (2) voorwaarde, te wydloopig om hier in te lassen, wierden naa ruime overweeging eindelyk door de Gemagtigden van Koning Karel, die te Ments den uitslag van het werk verbeidden, getekend, en door den Koning zelven voor zyne Krooning te Aken bezwooren. Hierop hebben de Keurvorsten den agtentwintigsten (3) van Weidemaand, in de Kerke van Bartholomeus met twee openbaare Schryvers en eenige getuigen vergaderd zynde, naa het hooren der Misse gezaamenlyk den Keurvorst van Ments gevraagd, wien hy tot Roomschkoning en Keizer wilde verkiezen, dees straks ten antwoord geevende, dat hy (4) Karel Aardshertog van Oostenryk verkoos, vroeg het zelve vervolgens aan ieder der Keurvorsten, welken zich allen eendragtlyk voor den zelven Vorst verklaarden, voorts den handel schriftlyk deeden maaken, en, dien bezegeld hebbende, wierdt de Adel nevens de Gemeente binnen gelaaten, en aan de zelven door den Keurvorst van Ments met eene fierlyke redenvoeringe bekend gemaakt, dat Karel Aardshertog van Oostenryk Koning van Spanje en van Napels, door eendragtige stemmen der Keurvorsten, in de plaats van den gestorven Keizer Maximiliaan tot Roomschkoning en aanstaande Keizer verkoozen was; dierhalven beval hy God voor deeze verleende goedheid te danken, vermaanende de omstaanders den verkoozen Roomschkoning getrouw en gehoorzaam te zyn: wyders heeft hy de verdiensten van Karel en des zelfs Voorvaderen ruimschootig uitgemeeten, en, aangetoond hebbende om welke oorzaaken dees boven anderen gegolden hadt, wierdt door Laurens Truchses van Bomersfelden Deken van Ments, (5) op het gebod der Keurvorsten zonder toeven, de verkiezing van den nieuwen Roomschkoning openlyk afgekondigd en uitgeroepen. Onbeschryflyk was de vreugd des Volks en niet minder van 's Konings Gezanten, welken met alle tekenen van eere te Frankfort in de vergadering der Keurvorsten ontfangen wierden, en, op dat 'er ondertusschen tot aan de overkoomst van Koning Karel geene beroerte in 't bestier des Ryks ontstaan zoude, wierdt met gemeen goedvinden Casimir Markgraaf van Brandenburg (6) tot algemeenen Veldmaarschalk aangesteld, en hem eenige Keurvorsten tot Raaden by gezet.

(1) G. Sabini Elect. & Coronat. Caroli V. pag. 34.

(2) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 298. & 304.

(3) Hist. der Reform. door L. Seckendorf I. deel fol. 114.

(4) G. Sabini Elect. & Coronat. Caroli V. pag. 34. & seq.

(5) M. Freheri Scriptor. Germ. Rer. Tom. III. fol. 192.

(6) G. Sabini Elect. & Coronat. Caroli V. pag. 40.

Naa het regelen deezer zaaken wierdt Frederik Paltsgraaf by den Ryn, aan 't hoofd van een deftig Gezantschap, naar den Roomschkoning afgevaardigd, om den zelven kennis zyner verkiezinge te geeven, de Keizerlyke Kroon aan te bieden, en te verzoeken van ten spoedigste naar Duitsland te willen koomen. Ondertusschen waren eenige booden op hoope van vergeldinge naar Spanje vertrokken, van welken een uit Frankfort op den negenden dag te Barcelona kwam. De Paltsgraaf volbragt ook zyne reis, en verscheen in 't laatste van Slagtmaand voor den Koning Karel te Barcelona, daar hy met ongemeene eerbewyzingen ontfangen wierdt, en, zynen last volbragt hebbende, voorts uit orde des Konings door Mercuryn van Gatinaria, een der welsprekendste Redenaaren zyns tyds, een fierlyk antwoord ontfing, dat de Koning de Keurvorsten bedankte, hen tot eendragt en trouw vermaanende beloofde het Keizerryk te aanvaarden, en zoo spoedig als moogelyk zoude zyn, naar Duitsland te koomen, met dit antwoord, en overlaaden met aanmerkelyke geschenken, wierdt de Paltsgraaf terugge gezonden.

De tyding van deeze verheffinge ontstak geen kleine vreugde in de harten der Nederlanderen, zulks men in Brabant,

1519 bant, Vlaandre, Holland, Zeeland en (1) in alle Geweſten, die den Koning onderdaanig waren, tekens eener algemeene blydſchap betoonde, het vreugdevuur, dat hier en elders brandde, gedeeg die van Valenchein nogtans tot droefheid, omdat de vlam by ongeluk in de Kerk, voorts ook in het Kloofter, (2) en in verſcheidene huizen geſlaagen was, en die tot aſch verteerde. Niet zoo dier ſtondt het andere Steden, welken het innerlyke genoegen door uiterlyke blyken allerwegen te kennen gaven; dus ook op haare rekenpenningen, ſchoon de Koning nog in 't Roomſche Ryk niet geveſtigd was, een kennelyk teken zyner verkreege Waardigheid geſteld hebben, gelykmen uit den volgenden duidelyk kan beſpeuren. 1519

(1) Reygersberg Chron. van Zeel. II deel pag. 393.

(2) Hiſt. de Valenchiennes

par d'Outreman fol. 191.

♀ M.

's Konings borſtbeeld met de Guldevlies Ordere en de gekroonde letteren zyns naams ſtaan op het vlak der voorzyde, omſingeld door deeze woorden,

CHARLES PAR LA GRACE DE DIEV ROI DE.

KAREL DOOR GODS GENADE KONING VAN.

Welke afgebroken zin, door de wapens van het verkreege Roomſche Ryk en van Kaſtilië, die op de keerzyde rondom het opperſchild van Ooſtenryk tegen elkanderen over geſteld zyn, volmaakt kan worden; hoe het zy, men heeft moogelyk met voordacht, de tytels van Koning van Rome of Kaſtilië agter gelaaten, wandt men leeſt ook op het andere deel,

IETTOIRS DE MISSIEVRS DES FINANCES DV.

REKENPENNINGEN VAN DE HEEREN DER GELDMIDDELEN VAN.

Deeze algemeene blydſchap verminderde den byzonderen yver niet, met welken de Landvoogdes Margarita de ruſt en vryheid der Nederlanderen bewaakte, wylze in deeze dagen, op den naam des Roomſchkonings, met Jan Hertog van Kleef, Graaf van der Mark en des zelfs oudſten Zoon, eene onderlinge (3) verbintenis, zoo ter beſcherminge der Nederlanden als die des Hertogen, ontworpen hadt; en om het ſtuk te voltooijen, was 'er, tegens den drieëntwintigſten van Slagtmaand deezes jaars, eene dagvaart te Sittaart beleid,

(3) Chartres de Brab. et Vilvoorde in de zevende hoven kasſe getek. *Cleve, Geldre enz.*

1519 leid, en aan den Bisschop van Luik, den Graaf van Hoogstraate en Philips Hanneton magt gegeeven, om aldaar met den gemelden Hertog, des zelfs Zoon of Gemagtigden, 't gene ten meesten nutte der Landen noodig scheen te besluiten, gelyk het zelve den tienden van Wintermaand ook bekrachtigd wierdt. Ook was ondertusschen de Heer van Chevres voor den verkoozen Keizer, met Artus Gouffier Heer van Boisy, Grootmeester van Vrankryk, voor Koning François (1) te Montpellier vergaderd, om de zweevende verschillen uit den weg te ruimen, en een bestendige Vreede te bewerken; maar, toen de handel op een goeden voet stondt, viel Artus Gouffier in zwaare krankheid, van welke hy stierf, en dus oorzaak verschafte, dat het welbegonne opzet niet voortging.

(1) Memoir. de M. du Bellay fol. 25.

Onaangezien de geduurige zorg der Landvoogdesse, drong echter de Leering van Luther met het leezen zyner schriften in deeze Landen alengs meer door. Ja Edzard, (2) Graaf van Oostvriesland, vondt 'er zulken smaak in, dat de gedrukte stellingen van den nieuwen Leraar in zyn gebied, openlyk verkogt wierden, welke vryheid sommige Geestlyken ontstak om de Gemeente van de Predikstoelen tot de onderzoeking der waarheid te vermaanen, en dus den weg baande ter hervorminge der Kerke, welke sedert dit jaar in Oostvriesland merkelyk toenam. Geen minder voorspoed hadtze in Duitsland, met het openstaan van den Keizerlyken troon, en het Stadhouderschap des Hertogen van Saksen, welke Luther begunstigde, en des zelfs stellingen ruimer lucht en loop gaf; hier sloeg nog toe, dat eenigen den Kardinaal Cajetan met al te barschen handel omtrent den nieuwen Leeraar beschuldigde; welke Miltitz, van (3) den Paus met een geschenk eener gewyde rooze aan Frederik Hertog van Saksen gezonden, door toegeevendheid tragtte te verbeteren, en dus met pryzen en vleijen van Luther, en met verachten en veroordeelen van Tekſel, oly in 't vuur dier verdeeldheid wierp, en 1519 het bloed van dien yverigen Hervormer dermaate aan 't zieden bragt, dat 'er geene middelen bekwaam waren hem zyne stellingen te doen herroepen: te meer, wyl de vermaarde Boekhandelaar van Bazel Jan Frobenius (4) hem kennis gaf, dat zyne schriften in de hooge Schoole van Parys, zelf in Italië, Spanje en andere oorden geroemd, en alom greetig van de Geleerden gezogt en geleezen wierden. Al het welke Luther begeeriger maakte naar den redenstryd, tot welken hy van Eckius en Karelstad genoodigd was, en die op goedvinden van Georg Hertog van Saksen, te Leipzig, daar Luther, verzeld van Philips Melanchthon, Leeraar in de Griek-sche spraake te Wittenberg, verscheen, gehouden wierdt; doch dees, over de magt (5) van den Paus, het Vagevuur en de aflaaten loopende, maakte, gelyk het doorgaans geschiedt, de partyen meer verbitterd.

(2) Schotanus Chron. van Vriesland. fol. 600.

(3) Maimbourg Hist. du Lutheran. Tom. I. pag. 43. & Fleury Hist. Eccles. Tom. XXV. pag. 556.

(4) Hist. der Reformat. door Seckendorf I. deel fol. 84.

(5) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 30.

In deeze dagen raakten Erasmus van Rotterdam, dat licht der geleerdheid, alengs in de verschillen der Hervorminge verward; en dewyl zyne verdiensten en onsterflyke naam geen weêrga hebben, zal 't de moeite dubbel waardig zyn, aleer ik my verder inlaat, zynen zeldzaamen oorspong en leevensloop hier kortlyk te ontvouwen. Hy was natuurlyke Zoon van eenen Gerard, te Gouda woonende, welke zyne Vryster Margarita, (6) van Zevenberge af komstig, bevrugt, en haar, vreezende den haat zyner Maagen, heimelyk te Rotterdam besteld hebbende, naar Rome trok, daar hy, door zyne Bloedvrienden berigt zynde van den dood zyner Beminde, het Geestlyke leeven omhelsde. Hierentusschen bragt de gemelde Margarita te Rotterdam, den agtentwintigsten van Wynmaand in 't jaar veertienhonderdzevenenzestig, (7) eenen Zoon ter waereld, dienze Gerard deedt heeten naar zynen Vader, welke, eerlang weder in Holland gekoomen, de loosheid zyner naabestaanden ontdekte, en het Kind behoorelyk hielp onderhouden.

(6) Des. Erasmi Rotterodami Vita pag. 1. & seq.

(7) Zie 't verschil over deeze geboorte in G. Brands Dagwyzer der Geschied. pag. 564. & by Bayle Dict.

1519 den. De jonge Gerard Gerardzen, die in 't vervolg deezen naam in andere taalen uitdrukte, en zich Defiderius Erasmus deedt heeten, negen jaaren bereikende wierdt te Deventer by Alexander Hegius, om zich in de Letteren te oeffenen, befteld, maar vyf jaaren laater zyne Ouders verliezende is hy door zyne Voogden, met voorneemen om hem tot de Kap op te voeden, te 's Hertogenbos in 't Broederhuis gezonden. Naa weinige jaaren vlugtte hy van daar en naar zyne Voogden, die hem dwongen het Monnikskleed in het Klooster Emaus of ten Steene by Gouda aan te trekken. Hier was het dat hy, ter uitfpanninge zyner Letteroeffeninge, de Schilderkonft leerde, en door zyn groot vernuft en byzondere vlyt zoodaanig vorderde, datmen in de Gedenkfchriften vindt aangetekend, dat Kornelis Mufius, (1) Prooft van het Kloofter S^t. Aagte binnen Delft, een konftig Tafereel, verbeeldende de kruisfing van Kriftus, gehad heeft, 't welke Erasmus gefchilderd hadt. Dus met konft en geleerdheid verfierd vondt hy te ligter toegang by den Bisfchop van Kamerik, door wien hy gelegenheid kreeg om naar Parys te raaken, aldaar zich eenigen tyd in de goede Weetenfchappen geoeffend hebbende vertrok hy naar Engeland, en eerlang naar (2) Italië; naadat hy Bolonje, Venetië en Padua bezogt hadt, begaf hy zich naar Rome, daar hy zich met voordeel nedergezet zoude hebben, zoo zyne goede vrienden hem, in den aanvang der regeeringe van Koning Hendrik den Agtften, niet naar Engeland getroond hadden; doch de gevolgen hunner beloften eerlang verydeld ziende keerde hy naar de Nederlanden, daar Karel, Vorft dier Geweften, hem, op den raad van den Kancelier Jan Sauvaige, in zynen dienft aannam, en met eene jaarwedde befchonk.

(1) Blyswyk befchryv. van Delft pag. 321. & 361. en Houbraken Schouwburg der Schilders, I. deel. pag. 19.

(2) Des. Erasmi Roterodami Vita pag. 6. & feq.

In deezen ftand hadt Prins Ferdinand, in Nederland gekoomen, hem raad gepleegd over het regelen (3) zyner Letteroeffeninge; maar Erasmus, geene luft hebbende het Hof te volgen, bleef in vryheid. Dus by veelen aangezogt, by alle geleerde Mannen zyner eeuwe (4) geëerd, en van niet weinig Grooten, zoo Kerklyke als Waereldlyke, bemind zynde fchreef hy dit jaar uit Antwerpe aan Frederik Keurvorft van (5) Sakfen, den zelven onder andere bekend maakende, dat de boeken van Luther by veele verftandigen geroemd, maar by de Godgeleerden van Loven, tegen de betaamelykheid der Kriftenen, verketterd wierden: fchoon hy een goed gevoelen van Luthers zaak hadt, nogtans was de onderneeming haatlyk en gevaarlyk, het beftraffen der doolingen was geoorlofd, de verbetering der (6) Kerklyken noodzaaklyk, omdat de oprechte Godvrugtigheid door uitterlyke gebaarden, en de waarheid van het Euangelie door menfchlyke inftellingen verdrukt en verduifterd was; de voornaamfte punten van des zelfs Leeringe betuigde hy waarachtig te zyn, maar t'evens ook dat 'er meer befcheidenheid en minder hevigheid in eenen Leeraar vereifcht wierden. Omtrent den zelven tyd fchreef hy (7) den Keurvorft van Ments en den Kardinaal Campegius, geheel ernftig de Schoolfche Godgeleerden en Monniken berifpende, datze geene oeffeningen der Taalen, der Welfpreekenheid en zuivere Geleerdheid dulden mogten. Onlangs hiernaa vermaande hy Luther, door eenen brief uit Loven, tot zagtheid in 't ftuk der Hervorminge, de verouderde gewoonten waren zoo gemaklyk niet uitterooijen. Door deeze onzydigheid kreeg hy den haat der hevigften van beide zyde op den hals, anderen nevens hem, afkeerig van geweld en bloedvergieten, preezen zyne voorzigtigheid, verftand en maatigheid ten Hemel, met geen mindere waarheid dan zyne gaaven verdienden; en het is aan deezen, zoo ik my niet bedriege, datwe den ongemeenen pronkpenning van deezen grooten Man verfchuldigd zyn, dien ik, mids de zelve dit jaar draagt, hier vertoone. 1519

(3) Struvii Corpus Hift. Germ. Tom. II. fol. 1083.

(4) Hift. du Lutheran. par L. Maimbourg Tom. I. pag. 60.

(5) Sleidani Comm. de Statu Relig. & Reip. pag. 30.

(6) Hift. der Reform. door G. Brand I. deel. pag. 63.

(7) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 30.

Ꝁ. M.

Het borſtbeeld van deezen Letterheld wordt, met eene muts op het hoofd en den tabbaard om de ſchouders, op de voorzyde van dit uitmuntende konſtſtuk, binnen deezen Latynſchen en Griekſchen letterzoom, gevonden;

IMAGO AD VIVAM EFFIGIEM EXPRESSA ERASMI ROTERODAMENSIS, 1519.

HET BEELD VAN ERASMUS DEN ROTTERDAMMER NAAR DE LEEVENDIGE GELYKENIS UITGEDRUKT, 1519.

ΤΗΝ

1519 ΤΗΝ ΚΡΕΙΤΤΩ ΤΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΕΙΞΕΙ [ΕΙΚΟΝΑ] 1519

ZYNE SCHRIFTEN VERTOONEN ONS [ZYN BEELDNIS] VEEL BETER.

Op de keerzyde zietmen eenen Terminus, die by de Romeinen voor den God der Landſcheidinge geëerd wierdt, afgeſchetſt. Van deezen (1) leeſtmen, dat Koning Tarquinius, willende den grooten Tempel ter eere van Jupiter op het Capitolium ſtigten, verſcheidene kleine Tempels uit den weg ruimde, en dat alle de Goden, aan welken deeze Tempeltjes geheiligd waren, gewilliglyk hunne plaats aan den grooten Jupiter ruimden; maar dat de God Terminus niet wilde wyken en onbeweegelyk, daar hy gezet was, bleef ſtaan. Welk verdichtſel, myns bedunkens, de oorzaak geweeſt is, dat Erasmus, toen hem het afbeeldſel van den gemelden Terminus, op eenen edelen ſteen geſneeden, door den Bisſchop van S[t]. Andrè in Schotland (2) nevens andere kleinoodien geſchonken was, den zelven tot zynen Zegelring en gewoon Zinnebeeld gehouden, en met het byſchrift vermeerderd heeft, dat hier ook op deeze wyze gevonden wordt;

(1) Dionyſii Halicarnaſ. Antiq. Roman. Lib. III. §. 92.

(2) Junckers Ehren-Gedacht. Martini Lutheri pag. 169.

TERMINVS CONCEDO NVLLI.

IK TERMINUS WYK VOOR NIEMAND.

't Welke ſommigen zyner vyanden als een teken zyner verwaandheid, even of hy niemand in geleerdheid wilde wyken, uitkreeten; doch ongegrond, wyl hy, ſchoon hy alle Geletterden zyns tyds overtrof, echter een voorbeeld van nedrigheid geweeſt is; en heeft hierdoor alleenlyk de ydelheid van 's menſchen groote voorneemens, mids men de uitterſte ſtreep, die ieder door den dood geſteld is, niet overſchryden kan, zeer krachtig uitgedrukt, voorts, om den vitteren den mond te ſtoppen, zich nader door deeze ſpreuken verklaard;

ΟΡΑ ΤΕΛΟΣ ΜΑΚΡΟΥ ΒΙΟΥ.

ZIE HET EINDE VAN 'T LANGE LEEVEN.

MORS VLTIMA LINEA RERVM.

DE DOOD IS HET UITTERSTE EINDE VAN ALLE DINGEN.

De gekooze Keizer, zich haaſtende om uit Spanje te vertrekken, hadt middelerwylen de negentiende hoofdvergadering (3) der Guldevlies Ridderen te Barcelona plechtiglyk gevierd, en Chriſtiern Koning van Deenmarke, Sigismund Koning van Poole, Jacob van Lukſemburg Graaf van Gavre, en Adriaan van Croy Graaf van Reux tot deeze Waardigheid benoemd. Ook bragt zyne verheffing den Paus en de Venetiaanen in geweldige verlegenheid, wylze vroeg of laat een nieuwen oorlog in Italië, 't zy om Milanen of Napels, te gemoet zagen; des de Kerkvoogd, die voorheen zoo ſterk tegen de verkiezing van Karel gewoeld hadt, onder voorwendſel dat de Koningen van Napels by hunne huldigingen, volgens oude inſtellingen, verplicht zyn te belooven naar het Keizerryk niet te zullen ſtaan, thans den zelven van deeze zwaarigheid onthief, en volkoome vryheid verleende (4) om het Keizerryk te aanvaarden.

Niet minder trof dit den Koning van Vrankryk, die zich op de eene of d'andere wyze van den geleeden hoon poog-

(3) Maurice Blaſon de Cheval. de la Toiſon d'Or fol. 182.

(4) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 378.

1519 de te wreeken, en dierhalven den Koning Karel bekend maakte, dat het verbond (1) van Noion, betreffende de overlevering van Navarre, niet voldaan was; maar de Spanjaarden hielden staande dat Julius de Tweede zooveel rechts hadt in het ten pryze verklaaren van 't gemelde Ryk voor Spanje, als Paus Martyn eertyds hadt in het ten beste geeven der Staaten van Petrus den Derden Koning van Arragon aan Vrankryk. Onaangezien deeze bekommering en, dat meer knelde, het misnoegen veeler Steden en Grooten van Spanje, welken, ter bescherminge der oude voorrechten en vryheden des Lands, zich tegen de begeerlykheid en onrechtmaatigen handel der Nederlanderen verbonden hadden, wierden alle voorbereidsels tot
1520 's Konings reis besteld; en, op dat 'er geene verwarring in het geeven der bevelen by zyn afwezen ontstaan mogt, beslootmen, mids 'er geen naadeelige gevolgen voor Spanje uit getrokken wierden, voortaan alle geheime en openbaare Schriften (2) voor dit Ryk dus te beginnen, *Karel door Gods genade Roomschkoning aanstaande Keizer altyd Vermeerderaar, en Johanna zyne Moeder, Koningen van Kastilië, Leon enz.* Omtrent deezen tyd wierdt ook eene ontzaglyke Vloot van vyftig welgewapende (3) Galeyen uitgerust om de Spaansche Kusten voor het gevaar der rooveren te dekken.

Onlangs hiernaa zyn de Staaten des Ryks op den naam des Konings, tegens den twintigsten van (4) Lentemaand, te S^t. Jago in Gallicië byeen geroepen, wyl hy beslooten hadt uit de haven van Corunna in Zee te steeken. Wanneer de Koning de onstuimigheden dagelyks zag aanwassen en geen middel wist om die te bedaaren, heeft hy de zaaken, best doenlyk, geregeld, en, den Kardinaal Adriaan Florisz. Bisschop van Tortosa (5) tot Bestierder des Ryks aangesteld hebbende, tradt hy den twintigsten van Bloeimaand met groot gevolg van Spanjaarden en Nederlanderen aan boord. Vaardig wierden de ankers geligt, de zeilen in den top getrokken en de reis zoo voorspoedig voortgezet, dat de Vloot binnen zes dagen aan de Engelsche kust kwam. Koning Hendrik, zich gereed maakende om naar Kales over te steeken, wyl hy eene byeenkoomst tegens den aanvang van Weidemaand met den Koning van Vrankryk beslooten hadt, en tot dit einde reeds te Cantorberi gekoomen was, thans hiervan kondschap krygende, zondt den Kardinaal Wolsey, met wien dit werk bestooken was, om zynen plicht af te leggen aan den Keizer, naar Douvre, werwaart zich de Koning den naasten dag vervoegde, en den Keizer (6) met zich naar Cantorberi geleidde by zyne Gemaalin, des zelfs Moeije, Koningin Katarina, welke veel genoegen vondt in den Zoon haarer Zuster, dienze nooit gezien hadt, als Keizer te moogen beschouwen. By deeze gelegenheid tragtte Keizer Karel den Koning van het ontworpe gesprek met den Franschen Koning af te wenden, en hoewel hem zulks niet gelukte, echter beloofde Koning Hendrik niets tot 's Keizers naadeel te zullen besluiten. Aan den anderen kant was de Keizer, zoomen niet ongegrond vermoedde, van meeninge den Kardinaal Wolsey nader aan zich te verbinden, en hadt den zelven dierhalven van het Bisdom van Badajox verzekerd, om den Koning door deezen weg ook in zyne belangen te wikkelen; maar de Staatsman, die zyne gunst wel deedt betaalen, wilde niet luisteren dan naar de beloften dat de Keizer, als Leo de Tiende stierf, hem tot Paus zoude verheffen.

Hoe het met deeze gissinge mag zyn, de Keizer, een verbond met den Koning ter beveilinge der (7) Zee, en ten voordeele van den Koophandel hunner Onderdaanen gemaakt hebbende, vertrok den dertigsten van Bloeimaand, wel voldaan naar Nederland; en Koning Hendrik met zyne Gemaalinne en groot gevolg van Edellieden naar Kales, van waar hy zich ter bestemde plaatse, tusschen Ardres (8) en Guines, in mondgemeenschap begaf met den Koning van Vrank-

(1) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 62. & Ulloa Vita di Carolo V. pag. 44.

(2) Vita del Emp. Carlos V. por Pr. Sandoual Tom. I. fol. 143.

(3) Vita del Emp. Carlos V. por Pr. Sandoual Tom. I. fol. 149.

(4) Vita del Emp. Carlos V. por pr. Sandoual Tom. I. fol. 157.

(5) Vita del Emp. Carlos V. por Pr. Sandoual Tom. I. fol 216. & 218.

(6) R. Thoyras Hist. d'Angleterre Tom. V. pag. 134.

(7) Heuteri Rer. Austr. Lib. VIII. Cap. V.

(8) R. Thoyras Hist. d'Angleterre Tom. V. pag. 134.

1520 Vrankryk, en omtrent drie weeken in 't banketteren, ſpeelen, danſen en andere vermaaklykheden doorbragt, met zulke praal in kleedinge van den eenen en den anderen Landaard, dat deeze byeenkoomſt het goude Lakenveld geheeten wierdt; ja deeze overdaadige verkwiſting wordt door zeekeren Schryver ſcherſende niet (1) onaardig uitgedrukt, als hy meldt, dat ſommigen hunne molens, hunne boſſchen, en hunne weiden aan 't lyf hadden. Koning François beloofde den Koning Hendrik niet alleen zyne ſchulden te voldoen, maar, naa het afloſſen der zelven, ieder jaar honderdduizend ponden Tournois aan Hendrik, zoolang dees zoude leeven, te betaalen; en byaldien de Dolfyn door het huuwelyk met Maria, Dochter van Hendrik, tot Koning van Engeland mogt worden, dan zoude de gemelde jaarwedde voor altyd aan haar en haare Erfgenaamen volgen. Dit vaſtgeſteld zynde keerde François te rugge, en Hendrik verbeidde te Kales de koomſt des Keizers, welke onderwylen met dertig kloeke ſchepen te Vliſinge (2) geland, van den Admiraal Adolf van Borgonje Heer van Bevere en de Staaten van Zeeland blydelyk ontfangen zynde ſtraks naar Vlaandre vertrok, en, verzeld van zyne Moeije, de Landvoogdeſſe Margarita, zich den elfden van Hooimaand te Kales by Koning Hendrik liet vinden.

Hier drie dagen in het regelen van den grondſlag hunner verbinteniſſen gevlochten hebbende, keerde Koning Hendrik naar Engeland en de Keizer naar Brabant, doende, den drieëntwintigſten (3) van Herfſtmaand, zyne intreede met groot gevolg te Antwerpe, daar verſcheidene beelden, praalgebouwen en zeegetekens met hoogdraavende opſchriften in veelerleije taalen te zyner eere opgeregt waren; welken door driehonderd Timmerlieden geſtigt, door tweehonderdenvyftig Schilders opgetooid, door Cornelis Grapheus met ſpreuken verſierd, en door Pieter Ægidius (4) naauwkeurig beſchreeven en in 't licht gegeeven zyn. Dit prachtige werk, drie dagen ten toon ſtaande, trok een geweldigen toeloop van nieuwsgierige vreemdelingen, om het zelve te beſchouwen, derwaart.

(1) Memoir. de M. du Bellay fol. 27.

(2) Reygersberg Chron. van Zeel. door Boxhorn II. deel pag. 394.

(3) Die Excell. Chron. van Vlaand. II. deel fol 9. verſo.

(4) Spectacula Antverp. Petri Ægidii, apud Freherum Script. Germ. Rer Tom. III. fol. 207. & ſeq.

1520 Omtrent dien zelven tyd vergaderden aldaar de Staaten van alle Nederlandſche Geweſten, en beſlooten (5) den Keizer voor zyne aanſtaande Krooninge tweehonderdduizend [guldens] te geeven. Ook wierdt 'er de Keizer van zynen Broeder Ferdinand, en van veele Gezanten der Duitſche Moogendheden, begroet, met welke laatſten den dag zyner aanſtaande Krooninge bepaald hebbende deedt hy de Duitſche (6) Vorſten, tegen den aanvang van Wynmaand, naar Aken beroepen. Dus het noodige bezorgd zynde, is de Keizer, om by de hand te zyn, naar Maaſtricht vertrokken, alwaar hy den eerſten van Wynmaand (7) van de Regeeringe dier Stad, verzeld van vierduizend weluitgedoſte Voetknegten, binnen geleid en met ongemeene eerbewyzingen onthaald wierdt. Geen mindere beleefdheid was hem van de Luikenaaren beweezen, die den Keizer met plechtige ommegangen ontfingen, en op de markt groote vreugdevuuren geſtookt hadden; ja de Heeren dier Stad geleidden hem naar Huy, op het ſterke Slot, datze den Keizer aanbooden.

Geduurende zyn verblyf te Maaſtricht tekende hy, den negentiende der voornoemde maand, een (8) bevelbrief, door welken hy betuigde van de regeeringe zyner Moeije, de Landvoogdeſſe Margarita, geduurende zyn afweezendheid waargenoomen, zoowel voldaan te zyn, dat hy, beſeffende, zoo door 't aanvaarden der Keizerlyke Kroone, als in bezittinge neemen zyner Erflanden, de zaaken deezer Nederlanden zelf niet te konnen beſtieren, dierhalven zyne Moeije weder in 't gebied ſtelde, haar verſcheidene Perſoonen, onder deezen ook Philips van Borgonje Biſſchop, en Philibert Naturellus Domprooſt van Utrecht, en meer anderen tot Geheime Raaden op behoorelyke wedde noemende, welken verbonden waren de Landvoogdeſſe, werwaart het haar mogt be-

(5) Die Excell. Chron. van Vlaand. II. deel fol. 9. verſo.

(6) P. Heuteri Rer. Auſtr. Lib. VIII Cap. 5.

(7) Nieuwe Chron. van Brab. of vervolg der Oude fol. 11.

(8) Groot Placcaatboek der Staaten van Holl. enz. IV. deel fol. 13. enz.

1520 behaagen, te volgen, en in 't geheel of ten deele naar haar welgevallen in de vergadering te verschynen; t'evens verleende hy zyne Moeije volkoome magt om de brieven door haaren naam te versterken, om de zegels te bewaaren, de vergaderingen te beleggen en de handelingen en zaaken voor te stellen, even of de Keizer tegenwoordig was. Welke hierenboven begeerde, dat de Landvoogdes en de geheime Raad magt en vermoogen zouden hebben, niet alleen boven de Hoven van Brabant, Vlaandre, Holland en anderen, maar zelf boven den hoogen Raad van Mechele, aan al de welken hy uitdrukkelyk geboodt geene brieven van genade, kwytscheldinge, verzekeringe, uitstel of diergelyke meer te verleenen, wyl hy de 1520
zelven onwaardig verklaarde. Ja de Keizer voegde hier by, dat alle bevelen der Landvoogdesse zoo door de Staaten, Amptenaaren als Onderdaanen zonder tegenstreevinge, even ofze van hem zelven gegeeven waren, zouden gehoorzaamd worden. Wyders beval hy die der Geldmiddelen, ten minste driemaalen ter weeke, rekenschap te doen aan de Landvoogdesse, die ook tot Hoofd der Rekenkamer wierdt aangesteld; en het schynt my, dat het nieuw verkreege bewind nog in dit jaar oorzaak verleend heeft om haar afbeeldsel, wapen en zinnebeeld op 's Lands rekenpenningen te stempelen, van welken de drie volgende ten blyk strekken.

I. Het afbeeldsel der Staatkundige Landvoogdesse, dat ons zeer zelden op penningen voorkoomt, wordt met de Aardshertoglyke Kroone op het hoofd en 't fierlyke gewaad van dien tyd gedekt tot de schouder toe, op de voorzyde van den eersten, binnen dit omschrift, vertoond;

MARGarita CaESARVm AVSTRIæ VNICA FILIA
ET AMITA.

MARGARITA DE EENIGSTE DOCHTER EN MOEY DER OOSTENRYKSCHE KEIZEREN.

Rondom de tekens der Guldevlies Ordere, en de gekroonde wapenschilden van Kastilië, Leon en Arragon, die op de tegenzyde wegens den Landsheer gesteld zyn, leest men;

GET-

1520 GETTONS POUR LA CHAMBRE DES COMPTE A LILLE. 1520

LEGPENNINGEN VOOR DE KAMER DER REKENINGE TE RYSSEL.

II. De eerſte helſt van den tweeden voert het gekroonde ruitwapen der Landvoogdesſe, in des zelfs eerſte deel Savoije, in het andere Ooſtenryk en Borgonje, hebbende deezen letterzoom;

MARGARITA AVGVSTA ARCHIDVX.

DE VORSTLYKE MARGARITA AARDSHERTOGIN.

Het zinnebeeld van haaren naam, de Margarita bloemen of Madelieven, die met eene hand uit de wolken gedekt worden, vindtmen op de andere helſt afgeſchetſt, en, om het vermoogen dat haar begunſtigde uit te drukken, zyn 'er deeze uit de Heilige (1) bladeren ontleende woorden bygevoegd;

(1) Eſai XLIX. vers. 2.

MANVS DOMINI PROTEGAT ME, 1520.

DAT DE HAND DES HEEREN MY BESCHERME, 1520.

III. De derde heeft de zelve voorzyde als de naaſtvoorgaande, en op de keerzyde den gekroonden Roomſchkoninglyken Arend met het wapenſchild van Ooſtenryk op de borſt, omvangen door deezen letterzoom;

CVNCTA MENSVRA NVMERO ET ORDINE, 1520.

ALLES DOOR MAAT, GETAL EN SCHIKKING, 1520.

In de zelve dagen, dat de Keizer de Staatszaaken op deezen voet ſtelde, bepaalde hy ook met openbaare bevelbrieven de ſchraapzugt der Geeſtlyken, niet alleen in het vorderen van nieuwe (2) Tienden, die hunne Voorzaaten in deeze Geweſten nooit genooten hadden, maar zelf in het vermeerderen hunner bezittingen, en gaf dierhalven een uitdrukkelyk bevel, datmen voortaan geene (3) Leengoederen, Erfgoederen, Pagten, of wat van die natuur was, aan eenige Geeſtlyke perſoonen of Godshuizen zoude moogen verkoopen, overdraagen, vertieren of verwisſelen.

(2) Placcaatboek der Staaten van Utrecht II. deel fol. 442.

(3) Groot Placcaatboek der Staaten van Holl. enz. III. deel fol. 395. & 396.

Ondertusſchen dat deeze wetten tot welſtand der Nederlanderen gegeeven wierden, en dat Floris van Egmond Heer van Yſelſtein, die 't bevel over 's Keizers ruiterye voerde, met de Gemagtigden der Keurvorſten, om de voorbereidſelen tot de Krooning gereed te maaken, naar Aken gezonden was, hadtmen de Keurvorſten tegens den geſtelden tyd derwaart verzogt; maar deezen reeds

1520 te Keulen gekoomen, hoorende dat die Stad van de peſt geweldig beſmet was, verzogten den (1) Keizer, om niet in 't gevaar te loopen, eene andere plaats te willen verkiezen, wyl zulks meermaalen gedaan, en dat Robert zelf te Keulen tot Roomſchkoning gekroond was. De Ingezetenen van Aken, die reeds groote koſten gemaakt hadden, berigt van zoodaanig een voorneemen krygende, en den Keizer het naadeel datze hierdoor zouden lyden aantoonende, midsgaders dat de ziekte binnen hunne muuren zoo groot niet als het gerugt was, bragten zooveel te weege, dat de Keizer, hunne klachten en de oude gewoonte, midsgaders de inſtelling der Gulde Bulle overweegende, eindelyk beſloot van 'er de Kroon te ontfangen, en zondt tot dit einde Maximiliaan Heer van Zevenbergen naar Keulen, om ook de Keurvorſten tot dit beſluit te beweegen. Des de Geeſtlyke Keurvorſten van Ments, Trier en Keulen, verzeld van de Gezanten der Waereldlyke Keurvorſten van Boheme, van Brandenburg, en van Sakſen, welke laatſte Frederik door ziekte te Keulen verbleef, zich op de reis begaven, en den eenentwintigſten van (2) Wynmaand, met groot gevolg van Edellieden en Krygsknegten, te Aken hunne intreede deeden. Wyl deeze Stad onder het Keurvorſtendom van Keulen behoorde, en dat die Aardsbisſchop de naaſte was om den Keizer te kroonen, zyn de Gelaſtigden, voornaamenlyk de Bisſchop van Luik, de Heeren van Yſſelſtein en Zevenbergen by den zelven vergaderd, ſchikkende eens ieders ampt tot de aanſtaande plechtigheid. Andere omſtandigheden wierden middelerwylen weder door andere Keurvorſten beſteld, voor welken het bloote Zwaard van Staat, mids de Keizer nog niet verſcheenen was, alom gedraagen wierdt.

(1) Hartm. Mauri Coronat. Caroli V.

(2) Hartm. Mauri Coronat. Caroli V.

Den volgenden dag kreeg men kennis, dat Keizer Karel met de bloem des Nederlandſchen Adels, verſterkt door een wakkeren hoop Ruiters en Voetknegten, vaſt naderde; waarop de Duitſche Vorſten hem een half uur buiten de Stad te gemoet reeden, voor den zelven gekoomen van hunne paerden klommen, en eerbiediglyk begroeteden; als de Keurvorſt van Ments hem uit den naam van allen verwellekoomd, geluk gewenſcht en hunne Perſoonen en Staaten onder de beſcherming zyner Majeſteit bevoolen hadt, zynze door den Kardinaal van Saltsburg voor den Keizer bedankt, te paard geſteegen en ſtedewaart gereeden; omtrent de poort verſcheen de Keurvorſt van den Palts, die even aankwam, en op de zelve wyze als zyne Deelgenooten de plicht aan den Keizer aflei, welke dus, alengs tot binnen de muuren gekoomen, van de Burgermeeſteren en Raaden (3) ontfangen en begroet wierdt; aan deezen, op dat de Keizer onverhinderd gekroond mogt worden, eenen brief tot dit einde vertoond zynde, trok al de Stoet in deeze ſchikkinge voort: de Keurvorſten van Trier, van den Palts, en de Gezant van Brandenburg gingen voor; deezen volgde Ulrik van Papenheim, die het Ampt van Maarſchalk des Ryks voor den Keurvorſt van Sakſen bekleedde en het bloote Zwaard droeg voor den Keizer, welke naa den zelven kwam in 't goude en zilvere Laken gekleed en met eene gepluimde muts op het hoofd; een weinig agter hem gingen de Keurvorſten van Keulen en Ments, midsgaders de Gezant van Boheme. De Gezanten van den Paus en van den Engelſchen Koning weigerden agter de Keurvorſten te volgen, om de waardigheid hunner Heeren niet te verminderen. Oneindig ſcheen 't getal der menſchen, dat 'er van allerley ſtaat, ouderdom en kunne op de been was; de voornaamſten welken den Stoet verzelden waren de Vorſten van Anhalt, Sakſen en Gulik, beſtuuwd van uitgeleeze manſchap; de Hovelingen der Vorſten prachtig uitgedoſt, Amptenaars, Kamerlingen, Stadhouders, Ridders van 't Guldevlies, 't zy Spanjaards, Duitſers of Nederlanders, ook veele ſoorten van Geeſtlyken maakten geen ge-

(3) Hartm. Mauri Coronat. Caroli V.

1520 gering deel; wyders volgden drie bedienden, op hunne kleederen met dubbele Arenden getekend, werpende aan alle zyden geld onder het volk te grabbelen; ook droegen de Kanonniken dier Stad het overmaatige beeld van Keizer Karel den Grooten, des zelfs hoofd in eene kasfe, en andere Heiligdommen ten toon; eindelyk wierdt de ganfche vertooning door de wagt dier Stad beflooten, aan welke het paerd des Keizers gegeeven wierdt; wandt zoodra de Keizer aan de poort van S^t^. Jacob, daar de Kanonniken hem wagteden, gekoomen was, klom hy, volgens oude gewoonte, van zyn paerd, kufte het kruis en begroette de heiligdommen, voorts fteeg hy op een ander paerd en deedt zyne intreede, omfingeld van tweehonderd lyfwagten, eensdeels Hoogduitfen, andersdeels Nederlanderen, die hem gezaamenlyk naar de Kerk geleidden, en dus het werk van dien dag voltrokken.

(1) Hartm. Mauri Coronat. Caroli V. Op den drieëntwintigften (1) van Wynmaand, die tot de plechtigheid gefteld was, begaven de Geeftlyke Keurvorften zich vroeg in den morgen naar de Hoofdkerk om den toeftel te bereiden. Zoodra de Keizer met hoflyken Stoet derwaart naderde, gingen de gemelde Keurvorften, in priefterlyk gewaad, met verfcheidene Heiligdommen hem te gemoet, den zelven eerbiediglyk met voor- en tegenzangen ontfangende en voor het hooge Altaar geleidende, daar zyne Majefteit op de knien viel, terwyl de Keurvorft van Keulen den Hemel badt om zyne genade over den Keizer Karel uit te ftorten, op dat dees zyn Volk wel mogt beftieren. Dit gedaan zynde wierdt de Keizer door twee Keurvorften opgeregt, en de Kerk middelerwylen met lieflyk Muzyk vervuld. Wanneer de Keizer andermaal knielde, en nevens hem alle Vorften en Geeftlyken, gaf de Keurvorft van Keulen, die alleen met den Aardsbisfchoplyken ftaf in de hand over einde ftondt, den Keizer den zegen, en den zelven allen voorfpoed toegewenfcht hebbende vroeg 1520 hy, of de zelve van voorneemen was het Algemeen Geloof te houden, de Kerk, het Keizerryk, de Wetten, de Weduwen en Elendigen uit al zyn vermoogen te verweeren en te befchermen, en den Paus fchuldige gehoorzaamheid te bewyzen; de Keizer, deeze punten beloofd hebbende, wierdt voor 't Altaar gebragt, daar hy den gewoonen eed afleidde: federt weder op zyne plaats gekeerd, vroeg de Keurvorft van Keulen den Omftaanderen, of zy den Keizer gehoorzaam en onderdaanig zouden weezen; 't gene met gejuig wierdt toegeftemd: waar op de Keurvorft gebeeden hebbende, den Keizer met Heilige Olie het hoofd, de borft, de fchouders en de handen zalfde, zingende den Latynfchen Zang, *Vreede zy u, ik zalf u tot Koning met de Heilige Olie in den naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geefts.*

Hiernaa de Keizer als een Diaken verkleed zynde, vereenigden zich de drie Geeftlyke Keurvorften, die den Keizer het bloote zwaard van Karel den Grooten overgaven, dat in de fcheede geftooken en hem op de zyde gehangen wierdt; in dien zelven tyd fchoof die van Keulen den Keizer eenen ring aan den vinger, en hing hem den mantel van Karel den Grooten om de fchouders; vervolgens gaf hy den zelven den gouden Schepter, en Ryksappel; en gezaamenlyk (2) zettedenze hem de (2) Hartm. Mauri Coronat. Caroli V. Kroon op het hoofd, alles onder de hiertoe gebruikelyke wyze van zeggen. Dit gedaan zynde tradt de Keizer voor 't Altaar, en zyne hand op het Euangelie leggende deedt deezen eed; *ik betuige en beloove voor God en zyne Engelen, de wetten in ftand te houden, gerechtigheid te pleegen, de rechten des Ryks te bewaaren, den Roomfchen en andere Kerkvoogden en Leenmannen behoorlyke eere te bewyzen, de Kerklyke giften te befchermen, Kriftus my helpende dapperheid en waardigheid verleenende.* Toen zulks verrigt was geleidden de Keurvorften van Ments en

1520 en Trier den Keizer naar boven, en ftelden hem op een fteenen zetel, daarze hem de inftellingen der huldiginge voorlazen en zyne befcherminge verzogten; het zelve deeden ook de Kanonniken dier Kerke, van welken hy, naar oude gewoonte, tot Medelid in hunne vergadering wierdt aangenoomen; de Keizer, zulks gehoord en met het zwaard van Karel den Grooten veelen tot Ridders geflaagen hebbende, tradt weder naar beneden, offerende een ftuk gelds van tien Dukaaten op het Altaar, hier in naar maate van de andere Vorften en Heeren gevolgd, die hem naar het Stadhuis geleidden, daar een Koninglyke maaltyd voor den zelven en voor de Vorften en Stenden van 't Keizerryk bereid was.

Dus verre hadt de Landvoogdes Margarita, (1) verzeld van Germana van Foix Weduwe van Koning Ferdinand, onlangs met den Markgraaf van Brandenburg getrouwd, met verfcheidene Vrouwen en Jufferen, al dit fpel van eene verheeve plaatfe, die voor haar aan de regterzyde van het Altaar gemaakt was, geheel naauwkeurig gezien, en vertrok met dien fleep naar haar verblyfplaats, daarmen een gebraaden Os, gevuld met kleiner dieren, het volk ten befte gaf, alleenlyk wierdt 'er een ftuk uit gefneeden voor 's Keizers tafel, die, nevens verfcheidene anderen, op de Zaal van het Stadhuis wierdt aangerigt; wandt afzonderlyk aten de Keurvorften, de Bisfchoppen, de Raaden des Keizers, de Magiftraat van Aken en de Gemagtigden van Neurenberg; welke Stad de Kroon, den Schepter en andere fieraaden van Keizer Karel den Grooten bewaart, en tot deeze plechtigheid overzendt. Ondertusfchen, dat 'er voor 't Paleis uit heimelyke buizen door twee pylaaren, op welken een Arend en een Leeuw verbeeld waren, voor de gemeente Wyn liep, en dat Ulrik van Papenheim Ondermaarfchalk des Ryks zyn paerd, tot omtrent aan den buik, in eenen hoop havers, die op de Markt lag, leidde, en den zelven met eene zilvere maat aan 't volk omdeelde, was de Keizer op de Zaal geklommen, daar Jan Markgraaf van Brandenburg, Onderfchenker des Ryks, den Keizer het handwater aanboodt in een goud vat, 't welke van den Paltsgraaf vaftgehouden wierdt; anderen reikten den handdoek om te droogen. Wanneer de Keizer gezeten was, en de Keurvorft van Trier den zegen gefprooken hadt, wierdt het Zegel des Ryks door de drie Geeftelyke Keurvorften voor den Keizer gefteld, welke het zelve den Keurvorft van Ments naauwlyks hadt aanbevoolen, of de fpys wierdt opgedifcht, en de Keurvorft van den Palts bragt de eerfte fchotel voor den Keizer, dus vervolgens alle Keurvorften hunne ampten waargenoomen hebde, is de tafel met uitgezogte lekkernyen vervuld; fommigen onder fierlyke korften in de gedaante van Kafteelen, Boomen, Arenden, Leeuwen of andere zinnelykheden, die de Landen van den Keizer verbeeldden. Als de maaltyd omtrent vier uuren geduurd hadt, is de Keizer door verfcheidene Vorften naar zyn verblyf geleid, daar hy de zelven den volgenden dag op een deftig avondmaal onthaalde.

De meefte Vorften, de plechtigheid hiermede geëindigd ziende, vertrokken in 't korte naar Keulen. De Landvoogdes Margarita en de Heer van Raveftein namen den weg naar Brabant. De Keizer, den naaftvolgenden dag de Mis in de Kerke bywoonende, hoorde door den Keurvorft van Ments de bulle van den Paus leezen, door welke de Opperkerkvoogd de verkiezing goed keurde, en aan Karel vryheid verleende om den tytel van gekoozen Keizer te voeren. 't Zy nu uit hoofde van den Pauslyken brief, 't zy door 't vermoogen van 's Keizers huldiginge, ik meene, dat de volgende penningen ter gedachtenisfe deezer verheffinge gemaakt zyn.

(1) Hartm. Mauri Coronat. Caroli V.

I. De

♀

F

♀

M.

I. De eerſte, eene penningplaat, vertoont het konſtige borſtbeeld van den nieuwgevestigden Keizer, by uitneemendheid ſierlyk toegetakeld, hebbende deeze tytels in den rand;

KAROLVS V ROMANORUM IMPERATOR, HYSPANIARUM REX.

KAREL DE VYFDE KEIZER DER ROMEINEN, KONING VAN SPANJE.

II. Op de voorzyde van den tweeden ſtaat het zelve afbeeldſel, doch met de andere wang voorgekeerd, blootshoofds, en de borſt en ſchouder met een harnas gedekt; nevens het zelve ziet men de twee eerſte letters van zynen naam en tytel, KEIZER KAREL, en in den boord leeſtmen,

CHARLES PAR LA GRACE DE DIEV ROI DE.

KAREL DOOR GODS GENADE KONING VAN.

Welke afgebrooke zin uit de wapens, die op de tegenzyde ſtaan, volkoomen gemaakt kan worden; wandt men vindt in het eerſte en vierde deel van 't Schild niet den Roomſchkoninglyken, maar Keizerlyken Arend met twee koppen; in het tweede deel Kaſtilië en Leon, en in het derde deel Ooſtenryk en Borgonje, dus de voornaamſte Landen die onder zyn gebied ſtonden; alles gedekt met de Roomſchkoninglyke Kroone en omvangen door deezen letterzoom;

GETTONS POUR LA CHAMBRE DES COMPTES A LILLE.

LEGPENNINGEN VOOR DE KAMER DER REKENINGEN TE RYSSEL.

 III. De

M.

III. De derde, op dit zelve geval ter eere van den Keizer gemaakt, draagt wydloopiger en grooter tytels dan hy in de tien eerste jaaren van zyn Keizerlyk gebied gebruikt heeft, en schynt my uit loutere vleizugt aan hem toegewyd; wandt men vindt rondom zyn borststuk deeze eernaamen;

IMPERATOR CAESAR CAROLVS V, HISPANIARUM AC VTRIVSQUE SICILIARUM ET IERVSALEM REX, ARCHIDVX AVSTRIÆ, PIUS, FELIX, AVGUSTUS.

DE HEERSCHER KEIZER KAREL DE VYFDE, KONING VAN SPANJE, VAN BEIDE DE SICILIËN, EN VAN JERUSALEM, AARDSHERTOG VAN OOSTENRYK, DE GODVRUGTIGE, DE GELUKKIGE, DE VERMEERDERAAR.

Geduurende 's Keizers Krooning hadden de Geldersen, onaangezien het bestand, (1) Nieuwpoort, dat niet verre van Schoonhove aan de overzyde van de Lek gelegen is, overrompeld, uitgeplonderd en verbrand. De Borgonsen hierdoor getergd joegen hen naa, en kreegen eenigen, onder deezen sommige Edellieden van aanzien, gevangen, welken zonder onderscheid als Verraaders des Lands gestraft, en op raders ten toon gesteld zyn. Aan den anderen kant hadt de Hertog van Gelder zekeren toeleg op Emrik om die Stad by verrasfing in te neemen, en riep met dit inzigt den Grooten Pier en des zelfs schepen te hulpe; doch het verraad wierdt ontdekt, zoodat de aanslag te niet ging, en (2) Groote Pier, bespeurende dat de Geldersen de vryheid zoo niet behartigden als hy gedacht hadt, begaf zich tot een gerust leeven binnen Sneek, alwaar dees vermaarde Zeerover, den agtienden van Wynmaand deezes jaars, den geest gaf.

(1) Vervolg der Divisie Chron. door Eldert de Veer fol. 8. verso.

(2) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 602.

De Keizer middelerwylen, het groote werk zyner Krooninge voltrokken ziende, begaf zich naar Keulen, van waar hy de Duitsche Stenden door brieven, (3) tegens den zesden van Louwmaand des volgenden jaars eenentwintig, op den Ryksdag te Worms beriep, om veele zaaken, die sedert den doodt van Keizer Maximiliaan verloopen waren, te herstellen. Ook kreeg de Keizer omtrent deezen tyd Wirtenberg (4) onder zyn gebied; wandt Ulrik, dit Hertogdom en andere zyner Staaten voorheen gelukkig beheerscht en niet weinig vergroot hebbende, was eensdeels door het schatten en scheeren, andersdeels door 't onmatig jaagen in geweldigen haat zyner Onderdaanen gekoomen,

(3) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 51.

(4) Hubners Staatkundige Hist. V. deel pag. 357.

1520 men. Hier ſloeg nog by, dat zyn Schutter te Reutlinge onder den dronk dood geſmeeten was, en hy, den daader te vergeefs geëiſcht hebbende, de wapens in 't voorgaande jaar opvattede, de gemelde Stad overviel, bemagtigde, en aldaar eenen Voogd ſtelde: maar de Broederſchap van S[t]. Joris Schild of de Zwaabſche Bondgenooten namen zooveel deels in de belangen van de Ryksſtad Reutlinge, datze den Hertog Ulrik dierhalven den oorlog verkondigden. En, hoewel dees zich kloekmoedig te weer ſtelde, en vyftienduizend Zwitſers om zich te dekken in zynen dienſt nam, 't was vrugtloos; wandt zyne verbondene vyanden vermogten zooveel by de Zwitſers, dat deezen hunne knegten t'huis riepen, en Hertog Ulrik hierdoor buiten ſtaat bragten zich en zyn gebied met zyne overige benden te konnen beſchermen, voorts uit zyn Land en naar 't Graafſchap Montpelgard dreeven, dus het ganſche Hertogdom Wirtenberg overmeeſterden, dat de Zwaabſche Bondgenooten nog in dit jaar aan den nieuwen Keizer (1) verkogten, welke, Hertog Ulrik in den Ryksacht geſteld hebbende, Wirtenberg, zoowel gelegen aan de Ooſtenrykſche Erflanden, in bezitting nam, en ſtraks het geld aldaar met zyn afbeeldſel en tytelen, als van den wettigen Heerſcher, deedt beſtempelen; van welke munt de volgende ſtukken ons hier tot bewys ſtrekken. 1520

(1) Chron. Spalatini apud Menckenium Scrip. Germ. Rer. Tom. II. fol. 600.& J. W. Imhofii Not. S. Rom. Imp. Procerum. fol. 196.

L.

L.

L.

I. Het borſtbeeld van den Keizer, met de Kroone op het hoofd en de Guldevlies Ordere aan den hals, ſtaat op de voorzyde van de eerſte munte, binnen deeze tytels;

CARoLus ROmanorum IMPerator, ARchiDVX AVSTriæ, 1520.

KAREL KEIZER DER ROMEINEN, AARDSHERTOG VAN OOSTENRYK, 1520.

Op de tegenzyde zietmen vier wapenſchilden, van welken de twee bovenſte nieuw Ooſtenryk en oud Borgonje verbeelden, de twee onderſten zyn wegens de aangewonne Landen, als drie zwarte Hertshoornen op een goud Veld (2) voor 't Hertogdom Wirtenberg, en eenige

(2) Les Souve-

1520 eenige ruiten beurtling van goud en zwart voor het Hertogdom Tek, en dewyl dit ftuk 1520
in de Hoofdftad van 't Hertogdom Wirtenberg gemunt is, leeftmen in den rand,

rains du Monde Tom. I. pag. 384.

MONETA NOVA AVREA STVTGARDIÆ.

NIEUWE GOUDE MUNT VAN STUTGARDE.

II. De tweede draagt op 't voorftuk het wapen van Ooftenryk, en op het agterftuk dat van Wirtenberg, midsgaders in den eenen en den anderen rand deezen letterzoom;

CARoLus V. IMPerator, ARchiDVX AVStriæ,
DVX WIRTENbergæ. 1520.

KAREL DE VYFDE KEIZER, AARDSHERTOG VAN OOSTENRYK, HERTOG VAN WIRTENBERG, 1520.

III. Het afbeeldfel van den verjaagden Hertog wordt op de eerfte helft van de derde munte met dit omfchrift gevonden;

VLricus DVX WIRTenbergæ ET TECK, COmes
MOntis BELlicardi.

ULRIK HERTOG VAN WIRTENBERG EN TECK,
GRAAF VAN MONTPELGARD.

De wapens van Wirtenberg en Tek zyn in het bovenfte deel van 't gevierendeelde Schild, dat zich op de andere helft vertoont, te vinden, en in het onderfte deel wegens Banierdraager des Ryks een ontwonde banier met den Keizerlyken Arend, wyders voor 't Graaffchap Montpelgard twee goude Voorens op een rood Veld: alles beflooten door deeze geheiligde Spreuk;

DA GLORIAM DEO OMNIPOTENTI, 1517.

GEEF DEN ALMAGTIGEN GOD DE EER, 1517.

Boven dit alles zietmen den Keizerlyken Arend in deeze munt gedrukt, welke de oorzaak is dat ik dezelve hier vertoone, en my doet befluiten, dat het geld van den verdreeven Hertog afgezet, en niet gangbaar gehouden wierdt, dan naa het zelve met het teken des Ryks beftempeld en dus weder gewettigd was.

Behalven de zaken van Staat, baarden die der Kerke den Keizer geen geringe bekommernis; wandt de verfchillen in 't Geloof liepen dagelyks hooger, omdat Luther (1) den Paus over de misbruiken wat hard gefchreeven, de fchuld der verwyderinge op de bitterheid van Ekkius geleid, en zyn boekje van de Kriftelyke Vryheid, in 't welke de magt der Pauzen niet weinig beftreeden wierdt, aan het Kerkhoofd gezonden hadt; nogtans beloofde hy, zoomen zyne vyanden wilde beteugelen, en hem niet perfen tot het wederroepen zyner fchriften, of bepaalen in de uitleggingen der Heilige Bladen, dan zoude hy zich gemaklyk laaten vinden. In de zelve dagen gaf hy zyn opftel van

(1) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 33. & feq.

1520 van het biechten in 't licht, en beweerde, datmen niet op de belydenis der zonden, maar op de belofte van God, die de zonden vergeeft, moet betrouwen; en dewyl het vertellen der misdryven den mensch niet mogt helpen, het dierhalven noodig was den Almagtigen te biechten, en vooral de zonden te verlaaten, en het leeven te beteren. In andere schriften docht hem billyk, goed en voordeelig het Nagtmaal des Heeren even als de Bohemers, naar de instelling van Kristus en de Apostelen, onder beide gestaltenissen aan eenen ieder uit te deelen; en hoewel hier niets dan 't besluit der Lateraansche Kerkvergaderinge tegen streedt, echter wierdt zulks als onrechtmaatig uitgekreeten, en eerlang verscheidene schriften van dien Leeraar, naamenlyk die van de boete, den ban, den aflaat en voorbereiding tot den dood, door de Godgeleerden van Loven (1) en van Keulen, met algemeen besluit als godloos en schandelyk geoordeeld waardig verbrand te worden; ja datmen den Schryver ter wederroepinge zoude dwingen. Maar Luther bewees hieruit de ongemeene bitterheid en den Onkristelyken handel dier Godgeleerden, en klaagde den nieuwen Keizer over deeze onbillykheid en lastering, die men, zonder op zyne stellingen te antwoorden, tegen hem uitwierp; hy badt dierhalven den Keizer, volgens des zelfs veel vermoogend gezag, de Kristelyke Leer en hem tegen zulk een geweld te beschermen, en den nederigen voor den hoogmoed des magtigen te bevryen. Op gelyke wyze schreef hy de Stenden des Ryks, en betoonde de oorzaak van al den twist en den haat alleenlyk om 't verbeteren der oude dwaalingen, en 't verbreiden der waare Leere te zyn.

(1) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag 37.

Onlangs hiernaa poogde hy zich door brieven by den Keurvorst van Ments en den Bisschop van Merseburg te verantwoorden; doch die vonden weinig ingang, omdat ieder voor den ban en Kerklyken bliksem van Paus Leo vreesde, die ondertusschen te Rome eene bulle tegen de Leering van Luther smeedde, en eerlang in Duitsland deedt verkondigen: door de zelve (2) wierden eenenveertig stellingen uit de schriften van Luther eensdeels als Kettersch en aanstootelyk, andersdeels als vermetel gedoemd, en hem zestig dagen gegeeven om zyne herroeping naar Rome te zenden, of die zelf onder vrygeleide derwaart te brengen, op straf van den ban en der uitwerpinge zoo hy zulks weigerde, zelf voor die hem zouden beschermen op gelyke boete, en 't verlies van alle Waardigheden en Leengoederen. Verschillende beweeging bragt dit in de gemoederen der Duitsen, en by veelen groote ontsteltenissen aan 't dryven: Luther, dien 't voornaamenlyk trof, beriep zich van 't harde vonnis op de Kerklyke Vergadering, en noemde (3) den Paus, die hem onverhoord verweezen hadt, eenen dwingeland, eenen hovaardigen veragter der Kerke, ja den Antikrist zelven, en was gereed dit zyn zeggen te bewyzen, als 't zynen Oversten behaagde. Dierhalven badt hy den Keizer en andere Overigheden om de eer van God, datze de Kerklyke Vergaderingen voorstaan, den Paus beteugelen en des zelfs bevel niet, dan naa het geding met orde geëindigd was, wilden uitvoeren. Ondertusschen maakte Luther zyn schrift van de Babilonische gevangenisse gemeen, in het zelve vergeleek hy 't Pausdom (4) by het Babilonische Ryk en de heerschappy van Nimrod; ook handelde hy in het zelve over de Verbondstekens (5) der Kerke, van welke hy den Doop, het Nachtmaal en de Boete erkende, maar de Vorming, Wying, het Huuwelyk en de Zalving als ongegrond afzonderde.

1520

(2) Maimbourg Hist. du Lutheran. Tom. I. pag. 51.

(3) Hist. der Reform. door L. Seckendorf I. deel fol. 132.

(4) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 48.

(5) Sacramenten.

Onderwylen hadtmen Frederik den Keurvorst van Sakfen, om 't beschermen van Luther en des zelfs Leeringe, te Rome niet weinig verdacht gehouden en beschuldigd; maar Frederik verschoonde zich op zoo gevoeglyke wyze, dat de Paus niet alleen genoegen nam, maar zelf hoope kreeg door hem het geding te eindigen: met dit oogmerk zondt hy zyne Gelastigden Marinus Car-

1520 Carraciolus en Jeronimus Aleander naar Keulen, hebbende tot medehelpers en getuigen Pieter Bononius Bisschop van Tergeste, en (1) Bernard Bisschop van Trente; deezen voor den Keurvorst gekoomen stelden, naadatze hem hoog gepreezen hadden, het gevaar, dat Duitsland door het schryven van Luther dreigde, voor oogen, en begeerden eindelyk, dat de Keurvorst alle boeken van Luther verbranden, en den Leeraar aan 't leeven straffen of den Paus overleveren zoude. Doch de Keurvorst, alzoo dit stuk gewigtig was, naa eenige dagen uitstel genoomen te hebben, betoonde, dat de bitterheid van 's Pauzen Gemagtigden de verwydering grooter gemaakt hadt, dat men Luther met goede bewyzen uit de Heilige Schrift zoude overtuigen, hy zoude dan doen dat hy vermogt en betaamelyk was. Vermids dees handel tegen den zin van alle Gelastigden, en dus in tegenwoordigheid des Bisschops van Trente eindigde, zoo heeft de zelve het gevaar, dat uit deeze verdeeldheid te wagten stondt, op den volgenden penning uitgedrukt. 1520

(1) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 52.

h.

M.

Het borststuk van den Myterdraager, die Bernard van Gleus (2) geheeten, in Tirol gebooren, en in het veertiende jaar deezer eeuwe tot deeze waardigheid verheeven was, zietmen op de voorzyde afgebeeld, hebbende deezen kring van letteren;

(2) Hubners Staatkundige Hist. VIII. deel pag. 214.

BERNARDus EPiscopuS TRIDENTINus aETATIS SVaE XXXVII.

BERNARD BISSCHOP VAN TRENTE, ZYNS OUDERDOMS XXXVII.

Het wapenschild zyns Bisdoms, een zilver Veld met eenen zwarten Arend, en, zoo ik meene, dat zyns Stams zyn op de keerzyde door den Bisschoplyken myter gedekt, tusschen de zelven vertoont zich een bondel pylen, en op des zelfs band staan deeze letters VNITAS, *EENDRAGT*; wyders leest men deeze heilzaame en op dien tyd toepasselyke spreuk (3) van onzen Zaligmaker in den rand;

(3) Euangel. van Mattheus Cap. XII. vers 25.

OMNE REGNVM IN SE DIVISVM DESOLABITVR, 1520.

EEN IEDER KONINGRYK, DAT IN ZICH VERDEELD IS, ZAL VERWOEST WORDEN, 1520.

De Keurvorst Frederik, in dit stuk geweldig bekommerd, poogde de gedachten van Erasmus, dat pas te Keulen, hier over te weeten; tot dat eindelyk verzogt hy den zelven rondborstig zyn gevoelen over deeze beroerte te openbaaren, op het welke Erasmus, geheel beschroomd in diergelyke zaaken, eindelyk halflachgende antwoordde, dat Luthers (4) onderneeming dubbel gevaarlyk was, dewyl hy de buiken der Monniken en de Kroon van den Paus te gelyk aangreep: ja men vindt, dat hy in dien tyd eenige vaste stellingen ten voordeele van Luther geschreeven heeft, welken hem in 't vervolg

(4) Hist. der Reform. door Seckendorf I. deel fol. 135.

1520 volg niet weinig bevreesd maakte. Hierdoor vonden de Pauslyke Gemagtigden by den Keurvorst minder ingang, nogtans dreevenze styf en sterk, datmen de geboden van het Hoofd der Kerke gehoorzaamen en dus de boeken van Luther verbranden moest. Wanneer men zulks te werk stelde, en Luther van dit bedryf berigt was, riep hy alle Leerlingen te Wittenberg by een, en tradt met de zelven, gevolgd van een aanzienlyk getal Godgeleerden, den tienden (1) van Wintermaand, naar een groot vuur, in het welke hy het Pauslyke recht, de nieuwuitgekoome bulle, de schriften van Eckius, en andere boeken openlyk verbrandde. Den volgenden morgen vermaande hy, onder 't leezen zyner lessen, de toehoorders, datze zich niet alleen zouden vergenoegen met het vernietigen der schriften, maar zich vooral zouden wagten voor de schaadelyke Leeringen, die in de zelven gemeld stonden.

(1) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 53 & Seckendorf. fol. 136.

Hoe zorglyk deeze geestlyke vlam den jongen Keizer in de oogen flikkerde, en welke bekommeringen zy hem baarde, nogtans liepen de ontsteltenissen van zynen Zwager Kristiern Koning van Deenmarke vry hooger; wandt dees by 't leeven zyns Vaders tot Koning van Zweede verklaard [volgens den grondslag eertyds hiertoe geleid door de manmoedige Vorstin Margarita, Dochter van Waldemarus den Derden Koning van Deenmarke, Gemaalin van Haquinus den Zesden Koning van Noorwege, die naa 't vangen van Albert Koning van Zweede, in 't laatste der veertiende (2) eeuwe, de drie afgezonderde Noordsche Ryken vereenigd hadt] was, onaangezien zyne Voorzaaten deeze heerschappy bezeten hadden, eenige jaaren naa den dood zyns Vaders, door den aldaar gebiedenden Ryksvoogd Steno Sture van den Troon gehouden; maar eindelyk door huuwelyk (3) met den Vorst der Nederlanden en Koning van Spanje, midsgaders door handelingen van Vriendschap met Vrankryk, Poole, Schotland, Saksen, Brandenburg en de Hanze Steden zich verbonden hebbende, waande sterk genoeg te zyn om zich door 't geweld meester te maake van een gebied, 't gene hem, schoon door hooger bestiering scheen toegeweezen, echter geweigerd wierdt; dierhalven, om eenen ieder indruk van zynen gerechtigen eisch te geeven, heeft toen deeze munt gemeen gemaakt. 1520

(2) Hist. van Zweede door S. Puffendorf pag. 134.

(3) Hist. van Zweede door S. Puffendorf pag. 250.

O.

Op het eerste deel zietmen den Koning met de Kroone op het hoofd, den Schepter in de eene en den Ryksappel in de andere hand, afgebeeld, zittende op zynen Troon, en omvangen door deeze tytels;

CHRISTIANNVS DEI GRACIA REX DACIAE, SVECIAE, AC NORVEGIÆ.

KRISTIAAN DOOR GODS GENADE KONING VAN DEENMARKE, VAN ZWEEDE EN VAN NOORWEGE.

Het gekroonde wapenschild, dat op het andere deel gevonden wordt, voert drie Luipaarden voor Deenmarke, drie Kroonen voor Zweede, een Leeuw met een byl voor Noor-

1520 Noorwege, een Draak voor Gotland, over de zelven een Kruis voor Oldenburg, belaaden met een Opperschild, dat in het eerste en vierde deel twee Leeuwen heeft voor Sleeswyk; in het tweede deel een Schildtje, rondom het zelve drie spykers en even zooveel bladers voor Holstein; in het derde deel eene Zwaan met eene Kroone aan den hals voor Stormarië; en over alles heen twee balken voor Delmenhorst: zynde dit beslooten door deeze woorden uit het boek der (1) Wysheid; 1520

(1) Cap. IX. vers 7.

XPistuS IHsuS ELEGIT ME REGEM POPVLO SVO IN, ANnO DOmini 1518.

KRISTUS HEEFT MY TOT EENEN KONING VERKOOZEN OVER ZYN VOLK, IN 'T JAAR DES HEEREN 1518.

Koning Kristiaan, om zynen eisch klem te geeven, hadt ondertusschen een talryk heir verzaameld, trok met het zelve naar Zweede, en wierp het beleg voor Stokholm; doch de Ryksvoogd Steno Sture hem in eene ontmoetinge veel volks afgeslaagen, en t'evens de hoope benoomen hebbende van het Ryk te zullen vermeesteren, wendt hy 't over eenen anderen boeg, en wist door eenen slinkschen trek, onder voorwendsel van een verbond te willen opregten, zes Zweedsche (2) Edellieden tot Gyzelaars te krygen, die hy straks, tegen zyne beloften naar Deenmarke vervoerde, in de gevangenis wierp, en zyne wrok tot in 't begin van dit jaar sleepende hieldt, wanneer hy eindelyk zyne kans gunstig waande, 't zy door de Zweedsche onlusten, gereezen tegen den Aardsbisschop Gustaaf Trolle, die van zynen aanhang was, en in wiens plaats de Aflaatprediker Angelus Arcimboldus, welke door zynen Koophandel meer dan een millioen Dukaaten uit de drie Noordsche Ryken bekoomen hadt, door de Zweeden was aangesteld; 't zy omdat de Paus dat Ryk in den ban (3) gedaan, en de uitvoering aan hem opgedraagen hadt: by deeze gelegenheid den togt hervattende viel hy met groote Krygsmagt in Zweede, alwaar 't geluk hem beter dan voorheen begunstigde; wandt de Ryksvoogd, die tegen hem te velde kwam, in de eerste ontmoeting van de zynen verraadelyk geschooten zynde stierf aan de wonde, waardoor Kristiern, het vyandlyke Leger verstrooid, en de meeste Landsheeren onder gehoorzaamheid gebragt hebbende, met al zyne benden voor Stokholm rukte, welke Stad, op 's Konings beloften van allen haat af te leggen en de oude misbedryven te vergeeven, hem haare poorten (4) opende, waarop hy alles met Krygsknegten bezettede, en de Raaden en Stenden dwong te ondertekenen dat hy wettige Erfgenaam van het Zweedsche Ryk was, zich den vierden van Slagtmaand deedt kroonen, en bezwoer op het krachtigste, met het gebruik van 't heilig Verbondsteken, het verdrag met hen aangegaan te zullen onderhouden. Deeze plechtigheid wierdt met een Vreugdefeest van drie dagen beslooten, het einde van 't zelve was een begin van 't bloedbad, 't welke de Koning, ziende al de Grooten in 't net, aanrigtede, wyl hy beslooten hadt deezen zooverre te verdelgen, dat de Gemeente, hoe zwaar gedrukt, by gebrek van aanvoerderen geen nieuwe oproeren zoude konnen aanvangen. Dierhalven deedt hy, onaangezien den eed en de belofte, beurtling de Bisschoppen, Landsheeren, Ridders, Raaden (5) en veele der Stedelingen, zonder aanzien van geslacht of ouderdom, door het zwaard of

(2) S. Puffendorf Hist. van Zweede. pag. 255.

(3) S. Puffendorf Hist. van Zweede. pag. 256.

(4) S. Puffendorf Hist. van Zweede. pag. 259.

(5) S. Puffendorf Hist. van Zweede. pag. 262.

1520 of fchriklyker wyze ombrengen, en, opdat hem niemand mogt ontfnappen, heeft hy, toen dit woeden geëindigd was, eene algemeene vergiffenis verkondigd, en al die te voorfchyn kwam, weder op den zelven trant doen vermoorden. By deeze onmenfchlyke wreedheid, waardig ten fchrik van anderen in de gedenkfchriften te brandmerken, zal ik den penning, die op het veroveren van Zweede met het afbeeldfel van deezen Dwingeland gemaakt is, vertoonen, wyl dit werk geen geringen naafleep hadt. 1520

L.

(1) Hubners Geflagt Taf. 86.

Jan, Koning der drie Noordfche Ryken, hadt Kriftiern geteeld by (1) Kriftina, Zuster van den meergemelden Frederik Keurvorft van Sakfen, en deeze hadt hem den tweeden van Hooimaand des jaars veertienhonderdeenentagtig ter waereld gebragt; en, dewyl hy de eenige Zoon zyns Vaders was, volgde hy naa des zelfs overlyden in de uitgeftrekte heerfchappy: van welke de voornaamfte tytels, rondom zyn borftbeeld, dat hier in het harnas met de Ridderordere van 't Guldevlies op de voorzyde ftaat, dus gevonden worden;

CHRISTIERNVS Dei Gratia DANIÆ, SVECIÆ ET NORVEGiæ REX.

KRISTIERN DOOR GODS GENADE KONING VAN DEENMARKE, ZWEEDE EN NOORWEGE.

Vermids de haat zoo bitter tusfchen de Deenen en Zweeden, als tusfchen den Arend en de Slang was, die elkanderen vyandig zyn, en een geduurigen oorlog voeren, zoo heeftmen zulks door die twee vegtende dieren zinnebeeldlyk uitgedrukt, en met dit byfchrift verklaard;

DIMICANDVM.

TE BESTRYDEN.

(2) S. Puffendorf Hift. van Zweede. pag. 263.

Naadat Koning Kriftiern over de zeshonderd (2) onfchuldige menfchen moorddaadig van 't leeven beroofd, en zich zelven dus, by ieder die recht en billykheid waardeerde, affchuuwelyk gemaakt hadt, vertrok hy weder naar Deenmarke, laatende het Zweedfche Ryk in groote droefheid en geen

1521 mindere zugt tot wraake. Terwyl deeze broeide, vergaderden de Vorsten en Stenden van Duitsland in grooter getal dan voorheen op den Ryksdag te Worms, alwaar in verscheidene tyden verschillende zaaken verhandeld wierden, voornaamenlyk om den voortgang der Turken, die gansch Europa met overrompelinge dreigden, te stuiten; en dewyl hiertoe de herstelling en onderhouding der eendragt in het Ryk ten uitterste noodig was, te meer, mids de Keizer uit oorzaake van Spanje niet altyd tegenwoordig konde zyn, dierhalven bragtmen op 't tapyt eenen Raad uit alle Leden van het Ryk aan te stellen, welke in 't afweezen des Keizers het roer der regeeringe zoude bestieren. Ook zyn de oude Wetten vernieuwd en de nieuwe vermeerderd, (1) de Rechtbanken verbeterd, de Munt op gelyken voet, en bepaaling in de verkwistinge gesteld, midsgaders verbod aan alle jonge lieden gedaan zich niet in den Krygsdienst te verbinden zonder verlof hunner Overigheden. Hierenboven wierdt de tyd en de wyze tot den Italiaanschen togt overwoogen, om de oude bezittingen des Duitschen Ryks, meer door bedrog dan door de wapenen vervreemd, weder te winnen. Eindelyk terwyl ook verscheidene andere besluiten, zoo ten opzigte van 't bestier als van de ingesloopene feilen geregeld wierden, kwam het bedryf van Luther in aanmerking, en, opdat de gansche Vergadering van zyne zoogenaamde dwaalingen onderregt mogt zyn, wierdt aan 's Pauzen Gezant Aleander gehoor (2) verleend, welke in eene redenvoeringe, drie uuren duurende, uit al zyn vermoogen de Leerstukken van Luther, die zyns bedunkens de Kerke en den Staat even schaadelyk waren, poogde gehaat te maaken, en tot dit einde den Keizer opwekte, om die door des zelfs veelvermoogend gebod te dempen. Wanneer eenigen zulks toestemden, hielden anderen weder onbillyk den Leeraar ongehoord te verwyzen, en begeerden, dat hy op deeze zelve plaats zich van zyne beschuldigingen zoude verantwoorden, 't welke, schoon het Aleander in groote bekommering bragt, echter stand greep, nademaal de Keizer zulks toestemde, en den zesden van Lentemaand Luther door eenen bezegelden brief verzogt, zich binnen eenentwintig dagen naa den bestemden tyd derwaart te willen vervoegen; tot dit einde deedt hy den zelven door zynen Heraut, Kaspar Sturm, met een vrygeleide van veilig te gaan, te blyven en te keeren, niet alleen uit zynen naam, maar zelf uit dien der gansche vergaderinge verzekeren. 1521

(1) Coronatio Caroli V. apud Aquisgranum Hartm. Mauri.

(2) Hist. du Lutheran. par L. Maimbourg Tom. I. pag. 62.

Luther dus onderleid vertrok in Monniks gewaad van Wittenberg, zeggende tegen zyne vrienden, die hem, door 't mishandelen zyner boeken en 't voorbeeld van Jan Hus, deeze reis afrieden, *ik zal 'er gaan al ware 't dat 'er zooveele Duivels* (3) *tegen my opstonden als daar tegels op de daken zyn*; met dit opzet kwam hy den zestienden van Grasmaand te Worms, daar hy den volgenden dag, door eenen drang van nieuwsgierigen, in de vergadering geleid wierdt door den Graaf van Papenheim, Ondermaarschalk des Ryks, welke hem beval niet te spreeken, dan alleenlyk te antwoorden, op de zaaken die hem van wegens den Keizer zouden gevraagd worden. Men verhaalt, toen Luther naar de vergadering tradt, dat Georg van (4) Fronsberg, een dapper Krygshoofd, hem met de hand op de schouder zoude geklopt en gezeid hebben; *Monnikje, Monnikje, gy gaat zulken gang, en zulken stap doen, diergelyken ik en meenige Oversten zelf in onze ernstigste slagorde niet gedaan hebben. Zoo gy van een rechtmaatig gevoelen, en uwer zaaken kundig zyt, vaar voort in Gods naam, en zy getroost, God zal u niet verlaaten.* Wanneer men hem voorwierp, dat de Keizer twee zaaken (5) van hem begeerde te weeten; eerstlyk of hy de boeken, die zynen naam droegen, van hem erkende geschreeven te zyn; ten andere, of hy den inhoud der zelven wederroepen of beschermen wilde; Luther

(3) Hist. du Concile de Trente, de Frà Paolo par Am. de la Housfaie pag. 12.

(4) Ehren Gedachtnis M. Lutheri, durg Chr. Juncker pag. 53.

(5) Hist. du Lutheran. par L. Maimbourg Tom. I. pag. 66.

1521 ther antwoordde die voor zyn werk te houden, maar de zelven te willen verweeren zoude eene zaak van groot gevolg zyn, over welke hy tyd om zich te beraaden verzogt, dien hem tot den volgenden dag vergund wierdt. Op welken hy, weder tot het gehoor gekoomen, eene aanfpraak deedt, zich verontfchuldigende van zyne eenvoudigheid, wegens zyn onvermoogen en zyne opvoeding, omdat hy op den voorgaanden dag misfchien niet naar de waardigheid deezer Vorftlyke vergaderinge gefprooken, en aan ieder den behoorelyken eernaam mogt gegeeven hebben. Wat zyne boeken betrof, bleef hy by 't voorgaande befluit, hierby voegende, dat zyne Schriften (1) in drie verfchillende foorten beftonden: dat de eerften Leerpunten van 't Geloof en de Godvrugt behelsden, welken hy als een goed Kriften en eerlyk man niet konde herroepen, wyl de Paus die allen wel veroordeeld, doch niet voor even fchaadelyk en ongodvrugtig verklaard hadt: de tweeden beftreeden het Pausdom en de Leering der Pauzen, die de Kriftenheid groot naadeel toegebragt hadden; wandt wie zag niet, hoe elendig de gewisfens der menfchen met de wetten en befluiten der Pauzen geplaagd wierden; wie konde loochgenen, datze alle volken der Kriftenheid, en inzonderheid den Duitfchen Landaard, hadden uitgezoogen, en hunne gierigheid hadt noch maat noch einde; deeze boeken voor valfch te verklaaren, ware de dwingelandy beveftigen: de derden bekende hy tegen byzondere perfoonen, die den Roomfchen Godsdienft befchermd en hem alom betigt hadden, vry wat driftiger en harder dan 't betaamde, gefchreeven te hebben; doch hy begeerde niet voor heilig of onfeilbaar gehouden te worden, en zyne misflagen niet, maar de waare Leere alleen, te befchermen, van welke hy gereed ftondt ieder reden te geeven, verklaarende bereid te zyn, zoomen hem door de Heilige Schrift van dwaalingen konde overtuigen, de boeken zelve in 't vuur te werpen.

(1) I. Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 57. & feq.

Hierop zich naar den Keizer en de Vorften wendende zeide hy, het was eene groote gaaf van God, als 't den zelven behaagde ons tot de kennis der (2) waarheid te roepen; maar t'evens zoumen, met die te verachten en te verwerpen, zich de ftraf des Hemels op den hals laaden. Als hem, naa 't voltrekken zyner redenvoeringe, andermaal op orde des Keizers bevoolen was nettelyk te verklaaren; (3) of hy zyne Schriften dan wilde verweeren, gaf hy ten antwoord, niets dan tot eer van God en onderwyzinge der Geloovigen gefchreeven te hebben, en niets te konnen wederroepen van 't gene hy gefchreeven of geleerd hadt, 't en zy men hem alvoorens door de Heilige Schrift of klaare en overtuigende reden verwonnen hadt; wandt hy begeerde zyn gemoed niet te bezwaaren, en was niet verplicht den Paus van Rome, noch de Kerklyke vergaderingen alleen te gelooven, omdatze dikwylen gedwaald en tegen zich ftrydende dingen gezeid hadden. Waarop de Keizer (4) ftraks befloot om, naar het voorbeeld zyner Voorzaaten, de Roomfche Kerk te befchermen, en de noodige middelen om deezen brand te blusfen te gebruiken, zonder zyn woord, dat hy Luther gegeeven hadt, te kwetfen, fchoon 'er in de vergaderinge gevonden wierden, welken voorgaven, datmen hem, even als die van Conftans gedaan hadden, geen geloof moeft houden; nogtans ftelde Lodewyk, Keurvorft van den Palts, zich hier tegen, ftoutlyk beweerende niet betaamelyk te zyn geheel Duitsland, tot vermaak der Kerklyken, met het fchenden van 't openbaare vertrouwen te bevlekken. Zelf verzekeren eenigen, dat de Keizer op dit ftuk zoude geantwoord hebben, *alsmen de trouw uit de waereld wilde* (5) *verbannen, dat de Paleizen der Vorften haar tot veilige fchuilplaatfen moeften ftrekken.* 1521

(2) Timoth. I. Cap. II. vers. 4.

(3) Hift. du Lutheran. par L. Maimbourg. Tom. I. pag. 68.

(4) Hift. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Housfaje pag. 13. & feq.

(5) Heis Hift. van 't Keizerryk I. deel pag. 374.

Sedert wierdt het verfchil, in de tegenwoordigheid der Keurvorften van Trier en Brandenburg en andere Grooten, betwift, welken, ziende in eenen woor-

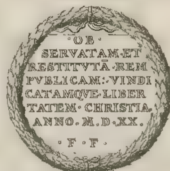
1521 woordenstryd op Luther niet te konnen winnen, den zelven tragtten te beweegen, om het verschil aan 't oordeel van den Keizer en der vergaderinge over te laaten; maar de Leeraar voerde hen te gemoet, dat de Koninglyke Voorspeller (1) uitdrukkelyk verboodt van zich op menschen te betrouwen, noch op Vorsten, aan welken het niet betaamt over Gods woord te oordeelen. Toen dit stremde, wierdt hem de naaste Kerkvergadering voorgesteld, in welke hy bewilligde, onder beding dat de tegenwerpingen alleen uit de Heilige Schrift ontleend mogten worden. Wyders vroeg de Keurvorst van Trier hem afzonderlyk, van welke middelen men zich, naar des zelfs meening, tot het dempen der verschillen behoorde te bedienen; van die, gaf hy ten antwoord, welken Gamaliël (2) den Jooden voorstelde: wandt zoo de beweeging menschlyk ware, dan zouze vernietigd worden; maar wasze van God, dan konde niemand de zelve hinderen. 1521

(1) Psalm. CXLVI. vers. 3.

(2) Handeling. der Apost. Cap. V. vers. 38.

Dewyl Luther dus volstandig bleef, wierdt hem zyn afscheid gegeeven met bepaalinge van binnen eenentwintig dagen, op diergelyke wyze als hy gekoomen was, naar huis te keeren. Invoegen hy, de vergadering bedankt en om bescherming verzogt hebbende, den zesentwintigsten van Grasmaand vertrok, met zulken lof van zyne Geloofsgenooten, dat hem, ter gedachtenisse van deezen handel, de volgende gedenkpenningen zyn toegewyd;

I.

I. Het afbeeldsel van Luther staat in Monniks kleederen op de voorzyde van den eersten, met dit omschrift;

DOCTOR MARTINVS LVTHERVS, ECCLESiastes WITENbergensis.

DE LEERAAR MARTYN LUTHER, PREDIKER TE WITTENBERG.

Het opschrift, 't gene op de tegenzyde binnen een sierlyken krans gevonden wordt, meentmen (3) dat Melanchthon, die de Romeinsche penningen en oudheden kundig was, ontworpen hadt, nogtans getuigen de letters, dat Luther den penning heeft doen maaken; wandt men leest 'er,

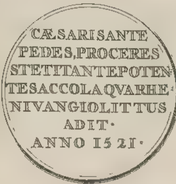
(3) Ehren Gedachtnis D. M. Lutheri durch Juncker pag. 56.

OB SERVATAM ET RESTITVTAm REM PVBLICAM, VINDICATAMQVE LIBERTATEM CHRISTIAnam, ANNO MDXX Fieri Fecit.

WEGENS HET BEHOUDEN EN HERSTELLEN DER GEMEENE ZAAKE, EN HET WREEKEN DER KRISTLYKE VRYHEID, HEEFT HY DEEZEN PENNING DOEN MAAKEN, IN 'T JAAR MDXX.

II. De

I.

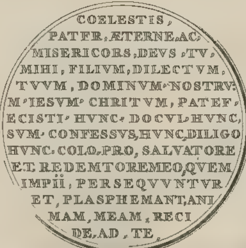
I.

I.

I.

II. De zelve perſoon is op het voorſtuk van den tweeden, met eene geſchoore kruin, en dit ten deele uit de geheiligde bladeren (1) ontleende randſchrift, geſteld;

(1) Euang. van Lucas Cap. XI. vers. 27.

Doctor MARTINUS LUTHERUS, BEATUS VENTER,
QVI TE PORTAVIT.

LEERAAR MARTYN LUTHER, ZALIG IS DE BUIK, DIE U GEDRAAGEN HEEFT.

Het agterstuk pronkt met deeze Latynsche dichtregelen, van welken de telletters het jaartal uitleeveren;

CAesarIs ante peDes, proCeres stetIt ante potentes,
aCCoLa. qVa rhenI VangIo LIttVs aDIt.

HY HEEFT VOOR 'S KEIZERS VOETEN, VOOR DE MAGTIGE RYKSSTENDEN, ALWAAR DE WORMSGOUWER NAGEBUUR VAN DEN RYN [DES ZELFS] OEVER NADERT, TER VERANTWOORDINGE GESTAAN.

III. De derde heeft op het eerste deel een staanden Kristus met het Kruis in den slinker arm, onder zyne voeten eene Slang, en by de zelve eenen Beker, boven welken het Misbrood verbeeld is; nevens het beeld zyn deeze woorden van onzen (1) Zaligmaaker geplaatst;

(1) Euang. Joh. Cap. XIV. vers. 6.

EGO SVM VIA ET VERITAS, NEMO VENIT AD PATREM NISI PER ME.

IK BEN DE WEG EN DE WAARHEID, NIEMAND KOOMT TOT DEN VADER DAN DOOR MY.

Het borststuk van Luther wordt op het andere deel gevonden, met dit meer dan betaamelyke lofdicht in den rand;

HERESIBVS SI DIGNVS ERIT LVTHERVS IN VLLIS,
ET CHRISTVS DIGNVS CRIMINIS HVIVS.
ERIT, 1521.

ZOO LUTHER OM EENIGE KETTERYEN STRAFWAARDIG ZAL ZYN, ZAL ZELF KRISTUS DEEZE STRAF WAARDIG ZYN. 1521.

IV. Op de eerste helft van den vierden ziet men het borstbeeld van den Zaligmaaker met den Heiligen Geest, als uit de wolken nederdaalende, boven het zelve, en nevens het hoofd leestmen;

CRISTVS, ICH BIN DAS LEMLEIN DAS DER WELT SVND TREGT. IOannes AM I. CAPiTel (vers. 29.) NIMANT KVMPT ZV DEM VATER DAN DVRCH MICH. IOannes AM XIIII. (vers. 6.)

KRISTUS, IK BEN DAT LAM, DAT DE ZONDE DER WAERELD DRAAGT. JOANNES AAN 'T I. HOOFDDEEL. NIEMAND KOOMT TOT DEN VADER DAN DOOR MY. JOANNES AAN 'T XIIII.

V. De voorzyde van den vyfden is, buiten het jaartal, even als de keerzyden van den derden en vierden; maar de tegenzyde voert dit gebed;

COE-

1521 COELESTIS PATER, ÆTERNE AC MISERICORS DEVS, TV MIHI FILIVM DILECTVM TVVM, DOMINVM NOSTRVM IESVM CHRIsTVM, PATEFECISTI; HVNC DOCVI, HVNC SVM CONFESSVS, HVNC DILIGO, HVNC COLO PRO SALVATORE ET REDEMTORE MEO, QVEM IMPII PERSEQVVNTVR ET BLASPHEMANT, ANIMAM MEAM RECIPE AD TE. 1521

HEMELSCHE VADER, EEUWIGE EN BARMHARTIGE GOD, GY HEBT MY UWEN LIEVEN ZOON, ONZEN HEER JESUS KRISTUS, GEOPENBAARD, DEEZEN HEB IK GEPREDIKT, DEEZEN HEB IK BELEEDEN, DEEZEN BEMIN IK, DEEZEN EERE IK VOOR MYNEN ZALIGMAAKER EN VERLOSSER, DIEN DE GODLOOZEN VERVOLGEN EN LASTEREN, NEEM MYNE ZIEL TOT U.

Frederik Keurvorst van Sakſen, 's Keizers voorneemen, om Luther in den ban des Ryks te doen, kundig (1) zynde, was niet van zin het gebod te wederſtreeven, noch den Leeraar te verlaaten; dierhalven hadt hy beſteld, dat eenige zyner vertrouwelingen vermomd Luther zouden ligten; dees, van het opzet bewuſt, koomende op den Hesſiſchen bodem, zondt den Keizerlyken Heraut met twee brieven (2) van dankzegginge aan den Keizer en de Vorſten terugge, hen met eenen verzoekende van door onpartydige Rechters naar de Heilige Schrift ondervraagd te moogen worden. Sedert zyne reis voort zettende wierdt hy, tusſchen Altenſtein en Waltershauzen, overvallen, uit de wagen genoomen, op een paerd gezet, en in den laaten avond heimelyk op het Kaſteel van Wartburg, op eenen berg by Eiſenach, gevoerd en opgeſlooten. Men vindt 'er, die het verſteeken van Luther niet buiten weeten des Keizers waanen gedaan te zyn, wyl dees uit Staatkundige inzigten den Paus niet wilde vergrammen, en dus gelegenheid geeven om hem af- en den Franſchen Koning toe te vallen. Hoe het zy, het misſen van Luther (3) verwekte geen gering naadenken en veelerley gemompels by die van zynen aanhang, zulks eenigen verſpreidden, dat hy van de Pausgezinden vermoord was, en zoo groote beroerte te Worms verwekten, dat de Pauslyke Gezant Aleander, die reeds gehaat was, hierdoor in groot gevaar zyns leevens raakte. Des onaangezien deedt de Keizer, naa de twee Keurvorſten van Sakſen en den Palts vertrokken, en naa dat hy en de Vorſten des Ryks, uit den naam van den Paus, (4) voor den betoonden yver wegens de Kerk bedankt, en verzogt waren de zaak te willen vervolgen, zyn bevel tegen Luther den zesentwintigſten van Bloeimaand (5) verkondigen, en opdat het ſchynen mogt in volle vergaderinge beſlooten te zyn, wierdt het met den agtſten dier zelve maand gedagtekend. In het zelve wierdt Luther (6) openlyk voor eenen ketter en ſcheurmaaker verklaard, in den ban des Ryks gedaan, en alle menſchen, op gelyke ſtraf en op verbeurte hunner goederen, verbooden hem te herbergen, te beſchermen, of eenigen zyner boeken te drukken, te verkoopen of te leezen, aan al de waereld hier mede vryheid geevende den zelven, en zyne Geloofsgenooten en gunſtelingen te vervolgen, alle ſoorten hunner goederen aan te ſlaan, en die, als verbeurd verklaard, te behouden.

Zittende deeze Ryksvergadering ſtierven 's Keizers eerſte Lyfarts (7) Marlian, en

(1) Hiſt. du Lutheran. par L. Maimbourg Tom. I. pag. 70.

(2) Hiſt. der Reform. door L. Seckendorf I. deel fol. 171. & ſeq.

(3) Hiſt. du Lutheran. par L. Maimbourg Tom. I. pag. 71.

(4) Du Pin Biblioth. Eccleſ. Tom. XIII. pag. 67.

(5) Hiſt. der Reform. door L. Seckendorf I. deel fol. 173.

(6) Chron. Duc. Brab. Adr. Barlandi, pag. 180. & ſeq.

(7) Chron. Spalatini

1521 en Willem van Croy, Kardinaal, Aardsbisschop van Toledo, welke, zoo sommigen (1) getuigen, door de Spanjaards vergeeven, en dus, den zesden van Louwmaand deezes jaars, naar de andere waereld gezonden was: zyn Vaderlyke Oom Willem van Croy, Hertog van Soria, Markgraaf van Arschot, Heer van Chevres, die hem tot de gemelde Hoogheid gevorderd hadt, getroffen door hartzeer over het verminderen van 's Keizers gunste en het aanwassende vermoogen van den Kancelier Gatinaria, volgde zynen Neef in 't andere leeven den agtentwintigsten (2) van Bloeimaand, en wierdt onder eene fierlyke tombe in de prachtige begraafplaats van zyn oud en edel geslacht, de Kerk van Heverlé, ter aarde besteld; en dewyl hy geene kinderen by zyne Gemaalin Maria Magdalena van Hamale geteeld hadt, vervielen de voornaamste Erfgoederen op de kinders van zynen oudsten Broeder Hendrik, wiens eerstgebooren Zoon Philips in 't voorgaande jaar (3) met Anna van Croy, voornaamste Erfdochter van Karel Prins van Chimay, getrouwd, en thans, uit zyns Ooms agtergelaatene Heerlykheden, met het Markgraafschap van Arschot bekleed wierdt. Welke verheffing en huuwelyksvereeniging door den volgenden legpenning, schoon laater gemunt, hier echter beweezen kan worden. 1521

apud Menkenium Script. Germ. Rer. Tom. II. fol. 606.
(1) Hist. der Reform. door L. Seckendorf I. deel fol. 159.
(2) Sanderi Chorogr. Sacra Brab. Tom. II. fol. 163.
(3) La Geneal. de Croy par J. Scohier pag. 27.

♀

B.

Het gevierendeelde Stamwapen, dat op de voorzyde gesteld is, voert in het eerste en vierde deel op een zilveren grond drie roode balken voor Croy, en in het tweede en derde deel op een zilver veld drie roode bylen voor Renty; welke Heerlykheid en het wapen, door huuwelyk van Willem van Croy, algemeenen Stamvader, met Isabella van Renty, (4) omtrent het midden der veertiende eeuwe, in 't Huis van Croy onder deeze voorwaarde, van die voor altyd vereenigd te voeren, overgebragt is: uit deeze oorzaake is 't, datze dus voor Philips, wiens naam en tytels rondom het zelve gesteld zyn, hier gevonden worden;

(4) La Geneal. de Croy par J. Scohier pag. 5. & seq.

PHILIPS, SIRE DE CROY, MARQVIS D'ARSCOT.

PHILIPS, HEER VAN CROY, MARKGRAAF VAN ARSCHOT.

Op de agterzyde zietmen het gekroonde ruitwapen zyner Gemaalinne Anna van Croy, Erfdochter van Karel van Croy, Prins van Chimay, en van Lodewyka van Albret, Burggraavinne van Limoges, Vrouwe van Avesnes, Landrechies, en Zuster van Jan Koning van Navarre; uit hoofde van welke het wapen van Albret hier over alles heen gesteld is; wordende beslooten binnen deeze spreuk;

OV QVE SOIT PENSER Y FAVLT. 1527.

WAAR HET ZY MEN MOET 'ER AAN DENKEN. 1527.

De zes Keurvorsten van Ments, Trier, Keulen, den Palts, Sakfen en Brandenburg, bedugt of dees handel tusschen den Keizer en Luther eenige verwy-

1521 wydering onder hen mogt baaren, hadden, den drieëntwintigſten (1) van Bloeimaand, zich onderling, tot handhaaving der Keurvorſtlyke waardigheid en onderhouding van vriendſchap, ſchriftlyk verbonden. De Keizer deedt drie dagen laater den (2) algemeenen Vreede, die, tot ruſt des Ryks en eendragt van des zelfs Leden, met de verzaamelde Vorſten en Stenden te Worms geſlooten was, afkondigen; en op den zelven dag, dat het gebod tegen Luther getekend was, hadt hy eenen bevelbrief tegen des zelfs aanhang in de Nederlanden met zyne hand bekrachtigd; om dat de Geloofspunten van deezen Leeraar in dien oord magtig doordrongen, ja zelf by eenigen der voornaamſte Staatsperſoonen ingang vonden, en niet voor zoo verderflyk wierden aangemerkt; wandt men verhaalt, dat, de Godgeleerden van Loven op zekeren tyd de Landvoogdesſe Margarita (3) klaagende dat Luther het Geloof omkeerde, zy hierop zoude gevraagd hebben, welk een man Luther was, wanneer men haar antwoordde een ongeleerde Monnik, wel, hervattedeze, ſchryft gy Geleerden, die zoo ſterk in getal zyt, tegen dien Ongeleerden, zoo zal de geheele waereld meer geloof geeven aan veele Geleerden dan aan eenen Ongeleerden. Ook vindt men aangetekend, dat, de Predikanten in 's Graavenhaage over diergelyke ſtof den Graaf van Nasſou Stadhouder van Holland aangeſprooken hebbende, dees hen gezeid zoude hebben, gaat heen predikt het Euangeli zoo zuiver als Luther, dan zult gy geene gelegenheid hebben over iemand te klaagen. Insgelyks hadt de Heer van Raveſtein, zoo beroemd door zyne betoonde dapperheid in den Vlaamſchen oorlog, te Worms met de Ryksſtenden aan tafel zittende, zich dus omtrent dien Leeraar laaten hooren; in den tyd van vierhonderd jaaren was 'er een Kriſtelyk man opgeſtaan, dien wilde de Paus gedood hebben. Onze Heeren van Loven hebben op hunne koſten de boeken van Luther onder eenen grooten toeloop doen verbranden, veele boeken wierden verbrand, die niet door Martyn geſchreeven waren, wyl de Leerlingen eenige anderen in de vlam wierpen. 1521

(1) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 338.

(2) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 342.

(3) Hiſt. der Reform. door L. Seckendorf I. deel fol. 134.

Onaangezien deeze neiging wierdt door de Landvoogdes het bevel des Keizers op zynen naam afgekondigd; behelzende (4) voornaamenlyk, dat het den Oppervorſt betaamde de vyanden zyns Geloofs tot gehoorzaamheid der Godlyke Majeſteit te dwingen, en de Kriſtelyke Wet van alle ketterye, of naadenken der zelve, rein en zuiver te bewaaren, hiertoe geneegen zynde door 't voorbeeld zyner Voorvaderen, die boven alle andere Vorſten de vyanden van hun Geloof vervolgd en uit den Lande gebannen hadden, laatende een verhaal van 't gene hem van Luthers zaake gebleeken was hier in vloeijen, en beſluitende, om des zelfs dwaalingen, die ontelbaar waren, niet te verhaalen, dat de gemelde Martyn Luther geen menſch, maar een duivel onder de gedaante van eenen menſch, ſcheen te zyn, bedekt met een Geeſtlyk kleed, opdat hy het menſchlyke geſlacht te beter en ligter ter eeuwiger verdoemenisſe zoude brengen. Voorts ontvouwende wat 'er met dien Leeraar op den Ryksdag te Worms gehandeld was, en verklaarende, volgens de tegen hem uitgegeeve Pauslyke bulle, den voornoemden Martyn te houden voor een vreemd lidt, verrot en afgeſneeden uit het lighaam van de Moeder der Heilige Kerke, hardnekkig, verſtokt, ſcheurziek, en een openbaar Ketter te zyn; dierhalven wierdt eenen ieder verbooden den zelven te ontfangen, te beſchermen, te onderhouden of te begunſtigen in woorden of werken; beveelende hem als een openbaaren Ketter aan te taſten en te ſtraffen; en des zelfs aanhangers en begunſtigers, midsgaders hunne goederen en erven te vervolgen door de Rechters dier plaatſen, daarze gevonden zouden worden, uit krachte der Geeſtlyke en Waereldlyke wetten, tegen die genen, welken aan ketterye of misdaad van gekwetſte Hoogheid ſchul-

(4) G. Brandts Hiſt. der Reform. I deel pag. 68. uit het Placcaat-boek van Vlaandre pag. 89. & ſeq.

 dig

1521 dig waren, zonder aanzien van persoon of waardigheid; begeerende, dat de goederen uit hoofde deezer bevelen verbeurd verklaard, eensdeels ten voordeele van den Vorst, andersdeels van de aanbrengeren der misdaadigen zouden koomen; en by aldien 'er geene aanklaagers mogten zyn, dat 's Lands Gelastigde Voorspraaken dan tegen de zelven, ten laste der misdaadigen by onderzoeking, (1) zouden handelen, of anders dat deezen de aanklaagers zouden ondersteunen: wyders wierdt aan allen het koopen, verkoopen, houden, leezen, schryven, drukken of verweeren der boeken, schriften en stellingen van Luther, in welke taalen de zelven zouden zyn, verbooden, niet alleen die van den Paus veroordeeld waren, maar alle anderen, 't zy die reeds gemaakt of nog gemaakt zouden worden, al ware 't dat 'er in de zelve boeken goede en Kristelyke Leeringen stonden, zoo beval de Keizer, dat de zelven echter verbooden, verbrand en geheel vernietigd zouden worden, wyl de oude Kristenen dus ook de Ketterfche boeken gedaan hadden. Ook wierdt de Overigheid belast den Gezant van den Paus, of des zelfs Gemagtigden, in het verbranden der boeken getrouwelyk by te staan. Hierenboven wierden alle schimpschriften, prenten, schilderyën en beelden tot oneer van 't Kristelyke Geloof en der Roomsche Kerke, of tot verkleining van den Paus, ten vuure verweezen, en vast gesteld, dat 'er in de Nederlanden voortaan geene boeken, hoe luttel dat 'er van 't Geloof in stondt, zouden gedrukt worden, zonder verlof van de gewoone Onderzoekeren dier plaatsen, en bewilliginge van 't lighaam der Godgeleerden; doch die van andere stoffen handelden zoude de Overigheid dienen goed te keuren, en de overtreeders vervallen in misdaad van gekwetste Hoogheid, waardig aan hunne lighaamen en in goederen gestraft te worden. Op dit yveren voor den Roomschen Godsdienst meene ik, dat de twee volgende legpenningen in Nederland gemunt zyn. 1521

(1) Inquisitie.

I. De Roomschkoninglyke Arend staat, met des zelfs Kroone gedekt en het wapenschild van den Keizer op de borst, omhangen met de Guldevlies Ordere op de voorzyde van den eersten, draagende, ter rechtvaardiginge van 's Keizers verrigtingen, deeze spreuk in den rand;

SERVIERE DEO REGNARE EST, ANNO 1521.

GOD TE DIENEN IS REGEEREN, IN 'T JAAR 1521.

Vermids de Keizer uit Spanje, van omtrent de pilaaren van Herkules, herwaart getoogen was, zoo vindtmen den zelven met opgeheven zwaarde, om de beroerte te stillen, te paerd geze-

1521 gezeten over de Zee rydende, op de andere helft afgefchetft, binnen deezen letterzoom; 1521

GECTOIRS POVR CEVLX DES FINANces DE L'EMPEreur.

REKENPENNINGEN VOOR DIE DER GELDMIDDELEN VAN DEN KEIZER.

II. De voorzyde van den tweeden vertoont het gekroonde ruitwapen der Landvoogdesse met dit randfchrift;

MARGARITA AVGVSTA ARCHIDVX.

DE VORSTLYKE MARGARITA AARDSHERTOGIN.

De hand, die op de tegenzyde gevonden wordt, befchermt de onderftaande Margaritabloem, even als de Landvoogdes door 't vermoogen van den Keizer gedekt wierdt; dierhalven leeftmen in den boord deeze meergemelde fpreuk uit de gewyde bladeren, die ook op den Keizer toepasfelyk fchynt.

MANVS DOMINI PROTEGAT ME.

DAT DE HAND DES HEEREN MY BESCHERME.

Deeze inbreuk der Nederlandfche vryheid, die geen gering zweemfel hadt naar de Spaanfche Geloofsonderzoeking, leerde den Landzaaten wat het inhadt onder magtige Vorften te ftaan; wyl dit gebod buiten kennis van 's Lands Staaten gefmeed, en alleen op 's Keizers achtbaarheid wierdt uitgevoerd. In Duitsland ging het niet veel beter; wandt tot Regeerders van het Ryk, die de zaaken in 's Keizers afweezen zouden beftieren, hadt hy zynen Broeder Ferdinand (1) tot Stedehouder aangefteld, en nevens deezen Frederik Keurvorft van den Palts, en tweeëntwintig Raaden; niettegenftaande Frederik Keurvorft van Sakfen, als Maarfchalk van 't Ryk, hiertoe gewettigd was, waar van de Keizer zich met eenen brief, (2) getekend den eenendertigften van Bloeimaand, by den Keurvorft van Sakfen zogt te verontfchuldigen, zeggende, dat het bewind aan zynen Broeder gegeeven niet tot naadeel van het Stedehouderfchap, dat aan den Keurvorft behoorde, zoude ftrekken.

(1) Struvii Corpus Hist. Germ. Tom. II. fol. 976.

(2) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 349.

In dien zelven tyd heeft de Keizer, op 't verzoek zyns Broeders Ferdinand en met den raad en de kennisfe der Vorften en Stenden des Ryks, alle vryheden, voorrechten en gewoonten, die het Land van Ooftenryk van de Keizeren en Koningen verkreegen hadt, door eenen brief vernieuwd en bevestigd, houdende inzonderheid, dat Ooftenryk, een eeuwig Vryleen (3) zynde, van geenen Keizer noch eenige Magten veranderd zoude mogen worden, en de Aardshertog de geheimfte Raad des Duitfchen Ryks, en voor alle anderen geduurig vry van alle fchattinge of dienft aan den Keizer, behalven twaalf gewapende mannen te onderhouden, zoude blyven; insgelyks was hy niet verbonden voor 't Ryk te recht te ftaan, noch in de Ryksvergaderingen te verfchynen, dan goedwillig; en, als hy 'er tegenwoordig was, zoude hy als een Paltsgraaf gerekend worden, dus den eerften rang naa de Keurvorften hebben en houden; ook zoude geen Keizer noch eenige Magt verandering maaken in al 't gene de

(3) Cuspiniani Austria fol. 36.

1521 de Aardshertog in zyn gebied zoude doen, noch het Duitsche Ryk geen Leen in Oostenryk hebben; maar de Bisdommen van Saltsburg en Passau met alle hunne goederen, behoorende onder de Kostvoogdy des Lands van Oostenryk, en alle waereldlyke bezittingen zoudenze van den Aardshertog te leen houden, en om het Land onverdeeld te bewaaren, zoude de oudste Zoon de Heerschappy erven. Het welke de Keizer aan ieder beval waar te neemen, en zoo eenige Keizers of Koningen de voorrechten en vryheden dier Landen door hunne brieven verminderd hadden, begeerde hy, dat de zelven vernietigd en voortaan van geen gebruik zouden zyn.

Het Aardshertogdom, met deeze voorrechten voorzien, heeft de Keizer met alles dat 'er aan behoorde, hieronder ook het veroverde Hertogdom Wirtenberg, aan zynen Broeder Ferdinand (1) voor des zelfs erfdeel afgestaan, naadat de zelve alvoorens met zyne verloofde Bruid Anna, Dochter van Ladislaus Koning van Hungarië en Boheme, te Lints (2) in Oostenryk getrouwd was. Met het nieuwverkreege gebied wies de hoope van Ferdinand naar hooger uitzigt, en men heeft, zoo ter gedachtenisse dier verheffinge als wegens zyne Egtverbintenisse, de drie volgende penningen gemaakt. 1521

(1) Struvii Corpus Hist. Germ. Tom II. fol. 1083.

(2) Paraleipom. Rer. Memorab. annexa Abbat. Usperg. fol. 348.

♀

F.

♀

B.

I. De eerste eene penningplaat vertoont ons het borstbeeld van den Aardshertog Ferdinand, eenigsten Broeder des Keizers, met de keten der Guldevlies Ordere om den hals, binnen deezen letterkring;

FERDINANDvS ARCHIDVX AVSTRIAE, HISPANIARVM INFANS, AETATIS XIX.

FERDINAND AARDSHERTOG VAN OOSTENRYK, ZOON VAN SPANJE, ZYNS OUDERDOMS XIX.

II. Op de voorzyde van den tweeden, een legpenning, is de Fortuin des Aardshertogen, met een opgezwolle zeil voor den wind vaarende, afgebeeld, hebbende dit toepasselyke randschrift;

ESPERANSE GVIDE MA VELLE A POVRT, 1521.

DE

Op de keerzyde zietmen het wapenschild van den Aardshertog door eenen Struisvogel gehouden, moogelyk omdat in den naam van Oostenryk en die van dit dier in de Fransche taale eene gelykluidenheid is; wyders leestmen in den rand tot wat gebruik dees penning strekte;

IETToirs POur LE BVREAV DE MOnSeigneur Ferdinand ARCHIDVC D'AVSTriCE.

LEGPENNINGEN VOOR DE REKENKAMER VAN MYNEN HEER FERDINAND AARDSHERTOG VAN OOSTENRYK.

III. De derde, eene penningplaat, schoon weinig tyds laater gemaakt, strekt echter tot bewys der huuwelyks vereeniginge; wylmen niet alleen de gelykenissen dier Egtgenooten hier, tot den middel toe geheel geestig opgetooid, verbeeld ziet, maar ook ter bevestiginge der zaake dit dubbel omschrift gesteld vindt;

FERDinandi ARCHiducis AVSTRiæ, ET ANNaE HVnGariæ REGis filiæ COnIVGVm EFFIGIES: ÆTAtis VTRIVSQVE ANNO XXI. M. D. XXIV.

AFBEELDSELS VAN FERDINAND AARDSHERTOG VAN OOSTENRYK, EN VAN ANNA DOCHTER DES KONINGS VAN HUNGARIË, EGTGENOOTEN, BEIDE HUNS OUDERDOMS IN HET XXI. JAAR, M. D. XXIV.

Terwyl de Keizer dus het voordeel zyns Broeders behartigde, hadt hy ook den welstand van het Huis van Solms bevestigd; wandt Philips Graaf van Solms en Heer van Munsterberg, het gevaar, dat uit de verdeelinge zyner Landen voor zyne Erfgenaamen en hunne Naakoomelingen ontstaan mogt, overwoogen hebbende, was te raade geworden, met bewilliginge zyner twee Zoonen Reinhard en Otto, ten overstaan zyner naaste Maagen, zoo ter eere van zyn Huis en tot heil zyner Onderdaanen als ten nutte van 't Kei-

1521 zerryk, een erflyk verbond voor zich en alle hunne Naakoomelingen op te regten, en in het zelve onwederroepelyk vast te stellen, dat alle Goederen en Heerlykheden saamen onverdeeld gehouden worden, en de Zoonen de zelven in 't gemeen bezitten en vereenigd bestieren zouden; dat de Dochters niets zouden konnen eischen, zoolang als 'er manlyke telgen over waren, en met eene huuwelyksgaave te vreede zouden zyn: het welke zyne Zoonen met eeden beloofden in alle leden te zullen onderhouden, en door verscheidene mannen van vermoogen, welken tot getuigen strekten, bezegeld zynde, wierdt eindelyk de Keizer verzogt het zelve te bekrachtigen; dees beseffende de goede diensten, die de voornoemde Philips Graaf van Solms zynen Voorzaaten, het Duitsche Ryk, en hem zelven onlangs beweezen hadt [wandt hy was getuige in 's Keizers verkiezinge, en by des zelfs Krooning tegenwoordig geweest] en die van hem en zyne Zoonen nog te wagten stonden, heeft de gemelde punten, den vyfentwintigsten (1) van Bloeimaand te Worms, met zyn teken en zegel bekrachtigd, willende, dat het zelve voor altyd onwederroepelyk zoude gehouden worden: tot dit einde geboodt hy, door zyn Keizerlyk vermoogen, alle Vorsten, Heeren en Onderdaanen 't zy Geestlyken 't zy Waereldlyken des Ryks, van welken stand of waardigheid die zyn mogten, dit besluit niet te hinderen, op straffe van 's Ryks ongenade, en boete van veertig marken gouds. By het sluiten van deezen handel hebbe ik gevoeglyk gedacht de penningplaat van den gemelden Philips, die my ter hand gekoomen is, te vertoonen.

(1) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 329.

Men vindt, dat de Graaven van Solms hunnen oorsprong uit Eberhard, Graaf van Nassou, (2) hebben, en dat Cuno, Graaf van Solms, (3) deezen Philips by Walburgis, Dochter van Jan den Vierden Ryngraaf, geteeld hebbende, zyne Staaten agter liet, welke dierhalven met deezen tytel pronkt;

(2) Notit. Rom. Imper. procerum J. W. Imhofii fol. 337.
(3) Hubners Geslagt Taf. 394.

PHILIPPUS GRAVE ZV SOLMS, AETATIS IL.

PHILIPS GRAAF TE SOLMS, ZYNS OUDERDOMS 49.

Onderwylen dat de Keizer zich te Worms met het regelen van 's Ryks zaaken bezig hieldt, kreeg hy omstandige kondschap van den gevaarlyken opstand in Spanje, met welken het dus gelegen was: sedert zyn vertrek uit dat gebied was het gemompel des volks, over de schraapzugt der Nederlanderen en inbreuk van 's Ryks wetten en voorrechten, geweldig toegenoomen,

te

1521

te meer, omdat veelen vermoedden, dat hy nooit weder (1) keeren, en al de rykdom van Spanje in Nederland trekken zoude. Dit bragt het gemeene volk, dat het argste liefst gelooft, eerlang aan 't muiten; en dewyl de Ryksvoogd Adriaan Florisz. en de Conestabel, dit kwaad zoekende uitterooijen, slimmer gemaakt hadden, omdat de Gelastigde Ronquille, eèn bitter en hoogmoedig man, met branden, verwoesten, verscheuren, rooven en doodslaan (2) de gemoederen dermaaten ontstooken hadt, dat die van Toledo, begaan met de dus verongelykte Segoviaanen, gewapend te velde kwamen, en den gemelden Gelastigden niet alleen verdreeven, maar zelf veele Edellieden en Amptenaaren, die de zyde des Keizers hielden, uit de Stad joegen, en het Oppergezag aan Jan van Padilla en Maria Pacheco zyne Egtgenoote, een schrander en hoogmoedig Wyf, overlieten. Zoodra men in deezen oord de wapens opvattede, sloeg de beroerte als een loopend vuur in andere Steden over, zulks Toledo, Madrid, Burgos, Valadolit, Salamanca, Avila, Zamora, Leon, Segovia, Soria, Murcia, Toro (3) en andere Steden van belang tegen hunnen Koning opstonden, door verscheidene Grooten des Ryks, die meer door byzondere inzigten dan door 't gemeene nut gedreeven wierden, ondersteund, welken zich onderling met eeden op het Kruis en het Euangeli verbonden, en den Ryksvoogd zoo bedeest maakten, dat dees, schoon zyne onschuld alom bekend was, uit Valadolit vlugtte.

(1) Hist. de l'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 30. & seq.

(2) Hist. d'Espagne par Turquet fol. 1276.

(3) Hist. del Emper. Carlos V por Pr. de Sandoual Part. 1. fol. 274.

By de wederspannigheid der Kastiliaanen bleef het niet, die van 't Koningryk Valencia, (4) willende hunne gebuuren in stoutheid niet wyken, bragten, naa 't verjaagen van den Onderkoning Jacob van Mendoza, een heir op den naam der Gemeente te velde, om met geweld hun doen te verweeren. Wanneer het Gemeen meester en zich door moedwil en wreedheid gevreesd zag, deedt het met plechtigheid door een openbaar gebod (5) alle Vorsten en Heeren des Ryks vermaanen zich onder zyne banier te begeeven, om de wetten en de vryheid van Spanje te verweeren, dreigende, by weigering, hen als Verraaders huns Vaderlands te zullen handelen. De Stedevoogden, ziende waar 't heen liep, bezorgden zich van wapenen en andere middelen ter verzekeringe; tot dit einde was Antoni Fonseca met een goed getal Ruiteren naar Medina del Campo gezonden, om het aldaar leggende Krygsgereedschap uit het wapenhuis te ligten; doch geweldigen tegenstand ontmoetende deedt hy, eensdeels door gramschap andersdeels door krygslist, eenige huizen in den brand steeken, om het volk van 't wapenhuis naar des zelfs ontstookene goederen te trekken, maar de hartnekkigheid was zoogroot, dat de Stedelingen het schoonste deel dier Stad in de asch zagen, zonder eenen voet te verzetten, en, hem gedwongen hebbende te vertrekken, met de anderen in 't verbond traden.

(4) Hist. de L'Emp. Charles V. par Ant de Vera pag. 43.

(5) Hist. d'Espagne par Turquet fol. 1277.

Ondertusschen groeide de stoutheid met het getal der muitelingen tot zooverre aan, datze Tordesillas, daar de Koningin Johanna bewaard wierdt, en den Koninglyken Raad, midsgaders Katarina 's Keizers Zuster, overweldigden, en deeze uitzinnige Vorstin voor hunne Koningin begroetten, haar eene lyfwagt geevende van Priesteren, door den Bisschop van Zamora in zyn Kerklyk gebied geligt, aan welken hy bevel gaf van te zweeren, God te verzaaken en zich als goede soldaaten te gedraagen, zelf als hy eenigen zag die het getyboek handelden, gaf hy de zelven eene vragt stokslagen. De oproerigen, dus Meester der Koninginne geworden, waanden zich tot hooger onderneemingen gerechtigd, onder voorwendsel (6) van door de achtbaarheid der Koninginne in hunnen handel versterkt te zyn; en het is, zoo my toeschynt, by deeze gelegenheid en het nieuwe gebied der Koninglyke Weduwe, dat de volgende gedenkpenning is gemaakt geworden.

(6) Hist. de L'Emp. Charles V. par Ant. Vera pag. 49.

De Koningin met den Weduwlyken sluijer gedekt, en met de Kroone op het hoofd en den Schepter in de hand, is op de voorzyde met deezen tytel gesteld;

IOANNA REGINA ARAGONVM PHILIPpi REGIS UXOR.

JOHANNA KONINGIN DER ARRAGONEREN, GEMAALIN VAN KONING PHILIPS.

Op de keerzyde vindtmen de wapens van Arragon, Jerusalem, Napels en Sicilië in eene gekroonde ruite, die hier sierlyk uitgesneeden is, afgebeeld; omdat Petronella Koningin van Arragon, (1) trouwende met Raimund Graaf van Barcelona, dit eerteken met besluit der Staaten, naadat de wapens vereenigd waren, in eene ruite, gelyk het doorgaans gevonden wordt, als van de zyde der Vrouwe gekoomen, gevoerd heeft; wyders zyn de plaats en tyd, waar en in welken de penning gemaakt is, door deezen letterzoom uitgedrukt;

(1) L'Art du Blason par Menestier pag. 13. & seq.

MONETA COMITATVS BARCINONENSIS, 1521.

MUNT VAN 'T GRAAFSCHAP BARCELONA, 1521.

De Keizer, van deezen handel berigt zynde, hadt eerst die van Toledo door brieven tot gehoorzaamheid vermaand, en eindelyk zulks vrugtloos vindende, omdat de Kastiliaanen dachten, dat de brieven (2) niet door den Keizer geschreeven, maar door de Bestierders des Ryks verdicht waren, geboodt hy Frederik Henriquez Zeevoogd, en Inigo van Velasco Conestabel van Kastilië, (3) den Kardinaal Adriaan Florisz. te ondersteunen, om de muitelingen met vereenigde magt te beteugelen. Aan den anderen kant poogden de Hoofden der opgeruide Gemeente hunne zaak by den Keizer te verantwoorden, en dwongen Jan van Vera van Mendoza, Bevelhebber van Calçadilla, eenen brief (4) aan den Keizer te brengen, om met den zelven zeker beding te maaken; maar dees, den last aangenoomen hebbende, vlugtte, in gevaar zyns leevens, naar den Ryksvoogd, en zondt in zyne plaats Antoni Vasquez van Avila naar den Keizer in Duitsland. Onder 't loopen deezer ontsteltenissen staakenze alle soort van volk in de wapenen, en bragten een geweldig Leger op de been, datze eensdeels agtbaar maakten door 't verkiezen van Pieter Giron (5) tot hunnen Veldheer, andersdeels eenen krak gaven, wyl Jan van Padilla, verstoord omdat hem het gebied niet opgedraagen was, dit Leger met veelen der zynen verliet.

De Ryksbestierders door zagte middelen niets vorderende, en vyftigduizend Dukaaten van den Koning van Portugaal (6) geleend, en de bezetting uit Navarre geligt hebbende, verzaamelden te Medina de Rioseco, werwaart de Kardinaal Adriaan Florisz. zich geborgen

(2) Hist. del Emp. Carlos V. por Pr. de Sandoual Part. I. fol. 240.

(3) Hist. del Emp. Carlos V. por Pr. de Sandoual Part. I. fol. 274.

(4) Hist. de L'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 50.

(5) Hist. de L'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 52.

(6) Hist. del Emp. Carlos V. por Pr. de Sandoual Part. I. fol. 355.

1521 gen hadt, een talryk Leger, het welke, door de meeste Grooten des Ryks, en veele hunner Vrienden en Leenmannen versterkt, onder het Oppergebied van den Graaf van Haro gesteld zynde, door den zelven naar Tordesillas geleid wierdt, om die Stad en de Koningin Johanna te overmeesteren; welk voorneemen (1) hen, zonder veel volks te verspillen, gelukte, en wierden veelen der oproerigen gevangen, de Stad en 't verblyf der Koninginne uitgeplonderd. Men verhaalt dat zeker Priester, van die den Bisschop van Zamora dienden, geduurende dit bestormen agter eenig beschutsel staande, elf der aanvallende doorschooten, en om zich van de schuld te bevryden, of om de zielen der verslaagenen te vertroosten, naa iederen scheut het teken van 't kruis met zyn geweer gemaakt hadt. Naa deeze overwinning trokken de Veldoversten des Keizers tegen de vyanden, welken ten deele by Ocagna door de dapperheid van Pieter Gusman (2) Graaf van Olivarez, koomende met vyftienhonderd Voetknegten en honderdenvyftig Ruiteren de Keizersen te hulp, verslaagen wierden. Met geen minder geluk viel het treffen van den Graaf van Haro op de benden van Jan Padilla by Laria, daar dit oproerig Hoofd nevens anderen gevangen en het volk verstrooid wierdt.

(1) Hist. d'Espagne par Turquet fol. 1278.

(2) Hist. de L'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag 54.

Door deezen smak ontzonk den weerspannigen de moed, die alengs meer zakte, zulks eerlang Valladolit, Medina del (3) Campo, en andere Steden den Ryksvoogd en de wetten, welken haar voorgeschreeven wierden, ontfingen: maar die van Toledo, opgeblaazen door 't verslaan eeniger Krygsknegten en 't vangen van Pieter van Gusman, volhardeden by hun voorneemen; echter bespeurden de belhamels van den weerspannigen hoop, Maria Pacheco, Egtgenoote van Jan Padilla, en de Bisschop van Zamora, het gevaar dat hen over 't hoofd hing, en poogden het zelve te ontduiken. Deeze aanvoerders wierden niet onaardig afgeschilderd van zeker vernuft, (4) dat over deeze ontroering zich dus liet hooren, *het moet een wonderlyk gedrogt zyn, dat eenen Bisschop en eene Vrouw tot hoofd heeft.* Wanneer de vrees hen dagelyks meer beknelde, zag ieder naar een veilig heenkoomen; Maria Pacheco bedugt voor den hals, wylze den Franschen Koning te hulp (5) geroepen, en tot het overweldigen van Navarre opgewekt hadt; bergde zich in Portugaal, en de Bisschop, meenende haar te volgen, wierdt onderschept, en te Simancas, daar hy voorheen den Stedevoogd gedood hadt, geworgd. 1521

(3) Hist. de L'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 55.

(4) Hist. de L'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 56.

(5) P. Anglerii Epist. 727.

Hoewel de opstand in Kastilië hierdoor eindigde, die van Valencia weigerden echter het zeil van hoogmoed te stryken, schoon hunne voornaamste kracht door de Hertogen van Segorbe en Gandia met het verstrooijen huns heirs verbrooken was, overzulks zogtenze heul by den Hertog van (6) Calabrië, dien Koning Ferdinand op het Kasteel van Xativa gevangen geleid hadt; deezen gavenze zyne vryheid, beloofden hem in huuwelyk met de Koninginne Johanna te verbinden, en dus aan de Kroonen der Spaansche Ryken te helpen; maar de Hertog, te veel verstands hebbende om zich in dit netelige werk te mengen, bedankte voor de gunstige aanbieding. Onlangs hiernaa trok de Markgraaf van Velez met nieuwe benden uit Murcia, om zich met de gehoorzaame Onderdaanen, die uit Valencia geweeken waren, te vereenigen: omtrent Origuela gekoomen vondt hy het Leger der weêrspannige Gemeente, het zelve met zulk een (7) geweld aantastende, dat hy meer dan zestienhonderd hunner Krygsknegten versloeg, en, dien landaard tot de overgaave van al hun Krygstuig, midsgaders tot de herstelling van hunnen verdreeven Onderkoning gedwongen hebbende, de gansche Landstreek van Valencia tot gehoorzaamheid dwong. Invoege, zoo door 't geweld der wapenen als door het afkondigen van 's Keizers algemeene vergiffenisse, die alleenlyk tweehonderd (8) persoonen uitzonderde, de ontstel-

(6) Hist. de L'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 57.

(7) Hist. de L'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 58.

(8) Hist. del Emp.

1521 de zaaken in Spanje, naa zooveel bloedplengens en gruuweldaaden, tot haare voorgaande rust keerden.

Carlos V. por Pr de Sandoual Part I. fol. 491.

Geduurende deeze beroerte en 's Keizers vertoeven te Worms, hadden de Vriezen hem door hunne Gezanten Martena en Roorda doen verzoeken, om de Geldersen uit Vriesland te verdryven, de Gerechtigheid te herstellen, en niemand eenige voorrechten tot naadeel des Lands te willen verleenen; ook verzogten de Geestlyken bevestiging hunner vryheden en gerechtigheden, zoo als Floris van Egmond, Heer van Ysselstein, by 't huldigen beloofd hadt: maar de Keizer, verward in menigvuldige belemmeringen, stelde het voldoen hunner begeerte eenigen tyd uit, en verlengde het (1) bestand met den Hertog van Gelder, welke by deeze gelegenheid de Keurvorsten, gelyk hy meermaalen gedaan hadt, om een Keizerlyken vrygeleibrief verzogt, opdat zyne Gemagtigden, door den zelven gedekt, op de Ryksvergadering veilig mogten verschynen; dewyl hy van meeninge was den Keizer en de Vorsten zynen dienst aan te bieden, en den Oppervorst te smeeken, dat alle onrecht en geweld eindigen, en hy met zyne Erflanden beleend, midsgaders onder de Ryksvorsten gerekend mogt worden, bereid zynde het Duitsche Ryk plicht en manschap te belooven. Doch dit ontwerp vondt geenen ingang, en de Keizer, om de Vriezen onder zyne gehoorzaamheid te houden, stelde den laatsten van (2) Lentemaand Georg Schenk van Tautenburg aldaar tot Stadhouder, in de plaatse van Willem Roggendorf, dien hy elders noodig hadt: ook gaf hy in deezen tyd, op de begeerte van Edzard Graaf van Oostvriesland, eenen brief, door welken hy den zelven, buiten weeten van die 'er aan gelegen was, tot Heer van gansch Oostvriesland, tusschen de Wezer en de Eems verklaarde.

(1) Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 358.

(2) Schotanus Chron van Vriesl. fol. 602.

Hierentegen yverden die van Groeninge voor den Hertog van Gelder, en wisten de Ommelanden zooverre te beleezen, dat deezen, den twaalfden van Bloeimaand, den Hertog van Gelder voor Beschermheer (3) aannamen en met eeden gehoorzaamheid beloofden, zoolang als hy Groeninge beschermde, en onder zyne voogdy hieldt; van welke Stad hy eene jaarwedde van zevenduizend Rynsguldens verkreeg, die de Hertog meest al aan de voornaamsten der Regeeringe omdeelde, om deezen, welke ook de Vriesche zaaken voor hem bestierden, zooveel vaster aan zich te verbinden; te meer, wyl hy thans door verscheidene middelen gansch Overyssel, daar 't geweldig hol liep, dacht te vermeesteren, uit deeze oorzaake: de Bisschoppen (4) van Utrecht pleegen voorheen eenen tol op den Yssel te hebben, die eindelyk van de Kampenaaren gekogt en zonder tegenspreeken ontfangen wierdt; maar sedert de Vegt of het Zwartewater, dat langs Zwol loopt, zooverre toenam, dat het een bevaarbaare stroom wierdt, zyn de Westfaalsche en Saksische Kooplieden, die de minste kosten en den gereedsten weg zogten, met hunne goederen langs deezen stroom in en uit de Zuiderzee gevaaren, waar door die van Kampen, zulk een voordeel missende, eenen nieuwen tol aan 't Zwartewater wilden opregten, en dewyl zulks van de Zwollenaaren betwist wierdt, liep hun verschil dagelyks hooger; tot zooverre, datze een Zwolsch schip op de Zuiderzee aantasteden en gevangen naar Kampen sleepten. 1521

(3) Chron. van Groeningen pag. 63.

(4) Sicko Beninga in de Analecta van Brouerius van Nidek pag 330. & Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 357.

In deeze verderflyke tweespald hadt de Keizer, met den aanvang deezes jaars, hen door zyne Gezanten (5) zyn ongenoegen betoond, en doen vermaanen, om het verschil aan het oordeel van den Utrechtschen Bisschop te laaten; als de Steden dit aangenoomen hadden, en Bisschop Philips in verscheidene vergaderingen, te Utrecht en te Hasselt gehouden, door lang draalen den gunstigsten tyd verzuimde, en hierenboven begeerde het verschil gerechtlyk, en niet met de wapenen in de vuist, geslegt te hebben, rees 'er zoo onder 't Gemeen te Kampen als onder die van Zwol geen geringe agterdocht; des dee-

(5) Mone. Chron. van Deventer pag 77.

1521 deezen, vermoedende minder dan hunne tegendingers by den Bisschop gezien te zyn, den Geldersen te eerder gehoor gaven, en straks eenige derwaart gekoomene Vriezen de Stad ontzeiden, en de gegeevene geleibrieven deeden intrekken, waardoor zich deezen naar Kampen begaven, en, schoon de Hertog van Gelder en de Graaf van Meurs, Stadhouder van Groeninge, hen persten weder naar Vriesland te keeren, echter naar Utrecht en voorts naar den Keizer, om dien over den handel te klaagen, vertrokken.

Onderwylen raakten die van Zwol in beding met den Hertog van Gelder, beloovende den zelven voor Beschermheer aan te neemen en trouwe te zweeren, midsze hunne goederen en voorrechten ongeschonden zouden behouden; op welke voorwaarde, den agtsten van Hooimaand (1) getekend, de Geldersen niet alleen heimelyk ontfangen, maar zelf door hen naar Ommen gezonden wierden, en hebben een deel der Ridderschap, aldaar ter bevrediginge der verschillen vergaderd, gevangen binnen gebragt, welke vyandlyke daad een bitteren oorlog verwekte, wyl de Hertog van Gelder zich hierdoor vleidde de geheele Landstreek ligtlyk meester te zullen worden, dierhalven toen twee sterke Blokhuizen (2) tegen over Deventer, Altena en Kykindepot, deedt bouwen, en die Stedelingen uit de zelven groote schaade toebragt, voorts ook Genemuide versterkte, en de Stad Hasselt (3) aan vier zyden belegerde, doch niet tot zyn voordeel; omdat van Eusum de zelve met hulpe der Burgeren zoolang kloekmoedig verweerde, tot die van Kampen met de omleggende Landzaaten haar ontzetteden. Ook mislukte des Hertogen voorneemen van Koeverden (4) te bestooken, wyl die van Groeninge zulks stuiteden, en hem met zesduizend Rynsguldens te vreede stelden.

(1) Slichtenhorst Geld Geschied. fol. 360.

(2) Moonen Chron. van Deventer pag. 80.

(3) Ub. Emmii Hist. Frisiæ fol. 794.

(4) Sicko Beninga in de Analecta van Brouërius van Nidek pag. 332.

Staande deeze verbittering wierden alom door Holland en Vriesland bevelbrieven afgekondigd, die den zevenentwintigsten van Hooimaand in 's Graavenhaage (5) getekend waren, door welken op 's Keizers naam strenglyk bevoolen wierdt, dat alle weerbaare mannen zich gereed zouden houden op te trekken, om zich zelven en hun Vaderland tegen het geweld en de invallen der vyanden te bewaaren. Die van Overysfel, het vuur nader hebbende, verzaamelden met den grootsten spoed Ruiters en Voetknegten; en hadden naauwlyks een rustigen hoop volks byeen, of vielen in de Veluwe, alles plonderende en verwoestende tot onder Harderwyk, en keerden met tweehonderd gevangenen en vyfduizend beesten terugge; maar de Hertog van Gelder, hiervan berigt zynde, rukte met de vaardigste benden derwaart, en overviel hen zoo onverwagt, datze, eensdeels door ontsteltenis, andersdeels belemmerd door den roof, meest allen verslaagen of gevangen wierden. Eenige weinigen ontkwaamen 't door de vlugt, en bragten de tyding van deeze nederlaage, en 't verlies van al den buit, en twee stukken geschuts aan hunne Bondgenooten; een der zelven, binnen Deventer gekoomen, riep van ontsteltenisse, dat alles verlaaten en verraaden was; hierop stooven de Burgers (6) naar 't Stadhuis, plonderden de schatkist, verscheurden de papieren, en veranderden de regeering. Hoewel dit oproer bestdoenlyk bedaard wierdt, echter bediende de Hertog van Gelder zich van de verdeeldheid der Stedelingen, wandt, naadat hy het Land van Drent (7) afgeloopen en op zwaare brandschatting gesteld hadt, bestormde hy de brug, welke te Deventer over den Ysfel lag, en den toren die 'er aan gebouwd was, met zulk een geweld, dat hy den toren ten gronde toe slegtede, en omtrent de helft van de brug verbrandde.

Op dit gerugt kwam de Bisschop in Holland, en, te Hoorn wapens, volk en schepen verzaameld hebbende, tradt hy den dertienden (8) van Wynmaand aan boord, en voer met omtrent veertig zeilen, gevolgd van de Heeren van 1521

(5) Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 361.

(6) Moonen Chron. van Deventer pag. 81.

(7) Sicko Beninga in de Analecta van Brouërius van Nidek pag. 333.

(8) Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 362.

1521 Benthem, Roggendorp, Sternberg, Gaasbeek en anderen, naar Kampen, daar hy tegens den avond aankwam. Hier, eenige benden naar de Veluwe en sommige schepen om de Zuiderzee te beveiligen besteld hebbende, smolt hy al zyne magt in een, en bezorgde, met onderstand der Kampenaaren, aan die van Hasselt de ruimte van voorraad, tot dit einde en ter betaalinge zyner Krygsknegten, al zyne goude en zilvere kleinoodiën verpandende. Wanneer dus gansch Overysfel in rep en roer van den kryg stondt, en nu hier dan ginder stoute aanslagen gesmeed wierden, deedt Roggendorp 's Bisschops Veldheer eenen keer naar Vriesland, daar hy den Landzaaten veel schaade en nog grooter ontsteltenis toebragt. Niet lang hiernaa trok hy met de zynen naar Twent en Drent, en stelde deeze Landstreeken van de Lauwers tot aan Groeninge, door 't beleid van Frederik Twickel (1) Stedevoogd van Koeverde, onder brandschatting, en maakte, door eenen togt naar de Ommelanden, de Groeningers zoo bedeest, datze den Hertog van Gelder om hulp verzogten. Middelerwylen kwamen de Vriesche Gezanten (2) met goede beloften weder t'huis, en bragten brieven van den Keizer, dat dees van voorneemen was hen eerlang uit de dwingelandye der Geldersen te redden. 1521

(1) Sicko Beninga in de Analecta van Brouërius van Nidek pag. 336.

(2) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 604.

Dus hoog liep het in dien oord, terwyl de Keizer te Worms de zaaken des Ryks en die van zyn Huis bezorgde, en onder de zelven geraaden vondt de Ryksstad Augsburg, midsze aan de Oostenrykfche Landen paalde, door weldaaden aan zich te verbinden; tot dit einde bevestigde hy alle voorrechten, welken de Keizers zyne Voorzaaten aan deeze Stad verleend hadden, en schonk de zelve thans het recht, datze voorheen nooit bezeten hadt, van binnen haare muuren goude en zilvere munten, (3) naar 's Ryks instellingen, te moogen slaan. Welke milddaadigheid des Keizers de Augsburgers ook op de kentekenen deezer gifte niet verzweegen, maar de gedachtenis in 't metaal den Naakoomelingen, door de munten zelf overgeleverd hebben, die ik, schoon weinig jaaren laater gemaakt, alhier ter bevestiginge van zulk een voorrecht best geplaatst achte.

(3) Gassart Annal. Augstburgenses Ap Menckenium Scrip. Germ. Rer. Tom. I. fol. 1767.

M.

G.

P.

I. De tweekoppige Keizerlyke Arend wordt, met het wapenschild van Oostenryk en Borgonje op de borst, en met de Keizerlyke Kroone gedekt, op de voorzyde van de eerste, binnen deeze tytels, gevonden;

IMPeratoris CAESaris CAROLI AVGusti V. MVNVS.

GESCHENK VAN DEN HEERSCHER KEIZER KAREL DEN VYFDEN VERMEERDERAAR.

Op de keerzyde staat het wapen dier Stad, een pynappel, afgebeeld; en dewylze aan den stroom Wertach, in 't Latyn *Vinda*, gelegen is, en dat 'er Keizer Augustus eene volkplan-

1521 planting gezonden hadt, wierdtze te zyner gedachtenis, en uit aanmerkinge van die langs den gemelden ftroom woonden, geheeten, 1521

AVGVSTA VINDELICORVM, 1523.

AUGSBURG, 1523.

II. Vermids de tweede, die het borftbeeld van den Keizer op het eerfte deel voert, in letterlyken zin met de voorgaande overeen ftemt, zalze ook ligtlyk door de zelve konnen verklaard worden.

Onder het dryven van al deeze zaaken was 's Keizers Zufter Maria, die voor zes jaaren door haaren Grootvader Maximiliaan aan Lodewyk Koning van Hungarië en Boheme ten huuwelyk beloofd was, te Buda, (1) dat ook Offen geheeten wordt, met den zelven plechtiglyk getrouwd, en wierden federt faamen te Praag, met tekenen van uitmuntende vreugde, tot Koning en Koningin van Boheme gekroond. Geduurende deeze vrolykheid hadt Soliman de Tweede, Keizer der Turken, die naa zynen Vader Selim, in het zelve jaar dat Keizer Karel de Vyfde gekroond wierdt, ten Troon gefteegen was, weetende dat de Hungaaren, geduurende de minderjaarigheid des Konings en de regeering der Ryksvoogden, van de oude dapperheid tot vadfige welluften vervallen, en met 's Konings overprachtige Bruiloft in weelde verzoopen waren, fpoedig een vreeslyk getal van Krygsknegten verzaameld, en viel met de zelven, op den Raad (2) van Pyrrhus Basfa, geheel onverwagt in Hungarië, daar hy, eenige Sterkten veroverd hebbende, Griekfch-Weisfenburg belegerde. Deeze Stad zoo om haare gelegenheid, daar de Donauw en Sauw in elkanderen vloeijen, als om haare fterkte onverwinnelyk, en niet alleen het bolwerk van Hungarië, maar van de ganfche Kriftenheid geacht, was eertyds met groot verlies van volk door zyne Voorvaders, Amurat en Mahomet, (3) te vergeefs aangetaft; maar thans, door de algemeene wanorde, door verzuim van betaalinge der bezettelingen, en door gebrek van Krygstugt, wyl de Stedevoogd met 's Ryks Grooten zich ten Hove by den Koning in fpeelen, danfen, zingen, zwelgen, brasfen, en andere vermaaklykheden verluftigde, raadloos hoe 't groote geweld der vyanden zonder Hoofd, zonder kracht, zonder moed of hoope van ontzet te konnen verduuren, gaf zich, naa 't uitftaan van eenige ftormen, den eenentwintigften van Oegftmaand, aan de Turken over. Ter gedachtenisfe van zoo groote en fnelbehaalde overwinninge vindt ik deezen gedenkpenning gemaakt.

(1) J. Dubravii Hift. Bohemica fol. 268.

(2) Hift. de Turchi di Fr. Sanfovino Tom. I. pag. 240.

(3) P. Iovii Hift. Lib. XX & J. Dubravii Hift. Bohemica fol. 268.

L.

Nooit was het Ottomanfche Ryk van doorlugtiger Vorft dan deezen beftierd, wyl hy, om zyne wysheid en dapperheid, tot den Vreede en den Oorlog even bekwaam geacht wierdt;

 dier-

1521 dierhalven verdiende hy, niet minder dan zyne Voorzaaten, met deezen tytel, welke rondom 1521
zyn afbeeldsel, dat ten halven lyve op de voorzyde staat, te pronken;

SOLYMANNus TVRCarum IMPerator.

SOLIMAN KEIZER DER TURKEN.

De overwonne Stad, die op de keerzyde met de daarlangsvloeijenden stroom is afgeschetst, heeft dit byschrift;

BELGARDVM EXPVGNATum, Anno 1521.

GRIEKSCHWEISSENBURG VEROVERD, IN 'T JAAR 1521.

De Turken, zich met deezen buit vergenoegende, verstoorden de huuwelyksvreugde van Koning Lodewyk, noch sarden de gramschap der Kristenvorsten niet verder; des Keizer Karel zyne zinnen spitste om den Koning van Vrankryk, die hem groote zorg baarde, te wederstaan. Wandt, staande de verdeeldheid der Kastiliaanen en 't gekrenkte Spaansche vermoogen, hadt Koning François, sedert de verheffing van Karel tot de Keizerlyke waardigheid, van heimelyken wrok geprikkeld, die schoone gelegenheid niet verwaarloosd, te meer, wyl sommigen hem aanmoedigden om Hendrik van Albret aan de Kroone van Navarre te helpen. Met dit uitzigt deedt hy straks vyf of zesduizend (1) Gasconjers, op den naam van den voornoemden Hendrik, werven, de zelven met vierhonderd mannen zyner benden van orde versterkt zynde, vertrouwde hy, als deezen door de party van Grammont, vaardig tot den opstand, geholpen wierden, datze de onderneeming wel zouden uitvoeren. Tot Opperveldheer van deeze Krygsmagt wierdt Andries van Foix, Heer van Esparre, Broeder van den meergemelden Lautrec aangesteld; dees, gevolgd van verscheidene mannen van grooten naam, trok spoedig voort, veroverde het sterke Slot (2) van St. Jan van Pied de Port, en bragt hierdoor den Hertog van Najara, Onderkoning van dat Ryk, onvoorzien van Oorlogstuig en Krygsknegten, wyl alles wat dienen konde naar Spanje gezonden was, in groote ontsteltenis, zulks de Hertog, bespeurende dat de Inwooners van Pampelona zich begonnen voor hunnen Erfkoning te verklaaren, de Stad verliet, en om hulp te zoeken zich naar Kastilië begaf.

(1) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 68.

(2) Hist. d'Espagne par Turquet fol. 1278. & 1281.

Op 's Hertogen vertrek volgde de aankoomst der Fransen en de overgaaf der Stad. Een jong Spaansch Hopman Ignatius Lojola (3) week op het Kasteel, daar hy en de Slotvoogd Ferrera met weinige Krygsknegten zich dapper verweerden, doch eindelyk gedwongen wierden te bukken; omdat Lojola, een der voornaamste voorvegteren, naadat de bestormers reeds eene bres gemaakt hadden, door eenen Kanonkoegel het regter been in stukgeschooten, en door eenige steenen aan het slinker gewond wierdt. Het kwetsen van Lojola gaf oorzaak tot het verlies van 't Kasteel en ter bekeeringe van deezen Krygsheld, welke, geduurende zyne bedlegering, overweegende voortaan tot den oorlog onnut te zyn, en door 't leezen der gevallen van St. Dominicus en St. Franciscus beloften deedt (4) van de ydelheden der waereld te verlaaten, en een heilig leeven te leiden, sedert de Grondlegger van de Ordere der alombekende Jesuiten geworden is. Ondertusschen was het gansche Koningryk het voorbeeld der Hoofdstad gevolgd, uitgezonderd de Sterkte van Amaja, die door Pieter van Vera, Heer van Beaumont, kloekmoedig beschermd wierdt.

(3) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 69.

(4) Bayle, Dict. Hist. & Critique.

De

1521 De Veldheer l'Esparre, vermetel op zoo snellen voorspoed, rukte zonder toeven met zyne Krygsmagt naar Kastilië, en wierp het beleg (1) voor Logronje. Op deeze maare vereenigden de Spanjaards, die den Burgerkryg meest geëindigd hadden, al hunne benden, zelf veelen voorheen weerspannigen, waren thans de yverigsten tot den togt, om de vlek der begaane misslagen met het stryden voor 't Vaderland af te wasschen. Met al deeze manschap dan zaktenze onder 't bevel des Hertogen van Najara naar Logronje, daar de Stedevoogd zich met onbezweeken moed verweerde, en dus den Spaansen tyd gaf te naderen. Zoodra de Fransen dit heir vernamen, weekenze, wylze zich vry minder in getal bevonden, naar Pampelona, werwaart de Spaansen hen volgden, en, den dertigsten van Weidemaand omtrent een uur van de gemelde Stad, met hen in 't gevegt raakten. Hevig, verschrikkelyk en bloedig viel het treffen, dat, eenigen tyd in evenwigt gestaan hebbende, eindelyk ten verderven der Fransen uitviel; wandt het grootste deel huns heirs verslaagen, veele mannen van aanzien gesneuveld, en de Veldheer gevangen zynde, verloorenze geheel Navarre in zoo weinige dagen alsze het zelve gewonnen hadden.

(1) Hist. d'Espagne par Turquet fol. 1262.

Onder de papieren (2) van den gevangen Veldheer l'Esparre wierdt duidelyk ontdekt, dat de bystand aan Hendrik van Albret in deeze onderneeminge, met opzet om tegen den Keizer den oorlog te beginnen, gedaan was, en dat het Leger met voorweeten van Koning François den togt in Kastilië ondernoomen hadt; welke klaare bewyzen van bedrog den Keizer zoowel tot het ophitsen van den Paus en van andere Vorsten tegen den Koning van Vrankryk strekten, als tot' waarschouwing der broeijende vyandlykheden, die door Robert van der Mark tot groot onheil des Lands ontstooken wierden; wandt dees den Keizer om bystand (3) tegen den Heer van Aimeries, die hem een Kasteel, dat hy onrechtmaatig inhieldt, ontwrongen hadt, te vergeefs gevraagd hebbende zogt heul by den Koning van Vrankryk, dien hy zyn Land en dienst aanboodt, en deedt, zoodra hy de zelve gevonden hadt, tot ieders groote verwondering, wyl hy Heer van weinig Lands en klein vermoogen was, den magtigsten Vorst van Europa, te Worms in de volle vergadering den (4) oorlog verkondigen, en ten stryde uitdaagen. Middelerwylen drieduizend Voetknegten en vier of vyfhonderd Ruiters in Vrankryk geworven hebbende, viel hy vyandlyk in 't Land van Luksemburg, en besloot het Stedetje Virton op de grensen van 't gemelde Gewest, aan den kant van 't Landschap Barrois; doch zonder eenig voordeel.

(2) P. Angleri Epist. 726.

(3) Die Excell. Chron. van Vlaand. II. deel fol. 12.

(4) Memoir. de M. du Bellay fol. 30.

De Keizer hier uit vermoedende, dat de Koning van Vrankryk de hand aan 't werk hieldt, zondt onmiddelyk twee (5) Gelastigden, den een naar Engeland aan den Koning Hendrik, Middelaar hunner verschillen, den ander naar Vrankryk om den Koning François over de inbreuk des Vreedes te klaagen, maar zonder gevolg; omdat de Fransche Koning het Verbond van Noion omtrent het overleveren van Navarre begeerde voldaan te hebben, en zich tot geenen nieuwen handel wilde inlaaten zonder kennisse van den Paus, met wien hy in heimelyke overlegginge stondt, om de Spaansen uit het Ryk van Napels te verdryven. Hangende deeze zaaken waren veele Verraaders door Robert van der Mark bedektlyk binnen Luik gezonden, om de Stad by den nacht te (6) overrompelen, en den Fransen over te leveren; maar, het bedrog ontdekt zynde, wierden eenigen der schuldigen gevangen en met den dood gestraft. Terwyl dit voorviel hadtmen 's Keizers gereedste benden in Nederland byeen verzaameld, en de zelven onder Hendrik Graaf van Nassou, die tot Veldheer van dit Leger benoemd was, tegen Robert van der Mark naar 't Land van Bouillon doen optrekken, daar in weinig tyds (7) Lognes, Fleuranges, Sansy, Messancourt en Bouillon ver-

(5) P. Anglerii Epist. 732.

(6) Die Excell. Chron. van Vlaand. II. deel fol. 12.

(7) Memoir. de M. du Bellay fol 33.

1521 veroverd, en de tweede Zoon van Robert van der Mark, midsgaders verscheidene der bezettelingen gevangen wierden; zulks van der Mark in deeze angste, wyl hem van al zyn gebied weinig meer dan de Stad Sedan en het Kasteel James overbleef, den Keizer om genade smeekte, en met moeite, door voorspraak van zynen vriend Frans van Sickingen, een van 's Keizers Legerhoofden, slegts eene wapenschorsing van zes weeken verworf.

Hierentusschen was de Keizer in Brabant gekoomen, daar de Gemeente over de zetting van het nieuwe geld geweldig mompelde; wandt Keizer Karel hadt 'er goude stukken (1) van drie guldens, van dertig en van twintig stuivers, en zilvere van drie stuivers en van twee blanken doen munten. Wanneer de Gildens van Antwerpe hierover vergaderden, en den Keizer het naadeel, dat uit deezen loop der munten voor hen te wagten stondt, aantoonden, bekende de zelve dit buiten zyne kennis gedaan te zyn, en bewilligde, dat het geld voortaan naar zyne innerlyke waarde, of op zoodaanigen prys, als het in andere zyner Landen ging, zoude gesteld worden. Dewylmen aldaar, ter vernieuwinge of verbeteringe der Lieve Vrouwe Kerke, reeds aan het Choor begonnen hadt te graaven, heeft de Keizer den eersten steen, die, met een breed opschrift voorzien, door den Abt van S[t]. Bertyn gewyd, en met groote plechtigheid uit de Kerke gebragt wierdt, in den grond geleid; ja zelve de leem met eenen truweel gereed gemaakt, in tegenwoordigheid van Kristiern Koning van Deenmarke, welke, bedektlyk uit zyn Ryk getrokken, met weinig gevolg te Amsterdam en van daar te Leyde, voorts te Antwerpe by den Keizer (2) gekoomen was. Toen dees omtrent veertien dagen by zynen Schoonbroeder versleeten hadt, keerde hy weder naar zyn Ryk, en ontsloeg de Koopvaardyschepen, die geduurende zyne afweezenheid wel tot tweehonderd opgehouden waren.

(1) Die Exell. Chron. van Vlaand. II. deel fol. 10.

(2) Reigersberg. Chron. van Zeel. door Boxhorn II. deel pag. 406.

Naa 't vertrek van Koning Kristiern begaf zich de Keizer naar Brussel, daar hy, den tweeëntwintigsten (3) van Weidemaand, Jan Hertog van Kleef met Gulik, Berge en Ravensberg bekleed hebbende, de voorbereidselen des oorlogs sterk voortdreef: tot dit einde wierdt een zeker getal van Burgeren uit de Hollandsche Steden ontbooden, zulks die van Hoorn, (4) by dit geval, alleen honderdenzeventien, en met haare Dorpen tweehonderdenagt mannen moesten uitleveren. Ook deedt 'er de Keizer door Krispyn van Boschuizen meenigte beesten, veel kaas en boters, om in 't Leger te slyten, opkoopen; terwyl te Antwerpe (5) wel vyftig Pleiten, om bruggen over de stroomen te maaken, uitgerust, en verscheidene Steden op de Landscheiding versterkt wierden. Met dit inzigt was de Markgraaf van Aarschot (6) door den Keizer naar Valenchein gezonden, om deeze Stad voor de vyandlyke aanvallen te dekken; wandt de Kryg scheen aan dien kant reeds begonnen door den Heer van Ligues uit Henegouwe, welke, (7) met den Kardinaal van Bourbon in verschil staande over de Abtdy van S[t]. Amand, de zelve niet alleen, maar t'evens de Stad Mortanje overweldigd hadt. Ook was Jacob van Luksemburg, Graaf van Gavere, Heer van Fienes en Stadhouder van Vlaandre, met omtrent duizend Ruiteren, agtduizend Voetknegten en zes stukken geschuts voor Doornik getrokken, dat hy by de vyf maanden belegerde. 1521

(3) Teschenmacher Anal. Cliviæ enz. in Diplom. fol. 151.

(4) Velius Chron. van Hoorn pag. 121.

(5) Die Excell. Chron. van Vlaand. II. deel fol. 12.

(6) Hist. de Valencheines par Outreman, fol. 191.

(7) Memoir. de M. du Bellay fol. 36. & 37.

Aan den anderen kant, naadat Ardres overweldigd en de aanslag op Teroane mislukt was, rukten de Graaf van Nassou en Frans van van Sickingen met het grootste deel van 't Keizerlyke Heir naar Mouson, aan de Maas daar Luksemburg aan Champanje paalt; dit binnen weinige dagen tot de overgaave geperst, en de gansche Landstreek, midsgaders die van Pikardië in magtige ontsteltenisse gebragt hebbende, zogtenze hunne overwinning door de verlegenheid der Landzaaten te vergrooten; dierhalven beslootenze zonder toeven de Stad Mezieres, (8) aan den zelven

(8) Memoir. de

1521 ven Stroom gelegen, aan alle zyden, naadatze de zelve te vergeefs door eenen Trompetter voor den Keizer hadden doen opeisfchen. De Koning van Vrankryk hadt, toen dees oorlogsftorm opkwam, niet alleen een groot getal volks te velde gebragt, maar zelf zyne Grensfteden met kloeke manfchap bezet, en de verweering van Mezieres den Ridder Baijard aanbevoolen. Dees, van beproefde trouwe en Krygskunde, hadt verfcheidene Mannen van aanzien en veel volks van wapenen, zoo Ruiters als Voetknegten, tot zyne hulpe, door welke bezetting en gelegenheid der Stad, zy van eenigen voor onverwinnelyk gehouden wierdt; wandt de rondomvloeijende Maas maakt haar byna tot een eiland dat ontoeganglyk fcheen, behalven aan den kant van Ardenne, daar zy aan 't vafte land gehegt is, en de Graaf van Nasfou met omtrent twintigduizend mannen zyne wyk nam, laatende het bevel van de overzyde des Strooms den wakkeren Krygsvoogd Frans van Sickingen, met eenen hoop van veertien of vyftienduizend koppen bevoolen.

M. du Bellay fol. 39. & feq.

Wanneerze dus aan den eenen en den anderen kant Stormfchanfen opgeworpen, de Stad omtrent eene maand fterk befchooten, de muuren verbryzeld, en den Stedelingen groote fchaade en veel verdriets toegebragt hadden, niet zonder naadeel van Sickingen, die door de vliegende benden der Franfen veel geleeden hadt, bedacht de (1) Ridder Baijard, ziende het gevaar voor de deur, eene Krygslift die hy gelukkig uitvoerde. Alzoo hem de oneenigheid der twee vyandlyke Legerhoofden, Nasfou en Sickingen, bekend was, fchreef hy aan Robert van der Mark, toen te Sedan, eenen brief, in welken hy onderftelde kennis te hebben, dat de Graaf van Nasfou den dienft des Keizers verlaaten en in dien van den Franfchen Koning overgaan wilde; dierhalven riedt hy den voornoemden van der Mark zonder uitftel den Graaf van Nasfou ter volvoeringe van dit ftuk aan te dryven, aleer de zelve eenige hoon mogt lyden: tot dit einde, vervolgde hy, zouden in den avond van zekeren dag twaalfduizend Zwitfers en agthonderd mannen van wapenen omtrent de Legerplaats van Sickingen verfchynen, dieze ftraks zouden aantaften, dat hy in dien zelven tyd met zyne bezettinge op de benden des Graaven van Nasfou zoude uitvallen. Deezen brief gaf hy eenen boer, die den zelven naar Sedan, dwars door de Wyk van Sickingen, moeft beftellen; maar de Landman, gelyk Baijard voorzien hadt, wierdt in verzekering genoomen en de brief aan den Veldheer Sickingen gebragt, die, hieruit befpeurende dat de Graaf van Nasfou zyn verderf brouwde, ftaande voets befloot zyn Leger op te breeken en zich by den Graaf te begeeven. Dees de beweeging in 't oog krygende, deedt door eenen Edelman naar de oorzaak verneemen, aan welken Sickingen, in gramfchap ontflooken, antwoordde, zeg den Graaf van Nasfou, dat hy 't vermaak niet zal hebben my en myn volk te zien verderven, dat ik my by hem zal vervoegen om te zien wat 'er omgaat. Onmiddelyk trok hy met zyn Leger over de Maas, en gaf dus den Franfen gelegenheid om zooveel verfch volk en voorraad in de Stad te werpen, als voor geruimen tyd noodig fcheen. Waardoor de Graaf van Nasfou en Sickingen, misleid in hun opzet, te raade wierden het oorlogsgereedfchap in te fcheepen, voorts langs de Maas (2) naar Namen te voeren, en het beleg van Mezieres te verlaaten. 1521

(1) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 76.

(2) Memoir. de M. du Bellay fol. 42.

Sedert omverrompeldenze het Stedetje Aubanton in Pikardië, datze met de omgelegene Landftreeken uitplonderden, te vergeefs van de Franfen gevolgd, welken Moufon weder inkreegen, en Bapaume en Landreci overweldigden en verwoeftedden. Op deezen voorfpoed kwam Koning François met al zyne Krygsmagt naar Nederland, om eenen Veldflag te waagen met den Keizer, die den dertienden (3) van Wynmaand te Valenchein gekoomen en den naaften dag aldaar, volgens de gewoone wyze, gehuldigd was; doch zich in dien oord niet

(3) Hift. de Valenchiennes par Outreman. fol. 191.

1521 niet veilig dunkende, mids hy eenig vermoeden van verraad kreeg, vlugtte, den tweeëntwintigsten der zelve maand, slegts met honderd (1) Ruiteren in den nacht naar Vlaandre. Koning François, onderwylen te Denain gelegerd, hier de lucht van krygende meende den Keizer te vervolgen; maar, zyn Krygsraad verdeeld zynde, bleef de uitvoering agter, wel meest op 't dryven (2) des Maarschalks van Chatillon, Gunsteling van 's Konings Moeder, welke zich niet alleen kittelde den raad van den Konestabel Borbon, die van de Vorstinne gehaat wierdt, te wedersspreeken, maar zelf tegen recht en reden de voorhoede des Heirs aanvoerde, welk gezag aan den Konestabel behoorde, die deezen hoon tot nadere gelegenheid opkropte.

(1) Memoir de M. du Bellay fol. 46.

(2) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 78.

De Fransche Koning, den vogel ontsnapt ziende, vaardigde een deel zyns Legers naar Bouchein, dat zich den Hertog van Vendôme onderwierp, welke eerlang den weg naar Doornik nam, om deeze Stad van 't knellende beleg, dat reeds omtrent vier maanden geduurd hadt, te verlossen; maar dees aanslag stremde, omdat de Graaf van Nassou met het Keizerlyke heir zich derwaard vervoegde, en de belegering met zulk een geweld hielp voortdryven, dat de belegerden eindelyk met 's Konings Stedevoogd, den Heer des Loges, goedvonden in gesprek te treeden, en tot dit inzigt verscheidene Gelastigden naar buiten zonden, welken met 's Keizers Legerhoofd den Graaf van Nassou, den Prins van Oranje, de Graaven van Gavre, van Werdenberg en van Egmond, de Heeren van Wassenaar en van Zanselles, alle Ridderen van 't Guldevlies, den eersten (3) van Wintermaand deezes jaars eenentwintig het beding tekenden, by het welke de Stedelingen beloofden de Stad en het Kasteel, ten voordeele van den Keizer aan den Graaf van Nassou, binnen vyftien dagen, zoo 'er geduurende dien tyd van den Franschen Koning geen ontzet kwam, te zullen overgeeven. 1521

(3) Hist. de Tournay par J. Cousin Tom. I. Part. II. pag. 176.

De gestelde dagen verstreeken zynde, wierden den Graaf van Nassou de sleutels, het Kasteel, Krygstuig en voorraad overgeleverd, en aan alle Ingezetenen, uit 's Keizers naam, die hem trouw wilden zweeren, volkoome vryheid verkondigd; doch die deezen eed weigerden konden vryelyk binnen vier dagen met hun goed vertrekken. Hierop trok de bezetting in 't volle geweer en met slaande trommel naar Dourlens, (4) en de Graaf van Nassou en zyn gevolg wierden met vreugdetekenen blydelyk ontfangen, en de bescherming van den Keizer en de trouwe des volks met eeden gestaaft. In deeze Stad, die staande de langduurige belegering veel geleeden hadt, waren, om 't gebrek van geld te gemoet te koomen, op 's Konings naam de drie volgende noodmunten geslaagen.

(4) Memoir. de M. du Bellay fol. 49.

I. II. III. Het wapen der Stad Doornik, dat uit een zilver Kasteel (5) op een rooden grond bestaat, wordt op de voorzyden van allen gevonden, versierd met eene lelie om

(5) Costumen van Vlaand. fol. 1059.

aan

1521 aan te toonen datze onder Vrankryk behoorde, dierhalven vindtmen op de eerste ook de voorste letter van 's Konings naam FRANÇOIS, en onder aan het getal van 't jaar in 't welke de beleegering is voorgevallen. In het vlak der tegenzyden zietmen een kruis met diergelyke leliën belaaden, en op de derde, die boven de anderen met omschriften pronkt, leest men in beide randen deeze woorden; 1521

DIV NOVS DOIN PAIS
ET EN LA FIN SA GRASE.

GOD GEEF ONS VREEDE
EN EINDELYK ZYNE GENADE.

Zoodra de Keizer deeze overwinning verstondt, gaf hy die van Doornik in de keur om zich met het Graafschap Henegouwe (1) of met dat van Vlaandre te vereenigen; zy, het laatste verkoozen hebbende, kreegen reden van dubbele dankbaarheid; omdat de Keizer het smeekschrift der Staaten van Vlaandre, die de poorten en muuren dier Stad (2) wilden slegten, agter de bank geworpen, en de voorrechten der Stedelingen in hunne oude kracht bewaard hadt. Doch aleer dit werk ten einde liep, hadt de Italiaansche Heerschappy een zeldzaamen zwaai genoomen, dien ik hier kortlyk zal aanhegten.

(1) Flandria Jac. Marchantii pag. 169.

(2) Hist. de Tournay par J. Cousin Tom. I. Part. II. pag. 278.

De Zeevoogd Bonnivet, met een grooten hoop Krygsknegten op orde van Koning François naar Guijenne getrokken, hadt de Spanjaards in Navarre geduurig ontrust, wylze niet wisten werwaart hy zyne wapens zoude wenden, tot hy eindelyk, naa 't vermeesteren van eenige Kasteelen, de sterke Stad (3) Fontarabië, op de grenzen van Spanje in 't gewest Guipuscoa aan den mond van den stroom Andaije gelegen, by verdrag in kreeg. Met zooveel voorspoeds als de Fransen dit stuk in Spanje verrigteden, met zooveel tegenspoeds liep hunne zaak in Italië; wandt de Paus, misnoegd over den Koning van Vrankryk, hadt met den Keizer een verbond (4) gesslooten, het welke op twee voornaame punten doelde, in het eerste beloofde de Keizer den Paus aan de bezittinge der Kerklyke goederen, inzonderheid aan Parma en Placenza, die Koning François inhieldt, te helpen; in het andere dat zy hunne magten zouden vereenigen om de Fransen uit Milanen te verdryven, en François Sfortia, Zoon van Lodewyk, in het Hertogdom, dat zyn Broeder Maximiliaan voor zes jaar aan den Franschen Koning hadt afgestaan, te herstellen, ook zoude Keizer Karel (5) den Kardinaal Julius van Medicis eene wedde van tienduizend Dukaaten, en even zooveel aan Alexander van Medicis natuurlyken Zoon van Laurens, toeleggen, wyders den Paus helpen tegen alle Leenplichtigen des heiligen Zetels, welken zich weigerden te onderwerpen. In deeze verbintenis trokkenze het Gemeenebest van Florenze en Frederik Gonzaga, Markgraaf van Mantua, ook zogtenze de Zwitsers door den Kardinaal van Sion aan dit snoer te krygen; maar die weezen hen van de hand, en bewilligden alleenlyk het werven van eenige benden, mids de zelven niet tegen de Milaneezen gebruikt wierden.

(3) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 78.

(4) Corps Diplomat. par du Mont. Supplem. pour le IV. Tom. fol. 96.

(5) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 384.

Het sluiten van deezen handel, den agtsten van Bloeimaand te Worms bedektlyk getekend, was magtig tegen de borst des Heeren van Chevres, die den vreede beminde, en de eendragt tusschen den Keizer en den Koning François van groote waarde hieldt. Hoe het zy, de gesteldheid der Milaneezen, die den hoogmoed der Fransen zat waren, verschafte den Verbondenen goede gelegenheid, tot welke de

 dood

1521 dood van Trivulce, die veel aanhangs hadt, niet weinig toebragt; wandt Koning François, by uitneemenheid verflingerd op de Zuſter (1) van den toen regeerenden Stedehouder Lautrec, hadt ten gevalle deezer Vrouwe den voornoemden Trivulce zoo onwaardig gehandeld, dat de zelve van hartzeer in zynen tagtigjaarigen ouderdom in zwaare ziekte verviel; de Koning, moogelyk eenig leedweezen gevoelende, zondt iemand uit zynen naam den kranken te bezoeken, maar Trivulce zeide, daar is geen tyd, de verachting, met welke hy my gehoond heeft, en de ſpyt hebben reeds haare werking in my gedaan, ik ben dood, en gaf den geeſt. Dit is de bezolding der afgeſleetenen in den dienſt der Vorſten, en de vergelding van uitmuntende trouwe, die men ten Hove te wagten heeft.

(1) Daniël Hiſt. de France Tom. V. pag. 80.

Zoodaanige mishandeling trof al den Landaard, en baarde groote verwydering onder de Milaneezen, van welken omtrent de helft der Inwooneren, door den harden handel en gierigheid der Franſche Overſten, uit hun Vaderland gevlugt, zich naar Trente (2) by François Sfortia, en in den Kerklyken Staat, of in de nabuurige Steden begeeven hadden. Om deezen, welken de naaſte waren te verdryven, beſtondt de Maarſchalk van Foix eene loosheid op Reggio te beproeven, die, hoewel tot zyne ſchade uitgevallen, den oorlog echter aan den gang bragt; wandt, ſchoon hy by den Paus zich hierover ontſchuldigde, de Opperkerkvoogd nam deeze onderneeming echter zo euvel op, dat hy in de vergaderinge der Kardinaalen met harde woorden zich over de heerſchzugt des Franſchen Konings dreigde te wreeken, en zich met den Keizer, eenen waardigen Zoon der Kerke, ter verweeringe zyner Staaten wilde vereenigen, tot dit einde ontboodt de Paus zonder toeven den Gezant des Keizers, Jan (3) Manuël, met welken hy het verbond tegen Vrankryk, dat voor lang bezegeld was, veinsde te ſluiten. Hier viel het ongeluk by, dat de bliksem te Milanen in den tooren van de poort des Kaſteels ſloeg, daar eene voorraad (4) lag van tweehonderdenvyftigduizend ponden buspoeder, twaalfhonderd vuurpotten, zeshonderd vuurlansſen, en zooveel zouts als voor vyf jaaren genoeg was, het welke met den tooren en alles dat 'er om en by ſtont met een yslyk geloey in de lucht vloog, voorts wel zes vadems der gordynen in de graft wierp, en den Hoofdman, driehonderd Krygsknegten en veelen, die 'er omtrent wandelden, dood ſmeet; ja byna al de huizen van 't Kaſteel en de naaſte in de Stad omkeerde, en ſommige ſteenen van ongemeene grootte meer dan vyfhonderd ſchreeden verre wierp. Het gejammer en de ontſteltenis bragt alles in wanorde en verſlaagenheid, en de laagen van den Paus, diemen nu en dan ontdekte, baarden nog meer zorgen. Des de Landvoogd van Foix den eenen Renboode naa den anderen naar Vrankryk zondt om het gevaar van Milaanen den Koning bekend te maaken, die onmiddelyk aan Lautrec (5) beval derwaart te trekken; doch dees, getoond hebbende zonder geld niets te konnen verrigten, bragt de voornaamſte Hoofden van het Ryk, omdat de ſchatkiſt ledig was, in bekommering; doch, onder belofte van het zelve te Milanen op zyne koomſt te zullen vinden, begaf hy zich op de reis, en vondt zich hierin misleid, en door zyne wreedheid eerlang in den haat der Edellieden bedraaid, omdat hy den gevangen (6) Palavicyn, een Heer van groot vermoogen, tegen het goedvinden zyns Krygsraads deedt vierendeelen, en des zelfs goederen ten voordeele van zynen Broeder den Maarſchalk van Foix verbeurd maakte. 1521

(2) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 348.

(3) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 386.

(4) Memoir. de M. du Bellay fol. 52. & Comment. di M. Galeazzo Capella, pag. 4.

(5) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 387.

(6) Memoir. de M. du Bellay fol. 53

In deeze geſteldheid bragten de Bondgenooten een aanzienlyk Heir te velde, beſtaande uit Italiaanen, Spanjaarden, Duitſen, Zwitſeren en uitgeweekene Milaneezen; welken door Proſper Colonna naar Parma geleid wierden, om eenen ſprong op deeze Stad te waagen. Lautrec, zulks ver-

1521 verneemende en onderſtand van de Venetiaanen en van den Hertog van Ferrara bekoomen hebbende, ook alle uur hulpe uit Vrankryk en Zwitſerland wagtende, wierp zooveel volks in Parma, dat Colonna die Stad niet dorſt aangrypen, dan naadat Ferdinand d'Avalos Markgraaf van Peſcara met de Napelſche bezettinge, Antoni van Leiva met de Spaanſche, en de Markgraaf van Mantua met de Italiaanſche benden zich by zyn Leger vervoegd hadden. Door al deeze Krygsmagt wierdt Parma (1) beſlooten, en eerlang op het uitterſte gebragt; maar de Belegeraars, toen het deel dat aan de eene zyde van den ſtroom ligt reeds gewonnen was, kennis krygende dat Modena door den Hertog van Ferrara in gevaar was, vreezende hierdoor al den toevoer te verliezen, lieten, naa lang getwiſt te hebben welke Stad het zwaarſte woeg, het beleg ſteeken, en wendden zich nu her- dan derwaart om zich met twaalfduizend Zwitſeren, die de Kardinaal van Sion geworven hadt, te vereenigen. Deezen waren naauwlyks gekoomen, of de Overigheden dier Landſchappen, overwegende geheel onbillyk te zyn dat hunne Onderdaanen elkanderen verdierven, omdat 'er een gelyk getal onder Lautrec diende, zonden hen bevel van ſtraks de eene en de andere party te verlaaten; maar de Kardinaal (2) van Sion wiſt dit zoo te beſteeken, datze by de Bondgenooten bleeven; terwyl die onder de Franſen waren, verdrietig door de uitgeſtaane moeijelykheden, en by mangel van betaalinge, voorts het Leger verlieten, onaangemerkt de geboden van den Veldheer, die met al zyne vlyt naauwlyks vierduizend der zelven konde behouden. Zulks Lautrec, wyl de zynen een harden ſmak door Proſper Colonna aan den ſtroom Adda geleeden hadden, zich buiten ſtaat vindende den vyanden het hoofd te konnen bieden, te raade wierdt om Milanen te dekken, en zich derwaart ſpoeide; welhaaſt op de hielen gevolgd van Colonna, welke, om eenen kans op de Hertoglyke Stad te waagen, zich te Marinjan nederſloeg.

(1) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 389. verſa & ſeq.

(2) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 396. & ſeq.

Hier eenige dagen naar 't geſchut om den ſlegten weg vertoevende, wierdt hem den drieëntwintigſten van Slagtmaand door eenigen zyner alomzwervende Krygsknegten een landlooper (3) gebragt, die, uit Milanen gekoomen, hem bekend maakte door de Keizersgezinden aan Hieronimus Morono, eenen der voornaamſte uitgeweekenen gezonden te zyn, om den zelven te zeggen, als het Leger der Verbondenen dien dag voor Milanen wilde koomen, de Gemeente zonder twyfel, mids de groote ontſteltenis der Franſen, de Stad zoude overleveren. Dit wierdt geenen dooven gezeid; Colonna deedt den Markgraaf van Peſcara met des zelfs Spaanſche knegten ſtraks derwaart trekken. Dees, met het begin van den nacht tot aan de poorte der Voorſtad, gemeenlyk de Romeinſche geheeten, gekoomen, beval eenigen zyner ſchutteren tot aan den voet van 't bolwerk, daar het lighaam van de wagt der Veneetiaanen was, te naderen, meer om te onderzoeken hoeze zich zouden houden, dan met opzet om hen te verjaagen; maar de ſchrik beving de (4) ſchildwagt, en andere Krygsknegten dermaate, datze zonder eene ſcheut te doen de vlugt koozen; waarop de Spanjaards ſtraks het bolwerk beklommen, en de loopenden vervolgden. Een hoop Zwitſers, die 'er naby was, ſloeg het zelve pad op, en Diederik Trivulce, die het bevel over de Venetiaanen voerde, en in een der naaſte huizen ziek lag, ongeharnaſt op dit gerugt toeloopende wierdt gewond, en, nevens verſcheidene mannen van goeden Huize, gevangen. De Markgraaf van Pescara vervolgde zyn geluk, en, zich van de Voorſtad meeſter ziende, ſtreefde naar de poort der Stad, daar men hem, midsze van eenige Gibellinen bezet was, met een vreugdenkreet ontfing.

(3) Memoir. de M. du Bellay fol. 57.

(4) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 398. & ſeq.

De Veldheer Colonna was reeds in den aanvang van deezen voorſpoed door den

1521 den Markgraaf van Pescara berigt, en kwam dierhalven met den Kardinaal van Medicis, den Markgraaf van Mantua, en al de krygsmagt derwaart, geleidende het grootste deel des Legers door de poort van Pavia in de Stad, niet konnende begrypen, hoe de Markgraaf van Pescara zoo groote zaak met zoo weinig volks hadt durven onderneemen en konnen uitvoeren. In al deeze ontsteltenisse en wantrouwinge verzaamelde Lautrec zyne Krykskneg-ten, en, eene bezetting op het Kasteel geleid hebbende, sloeg hy met de overige benden den weg op naar Como, laatende de Stad ter bescheidenheid der Overwinnaaren. De Milaneezen, dus weder van Heer veranderd en onder het Roomsche Ryk gebragt zynde, hebben den Keizer Karel by deeze gelegenheid als Oppergebieder op hunne munten erkend, van welken de twee volgende stukken ten blyk deezer Staatsveranderinge strekken. 1521

B.

M.

I. Op de voorzyde van het eerste zietmen den gekroonden Keizerlyken Arend, met de wapenen van 's Keizers Erflanden in een schild verzaameld, en voor den zelven en in den rand deeze letters gesteld;

CAROLVS ROMANORUM IMPERATOR.

KAREL KEIZER DER ROMEINEN.

(1) I. deel fol. 312. De Beschermheilig, van welken ik voorheen (1) geschreeven hebbe, is op de keerzyde te paerd gezeten afgebeeld, hebbende ter verklaaringe de eerste letter der Stad Milanen onder zich gekroond, en deezen letterzoom;

SANCTVS AMBROSIVS.

DE HEILIGE AMBROSIUS.

II. 's Keizers zinnebeeld, de twee pylaren van Herkules met de Keizerlyke Kroone gedekt, staat op het eerste deel van het tweede, en op eene banderol zyne zinspreuk PLVS VLTRA, *NOG VERDER*; het omschrift is,

CAROLVS V. IMPERATOR.

KAREL DE VYFDE KEIZER.

De zelve Bisschop wordt op het andere deel staande gevonden, hebbende in de slinkerhand

1521 hand den ftaf, in de regter den geesfel met welken hy de boosheid, die door eenen onder zyne voeten leggenden Duivel is afgefchetft, verdryft, in den rand leeftmen weder, 1521

SANCTUS AMBROSIVS.

DE HEILIGE AMBROSIUS.

Het Legerhoofd Colonna maakte zich, by zoo zwaare ontfteltenis der vyanden, door het verdeelen zyns Heirs ligtlyk meefter van verfcheidene (1) Steden, voornaamenlyk van Pavia, Lodi, Placenze, Parma en eerlang ook van Como; maar Cremona, reeds aan 't waggelen, wierdt eensdeels door 't Kafteel, andersdeels door nieuwen onderftand van Lautrec in bedwang gehouden.

(1) La Hift. d'Italia di Fr. Guicciardi pag. 399.

De heugelyke maare deezer groote overwinninge zonder bloedftortinge verkreege vloog ftraks naar Nederland, daar, geduurende het ontvonken van den oorlog, de Gemagtigden der vier ontzaglykfte Moogendheden van Europa te (2) Kales, om de middelen des Vreedes te beraamen, vergaderd waren: de Kancelier Mercuryn van Gatinaria was 'er voor den Keizer; de Kancelier du Prat, de Voorzitter Jan van Selve, en de Maarfchalk van Chabannes voor den Koning van Vrankryk; Hieronimus Ginutio Bisfchop van Ascoli voor den Paus; en de Kardinaal Wolfey voor den Koning van Engeland verfcheenen: welke laatfte als Scheidsman deeze groote verfchillen meende te verzoenen, doch zonder gevolg; wandt toen 'er in eenige byeenkoomften veel tyds met klaagen, befchuldigen en onderzoeken, wie den kryg begonnen hadt, verfpild was, en de Kardinaal Wolfey verfcheidene ontwerpen voorftelde, die de eene noch de andere party behaagden, heeft hy alleenlyk konnen doordryven, dat de Haringvisfchery (3) van de Onderdaanen der twee ftrydende Vorften dit jaar niet verhinderd, de Havens en Landen des Engelfchen Konings, geduurende deezen oorlog, niet gefchonden zouden worden, en ieder der aldaar vergaderde Gezanten vry en onbekommerd zoude moogen vertrekken: ter uitvoeringe van het zelve ftelde zich de Kardinaal (4) Wolfey, nevens zynen Meefter tot Befchermer. Tot zaaken van grooter belang fcheen niemand te willen luifteren; wandt, terwyl de Franfen op het inruimen van Navarre drongen, bleef 's Keizers Gemagtigde onverzettelyk ftaan op de wederoverlevering van 't Hertogdom (5) Borgonje, en 't vernietigen der Leenverheffinge; die de Keizer voor eenige deelen van Nederland den Franfchen Koning fchuldig was; zeggende niet gevoeglyk te zyn, dat een Keizer beloften van manfchap of gehoorzaamheid aan eenen Koning van Vrankryk zoude doen.

(2) Daniël Hift. de France Tom. V. pag 93.

(3) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 352.

(4) R. Thoyras Hift. d'Anglet. Tom. V. pag 150.

(5) Memoir. de M. du Bellay fol. 37

De Kardinaal Wolfey, nu en dan eenige booden met verfcheidene voorflagen van vreede aan den Keizer en den Koning François, zonder eenig voordeel, gezonden hebbende, trok zelve naar den Keizer, die hem met alle tekenen van eere te Brugge ontfing, daarze met den Paus eene verbintenis (6) tegen Vrankryk fmeedden, door welke het Kerkhoofd beloofde al zyne blikfems tegen Koning François uit te werpen; en de Koning van Engeland verbondt zich om den zelven met een Leger van veertigduizend mannen te beftooken, en nevens den Keizer alle verbintenisfen met François te verbreeken: hierenboven beloofde hy zyne Dochter Maria, die voorheen aan den Dolfyn verloofd was, thans den Keizer ten huuwelyk te geeven: het welke, met eenige andere leden van minder belang, den vierentwintigften van Slagtmaand onder verzekering van ftilzwygendheid getekend wierdt.

(6) R. Thoyras Hift. d'Anglet. Tom. V. pag. 152.

1521 In deeze gesteldheid hadt het Herfstsaisoen en de geduurige regen de Legers uit het veld gedreeven, zulks de Koning (1) van Vrankryk, de naast aan den vyand gelegene Steden Bolonje, Terroane, Bray op de Somme, Montreul, Dourlens, Corbie, S^t. Quintyn, Guise, Vervin en andere met goede bezettinge voorzien hebbende, zich in 't laatste van Wintermaand naar Compiegne begaf. De Keizer, zyne Nederlandsche Steden en Sterkten met dergelyke omzigtigheid gedekt, en in verscheidene oorden de overwinning behaald hebbende, meende door deezen verkreegen zegen zyn geluk nog verder uit te breiden. Het welke aanleiding tot het maaken van de volgende penningplaat en legpenning heeft gegeeven. 1521

(1) Memoir. de M. du Bellay fol. 49.

M.

M.

I. De eerste, eene penningplaat, draagt het sierlyke borststuk van den Keizer met de Guldevlies Ordere aan den hals en dit rand- en byschrift;

KAROLVS Dei Gratia ROMAnorum IMPERator, HISPANIARVm REX, MDXXI.

KAREL DOOR GODS GENADE KEIZER DER ROMEINEN, KONING VAN SPANJE, MDXXI.

II. Op de voorzyde van den tweeden, een rekenpenning, zietmen den Keizer in 't volle harnas, vaarende op het schip zyner hoope over de ongestuime golven dier tyden, met een vertrouwen van door den voorwind zyns geluks nog verder geleid te worden; gelyk dit omschrift uitwyst;

BONNE ESPERENCE PLVS OVLTRE ME COnVOIE, 1521.

DE GOEDE HOOPE GELEIDE MY NOG VERDER, 1521.

De keerzyde vertoont drie zeegetekens ter eere van den Keizer, wandt de middenste pronkt met den tweekoppigen Arend, opgeregt voor de overwinningen dit jaar zoo in Italië, Navarre als Nederland behaald; en om aan te wyzen waar en tot welk een gebruik dees

1521 dees penning gemaakt is, heeftmen den Nederlandſchen Leeuw op den voorgrond uitgebeeld, en in den boord deezen letterzoom geſteld; 1521

IETTOIRS DE MESSIEVRS DIS FINANSES DE L'EMPEREUR.

REKENPENNINGEN VAN DE HEEREN DER GELDMIDDELEN DES KEIZERS.

Aan den anderen kant waren de Venetiaanen door al de verandering in Italië zoo verbaasd geworden, datze den Paus hoope gaven van de Franſche Krygsknegten te doen vertrekken; maar onverwagte gevallen baarden onvoorziene uitwerkſels. Al deeze nieuwe tydingen, kort naa elkanderen aan den Paus, die zich in de hoeve van Manlius verluſtigde, geboodſchapt, vervulden den zelven (1) met overtollige vreugde, omdat hy dikwylen gezeid hadt, vergenoegd te zullen ſterven als hy Parma en Placenze uit de vuiſt der Franſen gewrongen mogt zien: buiten twyfel dat hy 't vermaak wel langer wenſchte dan hy genoot; wandt door deeze ontroering, of, zoo anderen vermoeden, door vergif overviel hem eene koorts, welke hem, op het einde van 't zesenveertigſte jaar zyns ouderdoms, den eerſten van Wintermaand ten grave ſleepte.

(1) O. Panvinii Vita Leonis X. & La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 399. verſa.

Zyne eigenſchappen wierden ten deele gelaakt, omdat hy luttel Godsdienſtig, al te wraakgierig, eerzugtig en ryklyk was, hebbende tot ergernis van veelen op eenen dag eenendertig Kardinaalen te gelyk verheven, en een Konings ſchat in geſchenken, timmeradiën, ſchilderyen, beeldhouwery, tapyten en prachtige Hofhoudinge verſmolten; ten deele gepreezen, omdat hy de Geleerden en Konſtenaars, even als zyn Vader Laurens, by uitſteekenheid begunſtigde; ja hy zelve was niet misgedeeld van geeſt, wiſt goede verzen te maaken en fraaije brieven te ſchryven; uit deeze zugt beminde hy Picus van Mirandola, Marcilius Ficinus, Jan Lascarius, Chriſtoffel Landus, Pieter Bembo, dees hadt hy tot Geheimſchryver verkoozen, Jacob Sadoletus en meer andere mannen van grooten naam. Ook was hy een Voedſterheer der goede konſten, en begunſtigde de Schilders, Beeldhouwers en Bouwmeeſters, onder deezen ſchitterden boven anderen uit Rafaël van Urbyn, Michiel Angelo en Bramant. De eerſtgemelde, die niet t'onrecht den tytel van Prins der Italiaanſche Schilderen voert, was Zoon van een gemeen meeſter in die konſt, van welken hy by Pieter Perugino ter leeringe beſteld wierdt; maar verlokt door de ſchoone werken zyner tydgenooten, Michiel Angelo en Leonard da Vinci, heeft hy de edelſte (2) bloemen zoowel uit hunne en andere ſtukken weeten te leezen, dat hy het Pauslyke Paleis alom met de vrugten van zynen geeſt, die in vindinge, tekeninge, kleur en ſchikkinge voor weinige zwigtten, en in bevalligheid geene weêrga hadden, als met zooveele wonderen van zyn penſeel verſierde. Hierdoor, by uitneemendheid geëerd en ryklyk beloond geworden, verviel hy tot uitſpoorigheden in 't onmaatig gebruik van Vrouwen; op deeze wyze zyne levensgeesten verſpild hebbende, wierdt hy in dit jaar eenentwintig, op zyn geboortendag van het zevenendertigſte jaar zyns leevens, weinig tyds eer Paus Leo van deeze waereld geſcheiden was, dood in zyne kamer gevonden. Wordende om zyne uitmuntende konſt, die door ganſch Europa geroemd was, niet alleen van de fraaiſte Vernuften zyns tyds, maar zelf van de Konſtenaaren betreurd; zulksmen te zyner gedachteniſſe, onder andere loflyke eerbewyzen, ook deezen gedenkpenning aan hem heeft toegewyd.

(2) Vita di Rafaelle da Urbino di Gior. Vaſari Part III. Primo. Vol pag. 71. & ſeq.

Het byuitneemendheid konſtige borſtbeeld des alomberoemden Schilders wordt op de voorzyde met dit randſchrift gevonden ;

RAPHAEL SANCTIVS VRBINAS.

DE URBYNSCHE RAPHAËL SANCTIUS.

Op de keerzyde is de veelborſtige Diana, die te Epheſe voor de Moeder der natuure geëerd wierdt, afgeſchetſt, lesſende de dorſtigen, door twee harten afgebeeld, met haare melk; door welk voedſel Raphaël zooverre in de Schilderkonſt gevorderd was, dat de groote Dichter Pieter Bembo op den zelven deeze woorden toepaſte ;

TIMVIT QVO SOSPITE VINCI.

VAN WELKEN ZY [DE NATUUR] BY ZYN LEEVEN GEVREEST HEEFT OVERTROFFEN TE WORDEN.

Naa het overlyden van den Paus, door wiens geld de kryg in Italië onderhouden was, begon 's Keizers zaak in Lombardië te verzwakken ; omdat 'er door gebrek van betaalinge veele Krygsknegten vertrokken, en hierenboven door de Kardinaalen eenige Pauslyke benden naar den Kerklyken Staat ontbooden wierden, waardoor de reeds geſmeede aanſlag op Cremona en Genua agter bleef, en de Hertog (1) van Urbyn, weetende de verdeeldheid der Kardinaalen, die meêr op hun eige belang dan op het gemeene nut der Kerke doelden, zich weder in zyn gebied, tot het welke hy van zyne Onderzaaten geroepen was, herſtelde. Ook zogten de Franſen in deeze geſteldheid zich door geweld meeſter van Parma te maaken ; maar het ſchrandere beleid van den zoodikwylen aangehaalden François Guicciardin, die 'er wegens den Paus gelaſtigd was, ſtuitte den toeleg, verdreef de aanvallenden met onbezweeke dapperheid van de muuren, en behoedde de Stad voor haaren ondergang.

(1) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 402. & ſeq.

Dus liep het jaar ten einde, en te gelyk het leeven van Emanuel Koning van Portugaal, niet min beroemd door de ontdekking van Ooſtindië dan door het veroveren van Ormus : hy ſtierf den dertienden (2) van Wintermaand, oud tweeënvyftig jaaren, van welken hy zesentwintig geregeerd hadt; laatende zyne Weduwe (3) Leonora van Ooſtenryk 's Keizers Zuſter bevrugt, welke het naaſte jaar eene Dochter baarde.

(2) Hiſt. de Portugal par L. de la Neufville Tom. II. pag. 606.

(3) Turquet. Hiſt. d'Eſpagne fol. 1298.

1521 baarde. In de heerſchappy van Portugaal en der Indiaanſche Landen volgde zyn Zoon Jan, de Derde van deezen naam.

1522 Zoo byſter ſtondt het met den aanaanvang des jaars tweeëntwintig, terwyl de Kardinaalen ter verkiezinge van een nieuw Kerkhoofd vergaderd waren, onder welken zich groote verdeeldheid ontdekte; omdat Julius van Medicis, Neef van Paus Leo, die naar den Zetel dong, reeds vyftien ſtemmen der negenendertig vergaderde Leden door verſcheidene middelen gewonnen hadt, tegen welken zich al de oude Kardinaalen, die zelven naar deeze Hoogheid ſtreefden, kanteden, zeggende thans geenen Paus uit dat Geſlacht te begeeren. In deeze verwarringe wierdt, om tyd te winnen, de Kardinaal Adriaan Floriſz., Ryksvoogd in Spanje, als ſpeelende (1) op het tapyt gebragt, zonder eenige gedachten om den zelven te verkiezen; maar toen de Kardinaal Cajetan des zelfs deugd en geleerdheid by uitſteekendheid gepreezen en hem tot Paus genoemd hadt, is dees van den eenen naa den anderen gevolgd, meer door haaſtigheid dan rype beraading, waardoor Adriaan Floriſz. met eendragtige ſtemmen, als door bovennatuurlyke invloeijing, zoo men zeide, den negenden (2) van Louwmaand tot Paus van Rome gekoozen wierdt; niet alleen tot groote verwondering van Italië, maar zelf van ganſch Europa.

(1) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 404.

(2) O. Panvinii Vita Adriani VI.

De Kardinaalen gaven Adriaan Floriſz. ſtraks door brieven kennis van deeze verheffinge, en verzogten hem zyne zaaken haaſtiglyk te willen afdoen, om by de eerſte gelegenheid naar Italië, dat door den oorlog en inwendige verdeeldheid verteerde, te koomen. Hoewel Adriaan Floriſz., naar 't getuigen van ſommigen, de tyding zyner verkiezinge (3) te Victoria in Biſcaje ontfangende, den volgenden dag in tegenwoordigheid van eenige Kerklyken, zonder den Gelaſtigden, dien de Kardinaalen aan hem zonden, af te wagten, de Pauslyke ſieraaden aannam, nogtans ſchreef hy den vyftienden van Sprokkelmaand aan zynen byzonderen vriend, (4) den meergemelden Floris Oom van Wyngaarde van Dordrecht, onder anderen deeze aanmerkelyke woorden; *Ik ſchep geen vermaak in die eere, en ik ſchrik voor zoo grooten laſt. Ik hadt liever buiten Pauslyke, Kardinaalſche, en Biſchoplyke waardigheid in myne Prooſtdye te Utrecht God te dienen: maar ik durf den roependen God niet wederſtaan, verhoopende dat hy zelf myne onvolmaaktheid zal vervullen, en genoegzaame kracht verleenen om dien laſt te draagen. Ik verzoeke bidt God voor my, en doet ook door godvrugtig bidden dat hy my onderwyze om zyne geboden wel uit te voeren, en my waardig maake om zyne Kerk te bouwen.* In diergelyken zin ſchreef hy den Kancelier des Keizers en de vyf Kapittelen van Utrecht. Ook zonden de Kardinaalen hunnen Amptgenoot Aleander (5) naar den Keizer, welke zich toen in Duitsland onthieldt, en, op 't verzoek van den Raad en des Roomſchen volks, den verkoozen Paus ernſtig aanporde om de Ingezetenen van den Kerklyken Staat voor roof, moord en brand te helpen beſchutten.

(3) Hiſt. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houſſaie, pag. 18.

1522

(4) Beſchryv. van Dordrecht door Beverwyk pag. 329.

(5) O. Panvinii Vita Adriani VI.

Deeze verkiezing ontſtelde den Koning van Vrankryk, omdat hy niet twyfelde, of Paus Adriaan (6) zoude den Keizer thans meer dan ooit begunſtigen. Dierhalven, met veele moeite tienduizend Zwitſers geworven hebbende, deedt hy de zelven onder 't geleiden van den Baſtaard van Savoije, en Galeas van S^t. Severin ſtraks naar Lombardië vertrekken, om de Keizerſen aldaar het hoofd te bieden, welken zich door 't beleid van Proſper Colonna ook meeſter van Alexandria (7) en van Aſte gemaakt hadden, en eerlang door zesduizend Duitſen, voor 't geld van den Engelſchen Koning geworven, onder Hieronimus Adorna, midsgaders nog vierduizend anderen op de bezolding der Milaneezen, verſterkt wierden. Welke Ingezetenen, zoo door het verlangen naar hunnen nieuwen Hertog, François Sfortia, dienze om zyne afkomſt en goede eigenſchappen beminden, als door de verſche hulpbenden in wakkerheid toenamen. Maar het Franſche Legerhoofd Lautrec, meenende den Her-

(6) Daniel Hiſt. de France Tom. V. pag. 95.

(7) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 405. verſa.

1522 Hertog, die van Trente in aantogt was, in deezen loop te ſtuiten, hadt naauwlyks de gemelde Zwitſers ontfangen, en tot dit einde zich met Andries Gritti en des zelfs Venetiaanſche benden vereenigd, of trok met zyn Heir uit Cremona, en den eerſten van Lentemaand over de rivier Adda, om eenen ſprong op Milanen te waagen, en die Stad weder in zyn vermoogen te krygen, door den aanhang der Stedelingen en door middel van het Kaſteel, dat door Proſper Colonna beſlooten was, welke alom een waakend oog hieldt, en tydig de muuren en veſten vernieuwd en verſterkt, midsgaders kloeke bezetting in de naaſte Steden geleid hadt; hierenboven was het Kaſteel zoowel omgraaven, dat Lautrec aan dien kant niet ligtlyk zoude doorbooren; ook waren de gemoederen der Stedelingen geweldig tegen de Franſen verbitterd door het preeken van Andries Barbato Auguſtiner Monnik, die hen de wreedheid en het haatlyke gedrag dier volkeren met eene zwarte kool afſchilderde, en ter beſcherminge des Vaderlands, met beloften (1) van een gelukzalig leeven, yverig vermaande, weetende door zyne gladde tong ligt te maaken, dat by den wakkerſten Veldheer zwaar geacht wierdt, naamenlyk den wispeltuurigen Milanees tot beſtendige dapperheid te brengen.

(1) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 406.

Dus ſtondt het, toen Lautrec, die Jan van Medicis met des zelfs aanhang door groote beloften aan zich verbonden hadt, met zyne en der Venetiaanſche krygsmagt naderde, trekkende in ſlagorde naar de muuren even of hy Milanen wilde beſtormen; maar de kloekmoedigheid en yver der Stedelingen, welken door hun grof geſchut eenige huizen beſchaadigd, en door de afvallende ſteenen het dappere Legerhoofd Mark Antoni Colonna (2) en den Baſtaardzoon van Jan Jacob Trivulce, tot ſpyt van Lautrec, gedood hadden, deedt hem beſluiten de Stad uit te hongeren, en met dit inzigt alle molens breeken, de wateren afleiden, en het omgelegen Land uitplonderen, opdat 'er geen toevoer binnen zoude koomen. Doch de haat tegen de Belegeraars en de drift naar den nieuwen Hertog maakten de Stedelingen geduldig in 't uitſtaan der ongemakken en gevaaren. 1522

(2) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 406. verſa.

Ten zelven dage was François Sfortia, die door gebrek aan geld te Trente vertoefde, negenduizend Dukaaten van den Kardinaal van Medicis ontfangen hebbende, met zesduizend Krygsknegten te Pavia gekoomen, om by de eerſte gelegenheid zich binnen Milanen te begeeven; dat hem eerlang gelukte, ter oorzaake dat Lautrec met zyn Leger voor Novare trok, en die Stad onder zyne gehoorzaamheid bragt, waardoor Sfortia (3) zich by den nacht met al zyn volk op den weg begaf, en gelukkig binnen Milanen koomende, aldaar niet minder met de aanſtaande hoope dan tegenwoordige genegenheid en blydſchap, als Hertog van dien Staat, ontfangen wierdt. In welke hoedaanigheid men hem op eene penningplaat vindt afgebeeld, die ik noodig achte, by het aanvaarden van zynen Vaderlyken Staat en tytel, hier ter verzekeringe van ons verhaal in te laſſen.

(3) Comment di Gal. Capella, della Reſtitut. di Fr. Sforza. pag. 16.

♀

M.

Hy

1522 Hy was de tweede Zoon van Lodewyk Maria Sfortia, Hertog van Milanen, gebynaamd den Moor, en van Beatrix van Este, Dochter van Herkules Hertog van Ferrara, dus jonger Broeder van Maximiliaan Sfortia, die naar Vrankryk vervoerd was, in wiens Staat hy thans opvolgde; en dewyl de Milaneezen door hem in den vreede en overvloed hoopten hersteld te worden, zoo heeft men den Palm- en Olystak onder zyn borstbeeld gesteld, rondom het welke dees eernaam geleezen wordt; 1522

FRANCISCUS II. SFORTIA DVX MEDIOLANI.

FRANCOIS SFORTIA DE TWEEDE, HERTOG VAN MILANEN.

De Fransche Veldheer Lautrec, zich dit verzuim te laat beklaagende, rukte met grammen moed naar (1) Pavia, en floeg 'er het beleg voor, waanende die Stad, ontbloot van bezettinge, ligtlyk te zullen winnen; maar als hy de zelve eenige dagen beschooten, de muuren geveld, en verscheidene Krygsknegten in het stormen verlooren hadt, heeft hy, hoorende dat Prosper Colonna met al zyn volk op hem afkwam, het beleg verlaaten, om elders leevensmiddelen en geld te zoeken, wyl de Zwitsers by gebrek van 't laatste zich van de Fransen grootelyks beklaagden, en eindelyk tegen Lautrec opstonden, dienze, het uitstel moede zynde, toeriepen geld, ontslaaging of den stryd, zoo gy wilt zullenwe morgen vegten, zoo niet, den volgenden dag vertrekken. Wanneer hy op geene voorwendsels gehoor kreeg, en zich, naa 't verliezen der Zwitseren, buiten staat vondt het veld te houden, besloot (2) hy, hoe voordeelig de vyanden te Bicocca gelegerd waren, de zelven echter aan te tasten, en, om deezen te misleiden en met meerder voordeel te vegten, deedt hy de witte Fransche Kruisfen zyns volks in roode Borgonsche, die de Keizersen voerden, verwisselen; maar Prosper Colonna, hier van berigt, beval den zynen straks eenige tuilkens van graan of gras op het hoofd te steeken, en maakte de beraamde krygslist onnut. Ook was hy naauwlyks van den optogt der vyanden verwittigd, of hy, schoon versterkt door de Spaansche benden onder den Markgraaf van Pescara, en de Duitsche onder Georg van Fronsberg, riep echter de vaardigste knegten uit Milanen met den Hertog Sfortia te hulpe, welke door 't geluid der klokke straks vierhonderd ruiters en zesduizend voetknegten byeen kreeg, en zich met Colonna vereenigde.

(1) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 407. versa.

(2) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag 408.

Middelerwylen kwam het Fransche Leger den tweeëntwintigsten van Grasmaand aanzetten, gedrongen door de verwoede Zwitsers, die als uitzinnigen vooruit spatteden, en zoo hevig van 't geschut begroet wierden, dat 'er omtrent duizend in den eersten schok sneuvelden. Des niettemin drongenze met overgeeve stoutheid tegen het vuur in, en poogden de werken te beklimmen, maar de zelve ongenaakbaar vindende stondenze een geruimen tyd ten doel der vyandlyke koegels, die onophoudelyk en zonder missen onder den hoop speelden, en veel volks verslonden. Zulks zy in 't korte tweeëntwintig Hoofdlieden (3) en ruim drieduizend hunner spitsbroederen, nevens veelen der Fransen, verslaagen ziende den moed lieten zakken, en welgeschikt aftrokken. In deezen zelven tyd was een bloedig treffen (4) aan eene niet verre van daar gelegene steene brug, tusschen de Fransen en Verbondenen, voor- en tot groot nadeel der eersten uitgevallen, waardoor de Zwitsers naar hun Land, de Fransen uit het veld, en der zelver Legerhoofden in bystere verlegenheid raakten, niet weetende wat te doen of te beginnen; des Lautrec eindelyk, naadat zyn beraad eene wyl over en weder gewaggeld hadt, besloot zich met de nog over zynde krygsmagt in de Steden en

(3) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 408. versa.

(4) Daniel Hist. de France Tom. V. pag. 104.

1522 Sterkten te bergen; dierhalven, vermoedende of de Verbondenen het oog op Lodi mogten hebben, wierp 'er talryke manfchap in; maar Bonneval, die 'er het gebied voerde, liedt zich door den Markgraaf van Pescara verrasfen, welke hier drieduizend Voetknegten en driehonderd mannen van wapenen gevangen kreeg.

Naa dit verlies begonnen de Venetiaanen te wankelen, en elders heen te zien; invoege Lautrec t'einde raads naar Vrankryk trok, om zich by den Koning te verantwoorden, en nieuwen onderftand te verwerven. Dit deedt de Verbondenen zonder uitftel Cremona naderen, dat zich, naa korte belegering, door de tweedragt der gebiedende Krygshoofden, by verdrag overgaf, en den Overwinnaaren gelegenheid verfchafte om naar Genua (1) te taften; werwaart de Keizerlyke Veldheer, de Markgraaf van Pefcara met de Spaanfche en Italiaanfche benden afgevaardigd zynde, zoodra hy Genua in 't gezigt kreeg deeze Stad door eenen Trompetter voor den Keizer deedt opeifchen. De door partyfchap verdeelde Stedelingen zouden zich buiten twyfel ftraks overgegeeven hebben, byaldien op den zelven tyd Pieter Navarre niet met twee Galeijen en omtrent tweehonderd Franfen in de haven gekoomen was; door welken onderftand de Stedelingen moed kreegen, die ftraks weer zakte, toen het gefchut geplant en de Stad befchooten wierdt, desze met den Markgraaf in onderhandeling traden. Staande de zelve, en dat het andere deel des Heirs onder Profper Colonna aangekoomen was, waren eenige Spaanfche knegten, door de opening van eenen tooren of neergebeukte muur, op welke de Belegerden, die flegte wagt hielden, geen acht floegen, binnen gekoomen: deezen hadden naauwlyks poft gevat of fchreeuwden de Stad is ons; als hierop geheele drommen hunner fpitsbroederen volgden, wierdtze in weinig tyds zonder veel wederftands veroverd en geplonderd. De Markgraaf van Pescara, dus gelukkig verfcheidene groote onderneemingen voor den Keizer zynen Heer verrigt hebbende, wierdt om zyn krygsbeleid en heldenmoed alom gepreezen, zulksmen, 't zy in aanmerkinge van deeze of 't zy in die van andere daaden, wyl hy ons meermaalen als Overwinnaar zal voorkoomen, te zyner gedachtenisfe deezen gedenkpenning gemaakt heeft. 1522

(1) La Hift. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 409. verfa.

♀

M.

Ferdinand François van Avalos, Zoon van Alphonfus van Avalos en van Hippolita van Gardonne, die op de voorzyde als een Krygsheld ftaat afgebeeld, heeft door loflyke bedryven zyn Adelyk geflacht geen geringen luifter bygezet, en eenen tytel verworven, welke hier rondom zyn borftbeeld gefteld is;

FERdinandus FRAnciscus PISCaræ MARchio, CAEsaris DVX MAXimus.

FERDINAND FRANCOIS MARKGRAAF VAN PESCARA, 'S KEIZERS ZEER GROOTE VELDHEER.

Hoeveel roems dees door de wapenen verkreeg, niet minder verdiende zyne Gemaalin Victo-

1522 Victoria Colonna, Dochter (1) van Fabritius Colonna, door haare zeldzaame eigenschappen; wandt zy was schoon, deugdzaam, verstandig, uitmuntende in Dichtkunde, en beschreef (2) zelve de merkwaardige daaden van haaren Egtgenoot; ja de fraaiste Vernuften verhieven haar in dien tyd als een wonder haarer Kunne; uit welke oorzaake haar fierlyk borstbeeld hier op de tegenzyde gevonden wordt, hebbende deezen letterzoom; 1522

(1) Imhof Geneal. Famil in Italia fol. 222.
(2) Moreri Dict. Hist.

VICTORIA COLVMNIA D'AVALA.

VICTORIA COLONNA VAN AVALOS.

Zoo groote zaaken wierden volbragt buiten de tegenwoordigheid van den Keizer, die ondertusschen weder naar Duitsland gereisd was, daar hy op den Ryksdag te Augsburg met de vergaderde Stenden de verdeeling (3) van het Keizerryk, gelyk de zelve voor tien jaaren door Keizer Maximiliaan ontworpen was, den zestienden van Sprokkelmaand bevestigde; naamenlyk in tien Kreitsen, die van Oostenryk, van Borgonje, onder welke Nederland begreepen was, van den Nederryn, van Beijere, van Oppersaksen, van Frankenland, van Zwaabe, van den Opperryn, van Westfale en van Nedersaksen. Ook wierdt 'er onder anderen van den oorlog tegen den Turk (4) gehandeld, en den eersten van Bloeimaand besloote, datze Lodewyk Koning van Hungarië en Boheme, die door zyne Gezanten om hulp verzogt, onderstand geeven zouden. Wyders de Keizer en veelen der Ryksvorsten ook het groote verbond (5) van 't Land Zwaabe en de Rynsteden voor elf jaaren vernieuwd, midsgaders andere Staatszaaken geregeld hebbende, en weetende dat zyne tegenwoordigheid in Spanje, door de verheffing van den aldaar regeerenden Ryksvoogd tot de Pauslyke waardigheid, ten hoogsten noodig was, heeft de vergadering verlaaten en zich naar Nederland begeeven, daar de stribbelingen over Vriesland, en tusschen den Bisschop van Utrecht en den Hertog van Gelder wegens Overysel, groote zorgen baarden, en in Holland veel schaade toebragten, alwaar Hendrik Graaf van Nassou, mids dees als Legerhoofd des Keizers te velde trok, van het Stadhouderschap ontslaagen was, in wiens plaatse Antoni van (6) Lalein Graaf van Hoogstraate, Zoon van Joost van Lalein, die het zelve ampt onder Maximiliaan bekleed hadt, in Sprokkelmaand deezes jaars wierdt aangesteld.

(3) Hist. van 't Keizerr. door Heis I. deel pag. 375.
(4) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 69. & 70.
(5) J. Philippi Datt. Rer. Germ. sive de Pace Imperii fol. 405. & seq.
(6) Goudhoeven Chron. van Holl. fol. 101.

Staande zyne regeeringe, hadt de Koning van Vrankryk den Hertog van Gelder vyfhonderd (7) voetknegten en tweehonderd ruiters, onder den bedreeven krygsman Michiel van Pomeren, te hulpe gezonden, om dus den ouden haat weêr aan 't zieden te helpen: hierenboven wierdt hy geweldig versterkt door de overgeloopene Krygsknegten van den Utrechtschen Bisschop, en die van Zwol roerden in dit werk den staart niet weinig; waardoor veele Landzaaten in dien oord van weerkanten geschat, geplaagd en uitgemergeld, tot bittere armoede en hongersnood vervielen; zulks de Bisschop, schoon zyne knegten de Kuinder in koolen geleid, en vyf vyandlyke schepen voor Workum verbrand, midsgaders de Veluwe en Zutfeen geweldig ontrust hadden, echter zwaarhoofdig wierdt, en van Kampen, daar hy zes maanden versleeten hadt, naar Brussel (8) vertrok, klaagende den Keizer over den ongelukkigen staat zyner Landen, en den zelven betoonende hoognoodig te zyn de weêrspannigen te beteugelen, verzoekende hiertoe des zelfs hulpe; maar de Keizer, zich tot de Spaansche reis gereed maakende, beval dit werk aan zyne Moeije de Landvoogdesse Margarita, en de Staaten der Nederlanden.

(7) Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 363.
(8) Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 364.

1522. Middelerwylen hadt 's Bisſchops Krygsvolk, door hulp van Twikkel, Stedevoogd van Koeverde, Drent en de Ommelanden onder brandſchatting geſteld, dat de Graaf van Meurs ſtremde, wyl dees met hulpe der Groeningeren de plonderaars eensdeels naar Koeverde joeg, andersdeels naar (1) Steenwyk, daar hyze beſlooten hieldt; doch de belegerden verweerden zich zoo kloekmoedig, dat de Graaf, naa eenige ſtormen en het omkoomen van Michiel van Pomeren, met groot verlies aftrok, bedryvende alom groote dwinglandy onder de Landzaaten, en hunne gemoederen hierdoor zooverre verwyderende, dat die van Sneek, daar 't magtig overhoop lag, den Gelderſen aanhang verdreeven.

(1) Ub. Emmii Hiſt. Friſiæ fol. 799.

Onder dit ſtribbelen hadt Schenk, Stadhouder van Vriesland, van den Keizer laſt gekreegen om den Bisſchop van Utrecht met vyftienhonderd mannen tegen de Gelderſen te helpen. Zoodra Schenk dit volk te (2) Enkhuize gereed zag, trok hy naar Hasſelt, daar hy zich met 's Bisſchops benden vereenigd, en Korfhuize overweldigd hebbende, zyn Leger voor Geelmuide ſloeg. Geduurende deeze belegering vielen de Gelderſche Vriezen met twintig Seinſchepen, over welken Groote Wierd, de Neef van Groote Pier het gebied voerde, in 't eiland (3) Tesſel, dat zich voor tienduizend Philipsguldens van de plonderinge vry kogt. Hiervandaan zeildenze naar de Wieringe, daarze omtrent zestig huizen verbrandden, en de Ingezetenen nog dwongen tot het opbrengen van drieduizendenvyfhonderd Philipsguldens, ſleepende, wyl 't geld niet gereed was, zooveele Gyzelaars met zich alsze goed vonden. Onlangs hiernaa klamptenze eene heele Vloot, die van 't Ooſten kwam, aan boord, en hoewel 'er weinigen dier ſchepen in Nederland t'huis hoorden, echter verklaardenze die allen voor prys. In 't midden deezer ontſteltenisſen waren de Staaten van Holland met de Landvoogdesſe Margarita, en den Stadhouder (4) Lalein te Dordrecht vergaderd, en hebben, naa de voorwaarde des Vreedes, die de Hertog van Gelder den Bisſchop van Utrecht aanboodt, rypelyk overwoogen was, de zelve als onbillyk verworpen.

(2) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 607.

(3) Velius Chron. van Hoorn. pag. 122.

(4) Ub. Emmii Hiſt. Friſiæ. fol. 804.

Ondertusſchen hadt de Hertog van Gelder zyn Krygsvolk byeen getrokken, en het beleg voor (5) Geelmuide met zulk een geweld opgeſlaagen, dat het grootſte deel van 't Keizerlyke Leger gedood of gevangen wierdt, ja de Stadhouder Schenk vondt werks genoeg, mids hy aan den enkel gewond was, van zich door de vlugt te bergen. Dees, wrokkende over de verkreege ſchande, wandt vierentwintighonderd Voetknegten, honderdendertig Ruiters en negen Vaandels vielen den vyand ten buit, zogt naar gelegenheid dit den Gelderſen betaald te zetten; met zoodaanig een voorneemen duizend knegten, en veele graavers uit de Noordhollandſche Steden tot onderſtand verkreegen hebbende, heeft hy (6) Staveren, met hulpe van eenen Burgermeeſter dier Stad, ingenoomen en verſterkt. Hiertegen overmeeſterden de Gelderſen, naa datze het hoofd voor Sneek geſtooten hadden, de (7) Stad Koeverde, des de Overysſelſche Ridderſchap en Steden Deventer en Kampen, ziende den voorſpoed der Gelderſche wapenen, en zich als van den Bisſchop van Utrecht verlaaten, den Vreede met den Hertog van Gelder te Zutfeen tekenden, en den tienden van Wynmaand (8) in Overysſel afkondigden, waardoor het vermoogen van den Geldersman zoo ontzaglyk wierdt, dat die van Drent, om zich te beveiligen, hem den vyftienden (9) van Slagtmaand ook tot hunnen Landsheer huldigden.

(5) Slichtenhorſt Geld. Geſchied. fol. 365.

(6) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 610.

(7) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 612.

(8) Moonen Chron. van Deventer pag. 84.

(9) Pikart Chron. van Drent. pag. 215.

De Hertog van Gelder op deeze wyze van den Overysſelſchen oorlog ontlaſt zynde, wendde zich ſedert met meerder geweld tegen de Vriezen, die, om den verderflyken kryg van den hals te ſchuiven, en zich voor de dwinglandyen der Gelderſen te dekken, bereids met de Landvoogdesſe Margarita in

1522 in beding ftonden, haar aanbiedende, dat de Graaven van Holland (1) voortaan, uit den naam van den Keizer en het Ryk, Vriesland erflyk beheerfchen zouden; mids aan de Staaten de magt zoude blyven van uit de Duitfche Heeren eenen te konnen verkiezen, die den tytel van Poteftaat van Vriesland voeren, en nevens tien of twaalf aanzienlyke mannen de gemeene zaak voor den Stadhouder en het Roomfche Ryk beftieren zoude, aan welken zy een eerlyke inkoomfte beloofden toe te leggen; onder voorwaarde, dat hunne Landzaaten buiten hun gebied niet gedaagd of in rechten betrokken zouden worden. Wanneer dit opftel door de Landvoogdes voor het grootfte deel goedgekeurd was, gavenze aan haare Gezanten Jasper van Leeuwen Raadsheer van Holland, en Jan Huberts Schout van Amfterdam volkoome magt om met die van Bolzwert, Sneek en andere Gelderfche Vriezen in onderhandeling te treeden. Ook wilden eenigen den Graaf van Ooftvriesland, Edzard, tot hunnen Veldheer tegen de Gelderfen aanftellen; doch anderen een afkeer van den zelven hebbende, hielden dit fleepende.

(1) Ub. Emmii Hift. Frifiæ fol. 811.

Omtrent dien zelven tyd handelden de Gemagtigden (2) des Hertogen van Gelder, in 's Graavenhaage, met Antoni van Lalein, Stadhouder van Holland, over den Vreede, welke niets dan een beftand van weinige dagen voortbragt, binnen het welke de Gelderfen, hoewel Paus Adriaan hunnen Hertog door eenen brief vermaand hadt, de Stad Zwol (3) en andere plaatfen, midsgaders de gevangenen den Bisfchop van Utrecht weder over te leveren, om dus de bedreigingen en harder middelen voor te koomen, echter met vyandlykheden voortgingen, en den Bisfchop van Utrecht de Stad Diepenheim ontwrongen; des de Stadhouder, bewoogen door de ongevallen van den Stiftfchen Kerkvoogd, den zelven drieduizend Voetknegten en vyfhonderd Ruiters tot onderftand beloofde; en hoewel de Staaten van Brabant zulks eerft euvel opnamen, nogtans hebbenze in eene nadere vergaderinge te Bergen op den Zoom, genoopt door de alom gepleegde vyandlykheden der Gelderfen, het befluit van Lalein toegeftemd. 1522

(2) Slichtenhorft Geld. Gefchied. fol. 369.

(3) Slichtenhorft Geld. Gefchied. fol. 370.

Zoo verderflyk liep de twift in deeze Geweften, terwyl de onderzoeking en vervolging over den Godsdienft in Brabant groote beweeging verwekte; wandt Broeder Jacob, by (4) anderen Hendrik van Zutfeen genaamd, Prioor der Auguftynen te Antwerpe, in 't voorgaande jaar door eenige Gelaftigden van den Hove om te redentwiften naar Brusfel (5) geroepen, wierdt 'er gevangen genoomen, dagelyks naauwkeurig ondervraagd, en eindelyk, in tegenwoordigheid van Aleander Pauslyken Gezant, (6) van Hieronimus van der Noot Kancelier van Brabant, van Adriaan Herbout Wybisfchop van Kamerik, van Jan Glapio Biegtvader des Keizers en van anderen gedwongen eenendertig zyner Geloofsftellingen, die hy gepredikt hadt, te wederroepen, en voorts naar Ypere verzonden; maar, berouw krygende zulks gedaan te hebben, betuigde zyn leedweezen, waardoor hy dit jaar andermaal gevangen en te Brusfel in den kerker geflooten wierdt. Geduurende zyne gevangenis kwam de Keizer (7) te Antwerpe, daar hy alle boeken van Luther deedt verbranden, en dus des zelfs Geloofsgenooten farde om hun gevoelen tegen ban en boeten te verbreiden; waardoor kort hiernaa een vreeslyk oproer in die Stad ontftondt, ter oorzaake dat een Auguftyner den volke fommige Leerftukken voorgehouden hadt, over welken hy door den Markgraaf van Antwerpe in de Munte, werwaart hy by eene zieken ontbooden was, vaft gehouden, en in S^t^. Michiels Kloofter gevangen gezet wierdt. Maar de Gemeente, door dit doen op de been geraakt, verlofte met groot geweld den Monnik uit zyne hegtenisfe en geleidde den zelven weder in zyn Kloofter, uit het welke hy den volgenden dag naar Duitsland vlugtte. Ook brak Broeder Jacob (8) uit zyne gevangenisfe, en

(4) G. Brands Hift. der Reform. I. deel pag. 79.

(5) Die Excell. Chron. van Vlaand. II. deel fol. 10.

(6) Hift. der Reform. door L. Seckendorf I. deel fol. 203.

(7) Die Excel. Chron. van Vlaand. II. deel fol. 13. verfo.

(8) Hift. der Re-

1522 en Predikte, naadat hy zyne verantwoording in 't licht gegeeven hadt, verscheidene jaaren het Euangeli te Breeme. Eenige anderen zyner Orderbroederen wierden uit Antwerpe geligt, en naar het Slot van (1) Vilvoorde vervoerd, van waarmen hen beloofde weder in vryheid te stellen, alsze sommige Leerpunten van Luther openlyk in de Lievevrouwekerke te Antwerpe wilden herroepen. Op dit beding wierdenze allen ontslaagen, behalven drie die volstandig bleeven, van welken twee te Brusfel ontwyd en als de eerste Martelaars van 't Luthersche Geloof verbrand wierden. Hierop zyn al hunne Orderbroeders door bevel der Landvoogdesse Margarita uit Antwerpe (2) verdreeven, en is hun Klooster ten gronde toe afgebrooken en op de zelve plaats sedert S^t. Andries Kerk gestigt geworden.

form. door L. Seckendorf I. deel fol. 204.

(1) Die Excel. Chron. van Vlaand. II. deel fol. 14.

(2) Meerbeeks Chron. der Waereld fol. 57.

Terwyl deeze beroerte de Brabanders ontstelde, waren die van Walsch Vlaandre, Artois en Henegouwe in geen mindere bekommeringe vervallen door den oorlog met Vrankryk; wandt onaangezien de Winter de Veldtogten belettede, echter gingen de strooperyen en springreizen haaren gang, heden deezen, morgen genen begunstigende, tot dat de (3) Graaf van Buren, die 't bevel over 't Keizerlyke Heir in Nederland voerde, hoorende dat Dourlens niet wel bewaard wierdt, groote magt van Krygsvolk zoo te voet als te paard byeen zaamelde, met de zelve en tien stukken geschuts derwaart trok, en die Stad den negentienden (4) van Lentemaand met zoo weinig voorspoeds bestormde, dat hy eensdeels voor de kloekmoedigheid der Stedelingen, andersdeels voor de aankoomst der vyandlyke Krygsknegten, uit de naaste Steden Montreuil, Corbie, Peronne en andere geligt, bevreesd geworden, het beleg verliet en naar Atrecht week. De Hertog van Vendôme, Legerhoofd der Fransen, won en verdierf hierentegen Bapaume, en slegtte verscheidene Sloten en Sterkten tusschen Atrecht en Bethune, welken door de uitloopen in Pikardië den Fransen magtig hinderlyk waren; ook wierden (5) Boulonje, Terroane, Montreuil en Hesdyn, wyl deeze de eerste aanvallen te dugten hadden, van de Fransen omzigtig bezorgd.

(3) Memoir. de M. du Belay fol. 61.

(4) Memoir. de M. du Belay fol. 62.

1522

(5) Daniel Hist. de France Tom. V. pag. 110.

De Keizer, staande deeze onlusten in Nederland, te Brugge gekoomen vernieuwde aldaar den negenden van Bloeimaand (6) de inzetting, betreffende den regel, orde en Staatkunde in het bestier des Rechts van 't Gewest Vlaandre, en gaf kort hiernaa den Gezanten van Lotteringe (7) gehoor, welken met hem, uit den naam van hunnen Hertog Antoni, over de geleede schaade en het ongelyk van des zelfs Onderdaanen handelden; wandt de oorlog des voorgaanden jaars, in 't Hertogdom Luksemburg byster wild geloopen hebbende, hadt die van Lotteringe dermaate getroffen, dat Hertog Antoni, die den vreede beminde, zich tot den Keizer keerde, om deeze en verdere onheilen te stremmen, en het oude hierdoor geschonde Verbond tusschen Philips den Schoonen en Renatus Hertog van Lotteringe, voor eenentwintig jaaren opgeregt, thans te herstellen. Wanneer de zaaken door hunne Gemagtigden op zekeren voet gesteld waren, heeft de Keizer het Verbond met dien Hertog den veertienden van Bloeimaand (8) op deeze voorwaarde getekend; dat niemand van hen nog hunne Naakoomelingen om de voorgaande gevallen zouden oorlogen, en zoo 'er verschil tusschen hen of hunne Onderdaanen ontstondt, datze het zelve door onzydige Rechters zouden beslegten; ook zoude de een des anders vyanden niet in zyn Land moogen dulden noch onderhouden, maar de zelven zooverre moogelyk was moeten verjaagen, en de Edelen, Burgers, Kooplieden en andere Onderdaanen zouden onderling moogen handelen, en vry en zeker konnen gaan en keeren, alleenlyk de gewoone lasten betaalende, en die zulks verhinderde, hierover gestraft worden. Verder beloofdenze alle oorzaaken van twist te vermyden, en den Vreede in alle zyne deelen ongeschonden

(6) Groot Placcaatb. der Staaten van Holl. II. deel. fol. 950.

(7) Hist. Ecclef. & Civile de Lorraine par Aug. Calmet Tom. II. fol. 1159.

(8) Hist. Ecclef. & Civile de Lorraine par Aug. Calmet Tom. III. Preuves fol. 379. & seq.

1522 den te bewaaren; tot dit einde zoudenze hunne Legerhoofden, Rechters, en Amptenaaren van hun Land beveelen het zelve te onderhouden, en zulks ieder in zynen oord doen afkondigen en waarneemen, midsgaders tegen de overtreeders te dingen; en opdat dit bestendig zoude zyn, wierdt de brief van den Keizer, van de Landvoogdesse Margarita, van den Bisschop van Luik, den Heer van Raveftein, den Graaf van Nassou en anderen ondertekend. Op gelyke wyze wierdt die van Antoni Hertog van Lotteringe bekrachtigd, wiens gedenkpenning ik by deeze gelegenheid hier zal vertoonen. 1522

M.

Dees was Zoon van Renatus Hertog van Lotteringe, in den tytel Koning van Sicilie; en van Philippe van Gelder, gebooren den vierden (1) van Weidemaand in 't negenentagtigste jaar der voorgaande eeuwe; en twintig jaaren laater, naadat hy onder Lodewyk den Twaalfden uitmuntende blyken van dapperheid in den Italiaanschen oorlog gegeeven hadt, door 't overlyden zyns Vaders op den Hertoglyken Troon van Lotteringe gesteld: dierhalven leestmen op de eene zyde, rondom zyn geestig borstbeeld, deeze eernaamen;

(1) Hist. Ecclef. & Civile de Lorraine par Aug. Calmet Tom. II. fol. 1125.

ANTHONIVS Dei Gratia LOTHOringiæ ET BARrensis DVX.

ANTONI DOOR GODS GENADE HERTOG VAN LOTTERINGE EN VAN BAR.

Dewyl hy in het jaar vyftienhonderdenvyftien (2) met Renata, Dochter van Gilbert van Borbon Graaf van Montpensier en van Clara van Gonzaga, getrouwd was, staat haar afbeeldsel aardig gekapt op de andere zyde, beslooten binnen deezen letterzoom;

(2) Hist. Ecclef. & Civile de Lorraine par Aug. Calmet Tom. II. fol. 1136.

RENATA DE BORBOnia, LOTHOringiæ ET BArrensis DVCISSA.

RENATA VAN BORBON, HERTOGIN VAN LOTTERINGE EN VAN BAR.

Ondertusschen was in Zeeland eene Vloot uitgerust, die uit meer dan honderdenvyftig zoo Nederlandsche als Spaansche schepen bestondt, en in het laatste van Bloeimaand met omtrent vierduizend Duitsche en tweeduizend Ne-

1522 Nederlandsche Krygsknegten, midsgaders veele vrywilligen, van (1) Armuije gevaaren om den Keizer, die over Kales naar Engeland gereisd was, af te haalen en naar Spanje te voeren. De Keizer, verzeld van den Hertog van Alba en andere Grooten van Spanje, kwam den zesentwintigsten der zelve maand van Kales te Douvre, daar de Kardinaal Wolsey met staatlyk gezelschap hem opwagtte, en, hoewel magtig gebelgd, dat hem de Pauslyke Waardigheid (2) niet was opgedraagen, zich echter met nieuwe beloften van den Keizer, onder voorwendsel dat Paus Adriaan reeds hooge jaaren bereikte, liet paaijen; twee dagen laater gevolgd van Koning Hendrik, welke den Keizer naar Greenwich, en sedert met alle tekenen van achtinge naar Londen geleidde. Hier eenige dagen doorgebragt zynde, noodigde Koning Hendrik den Keizer naar Windsor, en beschonk den zelven met de Ridderordere (3) des Kousfebands, die ook kort te vooren aan Ferdinand, 's Keizers Broeder, vereerd was. Naa 't voltrekken deezer eerbewyzen wierdt het Verbond, in 't voorgaande jaar te Brugge gemaakt, nader bekrachtigd: en dewyl de Kardinaal Wolsey, als Middelaar in de vergaderinge te Kales, met rype overweeginge den Koning van Vrankryk aan 't schenden van den Vreede schuldig geoordeeld hadt, zoo scheen de Koning van Engeland, volgens den handel van Londen, verplicht den beleedigden tegen den beleediger te moeten helpen: des te meer, wyl Hendrik ondervondt, dat François zyn woordt niet hieldt, hebbende den Hertog van Albanië niet uit Schotland doen vertrekken, en de beloofde somme, die hy schuldig was, niet voldaan.

(1) Reygersberg. Chron. van Zeel. door Boxhorn. II deel. pag 407. & La vida de l'Emp. Carlos V. por P. de Sandoual Part. I. fol. 556.

(2) Burnet Hist. der Reform. van Engel. I. deel pag. 7.

(3) R. Thoyras Hist. d'Anglet. Tom. V. pag. 162.

Uit zoodaanige oorzaake rekenden de Keizer en Koning Hendrik zich aan dien kant ontslaagen van alle verbintenissen, en slooten dierhalven een Verbond, dat hier voornaamenlyk op uitliep. De Keizer (4) zoude Maria Dochter van Koning Hendrik, zoodra de zelve twaalf jaaren oud was, plechtiglyk trouwen, en eene huuwelyksgaave van vierhonderdduizend Kroonen genieten, mids van deeze somme, al 't gene Keizer Maximiliaan van den Engelschen Koning geleend hadt, zoude afgetrokken worden; en ingevallen een van hen het voltrekken van dit huuwelyk verhinderde, dan zoude de schuldige den onschuldigen vierhonderdduizend Kroonen tot boete betaalen. Wyders zou de Keizer, voor het uitloopen van Bloeimaand des jaars vierentwintig, aan de zyde van Spanje, en de Koning van Engeland aan die van Pikardië in Vrankryk vallen, ieder met een Leger van veertigduizend Voetknegten en tienduizend Ruiteren, onder beding, datmen de Landen, Steden of Sterkten in Vrankryk, die veroverd zouden worden, aan den gerechtigden eischer zoude inruime, en om het verschil hier omtrent voor te koomen, zoude ieder van hen alvoorens verklaaren, welk deel ieder meende onder zich te behooren; ook zoude geen van beide noch vreede noch bestand buiten gemeene toestemming moogen maaken. Byaldien de Koning van Engeland het Ryk van Schotland of Ierland onder volkoome gehoorzaamheid brengen, en de Keizer het Hertogdom Gelder of de Heerlykheid Vriesland onderdaanig maaken wilden, of dat de Keizer of de Koning van het eene of het andere der gemelde Landschappen bestookt mogten worden, dan beloofdenze elkanderen over en weder te helpen. Dees handel zoude ondertusschen geheim gehouden, de Paus, mids die zich binnen drie maanden verklaarde, en de Venetiaanen, onder beding van de Fransen te verlaaten, hier in begreepen worden. Ook zoudenze de Zwitsers uit de verbintenisse der Fransen zoeken te trekken, of tot onzydigheid tragten te beweegen. Ter uitvoeringe van dit werk onderwierpenze zich, voor die in gebreken bleef, aan de Geestlyke straffe van den Kardinaal Wolsey. Op den zelven (5) dag, dat dees brief getekend wierdt, verbondt zich de Keizer schriftlyk tot het voldoen van alles

(4) R. Thoyras Hist d'Anglet Tom. V. pag. 163.

(5) R. Thoyras Hist. d'Anglet. Tom. V. pag. 164.

1522 alles wat de Koning van Vrankryk aan dien van Engeland ſchuldig was, indien de zelve uit hoofde van deezen handel de betaaling weigerde. Dewyl Koning Hendrik geen gering deel in 't beloop van 's Keizers gevallen gehad heeft, en dus meermaalen zal voorkoomen, heeft my goed gedacht 's Konings fraaije penningplaat ter verſterkinge van 't Verbond hier aan te hangen. 1522

Zy vertoont het borſtbeeld des Konings Vorſtlyk toegetakeld, hebbende het hoofd met eene gepluimde muts, den hals met eene keten van juweelen verſierd, en in den rand dit omſchrift;

HENRICVS VIII. Dei Gratia ANGLiæ REX.

HENDRIK DE AGTSTE DOOR GODS GENADE KONING VAN ENGELAND.

Zoodra de Keizer dit werk met den Koning voltooid hadt, gaf hy den Kardinaal Wolſey (1) boven des zelfs wedde ook ſchriftlyke verzekering voor de twaalfduizend guldens, die hem van den Koning François in vergoedinge van het Bisdom van Doornik waren toegeleid; en wiſt, geduurende zyn verblyf in Engeland, de gemoederen van dien Landaard zooverre door zyne beleefdheid en geſchenken te bekooren, dat hy zich van de gunſt der voornaamſte Hovelingen verzekerd hieldt. Inzonderheid hadt hy hunne genegenheid gewonnen met het Opperbevel over zyne Vloot den Graave van Surrey te vertrouwen; wandt Koning Hendrik zynen Heraud reeds naar Vrankryk gezonden, en den Koning François, toen te Lions, den negentienden (2) van Bloeimaand, den oorlog verklaard hebbende, bracht tot dit einde veel krygsvolks in de wapenen, en een goed getal ſchepen in Zee, over welken de Graaf van Surrey het gebied voerde. Dees hadt, weinige dagen naa 's Keizers aankomſt, vryheid verworven om met des zelfs Vloot de vyandlyke Landen te ontruſten, en dus twee invallen op de kuſten van Vrankryk gedaan, midsgaders eenigen buit met zich terugge gebragt.

(1) R. Thoyras Hiſt. d'Anglet. Tom. V. pag. 164.

(2) Daniël Hiſt. de France. Tom. V. pag. 109.

Naa deezen togt is de Keizer den agtſten van Hooimaand van Hampton in Zee geſtooken, laatende zyne ontſtelde Nederlanden bevoolen aan de zorge zyner Moeije Margareta van Ooſtenryk,

1522 ryk, welke, de oorlogsbuijen ziende opkoomen, veilig dacht haar eige Gebied, inzonderheid het Graafschap van Borgonje, door eenen Vreede met Vrankryk te dekken; dierhalven in onderhandeling tradt en eindelyk, op verzoek der Zwitseren, door haare Gemagtigden, eene onzydigheid drie jaaren duurende met den Koning (1) tekende; van zynen kant voor 't Hertogdom Borgonje, Masconnois, Auxerrois, Charlois, 't Burggraafschap van Auxonne, Bar op de Seine, 't Graafschap Champanje en andere daar omtrent gelegene Landen, en van haare zyde voor het Graafschap Borgonje, op dat de Inwooners der gemelde Landstreeken met elkanderen als voorheen zouden verkeeren en handelen, mids de een des anders vyanden op geene wyze onderstand verschaffen zoude, 't welke ten overstaan van een goed getal aanzienlyke mannen, den agsten van Hooimaand, te S^t. Jan van Laône gesllooten wierdt.

(1) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 378.

Hierentusschen groeide niet alleen de vyandlykheid omtrent Pikardië, Henegouwe en Artois geweldig aan, maar zelf tusschen de Koningen van Engeland en van Vrankryk, welken den oorlog met het aanslaan der Kooplieden (2) en der zelver goederen over en weder openlyk begonnen. Ook deedt Thomas Havard, Landvoogd van Ierland, eenen inval in Bretanje, daar hy de toen ryke Koopstad Morlaix uitplonderde. Onlangs hiernaa stak de Hertog van Suffolk met het Engelsche Heir, dat uit twaalfduizend (3) Voetknegten en vyftienhonderd Ruiteren bestondt, naar Kales over, om zich, op 't goedvinden der Landvoogdesse, met den Graaf van Buren te vereenigen, welke tweeduizend Spaansche, drieduizend Duitsche en zesduizend Nederlandsche Voetknegten, midsgaders zeventienhonderd Ruiters te velde bragt. Deeze Krygsmagt viel gezaamenlyk in Pikardië, en verwoeste die Landstreek ten vuure en ten zwaarde; des de Koning van Vrankryk, hier door magtig bedeesd geworden, besloot niets aan de hachlykheid van eenen Veldslag te waagen, maar zyne Steden door kloeke bezettingen te bewaaren. Tot dit einde zogt hy op veelerleije middelen geld te bekoomen, en deedt de zilvere (4) trali, die Lodewyk de Elfde aan 't graf van S^t. Martyn van Tours hadt doen maaken, en meer dan zesduizendzevenhonderdenzestien marken, dus drieduizenddriehonderdagtenvyftig ponden zilvers woeg, naar de munt brengen, en van de zelve zekere stukken gelds slaan, op welken de voornoemde trali verbeeld stondt, die in de penningkassen nog als iet zeldzaams bewaard worden.

(2) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 109.

(3) Haræi Annal. Brab. Tom. I. fol. 556.

(4) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 110.

Wanneer de Hertog van Vendôme, die het gebied in Pikardië voerde, en Trimoüille, Landvoogd van Borgonje, hunne Krygsmagt, versterkt door tweeduizend Zwitsers, tot het keeren der vyanden omtrent Abbeville gebragt hadden, en de Graaf van Guise met agtduizend Voetknegten niet verre van Montreüil gelegerd was, om, als 't noodig scheen, zich met elkanderen te konnen vereenigen, beslooten de Engelsen en Nederlanders, eenigen tyd nu hier dan ginder geloopen hebbende, Hesdyn (5) aan te tasten, waar opze hun Leger in Herfstmaand derwaart geleidden, en de Stad met zulken yver vyftien dagen beschooten, datze t'einde der zelven eene opening gemaakt hadden van weinig min dan veertig vademen wyd; en hoewel dit gat ruim genoeg scheen om den Krygsknegt binnen te voeren, nogtans wierdenze, eensdeels door 't goede beleid van den Stadvoogd du Biez, die slegts dertig mannen van wapenen en zeventienhonderd voetknegten by zich hadt, andersdeels door de alom gelegerde vyanden, welken hen gestaadig op de lenden zaten, van den storm wederhouden: te meer, wyl hunne vliegende benden in de meeste ontmoetingen zeer ongelukkig geweest waren.

(5) Memoir. de M. du Bellay fol. 77

Dit wikken en weegen omtrent zes weeken zonder meer voortgang geduurd hebbende, begon de meenigvuldige regen en 't Herfstsaisoen zooveele kwaalen onder de Engelsen te verspreiden, dat

1522 dat de Hertog van Suffolk, ziende veele zyner knegten gestorven, anderen krachtloos en onbekwaam tot den dienst, de belegering in 't einde van Wynmaand verliet. Sedert ook in de overtogt der Somme (1) gestuit zynde, en de doorgangen alom bezet vindende, begaf zich de Hertog van Suffolk met den Graaf van Buren, naadat hun aanslag op Corbie mislukt was, en datze Dourlens en de rondom gelegene Dorpen verbrand hadden, naar Artois, door de Graaven van S^t. Pol en Guise op de hielen gevolgd en in den staart geslaagen: waarmede de Engelsen inscheepten en overvoeren, dus den Veldtogt, die geheel Vrankryk doen sidderen en weinig leeds gedaan hadt, met niet veel roems eindigden.

(1) Memoir. de M du Bellay fol. 78.

Doch aleer dit voorviel was de Keizer, naa tien dagen vaarens, te S^t. Andero (2) in Biscaije geland, daar hem de tyding gebragt wierdt, dat de Ryksvoogd van Navarre de Sterkte Maija (3) weder van de Fransen veroverd, als mede dat Bertrand dela Cueva eene aanmerkelyke zeege op de zelven, tusschen Fontarabië en S^t. Jan van Luz, bevogten hadt. Sedert zyne Moeder, de Koninginne Johanna, (4) te Tordesillas de hand gekust, en jaarlyksche Lykdiensten voor zynen Vader, Koning Philips, ingesteld hebbende begaf hy zich naar Valladolit, daar hy de Staaten des Ryks byeen riep, en bragt door zyne aankoomst en handel een groot getal der muitmaakeren in vreeze voor den hals; maar de Keizer, beseffende het voorgaande oproer meer uit onweetendheid dan kwaadaardigheid gereezen, was van begrip niet veel bloeds te plengen, dierhalven deedt hy slegts agt der strafwaardigste gevangenen het hoofd afslaan, en, zittende in 't openbaar op den Koninglyken Troon, eene algemeene (5) vergiffenis voor al de rest afkondigen; ook wierden die getrouw gebleeven waren, inzonderheid de Grooten des Ryks, voor hunne diensten beloond. Dit verrigt hebbende deedt hy de oproerige bewooners van Majorca, die naar geene reden wilden luisteren, door geweld van wapenen tot gehoorzaamheid dwingen. 1522

(2) P. Angleri Epist. 765.

(3) Hist. de l'Emp. Charles V. par Ant. de Vera. pag. 85.

(4) Hist. del Emp. Carlos V. por Pr. de Sandoval Part. I. fol. 561.

(5) Hist. d'Espagne par Turquet fol. 1285.

Onlangs hiernaa kreeg de Keizer kondschap van 't wedervaaren der schepen, die op zyne kosten in 't jaar negentien naar Oostindië gezonden waren onder Ferdinand Magellaan. Dees een Portugeesch Edelman was, om de Molukken langs korter streek dan de Portugeezen te ontdekken, voor drie jaaren uit de Spaansche haven S^t. Lucar, met vyf schepen en tweehonderdenzevenendertig mannen, (6) in Zee gestooken, van welken, naa 't vinden der Straat, die naar hunnen Leidsman genoemd wordt, en 't ontdekken der gemelde Eilanden, door het uitstaan van alle ongemakken, naa het omkoomen van hunnen Bevelhebber en de meesten hunner reisgezellen, slegts een schip en agtien afgesloofde en uitgeteerde mannen thans weder in Spanje verscheenen, hebbende in deeze reize de eerste den Aardkloot rondom gevaaren. De Keizer, hieruit groot voordeel te gemoet ziende, besloot met zynen Raad van Indiën, deeze vaart te vervolgen; maar Jan, Koning van Portugaal, (7) verzogt hem zoodaanige onderneeming uit te stellen, en het verschil over de bezitting aan 't oordeel van eenige Rechteren te laaten.

(6) d'Indiaansche Hist. der Portugeezen door Kastagnede enz. pag. 22. & seq.

(7) Vita di Carlo V. di Al. d'Ulloa pag. 61. versa.

Middelerwylen hadt de Keizer door zyne Gezanten den Paus Adriaan tot een mondgesprek verzogt; maar dees, eensdeels door 't smeeken der Kardinaalen, andersdeels door 't gevaar der Kerklyke Landen geperst, en op zyn vertrek staande, verontschuldigde zich deswege, en voer, den vierden van Oegstmaand, met elf galeyen en dertig schepen, onder het geleiden van den Zeevoogd (8) Ferdinand Andrada, versterkt door vierduizend Voetknegten en weinig Ruiteren, uit de haven van Terragona naar Genua; aldaar, met François Sfortia, Prosper Colonna en Ferdinand Markgraaf van Pescara, (9) over de zaaken van Italië gehandeld hebbende is hy voorspoedig te Ostië geland, en van Julius van Medicis met vyf Kardinaalen, van François Gonzaga Hertog van Mantua

(8) Ger. Moringi Vita Hadriani VI. Cap. XXI.

(9) P. Jovii Vita Hadriani VI.

1522 tua en Veldheer van de Kerklyke benden, midsgaders van de Gezanten der Italiaanſche Vorſten begroet. Hierop deedt hy zyne intreede te Rome, daar hy van den Raad, van al de Geeſtlyken plechtiglyk, en van de Ingezetenen met vrolyk gejuig ontfangen, en naar het Pauslyke Paleis geleid wierdt; wordende door de Kardinaalen, den laatſten van Oegſtmaand, met de gewoone omſtandigheden in S^t. Pieters Kerke gekroond, behoudende zynen naam, die hem met den doop gegeeven was. De verheffing van deezen Nederlander, uit het ſtof tot de hoogſte Waardigheid van Europa, heeft gelegenheid verſchaft tot het maaken van deeze gedenkpenningen. 1522

♀

F.

♀

M.

♀

M.

I. II. Dees was, den tweeden (1) van Lentemaand des jaars veertienhonderdnegenenvyftig, te Utrecht uit geringe doch eerlyke Ouderen gebooren; zyn Vader Floris, een Schepemaaker en Houtverkooper, onmagtig om zynen Zoon tot de oeffening der Letteren op te kweeken, beſtelde den zelven op de gemeene beurs in de hooge Schoole van Loven. Hier wierdt hy, door zyne naarſtigheid, vroom leeven en geluk, Deken van S^t. Pieters Kerke, eer-

(1) Analecta Hiſt. de Hadriano Sexto. Caſp. Burmanni, pag. 1.

1522 eerlang ook Kanonnik en Prooſt te Utrecht, en Leermeeſter van Karel Erfprins der Nederlanden, vervolgens Bisſchop van Tortoſa en Ryksvoogd van Spanje; ſedert verkreeg hy door de gunſt van Paus Leo den rooden Hoed, en door verdeeldheid der Kardinaalen de driedubbele Kroon en eenen tytel, met welke hy op de voorzyden der twee eerſten tot de borſt toe ſtaat afgebeeld; 1522

ADRIANVS VI. PONTifex MAXIMus.

ADRIAAN DE ZESDE OPPERSTE PRIESTER.

Om de tegenzyden, op welken de krooning van den Paus ſtaat afgeſchetſt, te verklaaren, dient geweeten, als de verkooze Paus door den Kardinaal Deken met de Prieſter- en Bisſchoplyke Orderen (1) bekleed is, en de hand- knie- en voetkusſen, midsgaders de Kerkdienſten en aanbiddingen volbragt zyn, dan wordt hy naar eenen Troon gedraagen, aldaar onder een verhemeltſel gezeten, neemt de tweede Kardinaal Diaken hem den Bisſchoplyken Myter van het hoofd, en de eerſte Kardinaal Diaken zet hem den Pauslyken Myter, ſchitterende van dierbaare Geſteentens met drie goude Kroonen boven elkanderen, ſtraks weder op, zeggende, *ontfang deezen en weet, dat gy Vader der Vorſten en Koningen, Beſtierder der Waereld, en op aarde Stedehouder van onzen Zaligmaaker Jeſus Kriſtus zyt.* Uit dit verhaal is de bediedenis ligtlyk op te maaken van 't Beeldwerk, dat op den tweeden nog door dit randſchrift beſlooten wordt;

(1) Beſchr. van Nieuw Rome door Fr. Desſeine fol. 435. & 437.

QVEM CREANT ADORANT, ROMÆ.

DIENZE VERKIEZEN AANBIDDENZE, TE ROME.

III. De derde eene penningplaat, die by ſommigen met een ruggeſtuk voorkomt, dat noch door de zelve hand noch in den zelven tyd gemaakt is, vertoont ons het borſtſtuk van deezen Adriaan prachtig toegetakeld, tusſchen het wapenſchild van Utrecht en dat van zyn Geſlacht, van het welke in 't vervolg zal gehandeld worden; en dewyl ik deezen Paus op geen anderen penning met de driedubbele Kroone verbeeld vinde, dunkt my niet ongevoeglyk hier iet van der zelver oorſprong te melden. Naadat de Opperkerkvoogden een geruimen tyd de Muts of Myter met eene enkele Kroone gedraagen hadden, heeft Paus Bonifaas de (2) Agtſte, meenende eene Oppermagt over de Waereldlyke Heerlykheden te bezitten, by deeze eene tweede Kroone gevoegd; in welk praalteken hem zyne Naazaaten volgden, tot Benedictus de Twaalfde, om te toonen dat het vermoogen van den Paus zich over de drie Kerken, de ſtrydende, de lydende en de zeegepraalende uitſtrekte, die met de derde Kroone vermeerderde. Anderen (3) nogtans willen, dat door de driedubbele Kroon de Hoogeprieſterlyke, Keizerlyke en Koninglyke magt moet verſtaan worden. Hoe het zy, 't ſchynt duidlyk, dat deeze penningplaat door die van Utrecht, geweldig verheugd over de verheffing van hunnen Landsgenoot, te zyner gedachtenisſe moet gemaakt zyn; wandtmen leeſt dit rympje in den rand;

(2) Art. du Blaſon par Menetrier pag. 170.

(3) Beſchr. van Nieuw Rome door Fr. Desſeine fol. 436.

MEESTER ADRIAEN VAN GOD GHEKOREN
PAVS VAN ROMEN, T'VTRECHT GHEBOREN.

Het is zeker, dat Paus Adriaan met de driedubbele Kroone eenen laſt aanvaarde, die hem onbekend en moeijelyk te draagen was; wandt hy vondt alles in verwarringe wegens den oorlog tusſchen den Keizer en Koning van Vrankryk, den Heiligen Zetel (4) verſcheurd door de Hertogen van Ferrara en Urbyn, Rimini door den aanhang van Malateſta ingenoomen, de Kardinaalen verdeeld en vol wantrouwen tegen elkanderen, de Kristenheid in gevaar voor de Turken, alle geldmiddelen uitgeput, den Staat door 't ledig ſtaan van den Zetel in wanorde vervallen, zich zelven der zaaken, en van den liſtigen aard der Italiaanen onkundig. In zooveele zorgen, die hem de harsſens magtig ontſtelden, ſloeg hy de hand aan 't hervormen van de zeden der Kerklyken, en dewyl hem noodig

(4) Hiſt. du Concile de Trente de Frà Paolo, par Am. de la

Housſaie pag. 18.

1522 docht tot het beteren der misslagen, uit welken de scheuringen gesprooten waren, met het Hoofd te beginnen, deedt hy eenige bekwaame mannen by zich koomen, om onder anderen tegen den koophandel der aflaaten, die hem de grootste scheen, mids dees de deur tot zooveel wanorde geopend hadt, hulpmiddelen te vinden. De Paus, opgekweekt in de Leeringe der Schoolen, waande door zyne magt en verweering de zaak te konnen herstellen; maar de Kardinaal (1) Cajetan, in dit werk ervaaren, bragt hem tot andere gedachten, en sloeg hem gevoeglyker middelen voor, welken den Paus zoowel gevielen, dat hy de zelve straks te Rome en vervolgens in de Kristenheid wilde aanwenden. Wanneer 'er verscheidene byeenkoomsten hierover gehouden waren, gaf men hem eindelyk te verstaan, dat de uitvoering onmoogelyk was, en byaldien men de zelve wilde doordryven, datmen door 't hulpmiddel, mids het de kracht van 't zieke lighaam overtrof en buiten gebruik was, het kwaad veel erger zoude maaken; dus zoumen met Duitsland weder te willen winnen in gevaar raaken van ook Italië te verliezen.

(1) Hist. du Concile de Trente de Frà Paolo, par Am. de la Houssaie, pag. 20.

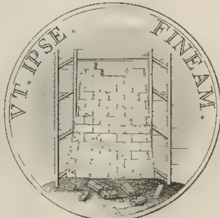
Hoewel dit den Paus in groote verlegenheid bragt, echter bleef hy standvastig by zyn besluit, en by het ontwerpen van heilzaame instellingen, om de Waereld van zynen yver en zyn goed voorneemen te overtuigen, aleer hy 't verschil der Duitsche Kerke wilde beslegten. Maar toenmen hem aantoonde, dat 'er door de Hervorming van het Roomsche Hof geene hoope was de Lutheraanen uit te rooijen, en in tegendeel dat zulks het middel zoude zyn om de zelven meer op te stooken, en geloof te geeven; omdat het gemeene volk, dat nooit dan uit de gevolgen oordeelt, ziende het Pausdom hervormen, reden zoude hebben te gelooven dat Luther gelyk hadt. Zulks de Paus, door zooveele zwaarigheden en verhinderingen afgetrokken, toen hy al deeze en andere inzigten zyner Raaden, aan zyne vertrouwelingen Willem Enckevort en Diederik Heze (2) vertelde, in deeze woorde uitberste, dat de gesteldheid der Pauzen wel ongelukkig was, vermidsze, schoonze wilden en naar middelen zogten, echter geene vryheid hadden om goed te doen. Dewyl 'er dan voor zyne reis naar Duitsland, die hy in den zin hadt, niets in de Hervorminge konde uitgewerkt worden, dierhalven moestmen op zyne beloften vertrouwen, die hy vastlyk besloot te volbrengen, al zoude hy hierdoor zyne tydlyke Heerschappy verliezen, en ten voorbeeld van 't Apostolische leeven tot de uitterste armoede keeren. 1522

(2) Hist. du Concile de Trente de Frà Paolo, par Am. de la Houssaie. pag. 23.

In deezen yver beval hy veele omzigtigheden te gebruiken in 't toestaan der aflaaten, ontheffingen en andere netelige zaaken, tot zoolang de zelve door eene vaste wet geregeld waren. Besluitende op deezen grondslag de Hervorming verder op te bouwen, en François Chéregat Bisschop van Teramo by voorraad naar Duitsland te zenden, zoo meen ik, dat de volgende penning ter bekragtiginge van dit voorneemen gemaakt is.

L.

Het Pauslyke afbeeldsel staat, met een sierlyken mantel om de schouders, op de eene helft met dit randschrift;

HA-

1522 HADRIANVS VI. PONTifex MAXimus Anno I. 1522

ADRIAAN DE ZESDE OPPERSTE PRIESTER, IN 'T EERSTE JAAR ZYNS PAUSDOMS.

Op de andere zietmen het begin van een metselwerk, zinspeelende op de onderneemingen van dit Kerkhoofd, dat den grondslag tot de wederopbouwinge der Kerke meende geleid te hebben; dierhalven staat 'er zyne wensch in deeze woorden nevens;

VT IPSE FINEAM.

OP DAT IK ZELVE HET EINDIGE.

Niet lang naa het genoome besluit zondt Paus Adriaan den Bisschop Cheregat naar Duitsland, daar 't met de oneenigheid om 't Geloof byster hol ging; wandt, terwyl Luther nog op het Slot Wartburg zat, hielden de Augustynen van Meisse en (1) Thuringe een Kapittel te Wittenberg, in het welke zy besllooten, dat voortaan ieder vryheid zoude hebben in zyn Klooster te blyven of 'er uit te gaan; dat allen die bleeven uit Kristelyke vryheid de gewoone kleeding zouden behouden; datmen in 't gebruik of in 't vernietigen der Kerkplichten aan 't Geloof en de Liefde geen naadeel deedt; doch datmen de bedelaaryen en missen afschaffen, de bekwaamste menschen uit de Kloosters zoeken, en de overigen met hunne handen de kost laaten winnen zoude; mids die in de Kloosters mogten blyven hunne Overften, uit liefde en tot vermyding van ergernis, onderdaanig weezen zouden. Wat de Mis betrof, deeze was reeds by de Augustynen van Wittenberg afgeschaft, en dit door den gevangen Luther, 't zy op begeerte van den Keurvorst van Saksen, die zulks eischte, 't zy uit eige drift goed gekeurd, en zyne Orderbroeders met een geschrift van 't Misbruik der Misse in hun doen versterkt.

(1) Hist. der Reform. door Seckendorf I. deel fol. 206.

Middelerwylen hadt Andries Bodenstein, gemeenlyk Carlstad naar zyne geboorteplaats genaamd, een onrustig mensch en minnaar van nieuwigheden, groote beroerte te Wittenberg verwekt; en, hoewel dees met de Geestlyke waardigheid van Aardsdiaken bekleed was, echter eene Vrouw (2) getrouwd, en den Keurvorst van Saksen hiervan berigt gegeeven, 't welke van Luther gepreezen en eerlang van verscheidene Priesteren gevolgd wierdt. Onlangs hiernaa rukte hy met eenen hoop volks (3) naar de Kerk van alle Heiligen, daarze met groote dolheid de beelden uit- en het Altaar afwierpen, omdat 'er voortaan geene Mis zoude gedaan worden.

(2) Hist. der Reform. door Seckendorf I. deel fol. 213.

(3) Hist du Lutheran. par Maimbourg Tom. I. pag. 78. & Sleidani Comment. de Statu & Reip. pag. 72.

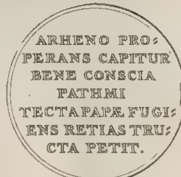
Deeze en andere ontsteltenissen liepen zoo hoog, mids Melanchton te zagt van aard was om de hevigheden te beteugelen, dat alles geschaapen stondt 't onderste boven te keeren. Des de Keurvorst van Saksen met dit werk verlegen aan Luther te kennen gaf, dat veele Leerlingen te Wittenberg verliepen en van hunne Landsheeren (4) opgeëischt wierden. Die van Wittenberg verzogten ook hunnen afweezenden Leeraar geheel ernstig derwaart te koomen om de verwydering en onlusten, die Carlstad nieuwelings gemaakt hadt, te heelen. Luther, bewoogen door het smeeken zyner Geloofsgenooten, kwam op dit verzoek straks te Wittenberg, buiten kennisse van den Keurvorst, aan wien hy zich verontschuldigde met te schryven bevreesd te zyn, dat zyne kudde, die ten deele verminderd was, in 't geheel mogt verstrooid wor-

(4) Hist. der Reform. door Seckendorf I. deel fol. 209.

1522 worden, en dat hy meer verplicht was God te gehoorzaamen dan alle (1) Vorsten der aarde. Met ongemeene vreugde wierdt de Leeraar, die omtrent een jaar te Wartburg gezeten hadt, van de zynen ontfangen, en het is ter gedachtenisse van deeze terugkoomste, dat de volgende penning gemaakt is. 1522

(1) Hist. du Lutheran par Maimbourg Tom I. pag. 79.

I.

Schoon zyn afbeeldsel door den langen baard en ongewoonen toestel, wandt hy hadt geduurende zyn verblyf te Wartburg, het welke hy zyn Pathmos noemde, zyn hair laaten groeijen, ruiters kleeding en den naam van (2) Jonker Georg aangenoomen, onkenbaar schynt, echter vindtmen zulks door dit omschrift verklaard;

(2) Das Guldene und silberne Ehren Gedachtnisz. M. Lutheri, durch Chr. Juncker pag. 64.

DOCTOR MARTINUS LUTHERUS REVERSUS EX PATHMO, ANNO 1522.

DE LEERAAR MARTYN LUTHER UIT PATHMOS WEDERGEKEERD, IN 'T JAAR 1522.

De keerzyde, die niet dan letters draagt, toont ons het jaar, en om welke reden hy verstooken geweest is, in dit tyddicht;

A RHENO PROPERANS CapItVr, BENE ConsCIa pathMI
teCta papae fVgIens retIa strVCta petIt.

MET HAAST VAN DEN RYN VOORTTREKKENDE WORDT HY GELIGT, VLIEDENDE DE GESPANNE NETTEN VAN DEN PAUS REIST HY NAAR DE VERBLYFPLAATS VAN HET HEM BEWUSTE PATHMOS.

Luther dus wedergekeerd zynde bestrafte het ongevoegelyke gedrag van Carlstad (3) in 't openbaar, en bevondt zich eindelyk door de nieuwigheden van dien Leeraar dagelyks in zooveele moeijelykheden bedraaid, dat hy, om zich van deeze onrust te ontslaan, hem zoo ernstig vervolgde, dat Carlstad gedwongen wierdt eerst Wittenberg en vervolgens het gebied des Keurvorsten van Saksen te verlaaten. Naauwlyks hadt Luther deeze zwaarigheid van den hals geschooven, of daar openbaarden zich verscheidene anderen, inzonderheid om het in 't licht geeven van een gedeelte zyner Duitsche Overzettinge des Bybels, die, hoewel van zyne tegenstreeveren (4) voor ongetrouw, vervalscht en schaadelyk uitgekreeten, echter om haaren beschaafden styl met zooveel greetigheid van eenen ieder ontfangen en geleezen wierdt, dat de zelve, zoo 't veelen toescheen, niet weinig tot de Hervorming der Kerke heeft geholpen. Des Hieronimus Emser de zelve niet alleen met de penne bestreedt, maar verscheidene Vorsten, als de Hertog Ferdinand, Georg Hertog

(3) Hist. du Lutheran. par Maimbourg Tom. I. pag. 81.

(4) Hist. du Lutheran. par Maimbourg Tom. I. pag. 84.

1522 tog van Sakſen (1) en de Hertog van Beijere ſtelden zich uit al hun vermoogen tegen deeze vertaaling, doende door hunne bevelen de overzetting van het nieuwe Verbond verbranden, en op zwaare boete aan hunne Onderdaanen gebieden, van alle afdrukken, dieze magtig waren, aan de hiertoe geſtelde Amptenaaren ter hand te ſtellen.

(1) Hiſt. du Lutheran par Maimbourg Tom. I. pag. 88.

Dees handel verbitterde den Leeraar en zyne Geloofsgenooten, en ſcheurde de wonde der Kerke wyder open; wandt Luther vermaande hierop elkeen zoodaanige bevelen, als naadeelig aan 't Kriſtelyke Geloof, niet te gehoorzaamen. Ja hy ontwierp ſedert eene ſchikking, die hy doordreef, omtrent de goederen der Kerke, begeerende dat naa 't uitrooijen der Bisſchoppen, Abten (2) en Monniken, al de inkoomſten der Bisdommen, Abtdyen en Kloosteren aan den Vorſt, onder wiens gebied, of aan de Gemeenſchappen der Steden, daarze gelegen waren, zouden behooren; insgelyks dat de Kloosters der Bedelorderen in Schoolen voor de jeugd of in Gaſthuizen zouden veranderd worden, en dat de inkoomſten van die goederen tot onderhoud van Leeraaren, Predikeren, Beſtierderen en Bedienaaren der Schoolen zouden ſtrekken. Hierdoor kreeg zyn aanhang grooten ſteun; en hieldt het veld, zelf tegen het yveren van Ferdinand, welke het Stedehouderſchap van zynen Broeder den Keizer bekleedde, en in deeze hoedaanigheid den opgeſchorten Ryksdag te (3) Neurenberg wederom aanhegtte; perſende de aldaar verzaamelde Vorſten en Stenden, zoo ter uitvoeringe van 't beſluit in de vergaderinge van Worms genoomen, als van de bulle, die Paus Leo de Tiende tegen Luther uitgebliksemd hadt; ook deedt hy den zesentwintigſten van Slagtmaand in 't Hertogdom Wirtenberg, dat hy toen beſtierde, en in andere zyner onderworpene Landen een ſtreng gebod (4) uitgaan, door het welke hy beval de Pauslyke wetten ſtriktelyk te gehoorzaamen, beloovende te gelyk zekeren loon voor die de overtreeders zouden aanbrengen. Op het verkondigen deezer bevelen, en in opzigt van 's Stedehouders vlyt omtrent de zaaken des Ryks, of wegens het voeren van den Ryksſtandaard, vinde ik den eerſten der naaſtvolgende twee penningen gemaakt. 1522

(2) Hiſt. du Lutheran. par Maimbourg Tom. I. pag 90.

(3) Heiſs Hiſt. van 't Keizerryk I. deel pag. 375.

(4) Sleidani Comm. de Statu Relig. & Reip. pag. 75.

ME.

ME.

I. Het afbeeldſel van den Aardshertog Ferdinand vertoont zich in 't volle harnas te paerd, met de Aardshertoglyke Kroone op den Helm, en den Standaard des Ryks in de hand, op de voorzyde; wandt Ferdinand was als Hertog van Wirtemberg te gelyk Standaarddraager des

1522 des Ryks, dierhalven is de Duitsche Arend ook met het schild van Oostenryk beladen; maar welke spreuk in den boord van 't paerdedeksel gesteld is schynt duister, men vindt 'er (1) die 'er deezen zin uitmaaken VT FERT DIVINA VOLUNTAS, doch myns oordeels te verre gezogt, ik houde de eerste en derde letter of kwaalyk gemaakt of niet wel gevolgt, en dat 'er, onder verbetering, om het wel uitvoeren zyner onderneemingen, FESTINA LENTE, *HAAST U LANGZAAM*, heeft gestaan. Op de keerzyde zietmen zyne Stamwapens in een schild verzaameld, dat met de keten der Guldevlies Ordere omhangen en met de Aardshertoglyke Kroone gedekt is; rondom het zelve worden nog tien afzonderlyke Schilden gevonden, welke van boven beginnende en langs de regterzyde rond loopende, dus geheeten worden; 1. Oostenryk, 2. Stiermark, 3. Habsburg, 4. Opperoostenryk, 5. Wirtemberg, 6. Borgonje, 7. de Elsas, 8. Carniola, 9. Tirol, 10. Karintie: al het welke zoo van de eene als de andere zyde door deeze tytels omperkt is; 1522

(1) Mellen Sylloge Nummorum pag. 43.

FERDINANDVS DEI GRACIA PRINCEPS HISPANIARVM, ARCHIDVX AVSTRIAE, DVX BVRGVNDIAE ET CARINTIÆ.

FERDINAND DOOR GODS GENADE PRINS VAN SPANJE, AARDSHERTOG VAN OOSTENRYK, HERTOG VAN BORGONJE EN VAN KARINTIË.

II. De tweede schynt uit de gelykheid van 't ruggestuk in den zelven tyd gemaakt te zyn, en verdient onze beschouwing omtrent het merkwaardige voorstuk; wandt het beeldwerk niet alleen maar zelf het byschrift heeft den penningkundigen moeite verschaft hoe te verklaaren. Myns bedunkens heeftmen Achaz, Koning van Juda, met den Schepter in de hand ten halven lyve afgebeeld, voerende op het Vorstlyke hoofddeksel eene halve maan ten teken van Edelheid en aanwas van vermoogen; de twee ruiters, die zich nevens hem vertoonen, zyn Rezin Koning van Syrië, en Pekah Zoon van Remalia, Koning van Israel; trekkende tegen Achaz ten stryde. In welke gesteldheid de Voorspeller Jezaja (2) door God aan Achaz gezonden wierdt, om den zelven te troosten en een hart onder den riem te steeken, voorzeggende datze niets uitregten, maar verdelgd zouden worden, ter verzekeringe beloofde God aan Achaz een bovennatuurlyk teken, en verkondigde de ontfangenis en geboorte van onzen Zaligmaaker Kristus. Dat dit nu, onder een bedekten zin, op den Aardshertog Ferdinand en zyne vyanden de Turken, midsgaders de Hervormers der Kerke of andere, betrekkelyk is, lydt geene tegenspraak; en 't zoude nog toepasselyker zyn, byaldien, dat niet onmoogelyk schynt, zyne Gemaalin toen zwanger gegaan hadt; omdat men in 't vervolg dier voorspellinge leest, aleer dit knegtje het kwaade weet te verwerpen en het goede te verkiezen, zal 't Land van zyne vyanden bevryd zyn; hoe het zy, men vindt 'er dit uit de Heilige Bladeren (3) ontleende opschrift onder;

(2) Cap. VII.

(3) Jesaja Cap. VII. vers. 14. & Euang. van Matthæus Cap. I. vers. 23.

ISAIAE VII. CAPITE. ECCE VIRGO CONCIPIET ET PARIET FILIVM, ET VOCABIT NOMEN EIVS EMMANVEL, NOBISCVM DEVS.

IN HET ZEVENDE HOOFDDEEL VAN JEZAJA. ZIE EENE MAAGD ZAL ZWANGER WORDEN, EN EENEN ZOON BAAREN, EN ZY ZAL ZYNEN NAAM HEETEN EMMANUËL, GOD MET ONS.

Wanneer de Vorsten en Stenden des Ryks hierentusschen te Neurenberg byeen gekoomen waren, gaf de Pauslyke Gezant Cheregat in 't laatste van Slagt-

1522 Slagtmaand (1) zyne brieven, aan de Keurvorsten en Stenden in 't algemeen geschreeven, over, in welken de Paus zich beklaagde, dat Luther, schoon hy door Leo veroordeeld, en het vonnis tegen hem door 's Keizers bevel in Duitsland afgekondigd was, echter niet naaliet in de zelve dwaalingen te volharden door nieuwe met ketterye vervulde boeken in 't licht te geeven, en dat die Leeraar, in weêrwil van het zelve, niet alleen door 't gemeene volk, maar zelf door den Adel begunstigd wierdt. Hierom vermaande hy de Overigheden en Onderdaanen van 't Keizerryk de boos- en godloosheden niet langer te dulden, tragtende te toonen hoe schandelyk het voor hen was, zich van eenen elendigen Monnik van den weg hunner doorluchtige Voorouderen te laaten leiden, even of 'er buiten hem niets wys noch bekwaam in de waereld gevonden wierdt. Ook zouden zyne Leerlingen en Aanhangers, die de Kerklyke wetten van den hals geworpen hadden, niet schroomen de Waereldlyke te verachten en te schenden, en, naa de goederen van den eenen overweldigd te hebben, die van den anderen niet verschoonen; wandt die de hand dorst slaan aan Priesteren en Dienaaren van God, die zoude de huizen, vrouwen en kinders van anderen niet spaaren. Dierhalven besloot hy, zoo men Luther en des zelfs Geloofsgenooten door zagtheid niet weder op den regten weg konde brengen, dan moestmen (2) tot harder middelen, tot het yzer en het vuur, overgaan, om dus de verstorvene en besmette leden uit het lighaam te snyden, gelyk eertyds aan anderen, en door hunne Voorvaders aan Jan Hus en Hieronimus van Praag gedaan was. Tot het welke hy betuigde door verscheidene redenen verplicht te zyn: en by aldien 'er iemand vermoedde, dat Luther onverhoord dus niet behoorlyk verweezen was, die moest weeten, dat het wel rechtvaardig zoude zyn den zelven over misdaaden te verhooren, maar niet over Leerstukken van des zelfs Geloof; omdat men nooit in twyfel mogt trekken, 't gene eenmaal door de algemeene Vergaderingen en door alle Kerken goedgekeurd was. Eindelyk geboodt de Paus (3) rondborstig te belyden, dat al deeze ontsteltenis een uitwerksel van 's menschen zonden, en in 't byzonder van de verdorvenheid der Kerklyken was; dat sedert eenige jaaren veele misslagen en gruwelen in de uitvoeringe der Leeringen bedreeven waren. Ja alles, bekende hy, was bedorven en de besmetting van 't hoofd door de leden, van den Paus tot andere Kerklyken overgeslaagen, van welken naauwlyks een gevonden wierdt, die zynen plicht deedt. Uit deeze aanmerkingen hadt hy besloten met al zyn vermoogen het Roomsche Hof te hervormen, wyl het kwaad moogelyk uit het zelve gesprooten was; te meer, omdat zulks vieriglyk van al de waereld begeerd wierdt. Met deeze rondborstige bekentenis omtrent de noodzaaklykheid van de hervorminge vonden zich de Pausgezinden, die stellen dat het Kerkhoofd onfeilbaar is, magtig verlegen. Onderwylen liet hy zynen Gezant de vryheid om, naar des zelfs welgevallen, in deeze en andere handelingen by te voegen dat hem oorbaar scheen.

(1) Hist. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houssaje pag. 23.

(2) Hist. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houssaje pag. 24.

(3) Hist. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houssaje pag. 25.

Hierenboven schreef de Paus meest aan alle Vorsten in 't byzonder, en voornaamenlyk aan den Keurvorst (4) van Saksen, dien smeekende wel te overweegen, welke vlek dit aan zyne en zyner Naakoomelingen gedachtenisse zoude zyn, byaldien de zelve voortvoer met het begunstigen van eenen uitzinnigen, die alom door dwaaze en verfoeijelyke vonden verwarring bragt, willende eene geleerdheid, geschreeven en bezegeld door 't bloed der Martelaaren, bekrachtigd door de boeken van de heilige Leeraaren, en verweerd door de wapens van zooveel wakkere Vorsten, omkeeren. Eindelyk bezwoer hy den Keurvorst het spoor van des zelfs Voorvaderen te bewandelen, zonder zich te laaten verblinden door het valsche licht van een onwaardig mensch,

(4) Hist. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houssaje pag. 24.

1522 om de dwaalingen, door zooveele Kerkvergaderingen veroordeeld, te volgen. Maar de Keurvorst liet zich door de Pauslyke bevelen van den voorgenoomen tred niet verschrikken, in tegendeel betuigde hy openlyk in al zyn doen Gods woord, dat onverganglyk is, en dus de Euangelische Leer te willen beschermen, tot dit einde heeft hy eene Spreuk aangenoomen, en geduurende den Ryksdag op drie onderscheidene penningen (1) doen stempelen, welken hy omdeelde, en die hier ter verzekeringe van 't verhaalde vertoond worden. 1522

(1) Tentzelii Num. Saxon. Lin. Ernest. pag. 29.

T.

T.

T.

I. Het afbeeldsel van deezen wyzen Keurvorst van Saksen staat op het voorstuk van den eersten met vier wapenschilden, die ik voorheen verklaard hebbe, en deeze tytelen in den rand;

FRiDericus DVX SAXONiæ, Sacri ROmani IMPerii ELECTor.

FREDERIK HERTOG VAN SAKSEN, KEURVORST VAN HET HEILIGE ROOMSCHE RYK.

Op het agterstuk vertoont zich een sierlyk kruis, en tusschen de armen van het zelve vier enkele letters, die deezen zin uitleveren;

Crux Christi Nostra Salus.

HET KRUIS VAN KRISTUS IS ONS HEIL.

Wyders zietmen de nieuwlyks aangenoome en geheiligde (2) spreuke, van welke de Keurvorst de eerste letters in de Winterlieverei (3) zyner bedienden deedt stellen, hier zoowel als 't jaar in 't welke de penning gemaakt is, door deeze letters uitgedrukt;

VERBVM DOMINI MANET IN AETERNVM, MDXXII.

HET WOORD DES HEEREN BLYFT IN EEUWIGHEID, MDXXII.

(2) Psalm. CXIX. vers. 89. & Jesaja Cap XL. vers. 8.

(3) Tentzelii Num. Sax. Lin. Ernest. pag. 31.

II. De

1522 II. De tweede heeft het zelve borststuk, de zelve spreuk en wapenschilden op de voorzyde, met deeze veranderinge in het omschrift; 1522

DEI GRAtia FRIDERICUS DVX SAXONIÆ, SACRI ROMANI IMPERII ELECTOR.

DOOR GODS GENADE FREDERIK HERTOG VAN SAKSEN, KEURVORST VAN HET HEILIGE ROOMSCHE RYK.

De keerzyde voert de zelve spreuk rondom het borstbeeld van 's Keurvorsten Broeder, eenig verschil in de wapens, en deeze tytels in den buitenkring;

DEI GRACIA IOHANNES DVX SAXONIÆ 1522.

DOOR GODS GENADE JOHAN HERTOG VAN SAKSEN 1522.

III. Vermids de derde in alle deelen zoo gelyk is aan den eersten, dat ik niets merkwaardig vinde om ons op te houden, dan alleenlyk aan te merken, dat de Keurvorst zynen tytel van algemeen Stedehouder des Ryks hier op alle penningen agter gelaaten heeft.

Deeze oneenigheid der Europische Vorsten, die alengs meer verbitterde, gaf den Turk gelegenheid om zyne overwinningen verder uit te breiden, en dus met eene verschriklyke krygsmagt het Eiland Rhodus, en t'evens de Ridders van St. Jan van Jerusalem, die 'er gezeten waren, te bestooken. De oorsprong van deeze zoo beroemde ordere zal, myns bedunkens, niet verdrietig vallen hier kortlyk te ontvouwen. Omtrent het midden der elfde eeuwe hadden eenige Kooplieden van Amalphy, in 't Ryk van Napels, door geschenken van den Sultan van Egipte de vryheid verkreegen om te Jerusalem, niet verre van 't Heilige Graf, eene verblyfplaats (1) te stigten om de Godvrugtige reizigers te herbergen. De toevloed van deezen vervuld van yver en medelyden was zoo groot, datze zich tot het onderhouden en helpen van zieken en armen in een Lighaam verbonden, en tot dit oogmerk een Gasthuis stigtten, uit welke reden zy eerst *Hospitaliers* geheeten wierden; maar toenze hier ook eene Kerk, aan St. Jan toegewyd, gebouwd hadden, kreegenze den naam van Ridders van St. Jan van Jerusalem; dog deeze Stad eerlang door de Turkemannen overweldigd, de Kristenen verstrooid en de aldaar koomende reizigers mishandeld zynde, ontstak de Europische Kristenen met zoodaanige zugt tot medelyden, en moogelyk ook tot wraake, datze in eene geweldige kruisvaard derwaard trokken, Jerusalem overwonnen, en Godefroy van Bouillon, Hertog van Nederlotteringe, (2) tot Koning van Jerusalem huldigden; des de Hospitaliers, hierdoor meer vermoogen krygende, hunne Order sedert naauwer regelden, en afzonderlyke kleeding, eene zwarte rok, hebbende een wit kruis met agt punten voor (3) 't hart, aannamen, midsgaders beloften deeden van kuisheid, armoede, gehoorzaamheid en geduurigen oorlog tegen de Ongeloovigen te voeren. Maar door deezen weder uit Jerusalem verjaagd zynde, haddenze omtrent honderd jaaren hun verblyf te Acri of Ptolemais, tot de Sarasynen hen dwongen naar Cyprus te vertrekken, daarze, van verscheidene Kristen Vorsten begunstigd, hunne krachten herstelden, en eindelyk een onderling Verbond tegen deeze hunne vyan-

(1) Hist. des Cheval. de Rhodes & de Maltha par de Vertot Tom. I. pag. 20.

(2) Hist. des Cheval de Rhodes & de Maltha par de Vertot Tom. I. pag 57.

(3) Hist. des Cheval. de Rhodes & de Maltha par de Vertot Tom. I. pag. 62.

1522 vyanden opregteden, van welkenze in 't jaar dertienhonderdentien, onder het geleiden van hunnen Ordermeester Foulques van Villaret, het Eiland (1) Rhodus, dat den Keizer van Constantinopole ontwrongen was, naa langduurige belegering en bloedige stryden overwonnen: ter gedachtenisse van zoo nutte voor de Kristenheid en loflyke daad voor de Orderbroeders van S[t]. Jan, zynze sedert Ridders van Rhodus genaamd geworden.

(1) Hist. des Cheval. de Rhodes & de Maltha par de Vertot Tom. I. pag. 89.

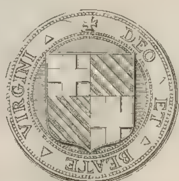
Hier haddenze ruim tweehonderd jaaren gezeten, en verscheidene harde aanvallen verduurd, wanneer Fabricius Carretto, het vierenveertigste Opperhoofd dier Ordere, het gebied voerde, en door den voorspoed der Turksche wapenen in groote zorg verviel, te meer, wyl Soliman zich van de Ridders zogt te wreeken, omdatze de vyanden en weêrspannige Onderdaanen zyns Vaders geholpen hadden, en datmen voor een der Staatkundigste regels van Selim noodig hieldt de grenssen des Ryks met Belgrado en het Eiland Rhodus te dekken. De Grootmeester Carretto (2) deedt op dit gerugt de muuren en Vestingen vernieuwen en versterken, de Pakhuizen met leevensmiddelen en krygsgereedschappen opvullen, voorts ook den Paus en Kristen Koningen om hulp smeeken; des het Kerkhoofd drie welgewapende Galeijen, en François Koning van Vrankryk negen Galeijen en agt mindere vaartuigen te hulp zondt. Toen alles tot tegenweer bereid was, sloeg de Turk eenen anderen weg in, zulks de vreemde schepen als noodloos te rugge keerden, en de Grootmeester van Rhodus in de voorgaande bekommeringe lieten; door welke en door geduurige onrust hy in ziekte verviel, en stierf (3) in het jaar vyftienhonderdeenentwintig, tot geen geringe droefheid van de zynen; wandt hy bezat veele goede eigenschappen, beminde het volk en tragtte weder bemind te worden: en dewyl hy de laatste geweest is, die den tytel van Grootmeester van Rhodus tot aan den dood gedraagen heeft, zal zyne gedenkpenning onze oplettenheid hier in versterken. 1522

(2) Hist. des Cheval. de Rhodes & de Maltha par de Vertot Tom. III. pag. 249.

(3) Hist. des Cheval. de Rhodes & de Maltha par de Vertot Tom. III. pag. 251.

h

M.

Dees een Italiaan van geboorte, afkomstig van de Markgraaven van Final, hadt eenigen tyd de Zeevoogdy dier Ordere met roem bekleed, toenmen hem in het dertiende jaar deezer eeuwe tot die hooge waardigheid verhief, van welke de eernaam rondom zyn afbeeldsel, dat op de voorzyde staat, dus geleezen wordt;

PRINCEPS FABRICIVS DE CARRETTO
MAGNVS MAGISTER RHODI.

DE VORST FABRICIUS VAN CARRETTO GROOTMEESTER VAN RHODUS.

Op de tegenzyde zietmen een gevierendeeld schild, in het eerste en vierde deel het wapen dier Ordere, bestaande uit een rood veld en een zilver kruis; tegen over het zelve is dat zyns Stams, zoo ik my niet bedriege, en in den rand vindtmen deeze letters;

DEO ET BEATAE VIRGINI.
AAN GOD EN DE GELUKZALIGE MAAGD.

Zoodra

1522 Zoodra de Lykstatie van deezen voltrokken was, verkoozen de Ridders, in hunne hiertoe aangeleide vergaderinge, tot des overleedens Opvolger den bedreeven (1) Philips van Villiers de l'Isle Adam. Naauwlyks was dees in 't Gebied getreeden, of Soliman stelde zyn voorneemen te werk, en zondt een Heir van tweehonderdduizend mannen met eene Vloote van omtrent vierhonderd zeilen naar Rhodus, op welk Eiland de Krygsknegten zich ontscheepten, en met het einde van Weidemaand (2) de Hoofdstad, die den zelven naam voert, insllooten, voorts met verschriklyk geweld beschooten en bestormden; maar dewyl de zelve van de Ridders, slegts door zeshonderd hunner Orderbroeders en vierduizendvyfhonderd Krygsknegten, met geen mindere wakkerheid bewaakt en verweerd wierdt, zyn de Janitsaren, naa 't sneuvelen van eenige hunner Spitsbroederen, zoo oproerig geworden, dat Soliman, vreezende datze het beleg zouden verlaaten, gedwongen wierdt met eenige hulpbenden derwaart te koomen, dus de weêrspannige Krygsknegten tot hunnen plicht bragt, en de Stad met meer geweld deedt aantasten. Zulks hy door geduurige aanvallen omtrent vyftigduizend zyner knegten verspilde, en in zyne halssterkheid tegen de kloekmoedigheid der verweerderen dermaate volhardde, dat deeze belegering de aanmerkelykste wierdt, die by 's menschen geheugen was voorgevallen. Wanneer alle vyandlykheden eenige maanden gehold hadden, en dat de Grootmeester by de Kristen Vorsten te vergeefs om bystand aanhieldt, zag hy eindelyk door meinen en tegenmeinen de Vestingen en Sterktens vernield, de Stad tot een puinhoop geworden, alle zyne graavers, veele zyner dapperste Krygsknegten, en 't grootste deel der Ridderen omgekoomen, gebrek aan buspoeder en andere noodzaaklykheden, en zich hier door in het uitterste gevaar van ieder uur overvallen, uitgeplonderd en vermoord te worden: dierhalven gaf hy in de zesde maand van 't beleg, op 't aandryven zyner Raaden, de Stad (3) en 't gansche Eiland met alles dat 'er aan hoorde den Turken over, onder beding van met de zynen en alle hunne goederen, behalven 't geschut, veilig te moogen vertrekken. Gelykze kort hiernaa met veele der Stedelingen naar Candië zeilden, daarze overwinterden; op deeze wyze liep de heerschappy dier Ridderen, welke omtrent tweehonderd jaaren aldaar geduurd hadt, met dit jaar ten einde.

(1) Hist. des Cheval. de Rhodes & de Malthe par Vertot Tom. III. pag. 253.

(2) Hist. de Turchi da Fr. Sansovino Part. I. pag. 240.

(3) Hist. des Cheval. de Rhodes & de Malthe par de Vertot Tom. III. pag. 387.

HISTORI DER NEDERLANDSCHE VORSTEN:

DES TWEEDEN DEELS DERDE BOEK.

1523

Hoewel de Europische Vorsten uit den ondergang van Rhodus duidelyk leerden, welke naadeelige gevolgen hunne hooggaande tweedragt aan de Kristenheid baarde, en welke rampen ieder, de een vroeg de ander laat, uit deeze verderflyke partyschappen, die den Ongeloovigen den weg ter overwinninge baanden, te wagten hadt, echter verminderde zulk een geval den haat niet, die tusschen den Keizer en Koning van Vrankryk blaakte, welke met den aanvang deezes jaars den oorlog in Nederland weder aanblies, ter oorzaake dat zeker Krygsknegt (1) der bezettinge van Guise, omgekogt door den Hertog van Aarschot om die Stad aan 's Keizers benden over te leveren, naa dat hy verscheidene zyner Spitsbroederen tot zyn oogmerk bewoogen hadt, eindelyk berouw kreeg van zulks beloofd te hebben, en het geheim aan Niklaas van Bosſu, Heer van Longueval, Bevelhebber van Guise openbaarde. Dees beval hem den handel te onderhouden om den Hertog van Aarschot met des zelfs benden in 't net te krygen; dierhalven zou de Heer van Fleuranges, met drie of vierduizend Voetknegten en driehonderd mannen van wapenen, zich tusschen Avesnes en Guise legeren om den vyanden den hertred af te snyden, terwyl de Hertog van Vendôme, aan 't hoofd van zevenduizend Voetknegten en vyfhonderd mannen van wapenen, van den kant van Peronne om hen te beknellen zoude naderen. De (2) Nederlanders, vertrouwende hunnen toeleg geheim te zyn, trokken, om den zelven nog meer te verbergen, met vyftienduizend Voetknegten, vyf of zeshonderd Engelsen, en een goed deel Ruiteren, onder het bevel van Jacob van Luksemburg Heer van Fiennes, Landvoogd van Vlaandre, voor Terroane, van waarze de verrassing van Guise zouden aanvangen, hebbende tot dit einde den Krygsknegt en anderen dier saamenzweeringe, welken den Hertog van Aarschot bedektlyk te Avesnes in Henegouwe gesprooken hadden, met zich geleid. De Koning (3) François hierentusschen berigt krygende, hoe het werk door de zynen bestooken was, begeerde de overwinning by te woonen, en bedierf alles; wandt zyne reis, niet ligt om te verbergen, kwam door verspieders den reeds

(1) Memoir. de M. du Bellay fol. 79.

(2) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 113.

(3) Hist. de François I par Varillas. Tom. I. pag. 206.

1523 reeds naderende Nederlanderen ter ooren, en verwekte zooveel agterdochts, datze den loozen Krygsknegt ſcherp ondervroegen, en ſchoon dees niets bekende, echter vondt de Vlaamſche Landvoogd met de andere Legerhoofden geraaden terugge te keeren, en het beleg van Terroane te vervolgen.

De Koning, de onderneeming verbrod ziende, beſloot zich van zyne vereenigde krygsmagt te bedienen om meer volks in Terroane te werpen, wyl de Nederlanders alle toegangen nog niet bezet hadden. Met dit inzigt kwam de Hertog van Vendôme aan 't hoofd van agtduizend Voetknegten, vyfhonderd mannen van wapenen, en vierhonderd lyfwagten des Konings, in Grasmaand derwaart ſtappen, en nam onder den weg het ſterke (1) Kaſteel Bailleul le Mont, tusſchen Atrecht en Dourlens, met geweld in, vervolgende zynen tred tot in 't gezigt van Terroane. Op zyne aankomſt trokken de Nederlanders, midsze een hoofdtreffen te gemoet zagen, hunne verſpreide krygsmagt byeen, terwyl de Franſche Veldheer zyn Leger zoolang regt op den vyand aandreef, tot de nieuwe onderſtand binnen de Stad was. Zulks de Landvoogd van Vlaandre hierdoor de kaart verſtooke ziende, of geenen veldſlag willende waagen, agterwaart deinsde, en in dien aftogt het voetvolk voor de aanvallen der vyanden met zyne ruiterye dekte.

(1) Memoir. de M. du Bellay fol. 80.

Sedert dit ontzet viel 'er in verſcheidene maanden niets aan dien kant voor dan eenige uitloopen en ſchermutſelingen van luttel gevolgs; omdat de Engelſen en Duitſen niet tydig te velde kwamen, en de Koning van Vrankryk zyne grootſte kracht wilde beſteeden in Italië, daar het Kaſteel van Milanen, by gebrek van levensmiddelen, zich overgaf; des hem in dien oord geene vaſtigheid, dan alleen het Kaſteel van Cremona, overbleef. In deezen ſtand der Italiaanſche zaaken hadt de Paus, te langzaam in 't verſchaffen van hulpe aan de Ridderen van Rhodus geweeſt zynde, beſeffende, dat Italië thans voor den eerſten inval der Turken bloot lag, als een gemeen Vader, de Vorſten tot eendragt vermaand, en eindelyk te weege gebragt, dat de voornaamſte Moogendheden der Kriſtenheid (2) zich ter beſcherminge van Italië tegen de Ongeloovigen verbonden. De aanzienlykſte Leden van dit vereenigde lighaam waren, Paus Adriaan, Keizer Karel, Hendrik de Agtſte Koning van Engeland, Lodewyk Koning van Hungarië en Boheme, en eenige Vorſten en Gemeenebeſten van Italië, wier Gezanten tot dit einde te Rome van den Kardinaal Colonna op een Koninglyken maaltyd onthaald wierden. 1523

(2) O. Paſa vinii Vita Hadriani VI. & G. Moringi Vita Hadriani VI. Cap. XXV.

Met geen minderen yver dreef de Keizer de onderhandeling des Vreedes met de Venetiaanen ernſtlyk voort, en hadt, wyl Hieronimus Adorno onder 't volvoeren van dien laſt geſtorven was, Marino Carracciolo in des zelfs plaats hiertoe gemagtigd; insgelyks roeide Karel van Lannoy, welke door den Keizer, in de plaats van Raimond van Cardona, tot Onderkoning van Napels aangeſteld en toen te Rome was, hier onder. Maar de meenigvuldige zwaarigheden en geduurige uitſtellen vertraagden den voortgang; inzonderheid, omdat de Koning van Vrankryk (3) den Venetiaanen door Gezanten en brieven beloofde eerlang met een magtig Leger over te koomen, waardoor groote verdeeldheid onder de Raaden ontſtondt, mids eenigen het Verbond met Vrankryk ongeſchonden poogden te bewaaren, anderen, ſteunende op de ondervinding, en op de brieven van hunnen Gezant aan 't Franſche Hof, meêbrengende dat de Hertog van Borbon, die reeds eene wrok op 's Konings Moeder gezet hadt, hen riedt zich met den Keizer te vereenigen, verzekerende, dat Koning François noch des zelfs Heir dit jaar niet in Italië zoude koomen; wyl de zelve genoeg te doen zoude vinden in 't verweeren zyner Grenzen (4) tegen de Legers van Engeland, Nederland en Spanje; hierenboven was 'er geen geld, en 't Hof vol verwarringen.

(3) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag 414. & ſeq.

(4) Daniël Hiſt. de France Tom V. pag. 117.

1523

Toen 'er over dit ſtuk lang getwiſt was, zynze op 't aandryven van Carracciolo en Pace, Gezanten van den Keizer en Koning van Engeland, te raade geworden op dit beding vriendſchap te maaken; dat Keizer Karel, zyn Broeder Ferdinand Aardshertog van Ooſtenryk, en François Sfortia Hertog van Milanen ter eener, en de Raad van Venetië ter andere zyde, voortaan in een altydduurenden Vreede en vriendſchap zouden leeven; dat de Venetiaanen de Steden (1) en Landen, dieze tegenwoordig bezaten, zouden behouden, en, als 't noodig zoude zyn, zoo ter beſcherminge van 't Hertogdom Milanen, als tot die van 't Ryk van Napels, zeshonderd mannen van wapenen, zeshonderd ligte Ruiters, en zesduizend Voetknegten zouden leveren; daarenboven zoudenze den Keizer, wegens oude verſchillen en volgens het verdrag te Worms getekend, in de eerſtkoomende agt jaaren tweehonderdduizend Ryksdalers (2) betaalen; hiervoor zou de Keizer verbonden zyn alles, wat de Venetiaanen in Italië bezaten, te beſchermen.

(1) Hiſt. Vinetiana di Paolo Paruta Part. I. pag. 317.

(2) Scudi.

De Italiaanen, uit deezen Vreede de herſtelling van gerechtigheid, overvloed en welvaaren huns Lands te gemoet ziende, hebben de voornaamſte Grondleggers van zoolang gewenſchte zaake, den Paus Adriaan en den Hertog van Venetië Grimano, op de twee volgende gedenkpenningen, tot een eeuwig teken van deezen Vreede, afgebeeld.

F.

I. Het borſtſtuk van Paus Adriaan ſtaat met eene geſchoore kruin, en den Pauslyken tabbaard om de ſchouders, op de voorzyde van den eerſten, voerende dit randſchrift;

ADRIANVS VI. PONTifex MAXIMVS.

ADRIAAN DE ZESDE OPPERSTE PRIESTER.

De twee Gryzaards, die op de keerzyde de Gerechtigheid; den Vreede en Overvloed vertoonen, betekenen, myns oordeels, den Paus Adriaan, en den Hertog van Venetië Antoni Grimano, welken door hunne geſloote vereenigingen de welvaard van Italië, naa lang afzyn herſtelden; dierhalven leeſtmen op den voorgrond,

LONGO POSTLIMINIO.

NAA LANG AFWEZEN [WEDERGEKEERD ZYNDE.]

II. Op

1523 1523

K.

M.

II. Op het eerste deel van den tweeden zietmen Grimano, met de Hertoglyke muts gedekt tot aan de schouder afgeschetst, hebbende deezen tytel;

ANTonius GRIMANVS DVX VENETIARum.

ANTONI GRIMANO HERTOG VAN VENETIË.

Op het andere deel vindtmen de Gerechtigheid en den Vreede, volgens het gemeene gebruik, door twee Vrouwen afgebeeld, en dewyl deezen elkanderen schynen te omhelzen, zoo wordt de boord des pennings door deeze uit de Heilige Bladeren (1) ontleende verklaaring besloten;

(1) Psalm. LXXXV. Vers. 11.

IVSTITIA ET PAX OSCVLATæ SVNT.

DE GERECHTIGHEID EN VREEDE HEBBEN ELKANDEREN GEKUST.

Vermids de Keizer en zyne onderhoorige Landen geen gering deel in dit werk hadden, wierdt den zevenden van Oegstmaand de Vreede tusschen den Keizer en de Venetiaanen in Holland afgekondigd, en aan de Gemeente van Dordrecht (2) bevoolen van op St. Bartholomeus dag, den vierentwintigsten dier maand, ter Kerke te gaan, den ommegang te volgen, en 's avonds in alle straaten en voor alle bruggen vreugdevuuren te ontsteeken. Hoewel de Koning van Vrankryk buiten de groote verbintenisse der Vorsten was, echter vermogt hy op zekere voorwaarde in de zelve te treeden; doch zyne gramschap, hierdoor gewet, deedt hem den Italiaanschen togt meer verhaasten, in welke voorbereidselen hy magtig verhinderd wierdt door eene onvoorziene verandering, welker oorsprong ik hier met weinige woorden, om haar groot gevolg, zal inlassen.

(2) Balen Beschryv. van Dordrecht pag. 815.

Karel Hertog van Borbon, Graaf van Montpensier, een der grootste Krygshelden van Europa, en de tweede Prins van Koninglyken bloede, hebbende zyn Vaderland uitmuntende diensten gedaan, kon de kwelling en kwaaden handel van 't Hof, in verscheidene voorvallen ontfangen, niet langer verdraagen; meest alle gerokkend door 's Konings Moeder, (3) Lodewyka van Savoije, welke onder eenige goede ook veele kwaade eigenschappen bezat; wandt zy was bedrieglyk, wraakgierig, kaarig, heftig, en, onaangezien den ouderdom van vyfenveertig jaajaaren, nog geweldig minziek. Deeze, weinig tyds het Ryk bestierd en veel vermoogen op de zinnen des Konings hebbende, wist den Hertog van Borbon, uit verouderden haat tegen zyn Huis, ligtlyk verdagt te maaken, en hem dus der Landvoogdye van Milanen en t'evens van een gedeelte zyner wedde te ontzetten, midsgaders in den Veldtogt des voorgaanden jaars hem als Conestabel op 't gevoeligste te hoonen. Maar de Hertog sedert zyne Egtgenoote, zonder kinderen over te houden, verlooren hebbende, wierdt Lodewyka, schoon afkeerig van den naam

(3) Daniel Hist. de France Tom. V. pag. 118.

1523 naam zyns Stams, echter zoo byster op Borbon verslingerd, datze hem voorstelde te willen trouwen. Hoe voordeelig dit huuwelyk mogt schynen, zyn afkeer wegens het geleede ongelyk, en dertien jaaren dieze hem in ouderdom overtrof, deeden deezen voorslag en de ernstigste aandryvingen verwerpen. De Vorstin, dus veracht en ten toon gesteld, zogt zich op alle wyzen aan hem te wreeken, en deedt, uit deeze beweegreden, hem eén onrechtmaatig geding over het grootste deel zyner bezittingen aan, om den Hertog hierdoor tot het huuwelyk te dwingen. Ja zy dreef dit stuk, mids zyne onwilligheid zooverre, dat zyne goederen (1) aangeslaagen, en onder Opzieners gesteld wierden. Dit bragt den Krygsheld tot de uitterste wanhoop, en eindelyk tot een besluit van naar den Keizer te vlugten, met wiens Gemagtigden hy zich bedektlyk, op 't aandryven van Adriaan van Croy Graaf van Roeux, in onderhandeling begaf.

(1) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 123.

De Keizer, beseffende aan den Hertog van Borbon, door des zelfs achting en aanhang, een bekwaam werktuig te zullen vinden om den Koning François veele moeijelykheden te brouwen, verzuimde deeze gelegenheid niet om hem aan zyn snoer te krygen; dierhalven deedt hy hem, zoo eenigen schryven, door zynen Kamerling Beaurain, zyne Zuster Eleonora van Oostenryk, Weduw des Konings van Portugaal, ten huuwelyk, en met haar eene huuwelyksgaave van tweehonderdduizend guldens, aanbieden; hierenboven nog belooven door zynen uittersten wil den Hertog tot Erfgenaam (2) van alle de Oostenryksche Staaten te verklaaren, indien hy of zyn Broeder Ferdinand zonder kinderen zouden sterven. Wyders zou de Hertog in de verbintenisse der Vorsten, tegen den Koning van Vrankryk opgesteld, begreepen worden, en, als geheel Vrankryk overwonnen zoude zyn, het Landschap Provence, tot een Koningryk (3) verheven, voor zyn aandeel hebben. Tot meerder aandrang toonde de Kamerling, dat de Keizer, zoodra Koning François over 't gebergte zoude zyn, met tienduizend Spaansche Voetknegten, even zooveele Landsknegten, tweeduizend mannen van wapenen, en vierduizend ligte Ruiteren, van de zyde der Pireneen in Vrankryk zoude trekken, terwyl de Koning van Engeland, met vyftienduizend Voetknegten en vyfhonderd Ruiteren, in Pikardië zoude vallen. Deezen zouden op hunne aankoomst door drieduizend Landsknegten, een gelyk getal Ruiters, en vierduizend Krygsknegten uit het Graafschap Henegouwe, die de Landvoogdes Margarita van Oostenryk stondt te leveren, versterkt worden.

(2) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 124.

(3) R. Thoyras Hist. d'Angleterre Tom. V. pag. 170.

De Hertog, verlokt door zulke beloften, en gedreeven door zyne wraakzugt, ontfing deeze aanbieding niet alleen met vreugde, maar verbondt zich (4) om driehonderd mannen van wapenen en vyfduizend Voetknegten uit zyn eige gebied mede te brengen; midsgaders tien dagen naa dat de Keizerlyke en Engelsche Oorlogsmagten eenige zaaken van belang in Vrankryk ondernoomen hadden, tot den togt gereed te zullen zyn; of wanneer de Graaven Felix, en Willem van Furstemberg, Veldoversten des Keizers, die Borgonje zouden aantasten, in deeze Landstreeke getreeden zouden zyn. Opdat nu de streek, dienze, om zich met den Hertog van Borbon te vereenigen, en om in 't hart des Ryks te koomen, neemen moesten, wel beraamd wierdt, zondt hy eenen Edelman om alles met hen te regelen; voorts ook eenen anderen naar Spanje om deezen handel met den Keizer te sluiten. De groote verwagting, welke de Keizer uit dit Verbond te gemoet zag, meenende in korten tyd meester van Vrankryk te worden, heeft oorzaak gegeeven, datmen in Nederland deezen legpenning gemunt heeft.

(4) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 124.

De

1523 1523

♀ B.

De Hemelsbol ruſtende op een rad, het zinnebeeld van 't omwentelende geluk, ſtaat op het eerſte deel, binnen deezen letterkring beſlooten;

MON ESPERANSE PASSE MES FORTVNEs, 1523.

MYNE HOOPE OVERTREFT MYNE GELUKKEN, 1523.

Op het andere deel zietmen den Keizerlyken Arend gekroond, en met de keten der Guldevlies Ordere omhangen afgebeeld, hebbende deezen letterzoom;

IETTOıRS DE MESSIEVRS DES FINANCES DE L'EMPEREUR.

REKENPENNINGEN VAN DE HEEREN DER GELDMIDDELEN VAN DEN KEIZER.

In deeze geſteldheid kreeg 'et Koning François de lugt af, die zyne Italiaanſche reis vaſt beſtelde, de grenzen bezorgd, zyne benden te Lions verzaameld, en den Zeevoogd Bonnivet ter verzekeringe der doorgangen met kloeke manſchap voorheen gezonden hadt. Ook was de Maarſchalk Montmorenci met twaalfduizend Zwitſeren de Alpes overgetrokken, om zich omtrent Turyn met Bonnivet te vereenigen, en 'er het overige deel des Heirs op te wagten, alsmede den Koning, welke te Moulins (1) den Hertog van Borbon, die zich, om van den Italiaanſchen togt verſchoond te zyn, ziek veinsde, over den gemelden handel ondertaſtte, en van den zelven zoowel voldaan wierdt, dat hy ſtraks zynen weg vervolgde, mids de Hertog beloofde, zoodra hy herſteld zoude zyn, den Koning naar Lions te zullen volgen, gelyk hy binnen weinige dagen deedt; maar koomende te Paliſſe ſloeg hy eenen anderen weg in, en vlugtte in onbekend gewaad ſlegts met eenen Edelman, wiens Kamerdienaar hy voorgaf te weezen, naar Italië. Naa 't uitſtaan van veelerleye gevaaren door de alom verſpreide Franſche benden, die de Koning hem ſtraks op de hielen gezonden hadt, kwam hy naa zes weeken en veel ſukkelens te Trente, reizende voorts naar Mantua, daar de Markgraaf, zyn Neef, hem uitruſtte. Sedert te Placenze met Lannoy Onderkoning van Napels, door de ziekte van Proſper Colonna, Veldheer van 't Keizerlyke Leger in den Milaneeſchen Staat geworden, den aanſtaanden veldtogt gekaveld hebbende, nam hy den weg naar Genua, om binnen deeze Stad de bevellen af te wagten van den Keizer, welke eerlang den Hertog in de keur gaf van in den Staat van Milanen, bekleed met de waardigheid van 's Keizers algemeenen Stedehouder in Italië, te blyven, of naar Spanje te trekken: Borbon, het eerſte verkoozen hebbende, vervoegde zich by 't Keizerlyke Leger omtrent drie mylen van Milanen gelegen.

(1) Memoir de M. du Bellay fol. 83. & ſeq.

Middelerwylen was Koning François door 's Hertogen vlugt, die groote verandering baarde, in geen geringe ontſteltenisſe en zorge vervallen, zoo in 't aanſlaan van des zelfs goederen, in 't vervolgen en verzekeren van des

1523 zelfs (1) aanhang, als in 't verſchikken zyner Krygsbevelhebberen. De Koning vondt geraade om alle glinſters van nieuwigheden te ſmooren, zelve in zyn Ryk te blyven, en droeg dierhalven de uitvoering zyns voorneemens, tegelyk met het Opperbevel zyns Heirs, den Zeevoogd Bonnivet op. Dees met een ſchoone krygsmagt van zesentwintigduizend Voetknegten en vyftienhonderd mannen van wapenen, op 's Konings orde den ſtap naar Milanen zettende, was naauwlyks in 't gezigt van Novara, of 't gaf zich aan hem over, ſtraks ook Vigevano, en de ganſche Landſtreek aan deeze zyde van de rivier Teſin boog zich onder zyne gehoorzaamheid.

(1) Mezeray Hiſt. de France Tom: II. fol. 936.

Loopende dees voorſpoed der Franſche wapenen was Antoni Grimano geſtorven, en Andries Gritti (2) door de Venetiaanen in des zelfs plaats tot Hertog verheven; ook hadt Paus Adriaan hierentusſchen beſlooten (3) het aanzienlyke Verbond der Vorſten te Rome, in de Kerke van de Heilige Maria de Groote, te doen afkondigen, en, om het werk meer aanziens te geeven, daar zelve tegenwoordig te zyn, tegen den raad zyner Geneesheeren; omdat de reis voor hem, die reeds zieklyk en met pyn in de lenden gekweld was, te verre en te zwaar zoude zyn: men oordeelde dierhalven de S^t. Pieters Kerk, als de naaſte aan 't Pauslyke Paleis, gevoeglyker tot de voorgenoome plechtigheid, doch te vergeefs; wyl de Paus onbeweeglyk by zyn voorneemen bleef, en op den beſtemden dag, die zeer heet was, derwaart trok. Het verkondigen van 't Verbond des Vreedes tot het einde toe bygewoond hebbende is hy, geweldig vermoeid, terugge gekeerd, in 't bedde geſtort, en door onnatuurlyk zweeten, niets te nuttigen, midsgaders door 't vermeerderen zyner pyne, merkelyk verzwakt geworden, tot zooverre dat hy, voelende den dood genaaken, zynen uitterſten wil deedt ſchryven, door welken hy te Loven in (4) Brabant eene vergadering voor Leerlingen der Godgeleerdheid, die nog naar den Paus genoemd wordt, inſtelde; ook riep hy al de Kardinaalen by een, en beval aan de zelven den benaauwden ſtaat der Kriſtenheid op het ernſtigſte, zeggende, dat hy zelve, indien hem God langer leeven vergund hadt, wel wenſchte dien te recht te brengen. Voorts gaf hy den Kardinaalshoed, met welken hy voorheen beſchonken was, in tegenwoordigheid der omſtaande Kardinaalen, aan zynen Boezemvriend Willem van Enkevoort. 1523

(2) Vitæ Princip. Venetor. per Sylveſtr Girellum. pag 118. verſa.

(3) O. Panvinii Vita Hadriani VI.

(4) Supplement de Butkens Trophees de Brab.

Tom. II. fol. 399.

Naadat hy dus de algemeene en byzondere zaaken, volgens zyn vermoogen, geſchikt, geregeld, en de Kerkdienſten met Kriſtelyke eerbied ontfangen hadt, is hy den veertienden (5) van Herfſtmaand des jaars vyftienhonderddrieëntwintig, in den ouderdom van vierenzestig jaaren, zes maanden, en dertien dagen, overleeden. Zyn dood lighaam wierdt in de Kerke van S^t. Pieter, tot aan den avond van den volgenden dag, ten toon geſteld, alwaar het als heilig door eene ontelbaare meenigte van menſchen met zonderlinge eerbied bezogt zynde, de troni, 't zy door de groote hitte en den aaſſem des volks, 't zy door de kracht van 't vergif als ſommigen vermoedden, (6) zoo mismaakt is geworden, datmen het lighaam ſtraks in de Kapelle van S^t. Pieter, tusſchen twee andere Pauzen by voorraad ten grave beſtelde met dit aanmerkelyke grafſchrift;

(5) Analect. Hiſt. de Hadriano VI. Caſp. Burmanni pag. 80.

(6) Analect. Hiſt. de Hadriano VI. Caſp. Burmanni in Not. pag. 79.

HADRIANUS SEXTUS HIC SITUS EST, QUI NIHIL SIBI INFELICIUS IN VITA, QUAM QUOD IMPERARET, DUXIT.

HIER LIGT ADRIAAN DE ZESDE, DIE VOOR ZICH ZELVEN NIET ONGELUKKIGER IN ZYN LEEVEN GEACHT HEEFT, DAN DAT HY REGEERDE.

Zyne uitmuntende deugd, zeldzaame geleerdheid en liefde tot alle menſchen, bleeven nogtans onſterflyk op de tong van al wie deugd en billykheid waardeerde, met zulke loſſpraake van eenen Ita-

1523 Italiaan; (1) dat 'er in deeze eeuwe niemand zoo bekwaam als de voornoemde Adriaan tot de Pauslyke regeering gevonden kon worden; ja dat de toen verdorve tyd zoo voortreffelyken man niet waardig was, welke by alle menschen, zoolang de waereld staat, zal leeven. Overzulks schynt my ter eere en gedachtenisse van onzen Vroomen Landsgenoot te vereischen; dat ik zyne overige penningen, die ik nergens gevoeglyker heb konnen plaatsen, hier by zyn overlyden vertoone. 1523

(1) O. Panvinii Vita Hadriani VI.

Sch.

Bo.

M.

M.

I. Het borststuk van Paus Adriaan staat geheel eenvoudig op het voorste deel van den eersten met deezen gewoonen tytel in den rand;

ADRIANVS VI. PONTifex MAXIMus.

ADRIAAN DE ZESDE OPPERSTE PRIESTER.

Door de boeken, welken op het agterdeel gesteld zyn, wordt de Geleerdheid, en door den Heiligen Geest de Hemelsche gaaf van Wysheid, die op de Pauslyke Kroon nederdaald, verbeeld; moogelyk omdat de Kerkvoogden meenen, dat zy zoodaanigen invloed te gelyk met de verheffinge bekoomen, even alsmen leest (2) van Josua den Zoon van Nun, welke met den Geest der Wysheid vervuld wierdt toen Moses de handen op hem ge-

(2) Deuteronomium Cap. XXXIV. vers. 9.

1523 geleid hadt: uit deeze oorzaake dunkt my, dat 'er dit byschrift in den rand gevonden wordt; 1523

SPIRITVS SAPIENTIÆ.

DE GEEST DER WYSHEID.

II. III. IV. Vermids de tweede en derde niets aanmerkelyks buiten de anderen vertoonen, zal ik tot den vierden overgaan: welke het wapenschild, met de drievoudige kroone en dubbele sleutels, tekens der Pauslyke waardigheid, versierd, op de voorzyde draagt; omtrent de verdeeling van het wapen wordt verhaald, dat Paus Adriaan afkoomstig uit het geslacht van Dedel, zoo sommigen (1) meenen, des zelfs wapen, zynde drie weerhaaken, gevoerd, en sedert met dat van Boukhorst, (2) een zwarte Leeuw op zilver, gevierendeeld heeft; omdat een zyner Voorvaderen aan dat Huis getrouwd was. Het zelve wordt ook op zyn fierlyk pronkgraf, dat de Kardinaal Enkevoort te Rome hem ter eere, in de Kerke der heilige Maria der Duitsen, van Marmer deedt stigten, gezien: het welke, nevens andere gedenktekens van Paus Adriaan, in de naauwkeurige verzaamelingen van den Heer Caspar Burman gevonden wordt. Rondom het gemelde wapen leestmen weder;

(1) Analect. Hist. de Hadriano VI. Casp. Burmanni pag 3.

(2) Batavia Illust. door S. van Leeuwen fol. 1126.

ADRIANVS VI. PONTifex MAXimus.

ADRIAAN DE ZESDE OPPERSTE PRIESTER.

Op de keerzyde zietmen de Boetgezanten Paulus en Petrus, den eersten met het zwaard den ander met den sleutel afgeschetst; doch om welke reden Paulus hier en op den tweeden penning aan de regter zyde van Petrus gesteld is, valt moeijelyk te ontvouwen; wyders zyn hunne naamen ook op deeze wyze in den rand te vinden;

SANCTUS PAVLVS, SANCTUS PETRVS.

DE HEILIGE PAULUS, DE HEILIGE PETRUS.

Naa 't overlyden van Paus Adriaan stondt de Zetel ruim twee maanden ledig, tot groot nadeel der Verbondenen, mids de ongeregeldheid en wanbetaaling der Krygsknegten; ook hadt de Hertog van Ferrare de Steden Regio en Rubiera van den Kerklyken Staat gescheurd; maar de hierdoor geleede schaade wierdt vergoed door de verheffing van Julius van Medicis, (3) natuurlyken Zoon van Juliaan van Medicis, tot Kerkhoofd, onder den naam van Clemens den Zevenden, wiens neiging, bekwaamheid tot den oorlog, en verwydering van Vrankryk genoeg bekend waren. Ook was hy naauwlyks op den Kerklyken Zetel gesteegen of hy beloofde, (4) door eenen brief met een lood zegel versterkt, den Keizer hulp en onderstand te verschaffen.

(3) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 425.

(4) Chartres van Brab. te Vilvoorde in de agtste bovenkasse, getek. *Archevecq. de Palerme.*

Het Fransche Legerhoofd, hierentusschen zynen aanslag op Milanen mislukt, en meest alle onderneemingen, ja zelf de aanbieding eener wapenschorsinge, (5) hoe omzigtig bestooken, verydeld ziende, bestelde, om de verdere gevaaren te ontwyken, zyne benden in de winterlegeringe. Hoewel de Verbondenen door zoo groote beweegingen der vyanden luttel geleeden hadden, echter ontfingenze met het uitloopen van den Veldtogt eene bittere neep door het sterven van hunnen bedreeven Veldheer (6) Prosper Colonna, die voor een der beroemdste Krygshelden zyns tyds geacht wierdt. Zyne plaats als Algemeen Bevelhebber wierdt sedert

(5) Comment. di Gal. Capella pag. 28.

(6) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 355. versa.

1523 sedert door Lannoy, Onderkoning van Napels, bekleed.

Op deeze wyze liep de ontsteltenis van Italië, terwyl de Grenzen van Vrankryk van verscheidene kanten bestookt wierden; wandt de Keizer was met grooten toestel van volk en wapenen in Navarre getrokken, om van dien kant in Vrankryk te storten: met dit inzigt tragtte hy Hendrik van Albret, (1) Erfkoning van Navarre, door groote beloften van Vrankryk te verwyderen; maar dees, zich niet durvende vertrouwen, hadt den voorslag van de hand geweezen. De Keizer, te Pampelona koomende, zondt den Conestabel Velasco en den Prins van Oranje, (2) met omtrent vierentwintigduizend mannen, in het Land van Bearn, welken naa eenige dagen overweegens voor Fontarabië trokken, daar Lautrec genoeg volks en voorraads in geworpen hadt om de belegering te konnen verduuren; dierhalven hier het hoofd stootende trokkenze ylings 't gebergte over, en sloegen zich, den zeventienden van Herfstmaand, voor Bajonne neder, terwyl eene Vloot den Zeekant geslooten hieldt. Lautrec, die 'er met weinige knegten binnen was, sloeg alle stormen zoo kloekmoedig af, dat 's Keizers krygsmagt zonder merkelyke verrigtingen, naa de omgelege Landstreek verwoest, en veel volks door koude en ongemakken verlooren te hebben, weder naar Spanje keerde.

(1) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 137.

(2) Turquet Hist. d'Espagne fol. 1292.

Met de onderneemingen der Nederlanderen en Engelsen liep 't niet veel beter af; wandt La Mothe des Noijers, dien de Hertog van Borbon voor zynen vlugt naar Duitland afgevaardigd hadt, om de Graaven Felix, en Willem van Furstemberg voort te dryven, hen vertoond hebbende van welke aangelegenheid het vaardig uitvoeren der zaaken voor den Keizer zoude zyn, geleidde de zelven spoedig met agt- of, zoo anderen melden, met twaalfduizend Landsknegten door 't Graafschap naar het Hertogdom Borgonje, neemende Coiffi, (3) een klein plaatsje van Basfigni, van waarze de Maas omtrent haaren oorsprong overtrokken, en het Kasteel Monteclair overmeesterden. De Graaf van Guise, dit verlies kundig geworden, wierp zich hierop binnen Chaumont in Basfigni, straks gevolgd door den Heer van Orval met zeshonderd anderen, met welken zy geraaden vonden te velde te trekken om de vyanden, die geene ruitery hadden, te kwellen, staat maakende op de mannen van wapenen, welken de Hertog van Borbon beloofd, en, mids zyn ontydig vertrek, niet geworven hadt. Aan het besluit van Guise hing de behoudenis van Borgonje, wyl zyne ruiters zich in hoopen verdeelden, en den Duitsen alle leevensmiddelen afsneeden; welken, naa datze eene maand of zes weeken omtrent Chaumont gezworven hadden, door den hongersnood verjaagd wierden. Dus de twee overwonnene plaatsjes verlaatende, staptenze naar Neufchatel in Lotteringe, om de Maas weder over te trekken, daar de Graaf van Guise (4) hen van den eenen en den anderen kant meende te knellen; maar door verhindering hen slegts weinig volks afsloeg, en dus de groote voorneemens der Duitsen bepaalde.

(3) Memoir. de M. du Bellay fol. 93.

(4) Memoir. de M. du Bellay fol. 94.

Geen mindere beweeging was 'er in Picardië, wyl de Koning van Engeland, die, zoowel als zyne Voorzaaten, uitzigt op de Fransche Kroon meende te hebben, en met den Keizer in naauw verbond leefde, zich mede in de zaaken des Hertogen van Borbon (5) gewikkeld hadt, onder beloften van zyn Heir in Herfstmaand naar Vrankryk over te voeren. De bestemde tyd gekoomen zynde, deedt hy den Hertog van Suffolk met veertien of vyftienduizend mannen naar Kales overscheepen, deezen, zich den twintigsten van Herfstmaand met den Graaf van Buren Veldheer van 't Nederlandsche Leger vereenigende, maakten saamen een krygsmagt (6) van vyfentwintig of dertigduizend Voetknegten en vyf of zesduizend ruiteren. De Heer van Trimouille, die het gebied in Picardië voerde, bevondt zich, om 't gering getal zyner benden, buiten staat het veld te houden,

(5) R. Thoyras Hist. d'Anglet. Tom. V. pag. 176.

(6) Memoir. de M. du Bellay fol. 94.

1523 den, dierhalven bezorgde hy de Steden en Sterktens, die op de Grenzen de eerste aanvallen te vreezen hadden, met bezettinge en voorraad, en gaf den Koning kennis van 't gene 'er omging. Dees bevondt zich te Lions door de onverwagte aanvallen in bystere verlegenheid, en zondt straks den Hertog van Vendôme met de vaardigste benden om Picardië te beschermen, terwyl de Engelsen en Nederlanders door deeze Landstreek in Vrankryk drongen, laatende aan de eene en de andere zyde de Steden Terroane, Hesdyn, Montreuil en Dourlens ongemoeid, voorts staptenze langs Corbie, daar Trimouille binnen was, tot Bray, om langs de aldaar gelege brug over de Somme te raaken, dat hen, naa geringe tegenstand en 't verslaan eeniger Fransen, gelukte. Dus voortloopende, en Encre, Roye, Montdidier, en andere vastigheden (1) in den weg gewonnen hebbende, kwaamenze eindelyk aan de rivier d'Oise tot omtrent op elf mylen van Parys, en hadden die Stad in groote ontsteltenisse gebragt, als Chabot en de Hertog van Vendôme met een aanzienlyke manschap verscheenen, en de Engelsen en Nederlanders, bedugt om van vooren en van agteren bezet, en van leevensmiddelen beroofd te worden, dermaate ontrustteden, datze fluks terugge keerden, de omgelegene Landen beroofd, sommigen der overwonne Steden geplonderd of verbrand, en hunne streek vier mylen boven St. Quintyn genoomen, midsgaders de Sterkte Bohain veroverd (2) hebbende, met de Slagtmaand weder in Artois kwamen: wanneer de Legers, bevindende het Saisoen tot nieuwe verrigtinge verloopen, zich van elkanderen scheidden, en ieder naar zynen oord keerde.

(1) Die Excell. Chron. van Vlaandre II. deel fol. 15. verso.

(2) Memoir. de M. du Bellay fol. 96.

Staande deezen Veldtogt wierdt in Holland den derden van (3) Wynmaand gebooden, dat geene Geestlyken, Priesters of Geregelden uit deeze Landen, onder welke voorwendsels hêt mogt zyn, naar Vrankryk zouden vertrekken, noch uit Vrankryk herwaart koomen, op straffe van in eene zak gestooken en verdronken te worden; voornaamenlyk, omdat de vyandlykheden met de Geldersen hevig liepen. Wandt, terwyl Georg Schenk van Tautenburg, Stadhouder van Vriesland, zich by de Landvoogdes Margarita te Brussel verontschuldigde van eene betigtinge, die hem naaging, als of hy aan de Bastaarddochter (4) van Karel, Hertog van Gelder, onder den duim in 't huuwelyk verloofd was, hadt de Graaf van Meurs, die 'er wegens den Hertog van Gelder het gebied voerde, den Toren van het Vriesche Workum met graften en wallen beslooten, en een sterk Blokhuis opgeworpen; van welk doen de tyding ten Hove zooveel verrigtte, dat Schenk vry gekeurd, en zyn voornaamste beschuldiger Jenke Douma zoolang op het Slot van Vilvoorde in verzekeringe gehouden wierdt, tot de zelve overleed. Ook deedt men op bevel der Landvoogdesse, naadat alle handel en gemeenschap met de Geldersen verbooden was, veel krygsvolks in Holland (5) werven, van het welke negenhonderd onder het geleiden van Jan Heer van Wasfenaar, beroemd door zyne afkoomst en strydbaarheid, in het gezelschap van Schenk en andere Edellieden naar Vriesland overgevoerd wierden; daar de krygsknegten des Heeren van Wasfenaar den versterkten Toren van Workum in (6) Weidemaand aangreepen, straks overwonnen, en al de bezetting neder hakten, slegts negen uitgezonderd, welken met den strop gedood wierden, om die van 't Blokhuis dus eenen schrik op 't lyf te jaagen. Hierop wendt hy zyne krygsmagt naar het Blokhuis, schietende van den Toren zoo geweldig in het zelve, dat de belegerden zich nergens konden bergen, t'evens zich tot den storm bereidende, deedt de zelven dreigen, by aldienze het uiterste wilden afwagten, van niemand te zullen spaaren: dit maakte de bezettelingen zoo week, datze zich (7) en het Blokhuis op gaven, en hy dit met volk bezettede; maar de Toren, hoe fraaije baak in Zee, wierdt echter afgeworpen. 1523

(3) Balen Beschr. van Dordrecht pag. 815.

(4) Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 371.

(5) Gouthoeven Chron. van Holl. fol. 584.

(6) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 617.

(7) Gouthoeven Chron. van Holl. fol. 584.

Kort

1523 Kort hiernaa hieldenze te Harlinge eenen Landdag, op welken, in tegenwoordigheid van den Heer van Wassenaar en den Stadhouder Schenk, besloten wierdt den oorlog te vervolgen. Tot dit einde zouden vyftienhonderd knegten drie maanden op 's Lands kosten onderhouden worden, het overige tot deezen kryg zou de Keizer verschaffen; om welke middelen te regelen, de Heer van Wassenaar met eenige Vriesche Edellieden (1) naar Brabant reisde, daar de Landvoogdes en Hooge Raad naauwlyks besloten hadden vyftienhonderd knegten hiertoe te leveren, of de Heer van Wassenaar keerde met de Edelen weder naar Vriesland. Middelerwylen hadtmen te Leeuwaarde alle toerustingen besteld en drieduizend Krygsknegten verzaameld, met welken hy en de Stadhouder Schenk naar Sevenwolden trokken, dwingende veele boeren van verscheidene Dorpen (2) tot het zweeren van getrouwheid aan den Keizer. Alsze dus eenigen tyd her- en derwaart geloopen, en den Landzaaten veel verdriets toegebragt hadden, hieldenze te Northorn stand, en ontbooden alle Ommelanders tusschen de Eems en de Lauwers op straffe van lyf en goed derwaart; welken gekoomen zynde den Keizer zweeren, en hierenboven voor boeten nog tweeëndertigduizend goudguldens betaalen moesten, geevende ter verzekeringe eenige pandsmannen.

(1) Schotanus Chron. van Vriesl. 617.

(2) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 618.

Ten zelven dage waren zes Hollandsche Hulken en eene Karveel in 't Vlie gekoomen, van welken de Schippers en Bootslieden, om de Mis te hooren, te Tessel aan Land gegaan waren. De Geldersen, (3) uit de Lemmer hier de lugt van krygende, voeren met een welgewapend dubbelseinschip derwaart, en, midsze niemand dan eenen Schipper en de scheepsjongens in de vaartuigen vonden, hebbenze de zelven zonder slag of stoot overmeesterd, al de waaren in 't Karveel geworpen, en de Hulken willen verbranden; maar de Schipper stuitte dit opzet door beloften van twaalfhonderd Rynsguldens voor brandschatting te betaalen; waarop zy met den zelven en het Karveel naar Delfzyl voeren, zoo kort in 't zog door de verongelykte Hollanders en anderen uit dien oord gevolgd, datze 't Karveel lieten dryven; naa datze alvoorens de goederen overgenoomen hadden; welken roof van lakenen als andere waaren zy sedert naar Groeninge sleepten, en onder elkanderen verdeelden. 1523

(3) Sicke Beninga in de Analect. van Brouerius van Nidek pag 363. en 364.

Dit verbitterde de Keizersgezinden, welken, Dokkum meenende in te sluiten om van de Geldersen uit Bolzwert, Sloten, of de Lemmer geen leed te ontfangen, twee (4) Sterkten opwierpen, de eene te Mackum tusschen twee sluizen, de andere aan het Klooster Woldeseinde. Toen alles besteld was keerdenze zich onverwagts naar Dokkum, daarze het Diep stopten en den Stedelingen alle uit- en ingang ontzeiden. Ook riepenze Tjaerdt Burmania, met zyne gewapende Huislieden te Mariegaard gelegen; mitsgaders de Zeesteden te hulp. Deeze laatsten eene meenigte van grof geschut (5) meêbrengende, zyn de muuren en wallen in 't korte, door 't onophoudelyke schieten, verbryzeld en neêrgeploft, veele menschen vernield, en de bezetting verschrikt geworden, wyl de Belegeraars hierdoor dagelyks meer naderden, de buitenste graft aftapten, en aan de binnenste eenen Dyk opwierpen. Wanneermen de Landlieden met wagenen en paarden tot den algemeenen storm ontbooden hadt, en die van Groeninge den Stedelingen nu en dan te vergeefs onderstand poogden te verschaffen, kwam Maarten van Rossem (6) op dit gerugt eindelyk zelve, met driehonderd Ruiteren en Voetknegten, om den storm te beletten aanspatten. Doch dit mogt ook niet baaten, mids de belegerden om 't dreigende gevaar te ontduiken, zich in eene onderhandeling begaven, welke den zevenentwintigsten van Oegstmaand getekend wierdt; by de zelve bedong Jan Goldstein, die 'er Bevelhebber was, met zyne beweegelyke goe-

(4) Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 371.

(5) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 618.

(6) Gouthoeven Chron. van Holl. fol. 585.

1523 goederen en alle Krygslieden (1) veilig te moogen vertrekken; voorts zouden de Ingezetenen in geruste bezittinge hunner goederen konnen blyven, alsze den eed aan den Keizer wilden afleggen; maar het geschut, oorlogsgereedschap en voorraad moesten in de Stad blyven. Goldstein, sedert binnen Groeninge koomende, wierdt van de Geldersen beschuldigd en gevangen, omdat hy voor 't beleg eenig volk tegen de roovers in Zee gezonden, dus noodloos de bezetting verzwakt, en oorzaak tot dit treffende verlies gegeeven hadt.

(1) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 619.

De Keisersen, in agtentwintig dagen dit groote werk volbragt, en de Stad hersteld en versterkt hebbende, toogen met de Heeren van Wasenaar en Schenk naar Leeuwaarde, daar de laatstgemelde zoolang om zyne wonde aan het schouderblad verbleef, tot de zelve geneezen was. Het Leger was onderwylen naar Sloten geleid, en Bolzwert onderwierp zich den Keizer op zeker verdrag, den zesden van Herfstmaand met eeden gestaafd, geheel tegen den zin van eenige Schippers en Zeevaarenden, die vergramd naar Sloten weeken; welke Stad, naadatmen op den Landdag te Harlinge den kryg en 't onderhoud tot den zelven, midsgaders de aanstaande onderneemingen geregeld hadt, met grooten yver en niet minder geweld van de Keizersen aangetast en beslooten wierdt.

Staande deeze belegering verrasten de Geldersen Steenwyk, en verbrandden het tot den grond. Ook hadt de Hertog van Gelder eenen hoop waaghalzen, van omtrent zevenhonderd Voetknegten en luttel Ruiteren, onder Fransche Vendels (2) in Holland gezonden. Dees liep door Amstelland tot voor de poort van Leyde aan de laage zyde; wyders door Rynland, eindelyk naar Voorschoten, Wasenaar (3) en 's Graavenhaage, alles wat de roofzugtige krygsknegten bereiken konden, met plonderen, vernielen of verbranden, verwoestende; hierenboven perstenze den Landzaaten een magtig geld voor brandschatting, en ter betaalinge van het zelve Pandslieden af: met al dien sleep raaktenze onverhinderd heen, en, in de Dordschewaard de zelve vyandlykheden gepleegd, en het vee en waardigste goederen der Landlieden meêsleepende, of de zelven met moord en brand geplaagd hebbende, keerdenze zonder letsel weder in Gelderland. Deeze roofzugtige benden, verlekkerd op den buit, trokken onlangs hiernaa in Vriesland; Stellingwerf en Zevenwolden doorloopen, en eenige goederen en verscheide gevangenen bemagtigd hebbende, zettedenze uit vreeze voor 's Keizers knegten den streek naar Groeninge, maar hier de poorten geslooten vindende zynze eindelyk te Zwol ingelaaten. 1523

(2) Heuteri Rer Austr. Lib. VIII. Cap. 19.

(3) Slichtenhorst Geld. Geschied fol. 373 & Gouthoeven Chron. van Holl. fol. 586.

Deeze uitloopen der Geldersen deedt de Noordhollanders dugten, en scherper waaken dan voorheen; met opzet om hunne kusten te veiligen haddenze eene Vloot (4) uitgerust, tot welke iedere Stad naar maate haarer belastinge een deel leverde, zulks Amsterdam vier, Hoorn twee, en andere weder mindere schepen in 't water zonden. Ook deeden die van Hoorn eenige metaale stukken geschuts te Mechele gieten, tot welken, als zynde ter algemeener beschermınge, de Kloosters dier Stad ook hun aandeel opbragten.

(4) Velius Chron. van Hoorn pag. 123.

Middelerwylen was (5) Sloten, hoe dapper verweerd, door de vlyt en kloekmoedigheid des Heeren van Wasenaar, die door den arm geschooten was, echter tot het uitterste gebragt; des de belegerden, geen ontzet voor handen, hun buspoeder verspild, den krygsknegt afgemat en 't geduld ten einde ziende, den tweeden (6) van Slagtmaand in gesprek traden, en naa vier dagen dingens de Stad beloofden in te ruimen, mids de bezetting vryelyk mogt vertrekken, uitgezonderd naar de Lemmer of naar Steenwyk; ook kreegen de aldaar gezetene Vriezen in de keur, ofze de voorwaarden van Dokkum of Bolzwert wilden aanneemen of niet. Hierop is de bezetting uitgetrokken; maar de Bevelhebber Hu-

(5) Sicke Beninga in de Analect van Brouerius van Nidek pag. 376.

(6) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 621.

1523 Hubert en Groote Wierd zyn, omdatze den weg naar Steenwyk namen, agterhaald en naar Leeuwaarde in verzekering gezonden, daarmen Wierd openlyk onthoofde en op een rad stelde; maar Hubert, wyl hy (1) Priester was door de Geestlykheid verbeeden zynde, is aan de Landvoogdesse Margarita gezonden, die hem zoolang op het Slot van Rupelmonde deedt bewaaren, tot hy stierf. Twee dagen naa 't overgaan van Sloten, die van de Lemmer zich op een gelyk beding den Heer van Wassenaar onderworpen hebbende, zyn de Vesten afgeworpen en geslegt geworden; waardoor de Geldersen geheel uit Vriesland, tusschen 't Vlie en de Lauwers, verdreeven wierden, eindigende eene Heerschappy, die aldaar negen jaaren en eenige dagen gestaan hadt. Het overwinnende Leger wierdt straks naar Steenwyk gevoerd, daar de zwakke bezetting zich uit vreeze op de vlugt, en de Stad zich den Keizer overgaf.

Toen de Landvoogdes Margarita deeze tyding (2) ontfing, heeftze den Staaten van Vriesland geluk gewenscht en God gedankt, dat Vriesland naa zooveele rampen en oorlogsberoerten een heilzaamen Vreede zoude genieten; t'evens steldeze eenige middelen om de Staaten voor- en 't Gewest in rust te houden, welken, den tienden van Slagtmaand op den Landdag te Sneek, nader bepaald, en nevens de betaaling der Krygsknegten, midsgaders de geschenken der Legerhoofden geregeld wierden; wandt de Heeren van Wassenaar en Schenk kreegen, voor de trouwe diensten den Landen gedaan, eene gifte van vierduizend Karelguldens. Doch deeze kwamen den eerstgenoemden weinig te staade, wyl dees Jan Heer van Wassenaar, Burggraaf van Leyde en verlosser van Vriesland, aan de wonde voor Sloten ontfangen, den vierden van Wintermaand binnen Leeuwaarde, in den ouderdom van veertig (3) jaaren overleedt, van elk om zyne vroomheid en verdiensten beklaagd, als hebbende niet tot eige eer, maar ten algemeenen nutte, den (4) oorlog gevoerd, en boven verwagting in korten tyd ten einde gebragt. Zyn gebalsemd lighaam, naar Holland over gebragt, wierdt in 's Graavenhaage in het graf zyner doorlugtige Voorouderen met ongemeene rouwe begraaven, welke des te grooter was, omdat hy geen mansoir maar twee Dochters agterliet, van welken de oudste, onder andere goederen, het Burggraafschap van Leyde door huuwelyk in 't Huis van Ligne overgebragt heeft.

(1) Gouthoeven Chron. van Holl. fol. 586.
(2) Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 374.
(3) Gouthoeven Chron. van Holl. fol. 137.
(4) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 621.

De oorlog dan door deeze overwinningen verdreeven en de rust hersteld zynde, hebben de Stadhouder Schenk, Jasper Levius, en Jan Huberts Schout van Amsterdam, van alle Ingezetenen der Grietenyen den eed (5) voor den Keizer afgenoomen, en dien weder aan de zelven gedaan.

Geduurende het stryden in deeze Landstreeke waren ook eenige weetenswaardige veranderingen in Duitsland voorgevallen; wandt Frans van Sickingen, een dapper Krygshoofd van 't Keizerlyke Leger, hadt in 't voorgaande jaar, mids hy door Bucerus in 't gevoelen van Luther overgebragt was, met veele Edellieden uit den Elsas en naastgelegene Landen, een verbond tegen de Kerklyken opgeregt; hierdoor tienduizend (6) Voetknegten en tweeduizend Ruiters aan zyn snoer krygende, deedt hy Richard Aardsbisschop en Keurvorst van Trier, 't zy omdat dees zich te sterk tegen Luther gekant, 't zy in 't verkiezen des Keizers te veel voor den Koning van Vrankryk geyverd hadt, den oorlog, zoo men meent, met oogluikinge van den Keizer verkondigen. Anderen (7) nogtans schryven de waare oorzaak van dit verschil toe aan twee mannen, voor welken de Keurvorst borg gebleeven was, en den eisch niet voldaan hadt. Hoe het zy, Sickingen trok gewapenderhand in het Aardsbisdom van Trier, alles verwoestende en de Hoofdstad zelf belegerende; maar de Keurvorst van den Palts en de Landgraaf van Hessen bedugt voor hunne Staaten, byaldien Sikkingen

(5) Schotanus Chronyk van Vriesland fol. 621.
(6) La Guille Hist. d'Alsace. Part. II. fol. 11.
(7) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 78.

1523 tot zyn oogmerk kwam, toogen met zulke magt van volk derwaart, dat Sikkingen het beleg verliet, en zich naar den Elsas begaf, meenende het Kasteel Lutzelstein (1) te overweldigen; doch hier het hoofd stootende week hy, mids de aankoomende winter, terugge.

(1) La Guille Hist. d'Alsace Part. II. fol. 12.

Sederd is hy, op 't sterk aandringen van den Keurvorst van Trier, niet alleen in den ban (2) verklaard, maar ook geweldiglyk vervolgd geworden; wandt dees en de Keurvorst van den Palts midsgaders de Landgraaf van Hessen, hunne krygsmagten met den aanvang deezes jaars versterkt en vereenigd hebbende, vonden geraaden het beleg te werpen voor 't Kasteel Landstoul, tusschen Keizerlouter en Tweebruggen gelegen, daar Sikkingen zich vertrokken hadt. De stormschansen opgeworpen en het kanon geplant zynde, wierdt de Sterkte met zulk een geweld beschooten, dat de belegeraars in weinige dagen eene groote opening gemaakt hadden; werwaart Sickingen, die van 't voeteuvel gekweld was, zich om het gat te beschouwen, deedt draagen. Hier gekoomen is hy door de op hem stuivende aarde byna verblind, en onmiddelyk door eenen balk doodlyk gewond geworden; welk ongeval den moed der bezettelingen dermaate deedt zinken, datze zich straks overgaven, in den zelven tyd dat Sickingen den geest gaf, zynde den zevenden van Bloeimaand deezes jaars drieëntwintig; laatende boven den roem zyner kloekmoedigheid ook den Naakoomelingen deezen gedenkpenning agter. 1523

(2) Hist. der Reform. door Seckendorf I. deel. fol. 265.

L.

Hoe groot een krygsheld Sickingen geweest is, echter wordt zyn borstbeeld hier op de voorzyde ongewapend met deezen eenvoudigen naam gevonden;

FRANCISCVS VON SICKINGEN, 1522.

De keerzyde voert zyn Ridderlyk wapen, beslooten binnen deezen zoom zyner tytelen;

FRANCISCVS VON SICKINGEN KAISER CARL DES V. RATH, CAMERER VND HAVPTMAN.

FRANS VAN SICKINGEN, RAAD, KAMERLING EN HOOFDMAN VAN KEIZER KAREL DEN VYFDEN.

Door geen mindere ontsteltenissen wierden de Noordsche Ryken beloopen; wandt sedert het bloedbad van Stokholm hadt Koning Kristiern zyne Hoofdlieden (3) bevoolen, datze, zooverre hen moogelyk zoude zyn, alle Zweedsche Edellieden, 't zy vrienden of vyanden zonder onderscheid, zouden dood slaan; hierdoor veele vroome mannen om hals gebragt, en verscheidene Deenen met gelyke munt betaald zynde, groeide de verbittering door zyne onmenschlyke wreedheden en dwingelandyen dermaate aan, dat de Jutlanders in 't begin van dit jaar openlyk opstonden, hem gehoorzaamheid

(3) Puffendorf Inleiding tot de Hist. van Zweede pag. 271.

1523 heid weigerden, en zyns Vaders Broeder (1) Frederik, Hertog van Holstein en Sleeswyk, met toejuighinge van anderen zyner Onderdaanen, tot Koning van Deenmarke en Noorwege verkoozen. Wanneer zy den Zweeden van deezen handel kennis gaven, en verzogten van Frederik insgelyks tot Koning te willen aanneemen, zynze door deezen, welken de smerte nog gevoelden, en dierhalven geene gemeenschap met de Deensche Koningen zogten, bedankt geworden.

(1) Puffendorf Inleiding tot de Hist. van Zweede pag. 272.

Koning Kristiern, uit deeze beweeginge beseffende wat hem van zyne mishandelde Onderdaanen te wagten stondt, wyl een wreedaard doorgaans lafhartig en bedugt is voor allen die hem vreezen, wierdt van zoodaanige bekommeringe aangetast, dat hy niet eens dacht om zich te verweeren, maar de dierbaarste kleinoodiën en waardigste goederen schielyk byeen pakte, inscheepte, en voorts, met zyne Gemaalinne Isabella, zynen Zoon Johannes en zyne Dochteren Dorothea en Christina, op eene wel uitgeruste Vloot in Zee stak, om by den Broeder zyner Egtgenoote Keizer Karel in Nederland hulp te zoeken. Met dit oogmerk kwam Koning (2) Kristiern, en al zyn gevolg den eersten van Bloeimaand met veertien kloeke schepen te Veere aan land, wordende van Adolf van Borgonje Heer van Bevere, en des zelfs Egtgenoote Anna van Bergen omtrent agt dagen op het Huis van Sandenburg heerlyk onthaald, en sedert van den gemelden Heer Adolf naar Mechele by de Landvoogdes Margarita geleid, welke Vorstin den Koning en de Koninginne eene woonstede te Lier in Brabant bestelde; maar de Kinders van Kristiern wierden aan 't Hof der Landvoogdesse opgevoed. 1523

(2) Reygersberg.

Chron. van Zeel. door Boxhorn II. deel pag. 408.

Naa 's Konings vertrek liet zyn aanhang al den moed zakken; des de Zweedsche Ryksvoogd Gustaaf Erikszoon, wiens Vader Erik in den Stokholmschen moord onthalsd, en die zelve voorheen van Kristiern gevangen en zyne banden ontvlugt was, het geleede ongelyk den Koning thans betaald zettede; wandt door die van Lubek, verstoord op Kristiern, met een aanzienlyk getal van schepen ondersteund zynde, is hy alle tegenstribbelingen ligtlyk te boven gekoomen, en in dit jaar nog door de Stenden van 't Zweedsche Ryk, (3) als hunnen waaren verlosser, tot Koning verheven. In welke waardigheid wy hem op den naastvolgenden penning zien afgebeeld.

(3) Puffendorf Inleiding tot de Hist. van Zweede pag. 273.

L.

De voorzyde, die hier door misslag agter gesteld is, vertoont ons het geharnaste borststuk des Konings, welke, zoo eenige (4) schryven, van Erik den tienden Koning van Zweede afstamde, en door den Ridder Erik Wasa van Gripsholm by Cœcilia Dochter van den Ryksraad Magnus Karel van Ecka geteeld, midsgaders in het negentigste jaar der voorgaande eeuwe gebooren was; rondom zyn afbeeldsel leestmen;

(4) Hübners Geslagt Taf. 90. en 91.

GOSTAVVS Dei Gratia REX SWECIAE.

GUSTAAF DOOR GODS GENADE KONING VAN ZWEEDE.

De agterzyde, die hier voor gezet is, draagt het Stamwapen des Konings, die uit den Huize van Waza van Gripsholm gesprooten was, voerende (5) een schild van blaauw in

(5) Maurice le Bla-

1523 het bovenste en rood in het onderste deel, door eenen schuinen band van zilver geschei- 1523
den, en over alles heen eene Tarweschoof, al het welke met de Koninglyke Kroone, en in den rand met deeze op de Kroon betrekkelyke woorden is opgetooid;

fon de la Toifon d'Or fol. 358.

DEVS DAT CVI VVLT.

GOD GEEFT AAN DIEN HY WIL.

Deeze aanmerkelyke verandering der NoordscheRyken baande aldaar den weg tot de hervorming der Kerke; wandt Gustaaf gaf sedert in Zweede geen mindere blyken dan Frederik in Deenmarke, dat hy een zonderling welgevallen schiep in de Leere van Luther, die door de Pausgezinden in Duitsland nog wakker bestreeden, en van anderen weder beschermd wierdt, zulks de Ryksstenden op de vergadering te Neurenberg eindelyk op de Pauslyke voorstellen antwoordden, dat hun handel niet alleen over het gedrag van Luther liep, maar ook om veele dwaalingen en gebreken, (1) door de gewoonte en den tyd ingeworteld, en door onweetendheid van den eenen en kwaadaardigheid van den anderen staande gehouden, uit te rooijen; tot welken geen gevoeglyker noch krachtiger hulpmiddel te bedenken was, dan met goedvindinge van den Keizer een vrye Kerkvergadering in eene der Duitsche Steden te beroepen. Ook warenze te raade geworden om den Keurvorst van Saksen te beweegen, dat de Lutheraanen geen nieuwe boeken in het licht zouden geeven, en dat alle Predikers in Duitsland zich zouden vergenoegen met het Euangeli zuiverlyk te verkondigen volgens de leering van de Kerke goedgekeurd, zonder eenige zaaken aan te roeren, welken nieuwe ontsteltenis of twiftredenen konden verwekken. Tot dit einde zouden de Bisschoppen alom deugdzaame en geleerde Mannen afvaardigen om op de Leeraars te passen, en als 't noodig was die te berispen, op eenen wyze die de waarheid van het Euangeli niet hinderlyk zoude zyn. Doch dit alles was tegen den zin van den Pauslyken Gezant, omdatmen, zoo hy voorgaf, 't vonnis van den Opperkerkvoogd noch het bevel van den Keizer niet uitgevoerd hadt, hierby voegende, dat de Lutheraanen de schuld en de oorzaak der beroerte niet op de misslagen van 't Roomsche Hof behoorden te schuiven, wyl zulk een voorwendsel, schoon ondersteld waar te zyn, echter niet krachtig genoeg was om zich van de gemeenschap der Kerke af te zonderen. Wyders begeerde hy, dat de boeken van Luther verbrand (2) en de Drukkers, volgens het reeds afgekondigde vonnis, gestraft zouden worden, met meer andere punten, uit welken een ieder bespeurde, dat de Gezant het kwaade en het goede naar de belangen van 't Roomsche Hof, en niet naar de noodzaaklykheden van Duitsland schatte; zoo dat 'er naa veele stribbelingen niets gedaan wierdt, dan dat de een en de ander zyne klagten opstelden en alom verspreidden. 't Zy nu om den Paus genoegen te geeven of de tweedragt der Kerklyken te smooren, men poogde Luther het schryven, inzonderheid dat naar oproer zweemde, (3) te beletten, of iet zonder de openbaare keure der Hooge Schoole uit te geeven.

(1) Hist. du Concile de Trente de Frà Paolo, par Am. de la Housfaie pag. 26.

(2) Hist. du Concile de Trente de Frà Paolo, par Am. de la Housfaie pag. 27.

(3) Hist. der Reform. door L. Seckendorf I. deel fol. 262.

Ook drongen 's Keizers Broeder Ferdinand, de Keurvorst van Brandenburg en de Kancelier van Ments tegen de neiging der meeste Stenden sterk op het uitvoeren van 't Wormsche gebod, en wierden in deezen tyd veele lasteringen en bedreigingen tegen den Keurvorst van Saksen uitgebraakt, ja men dreef, dat hy Luther als een verstoorder der algemeene ruste uit den weg moest ruimen. Onder de yverigste Vervolgers van deezen Leeraar blonk Georg Hertog van Saksen boven anderen uit; dees op den Neurenbergschen Ryksdag gezeid hebbende, dat Luther de Vorsten voor schalken en boeven gescholden hadt, maakte dien Leeraar hierdoor, als door 't verbieden van des zelfs overzettinge des nieuwen Verbonds, dermaate gaande, dat hy dit jaar nog zyn boekje (4) gemeen maakte hoeverre men verplicht was de Waereldlyke

(4) Hist. der Reform.

1523 lyke Overigheden te gehoorzaamen, scheldende alle Vorsten, door wier bevelen hy of zyne schriften dacht beleedigd te zyn, met groote hevigheid voor Dwinglanden; en hoewel hy voorgaf dat het onrechtmaatig was tegen zyne Overigheden, Keizers en Koningen kryg te voeren, echter docht hem, daar minnelyke voorslagen geene plaats vonden, was het niet ongeoorloft zich tegen zyns gelyken gewapenderhand te beschermen, en zoodaanige vyanden te plonderen, en dood te slaan.

door L. Seckendorf I. deel fol. 271.

Onder dit woelen wierdt zyn Geloof in alle oorden van Duitsland door eene reeks van wakkere mannen voortgeplant; om hier niet te reppen van zyne Amptgenooten Philips Melanchton, en Justus Jonas te Wittemberg, zoo hadt Ulrik Zwinglius al in vroegeren tyd tegen de misbruiken der Geestlyken in Zwitserland gepredikt; ook waren thans in grooten naam Maarten Bucerus, Jan Oecolampadius, Kaspar Hedius, Wolfgang Capito, Andries Osiander, Jan Bugenhage, Jan Brentius, Koenraad Pellicanus, Frederik Myconius, Erhard Snepfius, zulks deezen door ongemeenen yver het Euangeli nevens anderen te Ments, Straatsburg, Regensburg, Augsburg, Frankfort aan den Main, Breslau, Goldberg, Rostok, 1523 in Pomere, Pruisse, Lyfland en meerdere Gewesten en Steden met grooten voorspoed verkondigden, tot zooverre dat de Roomsche plechtigheden hierdoor, en door verouderde misbruiken, in verscheidene oorden wierden afgeschaft, en de Geloofsstellingen van Luther diepe wortels schooten.

Deezen zelven voet hieldt de hooge Overigheid van Constans aan de Bodenzee; beseffende het schandelyke en aanstootelyke leeven der Domheeren, joegze de zelven uit, en beriep tot Leeraar dier Stad (1) Ambrosius Blaurer, welke aldaar gebooren, en, te Albersbach in Zwaabe Monnik zynde, door 't leezen van Luthers schriften en Leerpunten van Zwinglius, de Roomsche Kerk verlaaten hadt. In dit jaar drieëntwintig naa de vyftienhonderd te Constans het Predikampt aanvaard hebbende, zyn 'er, naa eenige twiststredens, de Beelden, de Mis en alle Roomsche Kerkdiensten afgeschaft en verbannen. Sedert heeft dees Leeraar zich hier, en in andere plaatsen van Duitsland, geduurende zyn leevensloop, zoo loflyk gedraagen, datmen te zyner gedachtenisse deeze penningen gemaakt heeft.

(1) Hist. der Kerk. en Ketteren door Gottfr. Arnold II. deel fol. 126.

I.

II.

I. Blaurer, wiens borstbeeld op het eerste deel gevonden wordt, was van Edele afkomst,

1523 koomst, en, zoo sommigen stellen, in het jaar veertienhonderdtweeënnegentig (1) gebooren, of een jaar laater naar den inhoud van dit randschrift; 1523

(1) Vita Germ. Theolog. Melch Adami pag. 413.

AMBROSIVS BLAVRERVS, ANNO AETATIS XLVI., MDXXXIX.

AMBROSIUS BLAURER, IN 'T JAAR ZYNS OUDERDOMS XLVI., MDXXXIX.

Zyn zinnebeeld of wapenschild, een kraaijende Haan, staat op het andere deel, en, om zynen yver in het werk van den Godsdienst, deeze hierop passende Latynsche spreuk van den Boetgezant Paulus (2) in den boord;

(2) Brief aan de Epheseren Cap. V. vers. 14.

EXPERGISCERE QVI DORMIS, ET ILLVCESCET TIBI CHRISTVS. EPISTOLA AD EPHESIOS V.

ONTWAAK GY DIE SLAAPT, EN KRISTUS ZAL OVER U LICHTEN. DE BRIEF AAN DE EPHESEREN, HET VYFDE HOOFDDEEL.

Wyders zietmen, nevens het sieraad van 't wapen, eene kruipende slek met haar huisje op den rug, en om aan te toonen dat ons eige wooning, hoe gering, meer genoegen verschaft dan eens anders groote Paleizen, zoo zyn deeze Griekſche woorden in den tweeden letterkring gesteld;

ΟΙΚΟΣ ΦΙΛΟΣ ΟΙΚΟΣ ΑΡΙΣΤΟΣ.

HET VRIENDLYKE HUIS IS HET BESTE HUIS.

II. De tweede, eene penningplaat, vertoont het zelve borstbeeld met de slek en het gemelde Grieksche byschrift agter het hoofd, hebbende weder deezen letterzoom;

AMBROSIVS BLAVRERVS, ANNO MDXXXV., ÆTATIS XLII.

AMBROSIUS BLAURER, IN 'T JAAR MDXXXV., ZYNS OUDERDOMS XLII.

Paus Clemens, overweegende uit het beloop deezer dingen noodig te zyn de ontstelde zaaken van Duitsland te bezorgen, zondt 'er, met voorneemen om den Duitsen iet toe te geeven mids de voordeelen van 't Roomsche Hof niet verminderd wierden, den Kardinaal (3) Campegius. Dees, besleepen in de Staatshandelingen van Paus Leo, kwam, omtrent Lentemaand des jaars vierentwintig, op de vernieuwde vergadering van Neurenberg, daar hy van de Ryksstenden met tekenen van eere ontfangen wierdt, behalven van den Keurvorst van Saksen, die reeds vertrokken was, aan wien hy eenen brief

1524

(3) Hist. du Concil. de Trente de Frà Paolo par Am. de la Housaie pag. 29.

1524 brief van den Paus en van zich zelven toezondt, den Keurvorst door den zelven ernstig vermaanende om den vreede van Duitsland en dien der Kerke te herstellen, hem met een verzoekende (1) om niet van de Godsvrugt van des zelfs Voorvaderen te willen ontaarden, maar de oude Kerkgebruiken in zyne Staaten te herstellen, omdat men uit de nieuwigheden niet anders dan opstand, oorlogen en verwoestingen des Ryks en der Kerke te verwagten hadt.

(1) Du Pin Biblioth. Ecclesiast. Tom. XIII. pag. 88.

Op de Ryksvergadering zeide hy openlyk verwonderd te zyn, dat zoo-veele wyze en bekwaame Vorsten in hun gezigt konden dulden (2) het vernietigen en omkeeren van een Geloof, in 't welke zy gebooren en hunne Vaders gestorven waren, en nog niet begreepen, dat zulke nieuwigheden tot eenen opstand tegen de Overigheden strekten. Wyders verhief hy de goede neiging van den Paus in dit werk by uitneemendheid, en droeg den Stenden twee punten van zynen last voor; het eerste betrof den Godsdienst, tot welken de Paus, overweegende het gevaar dat uit de veranderinge der Kerke te wagten stondt, met hen een goed geneesmiddel wenschte te beraamen, om, als men des zelfs raad verwierp, hem niet te konnen beschuldigen in zynen plicht verzuimd te hebben: het andere punt raakte den oorlog tegen den Turk, schoon hem bewust was, dat al het geld (3) onder dit voorwendsel geheven niet tot het zelve gebruikt was, men mogt hierom echter den Staat in zoo dringenden nood niet verlaaten, daar Hungarië, byaldien men het zelve geenen onderstand verschafte, in 't geweld der Ongeloovigen dreigde te vervallen. De Vorsten, den Paus voor des zelfs goede wil bedankt hebbende, verzogten op hunne stellingen, in 't voorgaande jaar naar Rome gezonden, eenige onderregting om tot een besluit te koomen; hierby voegende, datze door den voorspoed der Turksche wapenen grootlyks ontrust waren, en dat dees oorlog niet alleen het Keizerryk, maar alle Kristen Vorsten betrof. Naa langduurige onderhandelingen, en dat de Gezant sterk op de uitvoering van 't Wormsche gebod gedrongen hadt, was het gansche gevolg van deezen Ryksdag, dat de Paus, om de ontsteltenissen van Luther te regelen, eene vrye Kerkvergadering met toestemminge van den (4) Keizer beroepen zoude, dat 'er ondertusschen een Ryksdag tegens Slagtmaand te Spiers beleid, en aldaar het noodige, zoo tot den Godsdienst als tot den oorlog, beraamd zoude worden. Campegius, op zich neemende den Paus over 't beroepen eener Kerkvergaderinge verslag te doen, keurde de andere voorstellen af, omdat de Waereldlyken, zyns bedunkens, niet tot zaaken van den Godsdienst gevoegd waren; ook ondersteunde hy den Bisschop van Straatsburg tegen de aldaar getrouwde Priesters, dieze uit de Stad wilden hebben; maar de Raad, die hen beschermde, begeerde van den Bisschop, dat hy zulken, die byzitten hielden, zoude straffen.

(2) Hist. du Concil. de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houssaie pag. 30.

(3) Du Pin Biblioth. Ecclesiast. Tom. XIII. pag. 89.

(4) Hist. du Concil. de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houssaie pag. 31.

De Gezant, onder dit stribbelen, misnoegd over de vergadering, beriep eenige Vorsten en verscheidene Bisschoppen des Ryks afzonderlyk naar Regensburg, daar hy, 's Keizers Broeder, de Bisschop van Saltsburg en anderen beslooten het bevel des Keizers tegen Luther naauwkeuriglyk te volgen; verder niets te veranderen in de gebruiken, en het Euangeli te doen Prediken volgens de instelling der Kerke; dat ieder binnen zekeren tyd zyne Onderdaanen van de Wittenbergsche Hoogeschoole (5) zoude t'huis roepen, op verbeurte van der zelver goederen; en die 'er de Leering voltrokken zouden nooit eenige weldaad of bediening konnen bezitten; voorts zou de een des anders verbannene Lutheraanen niet in zyn Land ontfangen, en zoo iemand van hen over deeze verbintenis wierdt aangetast, dan zouden alle anderen verplicht zyn den zelven uit al hun vermoogen te helpen. In den zelven tyd deedt de Gezant, met toestemminge der met hem ver-

(5) Hist. du Lutheran. par L. Maimbourg Tom. I. pag. 107.

1524 vergaderde Vorſten, eene inzetting van vyfentwintig leden, (1) om het gedrag der Duitſen te regelen, afkondigen, over welken de Lutheraanen, mids 'er niets van de verbeteringe van 't Roomſche Hof in gemeld wierdt, zich zeer beklaagden. Campegius, die de partyen dus meer verbitterde, en in de beroerte der Kerke meermaalen zal voorkoomen, geeft my gelegenheid, mids het melden zyns naams, ook zyne penningplaat hier te vertoonen. 1524

(1) Hiſt. du Lutheran. par L. Maimbourg Tom. I. pag. 108.

F.

(2) Moreri Dict. Hiſt.

Dees was Zoon (2) van Jan Campegius, gebooren te Bolonje, en zoowel geoeffend in de Rechtsgeleerdheid, dat hy het Hoogleeraarſchap te Padua verkreeg; maar naa den dood zyner Egtgenoote omhelsde hy het Geeſtlyke leeven, en was langs aanzienlyke trappen tot de waardigheid van Biſſchop en Pauslyk Gezant geklommen, toen hem Paus Leo in het zeventiende jaar deezer eeuwe tot het Purper verhief; met welken eernaam hy op deeze penningplaat pronkt;

LAVRentius CARdinalis CAMPEGIus BONONiensis.

LAURENS KARDINAAL CAMPEGIUS VAN BOLONJE.

Zoodra de Keizer van 't beſluit der Neurenbergſche vergaderinge berigt kreeg, betuigde hy zyn misnoegen over het volſtrekte antwoord van zoo groot een belang aan een Uitheemſchen Vorſt gegeeven, voorziende dat dit werk den Paus, dien hy in 't voeren des oorlogs tegen Vrankryk zoo noodig te vriend hadt, niet zoude behaagen; dierhalven klaagde hy door eenen brief (3) den Vorſten van Duitsland dus gehandeld, en een beſluit buiten zyne kenniſſe tot het beleggen eener Kerkvergaderinge, even ofze hiertoe gerechtigd waren, gemaakt te hebben; en hoewel hy de nutheid erkende, echter begeerde hy de zelve in eenen tyd en eene plaats, die hem gevoeglyk ſcheenen te doen houden, omdat hy 'er zelve tegenwoordig wilde zyn; maar om de Stenden te Spiers tot het regelen der Kerklyke zaaken byeen te roepen, zoude hy nooit toeſtaan, in tegendeel beval hy den Duitſen het gebod van Worms te gehoorzaamen, en datze zich van alle zaaken den Godsdienſt betreffende zouden onthouden, tot de Paus en de Keizer zelven de Kerkvergadering wilden beleggen.

(3) Hiſt. du Concil. de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houſſaie pag. 33.

Dees Keizerlyke brief ontroerde den geeſt der Vorſten niet minder dan het yveren van den Biſſchop van Straatsburg de gemoederen dier Landzaaten, wyl hy de aldaar getrouwde Prieſters in rechten betrok en ter ſtraffe vorderde, ſchoon de zelven door den Raad niet alleen beſchermd, maar zelf tegen alle Geeſtlyke rechten tot Burgers aangenoomen waren; ja hierenboven den Biſſchop voor den Pauslyken Gezant betigte onrechtmaatig met de beſchuldigden te handelen, wyl hy de hoe-

1524 hoerery der Priesteren, die aanstootelyker was, ongestraft gelaaten hadt. Waarop Campegius (1) den Bisschop, zooveel hem moogelyk was, voorsprak, zeggende onder andere, dat de Geestlyken grooter zonden met trouwen bedreeven dan met veele hoeren binnen 's huis te houden. Ziende buiten twyfel op de egtverbintenissen van Martyn Bucerus en Matys Zell, die de Leer van Luther volgden, in 't voorgaande jaar getrouwd waren, en nevens Wolfgang Capito (2) en anderen in weinige jaaren, ten spyt des Bisschops, grooten aanhang gemaakt hadden, en voor den Kerkvoogd te recht geroepen niet willen verschynen, 't en zy men alvoorens aantoonde, dat de Godlyke wetten den Priesteren het trouwen verbooden.

(1) Sleidani Comment de Statu Relig & Reip. pag. 104.

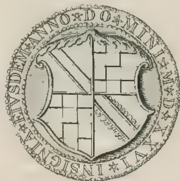
(2) Hist. d'Alsace par L. la Guille Part. II. fol. 6.

De Bisschop hierdoor verlegen geworden, 't zy hy eenige billykheid in de stellingen zyner tegenpartyen vondt, of zyne geboden beter ingang dacht te geeven, beval alle Geestlyken, die verdachte Vrouwen onderhielden, zich binnen weinige dagen (3) van de zelven te ontslaan, op straffe van hunne inkoomsten te zullen verliezen; en tegen de getrouwden deedt hy een vonnis van uitwerpinge afkondigen, en te Straatsburg aanplakken. Het sterk dringen van deezen Kerkvoogd heeft zyne Onderdaanen, mids hunne zonderlinge genegenheid voor de Euangelische Leer, te meer opgewekt om zyne bevelen te wederstreeven, en my gelegenheid verschaft om zynen fraaijen gedenkpenning hier te vertoonen. 1524

(3) Hist. d'Alsace par L. la Guille Part. II. fol. 7.

♀

M.

Hy was Graaf van Hoonstein en eenendertig jaaren oud, toen hy in het zesde jaar deezer eeuwe tot de Kerkvoogdy van Straatsburg verheven wierdt, welke tytel, nevens dien van Landgraaf van der Elsas, een Leen van dat Bisdom, hier op de voorzyde rondom zyn konstig borstbeeld geleezen wordt;

WILHELMus DEI GRAtia EPiscoPVS ARGENtorati ALSACIAEQue LANTGRAVIus, Anno AETATis SVAE LI.

WILLEM DOOR GODS GENADE BISSCHOP VAN STRAATSBURG EN LANDGRAAF VAN DER ELSAS, IN 'T JAAR ZYNS OUDERDOMS LI.

Op de tegenzyde zietmen een gevierendeeld wapenschild, in wiens eerste deel het Bisdom van Straatsburg verbeeld is, voerende (4) een rood veld met eenen zilveren band; in het tweede en derde dat van Hoonstein, (5) zynde geschaakeerd van zilver en rood; en in het vierde dat van 't Landgraafschap van Neder-Elsas, voerende als het Bisdom Straatsburg, dog den band met goude bloemen geboord; rondom dit schild staan deeze letters;

(4) Heis Hist. van 't Keizerryk II. deel pag. 209.

(5) Maurice, Blason de Cheval. de la toison d'Or fol. 182.

INSIGNIA EIVSDEM, ANNO DOMINI MDXXVI.

DE WAPENS VAN DEN ZELVEN, IN 'T JAAR DES HEEREN MDXXVI.

1524 De vervolging des Bisſchops bragt de door hem beſchuldigden luttel ontſteltenis aan, wyl 'er gevonden wierden die hunnen eigen ban (1) en uitwerpingen afkondigden; zelf kreegen de Luthersgezinden eerlang zoo grooten aanhang, datze, naa veele Roomſen uit de Stad geweeken, het vieren der miſſe geſtremd, de beelden in de Kerken (2) verbrooken, en de heiligdommen verſtrooid waren, geheel meeſter bleeven.

(1) Hiſt. d'Alſace par L. la Guille Part. II. fol. 6.

(2) Hiſt. d'Alſace par L. la Guille Part. II. fol. 9.

Hoewel de hervorming der Kerke niet zoo ſnel in Nederland voortſloeg, echter namze van trap tot trap meer toe; 't zy de Gemeente op den voorſmaak der Lutherſche Leere verſlingerd was, of de gebreken der Geeſtlyken beter leerde kennen, welken dit jaar op den naam des Keizers (3) door de Landvoogdes Margarita in het vergaderen en ſchraapen van Landen en goederen, door 't vernieuwen van een plakkaat, dat Philips de Goede Hertog van Borgonje weleer tegen dit misbruik afgekondigd hadt, weder bepaald wierden. Ook hadt de Landvoogdes, om de nieuwigheden te ſtuiten, den eerſten (4) van Grasmaand in Holland openlyk verbooden eenige boeken te drukken, dan die alvoorens door de hiertoe Gemagtigden overgezien en goedgekeurd waren. Den (5) zevenden der zelve maand ſtierf Philips van Borgonje, Bisſchop van Utrecht, te Wyk te Duurſtede in het negenenvyftigſte jaar zyns ouderdoms; hebbende zes jaaren zeven maanden en veertien dagen den Zetel bekleed, en de geleerdheid, wetenſchappen en konſten grootelyks begunſtigd.

(3) Montanus Beſchr. van Amſterdam pag. 37.

(4) Brand. Hiſt. der Reform. I. deel. p. 86.

(5) Phil. Burgund. G. Noviomagi in Anal. Matthæi Tom. I. pag. 236.

Naauwlyks bekwam de Hertog van Gelder kondſchap van 's Bisſchops dood, of zondt eenige Krygsknegten naar den Utrechtſchen bodem, die zich tusſchen 't Gein en Jutfaas (6) nederſloegen, om den Hollanderen aan dien kant den weg naar Utrecht af te ſnyden, en de verkiezing van eenen Kerkvoogd naar 's Hertogen begeerte te buigen, doch zonder nut; wandt Etard van der Mark Bisſchop van Luik, ook verſlingerd op deezen Zetel, kreeg 'er onder 't geleiden des Heeren van Veere eenige krygsbenden in, om zoowel door vermoogen als door ſmeeken zyn voorſtel te doen gelden. Wanneer dees den Kanonniken met ernſt voorgedraagen was, en dat de Hertog van Gelder hen eenen Zoon des Hertogen van Lotteringe of eenen Vorſt van Lunenburg zogt op te dringen, zoo verkoozenze den Medehelper van 't Bisdom Worms Hendrik van Beijere, Zoon van Philips Keurvorſt van de Palts, tot agtenvyftigſten Kerkvoogd van Utrecht, en beveſtigden hem eenigen tyd laater in 't gebied. 1524

(6) Slichtenhorſt Geld. Geſchied. fol. 377.

Het ſtribbelen om den Bisſchop bragt het vuur der onluſten met Gelderland wakker aan 't rooken, des die van Groeninge, (7) door armoede en elende gedrukt, tegen de Overigheid beſtonden te morren; omdat ſommige Raaden voor eenig geld aan den Hertog van Gelder verbonden waren, en dus den verderflyken oorlog ſleepende hielden: om deezen argwaan des volks te verdryven, wierden met toeſtemminge der Overigheid agt Gemeensliedén uit het midden der (8) burgerye verkoozen, en ter beſchouwinge van alle handelingen in den Raad geſteld. Hierenboven klaagde de Gemeente over gebrek van mondkoſt en verloop van den Koophandel, en riep om eene wapenſchorſing, tot welke eerſt te Aadwerd een geſprek gehouden, vervolgens in 't Klooſter van Gerckes in tegenwoordigheid van den Stadhouder Schenk, de Staaten en Ridderſchap van Vriesland, midsgaders eenige Burgermeeſters van Groeninge hervat zynde, gedeeg eindelyk tot nieuwe onluſten, door welken het Land en de Zee, mids de geduurige rooveryen der Franſen (9) en Schotten, ontveiligd, en de Landzaaten verarmd wierden: ook ſpeelden de Gelderſen hunne rol hier onder, hebbende eenen hoop Seinſchepen nevens eene Baerdze met veel geſchuts uitgeruſt en op den Eems geleid, om, als zich de gelegenheid aanboodt, eenen aanſlag op Hol-

(7) Slichtenhorſt Geld. Geſchied. fol. 375.

(8) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 624. & ſeq.

(9) Reygersberg. Chron. van Zeel. door Boxhorn. II. deel. pag. 411.

1524 Holland of Westvriesland te ondernee-men.

(1) Velius Chron. van Hoorn. pag. 124.

Zoodra de Amsterdammers (1) hier de lugt van kreegen, riepenze die van Hoorn en Enkhuize te hulpe, om met vereenigde magten den vyand het hoofd te bieden, waardoor de toeleg te water te niet ging, doch niet te land; wandt de Hollanders waren uit wederwraake der Geldersche strooperyen in de Veluw (2) getrokken, daarze alles vernielden of meêsleepten wat moogelyk was; maar de Geldersche Ruiters ontzetteden het grootste deel van den buit, versloegen of verdreeven de Hollanders naar Utrecht, werwaart zy, met nieuwe krygsmagt versterkt, hen vervolgden, slaande hun Leger voor de poorten van Utrecht neder, t'evens een gerugt verspreidende als ofze geheel Holland wilden afloopen; maar toen de Stadhouder van dit gewest te Ameyde kwam, zynze, naa drie dagen toevens en kleine strooperyen bedreeven te hebben, naar Brabant geloopen, pleegende in de Meyerye van 's Hertogenbos (3) alle vyandlykheden met plonderen, schatten en verwoesten. Deeze verongelykte Landzaaten, schielyk eenige duizende mannen byeen rukkende, toogen met de zelven in de Bommelerwaard, daarze de geleede schaade den Geldersen weder betaalden. Eene zoo hooggaande beroerte in den Staat en de Kerke der Nederlanden baarde de Landvoogdesse zooveele bekommering, dat deeze den volgenden rekenpenning in 't licht gaf. 1524

(2) Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 376.

(3) Vervolg der Divisie Chron. door E. de Veer fol. 13. verso.

Op de voorzyde vertoont zich eene hand, die het zinnebeeld der Landvoogdesse, eene Margaritabloem, voor alle onweerbuyen bewaart, en in den rand dit meergemelde omschrift;

MANVS DOMINI PROTEGAT ME, 1524.

DAT DE HAND DES HEEREN MY BESCHERME, 1524.

Het ruitwapen der Landvoogdesse, voerende Savoije in het eerste, en Oostenryk en Borgonje in het tweede deel, wordt door de vleugels van den tweekoppigen Keizerlyken Arend gedekt, en binnen deeze hierop passende woorden van Israëls Harpenaar (4) beslooten;

(4) Psalm. XVII. vers. 8.

SVB VMBRA ALARVM TVARVM PROTEGE ME.

BESCHERM MY ONDER DE SCHADUW UWER VLEUGELEN.

In zooveele zorgen beriep de Landvoogdes de Staaten van Brabant, Holland en Zeeland (5) op eene dagvaart te Antwerpe, van de zelven driehonderdduizend guldens verzoekende om de Geldersen te wederstaan; maar de Staaten, begeerende zelven hunne ruiters te houden en te betaalen, sloegen de beede der Vorstinne af; zulksmen te raade wierdt en eindelyk besloot, dat iedere Stad de hiertoe vereischte penningen door haare Gemagtigden zoude doen

(5) Die Excell. Chron. van Vlaand. II deel. fol. 17.

1524 doen uitreikken; het welke die van Brusſel, midsze hun eige volk wilden uitzenden, weigerden.

Hangende dit beraad hadden de Gelderſen die van Stellingwerf aangetaſt, en hierdoor de onlangs verloorene Vriesſche Landen magtig bedeesd gemaakt. Welke vyandlykheid wyder zoude geloopen hebben, byaldien de Stadhouder Schenk de Landlieden niet tydig in de wapenen, en dus de invallen geſtremd hadt. Ook hadden die van Zwol, door den oorlog verarmd, verwilderd, verdeeld en de Gelderſche voogdy zat zynde, zooveel wantrouwen opgevat, datze eenigen van den Magiſtraat in verzekeringe namen, en de Gelderſche bezetting uitdreeven. De Hertog van Gelder, (1) om zynen aldaar gezeten aanhang byteſpringen, voerde by den nacht eenige Krygsknegten derwaart; de zelven in hinderlaage verſteeken hebbende, poogde hy met zynen gewoonen ſtoet in de Stad te ryden. Zoodra hy tot binnen de buitenſte poort genaderd was, en de verſtookene krygsmagt mede uit haare ſchuilhoeken kwam aanſtuiven, lieten de Burgers het ſchuthek van de binnenpoort vallen, en keerden de aandringenden met ſteenen en andere dingen dermaate van de muuren, dat de Hertog zich uit dit gevaar naauwlyks wiſt te redden. Sedert met omzigtigheid in de Stad ontfangen, en zyne onderneeming op veelerleye wyzen getragt hebbende te bewimpelen, keerde hy naar Gelderland, daar hy een Heir (2) verzaamelde, met magt van boeren verſterkte, en, om de behaalde ſchanden af te wisſen, met al dien hoop voor Zwol rukte, dat hy aan alle kanten beſloot, en door zwaar geſchut alom beſchaadigde, waanende door den ſpoed de Stedelingen, van geen beleg bewuſt, tot de overgaave der Stad te dwingen; maar de Burgers, eensdeels verſtout door het opgeregte verbond met die van Deventer en Kampen, in 't welke zy elkanderen alle hulpe in 't beſchermen hunner vryheden, en Leden van het Bisdom van Utrecht te zullen blyven, beloofden; andersdeels verhard in de krygsbedryven, verweerden zich met zulken yver en ſtandvaſtigheid, dat Hertog Karel, naa drie weeken en zooveele dagen te vergeefs verſpild te hebben, den moed liet zakken, de belegering opbrak en naar zyn Land keerde. 1524

(1) Slichtenhorſt Geld. Geſchied. fol. 376.

(2) Slichtenhorſt Geld Geſchied. fol. 377.

De Groeningers hadden hierentusſchen den handel des Vreedes weder aangevangen door hunnen Raadsheer Rudolf Water, een vriend van Floris van Egmond Graaf van Buure, welke naar Brabant reisde, en zooveel by de Landvoogdes Margarita te weege bragt, dat hierdoor nadere onderhandelingen, en eindelyk de ſtilſtand van wapenen voor een jaar, als de Hertog van Gelder deezen toeſtemde, vaſt geſteld wierdt. Naa eenige tegenſtribbelingen zyn de Gemagtigden des Keizers, die van den Hertog van Gelder, en van Groeninge te Heusden in Holland vergaderd, daarze den zevenentwintigſten (3) van Hooimaand hunne eenjaarige wapenſchorzing tekenden, en negen dagen laater elkanderen met eeden beloofden in al haare deelen ongeſchonden te zullen bewaaren.

(3) Chartres van Brab. te Vilvoorde in de agtſte bovenkasſe, get. Lres de Sart. 2.

Onlangs hiernaa wierdt, door bemiddeling van Richard Keurvorſt van Trier, de Vreede tusſchen den Bisſchop van Utrecht en Hertog van Gelder beraamd, en in het laatſte deezes jaars (4) bekrachtigd, begrypende, dat de Bisſchop van Utrecht den Hertog van Gelder vyftigduizend Rynsguldens, of der zelver waarde, binnen veertien maanden naa het ſluiten van deezen handel zoude betaalen, mids de Hertog den Bisſchop alle overwonnene Sloten, Steden en Vlekken met hun toebehooren zoude overleeveren, behalven Koeverde, Drent, en Diepenheim, welken hy geduurende zyn leeven bezitten, en, ſtervende zonder wettige Naakoomelingen, aan het Bisdom weder zoude inruimen; en, dewyl die van Zwol den Hertog van Gelder vertoornd hadden, zoudenze den zelven jaarlyks vyfhonderd guldens betaalen.

(4) Analect. Gerardi Dumbar Tom. II. pag. 468. & ſeq.

Het ſtillen deezer Nederlandſche beroer-

1524 roerte gaf den Keizer buiten twyfel veel genoegen, wyl hy zich met den Franſchen en Italiaanſchen oorlog byſter belemmerd vondt; wandt zyne Spaanſche krygsmagt hadt in Sprokkelmaand deezes jaars, onder het bevel van den Coneſtabel van Kaſtilië en den Prins van Oranje, naa eene maand belegs, en 't uitſtaan van veele ongemakken, de Stad Fontarabië (1) by verdrag ingekreegen, tot zoo vinnige ſpyt voor den Koning François, dat hy den Bevelhebber Frauget, welke dit bebeſchutſel voor zyn Ryk te flaauwhartig beſchermd en overgeleverd hadt, in verzekering nam, en te Lions in 't openbaar met groote plechtigheid van des zelfs Edeldom (2) verſtak.

(1) Hiſt. d'Eſpagne par Turquet fol. 1292.

(2) Memoir. de M. du Bellay fol. 91.

De Keizer, de grenzen van Spanje hierdoor weder verzekerd ziende, beſteede ſedert al zyne vlyt aan de zaaken van Italië, die hem geen kleine bekommering baarden; omdat de Paus, hoe zeer aan den Keizer verbonden, zich niet openlyk tegen den Koning van Vrankryk dorſt ſtellen, zeggende tegen 's Keizers Gezant Beaurain, die hem hierover klagtig viel, de genootene dienſten nooit te zullen vergeeten; maar echter een gemeen Vader, en dierhalven verplicht te zyn, den (3) Vreede onder de Kriſten-Vorſten te herſtellen. Dit maakte de Legerhoofden der Bondgenooten, den Hertog van Borbon, Lanoy Onderkoning van Napels, den Hertog van Urbyn Veldheer der Kerklyke benden, en Pieter Peſaro Bevelhebber van 't Venetiaanſche Leger, niet weinig verlegen; wandt vaſtgeſteld hebbende den Franſchen Veldheer Bonivet en des zelfs krygsmagt te beſtooken, weigerden de krygsknegten uit te trekken, 't en zy men vooraf hunne verloope beſolding betaalde; des François Sfortia, (4) Hertog van Milanen, deezen nypenden nood overweegende, vaardig eene groote ſom uit de Burgerye dier Stad byeen zaamelde, insgelyks de Florentynen, ja de Paus half gedwongen gaf onder de hand zelf ook eenige penningen, waardoor de krygsbenden betaald en te velde raakten, neemende den weg naar Milanen om de Franſche bezetting uit Marinjan te verdryven; en dewyl de Bevelhebber aldaar geenen onderſtand te gemoet zag, gaf hy de Stad en 't Kasteel zonder veel tegenſtreevens den Bondgenooten over.

(3) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 427. & ſeq.

(4) Gal. Capella la Reſtitut. di Fr. Sforza pag. 29. verſa.

Eenige dagen laater was de Markgraaf (5) van Peſcara, met eenen wakkeren hoop Krygsknegten, welken hy hemden over hunne wapenen deedt aantrekken, uit Milanen getrokken naar Rebec, een afgelegen hoek, daar hy den Ridder Baijard, die 'er gelegerd was, by den nacht overviel en verdreef. Hierop rukte het Leger der Bondgenooten naar Pavië om den Franſen allen toevoer en t'evens den weg naar Vrankryk af te ſnyden. Deezen, nu en dan verſcheidene plaatsjes en veel volks in de menigvuldige ſpringreizen en ontmoetingen verlooren hebbende, wagteden met ongeduld op de aankomſt der nieuwe hulpbenden, zoo van zesduizend Zwitſeren en vierhonderd mannen van wapenen, die hen uit Vrankryk langs den kant van Yvrée, als op zesduizend Graubunders, welken langs Bergamo gezonden wierden, tegen welken laatſten Jan van (6) Medicis uit Milanen voor de Bondgenooten getrokken was; doch de Graubunders, noch geld, noch verſterking van Franſche ruiteren, gelyk men beloofd hadt, ter beſtemde plaatſe vindende, dachten niet raadzaam zich zonder betaalinge in gevaar te ſtellen, en keerden dierhalven op 't aankoomen der vyanden geheel verſtoord weder naar hun Land. Jan van Medicis, zyn oogmerk in 't ſtuiten deezer benden bereikt hebbende, ſtapte met zyne krygsmagt naar Biagraſſa, dat van groote aangelegenheid en van de Franſen bezet was; het zelve wierdt ſtormende veroverd, tot groot naadeel der Milaneezen, wyl de Krygsknegten met den roof ook de peſt, die te Biagraſſa regeerde, overbragten, en dus Milanen met eene woedende ziekten ontſtaken, die in weinige maanden meer dan vyftigduizend menſchen verſlondt.

(5) Memoir. de M. du Bellay fol. 99.

(6) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 428.

1524

Onderwylen besteedden de Bondgenooten al hun vermoogen om 't vereenigen der Fransen en Zwitseren te beletten, welke laatsten, om de zelve reden en niet min vergramd dan de Graubunders, straks hunne Landsgenooten, die zich in 't Leger bevonden, opeischten, om deezen, wyl de Fransen hunne beloften niet gehouden en hen in gevaar gesteld hadden, naar hun Land te geleiden. De Veldheer Bonnivet, (1) hierdoor in zyne verwagting bedroogen, en tot de uitterste wanhoope gebragt zynde, vondt niets raadzaamer dan langs de brug, die hy over de rivier Sesia gebouwd hadt, naar Vrankryk te keeren. Maar de ligte Paerden der Bondgenooten, vielen zyne Krygsknegten met zulk een geweld in de lenden, dat 'er veelen der wakkerste Helden verslaagen, eenige stukken geschuts verover, en meenigte goederen agterbleeven, midsgaders de Veldheer en een groot getal voornaame mannen gewond wierden; onder welken (2) de Ridder Bayard, een voorbeeld van uitmuntende deugd, edelmoedigheid en krygskunde, dit verlies niet weinig verzwaarde, wyl hy kort hiernaa op het Slagveld aan zyne wonde overleedt. Naa 't vertrek van 't vyandlyke Leger veroverden de Bondgenooten ligtlyk alle Sterktens, die de Fransen nog in Italië bezet hielden, tot zooverre, datze niet eene vastigheid in den Staat van Milanen overhielden.

(1) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 428. versa.

(2) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 144.

Zoo aanmerkelyke zeege blies den Keizer, vervuld van groote aanslagen, tot het vervolgen van den kryg magtig aan, schoon de Paus, de Venetiaanen en de Hertog François Sfortia, naa 't verdryven der vyanden, zich dachten te vergenoegen, inzonderheid zoo Koning François van het Hertogdom van Milanen voor altyd wilde afstaan; maar de zugt tot wraake of tot hoogheid des Hertogen van Borbon, overeenkoomende met de wydvliegende gedachten des Keizers, dreef de zaak zooverre, datmen besloot den Koning François in des zelfs Ryk te bestooken; wandt men hieldt zich verzekerd, dat de Vrienden en Onderdaanen des Hertogen van Borbon, zoodraze hem aan 't hoofd van 't Keizerlyke Leger in Vrankryk zouden zien, zich onder zynen Standaard zouden voegen. Dit ontwerp behaagde den Koning van Engeland ook zoowel, dat de zelve straks een nieuw verdrag (3) met den Keizer aanging, in het welke Koning Hendrik beloofde de eerste maand honderdduizend Schilden ter besoldinge der krygsbenden te zullen geeven, naadat Borbon met het beste deel van 't Keizerlyke Leger in Vrankryk zoude zyn; doch bleef t'zyner keure zulks te vervolgen, of zelve tegens Hooimaand in Vrankryk te trekken met een ontzaglyk Heir, dat met de Nederlandsche benden vereenigd, tot in 't laatste van Wintermaand te velde zoude blyven: en ondersteld zynde, dat de onderneeming gelukte, dan zoumen den Franschen Koning ter wederoverleveringe der goederen en waardigheden van Borbon dwingen, deezen Hertog in de bezitting van Provence stellen, en dit Gewest met den Koninglyken tytel versieren, onder beding van voor het zelve den Koning van Engeland manschap te doen, als aan dien, welken hy voor den waaren Koning van Vrankryk erkende, zonder wiens toestemminge, noch die van den Keizer, hy met François, die zich Koning van Vrankryk noemde, niet vermogt te handelen. Ook beloofde de Keizer in den zelven tyd aan den kant van Spanje in Vrankryk te treeden, en de Gezanten zouden hierentusschen al hunne zinnen spitsen om, onder noodzaaklyke voorwendsels, de Vorsten van Italië tot onderstand van geld te beweegen.

(3) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 430. versa. & R. Thoras Hist. d'Anglet. Tom. V. pag. 185.

Hoewel dees handel eenigen der Bondgenooten mishaagde, echter wierdt het besluit niet veranderd, maar de Hertog van Borbon tot den voorgenoomen togt gelastigd. Dees, zich verbeeldende door zyne Vrienden, Leenmannen en Onderdaanen (4) opstand in 't Ryk te konnen verwekken, wilde langs Lions in Vrankryk booren;

(4) Memoir de M. du Bellay fol. 103.

maar

1524 maar de Keizer, overweegende om 't af-en aankoomen de bezitting eener goede haven beter te zyn, vondt geraade naar Provence te trekken om Marfeille te Land aan te taften, terwyl de Vloot, die hy te Genua hadt doen uitruften, onder het beftier van Hugo van Moncada, die Stad ter Zee zoude beftooken. Tot dit einde wierdt het Keizerlyke Leger, omtrent vyftienduizend Voetknegten en tweeduizend Ruiters fterk, met agtien ftukken gefchuts, door den Hertog van Borbon, (1) of, zoo anderen melden, door den Markgraaf van Pescara, (2) als Opperbevelhebber over de Alpes gevoerd, en, naa het veroveren van eenige Steden en Sterkten en geringe ontmoetingen, den agtienden van Oegftmaand voor Marfeille nedergeflaagen.

(1) Memoir. de M. du Bellay fol. 103.

(2) La Hift. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 431.

De Koning François, ziende dit werk opkoomen, zondt 'er fterke bezetting binnen; het beleid van deeze, en de naarftigheid en kloekmoedigheid (3) der Stedelingen, welken van allerley Staaten en Kunnen zich in 't verweeren en herftellen der gefchondene muuren en veften onvermoeid betoonden, ftuiteden den aandrang der belegeraaren dermaate, dat de zelven, naadatze twee openingen in de muuren gefchooten hadden, geenen ftorm dorften waagen, maar de verfterking der Stad liever door fchop of fpaa poogden te onderkruipen; als dit ook niet wilde flaagen, en alle geweld te kort fchoot, fteldenze de lift te werk, en zogten door eenige vermomde Krygsknegten de Stad aan verfcheidene wyken (4) in den brand te fteeken, en de zelve by deeze ontfteltenis te overrompelen; maar het ontdekken en ftraffen dier waaghalfen, en 't verydelen der aanflagen, midsgaders 't gebrek aan leevensmiddelen, maakten den krygsknegt onwillig te gehoorzaamen, en, 't en ware het overweldigen van de fterkte Toulon en de Stad Casfis, daar veel voorraads gevonden wierdt, 't zoude moogelyk wyder geloopen hebben. De hierdoor verkreegen moed des volks verfchafte den Hertog van Borbon nieuwe hoope om Marfeille met meerder ernft dan voorheen te beftooken; maar toen 'er eindelyk een groot ftuk muurs geveld lag, weigerden alle Krygsknegten, mids de voorzorg en verfterking van binnen, ten ftorm (5) te loopen, welke vermaaningen, beloften of bedreigingen de Hertog van Borbon ook mogt befteeden; zulksmen, met beraad van al de Legerhoofden, en inzonderheid op 't aandryven des Markgraaven van Pescara, die van ongemeenen naaryver omtrent Borbon beheerfcht wierdt, het aangevange beleg, daar reeds veertig (6) dagen aan verfpild waren, opbrak, en met al den hoop terugge keerde: des te eerder, wyl de Koning met een Leger van weinig min dan veertigduizend mannen tot ontzet dier Stad naderde. Ook wierdt de Keizerlyke Vloot, die onder Moncada de Stad te water befllooten hieldt, ten zelven dage door de Onderzeevoogd Faijette en Andries Doria aangegreepen, en met fchaade van voor Marfeille verdreeven. 1524

(3) Daniël Hift. de France Tom. V. pag. 149.

(4) Daniël Hift. de France Tom. V. pag. 150.

(5) Daniël Hift. de France Tom. V. pag. 151.

(6) Hift. de l'Emp. Charles V. par Ant. de Vera, pag. 102.

Koning François, de zwaarigheden in dien oord verdweenen en zoo talryk een Heir byeen ziende, dacht niet raadzaam het zelve zonder eenig nut te fcheiden; gaf dierhalven, wyl het Hertogdom van Milanen hem zeerna aan 't hart lag, zyne Legerhoofden den nieuw ontworpen togt naar Italië te overweegen, en befloot, naa eens ieders aanmerkingen gehoord te hebben, met de ervaarenften, zelf tegen den zin zyner Moeder Lodewyka, aan welke hy het beftier des Ryks geduurende zyn afwezen opdroeg, van by deeze wanorde der vyanden zyn voordeel te zoeken, en, fchoon 't faizoen reeds tot in Wynmaand (7) verloopen was, ftraks derwaart te trekken.

Dit befluit genoomen zynde, nam de Koning met zyn Heir den weg over den berg Cenis, naar den kant van Turyn, regt op de Hoofdftad Milanen aan; terwyl het Keizerlyke Leger zich verhaaste om 'er voor de Franfen te koomen, dat gelukte; wandt de Markgraaf van Pescara zyn volk naar Pavia geleidende, en zich aldaar met den Onderkoning Lannoy

(7) Memoir. de M. du Bellay fol. 104.

1524 noy en anderen over het beschermen van den Staat beraaden hebbende, vonden ze boven alles oorbaar de Hoofdstad te bewaaren; lieten dierhalven Antoni van Leiva met kloeke bezettinge binnen Pavia, en begaven zich binnen Milanen. Maar deeze Stad, door het woeden der Peste (1) en door het uitwyken van den Hertog Sfortia en der Burgeren krachtloos geworden, bevondt zich zonder voorraad, de versterking vervallen, en van zoo algemeene schrik bevangen, dat, toen de Koning François haar opeischte, en te gelyk de Voorstad overweldigde, de Onderkoning Lannoy, ziende het Fransche Leger naderen en de Stad niet te konnen houden, spoedig het Kasteel bezorgde; en die met den Hertog van Borbon, den Markgraaf van Pescara en hunne krygsmagt verlieten, juist in den zelven tyd dat de Fransen aan de andere zyde binnen trokken, welken zich sedert aldaar omzigtig versterkten. 't Zy nu by gelegenheid deezer overwinninge, 't zy wegens die negen jaaren vroeger was voorgevallen; ik vinde tot bewys van 's Konings aldaar gevoerde heerschappye, onder anderen, de twee volgende penningen gemaakt. 1524

(1) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 432.

B.L

BL

I. Men ziet het borstbeeld des Konings, ten deele gewapend, op de voorzyde van den eersten, en op de keerzyde het wapen van Vrankryk met dat van Milanen gevierendeeld in een gekroond schild verzaameld; boven het zelve het hoofd van den Beschermheilig dier Stad St. Ambrosius, midsgaders in den eenen en den anderen rand deeze letterzoomen;

FRANCISCVS Dei Gratia FRAncorum REX, MEDIOLANI DVX ET CaETerorum.

FRANCOIS DOOR GODS GENADE KONING DER FRANSEN, HERTOG VAN MILANEN, EN DER OVERIGEN.

II. De tweede vertoont op de eerste helft een gekroonden Salamander in 't midden der vlamme zynde, gelyk ik elders (2) geschreeven hebbe, het gewoone zinnebeeld van den Koning: hier tegen over op de wederhelft heeftmen den Bisschop en Beschermheilig van Milanen, met de gemelde wapenen voor hem afgeschetst; en op beide zyden leestmen weder;

(2) I. deel fol. 378.

FRANCISCus Dei Gratia FRANCORum REX, MEDIOLANI DVX et Cæterorum.

FRANCOIS DOOR GODS GENADE KONING DER FRANSEN, HERTOG VAN MILANEN, EN DER OVERIGEN.

Ter-

1524 Terwyl de Franſen zich van Milanen verzekerden en alles bereidden om het Kaſteel te dwingen, kreegen de Keizerſen gelegenheid om Pavia, Lodi, Como en andere plaatſen te verſterken, om, ware 't moogelyk, de ziedende drift hunner vyanden, door het rekken van den kryg, te verflaauwen; maar het gebrek aan geld, het weifelen van den Paus en de traagheid der andere Bondgenooten bragt hen in geen kleine verlegenheid; te meer, wyl de Italiaanen in 't algemeen zeker wantrouwen wegens 's Keizers gedrag opgevat hadden; overmids de zelve tot nog toe geweigerd hadt om François Sfortia in de bezitting van Milanen te beveſtigen. De Keizer, hiervan berigt krygende, deedt, om zich van deezen argwaan te bevryden, en zyne Bondgenooten in dit gevaar tot den beloofden onderſtand te verplichten, ſtraks eenen (1) brief, door welken hy François Sfortia met het Hertogdom van Milanen en de Graafſchappen van Pavia en Anglerië, als leenen van het Roomſche Ryk, bekleedde, gereed maaken; den zelven te Tordeſillas in Spanje, den dertigſten van Wynmaand deezes jaars, getekend hebbende zondt hy aan den Onderkoning Lannoy, met bevel (2) om zich naar tyds gelegenheid van den zelven te bedienen.

De Koning François, eenigen tyd met zyne Legerhoofden over de verdere onderneemingen gehandeld hebbende, ſloot eindelyk Pavia te beſpringen, en verſcheen voor die Stad met zyne krygsmagt den agtentwintigſten van Wynmaand, verdeelende zyn Heir in drie wyken: de Maarſchalk van Chabannes (3) met den voortogt ſloeg zich aan den boord des ſtrooms vlak over het Kaſteel neder; de Koning nam zyn verblyf in de Abtdye van S^t. Lanfranc, omtrent eene myl van de Stad; de Maarſchalk Montmorenci nam zyn legerplaats over den ſtroom Teſin in de Voorſtad van S^t. Antoni. Hierop de Voorſteden overweldigd, de molens verbrand of verbrooken, de toegangen aan alle zyde geſlooten, en de Stormſchanſen opgeworpen zynde, begon het grof geſchut onophoudelyk te ſpeelen en met zulk een yslyk geweld de muuren en veſten te beuken, datze aan verſcheidene oorden verbryzeld en beſtormd wierden. Maar de bezetting onder Antoni van Leiva, die 'er het Opperbevel voor den Keizer voerde, ſloeg door den gedurigen yver, 't uitmuntende beleid en de weêrgadelooze kloekmoedigheid van deezen ervaaren Krygsheld, de hevigſte aanvallen zoowel af, dat de belegeraars hunnen tyd en arbeid, zoo in 't beſtormen als afleiden van den ſtroom Teſin, die langs de Veſten vloeit, vrugtloos verloopen ziende, beſlooten de Stad uit te hongeren en onderwylen met graaven te naderen; wandt de onbezweeke dapperheid der Stedelingen was zoo algemeen, niet alleen in de Krygsknegten en Burgeren, maar zelf in de Vrouwen, van welken de eer aan Hippolita Malaſpina (4) gegeeven wordt, dat zy, in 't heetſte van 't woeden, de ſtrydenden van bende tot bende tot het verweeren vermaande, en door den roem hunner heldhaftige bedryven van de overwinning verzekerde.

Wanneer de Stedelingen reeds eene maand veele zwaarigheden verduurd, en 't gebrek der molens door hulp van menſchen en paarden geboet hadden, ontſtondt 'er nieuwe zorge, wyl de Duitſche knegten om zich te voeden en te kleeden betaaling eiſchten. De Bevelhebber van Leiva, geen geld magtig zynde, vondt zich in dit ſtuk geweldig belemmerd, eindelyk, veele middelen overwoogen hebbende, wierdt 'er bevoolen, dat de Krygsknegten door de Lakenkoopers gekleed en door de Inwooners betaald zouden worden, onder beding dat 's Keizers Schatmeeſter deezen, naa 't eindigen van 't beleg, weder zoude voldoen. Doch Antoni van Leiva, noch uit de gegeeve orde, noch uit de verkoopinge van een groote meenigte zouts en graanen gelds genoeg tot zyn oogmerk krygende, deedt al zyn eige (5) zilverwerk, en dat hy van ſommige Burge-

(1) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 398.

(2) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag 440.

(3) Memoir. de M. du Bellay fol. 166.

(4) Barlandi Chron. Duc. Brab. pag. 215.

(5) Barlandi Chron. Duc. Brabant pag. 218.

1524 geren leende, in ftukken breeken, en van het zelve noodmunten flaan, van welken het afbeeldfel hier nevens vertoond wordt. 1524

Het opfchrift dat op deeze munt flegts aan eene zyde, wandt de andere is ledig, gevonden wordt, heeft deezen zin;

CAESAREIS PAPIÆ OBSESSIS, 1524.

DE KEIZERSEN TE PAVIA BELEGERD ZYNDE; 1524.

Schoon de misnoegde Krygsknegten door dit heilzaam middel des Bevelhebbers voldaan wierden, echter groeide anderen zorgen met het gebrek aan leevensmiddelen en brandhout dagelyks grooter; des Koning François, van den nood der Stedelingen door verfpieders berigt zynde, zekeren Minderbroeder, aan welken Antoni van Leiva zich fomwylen eens gebiegt hadt, naar de Stad zondt, en den zelven grtote gefchenken en een aanzienlyke jaarwedde beloofde, by aldien hy de Stad wilde overgeeven; maar dees Edelmoedige Krygsheld, de eer en de trouw hooger dan het goud fchattende, gaf (1) ten antwoord; *Byaldien ik niet wift dat gy Monnik een vroom en godvrugtig man waart, zoude ik u heden met dit deftige Gezantfchap doen ophangen; dierhalven vertrek, fpreek my nooit van zulke zaaken, en zeg uwen Koning, die u herwaart zondt, dat Pavia den Keizer behoort, en zoo hy deeze Stad begeert, dat hy de zelve door kling en koegel moet haalen.*

(1)Barlandi Chron. Duc.Brab. pag. 219.

Het pryslyke gedrag van Leiva baarde hem een onverwelkelyken lof, en tevens afgunft en naaryver in de voornaamfte Legerhoofden des Keizers: van welken de Onderkoning Lannoy, de Hertog van Borbon, de Markgraaf van Pefcara (2) en anderen, den loop des oorlogs in eene vergaderinge ryplyk overwoogen, en geen andere onderftand hebbende dan vyftigduizend Dukaaten, die de Keizer te Genua gezonden hadt, vonden niet beter dan de belegerden zooverre moogelyk was te onderfteunen, en ondertusfchen in Duitsland hulp te zoeken. De Hertog van Borbon, deezen laft op zich genoomen hebbende, verzaamelde in korten tyd veel volks; wandt veele Steden en Vorften des Ryks verfchaften ieder, tot het befchermen der Ryksleenen een goed deel knegten, over welken zy afzonderlyke Bevelhebbers ftelden, dus wierdt Georg van Fronsberg (3) wegens de Steden, Marcus Sither wegens den Aardshertog Ferdinand 's Keizers Broeder, en Niklaas Salin Baanderheer van Beijere, die over tweeduizend uitgeleezene Ruiters geboodt, weder van anderen afgevaardigd. Met al deezen hoop trok Borbon naar Italië, daar Pavia meer door mangel van mondkoft en geld, dan door den vyand gedrukt wierdt; wandt de Stedelingen, het edelfte voedfel verteerd hebbende, hadden eenigen tyd niet dan vlees van paarden en ezels, en brood van zemelen gebakken gegeeten; hierenboven was 'er in 't ftrengfte van den Winter geen hout te krygen, des de bezettelingen [zooverre gaat de nood] de huizen afbraken om zich te verwarmen. In zooveel ongevallen riep de Krygsknegt nog om

(2)Hift de Charles V.par Ant. de Vera pag. 104[?] & feq.

(3) Vita di Carlo V. dal. S. Al[f.] Ulloa pa[g.] 67.

1524 om geld, en bekommerde niet weinig den Bevelhebber van Leiva, die, naa dat hy de kleinodiën (1) en goude of zilvere vaten van de Geestlyken, rykste Burgers, ja den Staf die voor den Bestierder der Hoogeschoole gedraagen wierdt, geleend en tot geld gemaakt hadt, eindelyk van zyne goude halsketen, en andere sieraaden van dit metaal, de volgende soort van noodmunten maakte. 1524

(1) Barlandi Chron. Duc. Brab. pag. 221. & 224.

Ter beveiliginge deezer munte is het teken van 't Kruis op de zelve gedrukt; wandt veelen van den Roomschen Godsdienst, meenende dat 'er zekere kracht van beschermінge in gelegen is, verzuimden niet zoodaanig een teken op alle zaaken van eenig belang te stellen, gelykmen het zelve ook op de meeste werken der oude Kristenen zal ontdekken, en hier boven deeze letters van 's Bevelhebbers naam en 't jaartal gevonden wordt;

ANTONIUS LEIVA 1524.

ANTONI VAN LEIVA 1524.

Geduurende deeze drukkende armoede der Stedelingen hadt de Paus, om den handel des vreedes voort te dryven, den Bisschop (2) van Capua, naa dat dees in Vrankryk de Ryksvoogdes, 's Konings Moeder, tot het oogmerk zyns Meesters gebragt hadt, naar Spanje aan den Keizer gezonden; maar de zaak van te langen adem, of de Vorsten te verre van elkanderen ziende, om zoo schielyk als hy wenschte den twist te verzoenen, deedt hy, door
1525 Matys Gibert, Bisschop van (3) Verona, den Onderkoning Lannoy een bestand van vyf jaaren voorstellen, onder voorwaarde van dat de Koning François in dien tyd alles wat tusschen de rivieren de Adda en de Po gelegen was, uitgezonderd Lodi, bezitten, en dat Milanen onder de bewaaring van den Paus als Scheidsman gesteld worden zoude; doch, 't zy dit voorstel door Lannoy, of door den Koning van Vrankryk, die niet alleen gansch Milanen maar ook Genua begeerde, verworpen wierdt [wandt de Schryvers zyn 't in dit stuk niet eens] het is zeker, dat de Paus sedert een afzonderlyk verdrag (4) met den Koning van Vrankryk aanging, in 't welke het Kerkhoofd en 't Gemeenebest van Florenze zich verbonden den Keizer geenen onderstand te zullen geeven, en de Koning François beloofde den Heiligen Zetel en den Staat van Florenze te beschermen. Toen dit door was, stelde de Pauslyke Gezant den Koning een middel voor om ook het overige van 't Hertogdom Milanen meester te worden, naamenlyk door eenen inval in 't Ryk van Napels, daar geene Spaansche benden gebleeven waren, te doen, den zelven t'evens vryen doortogt en toevoer van levensmiddelen, geduurende deeze reis, beloovende.

De Koning, verslingerd op zoo voordeelige aanbieding, ondernam, tegen het begrip van eenigen zyner Raaden, dit werk te voltooijen, en zondt den Hertog van (5) Albanië, die het Schotsche Ryk verlaaten, en zich met den Koning in den Italiaanschen kryg begeeven hadt, straks derwaart met vierduizend Voetknegten, tweehonderd mannen van wapenen, en zeshonderd ligte Ruiters, midsgaders twaalf stukken geschuts; welke benden nog versterkt zou-

(2) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 158.

(3) Memoir. de M. du Bellay fol. 107.

(4) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 159. & Hist. de Charles V. par Ant. de Vera pag. 107.

(5) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 434. & 436.

1525 zouden worden door Renzo van Ceri, die een groot getal volks over Zee aanvoerde. Dees onvoorziene togt bragt den Onderkoning Lannoy en den Markgraaf van Pescara in bystere verlegenheid, niet weetende wat te beginnen, 't zy den vyand te stuiten, 't zy dien te vervolgen, of zich stil te houden, het laatste vondt plaats tot 's Keizers geluk; wandt Koning François wierdt door het gerugt van 't naderen der vyandlyke hulpbenden gedwongen den Hertog van Albanië, vyf dagen naadat dees te Stellata over de Po getrokken was, terugge te roepen; doch zoodra hy eene versterking van (1) Zwitseren en Graubunderen kreeg, beval hy den Hertog weder voort te gaan, en verviel eerlang in eene veel grootere bekommering dan voorheen door de aankoomst van zesduizend Duitsen, verzeld van vyfhonderd Borgonsche Ruiteren, die de Hertog van Borbon geworven hadt. Deezen, den negenden van Sprokkelmaand in den Staat van Milanen getreeden, en, zich met de benden van den Onderkoning Lannoy en den Markgraaf van Pescara vereenigd hebbende, bevonden zich byna zoo sterk als het Leger van den Koning, en beslooten dierhalven, als mede door gebrek van penningen om de Krygsknegten te betaalen, het benaauwde Pavia te ontzetten, dat reeds tot de uitterste elende vervallen was; wandt de Bevelhebber van Leiva, nog meer door mangel van geld en eetwaaren dan door de vyanden beneepen, vondt al zyn beleid ten einde om den krygsknegt langer in plicht te houden, en de Stad op den oever van haaren ondergang, zoo de Onderkoning Lannoy, en anderen van 's Keizers Legerhoofden haar niet door behendigheid gered hadden, zendende eenige persoonen (2) in 't Fransche Leger om wyn te verkoopen, die te gelyk een teken aan Leiva gaven, op het welke hy zyn volk om te schermutselen derwaart afvaardigde, en hierdoor zooveel ontsteltenis veroorzaakte, dat de wynverkoopers tyd kreegen om den bodem van 't groote vat aan duigen te slaan, en met een klein tonnetje, dat 'er in lag, gevult met drieduizend Dukaaten binnen Pavia te loopen. De bezetting, de zwaarigheid die 'er was om 't geld over te brengen, en t'evens den toestand der zaaken verneemende, wierdt geduldiger dan voorheen. 1525

Ondertusschen was het Keizerlyke Leger uit Lodi langs Marignan naar Pavia getrokken, en bragt veelen van de bedreevenste Bevelhebbers der Fransen in groote verlegenheid, zulks zy den Koning het gevaar, dat hen van vooren en van agteren zoude knellen, voor hielden, en hem dierhalven rieden het beleg op te breeken; maar François, dikwylen gezeid hebbende liever te willen sterven dan Pavia te verlaaten, bleef by dit opzet, en riep straks zevenduizend Krygsknegten (3) uit Milanen te hulp, laatende tweeduizend anderen onder Diederik Trivulce ter bescherminge dier Stad; voorts, de beschansingen versterkt, en nieuwe wallen opgeworpen, midsgaders de noodige voorbereidselen omzigtig besteld hebbende, nam hy zyn verblyf in de Kloosteren van S^t. Paulus en S^t. Jacob, die op eene verheve plaats gelegen waren. Terwyl de Koning zich tot tegenweer bereidde, wierdt hem onverhoeds groot nadeel met de veroveringe van Claven door Jan Jacob van Medicis toegebragt; wyl de Graubunders, aan welken deeze plaats behoorde, bevreesd geworden of de Keizersen moogelyk ook eenig verstand in andere hunner Sterkten hadden, zonder toeven de (4) zesduizend hunner Landsgenooten uit het Fransche Leger ter bescherminge huns Vaderlands t'huis riepen, welken op dit bevel, onaangezien 's Konings beweegingen, straks vertrokken.

In deeze gesteldheid kwamen de Keizersen aanzetten, hebbende het sterke Kasteel S^t. Angelo tusschen Lodi en Pavia, dat met voorraad opgevuld en door tweehonderd Ruiters en agthonderd Voetknegten beschermd wierdt, overweldigd; midsgaders andere vastigheden,

(1) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 159.

(2) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 437. versa.

(3) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 162.

(4) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 439.

1525 den, die in den weg ftonden, om den toevoer onbelemmerd te houden. Dus tot op eene Italiaanfche myl den Franfen genaderd zynde, en het Stroomje Vernacula, dat tusfchen beide Legers liep, vrugtloos poogende over te trekken, begroevenze zich zoo naby den vyand, dat 'er naauwlyks veertig fchreeden ruimte tusfchen de wallen bleef, ja uit de Blokhuizen kondenze met handroeren elkanderen befchieten, zulks de fchermutfelingen, zoo aan deeze zyde als aan die van de Stad, dagelyks aangroeiden; te meer wyl de Stedelingen door loosheid buspoeder binnen gekreegen hadden. Ongelooflyk was in dit ftribbelen de naarftigheid, de behendigheid en arbeid des Markgraaven van Pefcara (1) om de vyanden dag en nacht te kwellen. Wanneermen door meenigvuldige uitvallen, welken meeft tot naadeel der Franfen gedeegen, reeds dertien of veertien dagen verfleeten hadt, befiooten de Keiferfen, eensdeels door fchaarsheid van penningen, andersdeels door een vaft vertrouwen van de zeege te zullen wegdraagen, Pavia te ontzetten of den veldflag te waagen.

(1) La Hift. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 440.

Met dit opzet tradenze in den nacht of duifteren morgen van den vierentwintigften van Sprokkelmaand, 's Keizers geboortedag, uit hunne befchanfinge, en tragteden met groot geweld aan den kant van Mirabel, daar de Hertog van Alençon met de agterhoede der Franfen gelegerd was, door te booren, en deeden, onder het gebulder van 't gefchut, en 't gedruis van geveinsde aanvallen, zoo wyde opening, zonder dat de vyanden zulks merkten, in de muuren van 't perk breeken, dat 'er de Markgraaf van Guaft met drieduizend (2) Spanjaarden, en eenige ligte Ruiterye binnen raakte, gevolgd door vierduizend anderen, over welken de Markgraaf van Pefcara het gebied voerde, op de vleugels gedekt door zwaare benden van mannen van wapenen, zoo door den Onderkoning als door den Hertog van Borbon geleid. Met de voorfte benden deezer krygsmagt rukte de Markgraaf van Guaft voort naar 't Kafteel van Mirabel, dat hy met den degen in de vuift overweldigde. De Franfen zulks befpeurende drongen derwaart aan, en bragten door 't gefchut en door het volk des Hertogen van Alençon den Keizerfen groot nadeel toe; ook tradt de Koning met het lighaam zyns Heirs te velde om den Hertog van Alençon te onderfteunen, voerende, zoo de Franfche Hiftorifchryvers (3) melden, zyne krygsmagt door haaftigheid tusfchen zyn eige gefchut en 't Keizerlyke Leger, door welke verbaasdheid de Koning het zelve t'onbruik maakte, en de voornaamfte oorzaak tot zyn verderf gaf; wandt de Keizerfen, voor 't grootfte vuur gedekt zynde, wierden ftouter, en ftortten, aangefpoord door Lannoy, op de Franfche benden in, en hoewel de Koning deezen fchok ftandvaftig wederftondt, en Ferdinand Castriot, Markgraaf van S^t. Angelo, die de eerfte flagorde der Keizerfen aandreef, met eige hand verfloeg, echter kreeg het zyn volk, door 't verfchriklyke fchieten der vyanden, zoo kwaad, dat het begon te wankelen, en buiten twyfel zoude doorgegaan hebben, zoo de aankoomende Zwitfers en eenige ligte Ruitery de verloore hoope niet weder herfteld hadden. Doch de Duitfen, van den Markgraaf van Pescara den Onderkoning te hulp gezonden, vielen zoo hevig op de Zwitfers, dat deezen, veelen hunner Spitsbroederen geveld ziende, doorliepen, welke moeite de Koning ook mogt aanwenden om hen te weêrhouden. In deeze wanorde wierdt François van (4) Lotteringe, Broeder des Hertogen van Lotteringe, en de Hertog van Suffolk verflaagen, en fchoon de Koning van zyn paerd geraakt en aan zyn been gewond wierdt, echter verweerde hy zich onbezweeken met den degen in de vuift zoolang, tot de Zeevoogd Bonnivet, de ftookebrand van al dit werk, en andere mannen van grooten naam gefneuveld waren; eindelyk omringd van vyanden, afgemat van 't ftryden, en geene hul-

(2) Memoir. de M. du Bellay fol. 117.

(3) Daniël Hift. de France Tom. V. pag. 166.

(4) Memoir. de M. du Bellay fol. 118.

1525 hulpe overig hebbende vroeg hy naar den Onderkoning Lannoy, welke naauwlyks verscheenen was, of hy gaf zich aan den zelven over.

Terwyl het lighaam des Heirs op deeze wyze bezweek, hadt de voorhoede geen beter lot; wandt de Bevelhebber Antoni van Leiva (1) met het grootste deel zyner Krygsknegten door den gesloopten wal uit de Stad gekoomen, viel de Fransen, terwylze zich van vooren verweerden, met zulk een geweld van agteren op 't lyf, dat de Hertog van Alençon, ziende den Maarschalk van Chabannes en veele anderen door het zwaard en in den stroom omgekoomen en alles verlooren, met eenige benden der agterhoede de vlugt nam naar Lions, daar hy van hartzeer stierf. Onsterflyk was de roem, dien 's Keizers Legerhoofden, door het verslaan van zoo magtigen vyand, verworven; en dewyl Antoni van Leiva in 't verweeren van Pavia niet mindere eer verdiende dan de Hertog van Borbon in het beleid en aanvoeren des Heirs, zoo zynze, ter gedachtenisse van 't wel uitvoeren van den kryg, tegen elkanderen op den volgenden penning afgebeeld. 1525

(1) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 441. versa.

L.

Borbon, die op de voorzyde gesteld is, was Zoon van Gilbert, Graaf van Montpensier, en van Klara Gonzaga, Dochter van Frederik Markgraaf van Mantua, hy hadt, door zyne Egtgenoote Susanna, Erfdochter van 't Hertogdom Borbon, de verdeelde takken zyns Stams weder onder een hoofd gebragt, en pronkt dierhalven met deezen tytel, rondom zyn gewapend borststuk;

CAROLVS DVX BORBONIVS.

KAREL HERTOG VAN BORBON.

De tegenzyde vertoont ons den wakkeren Stedevoogd Antoni van Leiva, insgelyks in 't harnas, hebbende deezen eernaam;

ANTONIVS LEVA CÆSaris EXERcitus IN PAVIE PRÆFectus.

ANTONI VAN LEIVA OVERSTE VAN 'S KEIZERS LEGER IN PAVIA.

Diederik Trivulce, die het bevel in Milanen voerde, het verstrooijen van 't gansche Leger vernoomen hebbende, begaf zich zonder toeven met tweeduizend mannen, die in Milanen gebleeven waren, uit de Stad, om zich aan de overzyde van den Tesin te bergen. Zulks het gansche Hertogdom van Milanen hierdoor binnen vier dagen van al de Fransen bevryd wierdt. Oneindig scheen 't getal der dooden, des de gemeene Krygsknegten, naa 't begraa-

ven

1525 ven der aanzienlykste mannen, op den derden dag naa 't treffen in groote kuilen (1) op elkanderen geworpen wierden; die van 's Keizers zyde sneuvelden wierden op omtrent zeven of agthonderd mannen gerekend, en die der Franſen op verſchillende wyze; wyl de een van zeven de ander van tienduizend verſlaagenen meldt: hoe het zy, van deeze overwinninge, buiten tegenſpraak de grootste die by menſchen geheugen behaald was, beloofde zich de Keizer niet minder voordeel dan eer; wandt onder de groote meenigte der gevangenen, zelf veelen van de aanzienlykste des Ryks, wierdt ook Hendrik van Albret Koning van Navarre gevonden, tot geen geringe vreugd voor den Keizer, omdat dees zich hierdoor van des zelfs Ryk meer verzekerd hieldt, hebbende dus niet alleen twee Koningen in eenen veldslag, maar zelf al het krygstuig en t'evens zooveel Lands overmeesterd: ja men verhaalt, dat de buit (2) zyns volks zoo groot was, datmen in Italië nooit ryker gezien hadt. 1525

(1) Chron. van Christ. van Sternſee op 't jaar 1525. MS.

(2) Hist. d'Italia di

Fr. Guicciard. pag. 441. verſa.

De tyding van deeze aanmerkelyke zeege bragt zooveel vreugde in 's Keizers Nederlanden, dat die van Dordrecht de zelve, den (3) twaalfden van Lentemaand, met het geklep der klokke afkondigden, en gebooden deswege een plechtigen ommegang en dankdag te houden, aan den armen twee hoed broods uit te deelen, 's avonds vreugdevuuren te ontsteeken en blydſchap te betoonen. Geen mindere geneugte bedreeven die van Antwerpe (4) met prachtige zinnebeelden, lieflyke gezangen, konstige vuuren, en plechtige ommegangen, in welken alle Ambagten en Schutters met hunne wapenen en brandende toortſen tegenwoordig waren. Ook heeftmen in andere deelen dier Gewesten weder andere vreugdetekens bedreeven, en niet verzuimd het zonderlinge geluk des Keizers door deeze drie legpenningen te vereeuwigen.

(3) Balen Beſchr. van Dordrecht. pag. 815.

(4) Die Excell. Chron. van Vlaand. II. deel fol. 28.

I. De histori van Simſon, toen hy den Leeuw op den weg van Thimnath (5) verſcheurde, staat op de voorzyde van den eersten als eene gelykenis van 's Keizers groote daaden afgebeeld, hebbende dit rympje in den rand;

(5) Richteren Cap. XIV. vers. 5.

FORCE ET PROVESSE
VIENT DE GRANT NOBLESSE.

STERKTE EN DAPPERHEID
KOOMT VAN GROOTEN ADEL.

De overwinning, met eenen lauwrierkrans boven 't hoofd, wordt op de tegenzyde ge-

1525 vonden, schryvende de behaalde zeege op een Schild, dat aan den stronk van eenen boom 1525
gehegt is, en wordt door dit ophelderende omschrift besloten;

NOTES LES VICTOIRES,
A DIEV SOIT LA GLOIRE, 1524.

TEKENT DE OVERWINNING,
AAN GOD ZY DE EER, 1524.

II. De eerste helft van den tweeden heeft de zelve beeldnis en letters als de voorgaande; maar op de andere helft 's Keizers gewoone zinnebeeld, de gekroonde pylaaren van Herkules, en zyne spreuk PLVS OVLTRE, *NOG VERDER*, midsgaders het wapen van Kastilië in het midden, zynde omsingeld door dit vervolg van 't randschrift;

DE L'EMPEREVR CHARLES ROI DE CASTILLE, 1524.

VAN DEN KEIZER KAREL KONING VAN KASTILIË, 1524.

III. Het eerste deel van den derden is gelyk de rugzyde van den eersten; en het andere deel is van vroeger jaaren vernieuwd; op het zelve zietmen den Keizer in 't harnas, vaarende met opgezwolle zeilen over de onbestendige golven deezer waereld; en in den boord des pennings leestmen;

BONNE ESPERENCE PLVS OVLTRE ME CONVOIE, 1521.

DE GOEDE HOOPE GELEID MY NOG VERDER, 1521.

De vreugde der Nederlanderen was te grooter, omdatmen, aan de zyde van Picardië, met den aanvang deezes jaars, van kleine springreizen en uitloopen tot grootere onderneemingen gekoomen was; de voornaamste wierden door het Legerhoofd Antoni van Créqui van Pontdormi beleid. Dees (1) bestondt, onder voorwendsel van naar Terroane te trekken, de affnyding, die de Keizersen tusschen S^t. Omer en Arië gemaakt, en met Sterkten, geschut en Krygsknegten voorzien hadden, te overweldigen; overmids de boeren van verscheidene dorpen en gehuchten, met hunne beesten en goederen, in 't Val van Kasfel, als in eene veilige schuilplaats, geweeken en door deeze affnyding gedekt waren. Pontdormi, veinzende van Terroane weder naar Montreüil te willen keeren, en te Faucamberge door eenige nieuwe benden versterkt zynde, veranderde zyne streek, rende den ganschen nacht, en kwam met de zynen voor het aanbreeken van den dag te Neufosse, verraste de Keizersen, deedt hen wyken, en drong dus in het Val van Kasfel, daar hy zyne benden door een oneindig getal van vee verrykte. Maar hoorende dat de (2) bezettingen van Arië, Bethune en Lilers op dit gerugt uitgetrokken waren, om zich met de Boeren en Krygsknegten van S^t. Omer te vereenigen, en hem den hertret te verhinderen, deedt hy straks den aftogt blaazen, en geleidde zyne krygsmagt met al den buit naar Faucamberge: denkende dit groote werk

(1) Memoir. de M. du Bellay fol. 110.

(2) Memoir. de M. du Bellay fol. 111.

1525 werk geëindigd te hebben, raakten eenigen der zynen by het Dorp Roud in schermutseling met omtrent negenhonderd Spanjaarden, zeshonderd Waalen en driehonderd Ruiteren, die in Arië en Bethune gelegen hadden; des Pontdormi, door de zynen te hulpe geroepen, al zyne magt op de bezettelingen aandreef, en de zelven dermaate sloeg, dat 'er honderdentwintig sneuvelden, en nog meerder gevangen bleeven, welken hy naar Terroane voerde, en eerlang, by mangel van levensmiddelen, ieder hoofd voor honderd stuivers weder overleverde, bewaarende de Krygsoversten tot Pantsmannen.

Onlangs hiernaa poogde Jacob van Luksemburg, (1) Landvoogd van Vlaandre, dit bedryf den Fransen betaald te zetten, en hadt, om het Kasteel van Hesdyn te verschalken, zekeren gevangen, Bastard genaamd, opdat dees den weg tot den aanslag mogt plavyen, in vryheid gesteld; maar Bastard, schoon hy beloofde zulks te verrigten, gaf 'er kennis van aan Pontdormi, welke hem beval den handel met den Vlaamschen Landvoogd te vervolgen, om den zelven in den strik te krygen. Dit wierdt verrigt, en de Landvoogd nevens den Hertog van Aarschot met hunne benden, op zekeren naanacht, tot voor de poort van 't perk des gemelden Kasteels geleid, alwaar Pontdormi zich 's avonds te vooren met tweehonderd (2) uitgekipte mannen van wapenen versteeken, de poort met een schut hek versterkt en het bolwerk met konstvuuren bestrooid hadt. Dus alles beleid zynde, naderden de Keizersen en Bastard in 't eerste gelid aan vier Krygsknegten gebonden, die orde hadden om, zoodra de aanslag door zyn verraad mogt haperen, hem te doorsteeken. Hierop hadt hy naauwlyks het teken gegeeven en weder ontfangen, of de Krygsknegten traden door de geopende poort binnenwaart: Pontdormi, die zich op de poort begeeven hadt, vreezende of 'er te veel krygsknegten mogten indringen, deedt het schuthek vallen; maar toen dit halfwege bleef klemmen, en den doorgang niet verhinderde, beval hy het konstvuur straks te ontsteeken, en vuurballen en vuurpylen (3) onder den hoop te werpen, van welken een naar de venster, daar hy het werk aanzag, hem in 't aanzigt vloog, en, mids hy sprak, juist zoo diep in de keel schoot, dat het binnenste zyns lighaams verbrandde, hy in zwym viel, en twee dagen hiernaa stierf.

(1) Memoir. de M. du Bellay fol. 112.

(2) Memoir de M. du Bellay fol. 113.

(3) Daniel Hist. de France Tom. V. pag. 172.

De Landvoogd van Vlaandre, zich dus lelyk verraaden en reeds veelen der zynen door het vuur gesneuveld ziende, keerde haastiglyk terugge, uit vreeze van overvallen te worden; maar het ongeluk van Pontdormi, die by uitneemendheid geacht wierdt, bragt zooveel wanorde onder de bezetting, dat niemand buiten 't perk van 't Kasteel kwam, neemende alleenlyk die binnen waren gevangen. Bastard hadt, toen 't spel aan den gang was, den Krygsknegten die hem bewaarden het leeven beloofd, en zich hierdoor, hoe sterk gekneveld, behouden.

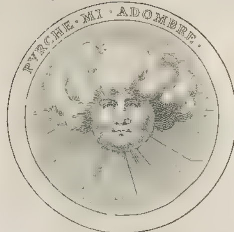
Op deeze tegenspoeden was de Veldslag voor Pavia gevolgd, en hadt de Nederlanders, neêrslagtig geworden door geleedene rampen, met algemeene blydschap vervuld, niet minder den Keizer, die middelerwylen in Spanje verbleeven, en te Valladolit (4) eenigen tyd van de vierdendaagsche koortse gekweld was, doch sedert zich naar Madrid begeeven hadt, van waar hy zyne jongste Zuster Katarina aan Jan den Derden Koning van Portugaal, Zoon van Emanuel en van Maria Dochter van Ferdinand Koning van Spanje, ten huuwelyk zondt. Dees ontfing zyne Bruid te Estremoz, en trouwde haar den vyfden (5) van Sprokkelmaand deezes jaars vyfentwintig met Koninglyke plechtigheid; welke egtverbintenis door de getuigenis van den naasten gedenkpenning bevestigd wordt.

(4) Hist. de l'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 110.

(5) Suplem. de Mariana Hist. d'Espagne pag. 12.

1525 1525

S.

(1) La vida del Emp. Carlos V. por Pr. de Sandoual Part. I. fol. 18.

Katarina, die den veertienden (1) van Louwmaand in het jaar vyftienhonderdenzeven; dus naa den dood van haaren Vader Philips den Schoonen, geboore was, wordt, met de Koninglyke sieraaden opgetooid, hier op de voorzyde binnen deezen zoom haarer tytelen gevonden;

CATHARINA REGINA PORTVGALLIÆ, IOANNIS III. VXOR, PHILIPPI I. HISPANIARUM REGIS FILIA.

KATARINA KONINGIN VAN PORTUGAAL, GEMAALIN VAN JAN DEN DERDEN, DOCHTER VAN PHILIPS DEN EERSTEN KONING VAN SPANJE.

Dewyl de Koningin, tot deeze hoogheid geklommen, alle haare Onderdaanen even als eene Zon met haare verkwikkende straalen poogde te begunstigen, byaldienze niet door anderen verhinderd wierdt, zoo vindtmen deeze woorden in den rand;

PVRCHE MI ADOMBRE.

'T EN ZY MY DE SCHADUWEN OMRINGEN.

(2) Hist. de Charles V. par Ant. de Vera pag. 123.

Sedert wierdt de nieuwmaare der verkreege overwinninge naar Spanje gebragt door den Bevelhebber (2) van Pennalosa, welke met een vrygeleide van Koning François door Vrankryk trok, en te gelyk eenen brief van den Koning aan des zelfs Moeder Mevrouwe de Ryksvoogdesse, die toen te Lions was; overleverde, behelzende alleenlyk deeze woorden; *Mevrouw alles is verlooren*, *behalven de eer*.

(3) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 447.

De Keizer ontfing (3) de tyding, zoomen voorgeeft, met eene wonderlyke bezaadigdheid, getroffen door medelyde over het beklaagelyke lot van dien grooten Vorst, van welken hy veeleer vriendschap dan zeegepraal wenschte. Zelf, toen hem eenige Spanjaards verzogten om over het verkreege geluk openbaare vreugde te bedryven, gaf hy den zelven tot antwoord, datze het mogten doen, wanneer hy diergelyke op de Ongeloovigen zoude behaald hebben; maar het betaamde niet nu hy den Allerkristelykften Koning (4) overwonnen hadt, men behoorde dierhalven God alleen voor zoo groote genade te danken; ook schreef hy al zyne Grenssteden, die aan Vrankryk paalden, en geboodt deezen, ten teken van edelmoedige imborst en zonderlinge vreedelievenheid, zoowel als al zyne Amptenaaren niets tegen het bedrukte Ryk te onderneemen: ja hy sloeg de oogen naar den hemel, erkennende, (5) dat deeze overwinning buiten hulpe zyner vrienden verkreegen, en alle gunsten, die hy ooit genoo-

(4) Hist. de Charles V. par Ant. de Vera pag. 124.

(5) Ulloa Vita di Carolo V. pag. 69. versa. &

1525 nooten hadt, uit de bron van des zelfs goedheid voortvloeiden, en dankte voor deeze weldaaden den Almagtigen, dien het behaagd hadt hem door dit zienlyke teken, even als een anderen Gedion, van zyne genade te verzekeren: het welke, zoo ik meene, aanleiding tot het munten van deezen Nederlandſchen legpenning gegeeven heeft: 1525

Hiſt. de Charles V. par Ant. de Vera pag. 124.

Op de eerſte helft is Gedion de Verloſſer van Israël afgeſchetſt, biddende den Heere om het teken aan de vagt (1) tot zyne verzekering te geeven; ziende t'evens op 's Keizers vertrouwen, gelyk de bloem op de andere helft op zyne hoope, en de letterzoomen van deeze en geene zyde, zoowel op 't gedrag datmen naa zoodaanige blyken ſchuldig is te houden, als op de rekening tot wier gebruik de penning gemaakt is; wandt men leeſt 'er deeze dichtregeltjes;

(1) Richteren Cap. VI. vers. 36. & ſeq.

QVI A SON COMPTE BIEN LABEVRE,
PENSER IDOIT A TOVTES HEVRES, 1525.

DIE ZYNE REKENING WEL [WIL] MAAKEN
MOET 'ER T'ALLER UUREN AAN DENKEN, 1525.

Door dit gedrag vermeerderde het aanzien van den Keizer, die door zyne Booden den Onderkoning Lannoy vermaande den gevangen Koning wel te bewaaren, en het Leger byeen te houden. Het eene en het andere was reeds bezorgd; wandt Lannoy hadt den Koning François, onder 't opzigt van Ferdinand van Alarcon, (2) op het Kaſteel van Piſichitone doen bewaaren, en zich by deeze gelegenheid van de ontſteltenisſe van den Paus en der Italiaanſche Staaten bediend; wyl Clemens op 't eerſte aanzoek niet alleen de verbintenis met Vrankryk liet vaaren, en die met den Keizer vernieuwde, maar te gelyk de honderdenvyftigduizend (3) guldens, welken hy volgens het laatſte verbond des Keizers tot onderhoud des oorlogs ſchuldig was, zonder tegenſpreekinge betaalde. Deeze ſomme gevoegd by veertigduizend guldens, die Lannoy den Hertog van Ferrara afdwong, ſtrekte ter voldoeninge der onbetaalde Krygsknegten.

(2) Hiſt. de l'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 125.

(3) Memoir. de M. du Bellay fol. 122.

Hoe geweldig de verlegenheid van veelen der Italiaanſche Vorſten in deezen gevaarlyken toeſtand mogt zyn, die van 's Konings Moeder, de Ryksvoogdesſe van Vrankryk, was echter nog grooter, ziende het ganſche Ryk door droefheid en verbaasdheid getroffen, omdat de algemeene ſmerte van dien Landaard, over 't verlies van den Koning, dienze boven andere volken achten, verzeld ging met een byzonder verdriet door 't omkoomen hunner naasſte Bloedverwanten; wandt men vondt aan 't Hof naauwlyks eenen Edelman, die niet zynen Vader, Zoon, Broeder of Zwager (4) in den ſlag verlooren hadt; nog merkelyk verzwaard, eensdeels door 't verminderen van den luiſter huns naams, en de grootheid huns vermoogens, andersdeels door vreeze voor grooter ongevallen, mids de Koning niet alleen, maar zelf de Hoofden en aanzienlykſte Veldheeren des Ryks met den zelven gevangen of verſlaagen waren: boven dit alles was het

(4) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 451.

1525 Ryk zonder geld, en omringd van magtige vyanden, van welken bekend was, dat de Koning van Engeland voorgenoomen hadt naar Vrankryk over te scheepen, als 's Keizers onderneemingen in Italië voorspoedig uitvielen. Hieruit sproot een raadloos dugten, wylze de invallen der Keizerlyke en Engelsche krygsmagten, dieze geenen wederstand konden bieden, te gemoet zagen, verzeld met den Hertog van Borbon, een Heer van groot vermoogen in Vrankryk, om door des zelfs aanhitsen de Fransen tot den algemeenen opstand te beweegen: zulks de Ryksvoogdes, gedreeven door haare eigene togten van eere en heerszugt, en beschroomd of de Hertog van Vendôme (1) haar het roer der regeeringe mogt ontwringen, dus zich zelve, den Koning en de Kroon in een gelyk gevaar zag. 1525

(1) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 174.

De oorzaak van zooveele zwaarigheden wierdt naar ieders neiging verscheidenlyk geduid, en onder anderen ook den Paus, die het overweldigen van Napels en dus het verdeelen en verzwakken van 's Konings Heir geraaden hadt, geweeten; ja sommigen oordeelende uit de gevolgen, bekrachtigd door het nieuwe verbond tusschen den Keizer en het Kerkhoofd gemaakt, beschouwden dien handel als een loozen trek van den Paus, door welken de Koning François, onder schyn van vriendschap, in het net gevallen was. Van deeze soort dunkt my, dat de twee volgende schimppenningen op dit gedrag gemaakt zyn.

♀

M.

♀

M.

I. II. Op beide voorzyden is de Arend met de Keizerlyke Kroone op het hoofd afgebeeld, hebbende den overwonnen Haan met de Koninglyke Kroone versierd onder zyne klaauwen; en dewyl deeze vogels de twee strydende Vorsten bedieden, en de laatstgemelde in 't Latyn even als een Fransman geheeten wordt, zoo leestmen in den ommetrek van den rand,

GALLVS SVCCVMBIT AQVILAE, ANNO 1525.

DE HAAN BEZWYKT VOOR DEN AREND, IN 'T JAAR 1525.

Op de keerzyden zietmen den Vos met de Monnikskap aan den hals, hebbende op den tweeden de gebedeketen (2) in de pooten, door welke hy den voor hem staanden Haan met heilige gebaarden schynt te beleezen, om den zelven, gelyk hy op den eersten gevonden wordt, eindelyk den kop af te byten; dat zulks op den Paus betrekkelyk is dunkt my duidelyk genoeg, wyl het werk door dit omschrift nog verklaard wordt;

(2) Paternoster.

FACILITER CREDERE PESSIMA VVLPES.

O SNOODE VOS TE LIGT TE GELOOVEN.

De

1525 De Landvoogden en Grooten van Vrankryk, het gevaar van den Staat beseffende, begaven zich straks (1) naar Lions by 's Konings Moeder, overweegende met de zelve wat ten meesten nutte des Ryks noodig scheen, en bevalen, dat Andries Doria Bevelhebber der Fransche Galeijen en de Onderzeevoogd Faijette, die omtrent Marseille lagen, zonder toeven naar Civita Vecchia zouden vaaren, om den Hertog van Albanië met des zelfs benden, welken tot op de grenzen van 't Napelsche gebied gekoomen waren, in te neemen en naar Vrankryk te voeren. Dit bevel wierdt met weinig voordeel verrigt, omdatmen van tienduizend mannen, die de Hertog derwaart geleid hadt, slegts duizend (2) Landsknegten, eenige Italiaansche Voetknegten en vierhonderd Ruiters overgebleeven vondt, de rest was verstrooid of verloopen. Vervolgens wierdt orde gegeeven, zoo om de benden, uit den Staat van Milanen terugge gekeerd, te betaalen, als om de gevangenen te lossen, en het Hertogdom Borgonje te verzekeren, mids het tydbestek van den handel voor drie jaaren tusschen den Koning François en de Landvoogdes der Nederlanden (3) wegens de onzydigheid van het Hertogdom en het Graafschap Borgonje geslooten, byna geëindigd was. Dierhalven zondt de Ryksvoogdes haaren Gemagtigden Pieter Heer van Warti, Landvoogd van Clermont, naar Breda, om aldaar over eene wapenschorsing te handelen met de Gemagtigden van 's Keizers Moeije, Margarita van Oostenryk.

(1) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 174.

(2) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 444. versa.

(3) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 175.

Deeze Vorstin, door de Staaten van Holland tot een bestand (4) met Vrankryk vermaand zynde, opdat de Visscheryen onverhinderd gaan mogten, wyl die de zelven hanteerden anders geene lasten of beeden konden betaalen, zondt Jan Carondelet Aardsbisschop van Palermo Hoofd van den Geheimenraad, Antoni van Lalein Graaf van Hoogstrate Stadhouder van Holland, en Jan Heer van Bergen Ridder van 't Guldevlies derwaart; welken (5) met den gemelden Heer van Warti een bestand voor zes maanden troffen, door het welke alle vyandschappen zoo te water als te land, tusschen Vrankryk en 's Keizers Landen aan deeze zyde gelegen, eindigden, opdat de Koophandel, de Haring- en andere Visscheryen onverhinderd zouden blyven: ook zoudenze elkanders vyanden geenen onderstand, hoe die genaamd mogt worden, verschaffen. Al het welke den veertienden van Hooimaand getekend, en zoowel van 't Konings Moeder als van de Landvoogdesse Margarita met eige hand bekrachtigd wierdt. 1525

(4) Groot-plakkaatb. IV. deel fol. 16.

(5) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 433.

Wegens de Landstreek (6) Guijenne hadtmen in Vrankryk niet veel te vreezen, omdat ieder zag, dat de Keizer aan dien kant niets konde of wilde onderneemen; dus bleef de grootste zorg voor den Koning van Engeland, die geweldige beweeging en voorbereidsels tot den oorlog maakte; dierhalven dacht de Ryksvoogdes hoognoodig hem van dien togt af te wenden. Tot dit einde zondtze Jan Joachim van Pasfano, een Genuees, naar Engeland om den Koning door schranderheid en nederige beeden tot zekere voorstellen te beweegen, welken te ligter ingang vonden, omdat Koning Hendrik, opgeruid door den Kardinaal Wolsey, die tot tweemaalen door den Keizer misleid en van den Pauslyken Zetel verstooken was, verscheidene reden hadt om het reeds overhellende evenwigt onder de Europische Vorsten te bewaaren; te meer, wyl 's Keizers gedrag naa de behaalde voordeelen hem groot naadenken baarde: wandt dees, aan 's Konings Dochter verloofd zynde, was gewoon alle brieven aan Hendrik met eige hand (7) te schryven, en dus te ondertekenen, *uw Zoon en Neef Karel*; maar sedert dien tyd warenze door eenen zyner Geheimschryveren opgesteld, en met minder eerbied alleenlyk met 's Keizers naam, Karel, bekrachtigd. Hier sloeg nog by, dat de Koning niet ongegrond vermoedde, of de Keizer, op het aandryven der Spanjaarden, zich niet ligtlyk met de Zuster des Konings van

(6) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 175.

(7) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 452.

1525 Portugal in 't huuwelyk begeeven, en dus zyne Dochter laaten vaaren zoude.

Koning Hendrik, zich dan uit deeze inzigten met den Kardinaal Wolsey beraaden; en een voorwendsel bedacht hebbende om met den Keizer te breeken, zondt Cutbert Tonstal Bisschop van Londen, en den Ridder Robert Wingfield naar Spanje (1) om zooveel van den Keizer te eisschen, dat dees het zelve onmoogelyk konde inwilligen: wandt, schoon Hendrik zyne beloften niet dan in 't betaalen der eerste maand gehouden hadt, echter begeerde hy, mids de kryg op gemeene kosten, zoo hy voorgaf, gevoerd was, zyn deel in de overwinninge, en uit dien hoofde in de bezitting van alles, wat hem in Vrankryk toebehoorde, gesteld te worden, voornaamenlyk in het gebied van Picardië, Normandië, Guijenne en Gasconje, met den tytel (2) van Koning van Vrankryk, dewyl dit recht van zyne Voorzaaten op hem gedaald was; en byaldien zulks niet wilde vlotten, dan zou de Keizer van de zyde van Spanje in Vrankryk storten, terwyl de Engelsen Picardië zouden aantasten, en den oorlog zoolang vervolgen, tot Koning Hendrik in zyne bezittingen gesteld mogt zyn. Hierenboven verzogt hy, volgens de leden van hun onderling verdrag, de deeling der gevangenen, en dat hem Koning François overgeleverd zoude worden, wanneer hy zyne Erfdochter Maria aan den Keizer zoude zenden. Maar dees vondt niet veel werks om te begrypen wat Koning Hendrik hiermeê voorhadt, en gaf dierhalven te kennen niet van zin te zyn den Koning in dit stuk te voldoen, onder voorwendsel van zich met Vrankryk te willen verbinden. Gelyk hy kort hiernaa de Gezanten van dat Ryk, François van Tournon Aardsbisschop van Ambrun, Jan van Selve Voorzitter in 't Parlementshof van Parys, en Philips Chabot Vryheer van Brion, in Spanje ontfing, en met zyne Gemagtigden Hendrik Graaf van Nassou, Mercuryn van Gatinaria Grootkancelier, Laurens van Gorrevod Graaf van Pont de Vaux, en Adriaan van Croy Graaf van Reux deedt handelen. Deezen en de voorheen gemelde Engelsche Gezanten troffen wel haast een zeker en vast bestand, (3) tusschen hunne Vorsten en der zelver Ryken, Landen en Onderdaanen, in het welke 's Keizers Broeder Ferdinand Aardshertog van Oostenryk, en Margarita Landvoogdes der Nederlanden begreepen waren; het zelve, te Toledo den elfden van Oegstmaand getekend, zoude alom eene maand laater zyn begin neemen, en tot den eersten van Louwmaand naastkoomende stand houden; opdat de Hertogin van Alençon, Zuster des gevangen Konings, onder vrygeleiden met den Keizer in Spanje konde handelen. Insgelyks zoude van den anderen kant zoodaanige verzekering aan den Hertog van Borbon verleend worden, dat hy vryelyk met zyn gevolg uit Italië naar Spanje konde trekken. Hierentusschen mogten eens ieders Onderdaanen de Zee gebruiken en hunne Visscheryen ongemoeid bevorderen. 1525

Negentien dagen laater sloot Koning Hendrik afzonderlyk eene onderlinge verbintenis (4) met Vrankryk tegen alle Magten, welken hen zouden willen aantasten, en beloofde uit al zyn vermoogen ter ontslaaginge van den Koning François te zullen arbeiden. Door een tweeden handel wierdt de betaaling van verscheidene sommen, die de Koning van Vrankryk aan dien van Engeland schuldig was, geregeld, en met alle zekerheid vast gesteld, dat de Ryksvoogdes in bepaalde tyden twee millioenen goude Schilden, ieder vyfendertig stuivers Tournois waardig, aan Koning Hendrik zoude betaalen. Deeze en andere verbintenissen in den zelven tyd gesmeed, in welken de voldoening van Maria Zuster des Engelschen Konings Weduwe van Lodewyk den Twaalfden, en de Kardinaal Wolsey begreepen was, wierden niet alleen geheel plechtlyk door de Ryksvoogdes (5) bezwooren,

(1) R. Thoyras Hist. d'Anglet. Tom. V. pag. 202.

(2) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag 451. versa.

(3) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 435.

(4) R. Thoyras Hist. d'Anglet. Tom. V. pag. 207.

(5) R. Thoyras

1525 ren, maar zelf door de Parlementen en Steden des Ryks bekrachtigd.

Hist. d'Angler. Tom. V. pag. 209. Geduurende den ommezwaai deezer Staatsgevallen van Europa maakte de Hertog van Gelder, mids het bestand met 's Keizers Nederlanden haast verstreeken was, eenige voorbereidselen tot den oorlog; des de Stadhouder van Holland, hier van berigt, die van Hoorn (1) ernstig vermaande goede wagt te houden, omdatmen bedugt was of het hen zoude gelden. Terwyl deeze onrust in rook verdween, liep het verschil tusschen den Hertog van Gelder en die van Groeninge zeer hoog; doch dit wierdt eindelyk door verscheidene onderhandelingen der Gemagtigden bygeleid, wyl de Groeningers den zesden (2) van Grasmaand schriftlyk beloofden den Hertog, volgens de voorgaande verbonden, voor Heer te erkennen, en zyn recht en zyne magt ongeschonden te behouden. Dit hadt de krygszugtige Hertog te ligter aangenoomen, omdat hem het ongeval zyns getrouwen Bondgenoots, Koning François, reeds bekend was; des hy, geene hulp van dien kant te wagten hebbende, om de zelve reden den stilstand van wapenen met den Keizer en de Nederlanden een jaar verlengde. De Landvoogdes Margarita zondt, om deeze rust niet in haare geboorte te stooren, Gerard Mulart Raadsheer in 't Hof van Mechele aan Schenk Stadhouder van Vriesland, met orde (3) dat hy de onderhandeling, met eenigen van Groeninge begonnen, bedekt houden, en zich, zooverre moogelyk was, bevlytigen zoude, dat de zelve, by 't uitloopen der wapenschorsinge, ten beste mogt gedyen.

(1) Velius Chron. van Hoorn. pag. 124.

(2) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 628.

(3) Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 381.

De kryg dus slaapende hielden haat en geloofsonderzoeking in Nederland scherpe wagt; wandt met het verbreiden van Luthers Leere wies de oneenigheid over den Godsdienst, die in Brabant, Vlaandre, Holland, Zeeland en Vriesland diepe wortels schoot, alengs zoohoog, dat de Monniken uit verscheidene plaatsen verdreeven wierden. Wanneer dit ook in en om 's Hertogenbos geviel, en dat de Gemeente eindelyk den Regeerderen de wet stelde, kwam de Landvoogdes Margarita met groot gevolg van Heeren en Krygsknegten derwaart, en vorderde twaalf Stedelingen ter straffe; doch door bemiddeling des Graaven van Buren en anderen wierdt een verdrag (4) getroffen, volgens het welke de Dekens der Ambagten, Oudeschepens en Burgers tot honderdenvyftig in getal, ieder met eene brandende waschkaars in de hand, den vyfden van Oegstmaand, buiten de Vuchterpoort in 't byzyn der Regeeringe op de kniën liggende de Landvoogdes ontfingen, voorts naar de Stad geleidden, en, de kaarsen in de Kerke van St. Jan geofferd hebbende, de Landvoogdesse twaalfduizend Rynsguldens tot boete hunner begaane misslagen betaalden.

(4) Beschr. van 's Hertogenbos door P. Bor pag. 17.

De Paus, overweegende welk een naadeel hem uit de Nederlandsche ontsteltenisse te wagten stondt, poogde deeze en te gelyk de Luthersche Leere te smooren; dierhalven hadt hy door eenen brief, (5) gedagtekend den twintigsten van Lentemaand, en met een loodzegel versterkt, aan die van Brabant magt verleend tot het aanstellen van Geloofsonderzoekeren, opdat de van de Kerk wykende gevoelens onderdrukt mogten worden. Dit schrift wierdt eerlang gevolgd van eene veel grootere bulle, betyteld *De veroordeeling en vervloeking tegen Martyn Luther en des zelfs Naavolgers, door den Opperſten Heer, Paus Clemens.*

(5) Chartres van Brab. te Vilvoorde in de agtste bovenkasse, getek. *Archevecq de Palerme* enz.

De Staaten van Holland, ziende de verwydering hunner Onderdaanen om 't Geloof dagelyks grooter worden, meenden met de misbruiken der Geestlyken te beteren de algemeene onlusten te bedaaren, en gaven tot dit einde onder verscheidene aanmerkingen (6) de Landvoogdesse te bedenken, of het niet onbillyk was, dat veele Kloosterlingen en Geestlyke persoonen weefden, brouwden en andere ambagten deeden, en geene accysen noch burgerlyke lasten wilden draagen; te meer, wyl binnen Utrecht en andere Steden reeds groote tweedragt en beroerte tusschen de Geest-

(6) Groot-plakkaatb. IV. deel fol. 16. & seq.

1525 lyken en Waereldlyken ontstaan en ook in Holland te duchten was, omdat de Ingezetenen de schulden der veragterde Steden niet langer konden draagen; dierhalven verzogten de Staaten, dat de Landvoogdes hierin wilde voorzien, de Geestlyken ook de gemeene lasten doen draagen, en hen de ambagten te verbieden; doch het regelen deezer zaaken wierdt den Stadhouder van Holland overgelaaten. Hierenboven begeerden de Staaten, dat de geweldenaaryen, die t'elkens op de Zuiderzee met de Geldersen, tot naadeel van den Koophandel en bespotting van 't bestand, voorvielen, mogten verhinderd worden: insgelyks datmen gelykheid in de Tollen tusschen Holland en Zeeland zoude maaken, mids het anders geschaapen stondt dat de Kooplieden Holland, tot schaade des Keizers, mogten schouwen. Deeze en meer andere leden wegens het beloop der burgerlyke zaaken wierden verrykt met de aanmerkingen der Landvoogdesse, den Staaten van Holland weder ter hand gesteld.

Hierentusschen beloofde Erard van der Mark (1) Bisschop van Luik aan Keizer Karel den Vyfden, ter vergeldinge van Bouillon, dat den Bisschop overgeleverd was, een eeuwig verbond tusschen den gemelden Keizer en 't Land van Luik te zullen oprechten, in het welke begreepen zoude zyn, dat alle Sterktens van het Land van Luik, als de Keizer die ter verweeringe der Nederlanden noodig mogt hebben, geopend zouden worden; en byaldien de Staaten des Lands van Luik zulks niet wilden gedoogen, dan zoude Bisschop Erard het Slot en de Stad Bouillon weder aan den Keizer overleveren, met zoodaanig een recht als hy de zelven ontfangen hadt; het welke den twintigsten van Oegstmaand schriftlyk gesloten wierdt.

(1) Chartres van Brab. te Vilvoorde in de zevende bovenkasse, getek. *Liege, la Marcke.*

In deeze dagen hadden verscheidene Geleerde mannen zich in Holland met schryven en preêken tegen de Geestlyken gekant, en Luthers Leere dermaate verbreid, dat de Geloofsonderzoeker François van der Hulst, Opvolger van (2) Niklaas van Egmond, die door den Keizer en den Paus uit zynen dienst gezet was, thans de handen vol werks kreeg; wandt in 's Graavenhaage waren op verscheidene tyden zes beschuldigden in de gevangenisse geworpen, onder deezen wierdt een Priester Jan de Bakker in Herfstmaand aldaar geworgd en tot asch verbrand, omdat hy tegen de Kerklyke instellingen gepredikt en eene Vrouw getrouwd hadt. Dees was de eerste die om 't Geloof van Luther in Holland den marteldood onderging. De standvastigheid en het Kristlyke einde van de Bakker gedeeg de (3) andere gevangenen, Cornelis Honius Raadsheer in het Hof van Holland, Bernard een Monnik, Gerard Wormer, Willem van Utrecht, en Willem Gnaphæus bestierder der Latynsche Schoole in 's Graavenhaage, tot geen gering voordeel, wyl de Rechters, hierdoor in de gemoederen geraakt of vermurwd geworden, hun voorneemen uitstelden. 1525

(2) Brand Hist. der Reform. I. deel pag. 91.

(3) Brand Hist. der Reform. I. deel pag. 95.

Onlangs hiernaa wierdt den Stadhouder, Voorzitter en Raaden van Holland last gegeeven, om het schriftlyke bevel tegen de Lutheraanen naar het regte verstand te moogen uitleggen en verklaaren. Ook deedtmen een (4) plakkaat, dat den laatsten van Herfstmaand getekend was, afkondigen; door het zelve wierdt verbooden het beleggen van heimelyke of openbaare vergaderingen, om 't Euangeli, brieven van Paulus, of andere geestlyke schriften te leezen, te verklaaren of over de zelven te spreeken, als mede eenigen redentwist over het Geloof, Verbondstekens, magt van den Paus, Kerkvergaderingen of andere geestlyke zaaken te houden: t'evens wierdt bevoolen van alle ketterſche boeken te verbranden, en niets te drukken, dan 't gene alvoorens goed gekeurd was.

(4) Balen beschr. van Dordrecht pag. 816.

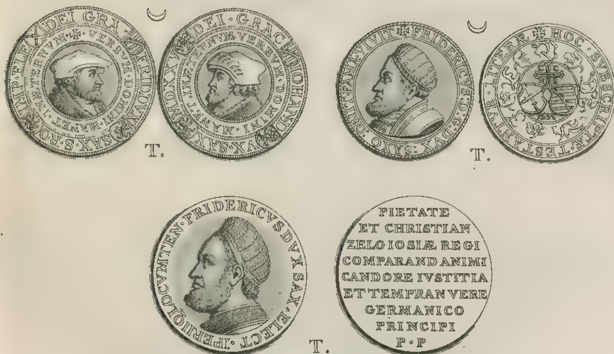
Den tweeëntwintigsten (5) der zelve maand hadt de Landvoogdes Margarita aan de beslootene Steden van Holland geschreeven, datze omzigtig op de Predikers, Parochipaapen en Schoolmeesters zouden letten; maar vyf dagen laater zondtze een zeer aanmerkelyken

(5) Brand Hist. der Reform. I deel pag. 97.

1525 lyken brief aan de Kloosteren, en vermaande de Predikers, midsze onderregt was, dat de dwaalingen onder het gemeene volk meest door hunne onbescheidene redenvoeringen verwekt waren, van geene dan alleen verstandige en eerbaare Predikers voortaan te gebruiken, hen met een verbiedende eenige verdichtselen, of iet van Luther en des zelfs Leeringen, of van de gevoelens der Ketteren te reppen, op verbeurte hunner ampten. Op diergelyken voet was in Holland het ontfangen, herbergen en begunstigen van verloopene geestlyke persoonen verbooden.

Terwyl men dus den loop der Hervorminge in Nederland zogt te stuiten, ontviel den Verkondigeren van 't Euangeli in Duitsland een groote steun; alzoo Frederik, Keurvorst van Saksen, 1525
Aardsmaarschalk des Heiligen Roomschen Ryks, den vierden (1) van Bloeimaand op zyn Slot Lochau, in den ouderdom van omtrent tweeënzestig jaaren overleedt; wordende om zyne uitmuntende gaaven de Wyze gebynaamd, en van zyne Onderdaanen als hun Vader betreurd: hem ging dees roem naa van een Vader des Vaderlands, een Mæcenas en Voedsterheer van alle fraaije Vernuften, Konstenaaren en Geletterden, midsgaders de Eer en 't Sieraad van 't Roomsche Ryk, ja van de Kristen Waereld geweest te zyn. Des ik niet zonder reden de drie volgende gedenkpenningen, ter gehcugenisse van deezen deugdzaamen Vorst, hier ten spoorslag van anderen nederstelle.

(1) Chron. Spalatini apud Menckenium Script. Germ. Rer. Tom. II. fol. 643.

I. De eerste, op wiens voorzyde het borstbeeld van Keurvorst Frederik gevonden wordt, meentmen (2) dat op zyne orde tot het beschenken van eenige Krygshelden, die zich tegen de weêrspannige boeren wel gekweeten hadden, zoude gemaakt, dog niet gebruikt zyn; hoe het zy, men vindt in den dubbelen letterkring zyne wapenschilden, deezen naam, tytel en gewoone spreuke;

(2) Tentzelii Numism. Saxon. Lin. Ernest. pag. 36.

DEI GRAtia FRIDericus DVX SAXoniæ, Sacri ROmani IMPerii ELEctor.

DOOR GODS GENADE FREDERIK HERTOG VAN SAKSEN, KEURVORST VAN HET HEILIGE ROOMSCHE RYK.

VERBVM DOMINI MANET IN AETERNVM.

HET WOORD DES HEEREN BLYFT IN EEUWIGHEID.

1525 De keerzyde vertoont 's Keurvorsten eenigen Broeder en Erfgenaam, door welken dees penning moogelyk voltooid zal zyn; rondom zyn borststuk staat de zoo even gemelde spreuk, en in den buiten sirkel dit randschrift; 1525

DEI GRACIA IOHANNES DVX SAXONIÆ MDXXV.

DOOR GODS GENADE JOHAN HERTOG VAN SAKSEN MDXXV.

II. Het eerste deel van den tweeden draagt het zelve afbeeldsel van den Keurvorst, op eene andere wyze gekeerd en toegetakeld; en dewyl dees ter gedachtenisse van zyn overlyden, doch eenigen tyd laater, gemaakt is, leestmen in den rand;

FRIDERICVS DEI GRATIA DVX SAXONIÆ OBIIT, FAMA VIVIT.

SCHOON FREDERIK, DOOR GODS GENADE HERTOG VAN SAKSEN, GESTORVEN IS, ECHTER LEEFT HY DOOR DEN ROEM.

Op het andere deel staan de Keurvorstlyke en Saksische wapenschilden nevens elkanderen, boven de zelven een kruis met deeze letteren;

CRUX CHRISTI NOSTRA SALUS.

HET KRUIS VAN KRISTUS IS ONS HEIL.

Wyders zietmen rondom de wapenschilden vyf sierlyke Duitsche letters, die deeze meergemelde spreuk uitleveren;

VERBUM DOMINI MANET IN AETERNUM.

HET WOORD DES HEEREN BLYFT IN EEUWIGHEID.

Op welken het omschrift, dat in den buitenrand gesteld is, deeze betrekking heeft;

HOC SVBSCRIPTÆ TESTANTVR LITTERÆ.

DIT BEVESTIGEN DE ONDERGESCHREEVENE LETTEREN.

III. Rondom diergelyk een borststuk, dat op de eerste zyde van den derden gevonden wordt, leestmen deeze tytels;

FRIDERICVS DVX SAXONIÆ, ELECTOR, IMPERIIQUE LOCVMTENENS.

FREDERIK HERTOG VAN SAKSEN, KEURVORST, EN 'S RYKS STEDEHOUDER.

En op de andere zyde, die niets dan letters draagt, worden zyne eigenschappen by die van den Koning Josias, (1) den Zoon van Amon, vergeleeken; welke noch ter rechter noch ter flinker zyde week, de afgodery uit Juda en Jerusalem verdreef, den Tempel tot den dienst des Heeren vaardig maakte, en naar 't welgevallen des Heeren wandelde; uit zoodaanige oorzaake vindtmen het volgende opschrift den Keurvorst toegewyd;

(1) II. Chronica Cap. 34.

PIE-

1525 PIETATE ET CHRISTIANO ZELO IOSIÆ REGI COMPARANDO, ANIMI CANDORE, IVSTITIA ET TEMPERANTIA; VERE GERMANICO PRINCIPI, PATRI PATRIÆ. 1525

AAN DEN VADER DES VADERLANDS, WAARLYK EEN DUITSCH VORST, DOOR ZUIVERHEID VAN GEMOED, RECHTVAARDIGHEID EN MAATIGHEID, DOOR GODVRUGTIGHEID EN KRISTELYKEN YVER BY DEN KONING JOSIAS TE VERGELYKEN.

Vermids Keurvorst Frederik nooit getrouwd was, des ook geen wettige Kinderen agterliet, volgde hem zyn Broeder Jan Hertog van Saksen, niet alleen als eenige Erfgenaam zyner Landen, maar ook in 't Keurvorstendom: juist in de zelve dagen dat de oorlog der Boeren in Duitsland op het felste liep. De oorzaak van deezen gevaarlyken opstand sproot, op 't laatste des voorgaanden jaars, in Zwaabe tegen den Graaf van Lupffen, uit de zwaare schattinge, door welke de gemeene Landzaaten gedrukt wierden, en sloeg als een loopend vuur, eerst by hunne buuren, voorts ook in het grootste deel van Duitsland over; wandt veelen des gemeenen volks, verbitterd tegen de Overigheid en Geestlykheid, verbonden zich met eeden, (1) om, zooze voorgaven, de Euangelische Leere te beschermen, en het juk der dienstbaarheid van de schouderen te werpen. Hoewel de Overigheden de muitelingen poogden te bedaaren, en de ingesloopene feilen beloofden te beteren, 't mogt niet baaten, de misnoegden gingen echter yverig voort, en kreegen, door 't verspreiden van twaalf stellingen, uit welken zy groot voordeel en volkoome vryheid te gemoet zagen, magt van volk aan hun snoer.

(1) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 112.

Hertog Ulrik van Wirtenberg, die voor zes jaaren uit zyne Heerschappye verjaagd was, waanende de gelegenheid hierdoor gebooren te zyn om zich weder in 't Gebied, dat van 's Keizers Broeder bezeten wierdt, te konnen stellen, bragt eenige duizende Zwitsers (2) byeen, trok met deezen in 't Hertogdom Wirtenberg, en wierp, naa geringe overwinningen, zyn Leger voor Stutgarde en in de Voorstad, die hy ingenoomen hadt, neder, meenende dus deeze Hoofdstad zyns Gebieds magtig te worden. Op deezen oorlogstogt dunkt my de volgende penningplaat van Hertog Ulrik gemaakt te zyn.

(2) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 112.

L.

Het afbeeldsel van deezen Vorst wordt hier met een harnas aan 't lyf, de speer in de hand, en dit byschrift gevonden;

VLRICVS DEI GRATIA DVX WIRTENBERGÆ AC TECK.

ULRIK DOOR GODS GENADE HERTOG VAN WIRTENBERG EN TECK.

Zoodra de Staaten van 't Zwaabſche verbond en de Landvoogd, die dat Geweſt voor den Aardshertog Ferdinand regeerde, deezen inval vernamen, worven en beſchreevenze (1) niet alleen veele Krygsknegten, maar vermaanden zelf des Hertogen Hoofdlieden en ſoldaaten heimelyk tot afval; welke loosheid zooveel beweeging maakte, dat Hertog Ulrik, by mangel van geld, zyn voorneemen moeſt laaten zitten.

(1) Sleidani Comment. de Statu Relig & Reip. pag. 113.

Middelerwylen kwamen de Boeren in drie verdeelde hoopen te velde, en bragten den Ryksraaden zoo geweldige bekommering aan, datze Simon Piſtorius en Jacob Sturm aan den uitgeleezen Raad des Zwaabſchen verbonds te Olms afvaardigden met eene bulle, op den naam des Keizers getekend, door welke de weêrſpannelingen op zwaare ſtraffen tot de ruſt en den vreede vermaand wierden. Wanneer deeze bedreigingen geen gehoor vonden, heeft de Overſte Hoofdman van het Zwaabſche verbond Georg Trukſes van Waldburg den Boeren, omtrent den Donau, veel volks afgeſlaagen, in den ſtroom gedreeven, en de overigen verjaagd. Aan eenen anderen kant ſchoolden een groot getal van Boeren byeen, die omtrent het midden van Grasmaand het Stedetje Weinsburg overweldigden, en ſommigen der Edellieden, welken derwaart geweeken waren, onder deezen den Graaf Lodewyk van Helffenſtein (2) met eenen wreeden dood ombragten, onaangezien het jammerlyke ſmeeken van des zelfs Gemaalinne, natuurlyke Dochter van Keizer Maximiliaan, hebbende haar Zoontje op den arm. Het Legerhoofd Trukſes, hierdoor getergd, trok tegen deezen hoop te velde, verſloeg eenige duizenden, en heeft de gevangenen, uit weêrwraake van den gedooden Graaf door zwaare pyn het leeven benoomen. Eene andere meenigte Boeren viel in Frankenland, daarze meer dan tweehonderd Adelyke Huizen, Slooten of Klooſters verbrand hadden, aleer Trukſes, onderſteund van den Paltsgraaf Lodewyk, hen op de lenden viel en verſloeg.

(2) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 114.

Wanneer dees tuimelgeeſt aan alle oorden begon te woeden, het Land om Straatsburg verdierf, en de grenzen van Lotteringe dreigde, heeft Hertog Antoni, bevreesd of deeze beſmetting tot zyne Onderdaanen mogt overſlaan, eensdeels om zyn gebied, andersdeels om 't Roomſche Geloof te beſchermen, zyne eige en nabuurige krygsmagt, midsgaders den voornaamſten Adel zyns Lands ſaamen getrokken. Deezen, door Franſche, Italiaanſche, Duitſche en Gelderſche hulpbenden verſterkt zynde, verſloegen by het Dorp Loupeſtein, niet verre van Saverne, omtrent vyf of zesduizend (3) Boeren.

(3) Hiſt. de Lorraine par Calmet Tom. II. fol. 1165.

De voorſpoed der Lotteringſche wapenen blies den Hertog zoo geweldig op, dat hy al de weêrſpannelingen wilde verdelgen. Tot dit einde rukte hy voort, en taſtte de Boeren by het Dorp Cherviller, omtrent Scheleſtad, andermaal aan, het gemelde Dorp den twintigſten (4) van Bloeimaand overmeeſterd, en de aldaar gelegerde Boeren verdreeven hebbende, drongen zyne benden met zulke bitterheid op het Leger der weêrſpannelingen in, dat Antoni Hertog van Lotteringe, de Hertog van Guiſe en de Graaf van Vaudemont verſcheidene vyanden met eigene handen velden, en zoo dapper en ſtyfzinnig in de eerſte geleden vogten, datze naa harden tegenſtand eindelyk de Boeren in de vlugt dreeven, en van vierentwintigduizend (5) der weêrſpannelingen omtrent de helft verſloegen, behalven die aan hunne wonden en buiten 't ſlagveld omkwamen.

(4) Hiſt. de Lorraine par Calmet Tom. II. fol. 1169.

(5) Hiſt. de Lorraine par Calmet Tom. II. fol. 1174.

De Legerhoofden, bedugt voor andere daaromtrent zwervende hoopen, hielden zich den ganſchen nacht met de Ruiterye in de wapenen, terwyl de Voet-

1525 Voetknegten her- en derwaart op het ſlagveld zelf tusſchen de dooden ruste- den: ja men verzekert, dat Hertog An- toni in deezen tyd, zonder verpoozen, zestien uuren te paard bleef. De Hertog, het werk dus wel begonnen hebbende, beval den Duitſen het zelve te voltooijen, dankende (1) den Opperheerſcher, door wiens hand de oproerigen verſtrooid wa- ren, en heeft, ter gedachtenisſe der ver- kreege zeege, een Mis ingeſteld, en dee- zen gedenkpenning doen maaken: 1525

(1) Hiſt de Lorraine par Calmet Tom. II. fol. 1174.

L.

De dappere Hertog, wiens beeldnis (2) en afkoomſt voorheen aangetoond is, ſtaat op het eerſte ſtuk geeſtig toegetakeld binnen deezen letterzoom;

(2). II. deel fol. 153.

ANTHONIVS Dei Gratia LOTHaringiæ ET BARrensis DVX.

ANTONI DOOR GODS GENADE HERTOG VAN LOTTERINGE EN VAN BAR.

Het andere ſtuk vertoont een gewapenden arm met een zwaard in de vuiſt, uit de wolken voortkoomende, hebbende op eene banderol deeze letters;

I'ESPERE AVOIR.

IK HOOPE TE HEBBEN.

Wyders, om de grootheid van Gods gunſte uit te drukken, door wiens toelaating de hoogmoedige Onderdaanen verſtrooid waren, vindtmen den rand belaaden met deeze uit den Lofzang (3) van Maria ontleende ſpreuke;

(3) Euang. van Lucas Cap. I. vers. 51.

FECIT POTENCIAM BRACHIO SVO.

HY HEEFT EEN KRACHTIG WERK DOOR ZYNEN ARM GEDAAN.

Hertog Antoni, dus met grooten roof terugge getrokken, liet by ſommigen (4) een gerugt agter van niet ter goe- der trouwe met de Boeren gehandeld te hebben, wyl hy de zelven in 't be- dingen van zekere voorwaarde, onder beloften van algemeene genade, tot het nederleggen der wapenen gebragt en door deeze liſt te ligter overwonnen hadt. Wanneer dus hier en daar vee- le hoopen verſlaagen waren, bragt de Markgraaf van (5) Baden, door hulp van

(4) Sleidani Comment. de Statu Relig.&Reip. pag. 115.

(5) Hiſt. d'Alſace

1525 van die van Straatsburg en van Bazel, anderen tot ſtilſtand; het zelve pad volgden de Zwitſers in de Suntgouw en in de Landen van het Huis van Ooſtenryk. Maar Lodewyk Keurvorſt van den Palts en Richard Keurvorſt van Trier, beſpeurende met zagtheid niet te konnen winnen, wierden bevreesd of het vermoogen der Boeren door 't ſammelen mogt aanwasſen; bragten dierhalven, zoowel als de Bisſchoppen van Wirtsburg en Spiers, mitsgaders de Paltsgraaf Otto Hendrik, hunne krygsmagt op de been en naar der Elſas, daar veele benden van Boeren zich onthielden en veele Geeſtlyke Geſtigten verwoeſt hadden, ſlaande het beleg voor Weisſenburg.

par la Guille II. Part. fol. 15.

Toen de Stedelingen dit Leger zagen naderen, tradenze, door bemiddeling van Jan Jacob van Morsberg, (1) Landvoogd van de Neder-Elſas, onder wiens gebied de gemelde Stad behoorde, in onderhandeling; maar de belhamels der weêrſpannelingen, bedugt voor den hals, ſneeden het geſprek af tot hun naadeel, wylze kort hiernaa, door 't geweld der wapenen gedwongen, de Stad en t'evens het leeven verlooren. Hierdoor is de opſtand aldaar geëindigd, den Keizer plechtelyk trouw gezwooren, en Morsberg in al de uitgeſtrektheid en 't recht zyner Landvoogdye van de Neder-Elſas herſteld geworden. Het afbeeldſel van deezen vinde ik op eene penningplaat bewaard, die ik ter beveſtiginge van dit geval hier inlasſe. 1525

(1) Hiſt. d'Alſace par la Guille II. Part. fol. 16.

M.

Verſcheidene Steden van der Elſas, te zwak om haare Vryheid tegen magtige Nabuuren te beſchermen, hadden eertyds, onder 't gezag van den Keizer en het Duitſche Ryk, eene verbintenis (2) van onderlingen byſtand opgeregt, en de Paltsgraaven by den Ryn tot Beſtierders van deeze Landvoogdye verkreegen. Maar Georg Hertog van Nederbeijere, in 't derde jaar deezer eeuwe, zonder manlyke Kinderen agter te laaten, ſtervende, ſtelde den Egtgenoot zyner Dochter Robert, Zoon van Philips Keurvorſt van den Palts, tot zynen Erfvolger aan, tegen de begeerte van Keizer Maximiliaan, die Albert van Beijere den naaſten in den bloede tot Erfgenaam verklaarde, en met zooveel yvers beſchermde, dat, Robert veele zyner Landen en Steden verlooren hebbende, de Keizer als Oppergebieder in der Elſas ontfangen wierdt, en door den Vreede van Keulen, in 't jaar vyftienhonderdenvyf, in geruſte bezittinge bleef. Elf jaaren naa deezen handel ſtelde Maximiliaan den voornoemden Jan Jakob van Morsberg van Beffort tot Landvoogd aan, gelykwe dien, met deezen tytel rondom zyn afbeeldſel, op deeze penningplaat geſteld vinden;

(2) Hiſt. d'Alſace par la Guille II. Part. fol. 1. & ſeq.

HANS IACOB FREYHER ZU MORSPERG VND BEFFORT,
DES REICHS LANDTVOGT IN VNDER ELSAS,
MDXX.

JAN JACOB VRYHEER TE MORSBERG EN BEFFORT,
DES RYKS LANDVOOGD IN NEDER ELSAS,
MDXX.

In

1525 In deeze ontsteltenissen van Duitsland hadt zich ook Thomas Muntser, een onbezuisd Leeraar, gemengd, die eenigen tyd herwaart, zoowel tegen Luther (1) als tegen den Paus gepredikt, en hen beide met doolingen beschuldigd hadt; dierhalven nieuwe Geloofsstellingen ontworpen, en den volke met veel voorspoeds ingeprent hebbende, kreeg hy te Oudstede in Duringe grooten aanhang, met welken hy zich door eeden verbondt om de godloozen te dooden, de Vorsten en Overheden af en weder anderen aan te stellen, wyl hem zulks door openbaaring van God bevoolen was. Als dit werk tot oproer liep, is hy, door Frederik Keurvorst van Saksen niet alleen, maar ook door die van Neurenberg uit hun gebied verdreeven zynde, naar Mulhuizen geweeken, daar hy, door de weêrspannige Gemeente geholpen, de Regeering (2) veranderde, de Monniken verjoeg, de Kloosters in bezitting nam, en het Gebied en het Geloof naar zynen wil draaide, leerende, onder andere punten, dat alle goederen gemeen, en alle menschen van evenveel aanziens waren. By woorden bleef het niet; toen hy den opstand en stoutheden der Zwaabsche Boeren vernam, heeft hy met overlegginge zyns geheimen Raads Phyffer eenige groote bussen in 't Françiscaner Klooster doen gieten, voorts een talryken hoop Landlieden op de been gebragt, en de Metaalgraavers van het Mansfeldische gebied ingelyks tot opstand verwekt, hen vermaanende en aanhitsende om den Adel, gelyk hem van God bevoolen was, te verdryven.

(1) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 117.

(2) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 118.

Zoodra Albert Graaf van Mansfeld (3) van deeze beweeginge kennis kreeg, bragt hy spoedig eenige benden Ruiters te Velde, en overviel de weêrspannelingen zoo onverwagt, dat 'er tweehonderd op de plaats dood bleeven; de overigen, hierdoor vervaard geworden, vlooden naar Franckhuizen. Hier vertoevende gavenze den meestbekommerden Vorsten tyd om zich te wapenen, des Jan Keurvorst en Georg Hertog van Saksen, Philips Landgraaf van Hessen, en Hendrik van Bronswyk 1525 hunne krygsmagten byeen, en naar Franckhuizen rukten, daar de Boeren zich beschanst hadden. De Vorsten, door medelyden over den onbedreeven en slegtgewapenden hoop bewoogen, deeden de meenigte door Gezanten aanbieden van de zelve in genade te willen ontfangen, mids de voornaamste Oproermaakers overgeleverd zouden worden; maar Muntser, beseffende dat hy dit spel dan betaalen zoude, vermaande zyne Spitsbroeders door eene krachtige aanspraak ten stryde, hen van de overwinninge, even of hem zulks geopenbaard was, verzekerende; ja hy deedt eenen Jongeling (4) van edele afkoomst, dien de Vorsten aan hem gezonden hadden, ombrengen, en vertoornde hen door deeze tegen recht en gebruik strydende euveldaad dermaate, dat het teken tot den aanval door 't aandryven des Landgraaven gegeeven wierdt. De onnozele Boeren, schoon agtduizend mannen sterk, stonden echter verbaasd en als buiten hunne zinnen, wagtende, zonder zich te beweegen, op de hulpe des Hemels, die Muntser hen beloofd hadt, totze van het vyandlyke geschut zoo gevoelig begroet wierden, datze, ziende hunne beschansing overweldigd, hunne behoudenis in de vlugt naar Franckhuizen zogten.

(3) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 119.

(4) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 122.

De Vorsten, in deezen storm en in 't naajaagen omtrent vyfduizend (5) deezer saamgerotte benden verslaagen hebbende, vervolgden de overigen naar Franckhuizen, daarze met het overweldigen dier Stad veele Boeren gevangen kreegen, driehonderd der zelven het hoofd affloegen, en Muntser zelven in verzekering zetteden, tot hy met het zwaard gerecht en zyn hoofd, ten voorbeeld van anderen, op eenen staak ten toon gesteld wierdt. Onder alle Legerhoofden hadt de Landgraaf van Hessen zich by uitsteekendheid in deezen slag, en 't dempen der beroerte, gedraagen: ter eere van den zelven vindt ik dit jaar den volgenden gedenkpenning gemaakt.

(5) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 123.

M.

Philips, wiens afbeeldfel niet onaardig op de voorzyde geplaatst is, was Zoon van Willem den Tweeden, die het verdeelde Land van Hessen weder vereenigde, en van Anna Dochter van Hertog Magnus van Meklenburg, die hem, den dertienden (1) van Slagtmaand in 't vierde jaar naa de vyftienhonderd, ter waereld bragt. In 't vyfde jaar zyns ouderdoms verloor hy zynen Vader, en in 't veertiende verkreeg hy het Gebied zyner Erflanden, van welken de wapens, op de keerzyde in een schild verzaameld, dus gevoerd worden; in het eerste deel, (2) wegens het Graafschap Katzenellebogen, een goud Veld met een rooden klimmenden Luipaard met blaauwe klaauwen en kroon; in het tweede, wegens het Graafschap Ziegenheim, een zwart Veld belaaden met eene goude Star, doorsneeden van goud; in het derde, wegens 't Graafschap Nidda, een zwart Veld met twee goude Starren, doorsneeden van goud; in het vierde, wegens het Graafschap Diets, een rood Veld met twee gaande Leeuwen van goud, blaauw getongd en geklaauwd; het Opperschild, wegens het Landgraafschap van Hessen, een blaauw Veld met een gekroonden Leeuw, doorsneeden in tien stukken beurtling van zilver en rood, het zelve is versierd door drie Vorstlyke Helmen, en het eene en andere deel verklaard door deeze letterzoomen;

(1) Hubners Geslagt Taf. 207. en 208.

(2) Heis Hist. van 't Keizerryk II. deel pag. 332.

PHILIPS VON GOTS GNADEN LANDGRAF ZV HESSEN, GRAVE ZV KATZENELNPOGEN, ZV DIETZ, ZV ZIEGENHAIM VND ZV NIDE, ANNO MDXXV.

PHILIPS VAN GODS GENADE LANDGRAAF VAN HESSEN, GRAAF TE KATZENELLEBOGEN, TE DIETS, TE ZIEGENHEIM EN TE NIDDA, IN 'T JAAR MDXXV.

Naadat 'er op deeze wyze, in verscheidene oorden en tyden, ten minste (3) vyftigduizend, of, zoo anderen (4) melden, honderdendertigduizend Boeren verslaagen waren, zyn veelen der Duitsche knegten afgedankt, en de Vorsten weder in hun Gebied gekeerd. Het smooren van deezen brand was Luther boven anderen aangenaam, wyl hy, om zich van de lasteringen te zuiveren, die hem door het stryden voor de vryheid der Euangelische Leere aangewreeven waren, poogende te toonen tegen den dwang van 't geweeten, en niet tegen de betaamelyke gehoorzaamheid, geyverd te hebben, dierhalven het gevaar ziende opryzen, niet alleen de Vorsten, maar zelf de gemeene Landzaaten, vermaand hadt om zich tegen de boosaardige Boeren, welken hunne zugt tot oproer, roof, brand en moorderyen met den glimp van Godlyke openbaaringen en Kristelyke geboden dekten, te stellen. Wanneer hy dus ieder afzonderlyk vermaand hadt, en veelen in de wapenen zag, schreef hy hen (5) in 't gemeen, begeerende, datze van de wapenen zouden afstaan, omdat die handel boos was; ja hy toonde de Overigheid hoe gevaarlyk en doodlyk het einde der dwingelandye altyd geweest, en den Onderdaanen hoe ongelukkig en elendig de opstand tegen de Overigheid was; zy behoorden dierhalven het verschil door 't recht, of door vroome mannen te be-

(3) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 116.

(4) Hist. du Lutheran. par Maimbourg Tom. I. pag. 125.

(5) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 137.

1525 beflegten, wyl het zwaard gemaklyk op te vatten, maar moeijelyk neder te leggen is.

Melanchton oordeelde insgelyks noodig te zyn de wreedheden en strooperyen dier Onderdaanen, welken de Overigheden zogten te dwingen, met geweld te beteugelen; doch van gemaklyker aard zynde hadt hy de Vorsten tot zagtmoedigheid (1) vermaand, om den opstand, zoo 't moogelyk ware, zonder bloedstortinge te stillen; en vooral zich met geene wreedheden te bezoedelen. De goede gevolgen, welken deeze Leeraars uit dit yveren voor 't gemeene heil der Kristenen te gemoet zagen, hebben, myns bedunkens, de oorzaak verschaft, dat hen, uit dankbaarheid, dit jaar de nevenstaande penning is toegewyd. 1525

(1) Het leeven van Ph. Melanchton door van de Corpnt pag. 84.

I.

Het borstbeeld van Luther staat op de eerste helft met dat van zynen vriend en Amptgenoot Philips Schwartserd, in 't Grieks Melanchton, gebooren te Brette, (2) een Dorp in den Palts, den zestienden van Sprokkelmaand, in 't jaar veertienhonderdzevenennegentig, binnen deezen kring van letteren;

(2) Het leeven van Ph. Melanchton door van de Corput pag. 1.

DOCTOR MARTINVS LVTHERus ET PHILIPPVS MELANCHTON.

LEERAAR MARTYN LUTHER EN PHILIPS MELANCHTON.

Hier tegen over, binnen een sierlyken krans, vindtmen ter hunner eere dit opschrift gesteld;

OB SERVATAM REMPVBLICAM CHRISTIANAM, ANNO MDXXV. FIERI FECERUNT.

OM HET BEHOUDEN DER KRISTELYKE GEMEENE ZAAKE, HEBBENZE DEEZEN PENNING DOEN MAAKEN IN 'T JAAR MDXXV.

De bescheidenheid, Broederlyke liefde en andere Kristelyke deugden, die in Melanchton boven alle andere Leeraars der Kerke uitstraalden, en hem by vrienden en vyanden gezien maakten, waren thans oorzaak van zyne droefheid; wandt toen hem ter ooren kwam, dat veele ontschuldigen nevens de schuldigen, en onder deezen verscheidene Predikers, die niet de minste oorzaak tot het oproer gegeeven hadden, vermoord en door beuls handen omgebragt wierden, treurde hy over het lot dier ongelukkigen. Ook ontstelde hem niet weinig het gedrag van zynen vriend Luther, welke in deeze algemeene droefheid, die eenen ieder der welmeenende Leeraaren, door den dood van hunnen Voedsterheer Frederik Keurvorst van Saksen, en het bloedvergieten van zooveel onnozele menschen, om 't hart geslaagen was, zich in 't huuwelyk wilde verbinden met Katarina van (3) Bora, eene Adelyke Zuster, welke voor twee jaaren met agt andere Nonnen uit het Klooster Nimptsch gevlugt was, en door hem en door Amsdorf onderhouden wierdt.

(3) Hist. der Reform. door L. Seckendorf I. deel fol. 324.

1525 Hoe aanstootelyk dit voorneemen by vrienden en vyanden mogt zyn, en dat Amsdorf aan Luther bekend maakte van Hieronimus Schurfius gehoord te hebben, *indien die Monnik [Luther] een Huisvrouw trouwde, dat de waereld en de Duivel lachgen, en hy al zyne handelingen vernietigen zoude*; echter, om zynen Vader te behaagen, die hem hiertoe verzogt hadt, voer hy in spyt van de Waereld met de zaak voort, en trouwde Katarina van Bora, den zevenentwintigsten (1) van Weidemaand, ten huize van Amsdorf, in het byzyn van den beroemden Schilder Lucas Kranach, van Jan Apel en van Pomeranus, die de plechtigheden dier egtverbintenisse voerde. Het geheugen van deeze huuwelyks vereeniginge wordt door de twee volgende gedenkpenningen versterkt. 1525

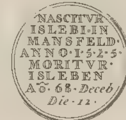
(1) Das guldene und silbere Ehren gedachtnisz. M. Lutheri durch Christ. Juncker pag. 241. & Seckendorf fol. 325.

I.

II.

I. Rondom het borstbeeld van Luther, dat op de voorzyde van den eersten gesteld is, leestmen zynen naam, eene spreuk uit de Koninglyke (2) Harpzangen, en het jaar in welke de penning gemaakt is;

(2) Psalm XXXIII. vers. 1.

DOCTor MARTINus LUTHERUS, LÆTAMINI IN DOMINO, ANNO 1538.

LEERAAR MARTYN LUTHER, VERHEUGT U IN DEN HEERE, IN 'T JAAR 1538.

De keerzyde draagt het afbeeldsel zyner Huisvrouwe met deezen haaren naam in den rand;

CATHARINA DE BOHRA.

KATARINA VAN BORA.

II. Op het eerste deel van den tweeden vindtmen andermaal haar afbeeldsel; doch anders geschikt en toegetakeld, met deezen letterzoom;

CATHARINA Doctor LVTHERVS SeINE FROVW, ÆTATis 44.

KATARINA VROUW VAN DEN LEERAAR LUTHER, HAARS OUDERDOMS 44.

Hoe gebreklyk dit randschrift mag zyn, echter is het opschrift van het andere deel nog ongeschikter; wandt Katarina van Bora was in 't Land van Meissen gebooren, en den twintigsten

1525 tigsten van Wintermaand des jaars vyftienhonderdtweeënvyftig te Torgaw, volgens (1) haar Grafschrift, gestorven; nogtans zietmen hier deeze valsche beschryving; 1525

NASCITVR ISLEBIÆ IN MANSFELDIA, ANNO 1525. MORITVR ISLEBEN ANNO 68 DECEMBRIS DIE 12.

GEBOOREN TE EISLEBE IN MANSFELD, IN 'T JAAR 1525. GESTORVEN TE EISLEBE IN HET JAAR 68 DEN TWAALFDEN DAG VAN WINTERMAAND.

Oneindige beschimpingen en lasteringen, zoo in rym als onrym, moest Luther om dit doen uitstaan; veelen, die hem gunstig waren, hadden 't zoo zeer niet tegen 't huuwelyk als tegen den tyd, in welken hy het zelve voltrokken hadt; wandt men kon zich omtrent het trouwen der Geestlyken door de Kerklyke besluiten zelf verantwoorden, vermids in de vierde Kerkvergaderinge van Toledo, (2) om 't ergerlyke leeven te myden, den Geestelyken het trouwen toegelaaten, en de (3) hoerery en boelering verbooden was. Ja men vindt in de schriften van Paus Pius den Tweeden (4) aangetekend, dat de Vriezen, opdatze hunne bedden onbevlekt mogten bewaaren, niet ligtlyk ongetrouwde Priesters ontfingen. Doch de verbittering ontstondt niet zoo zeer uit zyn trouwen, als wel omdat hy Albert van Brandenburg, Kardinaal en Keurvorst van Ments, die op 't genot van Vrouwen geweldig verslingerd was, niet alleen tot het huuwelyk, maar t'evens om zyne twee Aardsbisdommen, Ments en Maagdenburg, (5) tot Waereldlyke Staaten te maaken ernstlyk geraaden hadt.

Maar dit stuk hadt geen gevolg en liep te niet, even als de Ryksdag, die van den Aardshertog Ferdinand, op aanraading van den Keizer, beleid wierdt; wandt dees, naa dat hy de vergadering, welke de Stenden des Ryks te Spiers meenden te houden, verbooden hadt, overweegende, dat het toen dreigende gevaar dier Landzaaten, zoo wegens den Turk als inwendige beroerte, moogelyk geenen uitstel konde lyden, beval dierhalven zynen Broeder (6) om de Stenden des Ryks, tegens den eersten van Wynmaand, te Augsburg te verzaamelen; maar deeze Keizerlyke brieven, die den vierentwintigsten van Bloeimaand te Toledo getekend waren, laater in Duitsland koomende dan ter uitvoeringe huns inhouds noodig was, heeft Ferdinand den tyd tot op den elfden van Slagtmaand verschooven, en op den bestemden dag zoo weinige Leden (7) tegenwoordig gezien, dat hy de vergadering tot den eersten van Bloeimaand des volgenden jaars uitstelde, hoopende, dat de Keizer de zelve dan zoude bywoonen.

Middelerwylen was onder de Kerkhervormers eene hevige twist gereezen over de Leere van 't Nachtmaal, en de weezenlyke tegenwoordigheid van 't Lighaam des Heeren, welke eerlang tot een bitteren stryd uitliep; eerst tusschen Luther en Karelstad, en onlangs hiernaa tusschen Luther (8) en Zwinglius; wandt de woorden *dit is myn Lighaam* verstondt Luther naar de letter, en wilde geen andere verklaaring lyden; maar Zwinglius meende het ware eene figuurlyke wyze van spreeken, gelyk 'er veele in den Bybel gevonden wierden, behoorende verstaan te worden *dit bediedt myn lighaam:* het zelve dacht Oecolampadius, en verklaarde deeze woorden *dit is het teken myns lighaams*, dit wierdt van de Zwitseren gevolgd, en Luthers stelling by de Saksen aangenoomen. Ook hing 'er byster verschil tusschen Luther en Erasmus over het stuk van den vryen wil, voor welken de laatste met de penne gestreeden

(1) Das Guldene und Silberne Ehren Gedachtnisz M. Lutheri durch Chr. Juncker pag. 247.

(2) Turquet Hist. d'Espagne fol. 185.

(3) Du Pin Biblioth. Ecclesiast. Tom. VI. pag. 52. & seq.

(4) Æneæ Sylvii Hist. de Europa Cap. XXXV.

(5) Hist. du Lutheran. par Maimbourg Tom. I. pag. 129.

(6) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 138.

(7) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 140.

(8) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 140.

1525 den hadt; hier tegen hadt zich Luther, geenen wil in den mensch, dan die knegtlyk en slaafs was, erkennende, vry scherp gekant, en geen (1) scheldwoorden omtrent Erasmus gespaard: ja hy hadt deeze stelling, nog een Leerpunt zyner Ordere, met zooveel yvers durven verweeren, dat hy hierom in voorgaande dagen verklaard hadt, aan den brief van Jacobus (2) niet gebonden te willen zyn, zeggende tot ergernis van veelen, dat de zelve van geenen Apostel geschreeven was. De scheuring of verdeeldheid, die hier uit sproot, gekweekt door heerschzugtige en styfzinnige hoofden, (3) ongewoon aan anderen iet toe te geeven, heeft den voortgang der Kerkhervorminge meer, dan al de listen, plakkaaten, gevangenissen, zwaarden, galgen en houtmyten verhinderd.

(1) Brand Hist. der Reform. I. deel pag. 98.

(2) Hist. der Reform. door L. Seckendorf I. deel fol. 103.

(3) Brand Hist. der Reform. I. deel pag. 98.

Onder het loopen deezer gevallen hadt Keizer Karel in Spanje zyne Raaden vergaderd, en met de zelven overwoogen, hoe zich omtrent den gevangen Koning François te gedraagen. De Bisschop van Osma, 's Keizers (4) Biegtvader, meende het beste te zyn den Koning vriendlyk te handelen, en den zelven, zonder veel losgelds af te vorderen, in vryheid te stellen; maar Frederik Hertog van Alba, die by den Keizer zeer gezien was, hadt een ander gevoelen, en betoonde in 't openbaar, datmen den Koning niet behoorde te ontslaan dan op zoodaanige beloften, die tot eenen grondslag mogten strekken, om het Huis van Oostenryk te verheffen, en de Alleenheersching in 't Kristenryk magtig te worden.

(4) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 447. versa & seq.

Wanneer dit van ieder een was toegestemd, zondt de Keizer, niet weinig door deeze hoope gekitteld, den Heer van Bevere zynen Kamerling, nevens den Hertog van Borbon en den Onderkoning Lannoy, zonder toeven naar Italië, daarze den Koning François op 't Kasteel van (5) Pisigitone voorstelden, om voor zyne verlossing den Keizer het Hertogdom Borgonje, dat Lodewyk de Elfde naa den dood van Karel den Stouten overweldigd hadt, weder over te leveren, en Provence en 't Dauphiné aan den Hertog van Borbon af te staan, opdat de zelve deeze Landschappen, en des zelfs andere Staaten, met den tytel van Koning, zonder belofte van manschap of gehoorzaamheid aan de Kroone van Vrankryk, zoude bezitten; voorts van alle eischen op de Staaten van Italië af te zien, en den Koning van Engeland wegens de Landschappen, die de zelve onderstelde aan hem te behooren, naar genoegen te voldoen. 1525

(5) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 450. versa. & Memoir. de M. du Bellay fol. 122.

De Koning, deeze punten gehoord en op de zelven geantwoord hebbende liever in de gevangenis te willen sterven, dan zyne Kinders van hun wettig erfdeel te berooven, vondt eerlang geraade Hugo van Moncada, die voor den slag van Pavië gevangen en door hem in vryheid gesteld was, naar Spanje te zenden, en uit zynen naam den Keizer (6) deeze aanbiedingen te doen, van den eisch te zullen verlaaten dien hy hadt op het Koningryk van Napels, 't Hertogdom van Milanen, en de Heerlykheid van Genua, midsgaders van de manschap, welke de Keizer hem voor de Graafschappen van Vlaandre en Artois schuldig was; hierenboven beloofde hy den Keizer die Italiaansche Steden, op welken het Huis van Oostenryk recht meende te hebben, te helpen winnen, en voornaamenlyk de Heerschappy der Venetiaanen op 't vaste Land; wyders om 't verschil over 't Hertogdom Borgonje te beslegten, boodt hy zich aan om Eleonora 's Keizers Zuster, Weduwe des Konings van Portugaal, te trouwen, wandt Koning François was, door 't overlyden der Koninginne Claudia, in 't voorgaande jaar Weduwnaar geworden, mids men het gemelde Hertogdom hem tot eene huuwelyksgaave zoude geeven: doch deeze voorstellen wierden verworpen, inzonderheid omdat de Keizer zyne Zuster Eleonora aan den Hertog van Borbon beloofd hadt, en zonder des zelfs bewilliginge niets konde besluiten; ook begeerde hy van het recht op het Hertogdom Borgonje (7) niet af te wyken, en de andere punten waren van luttel belang, wyl de Koning over het aangeboodene geen meester was.

(6) Hist. de L'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 126.

(7) Hist. de l'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 127.

De Gezantschappen dus vrugtloos afloo-

1525 loopende, gaf de Keizer bevel aan den Onderkoning Lannoy om den Koning François, dien hy niet langer in Italië betrouwde, naar Genua, en voorts met vyftien galeijen, welken aldaar gereed lagen, naar Napels te brengen; doch op verzoek van den Koning wierdt de reis veranderd, en hy naar Spanje gevoerd, tot zyne groote blydschap, wyl hy verlangde om zich met den Keizer te vergelyken, en hierdoor in vryheid te raaken; maar tot groot verdriet der Keizerlyke Legerhoofden, den Hertog van Borbon en Markgraaf van Pescara, buiten wier kennisse dit stuk bestooken was. Zoodra de Vloot te Barcelona landde, wierdt de Koning naar Madrid geleid, daar men hem met alle heusheid ontfing, en op het Kasteel dier Stad huisvestte.

De Keizer in dien tyd de Staaten des Ryks te Toledo (1) vergaderd, en ter vergoedinge der oorlogskosten van de zelven twee Millioenen, de grootste somme die ooit in Spanje geheven was, tot onderstand verkreegen hebbende, verzogten hem de Staaten, om de Opvolging te verzekeren, van te willen trouwen, en stelden hem Isabella, Dochter van Emanuël Koning van Portugaal, voor, in het welke hy bewilligde, schoon de Gezanten van Engeland zich hier tegen kantten, omdat de Keizer aan de Dochter van hunnen Koning verloofd was. Vermids Koning François door deezen handel, tegen zyne verwagting, een geruimen tyd zonder aanspraak van den Keizer gezeten hadt, verviel hy, door zwaarmoedigheid en kwelling over zyne ongevallen, in eene gevaarlyke ziekte, die den Keizer boven anderen bekommerde, vreezende door 's Konings dood al de vrugten zyner overwinninge te verliezen, dierhalven spoeide hy zich naar 's Konings vertrek, en koomende om den zelven te vertroosten aan het bedde, nam de Koning (2) het woord, zeggende *Myn Heer, gy ziet hier uwen gevangen: neen*, zeide de Keizer, *ik koom mynen Broeder en Vriend, dien ik in vryheid poog te stellen, bezoeken.* Dit gesprek met groote beleefdheid gehouden en geëindigd zynde, wierdt de Koning alengs beter, inzonderheid door de overkoomst zyner Zuster, de Hertoginne van Alençon, en andere Grooten van Vrankryk, om den handel over 's Konings verlossing te verhaasten.

(1) Hist. de l'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 129.

(2) Hist. de l'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 130.

Terwyl dit in Spanje omging, zogten de Italiaansche Vorsten en Staaten verscheidene wegen om 's Keizers knegten uit hun Land te dryven, met dit inzigt hielden de Venetiaanen het opbrengen der penningen, dieze tot den oorlog beloofd hadden, niet alleen sleepende, maar zogten door heimelyke verbonden met hunne buuren den Keizer den voet te ligten, welke, hiervan berigt zynde, geraaden vondt de Italiaanen zoolang met onderhandelingen op te houden, tot het beding met den Koning François voldongen was. Tot dit einde zondt hy Hurtado Lopez (3) met verschillende bevelen naar Italië, om de voornaamste Hoofden van dien wispeltuurigen Landaard op alle wyze, maar inzonderheid door vermaaningen tot vreede, in rust te houden: ook deedt hy door schriftlyke bescheiden François Sfortia met het Hertogdom van Milanen bekleeden, omdat de Vorsten op het zelve magtig drongen; doch op eene voorwaarde, die Sfortia zoo lastig viel, naamenlyk gereed honderdduizend, en in verscheidene tyden nog vyfhonderdduizend Dukaaten te betaalen, dat hy, om zich van deezen last te ontheffen, met anderen aanspande.

Dus stondt het met het uitloopen van 't Jubeljaar, het vyfentwintigste der zestiende eeuwe, 't welk de Opperkerkvoogd, Paus Clemens de Zevende, onaangezien de elende van Europa, echter met groote plechtigheid en tekenen van vreugde, volgens de instelling zyner Voorzaaten, gevierd, en in alle Landen zyner Kerklyke heerschappye verkondigd hadt, opdat een ieder zyne bevelen volbrengen, en de alom beloofde aflaaten verdienen mogt. Maar bespeurende, (4) dat veelen zyner Geloovigen door de geweldige krygsberoerten in hun Godsdienstig voorneemen verhinderd waren, hadt hy tot heil dier zielen, welken de reis niet konden volbrengen, dus aan verscheidene Vorsten en Volkeren zyne weldaaden uit-

(3) Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 454.

(4) Bonanni Numism. Pontif. Tom. I. fol. 186.

1525 uitgedeeld: ja hy hadt Antoni, Hertog van Lotteringe, (1) wegens 't verslaan der Boeren in 't byzonder bedankt, en uit deeze inzigten aan des zelfs Onderdaanen een algemeene kwytscheldinng van zonden verleend. Ter gedachtenisse van het openen en sluiten van dit Jubelfeest vinde ik de volgende penningen gemaakt. 1525

(1) Hist. de Lorraine par Calmet Tom. II. fol. 1176.

L.

F.

F.

P.

I. In het onderste deel van de voorzyde des eersten pennings, die door den Paus met den aanvang van het Jubeljaar (2) gemaakt is, wordt dit opschrift gevonden;

(2) Bonanni Numism. Pontif. Tom. I. fol. 185.

CLEMENS VII. ANNO JVBILÆI.

CLEMENS DE ZEVENDE IN 'T JUBELJAAR.

Boven

1525 Boven deeze letters is de geboorte van onzen Zaligmaaker, naar de befchryving van den 1525
Euangelift Lukas, (1) afgebeeld, hebbende eenen letterzoom, welke naar des zelfs woorden gevolgd, en op de verkondigde vergiffenis van 't Jubelfeeft betrekkelyk fchynt: hier tegen over, op de keerzyde, opent de Paus met den gouden hamer de Heilige deur, om de Beêvaartreizigers hierdoor naar den Hemel te leiden; wandt tot dit einde zietmen S[t]. Pieter in de wolken met de fleutel vaardig, om ftraks ook de deur des Hemels te ontfluiten, en men leeft op het eene en andere deel deeze letterzoomen;

(1) Cap. II.

HODIE SALVS FACTA EST MVNDO,
ET PORTAE COELI APERTÆ SVNT.

HEDEN IS DE WAERELD HET HEIL GEDAAN,
EN DE DEUREN DES HEMELS ZYN GEOPEND.

II. Het borftftuk van deezen Kerkvoogd ftaat, met eene gefchoore kruin en den Pauslyken tabbaard om de fchouderen, op de eerfte helft van den tweeden, binnen deezen letterkring;

CLEMENS VII. PONTIFEX MAXIMUS.

CLEMENS DE ZEVENDE OPPERSTE PRIESTER.

Op de andere helft is de Heilige deur, nevens welke de beelden van S[t]. Pieter en S[t]. Paulus gefteld zyn, gefloten; en om het volk in een goed denkbeeld van deeze plechtigheid te houden, heeftmen deeze fpreuk uit Davids Harpzangen (2) onder de zelve gefteld;

(2) Pfalm. CXVIII. vers. 20.

IVSTI INTRARVNT IN EAM.

DE RECHTVAARDIGEN ZYN TOT DE ZELVE INGEGAAN.

III. De Paus is op de voorzyde van den derden weder afgebeeld, en op de tegenzyde met zyn gevolg, leggende den eerften fteen, om de deur en t'evens het feeft te fluiten; dierhalven vindtmen dit randfchrift op den zelven;

RESERAVIT ET CLAVSIT ANNUM IVBILÆI.

HY HEEFT HET JUBELJAAR GEOPEND EN GESLOOTEN.

IV. De vierde heeft het zelve voorftuk als de tweede, en dewyl dit de zevende of, naar andere rekening, de agtftemaal was dat het Jubelfeeft, federt de Pauslyke inftellingen, gevierd wierdt, zoo vindtmen op het agterftuk, binnen een fierlyken krans, deeze letters;

IVBILAEVM VII. CLVSIT.

HY HEEFT HET ZEVENDE JUBELFEEST GESLOOTEN.

V. Het borftbeeld van den vyfden, in alle deelen overeenftemmende met dat van den derden, heeft my in twyfel gebragt, of deeze penningen niet in laateren tyd gemaakt zyn; omdat Paus Clemens eerft omtrent twee jaaren hiernaa begonnen heeft eenen baard te draagen: de reden van het zelve zal ik dan, en hier dit omfchrift verklaaren;

CLEMENS VII. PONTIFEX MAXIMUS, MDXXV. ANNO II.

CLEMENS DE ZEVENDE OPPERSTE PRIESTER, MDXXV.
IN 'T TWEEDE JAAR ZYNS GEBIEDS.

1525 Op de andere zyde is het wapenschild van 't Edele Huis van Medicis afgebeeld, voerende eertyds (1) op een goud veld zes roode bollen; maar Lodewyk de Elfde, Koning van Vrankryk, uit zonderlinge genegenheid voor Pieter van Medicis, Grootvader van deezen Paus, gaf den zelven, (2) in 't jaar veertienhonderdenvyfenzeftig, vryheid, om het wapen van Vrankryk op dat van Medicis te voeren; uit deeze oorzaake vindtmen sedert alom den hoogsten bol in blaauw veranderd, met drie goude Leliën belaaden, en het schild hier met de Kerklyke sleutelen en de Pauslyke Kroone versierd; zynde wyders omvangen door deeze woorden (3) van den Koninglyken Zangmeester; 1525

(1) Jac. Wil. Imhof Geneal. Illustr. in Italia fol. 101.
(2) Recueil des Roys de France enz. par J. du Tillet pag. 330.
(3) Psalm. VIII. vers. 6.

GLORIA ET HONORE CORONASTI EVM.

GY HEBT HEM MET HEERLYKHEID EN EERE GEKROOND.

Ondertusschen hadt de Keizer schriftlyke volmagt (4) om te handelen gegeeven aan Karel van Lannoy Onderkoning van Napels, Hugo van Moncada 's Keizers Zeevoogd op de Middelandsche Zee, en Jan Lalemand Heer van Bouclans zynen Schatmeester en Geheimschryver in 't Koningryk Arragon. Een gelyk getal hadt 's Konings Moeder, Ryksvoogdes van Vrankryk, hiertoe (5) gemaagtigd, naamenlyk François van Tournon Aardsbisschop van Embrun, Jan van Selve Voorzitter in 't Parlement van Parys, en Philips van Chabot Vryheer van Brion. Deezen handelden verscheidene dagen zonder veel te vorderen, wyl de zaaken van Italië byster verward liepen en veel naadenkens baarden; omdat de Keizer berigt was, dat de Paus, om den Markgraaf van Pescara aan 't snoer te krygen, hem niet alleen de Kroon van Napels, welke, volgens oude besluiten, met die des Keizers niet mogt vereenigd zyn, maar zelf het Opperveldheerschap over de vereenigde benden van de Kerke, den Venetiaanschen Staat, Sfortia, en der Fransen beloofd hadt; ja de bedreevenste Rechtsgeleerden (6) van Italië verzekerden, dat de Paus, door des zelfs veel vermoogende gezag, den Markgraaf hiertoe verheffen en van de krachtigste verbintenisse met den Keizer ontslaan mogt. Des de Markgraaf zich geliet welgevallen in de aanbieding te hebben, begaf zich in gesprek, en, toen hy van alles onderregt was, openbaarde hy het stuk aan den Keizer; welke hierdoor recht kreeg om Sfortia, schuldig aan verraad, van 't Hertogdom van Milanen te ontzetten, gelyk de Markgraaf van Pescara, uit 's Keizers bevel, zich by voorraad van de Hoofdstad (7) verzekerd, en dus alle onderhandelingen afgesneeden hadt, wanneer hy door eene ziekte besprongen, den loop zyner uitmuntende daaden en te gelyk zyns leevens, niet zonder naadenken van vergif, voelde eindigen.

(4) Corps Diplomat. par du Mont Tom. IV. Part. I. fol. 410.
(5) Corps Diplomat. par du Mont Tom. IV. Part. I. fol. 411.
(6) Hist. de l'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 136.
(7) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. pag. 459. & seq.

1526 Tot zynen Opvolger in 't Veldheerschap wierdt de Hertog van Borbon van den Keizer benoemd, en deezen met eene hoope gegeeven, van, zoo François Sfortia, die zieklyk ging, stierf, of om weêrspannigheid uit Milanen verdreeven mogt worden, hem alsdan met dat Hertogdom te zullen bekleeden. Op deeze voorwaarde ontsloeg Borbon den Keizer van de beloften, die hy wegens het huuwelyk van des zelfs Zuster Eleonora verkreegen hadt, en begaf zich onmiddelyk op de reis. Het vertrek van deezen en de vlugt van Hendrik van Albret Koning (8) van Navarre, die zynen bewaarderen ontsloopen was, maakte den handel gemaklyker; omdat de Keizer besefte, hoe omzigtig de Vorsten bewaard worden, dat 'er echter geene uitvindingen ontbreeken om de zelven met list te verlossen: ook kwam 'er by, dat Koning François, ten einde raads, beslooten hadt in de gevangenisse te blyven, en het Ryk aan zynen Zoon den Dolfyn (9) op te draagen, ja schriftlyk verlof gegeeven hadt om den zelven

(8) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 196.
(9) Memoir. de M. du Bellay fol. 124.

1526 ven te kroonen, zulks de Keizer hierom zyne ſtreng wat bot gaf.

Wanneer dus eindelyk het opſtel van 't verdrag voltooid zoude worden, rees 'er weder nieuw verſchil omtrent de overlevering der bedongene Landen, en dewyl de Kancelier Gatinaria voor 's Konings ontſlaaging bezitting wilde neemen, en François dit weigerde te tekenen, bemiddelde de Keizer de oneenigheid in deezer voege, dat de Koning, ter verzekeringe zyner beloften, de twee oudſte zyner Zoonen (1) te pande geeven, en zoolang in Spanje laaten zoude, tot de handel geheel voldaan was. Toen men deezen hinderpaal uit den weg hadt, tekenden de Gemagtigden der twee Vorſten dit aanmerkelyke beding den veertienden van Louwmaand; behelzende in 't algemeen, dat de Keizer en Koning van Vrankryk voortaan oprechte vrienden en verbondenen (2) blyven, de een des anders vrienden voor vrienden, vyanden voor vyanden erkennen, en allen oorlog, geweld en tweedragt in alle hunne Landen zonder bedrog eindigen zouden, om met gemeene magt den Turk aan te grypen, de dwaalingen van Luther uit te rooijen, en de Kriſtenheid in ruſt te brengen.

(1) Proteſtation du Roy François I. Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part I. fol. 412. & ſeq.

(2) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 400. & ſeq.

In 't byzonder zoude de Koning den Keizer afſtand doen van 't Hertogdom Borgonje, het Graafſchap Charlois, de Heerlykheden van Noyers en Chatelchinon, afhangelyk van dat Hertogdom; midsgaders de Burgvoogdy van Ausſone en St. Laurens, behoorende onder 't Graafſchap Borgonje, de Ingezetenen van alle beloften en verbintenisſen aan de Franſche Kroone ontſlaagen hebbende, binnen zes weeken overleveren, om van den Keizer en van des zelfs Manlyke of Vrouwlyke Opvolgeren vry, zonder eenige afhangelykheid, in eeuwigheid bezeten te worden. Des zou de Koning, voor den tienden van Lentemaand, aan den kant van Fontarabië, naar zyn Ryk geleid, en aldaar op beſtemden tyd voor zyne twee Zoonen, of, naar de keuze der Ryksvoogdesſe, voor den Dolfyn en twaalf van de eerſte Heeren des Ryks verwisſeld worden; welke Pandslieden zoolang voor den Koning in Spanje zouden blyven, tot de Keizer van deezen handel geheel voldaan was; byaldien het Hertogdom Borgonje niet binnen zes weeken overgeleverd, en dit verdrag niet binnen vier maanden, behoorelyk bekrachtigd, aan den Keizer gezonden wierdt, dan zou de Koning weder in zyne gevangenis keeren, en blyven in de zelve, tot alle punten volbragt waren. Ook zou de Koning, ten voordeele van den Keizer, afſtaan van alles wat hy konde vorderen op het Koningryk Napels, 't Hertogdom Milanen, de Heerlykheid van Genua, 't Graafſchap Aste, en op de Steden Atrecht, Doornik, Mortanje, St. Amand, Rysſel, Douay, Orchiers, Hesdyn, insgelyks de erkentenis van Oppermagt, die hy op de Graafſchappen Vlaandre en Artois konde eiſchen, en op alle Heerlykheden, hoe die mogten zyn, welken de Keizer toen inderdaad magtig was; ja zelf alle ſchriftlyke blyken, die hem of zyne Voorzaaten van Pauzen of Keizeren verleend waren, door welken hy zich eenig recht konde aanmaatigen, moeten overleveren. Hiertegen zou de Keizer al het recht overgeeven dat hy konde begeeren op de Steden en Burgvoogdyen van Peronne, Mondidier, Roye, op de Graafſchappen van Boulonje, Guines, Ponthieu, op de Steden, Plaatſen en Heerlykheden langs de rivier de Somme, en in 't algemeen op alles 't gene de Koning bezat, en door hem in deezen handel niet afgeſtaan was; uitgezonderd de Graafſchappen van Masconnois en Auxerrois, en de Heerlykheid van Bar op de Seine, van welken nader gewag gemaakt zoude worden. Ter uitvoeringe deezer zaaken zouden deeze twee Vorſten een beſchaadigende en beſchuttende verbintenis onderhouden, om zich tegen hunne vyanden te verweeren, en elkanderen in den nood, met vyfhonderd mannen van wapenen en tienduizend Voetknegten met behoorelyk geſchut, by te ſpringen. Wyders zoude Koning François

1526 çois Vrouwe Eleonora 's Keizers Zuster, Weduwe van Emanuël Koning van Portugaal, trouwen, en met haar, boven eene huuwelyksgaave van tweehonderdduizend Kroonen, ook de Graafschappen van Masconnois en Auxerrois en de Heerlykheid van Bar op de Seine van den Keizer, voor haar en haare manlyke telgen uit dit bedde, ontfangen, onder beding, dat zy van alle andere goederen, zoo van het Huis van Borgonje en Oostenryk als van dat van Arragon en Kastilië, niets meer zoude begeeren, dan wanneer de Keizer en zyn Broeder Ferdinand zonder wettige Naakoomelingen mogten sterven. Insgelyks zou de Dolfyn van Vrankryk aan Maria van Portugaal, Dochter van Emanuël Koning van Portugaal en van Vrouwe Eleonora aanstaande Koningin van Vrankryk, in huuwelyk besteed worden, en de Koning François al zyne vlyt aanwenden, om Hendrik van Albret Koning van Navarre tot den afstand van dat Ryk, ten voordeele des Keizers, te beweegen; en zoo dit niet wilde vlotten, dan zou de Koning hem geenen onderstand verschaffen. Van gelyke zou de Koning den Hertog van Gelder tragten te beweegen, dat de zelve en de voornaamste Steden van Gelderland en Zutfeen, mids de Hertog geduurende des zelfs leeven in de geruste bezitting bleef, binnen een jaar genoegzaame zekerheid aan den Keizer geeven zouden, dat naa den dood van dien Hertog het gemelde Land van Gelder en Zutfeen, met alles dat 'er aan en onder behoorde, in 't vermoogen van den Keizer zoude koomen, die hem dan weder schriftlyk zoude belooven in al dien tyd ongemoeid te zullen laaten; en zoo de voornoemde Hertog by des zelfs overlyden kinderen agterliet, die naar hunne waardigheid en staat op zyne kosten ten huuwelyk te zullen besteeden: doch zoo de Koning den Hertog noch de Steden dier Gewesten niet tot 's Keizers begeerte konde brengen, dan zoude hy de zelven op geene wyze tegen den Keizer moogen helpen, en verbonden zyn om, naa den dood van den Hertog, den Keizer tot het verkrygen deezer Landstreeken, met driehonderd mannen van wapenen en vierduizend Voetknegten te ondersteunen. Ook vermogt de Koning geene hulp te geeven aan Hertog Ulrik van Wirtenberg, noch aan Robert van der Mark of des zelfs Kinderen, in gevalle deezen 's Keizers voorstellen weigerden te ontfangen. Wanneer de Keizer naar Italië wilde trekken om dat Land in rust te brengen, en om zich te doen kroonen, dan zou de Koning hem niet alleen voor zes maanden zyne krygsbenden te Land, maar ook des zelfs wel uitgeruste Vloot, scheepsvolk en onderhoud leenen, welke, van 's Keizers Krygsknegten bezet, naa drie maanden weder geleverd zoude worden. Dewyl de Keizer in het verbond met den Koning van Engeland, voor omtrent vier jaaren tegen Vrankryk gemaakt, zich verbonden hadt jaarlyks honderddrieëndertigduizenddriehonderdenvyf Schilden met Zonnen te betaalen, om Koning Hendrik de somme te vergoeden, die hy en zyne Zuster gewoon waren uit Vrankryk te trekken, en dat van de zelve nog niets betaald was, heeft Koning François thans op zich genoomen den Koning van Engeland van deeze schuld te voldoen. De twee Vorsten zouden ook den Paus verzoeken van eene Kruisvaart tegen de Ongeloovigen en Ketters te bewerken, en, zoo ter Zee als te Land, al hunne magt hiertoe aanwenden, ja, als 't noodig was, zelven in persoon mede trekken. Hierenboven zou de Hertog van Borbon in al zyne goederen, 't zy beweegelyke 't zy onbeweegelyke, hersteld, en alle schaade, door zyne vlugt veroorzaakt, en de verloopene inkoomsten hem vergoed worden; ook zoude hy zyne Landen door Stedehouders of Gemagtigden konnen bestieren, en de vrugten van de zelven, zoo lang hy zoude leeven, genieten, zonder dat de Koning noch zyne Opvolgers, noch Mevrouwe de Ryksvoogdes hem over zyne Erflanden vermogten te ontrusten. Deeze regel 1526

zoude

1526 zoude ook gevolgd worden omtrent allen, welken met hem uit het Ryk geweeken waren, en de krygsgevangenen, inzonderheid Philibert van Chalon Prins van Oranje zonder losgeld in vryheid, en de gemelde Philibert niet alleen in zyn Prinsdom van Oranje gesteld; maar t'evens van verscheidene andere eischen voldaan worden. Door een ander lid wierdt den Staaten van Kastilië en eenige anderen van 't Spaansche Ryk, die hunne schaade, by den laatsten oorlog geleeden, tot driehonderdduizend Dukaaten begroot hadden, vergoeding beloofd. Door een ander wierdt Margarita van Oostenryk, Landvoogdesse der Nederlanden, die in deezen handel geholpen en haaren Raadsheer Niklaas Perenot hiertoe over gezonden hadt, in eens vyfentwintigduizend ponden Tournois toegezeid voor alle schaade, die zy omtrent het Graafschap van Borgonje en andere haarer bezittingen geleeden hadt. De overige leden waren ten voordeele van byzondere Gunstelingen van den Keizer, als voor Germana van Foix Weduwe des 1526 Konings van Arragon, Philips van Croy Markgraaf van Aarschot, Hendrik Graaf van Nassou, Adolf van Borgonje Heer van Bevere en Zeevoogd, Willem van Vergy, Jacob van Luksemburg Heer van Fienes Landvoogd van Vlaandre, Adriaan van Croy Heer van Reux, François van Melun Graaf van Espinoy, en eenige anderen. Dit alles zou de Koning naa zyne ontslaaging, in de eerste Stad zyns Ryks daar hy zyn verblyf hieldt, moeten bekrachtigen, en nevens den Keizer de meeste Magten van Europa, alsze begeerden, hierin ontfangen, midsgaders in alle hunne Ryken en Landen deezen Vreede doen afkondigen.

Zoodaanig was de vermaarde handel van Madrid, die naauwlyks zyn weerga hadt: en dewyl dit groote werk door de gunst des Almagtigen gewrogt was, heeftmen in Nederland het zelve door de twee volgende rekenpenningen in de gedachtenisse der Naakoomelingen bewaard.

Sc.

B.

I. Vermids al deeze leden heiliglyk bezwooren wierden, en dat God zulken met zwaare straffen dreigt, die zynen naam ydelyk gebruiken, zoo zietmen de tafels van Mozes, op welken dit gebod, onder de tien van den Almagtigen op den Berg Sinaï ingesteld, geschreeven was, hier op de voorzyde van den eersten, tusschen de Keizerlyke en Koninglyke Kroon, ter bekrachtiginge des Verbonds afgebeeld, met de hand Gods boven de zelven, die als uit den Hemel dit schynt te bevestigen: op de keerzyde is de boodschap van den Engel aan de Herderen, toen de volmaakste Vreedevorst gebooren wierdt, afgeschetst, en beide randen zyn met deeze dichtregeltjes belaaden;

DIEV PAR SA GRACE VEVLLE SA MAIN ESTANDRE,
A FIN QUE PAIX SE PEVLT PAR TOVT RESPANDRE.

GOD WIL DOOR ZYNE GENADE ZYNE HAND UITSTREKKEN, OPDAT ZICH DE VREEDE ALOM MAG VERBREIDEN.

II. De tweede vertoont op de eerste helft twee armen, die uit de wolken steeken, met twee gescheidene shoeren in de handen, tusschen welken de Geest des Vreedes, die heilig is, als uit den Hemel nederdaalt, om de zelven door huuwelyk als anders aan een te hegten; dierhalven heeftmen dit randschrift hierop toegepast;

DV CIEL VIENT AMOVR ET CONCORDE.

VAN DEN HEMEL KOOMT DE LIEFDE EN DE EENDRAGT.

Op de andere helft is de Liefde afgebeeld, welke twee booze draaken, Keizer Karel en Koning François, door haare konst bevreedigd, en rondom leestmen;

A TOVRIOVRS EN SERA MEMOIRE, 1526.

IN EEUWIGHEID ZAL 'ER GEHEUGEN VAN ZYN, 1526.

De Keizer, meenende alles naar zynen wensch verrigt te hebben, en op 's Konings beloften te konnen vertrouwen, vondt zich in 't vervolg magtig bedroogen; mids François de voornaamste punten (1) van deezen handel, twee of drie uuren voor het tekenen, wederroepen hadt; wandt hy hieldt zich verzekerd, dat de (2) Geestlyken, overweegende de noodzaaklykheid van zyn doen, hem van deeze zonde en 't breeken van zynen eed weder ontheffen zouden. Den naasten dag naa 't sluiten van 't verbond verscheen de Onderkoning Lannoy in 's Konings vertrek, den zelven aanzeggende, dat hy als Gemagtigde van den Keizer kwam om hem met Vrouwe Eleonora, Weduwe des Konings van Portugaal, te ondertrouwen. Koning François, schoon de Vorstin naauwlyks vier of vyf mylen van daar was, bewilligde echter in deeze plechtige verbintenis. Naadat de Koning kort hiernaa zyne Bruid gezien hadt, wierdt hy, den eenentwintigsten (3) dier maand, van den Keizer buiten Madrid geleid, en verzogt om rondborstig te belyden, of hy besloten hadt zyne beloften te volbrengen, hem als Edelman bezweerende, van hem, hoe hy zich desweege gevoelde, echter zyne vryheid te zullen geeven. De Koning antwoordde, dat hy altyd 's Keizers Vriend en Broeder (4) wilde blyven, en volbrengen 't gene vast gesteld was, neemende een Kruis, dat omtrent die plaats stondt, tot getuige zyner woorden: des de Keizer hierop voegde, dat hy 't dan geloofde, en, byaldien de Koning anders deedt dan alom te zullen verbreiden, dat de zelve niet als een eerlyk man gehandeld hadt.

(1) Protestation du Roy François I. Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 412.

(2) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 200.

(3) Daniel Hist. de France Tom. V. pag. 201.

(4) Hist. de Charles V. par Ant. de Vera pag. 132. & 133.

Hierop scheidenze van elkanderen met krachtige betuigingen van onderlinge vriendschap; de Onderkoning Lannoy en Alarcon geleidden den Koning, met eene sterke wagt van Ruiteren en Voetknegten, naar de Grenzen des Ryks omtrent Fontarabië, werwaart de Maarschalk van Montmorenci, die, naa 't sluiten van den handel, te post naar Vrankryk, om de vereischte zaaken te bestellen, gereisd was, ook met de twee Zoonen des Konings, verzeld van eenige benden, naderde. Lautrec, in dit gezelschap zynde, bragt de twee Prinsen, den tienden (5) van Lentemaand, op den oever van den stroom Andaya, die

(5) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 202.

1526 die Spanje en Vrankryk van een ſcheidt: in 't midden van den zelven lag een onbevolkt ſchip ten anker, op het welke de verwisſeling moeſt geſchieden. De Koning François, verzeld van den Onderkoning Lannoy, van Alarcon en agt gewapende mannen, naderde met de eene ſchuit, terwyl Lautrec met de twee Prinſen, en een gelyk getal van gewapenden, van den anderen kant aankwam. De twee ſchuiten waren naauwlyks aan 't ſchip vaſt gemaakt, of de Dolfyn, omtrent agt jaaren oud, en de Hertog van Orleans wierden op het zelve verruild voor den Koning, die byna geenen tyd hadt om zyne Kinderen te omhelzen, zich haaſtende om den oever te winnen, daar hy te paerd ſteeg, en in 't korte naar Bajonne rende, wordende van zyne Moeder de Ryksvoogdesſe, en van het ganſche Hof met onbeſchryflyke vreugde ontfangen.

Weinig tyds naa zyne aankomſt volgde een Gezant van den Onderkoning Lannoy, die hem uit den naam des Keizers de bekragtiging van den Madridſchen handel afvorderde; de Koning gaf hierop ten antwoord, dat zulks niet alleen zyn Perſoon, maar ook in 't algemeen zyn geheelen Staat, en in 't byzonder zyne Onderdaanen van het Hertogdom Borgonje betrof, dierhalven kon hy de begeerte des Keizers niet volbrengen, voor dat hy de Staaten zyns Ryks (1) vergaderd hadt, beloovende de zelve zonder uitſtel byeen te roepen, en hun goedvinden den Keizer te doen weeten.

(1) Memoir. de M. du Bellay fol. 125.

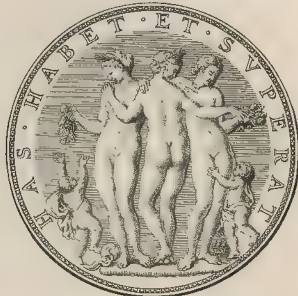
De Onderkoning, begrypende waar dit toeven heen liep, vervolgde zynen weg met de twee Prinſen naar Madrid, en gaf ſtraks kennis van deeze verrigtinge aan zynen Heer den Keizer. Dees, van den Paus de ontheffing van Maagſchap verkreegen hebbende, om met zyne volle Nigt Iſabella van Portugaal te moogen trouwen, die hem, nevens eene huuwelyksgaave (2) van negenhonderdduizend Dukaaten, beloofd was, begaf zich naar Sivilje om deeze Prinſes op te wagten. Welke (3) met eenen Vorſtlyken ſtoet van Portugeezen tot op de Grenzen des Ryks, daar 't aan Kastilië paalt, gekoomen zynde, wierdt 'er van den Aardsbisſchop van Toledo, de Hertogen van Calabrië en van Bejar, beſtuuwd van veele Spaanſche Edellieden, afgehaald. Dertig of veertig ſchreeden van de Landſcheidinge was de Vorſtin uit haare rosbaar en op eene witte tel geklommen, wordende, toen de meeſte Portugeezen hun afſcheid met den handkus genoomen hadden, door de Prinſen Lodewyk en (4) Ferdinand, haare Broeders, die den toom van 't paerd vaſt hielden, ter beſtemder plaatſe geleid; daar 's Keizers Gemagtigden haar met de handkusſinge verwelkoomden, en de Hertog van Calabrië haar dus aanſprak, *Mevrouw, ik bidde uwe Hoogheid naar 't voorwerp te luiſteren, dat ons, door de orde des Keizers onzen Oppervorſt, verplicht hier te verſchynen*; ſtraks beval hy den Geheimſchryver 's Keizers volmagt te leezen. Als dit gedaan was zei de Hertog, *het zal uwe Hoogheid nu behaagen my te gebieden naar haar welgevallen.* De Vorſtin zweeg, en haar Broeder Prins Lodewyk keerde zich met deeze woorden naar den Hertog, *Ik ſtelle Mevrouw de Keizerin als Bruid van den Keizer uit den naam des Konings van Portugaal, mynen Heer en Broeder, in uwe handen*, en week ter zyde. Hierop nam de Hertog van Calabrië den toom van de telle, en zeide, *ik ontfange uwe Majeſteit in 's Keizers naam.* Wyders, de hoflykheden geëindigd en de zaaken tot de reis geſchikt zynde, vertrok dit gezelſchap van Spanjaarden en eenige Portugeeſche Heeren en Jufferen met de Vorſtinne naar Sivilje, daar de voornaamſte Adel des Lands vergaderd was, en de (5) Stedelingen zeven praalboogen, met ſierlyk beeldwerk en hoogdraavende ſpreuken, ter eere des Keizers en der Keizerinne opgeregt hadden, langs welken haare Majeſteiten, gevolgd van de magtigſten des Ryks, den elfden van Lentemaand, met ongemeene blydſchap, onder 't gejuig 1526

(2) La Vida del Emper. Carlos V. por Pr. de Sandoval Part. I. fol. 730.
(3) Hiſt. de Charles V. par Ant. de Vera pag. 139.
(4) La Vida del Emper. Carlos V. por Pr. de Sandoval Part. I. fol. 730.
(5) La Vida del Emper. Carlos V por Pr. de Sandoval Part. I. fol. 731.

1526 juig der verheugde volkeren, als in zeegepraal binnen geleid wierden. Nog dien zelven avond is eindelyk de huuwelyksknoop van den Keizer, die reeds vyfmaalen te vergeefs, aan drie Prinsessen van Vrankryk en twee van Engeland, verloofd was, in tegenwoordigheid van den Pauslyken Gezant den Kardinaal Salviati, en meeste Grooten, tot algemeen genoegen dier Landzaaten, met Isabella van Portugaal plechtiglyk geleid geworden. Vermids deeze Vorstin voor eene der schoonste Vrouwen van de Waereld gehouden wierdt, zyn tot haare gedachtenis, en tot bewys deezer vereeniginge, de twee volgende pronkpenningen gemaakt. 1526

♀

M.

♄

M.

(1) Hist. Geneal. de la Maison de France par Sainte Marthe Tom. II. fol. 873.

I. Isabella was, den vierden van Wynmaand (1) des jaars vyftienhonderdendrie, te Lissebon uit Maria, Dochter van Ferdinand Koning van Spanje, dus Zuster van 's Keizers Moeder, tweede Egtgenoote van Emanuel Koning van Portugaal, gebooren; en wordt op de voorzyde van den eersten sierlyk opgetooid, met dit omschrift, gevonden;

DIVA ISABELLA AVGVSTA CAROLI V. VXOR.

DE VERGOODE ISABELLA, VORSTLYKE GEMAALIN VAN KAREL DEN VYFDEN.

(2) Beschryv. der Heidensche Goden pag. 45. & Les Hierogl. de Pierius fol. 793.

Op de keerzyde zietmen de drie Bevalligheden, Aglaja, Thalia (2) en Euphrosyna, zy hebben haare naamen van vrolyke geestigheid, zinnelyke jeugdigheid, en vriendlyke vermaaklykheid. Zy worden naakt en met de handen door elkanderen gestrengeld verbeeld, staande de eene met den rug naar ons toe, en de twee anderen van vooren; omdat de vriendlykheden van alle zyden ongeveinsd, en aan elkanderen verknogt moeten zyn; ook draagenze roozen, mirten en eikebladen in de handen, om de schoonheid, liefde en geduurzaamheid te betekenen; en dewyl geen mindere bekoorlykheden in de Keizerinne gevonden wierden, staan deeze letters in den rand;

HAS HABET ET SVPERAT.

ZY HEEFT EN OVERTREFT DEEZEN.

II. Het

1526 II. Het hoofd van den Keizer, met den laurierkrans ten teken der verschverkreege overwinning versierd, staat op het eerste deel van den tweeden, met deezen letterzoom; 1526

IMPERATOR CAESAR CAROLVS V. AVGUSTUS.
DE GEBIEDER KEIZER KAREL DE VYFDE, DE VERMEERDERAAR.

Op het andere deel is het hoofd der Keizerinne in de zelve gestalte als op den voorgaanden, doch in kleineren ommetrek, binnen den kring deezer letteren afgebeeld;

DIVA ISABELLA CAROLI V. VXOR.
DE VERGOODE ISABELLA GEMAALIN VAN KAREL DEN VYFDEN.

Vier of vyf dagen (1) naa 't voltrekken des huuwelyks, en dat het Spaansche Hof nog in weelden en geneugten zwom, kreeg de Keizer tyding van 't overlyden zyner Zuster Isabella. Deeze Vorstin, nevens haaren Gemaal Kristiern Koning van Deenmarke uit hun Ryk verdreeven, was naar Nederland gevlugt, en te Zwynaarde, een Landhuis niet verre van Gend, eenigen tyd ziek geweest, als zy, den negentienden (2) van Louwmaand deezes jaars zesentwintig, den laatsten adem uitblies; volgens de getuigenis van haaren Gemaal in 't gevoelen van de Hervormden, gelyk hy zelve in eenen zeer aanmerkelyken brief aan Luther schreef, gestorven. Hoe het zy, deeze Koningin wierdt met groote deftigheid in de Abtdy van St. Pieter (3) by Gend begraaven, en om haare deugden met eenen Lykzang van Meester Kornelis Schepperius vereerd.

's Keizers vreugden verkeerden hierdoor in droefheid, eerlang vermeerderd door de slinksche gangen en looze onderneemingen der Italiaansche Vorsten; wandt de Paus, Venetiaanen, Hertog van Milanen en de Florentynen, afkeerig van 's Keizers heerschappye en voorstellingen van Vreede, wilden hunne vryheid en te gelyk Sfortia in des zelfs erflyken Staat, door kracht van wapenen, beschermen, en slooten tot dit einde, den tweeëntwintigsten (4) van Bloeimaand, met den Koning van Vrankryk, voor zich en hunne Opvolgeren, een verbond, dat, mids de Kerkvoogd aan 't hoofd stondt, en tot de vryheid van Italië strekte, Heilig genaamd wierdt. Om deezen fraaijen tytel glimp te geeven, zoudenze ook den Keizer en des zelfs Broeder Ferdinand in het zelve ontfangen; doch den eersten niet dan op deeze voorwaarde, van de twee Zoonen des Franschen Konings, die hem tot Pandslieden gegeeven waren, voor eene redenlyke somme losgeld weder te ontslaan; en François Sfortia in 't Hertogdom van Milanen, zoowel als andere Vorsten in de geruste bezittinge huns Gebieds, te laaten; midsgaders in Italië onder welke voorwendsels, 't zy om zich te doen kroonen of anders, niet te verschynen, dan met zoo een gevolg als de Paus, de Hertog van Milanen, en Heerschappy van Venetië tot veiligheid des Lands en waardigheid der Keizerlyke Majesteit zouden denken te behooren; hierenboven den Koning van Engeland de sommen, welke de Keizer den zelven door verscheidene handelingen schuldig was, te betaalen.

Dit weigerende zoudenze den Keizer den oorlog verklaaren, en saamen een Leger van dertigduizend Voetknegten, vyfentwintighonderd mannen van wapenen, en drieduizend ligte Ruiters met behoorlyk geschut te Velde, en eene Vloot tot een bepaald getal van Schepen en Galeyen in Zee brengen, met beloften, dat ieder zyne geregelde penningen zoolang zoude voldoen, tot men de rustverstoorders van Italië verjaagd hadt. Met dit oogmerk zou de Koning van Vrankryk de gemeene vyanden, aan de grenzen zyns Ryks paalende, ter Zee en te Land bestooken, en den Hertog van Mila-

(1) La Vida del Emp. Charlos V. por Pr. de Sandoual Part. I. fol. 735.

(2) Menckenii Script. Germ. Rer. Tom. II. fol. 652.

(3) Die warachtige Geschied. enz. van Keizer Karel den V. pag. O. versa.

(4) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 451.

1526 lanen nooit moogen ontrusten, mids de zelve, ter vergoedinge van 's Konings eisch, een zeker jaargeld zoude opbrengen, onder beding, dat deeze somme niet boven vyftigduizend goude Schilden mogt begroot, en aan Sfortia eene Prinses van Vrankryk, naar de verkiezing van den Paus, ten huuwelyk gegeeven zoude worden. Verder zou de Koning uit al zyn vermoogen de Zwitsers tot de bescherming van Milanen, gelykze hem eertyds beloofd hadden, zoeken te beweegen, het Graafschap Aste, een oud erfdeel zyns Stams, voor zynen tweeden Zoon den Hertog van Orleans, de Heerlykheid van Genua voor zich verkrygen, en geenen handel met den Keizer beginnen, dan op de voorschreevene punten.

Wanneer de verbondenen dit alles door de wapenen verkreegen, en de vyanden uit Italië verdreeven hadden, dan zoudenze Napels aantasten, en het zelve overweldigd hebbende, aan den Paus laaten, op deeze voorwaarde, dat al die in het zelve Ryk gesteld wierdt den Koning van Vrankryk, wegens des zelfs recht op die Kroon, jaarlyks niet minder dan vyfenzeventigduizend goude Schilden met zonnen betaalen zoude. Ook warenze verplicht het geslacht van Medicis te Florenze in zyne voorrechten en vryheden te handhaaven, en zouden den Koning van Engeland, die de Verbondenen tot deeze vereeniging aangedreeven hadt, tot Beschermer verklaaren, en den zelven tot vergelding voor zich, of zynen natuurlyken Zoon en Naazaaten, een Hertogdom of Prinsdom, ten minste met dertigduizend Dukaaten inkoomen, in 't Ryk van Napels toeleggen; insgelyks een ander heerlyk goed met tienduizend Dukaaten inkoomen, zou den Kardinaal Wolsey, dienze veele verplichting hadden, gegeeven worden. 1526

Dit besluit wierdt tot de naaste maand bedekt gehouden, en de Italiaanen streelden zich reeds met de hoope van den goeden uitslag, steunende niet alleen op den voorgang van den Paus, maar wel inzonderheid op het beleid van Andries Gritti Hertog van Venetië, welke uitmuntend in konst van heerschen, met zooveele wysheid, geduurende deeze beroerte, aan 't hoofd van den Venetiaanschen Raad gezeten hadt, datmen, onder andere eeretekens, ook deeze twee fraaije penningen van hem gemaakt vindt.

F.

I.

I. Rondom het sierlyke borstbeeld, dat met de Hertoglyke muts gedekt op de eerste helft gevonden wordt, staat dees letterzoom;

AN-

1526 ANDREAS GRITTIS VENETorum PRINCeps; ANno [ætatis] LXXXII. 1526

ANDRIES GRITTI VORST DER VENETIAANEN, IN HET LXXXII JAAR [ZYNS LEEVENS].

Op de andere helft is de Fortuin afgebeeld, met de overvloedshoorn in de flinker en het fcheepsroer in de regterhand, ftaande op eenen kloot, om welken eene driekoppige flang geflingerd is. Dat hierdoor in 't algemeen ruimte van goederen, het beftier van ons leeven en de onftandvaftigheid van ons geluk verftaan worden, is buiten twyfel; maar of de fchrandere Italiaanen door de flang, en de drie Vorften, de Paus, Sfortia en Gritti, door zooveel hoofden betekend zyn, die door hun verbond den losfen kloot huns geluks onbeweegelyk zoeken te houden, zoude ik niet zoo zeker durven ftellen als dat het omfchrift deeze zin heeft;

DEI OPTimi MAXimi OPE.

DOOR DE HULP VAN DEN BESTEN EN GROOTSTEN GOD.

II. De tweede draagt het zelve afbeeldfel, doch van vooren gekeerd, met dit klein verfchil in den letterkring;

ANDReas GRITTVS VENETorum PRINCeps.

ANDRIES GRITTI VORST DER VENETIAANEN.

Staande deeze zaaken verfcheenen de Afgevaardigden der Borgonfche Staaten (1) te Cognac voor den Koning van Vrankryk, beweerende, datze niet fchuldig waren hem in den beloofden afftand te gehoorzaamen, wyl die ftreedt tegen den eed by zyne krooning gedaan; dierhalven beriepenze zich op de Algemeene Staaten des Ryks, en befloten, byaldien de Koning hen aan eenen vyand van Vrankryk wilde overleveren, van zich zelven te befchermen. De Onderkoning Lannoy, met den Hertog van Trajeta, Alarcon, en Hugo van Moncada, Gelaftigden van den Keizer, hier tegenwoordig zynde, ziende dat 'er meê gefpeeld wierdt, keerde zich naar den Koning, (2) zeggende, dat zyne Majefteit, niettegenftaande het weigeren der Borgonjeren, echter aan 't gegeeve woord gebonden, en deswege verplicht was weder in de gevangenis te keeren, wyl de Keizer den zelven niet dan op dusdaanige voorwaarde ontflaagen hadt, en dat het voorbeeld van den Koning Jan, die om de tegenftribbelingen van des zelfs Onderdaanen zich weder naar Engeland begeeven hadt, hem hiertoe vermaande.

(1) Mezeray Hift. de France Tom. II. fol. 952.

(2) Daniël Hift. de France Tom. V. pag. 207.

De Koning, zich hiervan beft doenlyk ontfchuldigende, betuigde zyne genegenheid om den Keizer naar zyn vermoogen te voldoen, boodt hem, in de plaats van 't Hertogdom Borgonje, twee Milioenen gouds voor het vrylaaten zyner Zoonen, en, mids dit geen gehoor vondt, deedt hy weinige dagen laater het zoogenaamde Heilige Verbond der Italiaanfche Vorften afkondigen, des de Gezanten des Keizers geheel misnoegd hun affcheid namen, en de Prins van Oranje, reeds genaderd tot op de grenzen van Borgonje om voor den Keizer, die hem tot Landvoogd (3) aangefteld hadt, bezitting te neemen, veilig dacht terugge te keeren: te meer, wyl de Koning kort hiernaa zich met den Koning van Engeland verbondt om geenen vreede met den Keizer te maaken, 't en zy dees de (4) Pandslieden weder gaf, en de agterftallen aan Koning

(3) Memoir. de M. du Bellay fol. 126.

(4) R. Thoyras Hift. d'Anglet. Tom. V. pag. 214.

1526 ning Hendrik betaalde; hierenboven veel volks in de wapenen bragt om zyne Bondgenooten te helpen, onder welken de Hertog van Milanen in groot gevaar was; wandt de Markgraaf van Guaſt en Antoni van Leiva, die het gebied over 't Keizerlyke Leger naa den dood des Markgraaven van Peſcara voerden, hadden François Sfortia zoo ſterk op 't Kaſteel van Milanen geprangd, dat hy het zelve by mangel van voorraad den Hertog van Borbon, die even uit Spanje gekoomen was, overgaf, naar Como, en voorts om de zekerheid naar Lodi vertrok.

De Paus en zyne Verbondenen, ondertusſchen overweegende van hoeveel gevolgs deeze overwinning voor den Keizer zoude zyn, hadden Guido Rangone Bevelhebber over het Heir van den Kerklyken Staat, en den Hertog van Urbyn, met de Venetiaanſche benden naar Milanen gezonden; doch te laat, wyl 't Kaſteel reeds overgegeeven was, en zy voor die Hoofdſtad niet veel bedreeven, tot leedweezen van den Kerkvoogd, wiens verdriet nog verzwaarde door de nederlaag der Florentynen, welken de Keizerſen uit Siena meenden (1) te verdryven, en zelven zoo dapper afgeſlaagen wierden, datze al hunne goederen, voorraad en zeventien ſtukken geſchuts agter lieten. Maar dit ongeval poogden de Verbondenen den Keizerſen te betaalen door het beſtooken van het Napelſche Ryk, en, terwyl dees togt geregeld wierdt, door het winnen van Cremona, dat zwak van veſtinge en ſlegts van duizend Duitſen en ruim vyfhonderd Spanjaarden, onder het gezag van Koenraad van Glurinen, bezet was. 1526

(1) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. 17.

Ter uitvoeringe van dit beſluit wierdt Malateſta Balioni, met agtduizend knegten en eene meenigte geſchuts, derwaart gezonden, en de Stad den zevenden van Oegſtmaand beſlooten. Hoe hevig de Belegeraars de muuren en veſten beſtormden, echter verweerden de Belegerden zich verſcheidene dagen zoo dapper, dat de Hertog van Urbyn eerlang noodzaaklyk vondt met nieuwen onderſtand te naderen. Dees, uit den yver der Stedelingen beſeffende de Stad niet door 't geweld te konnen dwingen, ſtelde ſchop en ſpaa te werk om de muuren te ondergraaven, en bragt met groote koſten, moeite en 't ſpillen van volk dit werk zooverre, dat de Stedelingen, die aan alles gebrek hadden, in beding traden, en den drieëntwinſten een verdrag troffen van de Stad en 't geſchut over te geeven en onverhinderd uit te trekken, byaldien 'er binnen zekeren tyd geen ontzet kwam. Op deeze wyze zyn de Verbondenen meeſter van die Stad geworden, in welke geduurende de belegering de volgende noodmunt, (2) ter betaalinge der Krygsknegten, gemaakt is.

(2) Luckii Sylloge Numism. Elegant. fol. 59.

L.

De afgebrooke woorden, die ſlegts op de eene zyde deezer agtkantige noodmunte gevonden worden, toonen 't jaar en de plaats wanneer en waar 's Keizers volk belegerd was;

CAESAREIS CREMONÆ OBSESSIS, 1526.

DE KEIZERSEN TE CREMONA BELEGERD ZYNDE, 1526.

Geduurende deeze belegering hadden de Verbondenen Savona overweldigd, en met hunne Scheepsmagt onder Andries Doria, verſterkt door de Franſche

1526 ſche Vloot onder het Oppergezag van Pieter Navarra, Genua (1) te water zoo naauw beſlooten, dat 'er niets uit of in konde, ja men hieldt zich verzekerd, datze hun oogmerk zouden bereikt hebben, byaldien men de Stad ook aan de Landzyde hadt aangetaſt; maar de Krygsknegten toen voor Cremona en door andere bezigheden verhinderd zynde, deeden de Vloot, naa dat den Stedelingen grooten roof ontjaagd was, het aangevange beleg ſtaaken.

(1) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. 17.

Schoon deeze bedryven de geleede ſchaade der Bondgenooten eenigzins vergoedden, echter bleef 'er geweldige zorg, inzonderheid voor den Paus; wandt de Keizer, uit zonderlinge Godsdienſtigheid door Hugo van Moncada gezogt hebbende zich met den Kerkvoogd te verzoenen, hadt den zelven ſtugger gemaakt, en greetiger tot den kryg; waardoor die van 't Huis (2) Colonna, welken met den Keizer heulden, dermaate in gramſchap ontſtaken, datze hunnen aanhang zoo binnen als buiten Rome byeen trokken, en, door de Gibellinen geholpen, vyf of zesduizend mannen op de been bragten. Moncada, hiervan berigt, beſloot, wyl de Paus niet volgens de plicht van des zelfs waardigheid den Keizerlyken Gezant bejegend hadt, van het Kerkhoofd als een ander menſch te handelen; tot dit einde voegde hy zich met drieduizend Spanjaarden by den Kardinaal Colonna en des zelfs benden, ſtappende ſaamen met zooveel yvers naar Rome, datze zonder hinder by den nacht binnen raakten, en bragten alle Inwooners, voornaamenlyk den Paus, zooveel ontſteltenis aan, dat hy zich op den raad zyner vrienden onmiddelyk op 't Kaſteel verſtak; doch toen de Colonnaas de Kerk van S^t. (3) Pieter en 't Pauslyke Paleis beroofd hadden, verzogt de Kerkvoogd, zich niet zeker en buiten ſtaat van verweeringe ziende, den Keizerlyken Gezant tot onderhandeling, en gaf zyne twee Neeven tot Gyzelaars. 1526

(2) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. 17. & Hiſt. de L'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 148.

(3) Hiſt. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houſſaje pag. 39.

Moncada, voor den Paus koomende en zich verontſchuldigd hebbende, wiſt het gevaar van des zelfs perſoon en de onvermydelyke plondering der Stad zoo waarſchynlyk voor te ſtellen, dat hy den Kerkvoogd een afzonderlyk beſtand voor vier maanden (4) met den Keizer deedt tekenen, onder beloften dat de Colonneezen en Napolitaanen ſtraks de Stad zouden ruimen. Vermids de Paus zyne Bondgenooten ook in deezen handel begreepen hadt, viel hem niet moeijelyk zich van deezen zytret te verontſchuldigen, als zynde wegens zyne waardigheid een Algemeen Vader der Kriſtenen, des ook van den Keizer, en de volgende gedenkpenning ſchynt my uit deeze oorzaak gemaakt te zyn.

(4) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. 17.

L.

Het borſtbeeld van den Paus wordt met eene geſchoore kruin en langen baard op het eerſte deel, binnen deezen letterkring, gevonden;

CLEMens VII. PONTifex MAXimus.

CLEMENS DE ZEVENDE OPPERSTE PRIESTER.

Dewyl 'er geene uitzondering van perſoonen in deeze wapenſchorſinge gemaakt, en de

1526 Paus dus alle Kriſten-Vorſten even na was, ſtaat de Hiſtori van Joſeph; wanneer dees zich aan al zyne Broederen bekend maakte, op het andere deel, met dit byſchrift uit het Boek (1) der Scheppinge; 1526

(1) Genesis XLV. vers. 4.

EGO SVM IOSEPH FRATER VESTER.

IK BEN JOSEPH UWLIEDER BROEDER.

Het ſtrekte den Kerkvoogd in dit geval grootlyks tot verſchooning, dat de Franſche hulpbenden laater, en in minder getal dan men verwagtte, naderden; wandt de Zwitſers begeerden de verloopene ſchulden, die de Koning hen beloofd hadt, vooraf voldaan te hebben. Dit ſammelen bragt den Paus niet alleen in kwaad vermoeden, maar ook omdat de Koning zich aan den kant der Pireneën niet repte, noch aan de zyde van Nederland, daar de voornaamſte deelen buiten zorgen van den kryg en in heuglyke ruſt bleeven, terwyl die van Utrecht en Groeninge door inwendigen twiſt verteerden, en Kristiërn de verdreeven Koning van Deenmarke de Zeevaart wakker ontſtelde. Wandt dees, wrokkende over 't verlies zyns Ryks, gaf eenige Hoplieden ter Zee, zoo van Amſterdam als elders, vryheid van op zyne vyanden te rooven. Deezen voeren in dit (2) jaar met drie wel uitgeruſte ſchepen van Zirkzee, met eenige anderen uit Vlaandre, en deeden den Ooſterlingen, dieze op 't water vonden, groote ſchaade, en ontnamen den zelven verſcheidene ſchepen en koopmanſchappen, van welken ſommigen te Goereé in Holland binnen gebragt en verkogt wierden; doch deeze baatzugtigen zyn eindelyk door die van Hamburg overwonnen en aldaar tot loon hunner Zeerooverye gerecht.

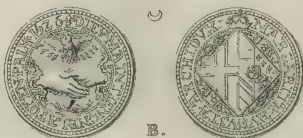
(2) Reygersberg. Chron. van Zeel. door Boxhorn. II. deel pag. 415.

Of nu deeze onderneeming met oogluikinge of medewerkinge der Landvoogdesſe verrigt wierdt, blykt zoo zeker niet als datze in deeze dagen zich wakker bevlytigde, om de Nederlandſche Kerk in ruſt te houden; wandt naadatze het plakkaat des voorgaanden jaars (3) vernieuwd, den veertienden van Lentemaand afgekondigd, en door het zelve de Geeſtlyken weder vermaand en aangetoond hadt, hoe veele aanſtootlykheden, door hun eigë gedrag in de Kerk gekoomen waren, ſloegze, geſtyfd door 's Keizers Raad, over om de Leere van Luther, en hieruit ontſtaane tweeſpalt der Landzaaten, te beteugelen door een tweede plakkaat, dat te Mechele den zeventienden (4) van Hooimaand getekend en op den naam des Keizers verbreid wierdt, verbiedende den Ingezetenen by Ongeleerden ter Predikinge te gaan, over Verbondstekens, zoo van de Mis, Biegt als anderen, over de heilige Moeder Maria, of heilige Mannen of Vrouwen en der zelver beelden in vergaderingen te ſpreeken, alsmede over de magt zoo der Kerkvergaderingen, als van den Paus, Bisſchoppen en diergelyke Geeſtlyken, over 't bidden voor de dooden, het onderhouden der vaſtendagen, en andere inſtellingen der heilige Kerke te handelen. Hierenboven wierdt behalven de boeken van Luther, Pomeranus, Karelſtad, Melanchton, Oecolampadius, Juſtus Jonas en hunner aanhangeren, ook de Euangeliën, Zendbrieven, Prophetiën en alles dat uit de heilige Schrift in 't Duitſch, Vlaamſch of Walſch met kanttekeningen en uitleggingen volgens de Leere van Luther bekend was, bevoolen in zekere plaats te brengen om verbrand te worden, en die dit gebod niet gehoorzaamde zoude gebannen worden, op verbeurte van lyf en goed. Dus wierdt 'er gehandeld, om de Gemeente door eendragtigheid van Geloof in vreedzaamen wandel te houden, en op dien voet gemaklyker te beſtieren, 't welke den

(3) Brand Hiſt. der Reform. I. deel pag. 99.

(4) Brand Hiſt. der Reform. I. deel. pag. 99. en 100.

1526 den Keizer zoude behaagen, en van de Landvoogdesse zoo hartig begeerd wierdt, dat zy haaren wensch op deezen rekenpenning uitdrukte. 1526

De saamgevoegde handen; die op de voorzyde boven eene Margarita' bloem, moogelyk ten teken van eendragt en liefde in 't Geloof, zyn afgeschetst, wandt de Heilige Geest daalt op de zelven neder, worden door deeze woorden beslooten;

DIEV MAINTIENGNE LA FOY EN PAIX: 1526.

GOD HANDHAAVE HET GELOOF IN VREEDE. 1526.

De keerzyde draagt het meergemelde ruitwapen der Landvoogdesse, dat Savoije in het eene deel en Oostenryk en Borgonje in het andere voert, omvangen door deezen haaren naam en tytel;

MARGARITA AVGVSTA ARCHIDVX.

DE VORSTLYKE MARGARITA AARDSHERTOGIN.

Terwyl de Nederlanden dus van den verderflyken oorlog bevryd bleeven, waren de Turken met groote verbolgenheid in Hungarië gevallen; wandt Soliman, de vyandlykheid tusschen de Kristen Vorsten en vadsigheid en tweespald der (1) Hungaaren overwoogen hebbende, dacht de tyd gunstig te zyn, om den jongen Koning Lodewyk, ongeoeffend in den wapenhandel, en gewoon meer door smeeken dan Vorstlyke magt te regeeren, ligtlyk te overwinnen; te meer, wyl hy vermoedde, dat des zelfs Maagen en Buuren, de Keizer en de Aardshertog Ferdinand, in groote verwarringen bedraaid lagen, en de Koning van Poole nog aan 't oude bestand verbonden was, dierhalven het welvaaren van Lodewyk niet zoo hoog zouden waardeeren, om daarom het harnas aan te schieten. Met deeze en diergelyke overweegingen hadt Soliman zich al in 't voorgaande jaar tot den kryg vervaardigd, om met een talryk Heir naar Hungarie te trekken, en bragt den Koning Lodewyk, die zwak van verstand en van geen goeden raad ondersteund was; door dit gerugt in de uitterste verlegenheid.

(1) Jovii Hist. Lib. XXIII. & J. Dubravii Hist. Bohemica fol. 270.

Naa een weinig beraads, terwyl hy door zyne Gezanten de Vorsten en Steden alom tot bystand verzogt, en niets van belang verwierf, riep hy de Staaten zyns Gebieds op eenen Ryksdag byeen, en hen het naakende gevaar voor oogen gesteld hebbende, begon zich ieder te wapenen; ook hadt de Paus in deezen nood hen vryheid verleend van de schatten der Kerken aan te tasten om 'er geld van te munten, voor het welke de Hungaaren eenige Vendels Duitsche en Boheemsche knegten wierven. Maar de Geestlyken Leenmannen van de Hungarische Kroone bragten naauwlyks de helft op van 't volk en geld, tot het welke zy verplicht waren; de Edellieden, den wapenhandel vergeeten hebbende, en door verwaandheid beheerscht zynde, roemden met eenen kleinen hoop volks de groote meenigte der Ongeloovigen te zullen vernielen, ja, de buitenlandsche hulp niet noodig te hebben, men zoude slegts een groot getal (2) vendels in 't veld

(2) J. Dubravii

bren-

1526 brengen, omdat de Turken de sterkte van 't Leger der Kristenen naar de zelven schatten, en op deeze wyze op de vlugt dryven. 't Zy nu ter betaalinge der besoldigde knegten, 't zy om het vast vertrouwen der aanstaande overwinninge, ik vinde, onder de voorbereidselen des oorlogs, ook deezen penning van Koning Lodewyk gemaakt. 1526

Hist. Bohemica fol. 271.

De.

Lodewyk was Zoon van Koning Ladislaus en van Anna Dochter van Gaston van Foix; gebooren den eersten van Hooimaand in 't jaar vyftienhonderdenzes, tien jaaren laater met de Ordere van 't Guldevlies beschonken, van welke de keten rondom zyn borstbeeld gesteld is, dat hier op de voorzyde met den Laurierkrans om het hoofd gevonden wordt, moogelyk ten teken van de toekoomende overwinning, wyl ik geene andere oorzaak kan opspeuren. In het midden der rugzyde zietmen de twee gekroonde wapenschilden van deezen Koning en van zyne Gemaalinne, en onder de zelven de eerste letters hunner naamen Ludovicus en Maria, een weinig laager zyn nog twee letters, die de plaats aanwyzen daar dees penning naar de gedachten van sommigen gemaakt is, Keres Banya. Betreffende het wapen van deezen Koning, het zelve voert in het eerste en vierde deel voor het Koningryk Hungarie agt balken beurdling van zilver en rood; in het tweede en derde deel voor 't Koningryk Boheme een rood veld met eenen zilveren Leeuw met eene goude Kroone, en over alles heen voor 't Hertogdom Silesie een goud veld met eenen zwarten gekroonden Arend. Rondom deezen zyn nog zeven Landschappen door zooveel wapens afgebeeld, 1. het Patriarchlyke Kruis voor Hungarië, 2. een geschaakeerd veld van zilver en rood voor Croatië, 3. een Arend voor Silesië, 4. een Os voor Lusatië, 5. een blaauw veld met eenen geschaakeerden Arend voor Moravië, 6. een goud veld met eenen arm in 't rood gekleed met eene blanke Sabel in de vuist voor Slavonië, 7. een blaauw veld met drie goude gekroonde Luipaardshoofden voor Dalmatië; zynde de een en de andere rand omzoomd door deeze tytels;

LVDOVICVS DEI GRAtiA HVNGARIaE, BOhEMIaE EtC. REX, DVX LVCENburgii, SiLESIAe, MARchio MORAVIaE ET LVSACIaE. 1525.

LODEWYK DOOR GODS GENADE KONING VAN HUNGARIË, BOHEME ENZ. HERTOG VAN LUKSEMBURG, VAN SILESIË, MARKGRAAF VAN MORAVIË EN VAN LUSACIE. 1525.

Onder het verzaamelen der Krygsbenden, bleek de hoogmoed der onbezonnene Hungaaren, wyl 'er naauwlyks een gevonden wierdt, die niet om stryd pogte van agt of tien Turken op de punt zyns geweers te zullen neemen, ja men dronk elkanderen den ondergang der Turken al schersende met volle bekers toe. Middelerwylen bleef 'er groote zorg aan wien het Veldheerschap des Heirs te konnen vertrouwen, en schoonmen Jan van Zapoli, Weiwood van Zevenbergen, den bekwaamsten achtte, echter wisten 't zyne Tegendingers ten Hove zoo te besteeken, dat het gebied aan Paulus Tomorus en

1526 aan Georg, Broeder van den gemelden Weiwood, wierdt opgedraagen: dierhalven ontboodenze den eersten, die voorheen den oorlog gevolgd, en zich sedert tot een Geestlyk leeven gewend hadt, uit zyn Klooster, verhieven hem tot Aardsbisschop (1) van Colocz, en stelden hem nevens den anderen, die nooit vyand onder de oogen zag, tot Hoofd des Heirs; ook dwongenze, met bedreigingen van t'huis te zullen blyven, den Koning Lodewyk tot den togt, tegen het begrip der Staatkundigsten, die hem buiten 't gevaar wilden houden, des de Koning zich verplicht vondt zyne benden naar Mohaz te volgen, daar hy omtrent vyfentwintigduizend mannen byeen zag, om meer dan agtmaal grooter getal van Turken het hoofd te bieden.

(1) J. Dubravii Hist. Bohemica fol. 271.

Hier luttel dagen vertoefd, en van de ruiterye der vyanden veel geleeden hebbende, verstondenze, dat het lighaam van 't Turksche Leger aan den kant van Belgrado over den Donau en Zauw getrokken was, en op hen afkwam; straks steldenze zich in slagorde, en wilden tot de koomst des Weiwoods van Zevenbergen, die met eenen wakkeren hoop volks in aantogt was, niet verbeiden, noch den Turk in het overtrekken van den Drauw stuiten, dat met eene handvol volks kon geschieden, maar hem aldaar afwagten. Tot dit einde koppeldenze alle rytuigen (2) met ketenen aan elkanderen, en maakten zich dus eenen wagenburg, agter welken zy hun grof geschut planteden. Wanneer den Koning de stormhoed opgezet wierdt, bestierf hy in het aangezigt, en toen zyn Keukenmeester hem vroeg (3) *waar zyne Majesteit dien avond zoude eeten*, gaf hy ten antwoord *dat weet God.* In deeze verlegenheid beschikten de Hungaaren hem een wakkeren hoop van uitgeleezene Ruiteren tot zyne lyfwagt, en voorts, het teken van den aanval gegeeven hebbende, vloogenze met groote stoutheid op de Turken aan; doch naauwlyks hadt de stryd met schrikkelyk woeden en yslyk moorden anderhalf uur gehold, of de Hungaaren wierden, door 't overtreffende vermoogen hunner vyanden, terugge gedreeven, en hun Leger, naa 't omkoomen der twee Veldheeren, dermaate verslaagen, dat de Turken in deeze wanorde tot binnen den wagenburg drongen, daar 's Konings lyfwagt met hen in 't gevegt raakte, en dus verzuimde op zyne Majesteit te passen, die in dit gevaar de vlugt koos, en met zyn paerd, niet verre van den Donau, in eene sloot of modderpoel versmoordde, alwaar zyn lighaam eerst naa verscheidene dagen, door zynen Wapendraager, die hem hadt zien (4) nederstorten, op bevel zyner Gemaalinne, gevonden en te Stoelweissenburg met Koninglyke eere begraaven wierdt. Het geheugen van 's Konings dood, met het smertlyke verlies van deezen roekeloozen stryd, wordt op de drie volgende gedenkpenningen bewaard. 1526

(2) Jovii Hist. Lib. XXIII.

(3) Dubravii Hist. Bohemica fol. 272.

(4) Jovii Elog. Vivor. Illustr. fol. 276.

M.

I. Op de voorzyde van den eersten ziet men het fierlyke borstbeeld des Konings, van welken als iet zonderlings gemeld wordt, dat hy ter waereld koomende nog geen huid hadt, in het tweede jaar zyns ouderdoms gekroond, in het tiende zynen Vader in 't Gebied gevolgd, in het vyftiende getrouwd, in 't agtiende grys geworden, en in 't twintigste omhals geraakt was; dierhalven is 'er by misslag in 't getal zyns ouderdoms hier tien jaaren te veel gesteld; wandt men leest in het om- en opschrift aldus;

1526 1526

LVDOVICus VNGAriæ EtC. REX, CONTRA TVRCAs PVGNANDO OCCVBVIT 1526. aETATIS SVE 30.

LODEWYK KONING VAN HUNGARIË ENZ. IS STRYDENDE TEGEN DE TURKEN GESNEUVELD 1526. ZYNS OUDERDOMS 30.

Rondom het borftftuk zyner Gemalinne, dat op de keerzyde zeldzaam opgetooid gefteld is, vindtmen deezen op het verliezen van haaren Gemaal betrekkelyken letterzoom;

MARIA REGINA EtC. QVOS DEVS CONIVNXIT HOMO NON SEPERET.

MARIA KONINGIN ENZ. DIE GOD SAAMEN GEVOEGD HEEFT SCHEIDE DE MENSCH NIET.

M.

M.

II. Andermaal koomt ons het afbeeldfel van deezen Koning, nevens dat zyner Gemaalinne Maria van Ooftenryk, Zufter van Keizer Karel den Vyfden, op het eerfte deel van den tweeden voor, en dewyl dees penning weinige jaaren laater, dus naadat de hierop afgefchetfte Vorftin Landvoogdes der Nederlanden geworden was, gemaakt is, zoo leeftmen onder hunne borftbeelden dit volgende;

LVDOvici VNGARiæ, BOHEmiæQVE REGIS ET MARIÆ REGINÆ, DVLCISSimæ COnIVGIS, AC PRO CaESare IN FLANdria [Gubernatricis.]

[BEELDNISSEN] VAN LODEWYK KONING VAN HUNGARIË EN BOHEME, EN VAN DE KONINGINNE MARIA, ZYNE ZEER BEMINDE GEMAALINNE, LANDVOOGDESSE VOOR DEN KEIZER IN VLAANDRE.

On-

1526 Onder den reeds gemelden veldslag, die op het andere deel verbeeld is, vindtmen dit bysschrift; 1526

LVDOvicus HVNGAriæ BOEMiæ ZC. REX, ANnVm AGENS XX, IN TVRCAS APVD MOHAZ, CVM PARVA SVORVM MANV PVGNAnS, HONESTE OBYT MDXXVI.

LODEWYK KONING VAN HUNGARIË, BOHEME ENZ. IS, HET TWINTIGSTE JAAR ZYNS LEEVENS BEREIKENDE, TEGEN DE TURKEN BY MOHAZ MET EENEN KLEINEN HOOP DER ZYNEN VEGTENDE, EERLYK GESTORVEN, MDXXVI.

III. Op de eerste helft van den derden, die ik alleenlyk zal verklaaren, omdat de andere helft gelyk is aan den voorgaanden, wordt de Koningin alleen gevonden, staande onder een gewelf, dat aan de regterzyde met het wapen van Hungarië, aan de slinker met dat van Boheme versierd is; en onder haar zyn deeze woorden gesteld;

MARIAE HVNGARiæ BOHEMiaEQVE REGINÆ, IAM PRO CAESARE CAROLo V. IN FLANDRIS EFFIGIES.

AFBEELDSEL VAN MARIA KONINGIN VAN HUNGARIË EN BOHEME, THANS VOOR KEIZER KAREL DEN VYFDEN [LANDVOOGDES] IN VLAANDRE.

De beklaagelyke uitkoomst van dit rampzalige treffen, den negenentwintigsten van Oegstmaand voorgevallen, wierdt van eenigen, niet t'onrecht, aan de groote verwaandheid der onbezonnene Hungaaren toe geschreeven, begeerende niet op de hulpbenden van Zevenbergen, Croatië, Boheme, Moravië, Silesië, en andere met hen verbondene volkeren te wagten; des ook sommigen, die 't beloop der dingen rypelyk overwoogen, den uitgang van deezen Veldtogt reeds voorspeld hadden; ja François Perenius, (1) Bisschop van Waradyn, hadt openlyk gezeid, voorheen hebben onze Voorouders het sneuvelen van elfduizend bloedgetuigen, wier jaargetyde in de Kerke gehouden wordt, ingesteld te vieren; maar nu vermoede ik zal dees Monnik, ziende op Tomorus, geen minder getal van Hungaaren heiligen: en zeker 't bleef hier niet by, wyl de meenigte der verslaagenen toen op meer dan twintigduizend mannen begroot wierdt. Zulks Soliman, den ontydigen dood des jongen Konings beklaagd hebbende, zich met veel reden over de dwaasheid der Hungaaren (2) verwonderde, die zich al te vermetel met eenen geringen hoop volks tegen zyne overtreffende Heirkracht in 't gevegt gewaagd hadden, en dus meest allen vernield waren.

(1) Dubravii Hist. Bohemica fol. 272.

(2) Hist. & Guerra de' Turchi di Fr. Sansovino Tom. I. pag. 241. versa.

Dit hadt niet alleen den gemeenen Krygsknegt, maar ook de Grootsten des Ryks, en de aanzienlykste Legerhoofden getroffen; de Veldheer Tomorus (3) zelf was in den aanvang van den stryd gedood, zyn hoofd van den romp gescheiden, op eene spiets gestooken, door 't Leger in zeegepraal omgevoerd, en eindelyk voor de tent des Sultans te pronk gesteld. Anderen hadden weder een ander einde, en al de Edellieden en Mannen van groot vermoogen waren door 't zwaard, vuur of in den stroom omgekoomen of in de modder versmoord. Onder deezen, wel-

(3) Rer. Hungar. Hist. Gasp. Ens pag. 187.

1526 welken op het Slagveld het leeven lieten, en, om hunne uitmuntende eigenschappen en grooten naam, van ieder betreurd wierden, vinde ik Stephanus Schlick, die uit het Edele Huis der Graaven van Schlick gesprooten, aan 't hoofd van eene der aanzienlykste benden gesteld, en dus vegtende gesneuveld was. Tot altydduurenden lof van deezen Krygsheld, en ter geheugenisse van dit geval, zyn de twee volgende gedenkpenningen gemaakt geworden. 1526

B.

M.

(1) Notit. S. R. Imp. Procer. J. W. Imhof fol. 380.

I. Dees was Zoon (1) van Caspar, welke Naamgenoot was van den beroemden Caspar Schlik zynen Oom, de eer van Duitsland, en Kancelier van drie agter elkanderen volgende Keizeren. Rondom zyn borstbeeld, dat op het eerste, en rondom zyn prachtige wapen, dat op het andere deel gevonden wordt, leestmen deeze letterzoomen;

DOMINVS STEPHANVS SLICK COMES DE PASSAVN ETC.
ANNO DOMINI MDXXVI, AETATIS SVAE XXXX.
PRO PATRIA PVGNANDO CONTRA TVRCAM OPPETIIT.

*DE HEER STEPHANUS SCHLIK GRAAF VAN PASSAUW ENZ.
IN HET JAAR DES HEEREN MDXXVI. ZYNS OUDERDOMS XXXX.
IS VOOR 'T VADERLAND STRYDENDE TEGEN DEN TURK
GESTORVEN.*

II. De tweede, eene penningplaat, draagt het zelve borststuk, doch naar de andere zyde gekeerd, hebbende, zoo in het vlak als in den rand, dit op- en omschrift;

STEFANUS SCHLICK,
HVNC PIETAS REGISQVE FAVOR ATQVE INCLITA
VIRTVS.

*ZYNE VROOMHEID, 'S KONINGS GUNST EN ZYNE UITMUNTENDE
DAPPERHEID HEBBEN DEEZEN [DUS VERRE VERHEVEN.]*

Soliman, zoo volkoome overwinning behaald en grooten buit verkreegen hebbende, rukte met zyn Heir voort naar Buda, dat van de Duitsen ook Offen ge-

1526 geheeten wordt, en bragt, door 't overweldigen deezer Zetelstad, die van 't grootste deel haarer Inwooneren verlaaten was, de verdeelde Kristenheid in geweldig dugten. Maar, 't zy de Turk rust zogt, of zyne vyanden niet verder wilde tergen, hy beperkte deezen togt te Buda, van waar hy, behalven eene oneindige meenigte menschen door de zynen van alom gevangen, drie konstige (1) Standbeelden, welken de beroemde Koning Matys Corvinus aldaar gesteld hadt, met zich naar Constantinopole sleepte, en ten teken zyner Zegepraal deedt opregten; laatende Hungarië, door oneindige bloedige merken, in bittere droefheid en naare rouwe verzonken. In deeze algemeene elende, die men beter bedenken dan beschryven kan, nam de Koningin Maria haare toevlugt by haaren Broeder Ferdinand, welke in deeze maand weder met de Stenden des Ryks te Spiers, op aandryven van den Keizer, vergaderd was. Wandt dees hadt in Lentemaand uit Sivilië (2) geschreeven, van voorneemen te zyn naar Italië te reizen om zich te doen kroonen, en zich met den Paus over eene Kerkvergadering te beraaden; dierhalven, niet op de vergadering konnende zyn, beval hy den Stenden niets te onderneemen tegen de wetten, plechtigheden en 't oude gebruik der Kerke, maar zich te gedraagen naar 't gebod van Worms. Het grootste deel der Steden betuigden geneegen te zyn den Keizer te gehoorzaamen, doch de verwydering, en de zaaken van den Godsdienst, zeidenze, waren te verre gekoomen om naar 's Keizers begeerte, dan in gevaar van een algemeen oproer, te konnen uitvoeren.

(1) Attioni de Rè dell' Ungaria di C. Spontane fol. 72.

(2) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 148.

Weinige dagen hiernaa (3) klaagdenze, dat de Ingezetenen alom door de Bedelmonniken te veel wierden uitgemergeld, alzoo deezen, toenze nog weinig en arm waren, vryheden van de Vorsten gekreegen hadden, dieze in getal en rykdom magtig geworden, en gemaklyker dan anderen leevende, niet behoorden te genieten, wyl de eerste oorzaak ontbrak. Ook waren zooveele Vierdagen, aan welken de Gemeente op zwaare straffen verbonden was, den Staat geheel nadeelig, omdat de noodzaaklyke bezigheden hierdoor verliepen, en de leeggangers ligtlyk tot groote boosheden vervielen. Hierenboven begeerdenze, dat het verschil der spyzen afgeschaft, en aan ieder vryheid vergund zoude worden om den Godsdienst, tot den tyd eener vrye Kerkvergaderinge, onverhinderd te pleegen. De Geestlyken oordeelden uit de ontstaane vyandlykheid tusschen den Paus en den Keizer raadzaam, den handel over den Godsdienst tot beter gelegenheid uit te stellen, en by voorraad de hevigste gemoederen in slaap te wiegen; tot dit einde besloot de Aardshertog Ferdinand, met den Keurvorst van Trier en eenige anderen, den Vreede in Duitsland te handhaaven tot het beleggen eener Kerkvergaderinge, en, opdat de zelve binnen 't jaar mogt geschieden, zoudenze den Keizer door een Gezantschap hiertoe verzoeken, en ondertusschen het Wormsche gebod naar hun gewisfen onderhouden. 1526

(3) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 149.

Staande deezen handel, waren Jan Keurvorst van Saksen en Philips Landgraaf van Hessen, welken zich reeds met verscheidene Vorsten en Steden (4) ter onderlinge bescherminge verbonden hadden, met de (5) Gezanten van Straatsburg, Neurenberg en Augsburg, die de Euangelische Leere voorstonden, in gesprek getreeden, om met de zelven een afzonderlyk verbond op te regten, by het welke zy, zoo iemand van hen om 't Geloof in gevaar mogt raaken, elkanderen beloofden te beschermen; ook zoumen die van Frankfort en van Olms tot het zelve zoeken te beweegen. Schoon deeze verbintenis thans, by mangel van volmagt der Afgevaardigden, niet voortging, echter kreeg het wezen der Hervormde Geloofsgenooten sedert meer aanziens, zoo door de wakkerheid der Vorsten, als het pryslyke gedrag van de Gezanten der Steden; onder welken Jacob Sturm,

(4) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 455.

(5) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 150.

1526 Gelastigde van Straatsburg, boven anderen geroemd wierdt, welke in de gewigtigste zaaken zyns Vaderlands en der Kerke gebruikt, wegens deugd en verstand voor 't sieraad (1) van den Duitschen Adel geacht, en dit jaar, om 't wel uitvoeren van zynen last, nog met deezen gedenkpenning vereerd wierdt. 1526

(1) Les Eloges des Homm. Scavans par Teissier Tom. I. pag. 71.

k

M.

Hy was Zoon van Martyn Sturm en van Otilia Schotta, welke hem in het negentigste (2) jaar der vyftiende eeuwe ter waereld bragt; 't gene overeenstemt met het randschrift, dat hier op de voorzyde, rondom zyn borstbeeld, gevonden wordt;

(2) Melch Adami Vitæ Jurisconsult. Germ. pag. 91.

IACOBVS STVRM ANNO ÆTAtis SVaE XXXVI.

JAKOB STURM IN 'T JAAR ZYNS OUDERDOMS XXXVI.

Rondom het zeegeteken, dat op de keerzyde uit verscheidene wapenen saamen gesteld is, leestmen deezen op de gevallen van dien tyd betrekkelyken letterzoom;

VICTRIX FORTVNaE PACIENTIA, MDXXVI.

LYDZAAMHEID IS DE OVERWINSTER VAN 'T GEVAL, MDXXVI.

Naa 't eindigen van den Spierschen Ryksdag, op welken, volgens verzoek van Lodewyk Koning van Hungarië, beslooten was om den zelven hulpe tegen den Turk te verschaffen, kreegmen tyding van het ongelukkig treffen by Mohaz, en van den beklaagelyken stand van Hungarië; dierhalven wierdt te Eslingen, daar 't Ryksbestier toen zat, eene (3) vergadering gehouden, op welke in Wintermaand, door de voornaamste Vorsten en Stenden, beslooten wierdt, om ten spoedigste, schoon de Turken reeds vertrokken waren, de beloofde hulp echter te zenden, en dit stuk nader op eenen anderen Ryksdag te Regensburg, tegens het midden van Lentemaand des volgenden jaars vastgesteld, te regelen. En, dewyl dit gevaar de Oostenrykscbe, Beijersche en Saksische Landen het meeste dreigde, wierdt met die Vorsten wel van verweeringe hunner Staaten en onderlinge hulpe, maar niets van den Godsdienst beslooten. Des Luther en zyne Naavolgers onophoudelyk in 't verbreiden hunner Leere voortgingen; wandt terwyl Philips Melanchthon (4) tot het oprechten eener Hoogeschoole te Neurenberg was, hadt Luther zich bezig gehouden in 't verklaaren der Propheetische Schriften van Jonas, Habakuk, en eenige (5) der Psalmen, die hy aan Maria Weduwe des Konings van Hungarië, welke de Leer van 't Euangeli toegedaan scheen, opdroeg.

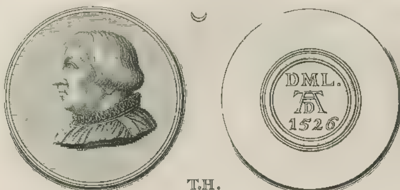
Hierenboven betoonde hy ongemeenen yver in 't bestryden van die genen, welken het vieren van 't Heilige Avondmaal anders verstonden dan naar de letter, en beklaagde zich hier omtrent

(3) Hist. der Reform. door L. Seckendorf I. deel fol. 357.

(4) Het leeven van Ph. Melanchthon door van de Corput pag. 57.

(5) Hist. der Reform. door L. Seckendorf I. deel fol. 360. & 361.

1526 trent over de vreemde ſtellingen van Kaſper Schwenkfeld en Valentyn Krautwald; doch verheugde zich aan den anderen kant, dat de vermaarde Raadsheer van Neurenberg, Bilibald Birkheimer, zyne zaak met de penne tegen Oecolampadius verweerd hadt. Birkheimer, ongemeene achting voor Luther draagende, en een gemeenzaam Vriend van Albert Durer zynde, heeft, zoo ik meene, te weege gebragt, dat de volgende penningen dit jaar te Neurenburg ter eere van den grooten Leeraar, meeſt door de hand van dien uitmuntenden Schilder, gemaakt zyn. 1526

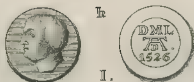
T.H.

M.

T.H.

I.

I.

Het ſchynt de groote geneegenheid, welke de zoozeer geachte Schilder Albert Durer voor het Hoofd der Kerkhervormeren en des zelfs Leere droeg, gelyk ik verder meen te toonen, oorzaak gegeeven heeft, dat hy drie deezer penningen in de waereld gebragt en met zyn merk beſtempeld heeft; wandt behalven het afbeeldſel van Luther, dat op allen gevonden wordt, zietmen ook de eerſte letters van des zelfs naam, het gewoone merk des Maakers, en 't jaargetal, in 't welke zy in 't licht gegeeven zyn, in deezer voegen;

 DOCTOR

DOCTOR MARTINUS LUTHERUS.
ALBERTUS DURERUS 1526.

DE LEERAAR MARTYN LUTHER.
ALBERT DURER 1526.

Geduurende het verblyf van Melanchton tot het opregten eener nieuwe Schoole te Neurenberg, en dat dees Leeraar met geen minderen yver dan Birkheimer het gevoelen van Luther omtrent 's Heeren Avondmaal voorstondt, geviel 't dat Birkheimer en Melanchton (1) dikwylen byeen kwamen, en op verscheidene gastmaalen verscheenen, op welken ook de vermaarde Schilder Albert Durer gemeenlyk tegenwoordig was, die om zyne groote konst niet alleen, maar te gelyk om zyn verstand en zyne geleerdheid, van ieder geroemd wierdt, en van welken Melanchthon gewoonlyk pleeg te zeggen, dat des zelfs uitmuntende Schilderkonst de minste dier gaaven was, over welken de menschen zich van Durer moesten verwonderen. Dees dan hadt verscheidene redenvoeringen met Birkheimer over het toen zweevende verschil van 't Avondmaal des Heeren, in welken Durer, van eenen wakkeren en gaauwen geest zynde, zich vry hevig tegen Birkheimer kantte, en des zelfs bewyzen, even of hy tot deezen woordenstryd aldaar verscheenen was, met zooveel vaardigheid en drangreden ontzenuwde, dat zyn Tegendinger, wat oploopende van aard zynde, in deeze woorden uitberstte, men kan die dingen niet schilderen, maar, antwoorde (2) Durer, de zaaken die gy by brengt konnen noch met zekerheid gezeid, noch in 't gemoed des menschen begreepen worden.

(1) Het leeven van Ph. Melanchton door van de Corput pag. 58.

(2) Het leeven van Ph. Melanchton door van de Corput pag. 59.

De drangreden en bewyzen, welken Durer ter wederlegginge gebruikte, gaven Melanchton aanleiding tot nader bedenken en overweegen van de plaatsen der Oudvaderen, door Oecolampadius ter versterkinge van des zelfs gevoelen bygebragt, en deeden hem sedert tot andere gedachten overhellen. De blyken van Durers doorkneed verstand, en de wonderen van zyn penseel en graafyzer, door welken hy al zyne Landsgenooten van dien tyd overtrof, geeven my gelegenheid om, by het melden van zynen naam, de metaale gedenkstukken van deezen man, als zooveel tekens van eere, hier in te lassen.

♄

M.

♄

M.

I. De gemelde Birkheimer, wiens (3) penning ik in vroegeren tyd vertoond heb, is op de

(3) I. deel fol. 315.

1526 de eerste, eene penningplaat, uitgebeeld, en nevens hem zyn vriend Albert Durer in zoodaanigen stand, of dees het wezen van Birkheimer afschilderde; en in den rand staat; 1526

HABITUS BILIBALDI BIRKEYMERI ET ALBERTI DVRERI.

DE WEZENS VAN BILIBALD BIRKHEIMER EN VAN ALBERT DURER.

II. De tweede draagt alleenlyk op de voorzyde het borststuk van Albert Durer, die in het jaar veertienhonderdenzeventig te Neurenburg (1) gebooren, en van veele Grooten, inzonderheid van Keizer Maximiliaan, by uitheemendheid bemind was, zooverre, dat de Keizer, uit achtinge voor deezen Konstenaar, ten dienste van al de Schilders een wapen met een blaauw Veld en drie zilvere Schilden verleende, dat heden nog alom gevoerd wordt: rondom zyn afbeeldsel vindtmen deezen letterzoom;

(1) Schilderboek van Karel van Mander pag. 131. enz.

IMAGO ALBERTI DVRERI, AETATIS SVAE LVI.

DE BEELDNIS VAN ALBERT DURER, ZYNS OUDERDOMS LVI.

Zyn fierlyke Stamwapen, dat op de keerzyde gezien wordt; is binnen deezen letterkring besloten;

INCLITA VIRTVS, MDXXVII.

ZEER VERMAARDE DEUGD, MDXXVII.

HISTORI
DER
NEDERLANDSCHE
VORSTEN:
DES TWEEDEN DEELS
VIERDE BOEK.

1526

Onder 't beloop der reeds verhaalde gevallen was de Keizer eenige maanden te Sivilje verbleeven, daar Germana van Foix, Weduw van Koning Ferdinand, en laaſtmaal van den Markgraaf van Brandenburg, aan haaren derden Gemaal (1) Ferdinand van Arragon, Hertog van Calabrië, trouwde. De Keizer, dit feeſt geëindigd ziende, en begeerig zynde naar Granada te trekken, hadt de Portugeeſche Edellieden, welken de Vorſtin derwaart geleid hadden, ryklyk beſchonken, inzonderheid den Markgraaf van Villareal, dien hy veertigduizend (2) Schilden gaf in tweeduizend ſtukken gouds, ieder twintig Schilden waardig, zeer fraaije penningen, die de Keizer tot dit einde hadt doen munten, draagende op de eene zyde de afbeeldſels hunner Majeſteiten, en op de andere de Keizerlyke en Koninglyke Wapenſchilden. Deeze zaaken verrigt hebbende begaf zich de Keizer, verzeld van de Keizerinne en veele hunner Hovelingen, naar Granada, wordende alom met eerbied en tekenen van vreugde ontfangen.

(1) La Vida del Emp. Carlos V. por Pr. de Sandoval Part. I. fol. 741.

(2) Vita dell' Imp. Carlo V. dal S. Alf. Ulloa pag. 75.

Wanneer zyne Majeſteit deezen Landaard door verſche beloften tot gehoorzaamheid verbonden, en zyne nieuwsgierigheid in 't beſchouwen van de begraafplaatſe der Koningen van Spanje, door zynen Moederlyken Grootvader Ferdinand met groote koſten geſtigt, voldaan hadt, is hy, door 't gedrag van den Paus, in zwaare zorg vervallen; wyl de Kerkvoogd niet alleen den Koning van Vrankryk van den eed en der gedaane beloften ontheven, maar het viermaandige beſtand, met den Keizer en de Colonneezen opgeregt, ſtraks naa 't voldingen weder verbrooken hadt. Wandt zoodra de Keizerlyke en Colonneeſche benden uit (3) Rome vertrokken waren, en de Paus zich door de aankoomſt zyner eige krygsmagt verſterkt, en van zyne benaauwdheid ontheven zag, ſloeg hy de Colonneezen met den Kerklyken Ban en Bliksem, de zelven niet alleen als Ketters en Scheurmaakers met al hunnen aanhang uitwerpende, maar zelf allen die hen helpen of in hunne Landen huisveſten zouden; ja hy taſtte de goederen en bezittingen (4) van dat Geſlacht, naadat hy den Kardinaal Colonna van des zelfs Waardigheid verſtooken hadt, vyandlyk aan, riep den Graaf van Vaudemont, als Erfgenaam van het Huis van Anjou, uit Vrankryk om de

1526

(3) Hiſt. du Concil. de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houſſaje pag. 39. & La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XVII.

(4) P. Jovii Hiſt. Lib. XXIV.

1526 de Kroon (1) van Napels te aanvaarden.

(1) Hist. di Napoli da Gr. Rosso. pag. 5.

Colonna, zonder zich over de Pauslyke bestraffing te ontstellen, beriep zich op de Kerkvergadering, toonende niet alleen het onrecht en de niettigheid van 't vonnis, maar zelf de groove gebreken (2) van het Kerkhoofd, en hierdoor den beklaagelyken staat der Kerke, welke hoognoodig hadt in het hoofd en in de leden verbeterd te worden; tot dit einde daagde hy den Paus op de Kerkvergadering, die de Keizer te Spier zoude beleggen. Zoodaanig een verklaarschrift wierdt, van de vrienden der Colonneezen, by den nacht aan de deuren der voornaamste (3) Kerken van Rome geplakt, en de afschriften door gansch Italië verspreid: al 't welke den Paus grootlyks bekommerde, niet zoozeer uit vreeze voor de verandering der Pauslyke Achtbaarheid, en vermindering van de voordeelen des Roomschen Hofs, als uit eige belang, omdat Paus Leo, toen hy deezen Clemens tot Kardinaal maakte, zich van valsche bewyzen bediend hadt, om aan te toonen, dat 'er zekere trouwbeloften van Juliaan van Medicis aan de Moeder van Clemens gegeeven waren; en dewyl dit stuk reeds openbaar was, schoon de Bastaarden door geene wet van 't Pausdom uitgeslooten zyn, echter scheen Clemens bedugt, of zyne vyanden op dit punt mogten dringen, om hem, onder deezen glimp van recht, van den Troon te bonzen: te meer, wyl hem bekend was, dat de Kardinaal Colonna bewyzen aan de hand hadt, met welken dees konde aantoonen, dat Clemens de Pauslyke waardigheid niet rechtmaatig bezat, mids de bulle van Julius den Tweeden de verkiezing door omkooping strenglyk verbiedt, en zooverre vernietigd, dat geen Kardinaalen zoodaanigen Paus konnen herstellen. 1526

(2) Struvii Corp. Hist. Germ. Tom. II. fol. 1001. in Not.

(3) Hist. du Concil. de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houssaje pag. 40.

In deeze bekommeringen zogt hy den Hertog van Ferrara, die onder alle Italiaansche Vorsten alleen Keizers gezind bleef, aan zyn snoer te krygen; deedt den zelven dierhalven de wederoverlevering van Modena (4) en Regio, midsgaders de Dochter van Laurens van Medicis voor des zelfs oudsten Zoon, en voor zich het Veldheerschap van 't Heir der Verbondenen, doch zonder gevolg, voorstellen. Omtrent den zelven tyd zondt hy, bevreest voor de opkoomende onweerbuijen, zynen Gezant Balthasar Castilion aan den Keizer, om de zweevende verschillen, die de Paus door zyne scherpe pen vermeerderd hadt, door des zelfs groot verstand te verdryven. Op dit gewigtige Gezantschap schynt de volgende penning gemaakt te zyn.

(4) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XVII.

M.

Het afbeeldsel van Castilion, die te Mantua, omtrent het tweeënzeventigste jaar (5) der voorgaande eeuwe, gebooren, en zoo beroemd door zyne letteroeffening was, staat op het voorste deel binnen dit randschrift;

(5) P. Freheri Theatr. Viror. Erudit. Claror. fol. 808.

BALTHASAR CASTILION CHRISTIANI FILIUS.

BALTHASAR CASTILION ZOON VAN KRISTIAAN.

Op het agterste deel zietmen den opryzenden Apollo op zyne kar van twee paerden getrokken, die van de Uuren bestierd worden, beginnende zynen loop om het aardryk, dat onder hem verbeeld is, te verlichten; en dewyl Castilion met diergelyk een oogwit zyne reis naar den Keizer ondernam, om de twee voornaamste spillen van den Aardkloot, als Middelaar

1526 delaar van recht en onrecht, het licht en de duisternis der menschen, gelyk eene andere Zon te scheiden en te verdeelen, zoo leestmen in den rand; 1526

[ARBITER] TENEBRARVM ET LVCIS.

[SCHEIDSMAN] VAN DE DUISTERNISSE EN VAN 'T LICHT.

Castilion, moogelyk verlegen met het onbestendige gedrag van den Paus, of geen middel ziende om zynen last naar genoegen te voltrekken, wist zich zoo-verre in de gunst des Keizers te wikkelen, dat dees hem met het Bisdom van Avila (1) beschonk; ja de Keizer toonde zich zoo gevoelig over den handel van Clemens, dat hy om zich van de zelven te wreeken, door het geheele Spaansche Ryk 's Pauzen gezag afschafte, *hier door heeft de Keizer*, naar de meening van eenen der vermaardste (2) Historischryveren, *den Naakomelingen een voorbeeld gelaaten, dat de Kerk wel zonder de achtbaarheid van den Paus bestaan konde.* Ook zou de Keizer omtrent deezen tyd aan zyne Moeije (3) Margarita, Landvoogdesse der Nederlanden, bevoolen hebben van in 't werk van den Godsdienst zuiver te handelen, en den Paus niet toe te laaten, dat de zelve eenige Geestlyke Leenen zoude verleggen.

(1) P. Freheri Theatr. Viror. Erudit. Claror. fol. 809.

(2) Thuani Hist. Tom. I. fol. 17.

(3) Chron. Spalatini apud Menckenium Script. Germ. Rer. Tom. II. fol 659.

Hierdoor liepen de onderhandelingen agterwaart, en scheen zich alles tot den openbaaren oorlog te schikken, wanneer de Keizerlyke Vloot, die op veertig (4) schepen geschat wierdt, van Carthagena, daarze uitgerust was, met den Onderkoning Lannoy in Italië kwam, brengende den Paus, mids de Koning van Vrankryk meer op zyne geneugten dan op den oorlog dacht, in groote verlegenheid; dierhalven zondt hy, terwyl de Onderkoning alle vlyt ter verweeringe van dat Ryk besteedde, Renzo van Ceri na Abruzzo, met zesduizend Voetknegten, welken Aquila en andere plaatsen overweldigden. Ook was de Zeemagt der Bondgenooten tot omtrent vierentwintig Galeyen aangewassen, en in Zee gekoomen onder het Oppergebied van den Graaf van Vaudemont, die, om de Napelsche Kusten met meer voordeels te bestooken, van den Paus den tytel van des zelfs Stedehouder (5) verkreegen hadt, en zich reeds Koning van Napels deedt noemen.

(4) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XVII.

(5) Hist. di Napoli da Gr. Rosso pag. 6.

Aan den anderen kant ontvonkte de moed van 's Keizers Legerhoofden door de aankoomst van Georg van Fronsberg, welke op verschillende togten veel roems, voornaamenlyk in den Italiaanschen oorlog en veldslag voor Pavia, verworven hebbende, thans, 't zy door 't onvermoogen van 's Keizers Broeder Ferdinand of zugt tot nieuwe eer opgewekt, eensdeels op eige beurs, andersdeels op hoope van den buit, een ontzaglyken hoop volks van omtrent twaalf- of veertienduizend (6) koppen byeen bragt, en deezen, door Ruiters en geschut van den Aardshertog Ferdinand versterkt zynde, langs den kant van Mantua naar Italië geleidde. Dus, niet verre van Borgoforte koomende, wierdt hem den doorgang van de Pauslyke en Venetiaansche benden, over een deel van welken Jan van Medicis, een wakker Krygsman, het bevel voerde, betwist, tot groot naadeel zyner tegenpartye, wyl Jan van Medicis, een der beste en bedreevenste Legerhoofden van Italië, door eenen kanonscheut in dit treffen, anders van klein belang, dermaate gewond wierdt, dat hy kort hiernaa, nog geen dertig jaaren bereikende, stierf; en dewyl het afbeeldsel van deeze twee Krygshelden op eenen penning gevonden wordt, heb ik den zelven nergens beter dan hier konnen inlassen.

(6) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XVII.

Frons-

L.

Fronsberg, die op het voorste deel in 't harnas, met het geweer in de vuist, ten halven lyve is afgebeeld, was uit een doorluchtig Huis in Tirol gesprooten, en te (1) Mindlau, niet verre van Memminge, in Zwaabe gebooren; van zyne jeugd af volgde hy den kryg, en hadt onder Keizer Maximiliaan reeds blyken van dapperheid, beleid en uitmuntende sterkte gegeeven, door welken hy alle zyne Landsgenooten, ten tyde van Keizer Karel, overtrof; des men hem niet zonder reden gezogt heeft door deezen penning te vereeuwigen, in den boord van welken dit eenvoudige randschrift gevonden wordt;

(1) P. Jovii Elog. Viror. Illustr. fol. 284.

GEORGIVS A FREVNDSPERG.

GEORG VAN FRONSBERG.

Op het agterste deel is Jan van Medicis, Zoon van Juliaan, die een Kleinzoon was van Laurens Broeder van den Grooten Cosmus, als een Legerhoofd met den bevelstaf in de hand afgeschetst, voerende deezen tytel in den rand;

IOANnes MEDICES PONTificis MAXimi EXercitus PRÆFectus.

JAN VAN MEDICIS VELDOVERSTE VAN HET LEGER DES OPPERSTEN PRIESTERS.

Sedert de gemelde ontmoeting vervolgde Fronsberg zynen stap met zoo bitteren haat, naar 't getuigen (2) van sommigen, tegen den Paus, dat hy altyd een geweeve koord van goud en zyde om 't lyf droeg, zeggende, dat de zelve geschikt was om den Paus met eerbied te handelen, even als de Turksche Keizers omtrent hunne Broeders gewoon waren, om het doorluchtige bloed, aan 't welke men zooveel achting schuldig was, niet te plengen; doch dit wordt van anderen (3) wederleid en voor verdicht gehouden: hoe het zy, Fronsberg, begunstigd van den Hertog van Ferrara, rukte met de zynen onverhinderd voort om zich te voegen by den Hertog van Borbon, die in Milanen groot werk vondt om de misnoegde knegten hunne verloopene besolding te betaalen.

(2) Hist. du Lutheran. par L. Maimbourg Tom. I. pag. 143.

(3) Seckendorf Hist. der Reform. I. deel fol. 373.

Toen deeze vereenigde krygsmagten tot den voorgenoomen togt geschikt wierden, sloegen de Duitsche knegten, niet te vreeden met de beloofde plonderinge van Rome, by mangel van betaaling, dermaate aan 't muiten, dat Fronsberg door geene middelen zyne Duitsen konnende stillen, door ontsteltenis van eene beroerte (4) getroffen, en gedwongen wierdt het Opperbevel zyner benden aan Koenraad Beumelburg op te draagen, zich naar Ferrara, voorts naar Duitsland op zyn Slot Mindelheim te doen brengen, daar hy, in groote elende tot den twintigsten van Oegstmaand des jaars agtentwintig geleefd hebbende, het sterflyke deel afleidde. Zyne ben-

(4) Seckendorf Hist. der Reform. I. deel fol. 374.

1526 benden by die des Hertogen van Borbon gevoegd zynde, en Toscane naderende, bragten den Paus in bystere verslaagenheid, die middelerwylen in geduurige onderhandelingen was, nu met de Gezanten der Koningen van Vrankryk en Engeland, dan met die van den Keizer en Onderkoning van Napels; welke laatste, 't zy door 't vriendlyke schryven van den Keizer, 't zy door 't gevaar dat de Paus te gemoet zag, eindelyk door des zelfs Ge-
1527 zant Fieramosca een bestand van agt maanden (1) met den Kerkvoogd aanging, by het welke Clemens beloofde zestigduizend goude Schilden, tot betaaling der Keizerlyke benden, te geeven, de veroverde Plaatsen, zoo van den heiligen Zetel, van den Keizer, als van de Colonnaas, aan haare oude Bezitteren in te ruimen, midsgaders den Kardinaal van den ban te ontheffen en te herstellen; byaldien de Koning van Vrankryk en de Venetiaanen in dit Verbond wilden treeden, dan zouden de Duitsen uit Italië vertrekken, zoo niet, dan zouden de Keizerlyke benden echter den Kerklyken Staat en de Landen der Florentynen verlaaten.

(1) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XVIII.

Zoodra dit werk voldongen was, wierden de Plaatsen van de eene en andere zyde uitgewisseld, de Pauslyke Vloot terugge geroepen, zyne krygsmagt afgedankt en de Graaf van Vaudemont, die door den voorspoed der wapenen reeds groote verwagting op de Napelsche Kroon hadt, gedwongen de veroverde Steden en Sterkten in dat Ryk te verlaaten. Dees handel, buiten 't bevel des Keizers, en de kennisse van des zelfs algemeenen (2) Stedehouder in Italië, den Hertog van Borbon, geslooten zynde, verplichtte den zelven niet tot gehoorzaamheid, noch veel min zyne krygsknegten, welken met hunnen Veldheer voortrukten, alle ongemakken, op hoope van den buit, te boven streefden, en, zonder geld en voorraad den Winter in 't veld gesleeten hebbende, nog lustten, in weerwil hunner vyanden, zoo meenigte Landen te doorloopen, alsze tegen alle beweegingen van den Onderkoning, die hen poogde te stuiten, naa 't overweldigen van verscheidene Steden en Sterkten met ongemeene wakkerheid volvoerden, en dus den vyfden van Bloeimaand in de Velden van Rome verscheenen.

(2) Hist. de L'Emper. Charles V. par Ant. de Vera. pag. 153.

De Hertog van Borbon, de Stad in 't oog hebbende, zondt straks zynen Trompetter (3) derwaart om doorgang naar Napels te verzoeken; doch dit voorstel, schoon de Paus sidderde als een blad, en te vergeefs geld en hulp by de Ingezetenen zogt, wierdt glad afgeslaagen, en het beschermen der muuren aan Renzo van Ceri bevoolen. Dees, zyne krygsknegten met eenige onbedreevene benden uit de gemeente versterkt hebbende, waande kleine moeite te vinden in 't wederstaan der vyanden, stuitte dierhalven het vlugten der Kooplieden en Rykste Inwooneren, vervolgens ook het afwerpen van de brug, die over den Tiber ligt. De Hertog van Borbon, dus afgeweezen, deedt met het aanbreeken van den volgenden dag, begunstigd van eenen dikken mist, de stormladders aan de Voorstad van 't Vaticaan, by den berg van den Heiligen Geest, planten, tot zyn eige verderf; wandt zelve eene ladder tegen den muur regtende, wierdt hem, terwyl hy opklom en den zynen vermaande te volgen, eene scheut in de lieze toegebragt, des hy in de graft plofte, en, door de wonde zyne krachten voelende verminderen, beval, datmen hem buiten den drang brengen, en t'evens, den dood op de lippen hebbende, met eenen mantel (4) dekken zoude, om de zynen, van welken hy by uitneemendheid bemind was, niet bevreesd of onwillig tot den storm te maaken. Naauwlyks was hy vervoerd of hy gaf den geest, in den ouderdom van agtendertig jaaren, wordende van eenigen om zyne fraaije hoedaanigheden van deugd, dapperheid en minzaamheid geroemd, van anderen om 't verlaaten zyns Vaderlands gelasterd.

(3) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XVIII. P. Jovii Hist. Lib. XXIV. & Cæs. Grolierii Hist. Espugn. Romæ;

(4) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 218.

Zyn Stedehouder Philibert van Chalon Prins van Oranje, die sedert het Op-

1527 Oppergebied des Legers aanvaarde, dreef ondertusschen den storm voort; in welken de Krygsknegten, geprikkeld door wraake over 't verlies van hunnen waarden Veldheer, met uitspattende dolheid strydende, in twee uuren, zonder grof geschut, de muuren overweldigden, de Verweerders verdreeven, en zoo snel vervolgden, datze te gelyk langs de brug van Sixtus in de Stad drongen, en zich van de zelve met het verslaan der Beschermeren meester maakten. De Zetelstad der Romeinsche Keizeren dus stormende, door de krygsmagt van Karel den Vyfden, gewonnen zynde, hebben de Colonneezen, of anderen van zynen aanhang, hierdoor zooveel hoope gekreegen van de heerschappye des Keizers weder aan den Tiber te zullen zien herleeven, dat, naar myne gedachten, de twee volgende gedenkpenningen tot dit einde, en tot bewys der behaalde zeege, door de zelven ter eere des Keizers gemaakt zyn. 1527

L.

♀

M.

I. II. Op beide voorzyden wordt het afbeeldsel van den Keizer, als een Krygsheld in het harnas, en als Overwinnaar met den lauwerierkrans om het hoofd, gevonden, voerende deeze tytels;

IMPerator CAESar CAROLVS V. AVGustus.

DE GEBIEDER KEIZER KAREL DE VYFDE DE VERMEERDERAAR.

De gryze Tiber is door een oud man, gelyk hy op de penningen der Romeinsche Keizeren (1) gevonden wordt, op de tegenzyde afgeschetst, gietende den stroom uit zyne kruik langs de zeven bergen, op welken de vermaarde Stad gebouwd is, en om alle duisterheid weg te neemen staat op den voorgrond TIBERIS, *DE TIBER*; en in den rand dees wensch van 's Keizers gezinden;

(1) Roomsche Mogendheid door J. Oudaan Tab. XXXIII.

IN SPEM PRISCI HONORIS.

OP HOOPE VAN DE OUDE EERE.

1527 In deeze algemeene elende floot zich de Paus, met dertien Kardinaalen en andere Geeftlyken, al beevende binnen Engelenburg, weigerende, op den raad zyner getrouwfte Vrienden, verder te wyken. De Stedelingen, zonder Hoofd, zonder moed en zonder orde zynde, ftonden ten doel der roofzugtige (1) en uitgehongerde Krygsknegten, die in dit breidelooze hollen noch onderfcheid van plaatfen noch van perfoonen maakten; maar vrienden en vyanden over eenen zelven kam fchooren, de Huizen, Paleizen, Kloofters, Kerken, ja de Sieradiën, uit alle oorden der Waereld derwaard gebragt, plonderden, de Heiligdommen fchonden, wegvoerden of vertraden, de Kardinaalen, Bisfchoppen en diergelyke Geeftlyke vingen, eenigen der zelven in hunne plechtgewaaden, met de tekenen van hunne Waardigheid, op Ezels zetteden en met befpottingen door Rome geleidden, anderen tot den ommegang fleepten, en allerwegen met ftokflagen begroetten, of, ter ontdekkinge der verborgene fchatten, vreeslyk pynigden, en doodelyk folterden. Alle hoeken waren vol gedruis, niet alleen van zulken die naar bloed of naar buit liepen, of van 't kermen der ftervenden en het geween hunner vrienden, maar inzonderheid door de klagten en 't gefchrey der Nonnen, Vrouwen en Dochteren, die de Overwinnaars by drommen tot het verzaadigen hunner geile luften alom heen voerden. Een onbefchryflyke fchat bedroeg het geroofde goud, zilver, juweelen en andere kleinoodiën en goederen, maar nog hooger liep het losgeld der gevangenen, welken dikwylen den Spanjaard zoowel als den Duitfer betaalden, en dus uitgeput tot elendige armoede vervielen; wandt al wat de Krygsknegten overlieten, fleepten de Boeren der Colonneezen, die op dit lokaas toefchooten, naar buiten. 1527

(1) La Hift. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib XVIII. & P. Iovii Hift. Lib. XXIV.

Van zoo fchriklyke verwoeftinge, die zooveel bloeds koftte, waren de goede Letteren en edele Konften niet verfchoond; wandt door dit geval wierden, onder anderen, verfcheidene boeken uit de Hiftorie van Paulus Jovius voor altyd verduifterd, en de Geleerde Pierius Valerianus (2) van al zyne fchriften en goederen beroofd, hy zelve ontfnapte het dreigende gevaar door eene behendige vlugt naar Placenze; en dewyl dees door zyne beroemde pen onfterflyke achting verworven heeft, en my dikwylen door zyne beeldfpraak der oude Egiptenaaren in dit werk als een raadsman gediend heeft, heb ik goed gedacht zynen gedenkpenning hier by 't melden van zynen naam te vertoonen.

(2) Giornal. de Letterati d'Italia Tom. III. pag. 46.

Dees penning, dien ik uit het dagverhaal der Geletterden (3) van Italië ontleend heb, draagt het afbeeldfel van Pierius, welke te Belluno gebooren van zynen Oom Urbaan Valerianus Bolzanius, Leermeefter van Paus Leo den Tienden, mids hy zynen Vader Laurens in zyne kindfche jaaren verlooren hadt, opgevoed, en te Venetië by Marc-Antoni Sabellicus tot de oeffening der goede Letteren befteed was; federt van den Meefter gefcheiden, welken hem den naam van Pierius voor dien van Pieter gaf, is hy te Rome van den Kardinaal Jan van Medicis met zoo groote achting gehandeld, dat de zelve, Paus geworden, hem

(3) Giornal. de Letterati d'Italia Tom. III. pag. 48. Ed. Venet. 1710.

1527 hem het opzigt over zyne (1) Neeven Hippolitus, die Kardinaal, en Alexander, die Hertog van Florenze wierdt, toe vertrouwde, alsmede over zyne Nigte Katarina, naamaals Koningin van Vrankryk. In geen minder aanzien was hy by Paus Clemens, welke Pierius reeds tot waardige ampten gevorderd hadt, als het woeden der Keizerlyke benden den zelven verdreef. Sedert zyne oude Leerlingen, de Kardinaal en Hertog, voor Geheimschryver gediend hebbende begaf hy zich, uit liefde der Geleerdheid, naar Padua, en verkoos de rust en oeffening der Letteren voor de hem aangeboode Bisschoplyke en Aardsbisschoplyke waardigheid; dus, door edelmoedig gedrag zoowel als door uitmuntende schriften, onsterflyke eer verworven hebbende is hy eindelyk in 't jaar vyftienhonderdagtenvyftig, het drieëntagtigste zyns ouderdoms, overleeden. Die van Venetië deeden ter gedachtenisse van deezen grooten man een eerebeeld oprechten, en moogelyk ook deezen penning maaken, op wiens voorzyde zyn borstbeeld binnen deezen letterzoom gesteld is; 1527

(1) Les Elog. des Hommes Scavans par Teissier Tom. I. pag. 23.

PIERIVS VALERIANVS BELLVNENSIS.

PIERIUS VALERIANUS VAN BELLUNO.

Onder veele schriften van Pierius toont zyne Beeldspraak alleen, dat hy in alle weetenschappen by uitneemendheid ervaaren was, en dewyl de tegenzyde des pennings op dit doorwrogte Werk doelt, zoo zietmen Mercurius, die niet alleen een Vinder der letteren is, maar de zelve ook het eerste den Egiptenaaren (2) zoude geleerd hebben, toonende eene Egiptische Grafnaald met de aldaar gebruiklyke beeldletteren gevuld, en nevens de zelve leestmen dit op Pierius den tweeden Mercurius passende byschrift;

(2) Hieroglyph. de Pierius fol. 218.

INSTAVRATOR.

DE HERSTELLER.

Het ongeval der Stad Rome was 't alleen niet dat den Paus aan 't hart ging, de Kardinaal (3) van Cortona, die het Oppergebied voor den Kerkvoogd te Florenze voerde, hadt naauwlyks de gevangenis van zynen Heer vernoomen, of vertrok, van groote benaauwdheid gedreeven, met de Neeven van den Paus uit de Stad en naar Luca. De Stedelingen, zich van den knellenden band der onderdaanigheid ontbonden, en zoo goede gelegenheid voor de hand ziende, verzuimden niet om die van 't Huis van Medicis uit Florenze te jaagen, met zoodaanigen haat, datze alom de wapens van dat Geslacht, niet alleen in gemeene maar zelf in byzondere plaatsen, afwierpen, en verbraken met groote verachtinge zoowel het Standbeeld van Paus Leo als van Clemens, die in de Kerke der Boodschappinge gesteld waren, en leidden de hand op de goederen van den laatsten. Op deeze wyze hunnen moed gekoeld hebbende herstelden de gedaante der regeeringe (4) op den ouden voet van een Gemeenebest, en verhieven Niklaas Capponi, een man van groot aanzien en een liefhebber der gulde vryheid, tot Banierdraager; dees maatigde de hollende drift des volks door een bedaard verstand, en ondersteunde de Raaden in 't regelen der zaaken.

(3) P. Jovii Hist. Lib. XXV. & Hist. du Concil. de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houssaje pag. 42.

(4) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XVIII.

Hierenboven hadt Sigismund Malatesta de Stad Rimini den Heiligen Zetel weder ontwrongen, en de Venetiaansche Staat zich van Ravenna verzekerd. Ook repte zich Alfonsus, Hertog van Ferrara, niet weinig tot het verkrygen zyner verloorene bezittingen; wandt toen dees, by het uitloopen des voorgaanden jaars, (5) zich in persoon met al zyne Landen verbonden hadt den Keizer tegen al des zelfs vyanden te dienen, wierdt hem 's Keizers natuurlyke Dochter Margarita met de Stad Carpi en 't Kasteel Novi voor zynen Zoon ten huuwelyk beloofd; en de-

(5) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XVII.

1527 wyl Paus Julius de Tweede hem Modena en Reggio ontweldigd hadt, en Alfonsus flegts van de laatftgemelde Stad naa den dood van Paus Leo meefter geworden was, zoo beloofde de Keizer hem onder zeker beding aan Modena, dat een Leen van 't Keizerryk was, te helpen, en geenen Vreede te zullen fluiten dan in welken de Hertog zoude begreepen zyn. Alfonfus dus niet zonder reden met zynen Leenheer heulende, en den Hertog van Borbon 1527 tot het befpringen van Rome geraaden hebbende, zynen kans door de onmagt van den Paus fchoon ziende, heeft (1) Modena, een waardig deel zyner oude bezittingen, weder ingekreegen, en dewyl de Hertog aldaar als een verlosfer dier Ingezetenen met groote blydfchap ontfangen wierdt, heeftmen ter gedachtenisfe van dit geval, zoo ik meene, den volgenden penning gemaakt.

(1) Hift. de l'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 159.

M.

Alfonfus was Zoon van Herkules Hertog van Ferrara, wiens penningen ik (2) voorheen befchreeven heb, en van Eleonora van Arragon Dochter van Ferdinand den Eerften Koning van Napels; hy volgde in het vyfde jaar deezer eeuwe naa zynen Vader in 't gebied, en voert dierhalven op het eerfte deel deezen tytel;

(2) I. deel. fol. 289.

ALFONSVS DVX FERRARIÆ III.

ALFONSUS DE DERDE HERTOG VAN FERRARA.

Op het andere deel zietmen den Hertog te paerd gezeten met eenen lauwrierkrans, het zinnebeeld der Overwinninge, in de hand, welke hy op 't hoofd eener Vrouwe, die deemoedelyk voor hem ligt, en de overwonne Stad Modena verbeeld, tragt te zetten, uit wier mond deeze uit den Lofzang van Maria (3) ontleende woorden fchynen te vloeijen;

(3) Euang. van Lucas Cap. I. vers. 48.

EX HOC BEATAM ME DICENT.

VAN NU AAN ZULLENZE MY ZALIG NOEMEN.

De tegenfpoed van den Paus trof de Koningen van Vrankryk en Engeland tot in 't hart; wandt deezen, de oude verbintenisfen met den aanvang deezes jaars vernieuwd hebbende, hadden zich nog nader vereenigd, en den dertigften (4) van Grasmaand verfcheidene handelingen te Weftmunfter gefloten. In het eerfte ftuk beloofdenze in 't gemeen het verbond, voor omtrent twee jaaren te Moore opgeregt, nevens een altydduurenden Vreede tusfchen hen en hunne Onderdaanen te onderhouden, aan geenen hunner vyanden raad of onderftand te geeven, en in 't byzonder zoude Koning Hendrik voor zich en zyne Opvolgeren van al het recht en de eifchen, die hy op het Franfche Ryk konde begeeren, afftaan, mids Koning François hier voor aan Hendrik en des zelfs Opvolgeren eene eeuwigduurende jaarwedde van vyftigduizend goude Kroonen, ieder agtendertig ftuivers Tournois waardig, midsgaders vyftienduizend gelyke Kroonen aan zout geeven zoude; het welke de Staaten hunner Landen zouden bekrachtigen.

Het andere (5) behelsde, dat de twee Koningen hunne Gezanten aan den Keizer afvaardigen, en den zelven voor

(4) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I fol. 472. & R. Thoyras Hift. d'Anglet. Tom. V. pag. 227.

(5) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 476.

1527 voor de reeds aangeboode fomme tot ontflaaging der twee Pandslieden, en te gelyk tot den Vreede vermaanen zouden, insgelyks ter voldoeninge van 't gene de zelve aan den Koning van Engeland fchuldig was; en byaldien de Keizer binnen twintig dagen geen befluitend antwoord gaf, dan zoudenze den zelven den oorlog aanzeggen: wyders zoude Maria Dochter van Koning Hendrik met den Koning François of met des zelfs tweeden Zoon Hendrik, Hertog van Orleans, trouwen.

(1) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 481.

Het derde (1) was alleenlyk eene verklaaring, by aldien de Keizer de twee Zoonen des Konings in vryheid ftelde, en zyne fchuld aan den Koning van Engeland voldeedt, van den zelven dan ongemoeid te zullen laaten. Sedert kondfchap krygende, dat de Hertog van Borbon met 's Keizers Heir naar Rome getrokken was, maaktenze den negenentwintigften (2) van Bloeimaand weder een ander Verbond, en ftelden in het zelve vaft, dat de Koning van Vrankryk zonder uitftel een Leger van dertigduizend Voetknegten en duizend mannen van wapenen, met alles dat tot het zelve behoorde, naar Italië zoude zenden, terwyl de Koning van Engeland, die een gedeelte van 't Leger zoude bekoftigen, de Nederlanden met talryke benden zoude ontruften, om dus met geweld den Keizer tot den Vreede te dwingen. Maar dees hadt naauwelyks het plonderen van Rome en 't belegeren van 't Kafteel, op 't welke de Paus zich met zyn gevolg verftooken hadt, verftaan, of hy zondt ftraks eenige renbooden derwaart, en beval, 't zy uit ernft of veinferye, den Prins van Oranje, byaldien het Kafteel mogt gewonnen worden, van den (3) Paus met alle eerbied en vriendlykheid te handelen; ja hy fchreef den Kerkvoogd niet over het ongelyk van den zelven geleeden, maar over des zelfs tegenfpoeden begaan te zyn, hy boodt hem dierhalven wederom zyne vriendfchap aan. Ook gaf de Keizer onmiddelyk orde, datmen in Spanje de plechtigheden en vreugdetekens tot het vieren der geboorte van zynen eerftgebooren Zoon Philips, die te Valladolid den eenentwintigften (4) van Bloeimaand ter waereld kwam; en zoo gevoelig aan de Nederlanderen geworden is, zoude uitftellen. 1527

(2) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 483.

(3) Hift. de l'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 157.

(4) La Vida del Emp. Carlos V. por Pr. de Sandoual Part. I. fol. 826.

In 's Keizers Nederlanden echter wierdt God, zoo voor de (5) verkreege overwinning, als voor de geboorte van 's Landsheeren Zoon, in Weidemaand openlyk gedankt, en aldaar in de byzondere Steden plechtige ommegangen, vreugdevieren en andere tekens van blydfchap aangeregt, die oorzaak verleend hebben tot het munten der twee volgende legpenningen.

(5) Die Excell. Chron. van Vlaandre II deel fol. 36. verfo. Balen Befchryv. van Dordrecht pag. 817. en Velius Chron. van Hoorn. pag. 126.

M.

I. De eerfte, zoo ik meene, is ten dienfte der Landvoogdesfe gemaakt; wandt behalven de Keizerlyke Arend, die op het voorfte, en de Hemelsbol, welke van Zonneftraalen omringd op het agterfte deel gevonden wordt, zietmen ook het zinnebeeld der Landvoogdesfe, de Margaritabloemen, onder dat alverkwikkende licht weelig afgebeeld, en in beide letterkringen leeftmen deezen, op de geboorte van den jongen Prins paffende, berymde woorden;

MON ESPERANCE CROIT EN FLEVR, 1527.
SOVBZ LE SOLEIL DE GRANT VIGVEVR.

MYNE HOOPE GROEIT MET DE BLOEM,
ONDER DE ZON VAN GROOTE KRACHT, 1527.

 II. De

1527 1527

B.

II. De tweede draagt op de voorzyde byna de zelve verbeelding als het ruggestuk van den voorgaanden, en in den rand weder deezen letterzoom;

SOVBZ LE SOLEIL DE GRENT VIGVEVR.

ONDER DE ZON VAN GROOTE KRACHT.

De keerzyde, die van eenen ouder penning ontleend en op deezen tyd toepasselyk is, vertoont ons de gevleugelde overwinning, schryvende de behaalde zeege op een schild, en in den rand leestmen;

NOTES LES VICTOIRES,
A DIEV SOIT LA GLOIRE, 1524.

TEKENT DE OVERWINNINGEN,
AAN GOD ZY DE EER, 1524.

Hierentusschen hadt de Prins van Oranje den Paus op Engelenburg zeer naauw beslooten, en tot de uitterste wanhoope gebragt, wyl de voorraad verteerd, en de pest, die toen binnen Rome yslyk woedde en veel volks weg nam, ook in het Kasteel overgeslaagen was; des het Kerkhoofd, zich van zyne Bondgenooten en van ieder verlaaten, dus geen ontzet voor handen ziende, gedwongen wierdt in gesprek te treeden, en de voorheen verworpe voorwaarde (1) te aanvaarden, sluitende met den Prins van Oranje en de andere Veldheeren van 't Keizerlyke Leger den zesden van (2) Weidemaand een verdrag, dat hier voornaamenlyk op uit liep. De Paus beloofde binnen zes maanden het Kasteel met geschut en voorraad aan de Keizerlyke Legerhoofden over te geeven, vierhonderdduizend Dukaaten, honderdenvyftigduizend der zelven binnen twintig dagen te betaalen, en genoegzaame Gyzelaars te stellen tot de gansche somme voldaan was. Als het Keizerlyke Leger uit Rome wilde vertrekken, en geen andere plaatsen van de Kerke aantasten, dan zou de Paus aan 's Keizers Veldheeren de volgende Steden en Sterkten, boven dieze in bezitting hadden, overleveren, naamenlyk Ostië, Civita Vechia, Parma, Placenze, en Modena, midsgaders den Kardinaal Colonna niet alleen in des zelfs goederen en waardigheden herstellen, maar den zelven ook van alle vonnissen en veroordeelingen ontheffen. Hierop zoude aan ieder vryheid verleend worden van te vertrekken of te blyven, behalven aan den Paus en de met hem zynde dertien Kardinaalen, dit wierdt in alle deelen, zoowel van de Kerklyken als 's Keizers Bevelhebbers aangenoomen, en door het ondertekenen hunner naamen bekrachtigd.

(1) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XVIII.

(2) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 485. & La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XVIII.

Straks naa 't sluiten van deezen handel ging Alarcon, die voorheen den Koning van Vrankryk onder zyne hoede hadt, met drie Vendelen Spanjaarden en even zooveel Duitsen op Engelenburg, om ook den Paus te bewaaren; maar de beloofde Steden (3) en Sterkten wierden zoo gemaklyk niet overgeleverd; wandt

(3) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XVIII.

1527 wandt de Paus zondt eenigen naar Parma en Placenze, met bevel om die Steden aan den Keizer over te geeven, hoewel hy onder den duim anders geboden hadt. Ook weigerde Andries Doria Civita Vecchia in te ruimen, 't en zy men hem alvoorens veertigduizend Dukaaten van verloope besoldinge, wilde betaalen. Andere Vestingen wierden weder door andere oorzaaken weêrhouden. In dit stribbelen deedt de Koning van Engeland (1) door zynen Gezant andermaal den Keizer verzoeken, mids de oorlog tegen Vrankryk op gemeene kosten gevoerd was, om de helft van den buit in den Veldslag voor Pavia veroverd, dus ook om eenen der Zoonen van Koning François.

(1) R. Thoyras Hist. d'Anglet. Tom. V. pag. 227. & seq.

De Keizer, hieruit het oogmerk van Koning Hendrik beseffende, dacht in dit gewricht des tyds, veiliger eenige voldoening te geeven dan openlyk met den zelven te breeken, dierhalven zondt hy de aanbieding, welke Koning François zelve naa de ontslaaging gedaan hadt, op de vriendlykste wyze aan den Koning van Engeland, en betuigde dermaate tot den Vreede geneegen te zyn, dat, byaldien Hendrik begeerde, dat de Keizer nog meer zoude afstaan, dan zoude hy toonen meer achting voor den zelven dan voor eene Moogendheid van Europa, en den zelven de eer geeven van den Vreede bezorgd te hebben. Maar het gety sedert verloopen en de baaken veranderd zynde, hadt Koning Hendrik den Kardinaal Wolsey reeds (2) naar Vrankryk afgevaardigd, om den vastgestelden kryg nader te regelen, zulks, onaangezien 's Keizers minnelyke aanbiedingen, te Amiens, den agtienden van Oegstmaand, drie byzondere verbonden tusschen de twee Koningen gesllooten wierden, behelzende eerstlyk (3) een nader besluit der voorheen ontworpene zaaken, zoo wegens onderlinge vereeniging en de huuwelyksverbintenis van Maria, Dochter van Koning Hendrik, met den Hertog van Orleans, als wegens den Italiaanschen oorlog, en hoeveel gelds de Koning van Engeland aan dien van Vrankryk tot onderhoud van den zelven, wanneer de Keizer de aanbiedingen verwierp, zoude opbrengen. Ten andere, (4) dat de vereenigde Koningen hunne besolding op het Hertogdom van Milanen zouden vinden, byaldien François Sfortia in het zelve hersteld mogt worden; dat Koning Hendrik het huuwelyk van 's Keizers Zuster Eleonora met den Koning François toestaan, en Beschermer des Vreedes tusschen den Keizer en Koning van Vrankryk zyn zoude; en dat de Engelsche Kooplieden de zelve voorrechten, zoolang de oorlog tusschen Keizer Karel en Koning François duurde, in Vrankryk zouden genieten. Ten laatsten beslootenze dat (5) François noch Hendrik de algemeene Kerkvergadering, welke de Paus geduurende zyne gevangenis zoude beroepen, noch zyne Bevelbrieven, noch geboden, zoo de zelven tot nadeel van de twee gemelde Koningen of hunne Onderdaanen mogten zyn, niet van waarden zouden achten, maar alleenlyk 't gene door de Geestlykheid dier twee Koningryken zoude beschikt en uitgevoerd worden.

(2) R. Thoyras Hist. d'Anglet. Tom. V. pag. 232.

(3) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 487.

(4) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 492.

(5) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 494.

Toen dit werk geklonken was, eischte Koning Hendrik niet alleen de betaaling (6) van de sommen die hy of zyn Vader aan den Keizer geleend hadt, en vyfhonderdduizend Schilden, voor welken de Keizer zich verbonden hadt, in geval dees niet met de Engelsche Prinsesse Maria trouwde, midsgaders voldoening van de jaarwedde, die de Koning van Engeland gewoon was uit Vrankryk te trekken, van welke vier jaaren en vier maanden verloopen waren, maar ook de ontslaaging van den Paus, en vergoeding van alle schaaden, welken de zelve door 's Keizers benden geleeden hadt. Hoe vriendlyk de Keizer hier op antwoorde, 't was echter niet bekwaam om het voorneemen van Koning Hendrik te veranderen; des hy, het mom afleggende, den Koning van Vrankryk zelf ter uitvoeringe hunner besluiten, en tot den togt naar Italië porde, werwaart het Fransche Leger, meer dan dertigduizend mannen

(6) R. Thoyras Hist. d'Anglet. Tom. V. pag. 233.

1527 nen (1) sterk, reeds onder 't gebied van Lautrec opgetrokken was, en geen geringe ontsteltenis onder de Keizerlyke benden verwekt hadt, inzonderheid omdat Andries Doria, zich in den dienst van Koning François (2) begeeven hebbende, met veertien Galeijen zoo scherp voor Genua kruiste, dat 'er niets ter Zee inkwam, des Lautrec, zulks verneemende, straks een goed deel zyns Legers aan Cæsar Fregosa betrouwde, welke die Stad aan de Landzyde besloot, en de benaauwde Stedelingen eerlang tot de overgaave dwong, met welke de Hertog Adorno naar 't Kasteel week, en, niet bestendig tegen het vyandlyke geweld, zich weinige dagen laater overgaf. De Fransen, aangemoedigd door deeze overwinning, sloegen weinig tyds laater het beleg voor Alexandria, en overmeesterden dit niet alleen maar ook Vigevano, Lomelina en Biagrasfa, rukkende zonder draalen voor Pavia, datze, geduurende (3) de onderhandeling met de Stedelingen, overrompelden, en, uit vergeldinge der aldaar geleede schaade, met meer dan Barbaarsche wreedheid uitplonderden.

(1) Daniël Hist. de France Tom. V. pag 224.

(2) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XVIII.

(3) Hist. de l'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 160.

Deeze voorspoedige onderneemingen baarden verscheidene overweegingen onder de Legerhoofden der Verbondenen, 't zy van naar Rome te trekken en den Paus te verlossen of Milanen te dwingen. Terwyl dit in bedenking stondt, wist Lautrec den Hertog van Ferrara door groote beloften zoo te bekooren, dat dees den Keizer verliet, en zich aan de zyde der Bondgenooten (4) voegde, en dus Renata van Vrankryk, Dochter van Lodewyk den Twaalfden, voor zynen Zoon Herkules ten huuwelyk bedong. Hierop volgde het heilige Verbond, in 't welke (5) de Paus, de Koningen van Vrankryk en Engeland, de Venetiaanen, de Hertogen van Milanen en Ferrara, de Florentynen en Markgraaf van Mantua saamen spanden om de Keizerlyke benden uit Rome te verdryven. Zoodaanige verandering maakte den Keizer gedwee, des hy, een geruimen tyd in onderhandelingen met de Gezanten van Vrankryk en Engeland gesleeten hebbende, eindelyk zyne Gelastigden naar Italië aan den Onderkoning afvaardigde, met orde van de verschillen met den Paus ten spoedigste te beslegten; maar de Onderkoning Lannoy overleeden, en Hugo van Moncada in des zelfs plaats getreeden zynde, maakte, mids zyne byzondere inzigten, den handel moeijelyk. De voornaamste punten, die van den Paus geëischt wierden, bestonden in de betaaling van 't Keizerlyke Leger, en in den afstand der verbintenissen, onder beding, dat de Paus, ter verzekeringe zyns woords, eenige Persoonen en Plaatsen te pande zoude stellen. 1527

(4) La Hist d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XVIII.

(5) Corps Diplomat. par du Mont. Tom IV. Part. I. fol. 511. & seq.

Het langwylige beknibbelen deezer zaaken (6) gaf den Gyzelaaren, die de Paus tot versterking van den voorgaanden handel gegeeven hadt, gelegenheid om hunne bewaarderen te ontvlugten. Hier kwam nog by de vrees voor het vyandlyke Leger, de noodzaaklykheid van Rome te moeten verlaaten om Napels te beschermen, en dus het geld te verliezen dat de Paus hen beloofd hadt, des de voorwaarde meest op de oude voorstellen geregeld wierdt, behalven dat de Paus niet in 't geweld der Keizerlyke knegten blyven, maar in een der Kerklyke Steden gebragt worden zoude, onder beloften van zich wegens Milanen en Napels niet tegen den Keizer te stellen, en dat dees den Kerkvoogd het heffen der Tienden en Kerklyke inkoomste weder in Spanje zoude toelaaten. Dewyl de Paus eene geweldige somme gelds gereed, en andere op geregelde tyden, voor zyne ontslaaging beloofde, heeft hy niet alleen verscheidene Kardinaals hoeden verkogt, maar ook het goud en zilver, ja alle versierselen (7) en kleinoodien der Kerke van dat Metaal spoedig byeen gezaameld, en van het zelve geld doen munten om de Keizerlyke Krygsknegten te betaalen. De afbeeldsels van deeze aanmerkelyke noodmunten zyn, ter versterkinge van dit geval, hier nevens gesteld.

(6) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XVIII.

(7) O. Panvinii Vita Clementis VII.

I. Het

1527 1527

L.

L.

I. Het borstbeeld van den Paus wordt op de voorzyde van den eersten deezer vierkante munten met eenen langen baard gevonden; omdat Clemens geduurende den tyd van zeven (1) maanden, dat hy op Engelenburg bewaard wierdt, zyn baard liet groeijen, om dus, in 't openbaar verschynende, eenen ieder tot meerdere eerbied en ontzag te verwekken; een gebruik dat sedert meer dan eene eeuw van zyne Naazaaten naauwkeuriglyk gevolgd is. Wyders vindtmen deeze letters in den boord;

(1) Numism Pontific. Claudii du Molinet fol. 41.

CLEMENS VII. PONTifex MAXimus, ANno III. MDXXVII.

CLEMENS DE ZEVENDE OPPERSTE PRIESTER, IN 'T DERDE JAAR ZYNS GEBIEDS. MDXXVII.

De Histori (2) van de Wyzen uit het Oosten, die door eene Star naar Bethlehem geleid wierden, en aldaar hunne geschenken van Goud, Wierook en Mirrhe aan het Kindetje Jesus gaven, staat op de tegenzyde, zonder letterlyke verklaaringe, afgebeeld.

(2) Euangel. van Mattheus Cap. II.

II. De tweede voert het Pauslyke wapenschild, gedekt met de drievoudige Kroone en Kerklyke sleutelen, tekens van zyne Waardigheid en zyn Rechtsgebied, op het voorstuk, weder met dit omschrift;

CLEMENS VII. PONTifex MAXimus, ANno III. MDXXVII.

CLEMENS DE ZEVENDE OPPERSTE PRIESTER, IN 'T DERDE JAAR ZYNS GEBIEDS. MDXXVII.

Op het agterstuk zietmen de Standbeelden der Boetgezanten Petrus en Paulus, ten teken van hunne heiligheid met kringen om de hoofden, en nevens de zelven, deeze hunne naamen,

Sanctus PETRVS, Sanctus PAVLVS.

DE HEILIGE PETRUS, DE HEILIGE PAULUS.

1527 Wanneer dus alle voorbereidselen ter ontslaaginge van den Paus geregeld waren, en dat de Spanjaards den zelven, op den negentienden van Wintermaand, meenden over te brengen, is de Kerkvoogd, uit wantrouwe voor zyne vyanden, in Koopmans kleederen, met den aanvang van den voorgaanden nacht, uit het Kasteel (1) gevlugt, en door Lodewyk Gonzaga, die in 's Keizers besoldinge was, met eenen hoop Krygsknegten naar Monte Fiascone geleid, van waar hy, de Krygsknegten te rugge gezonden hebbende, byna geen gezelschap dan Gonzaga overhoudende, nog dien zelven nacht te Orvieto kwam, daar hy, zoo zeldzaame reis voltrokken hebbende, eenigen tyd vertoefde. Ondertusschen hadt Antoni van Leiva, naa 't weder bemagtigen van Novara, zich met zyne Keizerlyke, even als Lautrec met de Fransche benden, in winterlegeringen begeeven, en de Vloot der Bondgenooten, bestaande uit veertien Fransche en zestien (2) Venetiaansche Galeyen, met de Zeemagt van Andries Doria te Livorno vereenigd zynde, was, Renzo van Ceri met drieduizend Krygsknegten ingenoomen hebbende, in Zee gestooken, met meeninge van in Sicilië te landen; als dit opzet veranderde, wendenze hunne zeilen naar Sardinië, om dit vooraf te overweldigen; maar de storm verstrooide en beschaadigde zooveele Galeyen, dat de aanslag te niet ging. Deeze vyandlykheden baarden geduurige ontsteltenissen in de onderhandelingen, met welken de Keizer belemmerd was, en dewyl de Gezanten van Vrankryk en Engeland by hun stuk bleeven, deedt hy de zelven met alle Gezanten, (3) wier Vorsten in 't heilige Verbond getreeden waren, in verzekering neemen; doch eerlang weder ontslaan, omdat Koning François, hier van berigt zynde, den Keizerlyken Gezant, Niklaas Perenot Heer van Granvelle, op de zelve wyze handelde. 1527

(1) La Hist d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XVIII.

(2) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XVIII.

(3) Memoir. de M. du Bellay fol. 133.

Behalven deeze Staatsgevallen hadt de Keizer ook geen gering deel in den ommezwaai van Duitsland, alwaar hy Philips Markgraaf van Baden (4) tot zynen algemeenen Stedehouder aanstelde; omdat zyn Broeder, de Aardshertog Ferdinand, naar de Kroon van Hungarië dong; wandt naadat Koning Lodewyk by Mohaz gesneuveld was, hadt Ferdinand, eensdeels uit hoofde zyner Gemaalinne Anna, eenige Zuster van den gemelden Lodewyk, andersdeels op het recht van 't voorheen gemelde verdrag, (5) tusschen Keizer Maximiliaan en Ladislaus Koning van Hungarië en Boheme gemaakt, in het welke Ladislaus, om in geruste bezitting te blyven, beloofde, byaldien hy of zyne Naakoomelingen geen manlyke telgen agter lieten, dat de Kroonen zyner Ryken dan op Keizer Maximiliaan, of des zelfs manlyke Erfgenaamen zouden vervallen. Uit deeze aanmerkingen was Ferdinand van de Boheemeren verkoozen, met opene armen ontfangen, en met vreugde gekroond; maar een deel der Hungaaren, heulende met Jan van Zapoli Weiwood van Zevenbergen, hadt den zelven straks naa den dood van Lodewyk tot Koning (6) opgeworpen; een ander deel, uit inzigt van recht en vermoogen, verklaarde zich voor Ferdinand, dienze de Kroon op 't hoofd stelde. Vermids nu deeze tegenstrydende Magten elkanderen niet konden dulden, slegttenze het geding door de wapens, ten voordeele van Ferdinand, welke het Leger van den Weiwood versloeg, den Veldheer naar Poolen verdreef, zich op den Troon vestigde, en dit jaar nog, ten teken der nieuwverkreegene heerschappyen, de volgende munt stempelde.

(4) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. Lib. VI.

(5) I. deel. fol. 232.

(6) Attioni de Rè dell' Ungaria dal Ciro Spontone fol. 74. & Rer. Hungar. Hist. Gaspari Ens pag. 190.

B.

Het borstbeeld van Ferdinand, met de Koninglyke Kroone versierd, staat op het eerste, en het

1527 het gevierendeelde wapenschild van Hungarië en Boheme, belaade met zyn Vaderlyke wapen van Oostenryk, Borgonje, Kastilië, Leon, Napels en Sicilië enz. op het andere deel, en in beide letterkringen leestmen; 1527

FERDINANDus Dei Gratia HVNGariæ BOEmiæque REX, INFans HISPAniarum, ARCHIDux AVSTRIaE, DVX BVRGVNdiæ, 1527.

FERDINAND DOOR GODS GENADE KONING VAN HUNGARIË EN BOHEME, ZOON VAN SPANJE, AARDSHERTOG VAN OOSTENRYK, HERTOG VAN BORGONJE, 1527.

De Weiwood, dus verjaagd zynde, nam sedert een wanhoopig besluit, en in het zelve zyne toevlugt tot den Turk Soliman, welke hem beloofde te beschermen, onder beding, dat Jan van Zapoli het Koningryk Hungarië van den Turkschen Keizer te Leen zoude bezitten. Dit bragt Koning Ferdinand in groote zorge voor de Kroon van Hungarië, te meer, wyl de verdeeldheid der Duitsen om 't verschil in 't Geloof dagelyks grooter wierdt, en dus de Ridders der Duitsche Ordere van een scheurde, waardoor deeze ontzaglyke Heerschappy zoo gevaarlyken krak ontfing, datze voor altyd kwynde, en my noopt om den oorsprong, mids de aanmerkelykheid der zaake, hier wat vroeger op te haalen.

Toen Hendrik de Zesde Keizer was, en de Kristenen in 't Heilige Land den Oorlog voerden, wierdt de Duitsche Order (1) tegen de vyanden van 't Geloof ingesteld, weinig tyds naadat de voorheen gemelde Order van S^t. Jan van Jerusalem haar begin genoomen hadt. Sedert is de zelve door den Paus en den Keizer goedgekeurd en bevestigd, en Hendrik van Walpot tot eerste Grootmeester aangesteld geworden; maar de Kristenen, door de Saraceenen uit het Heilige Land gejaagd zynde, hebben deeze Ridders (2) het Landschap Pruisse, dat van Ongeloovigen bewoond wierdt, aangetast, en ten tyde van Keizer Frederik den Tweeden ingenoomen. Dus vervolgens in vermoogen aanwassende, en het gebied tweehonderd jaaren tegen de omgelegene Muskoviters, Lithauwers en Poolen met dapperheid en oorlogen staande gehouden hebbende, zynze eindelyk, naa zwaare stryden en groote nederlaagen, door Kazimir, Koning van (3) Poole, tot een naadeelig verbond gedwongen. Als dit verschil lang voor den Keizer en de Duitsche Vorsten bepleit was, en deezen oordeelden, dat de Koning van Poole den Ridderen de afgewrongene Landen weder moest geeven, is Albert Markgraaf van Brandenburg, drieëntwintigste Grootmeester, met Sigismund, Koning van Poole, overeen gekoomen, beloovende, mids hy geheel Meester zoude blyven, Pruisse van de Poolsche Kroone te Leen te heffen, gelyk Albert in 't vyfentwintigste (4) jaar naa de vyftienhonderd, het zelve Gebied, in een Waereldlyk Hertogdom hervormd, van den Koning geheel plechtiglyk met het overreiken (5) van eene witte banier, op welke een zwarte Arend met de letter S op de borst geschilderd stondt, te Leen ontfing, en te gelyk aan den Koning en de Kroone van Poolen trouw en gehoorzaamheid beloofde.

Wanneer dees nieuwe Hertog hierop Dorothea, Dochter van Frederik, die toen op den Troon van Deenmarke zat, ten huuwelyk nam, de Leere van Luther yverig voorstondt, en veele Ridders uit het Land dreef, is hy door zulk een gedrag zoo gehaat geworden, dat

(1) Heis Hist. van 't Keizerr. II. deel pag 181.

(2) Sleidani de Statu Relig & Reip. pag. 142.

(3) Heis Hist. van 't Keizerr. II. deel pag. 193.

(4) Hist. der Reform. door L. Seckendorf I. deel fol. 343.

(5) Heis Hist. van 't Keizerr. II. deel. pag. 194. & 195.

1527 dat de misnoegde Ridders dit jaar, in hunne Hoofdvergaderinge te Mergentheim in Frankenland, eenen Walter van Cronberg, toen Meester dier Ordere over Duitsland en Italië, tot Bestierder van het Grootmeesterschap van Pruisse aanstelden, welke vervolgens ook van den Keizer, die op Hertog Albert geweldig vergramd was, in deeze waardigheid bevestigd wierdt, des men tot bewys van deeze verheffinge, en ter gedachtenisse van den nieuwen Bewindhebber, nog deeze penningplaat gemaakt vindt. 1527

Het wapen deezer Ordere, bestaande uit een zilver veld met een zwart kruis, is gesteld voor op de borst van dit sierlyke afbeeldsel, rondom het welke dees letterzoom gevonden wordt;

WALTER VAN CRONBERG ADMINISTRATEUR DES HOCHMAISTERSCHAPS IN PREVSSEN, MAISTER DER TEVTSCHE ORDEN IN TEVTSCH- VND WELSCHLAND.

WALTER VAN CRONBERG BESTIERDER DES HOOGMEESTERSCHAPS VAN PRUISSE, MEESTER DER DUITSCHE ORDERE IN DUITSLAND EN ITALIË.

De gemelde beweegingen stremden den wasdom niet der Kerkhervorminge, die hierdoor niet alleen in Pruisse, maar door geheel Duitsland en in andere oorden weliger opwies; te meer, wyl de Ryksdag te Regensburg (1) zonder eenig gevolg uit liep; omdat Philips Markgraaf van Baden, die, terwyl Ferdinand Koning van Boheme in de ontsteltenissen van Hungarië bedraaid lag, op de vergadering voorzittende, ziende dat 'er geene Vorsten en luttel Gezanten verscheenen, de zelve verliet, en Wolfgang Graaf van Montfort in zyne plaats stelde. Dewyl hierdoor geen Oppergebieder in 't Ryk was, handelden de Vorsten en Stenden naar hun welgevallen, en de Gezanten van Koning Ferdinand, die onderstand tegen den Turk en Weiwood verzogten, keerden onvoldaan terugge; des wierdt de Keizer gebeeden om den Vreede te maaken, eenen anderen Ryksdag uit te schryven, en in Duitsland te koomen.

Omtrent deezen tyd heeft Jan Frederik, Oudste Zoon van Jan Keurvorst van Saksen, die door brieven en zegels met 's Keizers jongste Zuster Katarina (2) ondertrouwd was, Sibilla Dochter van Jan den Derden Hertog van Kleef ten huuwelyk gekreegen, en het Byleger te Torgau gehouden; wandt Haunartus, toen Gezant des Keizers in Duitsland, dreef stout en sterk, datmen den Ketteren geen geloof moest houden, en scheidde dus, om 't verschil van den Godsdienst, de krachtigste verbintenis met den Keurvorst van Saksen. Dees liet nog in dit jaar alle Kerken, onder zyn Gebied behoorende, door den Geleerden Philips (3) Melanchton bezoeken, welke, om de eenigheid in 't Geloof te behouden, een kort begrip

(1) Hist. der Reform. door L. Seckendorf I. deel fol. 375.

(2) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 157.

(3) Het leeven van Ph. Melanchton door van de Corput pag. 59.

1527 grip der Leere opftelde, en door den druk gemeen maakte, opdat de Predikanten zich naar het zelve zouden gedraagen.

Als de Keurprins van Sakfen middelerwylen, om zyn huuwelyk te voltrekken, naar Dusfeldorp vertrok, nam hy den Leeraar Frederik Myconius met zich, en dewyl dees aldaar dikwylen in 't vertrek van den Prins predikte, raakte hy in grooten woordenftryd over 't Geloof met Jan Korbach, (1) een Franciskaan, in tegenwoordigheid van verfcheidene Hovelingen, en heeft het fchelden en lafteren van den Monnik, tot eens ieders verwondering, met ongemeene befcheidenheid wederleid, en 1527 door 't ontvouwen zyner Leerpunten niet alleen de toehoorders, maar zelf den Monnik krachtig overtuigd, zulks de zelve bekende, dat Myconius een Kriftelyk Geloof predikte, en met vriendfchap van hem fcheidde. Dit zeldzaam geval, en de groote dienften, welken dees Leeraar verfcheidene jaaren aan de Kerke, door 't verkondigen van 't Euangeli, gedaan heeft, dringen my om zynen gedenkpenning, op welken het afbeeldfel van deezen lofwaarden man gevonden wordt, hier, fchoon laater gemaakt, te vertoonen.

(1) Hift. der Reform. door L. Seckendorf I. deel. fol. 376.

I.

Hy was in 't jaar veertienhonderdeenennegentig (2) te Lichtenfeld in Frankenland uit eerlyke en Godvrugtige ouderen gebooren; federt Monnik en Priefter geworden heeft hy de Leer van Luther aangenoomen, de kap om den tuin gehangen, eene Vrouw getrouwd, en het Euangeli alom, maar inzonderheid te Gotha, met zulken voorfpoed verbreid, dat hy een der beroemdfte Kerkhervormeren geworden is, en dus verdiende door deezen penning vereeuwigd te worden; op de voorzyde van welken zyn borftbeeld met den Leeraarsmantel om de fchouderen, en deeze letters in den binnenkring gefteld zyn;

(2) Melch. Adami Vitæ Germ. Theol. pag. 171.

FRIDERICVS MYCONIVS. ÆTATis 48.

FREDERIK MYCONIUS ZYNS. OUDERDOMS 48.

In den buitenkring zyn deeze woorden uit de Zangen (3) van den Koninglyken Harpenaar te vinden;

(3) Pfalm. LXXXVI. vers. 12.

CONFITEBOR TIBI, DOMINE, IN TOTO CORDE MEO.

HEERE, IK ZAL U MET MYN GANSCH HART BELYDEN.

De Roozeboom, diemen op de tegenzyde ziet afgebeeld, is een zinnebeeld (4) van het brooze en bekommerlyke leeven der menfchen; wandt gelyk de fchoone roos met fcherpe doornen, zoo is het lieflykfte van ons leeven met moeite en zorge omringd, en de vreugd wordt gevolgd van de droefheid; dierhalven ftaat 'er nevens;

(4) Hieroglyph. de Pierius fol. 729. & 730.

FERENDVM ET SPERANDVM, 1539.

MEN MOET LYDEN EN HOOPEN, 1539.

1527 In den boord leestmen deeze gulde les van onzen (1) Zaligmaaker aan zyne Leerlingen en Naavolgeren; 1527

(1) Euang. van Lucas Cap. XXI. vers. 19.

IN PATIENTIA VESTRA POSSIDEBITIS ANIMAS VESTRAS.

GY LIEDEN ZULT UWE ZIELEN IN UWE LYDZAAMHEID BEZITTEN.

Met zooveel vlyt als deezen den loop van Luthers Leere voortzetteden, met geen minderen yver poogden anderen dien te stuiten, ten koste van het leeven eeniger Leeraaren, onder welken in dit jaar Georg (2) Winkler, Prediker te Hal vermoord, Leonard Keizers, die te Pasſau het Euangeli verkondigde, op bevel van Willem Hertog van Beijere, verbrand, en Jan Heuglin te Mersburg, door orde van den Bisſchop van Constans, door het vuur gedood wierden. Dit echter verhinderde den voortgang niet der Hervorminge, die zich alom verspreidde, en in Zwitserland diepe wortels schoot; zulks te Bern, naa 't eindigen der vergaderinge van in- en uitheemsche Leeraaren tot slissing der geschillen beleid, de stellingen van Zwinglius stand hielden, dit wierdt te Bazel (3) gevolgd, de beelden verbrand, de Regeerders af en anderen aangesteld, die van Geneve, Constans en andere Steden sloegen den zelven weg in, ja het Geloof van Luther vondt zelf doorgang tot in Italië; wandt het ongeval van den Paus en van 't Geestlyke Hof wierdt van eenigen voor een uitwerksel van de Godlyke gramschap tegen de Kerklyke Heerschappy gehouden, tot zooverre, datmen in byzondere huizen, inzonderheid te (4) Faënza, tegen de Roomsche Kerk predikte, en hierdoor het getal der Hervormden dagelyks vermeerderde.

(2) Hist. der Reform. door L. Seckendorf I. deel. fol. 384. en 387.

(3) Hist. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Housſaje pag. 42.

(4) Hist. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Housſaje pag. 43.

Geen mindere vrugten baarde Luthers Leere in Engeland, daar de onweetendheid, en ongeregeldheden der Geestlyken openbaar wierden, en het volk niet konde verzwelgen, dat de rykdom en 't gezag van Europa in de handen vervallen waren van lieden, die zich alleen bevlytigden om luy en wellustig te leeven, en dewylze de kennis en Godvrugt der eerste (5) Geloovigen in domme onweetendheid der Geestlyken verkeerd zagen, wier Leerpunten de naarvorsing der schrandere vernuften, en de tegenstellingen uit de Heilige Schriften niet mogten verdraagen, zynze alengs afkeerig geworden van hunne Geestlyke Leidslieden, en ontfingen greetig eene Leere, die ieder de bedriegeryen, door welken zy om den tuin geleid wierden, ontdekte, en den eenvoudigen weg des Hemels aanwees. Zoodaanige oorzaaken, naar 't getuigen der Engelsche Historischryveren, gevoegd by 't gevoelen van Wiklef, dat reeds anderhalve eeuw gebroeid hadt, deedt de Schriften van Luther, en het nieuwe Verbond, in de Engelsche taale overgezet, met voordeel leezen; doch de Bisſchoppen poogden de zelven met geweld te verduisteren, en vervolgden al die genen, welken de instellingen der Kerken niet stiptelyk volgden.

(5) Hist. der Reform. van Engel. door Burnet I. deel. pag. 55. en 56.

Hoewel een ieder, die zyne Kinderen het Vaderons, de Tiengeboden of het Geloof in hunne (6) Moedertaal leerde, zag, dat hy de zelven den weg naar 't schavot baande, echter wies de yver tegen gevangenis, staal en vlam op, en sloeg deeze Leere in Schotland over, alwaar in vroegeren tyd reeds eenige Geloofsgenooten van Wiklef ten vuure veroordeeld waren, en thans weder nieuwe bitterheden opborrelden; omdat Patrik Hamilton Abt van Ferne, een man van uitmuntende gaven, die zoo zyner Moeder als 's Vaders zyde den Koning in den bloede bestondt, en in Duitsland de stellingen van Luther en Melanchton ingezoogen hadt,

(6) Hist. der Reform. van Engel. door Burnet I. deel. pag. 57.

1527 hadt, thans het kwaade leeven der Geestlyken openlyk hekelde, de dwaalingen dier tyden vrymoedig (1) ontdekte, en hierdoor eenen drang van Leerlingen verkreeg. Des de Geestlyken, raazende over zyn bestaan, hem onder schyn van vriendschap naar de Stad S[t]. Andries lokten, gevangen zetteden, korten tyd ondervroegen, zyn vonnis opmaakten, en als een hardnekkigen ketter den Waereldlyken Rechter overleverden. Maar vreezende of de Koning, die in Beedevaart en van de hand was, deezen zynen Bloedverwant mogt opeischen en 't leeven schenken, beslootenze de uitvoering te verhaasten, bragten hem straks naar de paal, daarze hout rondom stapelden, en deezen vroomen Man door een langzaam vuur om 't leeven (2) bragten. Zyn standvastigheid in 't lyden en Kristelyke dood verwekten eene ontroering onder de aanschouwers, en een geloof, dat hy waarlyk Martelaar gestorven was. Dewyl nu deeze wreedheid het zaad geweest is, uit het welke de Kerkhervorming in Schotland voortsproot, zal ik het afbeeldsel van deezen man, zoo als hy in onze dagen op eenen penning gebragt is, hier laaten volgen. 1527

(1) Hist. der Reform. van Engel. door Burnet I. deel. pag. 504.

(2) Hist. der Reform. van Engel. door Burnet I. deel pag. 505.

Zyn borstbeeld staat zonder omschrift, alleen met den naam des Penningmaakers Jan Dassier, op het eerste, en deeze woorden op het tweede deel;

PATRICIUS HAMILTONIUS SCOTUS THEOLOGUS,
MARTYRII CORONA NOBILITATUS, ANNO 1527.

PATRIK HAMILTON SCHOTS GODGELEERDE, VERËDELD MET DE KROONE DER BLOEDGETUIGENISSE, IN 'T JAAR 1527.

Niet minder hevig liep het vervolgen om 't Geloof in de Nederlanden; wandt naadat François vander Hulst, Algemeen Geloofsonderzoeker, en zyn medgezel Joost Laurens, Hoofd van den grooten Raad van Mechele, die van Erasmus voor doodlyke vyanden der Geleerdheid gehouden wierden, door Paus Clemens waren afgedankt, en de Kardinaal van der Mark, Bisschop van Luik, (3) in hunne plaats was aangesteld, viel de Landvoogdes Margarita hierover klagtig aan den Keizer, verklaarende eenen anderen brief van zyne Heiligheid te hebben, by den welken drie byzondere Geloofsonderzoekers, in verscheidene oorden, waren gesteld, de Proost der geregelde Kanonniken van Ypere, over Vlaandre; de Proost der Schoolieren van Bergen in Henegouwe, over de zelve en daar omtrent gelegene Landstreeken; de Deken van Loven, over Brabant, Holland en andere Gewesten; en wierdt in 't Roomsche Hof doorgedreeven, dat deezen hun ampt behielden, en zonder tegenstand handhaafden. Die van Loven vondt, door bevel der Landvoogdesse, het meeste te berechten, voornaamenlyk te Brussel, daar in dit jaar van zevenentwintig wel zestig persoonen eensdeels verweezen, andersdeels tot boetvaardigheid gebragt wierden.

(3) Hoofd Nederlandsche Hist. fol. 31.

1527

(1) Hist. der Reform. door G. Brant I. deel pag. 100. en 101.

Omtrent deezen tyd was ook in Holland Wendelmoet Klaas Dochter, Weduw van Monnikendam, om zaaken van den Godsdienst (1) gevangen, naar 's Graavenhaage gevoerd, en aldaar om 't verwerpen van de instellingen der Roomsche Kerke geworgd en verbrand. Ook wierden aldaar drie Doopsgezinden van Krommeniersdyk in Waterland te recht gesteld, en met een klein vuur meer dood gebraaden dan verbrand. Eene Gezindheid, die zich voor weinige jaaren eerst in Zwitserland geopenbaard hadt, van welke eenige Geloofsgenooten op het aandryven van Zwinglius, vervolgd en verdronken wierden; waarlyk eene bitterheid, die vreemd voorkwam, van menschen, die 't gevaar naauwlyks ontkoomen waren, en welken den rook hunner brandende Geloofsgenooten nog dagelyks zagen opgaan. Doch het bleek hieruit, dat veele Geestlyken anderen niet altyd handelen zoo alsze zelven gedaan willen zyn; de meesten bestraffen 't Ketterdooden, als 't hen te na gaat; verdraagen 't, daarze 't lyden moeten; en pleegen 't, daarze de magt hebben; doch zulken, die de verdoolden in 't graf stooten, de besmetten verdrinken, de blinden verbranden willen, in steede van te regt te leiden, wasschen en toelichten, zyn van geen goeden Geest gedreeven, naar de gedachten (2) van den Prins der Nederlandsche Historischryveren, den Heer Hoofd.

(2) Nederlandsche Hist. fol. 31.

Zoodaanige gevallen verwekten veel wantrouwen aan den Nederlanderen, die hierenboven nog door geduurige oorlogen gedreigd wierden; wandt de Franssen maakten eenen aanslag op Doornik, meenende die Stad door hulpe van vyftien of zestien Poorteren, (3) te overweldigen; maar het verraad ontdekt, en de aanleiders met den dood gestraft zynde, wierdt 'er, om deeze gevaaren in 't vervolg voor te koomen, bevoolen, dat voortaan op alle gastmaalen of byeenkoomsten der Burgeren eenigen van 's Keizers Krygsknegten tegenwoordig zouden wezen. Doch deeze bekommering wierdt aan dien kant weggenoomen door een kort bestand, (4) tusschen den Keizer en Koning van Vrankryk wegens de Nederlanden gesllooten, dat duuren zoude tot aan Vrouwe Lichtmis, zynde den tweeden van Sprokkelmaand, des volgenden jaars. Ook verminderde de zorg voor de Engelssen, wyl Koning Hendrik zynen Heraut naar Mechele (5) aan de Landvoogdesse gezonden hadt, en by deeze Vorstin zooveel verrigtte, dat eerst door brieven en eindelyk door den Abt van S[t]. Bernard, haaren Gemagtigden, gehandeld en zeker verdrag gemaakt wierdt, door het welke niet alleen de schepen, die men in Engeland en in de Nederlanden aangehouden hadt, maar ook de gevangenen ter wederzyde ontslaagen wierden.

(3) Die Excel. Chron. van Vlaandre II. deel fol. 36. verso.

1527

(4) Vervolg van de Divisie Chron. door El. de Veer fol. 23. verso.

(5) Waaragtige Geschied van KeizerKarel den V. pag. Rij. versa.

Onder 't beleggen van deeze zaaken hadden de Vriezen in Sprokkelmaand eenen Landdag te Leeuwaarde gehouden, aldaar verscheidene klagten opgesteld en de zelven door hunne Gelastigden aan de Landvoogdesse Margarita gezonden, welke eindelyk in Hooimaand (6) eenige punten inwilligde, andere verwierp, of om 't gewigt voor den Keizer overliet; de voornaamste betroffen de Geestlykheid, onder deeze klaagden de Monniken, datmen hen de oude vryheid van Kerkvoogden te verkiezen, en sommigen van hen het recht van weldaaden en Leenen te vergeeven ontnoomen hadt, en, 't gene nooit gedaan was, voor den Keizer inhieldt: voegende hierby, dat, even als de Waereldlyke ampten tegen 's Lands rechten, dus ook de Geestlyke mishandeld wierden, alzoo een persoon twee of drie waardigheden bekleedde, schoon de zelve niet ter behoorelyker plaatse woonde, noch tot de bedieningen bekwaam was. De Landvoogdes betoonde hen hierop, dat de Keizer, met kennisse en toestemminge van den Paus, de magt hadt en gebruikte van in alle zyne Nederlanden Kerkvoogden aan te stellen, omdat niemand gevorderd zoude worden, die den Landsheer niet aangenaam of gehoorzaam was, dierhalven

(6) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 635.

1527 ven behoorden de Vriezen niet te weigeren, dat in andere Gewesten zonder hinder geleeden wierdt. Over andere punten hadtze den Stadhouder Schenk reeds orde gegeeven, en veranderde, op begeerte der Vriezen, hunnen Hoogenraad uit den naam des Keizers, zendende Gregorius Bartholomei van Aken tot Voorzitter, Maarten van Naarden, Everard Nicolai en Karel van Nitzen 's Lands (1) Gedingverzorger, tot mede Raaden, welken dagelyks vyf uuren voor twaalf stuivers zouden te recht zitten.

(1) Procureur Generaal.

Hierentusschen was te Utrecht geen geringe beroerte ontstaan, omdat de Gemeente, door zwaare schatting gedrukt, in 't voorgaande jaar gewapenderhand rekening van de Overigheden geëischt hadt, en begeerde, dat de Kloosters voortaan geene burgerlyke neringen zoude doen; als hierop beloofd wierdt, dat de Geestlykheid en Ridderschap, zoowel als de Burgers, hun deel zouden opbrengen, en de Bisschop Hendrik van Beijere, om de Gemeente te vriend te houden, haar verscheidene voorrechten verleend, en de Geestlyken ook tot het draagen der lasten verweezen hadt, hebben deezen (2) niet alleen geweigerd de schatting te geeven, maar zelf in dit jaar bewerkt, dat de Kerkvoogd de reeds verleende voorrechten vernietigde, en dus een geweldigen haat op den hals kreeg, zulks hy wars van den geduurigen twist en tweedragt zich naar Wyk te Duurstede begaf, en de Ingezetenen te Utrecht, door zyne afweezenheid, zooveel gelegenheid tot het versterken van hunnen aanhang en het heulen met den Hertog van Gelder verschafte, dat dit kwaad eindelyk ongeneeslyk wierdt; wandt Karel van Egmond Hertog van Gelder, zoekende niet alleen de heerschappy van 't Opper- maar ook van 't Nederstift, dus het gansche Bisdom onder zyn gebied te brengen, blies dierhalven de Staaten in 't oor, dat de Kerkvoogd reeds buiten hunne kennisse met Floris van Egmond Graaf van Buren handelde, om het Stift onder den Keizer te brengen. Hoewel deeze vriendlykheid uit loutere zugt van voordeel sproot, echter won hy hierdoor 't hart van veele Stedelingen, voornaamenlyk toen de Bisschop, meenende in de Stad te koomen, buiten geslooten wierdt, vergramd naar Wyk te Duurstede week, en aldaar het geschut vaardig maakte om Utrecht met hulpe der Hollanderen te dwingen. Door deeze beweeging zyn de Regeerders, nietmin dan voor de ballingen van buiten en der zelver vrienden van binnen, die het hoofd trotser opstaaken, magtig bedugt geworden; desze, het stuk overwoogen hebbende, den Domheer van Wees nevens Adriaan van Renes aan den Hertog van Gelder (3) zonden, den zelven om bystand verzoekende, en dus met luttel moeite eenige Geldersen, die eerlang vermeerderd en onder het bevel van den Graaf van Meurs gesteld wierden, binnen kreegen, tegen den zin van eenige Burgermeesters, inzonderheid van Gysbert van Zuilen, welke het verschil by den Bisschop poogde te bemiddelen, en dierhalven buiten geslooten zynde, naar Ysselstein trok.

(2) Gouthoeven Chron. van Holl. fol. 589.

(3) L. Hortensii Rer. Ultraject. fol. 97. en Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 389.

Wanneer deeze oneenigheid dagelyks grooter wierdt, en dat de Bisschop den Hertog van Gelder geklaagd hadt over het schenden van 't verdrag, door den Kerkvoogd van Trier gesmeed, in het welke zy over en weder beloofden zich met elkanders Onderdaanen niet te bemoeijen, en, hierop bars antwoord bekoomen hadt, deedt hy de Vaart bezetten, aldaar eene sterkte opwerpen om de Stad te benaauwen, en het omleggende Land plat te loopen, brengende eenen oorlog aan 't hollen, in welken alle onderhoorigen des Bisdoms dus ook de Overysselsen hun deel kreegen; wandt naa dat die van Deventer veel buits uit de Veluwe gehaald, en die van Kampen zich ook in 't spel gemengd hadden, wierdt Hasselt door een schip vol Geldersen, overdekt met planken, by verrassing inge-

1527 noomen; kort hiernaa volgde Genemuide, Zwartsluis (1) en de Schuilenburg; het verlies deezer laatste Sterkte bragt de Overysselsen dermaate in 't naauw, datze besloten zich onder de bescherming des Keizers te begeeven. Vermids de Noordhollanders, die door hunne waakzaamheid eenige op de Oostvaarders loerende Vrybuiters verdreeven hadden, door deezen storm gedreigd wierden, hebbenze den Geldersen, welken naa het bemagtigen van Harderwyk, Elburg (2) en 't Huis te Hulkestein, aldaar eenige schepen uitrusteden, en in de Zuiderzee bragten, zoo moedig hunne tanden getoond, dat de zelven in dien oord niets van belang ondernamen; nogtans waren de Amsterdammers zoo bekommerd geworden, datze aan die van Hoorn om geschut te leen verzogten.

(1) Analect. Gerhardi Dumbar Tom II. pag. 475.

(2) Velius Chron. van Hoorn pag. 126.

Die van Utrecht hierentusschen meer verbitterd tegen hunnen Bisschop, als de eerste oorzaak der ontsteltenissen, riepen de andere Steden van het Stift byeen, om zich met den Hertog van Gelder te verbinden, en den Bisschop openlyk af te zweeren; dierhalven bragt de Kerkvoogd al zyne magt saamen en naar Utrecht, veroverende het Kasteel (3) Vreedeland, daar hy zich begroef en zoolang verbleef, tot de Hertog van Gelder hem door eenen verdichten brief (4) verjoeg. Toen de Bisschop, deeze loosheid ontdekt hebbende, geheel verstoord in de Betuwe gevallen was, en de Geldersen hem deeze vyandlykheid poogden te vergelden, stelde zich Jan, Hertog van Kleef, tusschen de twee strydende partyen, en bewerkte eene wapenschorzing voor weinige dagen, midsgaders eene byeenkoomst, in welke de Gezanten der Vorsten en Steden lang getwist hadden, alsmen het beslegten van 't verschil aan zekere Middelaaren van wederzyde over gaf; doch als deezen den Kerkvoogd eenen Medehelper in 't Bisdom uit 's Hertogen naam wilden opdringen, 't zy den Vorst van Lunenburg, of Karel Bastaard des Hertogen van Gelder, bragtenze, mids de onbillykheid der voorwaarde, de groote verwagting tot niet. Het gesprek tusschen de Geldersen en Overysselsen hadt, mids de forsheid der eersten, den zelven uitgang, wyl de anderen, merkende waar 't heen liep, den Geldersman de Erfvoogdy van 't Stift glad afsloegen, en liever de wisselvallige kans des oorlogs dan de zekere slaverny wilden ondergaan. 1527

(3) L. Hortensii Rer. Ultraject. fol. 110.

(4) Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 391.

Het weigeren der Overysselsen maakte de bitterheid van den kryg zoowel als de zorg des Bisschops dagelyks grooter; zulks de Kerkvoogd, uit haat tegen de Geldersen, en om zyne wraaklust te voldoen, Floris van Egmond Graaf van Buren, Algemeen Veldheer des Keizers, naar Duurstede noodigde, met den zelven aldaar van de overdragt des Bisdoms handelde, en eischte by voorraad eenige penningen, om de behoeftige Krygsknegten te betaalen. De Graaf van Buren, lang naar deeze gelegenheid gewenscht hebbende, trok zelve naar Brussel, en kwam weinige dagen hiernaa weder te Schoonhove, daar hy, op orde der Landvoogdesse Margarita, verzeld van Antoni van Lalein Graaf van Hoogstraate Stadhouder van Holland, Gerard Mulard Geheimschryver, en Laurens van Blioul Griffier des Hofs van Holland, zich omtrent het midden van Slagtmaand met Hendrik van Beijere Bisschop van Utrecht en des zelfs Raaden (5) in onderhandeling begaf, en naa agt dagen besloot, dat de Landvoogdes Margarita den Bisschop al het geld, ter betaalinge van des zelfs Krygsknegten en aan deezen oorlog besteed, zoude schenken, hierenboven den Bisschop zestienduizend Goudguldens beloofde, en dan nog vyfduizend iedere maand tot onderhoud van duizend Krygsknegten, zoo lang de vyandschap met de Geldersen zoude staan; wyders zou de Keizer geenen Vreede met den Koning van Vrankryk moogen sluiten, dan dat de Bisschop in den zelven begreepen, en Hasselt, midsgaders al het gene de Geldersman het Stift ontnoomen hadt, den Kerkvoogd weder gegeeven zoude zyn;

(5) L. Hortensii Rer. Ultraject. fol. 113.

1527 zyn; hiertoe zoudenze die van Overysſel ook tragten te beweegen, en den oorlog ſtaande houden, tot het oogmerk bereikt was; eindelyk verzekerde de Bisſchop (1) in 't byzonder van den Paus brieven te zullen bezorgen, door welken hem magt verleend zoude worden om het Waereldſche gebied des Bisdoms aan den Keizer, als Graaf van Holland, te moogen overdraagen. Hierop trok de Stadhouder Lalein naar Holland, daar hy, de Edelen en Steden in 's Graavenhaage ter dagvaart beroepen hebbende, den zeventienden van (2) Slagtmaand, met de zelven over eene buitengewoone beede van tagtigduizend ponden handelde, en deeze vergadering vervolgde tot den negentiende van Wintermaand.

(1) Slichtenhorst Geld. Geſchied. fol. 395.

(2) Batavia Illuſt. door S. van Leeuwen fol. 762.

Hangende al deeze zaaken hadden de Gelderſen verſcheidene Sterkten, als mede de Stad Rene, van het Bisdom gerukt; aan den anderen kant dagt de Kerkvoogd de Stad Utrecht te verrasſen, dat hem moogelyk zoude gelukt hebben, zoo de aanſlag niet, door het gedruis van die door verhoole gaten in de Stad kroopen, ware ontdekt geworden. Geen beter gevolg hadt de handel met die van Amersfoort, welken zich zelven geheel onzydig wilden houden; maar die van Overysſel vonden, naa rype overweeging, geraaden zich onder de beſcherming des Keizers te begeeven, tot dit einde zonden de Ridderſchap en drie Steden dier Landſtreeke, met den aanvang des jaars agt-
1528 entwintig, hunne Gemagtigden, welken met Floris van Egmond (3) Graaf van Buren, Georg Schenk Stadhouder van Vriesland, Gerard Mulard, Jooſt Sasbout, Pieter Sande en anderen eenen brief tekenden en bezegelden, in welken onder andere dingen beloofd wierdt, dat die van Overysſel hunne oude voorrechten en vryheden zouden genieten, en de Keizer op eige koſten den Hertog van Gelder zoolang zoude beveg- ten, tot de zelve niet alleen alle plaatſen van Overysſel zoude inruimen, maar 1528
ook de ſchriften, door welken de Bisſchop en die van Zwol zich voor zekere gelden verbonden hadden, zouden overgeeven, mids de Keizer de beeden en ſchattingen, welken de Kerkvoogd tot onderhouding van den kryg pleeg te trekken, voortaan zoude genieten. Hierop hebben de Ridderſchap en Steden, van hunnen eed door den Bisſchop ontſlaagen zynde, naa dat de leden van deeze overdragt door de Gemeente te Deventer geleezen en goedgekeurd waren, door hunne Gemagtigden Keizer Karel den Vyfden, als Hertog van Brabant en Graaf van Holland, den elfden (4) van Sprokkelmaand, voor Erflandsheer aangenoomen, en in den perſoon van Georg Schenk Stadhouder van Vriesland te Kampen gehuldigd.

(3) L. Hortenſii Rer. Ultraject. fol. 131.

(4) J. Revii Daventriæ Illuſtr. pag. 245.

Vier dagen naa 't volbrengen deezer plechtigheid is Edzard Graaf van Ooſtvriesland, die om zyne kloekmoedigheid, verſtand en deugd alom gepreezen wierdt, te Embde, in den ouderdom van zesenzestig jaaren, (5) geſtorven, en weinig tyds laater te Norden begraaven. De Kerkvoogden, Edelen en voornaamſten des volks, die deeze uitvaard bywoonden, hebben, naar den ſtand der gemeene zaake, goed gevonden de Heerſchappy onverdeeld aan eenen van des overleedens Zoonen, welke de bekwaamſte geacht wierdt, op te draagen; vermids Ulrik, de oudſte Zoon, zyn verſtand verlooren hadt, ſteldenze Enno, den tweeden Zoon, in 's Vaders plaats, des te eerder omdat men wiſt, dat Edzard ook van dit begrip geweeſt was. De rouwdagen geëindigd zynde, is de jonge Graaf door 't ganſche Land (6) met het doen en ontfangen van den eed in zyne Vaderlyke Staaten gevestigd geworden; en het ſchynt my by 't huldigen van den zelven niet ongevoegelyk zyne penningen, ſchoon eerſt in 't volgende jaar gemaakt, hier te vertoonen.

(5) Chron. van Ooſtfriesl. door Eg. Beninga pag. 623.

(6) Chron. van Ooſtfriesl. door Eg. Beninga pag. 649.

AR.

P.

I. Dees was Kleinzoon van Ulrik, welke in 't jaar veertienhonderdvierenzestig, den een- entwintigsten (1) van Wintermaand, door Keizer Frederik den Derden tot eersten Graaf van Oostvriesland verheven wierdt. Ulrik, twee jaaren laater uit dit leeven scheidende, liet twee Zoonen, Enno en Edzard, agter, van welken de oudste Enno het gebied voerde tot het eenennegentigste jaar naa de veertienhonderd, wanneer hy in 't ys versmoorde, en gelegenheid verschafte aan zynen Broeder Edzard om het roer der Heerschappye in de hand te neemen. Als dees het bewind met grooten roem zevenendertig jaaren gevoerd, en uit Elizabet, Dochter van Jan Graaf van Rietberge, onder andere kinderen ook deezen Enno, den tweeden van deezen naam, die in 't vyfde jaar deezer eeuwe gebooren was, geteeld hadt, heeft hy den zelven zyne erflyke Staaten door den dood ingeruimd, des Enno, uit deeze oorzaake, de Vaderlyke tytel rondom zyn sierlyk borstbeeld, dat op de voorzyde gesteld is, op deeze wyze voert;

(1) Chron. van Oostvriesl. door Eg. Beninga pag. 362.

ENNO DEI GRATIA COMES PHRISIÆ ORIENTALIS.

ENNO DOOR GODS GENADE GRAAF VAN OOST-VRIESLAND.

Het wapen van Oostvriesland, dat op de keerzyde gevonden wordt, bestaat uit een zwart veld (2) met eene goude Harpye met uitgespreide vleugelen, hebbende eene goude Kroon op 't hoofd, en nevens het zelve en de staart vier goude starren met zes punten, al het welke omvangen wordt door deeze spreuk (3) van den Koninglyken Harpenaar;

(2) Heis Hist. van 't Keizerr. II. deel. pag. 390.
(3) Psalm. LVI. vers. 12. en CXVII. vers. 6.

IN DEO SPERAVI, NON TIMEBO, QUIA IEHOVA MIHI ADIUTOR, 1529.

IK HEB OP GOD GEHOOPT, EN IK ZAL NIET VREEZEN, OMDAT DE HEERE MYN HELPER IS, 1529.

II. De tweede draagt het zelve borstbeeld, doch in kleiner omtrek, en den zelven zin der woorden, doch met deeze verschillende verkortinge op het eerste deel;

ENNO DEI GRATIA COMES PHRISIAE ORIENTALIS.

ENNO DOOR GODS GENADE GRAAF VAN OOST-VRIESLAND.

Insgelyks wordt het randschrift van het andere deel op deeze wyze gevonden;

1528 IN DEO SPeRAvi, Non TImEBO; QuiA IehovA MIHI ADjutor, 1529. 1528

IK HEB OP GOD GEHOOPT, EN IK ZAL NIET VREEZEN, OMDAT DE HEERE MYN HELPER IS, 1529.

Sedert het fluiten van 't verdrag tusſchen den Keizer en die van Overysſel wierden de Geldersſen door den Stadhouder Schenk, die met kloeke krygsmagt derwaart gekoomen was, uit de Veſtinge Koeburg (1) ſtormenderhand gedreeven, en ten meeſten deele omgebragt. Toen deeze Sterkte geſlegt was, heeft Schenk den Gelderſen ook Genemuide, Zwartſluis, en voorts, naa eene zwaare belegering, Hasſelt ontwrongen. Dees voorſpoed wierdt vervolgd door den Graaf van Buren, welke door het winnen van Hattem en Elburg den Gelderſen zoodaanige ſchrik aanjoeg, datze de twee ontzaglyke Blokhuizen by Deventer, de Morgenſtar en Altena, verlieten, des de Burgers ſtraks naar buiten ſtooven, deeze gehaate Sterktens uit den weg ruimden, en van 't afgebrooke hout en de ſteenen weder hunne Waag bouwden.

(1) Chron. van Deventer door Arn. Moonen pag. 92. & Gerardi Dumbar Analect. Tom. II. pag 479.

De Gelderſen, door de geleede ſchaade meer verbitterd geworden, en te vergeefs eenen aanſlag op Schoonhove gewaagd hebbende, drongen tot in Holland door, alwaar de Staaten des Lands, te Dordrecht vergaderd zynde, beſlooten zeſtienduizend Voetknegten en vyftienhonderd Ruiters te werven, ſtellende tot Legerhoofden over (2) de zelven Floris van Egmond Graaf van Buren, Willem van Renneberg, en Georg Schenk Stadhouder van Vriesland, welke laatſte, met zooveele knegten als hy konde misſen, by de eerſte gelegenheid naar Overysſel zoude trekken. Hiertegen waren de Gelderſen en die van Utrecht geweldig in de weer, roepende op zwaare ſtraffe alle uitgeweekene Burgers weder naar Utrecht, en als 'er niemand kwam, ſtelde de Hertog van Gelder nieuwe Burgermeeſters aan. Dus ook andere zaaken ter beſcherminge geregeld, en het tiende deel van al den buit aan Maarten van Rosſem Heer van Poederoye beloofd hebbende, heeft dit ontzaglyk Legerhoofd, naa dat de volle toom aan 't plonderen dier Landzaaten, welken met den Bisſchop heulden, gegeeven was, een overſtout ſtuk ondernoomen, tot het zelve vyftienhonderd Krygsknegten en veele Burgers van Utrecht, of, zoo anderen melden, tweeduizend Voetknegten en tweehonderd Ruiters, meeſt bedreevene gaſten, byeen verzaameld, en de zelven, zonder zyn oogmerk te openbaaren, onder Keizerlyke Vaandels en Standaards, langs den kant van Montfoort en Woerden, naar Leyde gevoerd, tartende de bezetting dier Stad te vergeefs tot den ſtryd, wyl haar niet alleen de uittogt, (3) maar zelf het ſchieten op den vyand met het geklep der klokke verbooden was; het welke, mids het ongeval des volks meeſt op de Overigheid geſchooven wordt, verſcheide gemompel en groot naadenken baarde, of dees togt niet met weeten der Landvoogdesſe Margarita mogt beſtooken zyn, om dus de Hollanders, onwillig tot den kryg en hiertoe noodige ſchatting, bet op te wekken. Van Rosſem, dus met ſchatten en ſcheeren der Landlieden tot in het Dorp Voorſchoote gekoomen, en aldaar, 't zy omdat de Boeren brandſchatting weigerden, of om zyne vrienden in 's Graavenhaage de looze te geeven, eenige ſchuuren of hooibergen in den brand geſtooken hebbende, trok voort, en, omtrent Ryswyk zyne benden in drie hoopen verdeelende, beſloot hy de drie uitgangen van 's Graavenhaage, en bragt de zynen, de Gelderſche Vaandels ontwonden zynde, met ſchriklyk ge-

(2) Slichtenhorſt Geld. Geſchied. fol. 397.

(3) L. Hofſtenſii Ref. Ultraject. fol. 140.

1528 schreeuw van *Gelder*, *Gelder*, den zesden (1) van Lentemaand, in het Hoflyke Vlek, daar alles in verbaasdheid stondt, mids hy te gelyk van 't Oosten, Zuiden en Westen (2) aanviel, en geenen weg dan naar de Zee open liet. Eenigen der aldaar gezetene Edellieden, Raadsheeren, Rekenmeesteren en andere Leden van Staat of Inwooneren, die den storm van verre hadden zien opkoomen, waren met hunne dierbaarste kleinoodiën in schuiten of op wagens naar Delft of Rotterdam geweeken, anderen die de zaak onmoogelyk achteden, en verbleeven, zyn van de Geldersen overvallen, of hunne schatten agter laatende in lyfsgevaar gevlugt.

(1) Die Chron. van Holl. Zeel. en Vriesl. in 8vo.

(2) P. Heuteri Rer. Austriac. Lib IX. cap. 9.

Straks naa het overmeesteren nam het plonderen zyn begin, en de buit was zooveel grooter als de koomst minder verwagt, en het overval onvoorzièner was; eene onwaardeerbre schat vondenze in goud, zilver, kleederen en sieraaden, en hier en daar, naar maate van de vreeze of ontsteltenisse der eigenaaren, zelf de sleutels (3) in kisten en kassen steeken, geene huizen, dan alleen weinige, uit inzigt van maagschap of erkentenisse van oude vriendschap, wierden verschoond; ook is het Hof den Legervoogd ingeruimd geworden, welke nogtans de brieven en handvesten ongeschonden liet. Het Krygsvolk, door deezen roof overlaaden, en met slempen, brassen, hoereeren en andere wyze hunne hollende driften verzaadigd hebbende, bedong twintigduizend guldens voor brandschatting, en hiervoor genoegzaame Pandslieden, met welken de Geldersen, den derden dag, langs den zelven weg, zonder eenige ontmoetinge dan van weinige saamgerotte Boeren, ligtlyk met al den buit en afgewrongene brandschattingen weder naar Utrecht keerden, daarze, langs den ouden Ryn, mids de Bisschop de Voorstad verbrand en alle toegangen beslooten hadt, door hulp van Pleiten en Schouwen binnen raakten, verwekkende, door prachtige optooiselen van zyde en fluweele kleederen, te gelyk verwondering en afgunst onder hunne Landsgenooten; welken eindelyk, ziende hunne lasten door den behaalden roof niet verminderen, en zich tot op de beenen geknaagd, dit spel zoo wars wierden, dat de Hertog van Gelder werks genoeg vondt om hen door verscheidene middelen in plicht te houden, en, opdat de eendragt bestendiger mogt zyn, deedt hy de Staaten van Utrecht byeenroepen, en op de gewoone wyze eenen nieuwen Bisschop (4) kiezen, tot welken Frederik Graaf van Bichelling, een man van goeden Huize en Domheer te Keulen, benoemd wierdt. 1528

(3) L. Hortensii Rer. Ultraject. fol. 140.

(4) L. Hortensii Rer. Ultraject. fol. 144.

Van deezen handel gaven de Staaten den volgenden dag kennis aan die van Amersfoort, hen verzoekende, mids het kwaad gedrag van Hendrik van Beijere, den gemelden Graaf mede tot Kerkvoogd te willen erkennen, behoudens het recht van den Erflyken Beschermer, den Hertog van Gelder. Doch dit voorstel vondt alzoo luttel plaats by de onzydige Amersfoorders als by die van Deventer, des het ligtlyk verdween, mids de groote aanslagen der Hollanderen den Geldersen alom zorgen baarden, voornaamenlyk in de Meijerye (5) van 's Hertogenbos, daarze omtrent Pinkster zoo bloedige nederlaag ontfingen, dat alles in den loop bleef, en kort hiernaa wierden Harderwyk en Tiel van 's Keizers benden te gelyk aangetast, en de eerstgenoemde Stad naa harde tegenstand gewonnen, maar de laatste, tot groot nadeel der Belegeraaren, naa vier weeken weder verlaaten. In den zelven tyd vielen eenige benden in het Graafschap Zutfeen, dat niet veel van den kryg gevoeld hadt, en versloegen eenige Geldersen, die hen den doorgang betwisten. Hierentusschen ontzonk den Ingezetenen te Utrecht de moed, wyl de bezetting begeerde van de agterstallige besoldinge voldaan te zyn, dreigende, by weigering, de zelve met geweld van de rykste te zullen haalen, des de Stadhouder Graaf van Meurs, beschroomd of de daad niet op de woorden mogt volgen, de Domheeren perste om de vergulde Bekers, Luchters, en andere sieraaden

(5) Goutshoeven Chron. van Holl. fol. 590.

1528 raaden (1) der Kerke, tot het munten van penningen over te geeven, het welke de geneegenheid tot de Gelderfen dermaate verflaauwde, dat veelen federt op middelen dachten om zich van de bezetting te ontflaan, en zulks eerlang te werk ftelden; doende den Bisfchop weeten, dat de Stad, mids de zorgeloosheid van de wagten, en zwakheid der bezettinge ligtlyk konde vermeefterd worden.

(1) L. Hortenfii Rer. Ultraject. fol. 154.

Toen dit ftuk door den Kerkvoogd goedgekeurd, en de tyd en looze met het luijen van S[t]. Jacobs klok, en door eene Vrouw, die met eene mande aan den regter arm by de poort zoude ftaan, vaft gefteld was, beval de Bisfchop, den laatften (2) van Weidemaand, de poorten te Amersfoort tegens den avond te fluiten, en het Krygsvolk met vierhonderd Burgers in 't geweer te fteeken. Deezen begaven zich by den nacht naar Utrecht, gevolgd van Willem Turk met vierhonderd Krygsknegten, als mede een vaandel knegten uit Duurftede, vonden alles gelyk het beftemd was, en de poorten open, desze zonder toeven door de Lauwenrechtfche poort trokken, en, geholpen van hunnen aanhang, naa harden tegenftand, eenige Gelderfen met den Graaf van Meurs gevangen, anderen verflaagen of verdreeven hebbende, de Stad overmeefterden. De Bisfchop, hiervan berigt zynde, begaf zich zonder toeven naar Utrecht, en ontboodt den Graaf van Buren ftraks derwaart, om zich met den zelven over het beleggen der zaaken te beraaden. De Gelderfen, die binnen Rene lagen, het verlies van Utrecht uit hunne vlugtende Landsgenooten verneemende, verlieten de Stad, en gingen met de gereedfte goederen door. Wageninge volgde dit voorbeeld, en, zich aan den Bisfchop overgegeeven hebbende, wierdt, weinige dagen laater, door den Graaf van Buren onder de befcherming des Keizers genoomen. Middelerwylen hadt de Bisfchop de oproerige en weêrfpannige Ingezetenen van Utrecht ftrengelyk geftraft, en zou deeze wreedheid nog wyder geloopen hebben, byaldien de Stadhouder (3) van Holland zulks niet door zyne aankoomft verhinderd hadt. 1528

(2) L. Hortenfii Rer. Ultraject. fol. 155. & feq.

(3) Goudhoeven Chron. van Holl. fol. 590.

In deeze ontfteltenisfe beriep de Stadhouder Lalein, met andere Gelaftigden van den Landsheer, de Edelen en Steden van Holland den zeftienden (4) van Weidemaand te Delft, en den agtienden van Hooimaand te Schoonhove ter dagvaart; met deezen over den Staat des Lands gehandeld hebbende wierdt hy door de Landvoogdes (5) Margarita, nevens den Heer van Asfendelft, Jooft Sasbout, Raadsheeren, en Vincent Cornelifz. algemeen Schatmeefter naar Utrecht gezonden, met orde om de Staaten van dat Geweft ook tot het verdrag, met den Bisfchop geflooten, te beweegen. De Kerkvoogden, Dekens en Leden der vyf (6) Godshuizen, ingezien hebbende, dat de Hertog van Gelder zonder wettige oorzaak de Stad Utrecht met geweld ingenoomen, de andere Steden en Landen van het Bisdom verwoeft en uitgemergeld, de goederen tot zyn voordeel gebruikt, de kelken en zilvere fieraaden uit de Kerke genoomen, en van de zelven geld geflaagen hadt, om den verderflyken oorlog ftaande te houden, en alles tot zyn oogmerk te dwingen, zyn, naa rype overweeging, befeffende, datze zich tegen deeze vyanden niet konden befchermen, te raade geworden alle Steden, Sterkten, Vlekken, Dorpen en tot de zelven behoorende zaaken, 't zy gefchut of voorraad, met het Waereldlyke Rechtsgebied van het Nederftift, den Keizer, als Hertog van Brabant en Graaf van Holland, voor hem en zyne Opvolgeren, Heeren en Vrouwen van de gemelde Geweften, in alle deelen op te draagen en over te geeven, niets uitgezonderd dan alleenlyk het Geeftlyke Rechtsgebied, dat geheel aan den Bisfchop en des zelfs Opvolgeren zoude blyven, met eene wedde van tweeduizend guldens 's jaars; beloovende den Paus tot het bekrachtigen van deezen handel te verzoeken, en

(4) Batavia Illuftr. door S. van Leeuwen fol. 762.

(5) Slichtenhorft Geld. Gefchied. fol. 408.

(6) Plakkaatboek des Lands van Utrecht I. deel. fol. 1.

1528 en tekenden den brief den dertienden van Oegſtmaand.

Ten zelven dage gavenze den Keizer en zyne Opvolgeren, door eenen anderen brief, (1) de benoeming der Biſſchoppen, als de Zetel ledig zoude ſtaan. Den volgenden dag droeg Hendrik van Beijere het Tydelyke Gebied zyns Bisdoms van Utrecht aan Keizer Karel den Vyfden (2) over; omdat de Kerkvoogd zich niet in ſtaat vondt den Keizer de groote koſten van deezen oorlog, noch de geleedene ſchaade aan des zelfs Landen, te konnen vergoeden, en hy noch zyne Opvolgers het Bisdom niet langer zouden konnen beſchermen; dierhalven wierdt de voorwaarde van dien afſtand op deeze punten verzegeld: dat de Leenmannen en Bewooners der Steden en Landen den Keizer, als hunnen wettigen Landvorſt en natuurlyken Erfheer, zouden huldigen en ontfangen; des zou de Keizer, voor 't verbeteren der Steden, Sloten en Sterkten van 't Nederſtift, den Biſſchop vyftienduizend guldens, ieder veertig Vlaamſche grooten waardig, geeven, boven de dertigduizend diergelyke guldens, die de Keizerlyke Majeſteit den Biſſchop, ter vergoedinge van geleedene ſchaade, by den handel van Dordrecht beloofd hadt; alsmede voortaan aan alle Biſſchoppen van die Kerke eene jaarwedde van tweeduizend guldens Brabantſche munt, of eenige weldaaden van geen mindere waardye toeleggen, en deezen door den Paus het Bisdom van Utrecht doen inlyven. Wyders beloofde de Keizer de Ingezetenen tegen hunne vyanden te beſchermen, hunne oude voorrechten en vryheden ongeſchonde te bewaaren, en hen zoo te regeeren als een goed Vorſt zynen Onderdaanen ſchuldig is. Eindelyk zou de Kerkvoogd zyn Bisdom aan den Paus overlaaten, ten voordeele van dien, welken de Keizer aan zyne Heiligheid zoude noemen, en hiertoe den Keizer brieven van volmagt, kort naa 't overdraagen van 't Waereldlyke Rechtsgebied, ter hand ſtellen; en byaldien geen andere Myterdraager op den Kerklyken Zetel geſteld wierdt, dan zoude Biſſchop Hendrik den zelven door Stedehouders vermoogen te beſtieren, en de vrugten en voordeelen blyven trekken. Al het welke de een en de ander verzekerden te zullen volgen, en de Keizer beloofde by den Paus te bezorgen, dat de Biſſchop, door behoorelyke bullen en brieven, buiten ſchaade van deeze overdragt gehouden, en voor ongeval gedekt zoude worden.

Sedert door de Edelen en Steden van Holland, den dertienden (3) van Wynmaand, op den dagvaart in 's Graavenhaage, wegens eene beede van honderdentagtigduizend ponden, die zes dagen vroeger te Gorkom gedaan was, geraadpleegd zynde, is de Stadhouder, Graaf van Hoogſtraate, eenen magtbrief van den Keizer verkreegen hebbende, naa rype overweeging, van de Landvoogdesſe en haare Raaden naar Utrecht gezonden, alwaar Hendrik van Beijere, Biſſchop van Utrecht, het Waereldlyke Rechtsgebied van 't Nederſtift met alles wat aan het zelve behoorde, den twintigſten (4) van Wynmaand, aan den gemelden Stadhouder voor den Keizer overdroeg; ontſlaande te gelyk alle Steden, Sterkten, Huizen, Landen, Amptenaaren, Leenmannen, Edele en Onedele, Geeſtlyke en Waereldlyke Ingezetenen van de verplichtinge, gehoorzaamheid, eeden en beloften aan den Biſſchop als Waereldlyken Heer gedaan, ten voordeele van den Keizer en des zelfs Naakoomelingen, Hertogen en Hertoginnen van Brabant, en Graaven en Graavinnen van Holland; verzoekende den Ingezetenen om den Keizer als hunnen wettigen Heer te willen aanneemen, ontfangen, huldigen, zweeren en onderdaanig zyn; behoudende alleenlyk het Geeſtlyke Gebied voor zich en zyne Opvolgeren. Toen dit bezegeld, en de Gemeente, den volgenden dag, door de groote klok op de Neude vergaderd was, en de Graaf van Hoogſtraate, (5) uit den naam des Keizers, in 't openbaar gezwooren hadt de Burgers

(1) Plakkaatboek des Lands van Utrecht I. deel. fol. 2.

(2) Plakkaatboek des Lands van Utrecht I. deel. fol. 3.

(3) Batavia Illuſtr. door S. van Leeuwen fol. 763.

(4) Plakkaatboek des Lands van Utrecht I. deel. fol. 9.

(5) Plakkaatboek des Lands

1528

gers en Inwooners van Utrecht voor alle geweld te beschermen, en de zelven als een vroom, eerlyk en oprecht Vorst te regeeren, hebben de verzaamelde Stedelingen den Keizer, als Hertog van Brabant en Graaf van Holland, wederom met den eed trouwe en gehoorzaamheid beloofd; hierop wierden geschenken gegeeven, en goude en zilvere penningen (1) onder den drang der Gemeente te grabbel geworpen. Op deezen voet zyn kort hiernaa de andere Steden (2) van het Nederstift, onder beding van haare vryheden, voorrechten en gewoonten te behouden, in de bescherming des Keizers aangenoomen; ook heeft de Graaf van Hoogstraate den eed aan de Hoofden en Leden der vyf Godshuizen te Utrecht gedaan, en dien van de zelven weder ontfangen.

van Utrecht I. deel, fol. 16.

(1) P. Heuteri Rer. Austriac. Lib. IX. Cap. XI

(2) Plakkaatboek des Lands van Utrecht I. deel. fol. 17. & seq.

Terwyl deeze overdragt beraamd wierdt, hadt de Hertog van Gelder met al zyne krygsmagt Gooiland afgeloopen en gebrandschat, en dus met het zwaard in de vuist de Landvoogdesse der Nederlanden den vreede aangebooden; des de Vorstin Margarita de zeshonderd (3) Spanjaards, die onder 't geleiden van Adriaan van Croy Graaf van Reux, den zeventienden van Hooimaand, te Armuye in Zeeland tot onderstand tegen de Geldersen gekoomen waren, niet noodig vindende weder terugge zondt, en Laurens du Blioul aan den Hertog van Gelder afvaardigde, brengende door deezen bedreeven Gezant het werk zoo verre, dat 'er, met onderling goedvinden, eene byeenkoomst van de Gemagtigden der partyen te Gorkom beleid wierdt. Antoni van Lalein Stadhouder van Holland, Floris van Egmond Graaf van Buren, en de gemelde Laurens du Blioul, aldaar met volmagt van den Keizer verscheenen zynde, hebben, naa veele tegenstribbelingen, eindelyk met de Gemagtigden des Hertogen van Gelder, den derden (4) van Wynmaand, een eeuwigduurenden Vreede onder dit beding getroffen, dat de Hertog en de Staaten van Gelderland en Zutfeen alle verbonden, tot naadeel van den Keizer en des zelfs Landen gesflooten, zouden verlaaten, mids de Keizer en zyne Onderdaanen het zelve in opzigt van Gelderland zouden doen, dan zou de Hertog den Keizer getrouwheid belooven, en des noods zynde met krygsvolk ondersteunen; hiertegen zou de Keizer Gelderland met geene schattingen moogen belasten, en onverminderd zyn recht, gedoogen, dat Karel van Egmond de heerschappy van Gelderland en Zutfeen van hem, als Hertog van Brabant en Graaf van Holland, behouden, en aan des zelfs wettige Kinderen, Zoonen of Dochteren zoude overlaaten; tot dit einde zou de Keizer den Hertog, als een Leenman zyns Ryks, in het Hertogdom en Graafschap bevestigen; en by gebrek van wettige Kinderen des Hertogen naa des zelfs dood, in deeze Landen en in Groeninge opvolgen; straks naa 't tekenen van dit Verbond zyne bezetting uit Harderwyk, Hattem en Elburg ligten, en de Burgers dier Steden van den eed ontslaan; eenigen tyd laater ook Montfoort inruimen, midsgaders den Hertog een geschenk van dertienduizend, eene jaarwedde van zestienduizend Goudguldens, en eene bende van tweehonderdenvyfenveertig Ruiteren geeven, mids dat vyftig der zelven altyd op 's Keizers wenk gereed zouden staan, en niet tegen hem gebruikt moggen worden. Wyders kon de Hertog zyne in den kryg verschootene zestienduizend Goudguldens den Staaten van Utrecht weder eischen, en de Keizer vermogt in Gelderland volk te werven; hierop zouden de gevangenen ontslaagen, ieder weder in de bezitting zyner Goederen, behalven eenige Vlugtelingen van Utrecht en Zwol, hersteld, en de koophandel der Onderdaanen onverhinderd gevoerd worden. Wanneer de Hertog dit verbond bekrachtigd zoude hebben, dan was de Keizer verplicht het zelve ook binnen een jaar te tekenen, en de Landvoogdes Margarita binnen eene maand, nevens drie Ridders van 't Guldevlies, even zoo-

(3) Reygersberg Chron. van Zeel. door Boxhorn II. deel, pag. 418.

(4) Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 409.

Bb bb 2 veel

1528 veel Nederlandſche Vryheeren, en de zes voornaamſte Steden van Brabant en Holland. Op de zelve wyze zou het van eenige Grooten en Steden van Gelderland, en van de Stad Groeninge bezwooren en bezegeld worden, en de Keizer voortaan, onverminderd zynen eiſch, geen wapen noch tytel der twee Landſchappen voeren. Al het welke, naadat ieder zyne hierin deel neemende Bondgenooten genoemd zoude hebben, binnen drie, of ten uitterſte vyf maanden behoorelyk afgekondigd zoude worden; en, om met deeze veranderinge van Gebied die van Utrecht in gehoorzaamheid te houden, wierdt aldaar door bevel des Stadhouders (1) Lalein, ten koſte der Hollanderen, een ſterk Blokhuis of Kaſteel by de poort van S[t]. Katarina geſtigt, en om de verkreege ruſt Vreedenburg geheeten.

(1) P. Heuteri Rer. Auſtriac. Lib IX. Cap. XI.

De Gemagtigden de zaaken dus beſteld hebbende, zyn die van Gelderland, op orde van den Hertog, nevens Jan van Roſſem Heer van Broekhuize, naar Mechele vertrokken, en aldaar door de Landvoogdes, in 't byzyn der Graaven van Buren en Hoogſtraate, midsgaders van Georg Schenk, met alle heusheid onthaald, en naar de Hoofdkerk (2) gebragt, in welke zy, naa 't hooren van den dienſt, het verbond des Vreedes bezwoeren. Vervolgens eenige dagen met Hoflykheden verſpild hebbende zyn de Gelderſen, by hun afſcheid, ieder met eene zilvere ſchaal, met goude Karelsguldens gevuld, beſchonken en terugge gekeerd. 1528

(2) Goudhoeven Chron. van Holl. fol. 591. en Slichtenhorſt Geld. Geſchied. fol. 410. en 411.

Staande de gemelde onderhandeling met den Biſſchop van Utrecht, was Philips van Kleef, Heer van Raveſtein, met den aanvang deezes jaars van de waereld geſcheiden, en nevens zyne Gemaalin te Bruſſel binnen de Kloosterkerk (3) der Dominikaanen, in een Vorſtlyk praalgraf, te ruſten geleid; en dewyl dees kloekmoedige Krygsheld ons, in het eerſte deel, zooveel ſtof door zyne groote daaden verſchaft heeft, zal 't my ook vryſtaan, dat ik zyne rekenpenning, weinig tyds vroeger ter waereld gekoomen, hier, ter zyner geheugeniſſe, by zyn overlyden plaats vergunne.

(3) Grand Theatre Sacré de Brab. Tom. I. fol. 259. & ſeq.

♀ B.

Hy was Zoon van Adolf van Kleef, Heer van Raveſtein, en van Beatrix, Dochter van Pieter van Coymbre; Zoon, Broeder en Oom der Koningen van Portugaal: geene kinderen by zyne Egtgenoote Françoiſe van Lukſemburg gewonnen, en zyne Baſtaard Dochter Amelberga van Kleef het Land van Grobbendonk (4) toegeleid hebbende, keerden Raveſtein, Wynendaal en andere Heerlykheden, naa zynen dood, weder tot het Huis van Kleef, van het welke het wapen voorheen (5) verklaard is, dat hier op de eerſte helft met dit omſchrift gevonden wordt;

(4) Butgens Troph. de Brab. Tom. II. fol. 267.
(5) I. deel. fol. 249.

PHILIPPE DE CLEVES SEIGNEUR DE RAVESTAIN.

PHILIPS VAN KLEEF HEER VAN RAVESTEIN.

Rondom eene voor my onbekende gedaante, die op de andere helft geſteld is, leeſtmen zyne gewoone zinſpreuk;

A IAMES, A IAMES.

VOOR ALTYD, VOOR ALTYD.

Niet

1528 Niet geheel buiten noodzaaklykheid hadt de Landvoogdes Margarita den Vreede met Gelderland geslooten, wyl de Keizer in groot verschil, over den handel van Madrid, met den Koning van Vrankryk verward lag; van welken ik den afgebrooken draad hier weder wil aanhegten. De Koning van Vrankryk, ziende de verwydering met den Keizer dagelyks grooter worden, hadt den Voorzitter van (1) Bourdeaux naar Spanje gezonden, om zich van 't niet volbrengen zyner beloften, met vleijende woorden, by den Keizer te ontschuldigen; maar de Keizer, vergramd over 's Konings gedrag, antwoordde den Gezant, dat des zelfs Meester ter kwaader trouwe handelde, en dit den zelven tusschen vier oogen wilde aantoonen. François, door dit bescheid ontstooken, deedt met den Koning van Engeland den Keizer door twee Herauten den oorlog verklaaren, en in 't byzonder, met harde (2) uitdrukkingen en lasteringen, den Keizer tot een lyfsgevegt uitdaagen, verzoekende te gelyk plaats en tyd te verkiezen om dit geding naar den eisch te volbrengen. Wanneer de Keizer den stryd aangenoomen hadt, is 'er, om dit werk luister by te zetten, door over en weder reizen zooveel tyds met het beleggen verloopen, dat de dampen van 't ziedende bloed en 't onbetaamelyke voorneemen geheel verdweenen, en, terwyl het agterblyven van den eenen op den anderen geweeten wierdt, een verschriklyke oorlog uit gereezen, die, mids Koning François te veel aan zyne wellusten verslingerd was, eindelyk binnen Italië bepaald bleef; wandt de Landvoogdes der Nederlanden hadt, door schrander beleid, de Gewesten aan haare zorg vertrouwd, voor het onweer dat uit Vrankryk en Engeland opkwam, weeten te dekken.

(1) Hist. de Charles V. par Ant. de Vera pag. 165.

(2) Memoir. de M. du Bellay fol. 135.

De Koning dan, het voorwerp vaststellende, spande al zyne krachten in om het Ryk van Napels te overweldigen; tot dit einde, schoon hy geen groote hulp van zyne Bondgenooten konde wagten, gaf hy echter bevel aan Lautrec, om het beraamde stuk spoedig uit te voeren. Dees Veldheer begaf zich straks op den weg, met omtrent vyfentwintigduizend (3) Voetknegten en een vry minder getal van Ruiteren, en, zonder merkelyken tegenstand de meeste Steden en Sterkten der Landstreeken Abrutzo en Capitanata gewonnen hebbende, besloot naar Napels te trekken, en dus het gansche Koningryk af te loopen, dat moogelyk geslaagd zoude hebben, zoo Philibert van Chalon, Prins van Oranje, niet met veele moeite het Keizerlyke Leger uit Rome geligt, en het weerlooze Ryk beschut hadt. Deeze krygsmagt, meer dan de helft door de pest versmolten, bestondt nog uit byna twaalfduizend Voetknegten en vyftienhonderd Ruiteren, welken, (4) door den Prins van Oranje, met duizend Duitsen van den Prins van Melphi versterkt zynde, naa eenige bloedige schermutselingen naar de Hoofdstad Napels geleid wierden, terwyl de Venetiaanen eenige Zeesteden, dieze voor de overstrooming van Lodewyk den Twaalfden bezeten, en tot hun deel van deezen oorlog verkreegen hadden, met hunne Vloote innamen, midsgaders het Leger der Fransen met tweeduizend koppen vermeerderden. Zulks Hugo van Moncada, die door den Keizer tot Onderkoning van Napels verheven was, zich niet in staat vindende den vyand het hoofd te bieden, het oorbaarste dacht de Hoofdstad te beschermen, en met dit opzet, nevens den Prins van Oranje en tienduizend Knegten, zich binnen de zelve begaf, laatende de verweering van Cajeta aan Alarcon bevoolen, en aan Sciarra Colonna het bevel over eenige vliegende benden, om de vyanden te ontrusten.

(3) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 238.

(4) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XVIII.

De Fransen, de meeste Steden om Napels overwonnen hebbende, naderden wel haast de muuren dier Hoofdstad; des de Prins van Oranje, bevreesd of de vyanden op den berg van S^t. Martyn zoude nestelen, wylze de andere heuvels reeds ingenoomen hadden, beval, datmen den tooren van 't Land-

1528 't Landhuis van Jacob Sannazarius te (1) Mergelein ter aarde zoude werpen; door dit doen wierdt de Eigenaar zoo mistroostig, dat hy sedert den Prins van Oranje niet alleen in zyne Dichten verachtte, maar zelf straks naar Rome week, daar hy zich over het verwoesten van zyne vermaakelyke Lustplaatze dood (2) treurde, laatende, behalven de blyken van zyn doordringend verstand en weergadelooze Dichtkunde, ons de trekken van zyn wezen op deeze twee gedenkpenningen agter. 1528

(1) Hist. di Napoli da Gr. Rosso pag. 17.

(2) Moreri Dict. Hist.

♀

F.

♀

F.

I. Jacob Sannazarius was uit doorluchtige Ouderen, in 't jaar veertienhonderdeenenzeventig, (3) te Napels gebooren, en om zyn groot verstand en uitmuntenden geest van ieder, maar inzonderheid van Frederik Koning van Napels, geacht, en tot Geheimschryver verheven. Sedert met den zelven, in den ommezwaai der heerschappye, naar Vrankryk in ballingschap vertrokken, en wedergekeerd zynde, gaf hy zich geheel aan de Dichtkunde over, en veranderde, op den raad van Joviaan Pontanus, zynen gewoonen naam in dien van Actius Sincerus, welken hy tot aan zyn overlyden, dat twee of, zoo anderen melden, vyf jaaren naa 't verwoesten van zyne Lustplaatse voorviel, gevoerd heeft. Zyn lighaam wierdt in eene Kerk, die hy zelve aan den voet van den berg Pausilippus gestigt hadt, begraaven, en zyn borstbeeld wordt, als een Dichter met eenen krans van veil of klimop om het hoofd, op de voorzyde van den eersten, binnen deeze letters zyns naams, gevonden;

(3) Vita di M. Jacobo Sannazaro da T. Porcacchi.

ACTIVS SINCERVS SANNAZARIVS.

De tegenzyde vertoont zyne beeldnis in kleinere gedaante tot de voeten toe, staande voor het altaar van Apollo, kennelyk door den Lauwrierboom en het speeltuig, op 't welke hy zyne gaven offert, dierhalven leestmen in den rand ter verklaaringe,

APOLLINI ET MVSIS.

AAN APOLLO EN DE ZANGGODINNEN.

II. De tweede, die aan 't wezen in laateren tyd gemaakt schynt, draagt op het eerste deel zyn hoofd versierd met den lauwrierkrans, geen geringe besolding der fraaije vernuften, en in den rand deeze letters;

ACTIVS SYNCERVS.

Hoewel zyne schriften, om hunne zuiverheid van taal, bevallige uitdrukkingen en geestige vindingen, als zooveel wonderen geroemd worden, echter ging zyn werk van 't Baaren der Maagd, de Koninginne des Hemels, in Heldenverzen beschreeven, zoomen vaststeldt, alle anderen te boven; en dewyl hy eenentwintig jaaren (4) aan het voltooijen van het zelve besteed hadt, zoo heeftmen de verbeelding van dit Meesterstuk op het andere deel des pennings, doch zonder letterlyke verklaaringe, geplaatst.

(4) Vita di Jacobo Sannazaro da T. Porcacchi.

De

1528 De muuren en Sterkten van Napels omzigtig bezorgd zynde, verscheen het Fransche Leger, den negenentwintigsten (1) van Grasmaand, in 't gezigt dier Stad, en besloot straks de voornaamste toegangen; ook wierdt de haven door Philippyn Doria, met agt Galeyen en twee (2) Oorlogscheepen van zynen Oom Andries Doria, gestopt, om de Stad, die, veel volks en luttel voorraads in hadt, uit te hongeren. Doch dit, wyl de ommetrek der muuren groot en de bezetting sterk was, hadt zyne moeijelykheid, des hoe omzigtig Lautrec in deeze belegering, aan welke het gansche Ryk scheen te hangen, waakte, de Belegerden vonden in den tyd van vier maanden, die met het beleg doorliepen, echter gelegenheid door meenigvuldige springreizen, en de nabyheid van Cajeta, om dikwylen leevensmiddelen in de Stad te brengen, ten spyt der Fransen, welken hierentusschen, door den aanhang der Anjousche partye ondersteund zynde, ook andere Steden zogten te dwingen. 1528

(1) Hist. di Napoli da Gr. Rosso pag. 16.

(2) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XVIII.

Dus hadt Simon Romein het Kasteel van Cosenza doen bukken, en kort hiernaa zyne Krygsbenden, met de Landsknegten van den Hertog van Somma vereenigd, en het beleg (3) voor Catanzario geslaagen, eene sterke Stad, door welkeze meester van Opper-Calabrië meenden te worden. De Schoonzoon van Alarcon, die 'er met tweehonderd Ruiteren en duizend Voetknegten voor den Keizer binnen lag, verweerde zich zoo lang kloekmoedig, tot de Graaf van Burella, die met duizend Knegten uit Sicilië gekoomen was, zich by andere benden gevoegd hebbende, de Belegeraars verdreef, en de Stad ontzettede; binnen welke, geduurende haare benaauwdheid, de volgende noodmunt geslaagen was.

(3) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XIX.

Ver.

Op de voorzyde zietmen, binnen een sierlyken krans, den tweekoppigen Arend ten teken der Keizerlyke heerschappye, en onder den zelven deeze letters;

CAROLVS IMPerator.

KEIZER KAREL.

Op de tegenzyde, die niet dan letters bevat, is dit opschrift gesteld;

OBSESSO CATHANZARIO 1528.

CATANZARIO BELEGERD ZYNDE IN 'T JAAR 1528.

Doch aleer deeze zaak ten einde liep, was een geweldig treffen voor Napels gevallen; wyl de Onderkoning Moncada, meenende Philippyn Doria met des zelfs Vloote van voor de haven te verdryven, zes Galeyen en zooveel andere Schepen met uitgekipte manschap gevuld, midsgaders eenige Visschers booten, om den vyand van verre bang te maaken, in Zee gebragt hadt, en met volle zeilen tot omtrent het eiland Capri gevaaren was, aldaar van Philippyn Doria, onder schyn van wyken, tot in het midden der vyandlyke Galeyen gelokt zynde, wierden de Keizersen zoo (4) hevig aangetast, dat naa een bitter gevegt, de Onderkoning Hugo van Moncada niet alleen, maar meer dan duizend

(4) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XIX. & P. Jovii Hist. Lib. XXV.

1528 knegten gedood, de Galeyen en Schepen in den grond geboord, weggesleept of verdreeven wierden.

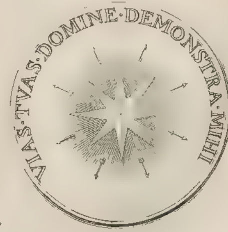
Hoewel deeze volkoome overwinning het benaauwde Napels met eenen wissen ondergang scheen te dreigen; echter strekte de zelve ter behoudenisse; wandt de Markgraaf van Guast, Ascanius en Camillus Colonna, de Prins van Salerno, en andere Mannen van aanzien, met de overige gevangenen, op drie Galeyen, door Philippyn Doria naar Genua gezonden zynde, is de eerstgemelde aldaar in onderhandeling gevallen met Andries Doria Zeevoogd van Genua, welke reeds in groot verschil stondt met den Koning van Vrankryk, uit deeze oorzaaken. De Koning François hadt, naa het wederkrygen van Genua, bevoolen om Savona, dat onder Genua behoorde, te versterken, en met eene bekwaame haven te voorzien, om de wispeltuurige Genueezen door deezen muilprang te dwingen; waardoor die Stedelingen, hun verderf te gemoet ziende, zoolang by Andries Doria ter bescherminge hunner vryheid aanhielden, tot dees hen ten nutte zyns Vaderlands hulpe beloofde. Behalven deeze reden hadt Doria ook een byzonder misnoegen, dat de Koning hem het losgeld des Prinsen van Oranje en van andere gevangenen, midsgaders de besolding voor zyne Galeyen, niet betaalde, en aan alle zyne klagten geen gehoor verleende, ja, vreezende deezen Zeevoogd te verliezen, den Heer van Barbezieux (1) bevel gaf van naar Genua te vertrekken, om aldaar zich van 's Konings Galeyen zoowel als van die van Doria, en, ware 't moogelyk, ook van des zelfs persoon te verzekeren. 1528

(1) Memoir. de M. du Bellay fol. 148. & 149.

Andries Doria, hiervan berigt zynde, begaf zich om de zekerheid op zyne Galeyen, en, van Barbezieux bezogt wordende, zeide zonder veel omstandigheden, *ik weet, myn Heer, dat gy bevel hebt om my en myne Galeyen in verzekeringe te neemen; wegens myn Persoon, die is hier bewaard, en de Galeyen des Konings zal ik u overleveren, maar de myne zal ik met uw goedvinden beschermen.* Met dusdaanige verklaaringe het gesprek beslooten, en de byeenkoomst gescheiden zynde, klampte de Markgraaf van Guast, onlangs derwaart gebragt, den verstoorden Doria in deezen stand der zaaken aan boord, en wist den zelven eindelyk zooverre te beleezen, dat hy, orde van het Spaansche Hof bekoomen hebbende, deeze voorwaarde (2) met hem sloot. De Keizer zoude Doria alles, wat de zelve ooit tegen de Spaansen gedaan hadt, vergeeven, de vryheid van Genua beschermen, en Savona weder onderdaanig maaken; wyders, alsmen de Fransen verjaagd hadt, dan zoude Doria den Keizer met twaalf Galeyen ter Zee dienen, op eene wedde van zestigduizend Dukaaten 's jaars, en eenige andere voordeelen. Deeze verbintenis geeft my gelegenheid om den gedenkpenning van Doria, die in het wankelen zyns beraads gemaakt schynt, hier te vertoonen.

(2) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 246.

L.

Het afbeeldsel van deezen dapperen Genuees, die uit eenen doorluchtigen Stam gesprooten was, staat ten halven lyve naakt, als een Bevelhebber der Galeyen, met de roeispaan in de hand, op de voorzyde, hebbende dit randschrift;

AN-

1528 1528

ANDREAS AVRIA CLASSIS PRÆFECTUS.

ANDRIES DORIA VOOGD DER VLOOTE.

Op de keerzyde ziet men eene ſtar met agt punten, en tusſchen de zelve zooveel pylen afgeſchetſt, myns oordeels, om de zeſtien ſtreeken van 't Kompas ten dienſte der Zeevaarenden aan te wyzen; en dewyl Doria eenigen tyd onzeker in zyne verkiezinge geſtaan hadt, en de gunſtigſte ſtreek op 't Kompas deezer Waereld wenſchte te kiezen, zoo leeſtmen deeze woorden (1) van Israëls Harpenaar in den rand;

(1) Pſalm. XXV. vers. 4.

VIAS TVAS DOMINE DEMONSTRA MIHI.

HEERE, WYS MY UWE WEGEN.

Naa 't ſluiten van dit verdrag wierden de gevangenen, die van Lautrec te vergeefs voor den Koning van Vrankryk geëiſcht waren, weder ontſlaagen, en Andries Doria zondt zynen Neef Philippyn Doria ſtraks bevel om de haven van Napels te verlaaten, zulks 'er kort hiernaa eene meenigte Fregatten (2) met allerley ſoort van voorraad binnen kwamen; ja Andries Doria geleide zelve eenige ſchepen derwaart in 't gezigt van 't Franſche Leger, dat, even of het geluk hen den nek keerde, ten doel ſtont van verſcheidene ongevallen: wandt het gebrek aan geld en voorraad, de meenigvuldige uitvallen en boven al de kwaadaardige ziekte, welken de Belegeraars kwelden, bragten de zelven eindelyk tot wanhoope, zulks zy, naa 't ſterven van hunnen Veldheer Lautrec, en vier maanden (3) vrugtloos geſpild te hebben, gedwongen wierden, midsze van den naakenden onderſtand des Keizers berigt waren, by den nacht te vertrekken; maar de Belegerden, den aftogt verneemende, vielen zoo ſterk op de agterhoeden der Franſen, dat veelen der zelven ſneuvelden, en door 't verſtrooijen der Zwitſeren gevangen wierden, de anderen borgen zich door de vlugt binnen Averſa, daar het overſchot van dit ſchoone Heir zoo hevig beſprongen wierdt, dat het zich by verdrag overgaf, hebbende dees togt zoo bedroefd een einde als een voorſpoedig begin. De overige in 't Ryk verſtrooide Franſen (4) lieten zich zoo gemaklyk dwingen, als de Landzaaten, welken gewoon waren zich den overwinnaar te onderwerpen.

(2) Daniël Hiſt. de France Tom. V. pag. 247.

(3) Hiſt. de l'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 162.

(4) Hiſt. de l'Emp Charles V. par Ant. de Vera pag. 173.

Deeze nederlaag was te zwaarder, omdatze gevolgd wierdt door den afval van Genua, dat, uit zugt tot vryheid en op 't aandryven van Doria, de Franſche bezetting verjoeg, de Regeering veranderde en zich voor den Keizer verklaarde. Geduurende de ontſteltenisſen van Napels was de oorlog met mindere benden, maar met alzoo veel wakkerheid, in 't Land van Milanen gevoerd. Antoni van Leiva, die aldaar het bevel hadt, verſterkt door den Hertog van Bronswyk met eenige Krygsknegten, verweerde zich met een wonderlyk beleid tegen de overtreffende krygsmagt der Franſen en Venetiaanen, die met omtrent tienduizend (5) verſche Krygsknegten, geleid door den Graaf van S^t. Pol, verſterkt zynde, te vergeefs eenen aanſlag op Milanen beproefd, en ſedert Pavia ſtormenderhand overweldigd hebbende, eindelyk ook andere Steden meenden te verrasſen, maar door Antoni van Leiva, die Landriano gewonnen hadt, in hun voorneemen geſtuit, verſlaagen of verſtrooid wierden.

(5) La Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XIX.

Hierenboven hadden de Vlaamingen en Zeeuwen (6) de Franſche Vloot voor Dieppe aangerand en veel ſchaade toegebragt; wandt de Zeeuwen ſchikten zich geheel tot den kryg, en hadden dierhalven het Eiland Walchere, en de

(6) Reygersberg. Chron. van Zeel door Boxhorn. II. deel. pag. 417. en 418.

1528 de Steden in het zelve gelegen, versterkt, ook op de beede des Heeren van Bevere, die, op 't bevel der Landvoogdesse, van hen veertigduizend (1) ponden van veertig grooten voor den Keizer verzogt hadt, vierentwintigduizend ponden ter verweeringe hunner Landstreeke ingewilligd. Ja men hadt den Hollanderen vryheid gegeeven, en openlyk afgekondigd (2) van de Fransen te moogen vangen, schatten, berooven en alle afbreuk te doen; te gelyk verbooden geenerley leeftogt of andere behoeftigheden, zonder verlof, uit het Land te voeren, op verbeurte van lyf en goed. Hierenboven hadt de Keizer door een openbaar bevel (3) allen Vorsten en Heeren, onder 't Duitsche Ryk behoorende, gebooden van niet te gedoogen, dat hunne Onderdaanen in den dienst der Koningen van Vrankryk of Engeland, die hem uitgedaagd hadden, gaan zouden.

(1) Reygersberg. Chron. van Zeel. door Boxhorn. II. deel pag. 420.

(2) Balen Beschr. van Dordrecht pag. 817.

(3) Chartres van Brab. te Vilvoorde, in de bovenkasse, getek. *Hoogstraate.*

Des Koning François, ziende dat alles agterwaart liep, naar een algemeenen Vreede neigde; gelyk hy en de Koning van Engeland, met dit oogmerk, reeds een bestand voor agt maanden gemaakt hadden met de Landvoogdesse Margarita, welke tot dit einde door haare Gemagtigden, Meester Willem van Barres en Jan van der Sauch, nevens den Gezant des Keizers Inigo van Mendoça (4) Bisschop van Burgos, en de Gemagtigden der Koningen van Vrankryk en Engeland, te Hamptoncourt de wapenschorsing gesslooten hadden, beloovende de zelve te water en te land te onderhouden in alle hunne Ryken en Landen aan deeze zyde der bergen, en wel uitdruklyk in alle Hertogdommen, Graafschappen en Heerlykheden van den Keizer, naamenlyk in Brabant, Limburg, Fauquemont, Dalhem, Luksemburg, Vlaandre, Artois, Henegouwe, Holland, Zeeland, Vriesland, Overysfel, Namen, Doornik, en alle anderen, over welken de Aardshertogin van Oostenryk Margarita het gebied voerde; om dus tot eenen bestendigen vreede te raaken, zoudenze elkanders vyanden op geene wyzen helpen of ondersteunen.

(4) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 515.

Uit hoofde van dit verdrag was de Hertog van Gelder gedwongen geweest den vreede te maaken, wyl 'er in bedongen wierdt, dat hy de Stad Utrecht weder aan den Bisschop, of den Keizer als Oppervorst, moest overleveren, insgelyks alle Steden, Sterkten en Landen door hem ingenoomen, zoowel aan deeze als gene zyde van den Ysfel, 't zy Groeninge, Ommelanden of andere onderhoorige plaatsen des Bisdoms van Utrecht; en byaldien hy dit zoude weigeren, of zich niet op andere wyzen met den Keizer wilde vergelyken, dan zoude hy buiten deezen handel blyven. Eenige punten door de Landvoogdes en Koning van Vrankryk, ten voordeele hunner Onderdaanen, nader te Mechele verklaard en geregeld zynde, is het bestand in hunne Landen aan deeze zyde der bergen afgekondigd, en onderhouden. 1528

Hierdoor was Koning François niet van alle zorgen ontheven; omdat de Paus, verre van zich van den geleeden hoon aan den Keizer te willen wreeken, aan des zelfs zyde scheen te hellen, eensdeels om die van zynen Huize in Florenze (5) te herstellen, andersdeels uit vreeze, dat het vernederen van den Keizer de Duitsen, en inzonderheid de Lutheraanen, mogt verheffen; zeker niet buiten reden, wyl het Ryk door verscheidene beroerten verdeeld was, die de Weiwood van Zevenbergen nog meer tragtte te stooken, schryvende (6) den Vorsten van 't Duitsche Ryk, dat Ferdinand zich op een onrechtmaatige wyze van Hungarië verzekerd, en hem met geweld uit het zelve verdreeven hadt, verzoekende door hunne bemiddeling den oorlog, die hieruit stondt te ryzen, te willen verhoeden, alzoo hy betuigde tot billyke voorwaarde gereed, en niet schuldig te zyn, by aldien het Gemeenebest hierdoor benaadeeld wierdt; ja hy betigte Ferdinand, als of dees geene hulp aan des zelfs Schoonbroeder Lodewyk gezonden hadt, om dus te eerder tot de Kroon te koomen, alsmede dat de zelve den Turk eene jaarlyksche schatting

(5) Hist. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houssaje pag. 43.

(6) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 162. & seq.

1528 ting zoude aangebooden hebben, om Hungarië in dienstbaarheid te brengen, gebruikende den onderstand der Vorsten niet ter bescherminge van Duitsland, maar om zynen Broeder den Keizer in Italië te helpen.

Op gelyke wyze schreef hy den Keizer, den zelven biddende om des zelfs Broeder Ferdinand tot reden te brengen. Maar Ferdinand, steunende zoo op het meergemelde verdrag tusschen Keizer Maximiliaan en Koning Ladislaus gemaakt, als op het recht zyner Gemaalinne, Zuster van den gesneuvelden Koning, en op het vermoogen zyner wapenen, leende dierhalven geene ooren ter bemiddelinge, en hieldt zich in de bezittinge, met een gedrag, dat van veelen geroemd wierdt, even of het zelve gelyk was aan de beminnelyke eigenschappen van zynen Vader Philips, zoo zeer van den Nederlander gepreezen, Uit deeze aanmerkinge, meene ik, dat de volgende penningplaat, omtrent deezen tyd, ter eere van Koning Ferdinand gemaakt is. 1528

De borstbeelden van den Vader Philips den Schoonen, en van den Zoon Ferdinand, staan hier beide sierlyk opgetooid, en met de Guldevlies Ordere om den hals afgeschetst; wandt Ferdinand was voor twaalf jaaren in de Hoofdvergadering te Brussel met deeze Waardigheid van zynen Broeder beschonken, hebbende deeze tytels in den rand;

PHILIPpus REX CASTiliæ, LEGionis ET GRANadæ, Pater, ET FErDINANDus REX VNGariæ ET BOEmiæ, [filius].

PHILIPS KONING VAN KASTILIË, VAN LEON EN VAN GRANADA DE VADER, EN FERDINAND KONING VAN HUNGARIË EN VAN BOHEME [DE ZOON].

Omtrent den zelven tyd bragten de Keurvorst van Saksen en Landgraaf van Hessen veel volks in de (1) wapenen, en bereidden zich ten oorloge; omdat Otto Paccius, een der Raaden van Georg Hertog van Saksen, den Landgraaf verzekerd hadt, dat Koning Ferdinand, de Markgraaf van Brandenburg, Georg Hertog van Saksen, Willem en Lodewyk Hertogen van Beijere, de Bis-

(1) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 164.

1528 schoppen van Ments, Saltsburg, Bamberg en Wirtsberg, zich verbonden hadden, om den Keurvorst van Saksen en Landgraaf van Hessen, midsgaders het Luthersche Geloof te verdelgen. Toen de eerstgemelden hunne knegten te velde en alles vaardig hadden om de naastgelegene Bisschoppen aan te grypen, wierdt de onzekerheid van 't gerugt ontdekt, en het Leger onder dit beding afgedankt, dat de voornoemde Bisschoppen honderdduizend guldens, (1) voor de kosten van den oorlog, aan den Landgraaf zouden betaalen.

(1) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 165.

Door deeze krygsrusting verdween de Ryksdag, die te Regensburg beschreeven was, en, door 't scheiden der benden, de bekommering van 's Keizers Broeder Koning Ferdinand. Welke, nevens verscheidene Vorsten des Ryks, verlegen over de meenigvuldige onlusten, den Keizer reeds verzogt hadt derwaart te koomen; maar dees hadt zich uit Valadolit (2) wegens de reis naar Duitsland verontschuldigd, en den Ryksbestierderen door eenen brief bevoolen van eenen Ryksdag te Spiers, tegens Sprokkelmaand des naastkoomenden jaars, te beleggen, om op den zelven de zaaken der Kerke en des Turkschen krygs te verhandelen, laatende de uitvoering en 't bezorgen der zaaken aan zynen Broeder Koning Ferdinand, midsgaders aan den Paltsgraaf Frederik, Willem van Beijere, en de Bisschoppen van Trente en Hildesheim. Welke laatste, Balthasar Merklin geheeten, in 't voorgaande jaar (3) door den Keizer, wiens Onderschatmeester hy was, tot dit Bisdom verheven, en in dit jaar aldaar ontfangen was. 1528

(2) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 166.

(3) Hubners Staatkund. Hist. VII. deel pag. 351.

Vermids de Stad Hildesheim in Nedersaksen gelegen, en de eenigste van die Landstreeke was, welke de Roomsche Godsdienst behieldt, heeft de Keizer aan de zelve, ten teken zyner vriendschap en tot loon haarer standvastigheid, in deeze dagen een sierlyk wapen geschonken, dat, nevens de verzekering van 's Keizers milddaadigheid, op den volgenden gedenkpenning door die Stedelingen gestempeld is.

C.

Het afbeeldsel van den Keizer wordt, ten halven lyve, met de ordere van 't Guldevlies voor de borst, op de voorzyde binnen deezen letterzoom gevonden;

CAROLVS V. ROMANORUM IMPERATOR, QUONDAM FELICISSIMUS ET TRIVMPHATOR, AVGVSTUS.

KAREL DE VYFDE KEIZER DER ROMEINEN, EERTYDS DE GELUKKIGSTE EN DE ZEEGEPRAALER, DE VERMEERDERAAR.

De tegenzyde vertoont het wapen der Stad Hildesheim met eenen sierlyken helm, en het jaar 1605. in 't welke de penning gemaakt is; wyders leestmen in den rand,

INSIGNIA A CARolo V. ROMANORUM IMPERATORE HILDESHEIMIO ANNO 1528. COLLATA.

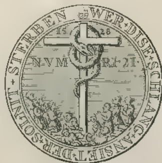
HET

1528 *HET WAPEN VAN KAREL DEN VYFDEN KEIZER DER ROMEINEN IN 'T JAAR* 1528. *AAN DE STAD HILDESHEIM GEGEEVEN.* 1528

Behalven de gemelde beroerte, wierdt Duitsland nog geduurig door de inwendige verdeeldheid der Geestlyken geknaagd, en hierenboven van de besmettelyke ziekten en heete pest besprongen, welke in 't voorgaande jaar begonnen en thans te Wittenberg, de voornaamste Kweekschool en verblyfplaats der Geloofshervormeren, dermaate toegenoomen was, dat de Hoogleeraar Philips Melanchton (1) zich, met de meeste Leden der Hoogeschoole, naar Jena in Turinge begeeven hadt. Luther bleef aldaar zyn ampt bedienen, en weigerde te wyken, schoon de Keurvorst van Saksen hem, omtrent het midden des Zomers, ernstig vermaande mede naar Jena te vertrekken, om het gevaar met Vrouwe en Kinderen te ontvlugten; echter volhardde hy by zyn opzet, bleef te Wittenberg (2) nevens den Prediker Pommeranus en twee Diakens, bezogt sommige kranken die aan de pest stierven, en kwam met onbezweeke kloekmoedigheid alle gevaaren, van welken zyn huis niet vry bleef, te boven. Ja hy verdeedigde zyn doen in het antwoord op de vraag van Jan Hesse te Breslau in zeker geschrift, betyteld *of men voor den dood mogt vlugten.* Op deeze woedende plaag, die in Duitsland veele menschen, en onder de zelven den beroemden Konstschilder Albert Durer ten grave sleepte, vinde ik de nevenstaande gedenkpenningen gemaakt.

(1) Ehren Gedachtnisz D. Martini Lutheri durch Chr. Juncker pag. 97.

(2) Hist. der Reform. door L. Seckendorf. I. deel. fol. 382.

I.

M.

I. Op de voorzyde van den eersten zietmen de kopere Slang, die Moses op Gods bevel in de Woestyne opregtte, afgebeeld, op dat de Israeliten, welken om hun oproer van vierige slangen gebeeten waren, door 't aanschouwen van de zelve zouden geneezen worden, gelyk ook eenigen van dat geslacht op den voorgrond zyn afgeschetst; en boven de zelven staat het jaar 1528. in 't welke de penning gemaakt, en de plaats waar deeze Histori beschreeven is, NVMeRI 21. *HET BOEK DER TELLINGE HET 21 HOOFDSTUK*, wordende alles beslooten binnen dit randschrift;

WER DISE SCHLANG ANSIET, DER SOL NIT STERBEN.

WIE DEEZE SLANG AANZIET, DIE ZAL NIET STERVEN.

Dewyl de gemelde kopere Slang een voorbeeld van Jesus Kristus geweest is, welke zyne Geloovigen zoude Zalig maaken, heeftmen den zelven, ten troost der lydenden, op de te-

1528 genzyde aan het Kruis genageld verbeeld, met dit opschrift boven zyn hoofd, IESUS NAZARENUS REX IUDÆORUM. *JESUS DE NAZARENER KONING DER JOODEN*; wyders zietmen, nevens het lighaam, den naam (1) des Schryvers, IOHANNES 3. *JOHANNES HET 3. HOOFDSTUK*, uit welken deezen letterzoom ontleend is; 1528

(1) Euang. van Johannes Cap. III. vers. 15.

WER AN MICH GELAVBET HAT DAS EWICH LEBEN.

WIE AAN MY GELOOFT HEEFT HET EEUWIGE LEEVEN.

II. De tweede heeft diergelyke verbeelding in kleiner omtrek, en deeze eige woorden (2) van Moses, doch magtig verkort, in den rand van 't eerste stuk;

(2) Numeri Cap. XXI. vers. 8.

DER HER SPRAC ZV MOSE, MAC DIR EIN ERNE SLANG, VND RICT SI ZVM ZEIGEN VF, WER GEBISN IST,

DE HEERE ZEIDE TOT MOSES, MAAKT U EENE KOPERE SLANG, EN RICHTZE TEN TEKEN OP, WIE GEBEETEN IS.

Insgelyks is het beeldwerk van 't andere stuk niet ongelyk aan de keerzyde van den voorgaanden, en het grootste verschil in dit Euangelische (3) omschrift gelegen;

(3) Johannes Cap. III. vers. 14. en 15.

GLEIC WI DI SLANG, SO MUS DES MENSEN SON ERHOET WERDEN, AVF DAS AL DI AN IN GLAUBEN.

GELYK ALS DE SLANG, ZOO MOET DES MENSCHEN ZOON VERHOOGD WORDEN, OPDAT AL DIE AAN HEM GELOOVEN.

♀

M.

♀

F.

I. Op het voorste deel van den eersten vindtmen het borstbeeld van den konstigen Albert Durer, van welken my voorstaat eene tekening, onder de Papierkonst van den Heer François Fagel Griffier van Haar Hoog Mogendheden, gezien te hebben, op welke Durer, kort voor zyn overlyden, met eige hand getekend en geschreeven hadt, in welke plaats zyns

1528 zyns lighaams de peſtbuil gezeten was; zoo aanmerkelyk een gedenkteken heb ik hier niet onaangeroerd willen laaten; wyders leeſtmen in den rand deeze woorden; 1528

IMAGO ALBERTI DVRERI AETATIS SVAE LVI.

BEELDNIS VAN ALBERT DURER ZYNS OUDERDOMS LVI.

De afgebrookene woorden, die binnen eenen lauwrierkrans, ten teken van eere, op het agterdeel geſteld zyn, konnen op verſchillende wyzen verklaard worden; en hebben, myns bedunkens, aan eenen ieder de verbetering overlaatende, deezen zin;

BEne MAne OBDORMIVIT IN XPistO VI IDVS APRILIS MDXXVIII. VIrtute Candida VIxit.

HY IS 'S MORGENS VROEG IN KRISTUS ONTSLAAPEN DEN AGTSTEN VAN GRASMAAND [IN 'T JAAR] MDXXVIII. IN BLANKE DEUGD HEEFT HY GELEEFD.

II. De tweede, eene penningplaat, vertoont ons andermaal zyn borſtſtuk, doch naar de andere zyde gekeerd, en met deezen letterzoom;

ALBERTVS DVRERus PICTOR TotuS GERMANICVS.

ALBERT DURER SCHILDER GEHEEL DUITSER.

1529 De verderflyke oorlog, die de voornaamſte deelen van Europa verwoeſt, en de Schatkiſten der Vorſten uitgeput hadt, dwong eindelyk de voornaamſte Hoofden naar den voorſlag des Vreedes te luiſteren, welken Margarita van Ooſtenryk den Keizer haaren Neef, en Lodewyka van Savoije den Koning François haaren Zoon inboezemden; beide deeze Vorſtinnen, (1) zoo bedreeven in 't beſtier der volkeren, zogten, door hunne Gezanten, den Paus en den Koning van Engeland tot toeſtemming van dien handel te beweegen. De Opperkerkvoogd niets vieriger, dan het einde van eenen oorlog, die hem zoo ongelukkig geweeſt was, begeerende, poogde dierhalven zyn verlies niet alleen te beteren, maar, zoo 't moogelyk ware, ook veele verloorene plaatſen weder te krygen; verzekerende tot dit einde zyne Bondgenooten van alle vriendſchap, en geenen Vreede, dan voor hen voordeelig, te zullen maaken; doch dat hy, als een gemeen Vader, verplicht was om den Keizer en Koning van Vrankryk te vereenigen, gebiedende openlyk alle zyne Leenroerigen en Onderdaanen zich onzydig te houden. Terwyl de Paus dus ieder met goede woorden in den ſlaap ſuſte, was hy in heimelyke onderhandeling met den Keizer, beſeffende van deezen kant meer voordeels, dan van Vrankryk, te konnen bedingen; dierhalven dan, om den Keizer te behaagen, trok hy het geding over de egtſcheiding van Hendrik den agtſten Koning van Engeland en Katarina van Arragon 's Keizers Moeije, dat reeds eenigen tyd gehangen hadt, naar Rome: en dewyl deeze zaak geweldigen naaſleep kreeg, zal ik den oorſprong, zooverre ik dien tot myn voorneemen dienſtig achte, hier ontvouwen.

(1) Memoir. de M. du Bellay fol. 157. & la Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XIX.

Koning Hendrik, met ontſlaaginge van den Paus de gemelde Katarina, Weduwe van zynen Ouderbroeder Artur, getrouwd hebbende, kreeg, toen hy agttien jaaren met haar in den egt geleeft, zyne twee Zoonen (2) verlooren, en ſlegts eene Dochter in 't leeven

(2) R. Thoyras Hiſt. d'Anglet. Tom. V. pag. 243.

1529 ven behouden hadt, gedachten om zich van haar te scheiden, 't zy uit drift tot manlyke Erfgenaamen, 't zy door wroeging van gewisse, of door ongemeene liefde tot Anna van Boelan, Dochter van Thomas Burggraaf van Rochefort. Hoe het mag zyn, de Kardinaal Wolsey, kennis van dit opzet krygende, dreef het werk voort, en riedt den Koning om de wettigheid van 't huuwelyk te doen onderzoeken, meenende zich op deeze wyze van den Keizer te wreeken, die hem tot geenen Paus wilde verheffen, en zelf het Aardsbisdom van Toledo geweigerd hadt, en, om deezen hoon te gevoeliger te maaken, was hy van voorneemen, om, naa 't verstooten van 's Keizers Moeije, Margarita (1) Weduwe des Hertogen van Alençon, Zuster van Koning François, aan zynen Meester te verbinden, en den zelven door deezen nieuwen band met den grootsten vyand des Keizers te vereenigen. Dees voorslag scheen Koning Hendrik, die de hulp van Vrankryk in dit werk noodig hadt, niet onaangenaam, by zich zelven verzekerd van zulks, als hy maar gescheiden wierdt, nooit te zullen volbrengen. Wolsey, onkundig van 't heimelyke besluit zyns Meesters, trok middelerwyl de ontworpe verbintenis sterker aan, en bragt den Koning hierdoor in zooveel verlegenheid, dat dees eindelyk den Kardinaal geboodt van dit huuwelyk niet meer te reppen, hebbende Steven Gardiner en François Brian reeds naar Rome afgevaardigd, om den Paus tot zyn oogmerk te beweegen; maar Clemens, overweegende de tederheid dier zaake, beloofde, zooverre als zyn gewisse mogt lyden, den Koning te zullen helpen, en den Kardinaalen en Geleerden om raad te vraagen; doch, deezen van verschillende gevoelens vindende, koos hy de Kardinaalen Wolsey en Laurens Campegius tot Rechters om het stuk te onderzoeken, en beval hen het geding uit te rekken en niets buiten zyn weeten te besluiten. Ja sommigen (2) melden, dat de Paus de bulle der Huuwelyksscheidinge reeds aan Campegius gegeeven, en dees aan Koning Hendrik gezeid hadt, die, hoewel hy heimelyken last hadt de zelve niet over te geeven, echter gemeen te zullen maaken, wanneer alles naar genoegen geschikt wierdt. Toen de Koningin gewaar wierdt, dat de Koning het geding naar zyn welgevallen zoude buigen, beriep zé zich, als zynde geene Engelse, op wettiger Rechtbank; en 't was naa dit voorval, dat de Paus, besloten hebbende zich met den Keizer te vergelyken, beval het verschil te Rome te onderzoeken, en aan Campegius de verleende bulle te verbranden.

(1) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 253.

(2) Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XIX. & R. Thoyras Hist. d'Anglet. Tom. V. pag. 259. & 261.

Geduurende dit verschil, beraamden Lodewyka van Savoije en Margarita van Oostenryk, met goedvinden van den Keizer en Koning François, de plaats en den tyd haarer byeenkoomste om over den Vreede te handelen, en koozen de Stad Kamerik, (3) en 't laatste van Bloeimaand, tot dit werk.

(3) Memoir. de M. du Bellay fol. 157.

Niettegenstaande deeze voorbereidselen, ging de oorlog in Italië echter voort, en Antoni van Leiva vondt gelegenheid om zynen lof te vergrooten door de Fransen uit den Staat van Milanen te verdryven; wandt de Graaf van St. Pol, meenende de verloopene zaaken zyns Meesters in Italië te herstellen, hadt met dit inzigt, naa geringe overwinningen, versterkt door het Heir der Venetiaanen, en de benden van François Sfortia, de Stad Milanen (4) besloten, binnen welke Leiva zich met eenen hoop Keizerlyke knegten geworpen hadt, en dacht, staande dit beleg, met eenig volk en door hulp zyner Vrienden Genua ligtlyk te verrassen, mids Andries Doria met des zelfs Galeyen naar Spanje vertrokken was, om den Keizer naar Italië over te voeren. Wanneer de Graaf van St. Pol derwaart trok, en Antoni van Leiva kondschap van dit opzet gekreegen hadt, viel dees met de meeste manschap uit Milanen den Graaf zoo onverwagt op 't lyf, dat hy des zelfs Leger versloeg, den Veldheer met verscheidene der voornaamste Hoofden ge-

(4) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XIX. & Jovii Hist. Lib. XXVI.

1529 gevangen kreeg, en zooveel fchrik onder de overigen verwekte, datze naar Vrankryk keerden. Zulks men uit aanmerkinge van deeze en andere overwinningen, die dees kloekmoedige Veldheer overal verkreegen hadt, den nevensftaanden gedenkpenning te zyner eere gemaakt heeft. 1529

♀

F.

Leiva was een Spanjaard, en van een gemeen Krygsknegt, door zyne uitmuntende verdienften, tot algemeen Veldheer des Keizers in Italië opgeklommen, en draagt dierhalven deeze tytels rondom zyn borftbeeld;

ANTonius LÆVA CÆSaris EXERcitus IN ITALia IMPerator, MEDIOLaniQue REIpublicæ VICariationem GERens.

ANTONI VAN LEIVA BEVELHEBBER VAN 'S KEIZERS LEGER IN ITALIË, VOERENDE HET STEDEHOUDERSCHAP VAN 'T GEMEENEBEST VAN MILANEN.

Dewyl hy de meefte Legerhoofden (1) zyns tyds, zoo in beleid als krygsliften, overtrof, als bleek uit alle zyne oorlogsbedryven, die hy, niet door 't geweld zyns lighaams, wandt hy was geheel jigtig, maar door zyn verftand en zyne welfpreekendheid uitvoerde, gebiedende zyne benden in eenen draagftoel gezeten, en verkreeg dus zoo veele overwinningen, datmen hem niet t'onrecht de zeegetekens, welken op de tegenzyde met de Faam, die zynen lof over de waereld uitblaaft, gevonden worden, en dit byfchrift toegewyd heeft;

(1) Pourtraits & Vies des Hommes Illuft. par Andr. Thevet fol. 366.

VNDIQuè PARTA.

OVERAL VERKREEGE.

De Keizer ontfing de tyding deezer overwinninge met veel vreugde, in 't laatfte van Weidemaand, te Barcelona, daar hy ten zelven dage een verbond met den Opperkerkvoogd floot, op zoodaanigen voet, dat de Paus, byaldien de Keizerlyke benden alom uit het veld gedreeven waren, geen beter hadt konnen wenfchen; wandt onder andere wierdt hy hierdoor herfteld in de bezittingen (2) van Cervia, Ravenna, Modena, Reggio, Rubiëra, en de Hertog van Ferrara te zyner befcheidenheid gelaaten, met beloften van onderftand om den zelven te dwingen: ook lietmen hem Meefter over het lot van den Hertog van Milanen, en, om hem te behaagen, zoude Alexander van Medicis in Florenze, met alle voordeelen van des zelfs Voorouderen, gefteld worden, èn met Margarita, natuurlyke Dochter van den Keizer, trouwen. Op deeze voorwaarde zou de Paus den Keizer met het Koningryk Napels bekleeden, niets anders dan eene witte telle ieder jaar voor erkentenis begeerende; voorts aan het Keizerlyke Leger vrye doorgang naar

(2) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. II. fol. 1.

1529 Napels verleenen, beloovende vergiffenis aan allen, die deel aan 't overweldigen en 't plonderen van Rome en andere plaatsen gehad hadden; hierenboven stondt hy toe, dat de Keizer en des zelfs Broeder, Koning Ferdinand, het vierde deel van de (1) weldaaden hunner Staaten in den oorlog tegen de Ongeloovigen mogten gebruiken. Deeze en andere punten wierden den negenentwintigsten van Weidemaand door de ondertekening der Gemagtigden bekragtigd; en dewyl onder de zelven Mercuryn van Gatinaria, 's Keizers Kancelier, de voornaamste aandryver van dit verbond des Vreedes was, zal ik zyn afbeeldsel, mids hy ons in gewigtige handelingen meermaalen is voorgekoomen, hier, ter versterkinge van 't geheugen, inlassen. 1529

(1) Beneficia.

Dees was uit Piemont gebooren, Mercurius Alborio, in de wandeling Mercuryn van Gatinaria, geheeten, en door gunst des Keizers Graaf van zyne geboorteplaats Gatinaria geworden, welke waardigheid hy aan zynen Broeder Karel (2) overdroeg, en zelve de Staatshandelingen zoo meesterlyk verrigtte, dat hy de Vraagbaak der Vorsten genaamd wierdt. Door deeze bekwaamheid verhief de Keizer hem voor tien jaaren, naa den dood van Jan Sauvaige, tot Groot-Kancelier, en het was in deeze bedieninge, dat hy den gemelden Vreede ten voordeele van den Paus sloot, omdat Clemens (3) beloofd hadt de diensten van Gatinaria genooten aan den zelven en des zelfs geslacht te zullen vergoeden, gelyk de Kerkvoogd hem kort hiernaa tot Kardinaal verhief, des de Keizer uit misnoegen dit ampt (4) voor altyd vernietigde; invoege dees de laatste was, die deezen tytel, welke rondom zyn afbeeldsel gesteld is, konde voeren;

(2) Moreri Dict. Hist.

(3) Hist. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houssaye pag. 49.

(4) Butgens Troph. de Brab. Supplem. Tom. II. fol. 302.

MERCVRIVS DE GATTINARIA CAROLI V. IMPERATORIS CANCELLARIUS.

MERCURIUS VAN GATTINARIA KANCELIER VAN KEIZER KAREL DEN VYFDEN.

Dit Pauslyke verbond, en de nederlaag der Fransen, dreef den handel te Kamerik haastig voort, des de Gemagtigden, 's Keizers Moeije en 's Konings Moeder, die aldaar met de Gezanten der meeste Vorsten van Europa, en veele Grooten van Vrankryk en Nederland, vergaderd waren, met eendragtige en oprechte begeerte den Vreede poogden te bewerken, en tot dit einde, meer dan drie weeken, ieder dag verscheidene uuren zoo geheim gehandeld hadden, midsze in twee wooningen aan elkandere verknogt gehuisvest waren, dat de Gezanten van 's Konings Bondgenooten, inzonderheid die van Venetië (5) en Florenze, te vergeefs door alle konsten de geheime raadslagen gezogt hebbende te ontdekken, door dit stilzwygen magtig naadenken kreegen wegens het Heilige Verbond, dat tegen den Keizer gesmeed was.

(5) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XIX.

1529 was. Maar Koning François bekommerde zich meer over de ontslaaging zyner Zoonen dan over den welstand zyner Bondgenooten, en offerde het heil dier volkeren onbeschroomd aan zyne eigene belangen op; wandt toen de Florentynen, ziende hoe 'er gehandeld wierdt, sterk drongen om met den Keizer een afzonderlyk beding te maaken, verhinderde hy niet alleen deeze verbintenis, maar beloofde (1) zelf nooit verdrag met den Keizer te zullen sluiten, 't en zy de Florentynen en al zyne andere Bondgenooten, die hy insgelyks bedroog, in 't verbond begreepen waren. Ja hy onderrigtte de Venetiaanen, Florentynen, de Hertogen van Milanen en Ferrara van geene rekening op den Vreede te maaken, beloovende, by aldien de Keizer naar Italië overstak, om in persoon met een talryk Heir derwaart te koomen.

(1) Discours Hist. sur les Traitez des Princes par Am. de la Houssaye pag. 84.

De Italiaanen met deeze bedriegelyke beloften gestild zynde, wierdt eindelyk de Vreede, den vyfden van Oegstmaand, tusschen de twee strydende Vorsten en hunne Landen en Onderdaanen gesloten, byna op de zelve punten als die van Madrid, uitgezonderd eenigen der voornaamste, betreffende het Hertogdom (2) van Borgonje, Auxerrois, Masconnois, Bar op de Seine en S^t. Laurent, welken de Keizer, onverminderd zyn recht, aan den Koning zoude laaten, behoudende volkoome vryheid om, als 't hem lustte, door den weg van Gerechtigheid zynen eisch te vervolgen. Voor deezen afstand zou de Koning den Keizer twee Millioenen goude Schilden met zonnen, als een losgeld voor zyne twee gevangene Zoonen, geeven, twaalfhonderdduizend voor den eersten der naastkoomende Lentemaand, en in den zelven tyd dat de twee Prinsen in vryheid gesteld zouden worden; de overige agthonderdduizend wierden eensdeels geschikt voor den Koning van Engeland, ter betaalinge van 's Keizers schulden, andersdeels om de Hertogin van Vendôme en andere Onderdaanen der Fransche Kroone te beweegen, om al die Landen, welken zy in Vlaandre, Brabant, Henegouwe, en andere Gewesten van Nederland bezaten, aan den Keizer over te geeven. Voorts beloofde de Koning al zyn Krygsvolk, dat nog in Italië was, t'huis te roepen, en dit aleer zyne Zoonen ontslaagen wierden. Hierenboven zoude hy, volgens den handel van Madrid, voor zich en zyne Opvolgeren de Stad en het Kasteel van Hesdyn, als afhangelyk van 't Graafschap Artois, den Keizer overleveren, en afstaan van al het recht der Opperheerschappye, dat zyne Voorzaaten op de Graafschappen van Vlaandre en Artois bezeten hadden; des de Keizer noch des zelfs Naakoomelingen, Graaven en Graavinnen van Vlaandre en Artois, voortaan niet verplicht zouden zyn de gemelde Landen van de Fransche Kroone te verheffen; noch den Koning voor de zelve manschap te belooven. Ook gaf de Koning al het recht over op de Steden Atrecht, Doornik, S^t. Amand en Mortanje, en op de herkooping van de Burgvoogdyen van Rysel, Douay en Orchiers, behalven Terroane en eenige Dorpen in Artois, op welken hy een byzonder recht meende te hebben. De Keizer zoude van zynen kant al het recht verlaaten, dat hy op die Landen konde hebben, welken den Koning reeds onderdaanig waren, en voornaamenlyk op die, welken hy konde eischen wegens den handel van Atrecht, onder Koning Karel den Zevenden, en die van Conflans en Peronne, onder Lodewyk den Elfden, op Montdidier, Roye, Peronne, op de Graafschappen van Boulonje, Guines, Ponthieu, en op de Steden en Heerlykheden omtrent de revier de Somme; doch het Graafschap Charlois, met de gansche Opperheerschappye, zoude aan Margarita van Oostenryk blyven, en naa haaren dood van den Keizer bezeten worden, maar naa des zelfs overlyden weder tot de Kroon van Vrankryk keeren. Het huuwelyk van Eleonora Weduwe van Portugaal, 's Keizers oudste Zuster, met Koning François, wierdt, volgens het voor- 1529

(2) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. II. fol. 7.

1529 voorschrift van Madrid, bekrachtigd, en als uit dit bedde een Zoon voort zoude koomen, dan moest de zelve met het Hertogdom van Borgonje, en de Graafschappen van Masconnois, Auxerrois, en Bar op de Seine bekleed worden. Betreffende de schepen en krygsbenden te Land, die de Koning den Keizer, als de zelve naar Italië wilde trekken, beloofd hadt te leveren, omtrent de twaalf Galeyen en vier groote Schepen wierdt nader beveftigd, en omtrent de krygsbenden veranderd; in de plaatse van deezen zou de Keizer zich met honderdduizend goude Schilden te vreede houden. Wyders zou de Koning, binnen zes weeken, alles wat het Hertogdom van Milanen en het Graafschap Aste betrof, voor zich en zyne Opvolgeren aan den Keizer afstaan; en byaldien sommigen zyner Bondgenooten eenige Vastigheden in 't Ryk van Napels bezet hadden, en de zelven aan den Keizer weigerden in te ruimen, dan zoude Koning François hen tot de overgaave dwingen, en beloofde zich in geene verschillen tegen den Keizer te zullen mengen. Insgelyks zouden al de roerende en onroerende goederen van Karel Hertog van Borbon aan des zelfs Erfgenaamen ter hand gesteld, en het vonnis tegen hem herroepen worden, midsze aan Hendrik Graaf van Nassou, eersten Kamerling des Keizers, tienduizend Dukaaten, die hy den Hertog geleend hadt, weder zouden geeven; ook zoude Philibert van Chalon in zyn Prinsdom van Oranje hersteld, en andere Gunstelingen des Keizers, weder op andere wyzen, voor geleedene schaade voldaan worden. Eindelyk zoude aan Margarita van Oostenryk 's Keizers Moeije, behalven het gemelde Graafschap van Charlois, niet alleen de vyfentwintigduizend ponden, haar by den handel van Madrid beloofd, betaald, maar zelf alle papieren uit de Kamer der Rekeninge van Dyon gegeeven worden; en omtrent Noyers, Chatelchinon, Chaucin en la Perriere en de Zoutmaakeryen dier plaatsen, zoude zy de zelve rechten en inkoomsten, die haar Broeder Koning Philips pleeg te hebben, voortaan genieten. 1529

't Zy de voornoemde Vorstin meer voordeel of grooter roem door dit verbond, dan door den verbrooken handel van Madrid, die buiten haar gemaakt was, meende te behaalen, ik bevinde op dit, of op een ander geval in dit jaar, den volgenden rekenpenning met haar zinnebeeld bestempeld.

9

B.

Rondom eene plant van Margaritabloemen, die het vlak der voorzyde beslaat, vindtmen deezen letterzoom;

FORTVNE IN FORTVNE FORTVNE.

DE FORTUIN MAAKT EEN ONGELUK GELUKKIG.

En rondom het Keizerlyke wapenschild, dat op de agterzyde met de keten der Guldevlies Ordere omhangen is, leestmen;

IETTORS DE MESSEVRS DES FINANSES DE L'EMPEREUR.

REKENPENNINGEN VAN DE HEEREN DER GELDMIDDELEN VAN DEN KEIZER.

Dit

1529 Dus behartigde de Keizer het voordeel der zynen; maar Koning François gaf zyne Bondgenooten ten beste, behalven den Paus: wandt het Gemeenebest van Florenze wierdt hierdoor verplicht zich binnen vier maanden met den Keizer te vergelyken, en de Venetiaansche Staat de veroverde Zeesteden in 't Ryk van Napels den Keizer weder in te ruimen. Zulks Andries Gritti Hertog van Venetië, in aanmerkinge van deeze en andere aldaar geslootene verbintenissen, zeide, dat Kamerik het Vaagevuur (1) der Venetiaanen was. Ja men meldt, dat de Koning, beschaamd over zyne ontrouwigheid, kort hiernaa te Kamerik koomende om den handel te bekrachtigen, en de Aardshertogin Margarita te begroeten, eenige dagen liet verloopen, aleer hy den Gezanten gehoor verleende, en eindelyk zich aan de zelven verontschuldigde, als of hy zyne Zoonen niet anders hadt konnen verlossen, beloovende hen weder te helpen. Anderen (2) melden, dat hy de schuld wierp op de Vorstinnen, welken, naar den aard der Vrouwen, den handel, spoediger dan hy wenschte, doorgedreeven hadden. Hoe het zy, ten zelven dage bevreedigden zich ook de Keizer en Koning van Engeland, en slooten een altyddurenden Vreede (3) te Water en te Land, insgelyks bewerkt door de Aardshertogin Margarita, ondersteund door Jacob van Luksemburg, Antoni van Lalein, en Jan Heer van Bergen, Stadhouders van Vlaandre, Holland en Namen, en Ridders van 't Guldevlies.

(1) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XIX.

(2) P. Jovii Hist. Lib. XXVI.

(3) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. II. fol. 42.

De Vorstinnen, zoo groot een werk verrigt hebbende, bevestigden het zelve in de Vrouwekerk voor Robert van Croy Bisschop van Kamerik, zweerende te gelyk op het Kruis (4) en 't Heilige Euangeli den Vreede te onderhouden. Toen dit gedaan was, verhief zich een lieflyk Muzyk, en de voorwaarde des Vreedes wierdt door den Deken dier Kerke openlyk afgekondigd, in tegenwoordigheid van de Herauten der Vorsten, die beurzen vol goud en zilver geld droegen, datze aan alle kanten onder den drang der verheugde volkeren strooiden, roepende *Mildheid*, *Mildheid*. 1529

(4) Die Excell. Chron. van Vlaandre II. deel fol. 44.

Den negenden (5) dier maand wierdt door de Aardshertogin, op den naam des Keizers, schriftlyk bevel gegeeven, datmen, mids de vreede met den Paus, Vrankryk en Engeland geslooten was, den zelven in alle de Nederlanden zoude uitroepen, opdat de haat, nyd en alle vyandlykheden der Landzaaten zouden ophouden, en de gemeenschap en handel met de Onderdaanen dier Vorsten weder onverhinderd gevoerd mogten worden, wyders, om de rust te bewaaren, bevalze de Landvoogden, Zeevoogden, en alle Amptenaaren en Bedienden den Vreede te bewaaren, te doen onderhouden en de overtreeders te straffen.

(5) Schotanus Chron. van Vriesl. in de Documenten fol. 48.

Eindelyk, naa 't pleegen van verscheidene vrolykheden, zyn de Vorstinnen op verschillende dagen vertrokken, insgelyks Koning François, welke, overweegende dat de ontslaaging zyner Zoonen van de betaaling der beloofde somme afhing, en zyne schatkist berooid was, heul zogt by den Koning van Engeland, door zynen Gezant (6) den Heer van Langey, die Hendrik zoowel naar den mond wist te praaten, met beloften van des zelfs huuwelyks scheiding op de voornaamste Hoogescholen van Vrankryk, Duitsland en Italie te doen goedkeuren, dat Koning Hendrik niet alleen de vierhonderdduizend Schilden, die François verplicht was straks te betaalen, voor vyf jaaren leende, maar den zelven hierenboven nog van vyfhonderdduizend diergelyke Schilden onthief, en schonk aan des zelfs Zoon, den Hertog van Orleans, het dierbaare Kleinood, de Lelybloem genaamd, voorheen door 's Keizers Vader in Engeland verpand. Op het verzaamelen van 't bedonge losgeld, dat de Koning François met groote moeite van alom byeen bragt, om door dit middel zyne Zoonen te bevryden, meen ik dat de nevensstaande legpenning zinspeelt.

(6) Memoir. de M. du Bellay fol. 158.

♀

M.

De hand, die op het voorſtuk eene beurs met geld uitſchudt, en het Hollandſche wapen, 't welke op het agterſtuk in den Hollandſchen tuin geſteld is, worden door letterzoomen, die in 't algemeen op het rekenen dier tyden, en in 't byzonder op den handel van Koning François betrekkelyk zyn, beſlooten; wandt men leeſt in de randen;

POVR NON FAILLIR GETTE BIEN,
TROP TOST NE TROP TARD, 1529.

OM NIET TE MISSEN WERP WEL,
NIET TE VROEG NOCH TE LAAT, 1529.

Terwyl zulks elders gebeurde, was Hendrik van Beijere, wiens achting, naa 't overdraagen van 't Waereldlyke gezag des Bisdoms van Utrecht, geweldig verminderde, misnoegd naar Duitsland geweeken, om bezitting van 't Bisdom van Worms te neemen. Dertien jaaren laater ook den Biſchoplyken Myter van Freislingen (1) verkreegen hebbende, beſtierde hy beide deeze Kerkvoogdyen tot aan zynen dood, in 't tweeënvyftigſte jaar deezer eeuwe. Naadat Hendrik het Bisdom van Utrecht aan den Paus overgegeeven, en zich het Geeſtlyke beſtier onttrokken hadt, heeft Paus Clemens de zelve Waardigheid den Kardinaal (2) Willem van Enkevoort, die te Maaſtricht gebooren, en door zynen getrouwen Vriend, Paus Adriaan den Zesden, niet alleen tot Biſchop van Tortoſa, maar zelf tot het Purper verheven was, opgedraagen. Enkevoort nam door eenen Gemagtigden bezitting van den Stoel, als negenenvyftigſte Kerkvoogd van Utrecht, en bleef geduurende zyn leeven te Rome; buiten twyfel alles met goedvindinge van den Keizer, wyl de Paus nog in dit zelve jaar door zyne bulle, den twintigſten van Oegſtmaand getekend, het overdraagen des Waereldlyken gezags van 't Opper- en Nederſtift (3) van Utrecht, door Hendrik van Beijere ten voordeele van den Keizer gedaan, en door de Godshuizen toegeſtemd, goedkeurde en beveſtigde. Ja zelf gaf hy de benoeming der Biſchoppen, by 't openſtaan van den Zetel, den Keizer en des zelfs Opvolgeren, als Hertogen van Brabant en Graaven van Holland, geheel over, en geboodt den Aardsbiſchop van Palermo, den Biſchop van Caſtelamaris, en den Deken van S[t]. Libuinuskerke te Deventer, den Keizer hierin te helpen, de ongehoorzaamen te dwingen, en de wederſtreevers te ſtraffen.

De Aardshertogin Margarita, middelerwylen van Kamerik vertrokken zynde, kwam den vierentwintigſten van (4) Oegſtmaand te Bruſſel, daarze, mids de Leere van Luther in de Nederlanden niet verminderde, om de Geeſtlyken te behaagen, en de Ingezetenen door 't beſchermen der oude Kerkgewoonte in ruſt te houden, onder andere Staatzaaken, den vyfentwintigſten van

(1) Hubners Staatkundige Hiſt. VIII. deel pag. 81.

(2) Vervolg van de Diviſie Chron. door El. de Veer & Suf. Petri Contin. ad Becam fol. 1.

(3) Plakkaatboek 's Lands van Utrecht I. deel fol. 26.

(4) Die Excell. Chron. van Vlaandre II. deel fol. 44. verſo.

1529 van Wynmaand, vyf dagen naa dat Willem van Zwol om 't Geloof van Luther te Mechele verbrand was, weder een nieuw plakkaat (1) tegen de zoogenaamde kettery afkondigde, by het welke de genen, die de verboodene boeken niet binnen zekeren tyd overleverden om verbrand te worden, of eenige plakkaaten uit oorzaake van ketterye te buiten gingen, zonder genade of uitstel tot den dood verweezen wierden; de Mans tot het zwaard, de Vrouwen tot de aarde, en de weder vervallenen tot het vuur: doch die zich wilden bekeeren zouden genade ontfangen. Ook wierdt het herbergen van alle ketterſche perſoonen verbooden, en die eens met ketterye beſmet waren mogten voortaan met elkanderen van geene dingen by de Kerk vaſtgeſteld handelen, op verbeurte van lyf en goed; ja niemand, die eenigzins verdacht was, mogt tot de bediening van ampten toegelaaten worden: en om de ſchuldigen te ontdekken, beloofdenze den aanbrengeren de helft der verbeurde goederen, mids de zelven niet over de honderd ponden groot, Vlaamſche munt, beliepen, anders zoudenze, behalven de gemelde vyftig ponden, den tienden penning van de reſt trekken. Eindelyk zouden de uitvoerders van dit gebod de gedingen, zoo ſpoedig als behoorelyk konde geſchieden, voortzetten, en alle drie maanden aan den Keizer, of, geduurende des zelfs afweezen, aan de Landvoogdesſe Margarita berigt der voorgevallene zaaken, en te gelyk van den pleithandel, tegen de beſchuldigden gebruikt, geeven, op ſtraffe van in gebreeken blyvende afgezet te worden. 1529

(1) G. Brandt Hiſt. der Reform. I. deel pag. 103.

Dus verre liep de yver der Aardshertoginne, die zoo dikwylen de hulk van Staat door de onſtuime golven in eene vreedzaame haven geſtierd hadt, en thans ook hartlyk wenſchte om den Vreede in de beroerde Kerke te moogen behouden, gelyk ons door haaren nevenſtaanden legpenning verklaard wordt.

M.

De oprechte eendragt of trouwe, is door twee in elkandere gevoegde handen, die van den Heiligen Geeſt beſtraald worden, op de voorzyde afgebeeld, en in den rand vindtmen dit omſchrift;

DIEV MAINTIENGE LA FOY EN PAIX, *1529.*

GOD HANDHAAVE HET GELOOF IN VREEDE, 1529.

Het meermaalen vertoonde ruitwapen der Landvoogdesſe, dat op de keerzyde geſteld is, wordt binnen deeze tytels beſlooten;

MARGARITA AVGVSTA ARCHIDVX.

DE VORSTLYKE MARGARITA AARDSHERTOGIN.

1529 Boven andere drangredenen hadtmen deeze verbintenisſen der Vorſten ſpoedig doorgedreeven, omdat het Keizerryk, zoo door den ſchriklyken inval der Turken als door verdeeldheid der Landzaaten, in groot gevaar ſtondt; wandt Koning Ferdinand, meenende met zynen aanhang ſommige hervormde Vorſten en Steden, die in Lentemaand nevens anderen op den Ryksdag van Spiers (1) verſcheenen waren, door 't beſchermen der oude en 't ſmeeden van nieuwe inſtellingen te dwingen, om 't verbreiden van Luthers Leere te bepaalen, verbitterde de gemoederen dermaate, dat de Keurvorſt van Sakſen, Georg Markgraaf van Brandenburg, de Hertogen Ernſt en François van Lunenburg, de Landgraaf van Hesſen, en die van Anhalt zich hier tegen ſtelden, omdat, zeidenze, op den voorgaanden Ryksdag aan ieder de vrye oeffening van den Godsdienſt tot de algemeene Kerkvergadering vergund, en dit onderling bezegeld en bezwooren was; dierhalven weigerdenze de onbillyke voorſtellen aan te neemen, en, zich door bondige reden verantwoord, en met de Steden Straatsburg, Neurenberg, Olms, Konſtans, Reutelingen en meer andere vereenigd hebbende, beriepenze zich eendragtlyk van deezen handel tot de algemeene Kerkvergadering van Duitsland, en kreegen, door dit tegenſpreeken, ſedert dien tyd (2) den naam van *Proteſtanten.*

(1) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 171.

(2) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 173.

Geduurende deeze verſchillen, en de tweedragt der Zwitſeren, die tegen elkanderen ten ſtryde trokken, was Soliman, Keizer der Turken, zooverre opgeruid door giften en beloften van Jan van Zapoli, Weiwood van Zevenbergen, die Hungarië te Leen begeerde en hem hier voor ſchatting wilde betaalen, dat Soliman, onaangezien de goede aanbiedingen van den Koning Ferdinand, ſtraks zyne krygsmagt tot meer dan driehonderdduizend Mannen verſterkte, en met den aanvang des Zomers te velde en naar Hungarië bragt: te Griekswеisſenburg koomende ontfing hy den Weiwood Zapoli (3) met des zelfs gevolg van Hungaaren in zyne beſcherminge, en beloofde den zelven op den Troon te helpen; voorts deedt hy een gebod afkondigen, door het welke hy allen, die zich niet aan den Weiwood onderwierpen, en den zelven niet voor Koning (4) willen erkennen, door vuur en zwaard dreigde te verdelgen, beloovende al die zich onder zyne heerſchappy boogen in hunne oude vryheden, voorrechten en gewoonten te beſchermen. Deeze krygsliſt bragt zooveel ſchrik in dien ontſtelden Landaard, dat zich de Steden Vyfkerken, Peſt, Offen, Altemberg en andere Veſtingen, zonder grooten tegenſtand, overgaven; Soliman den Weiwood nevens Lodewyk Gritti, Baſtaard van Andries Gritti, met kloeke bezettinge te Offen laatende, zettede zynen tred regt naar Weenen, en bragt door rooven, moorden en branden Hungarië niet alleen, maar zelfs geheel Ooſtenryk, in byſtere vrees. 1529

(3) P. Jovii Hiſt. Lib. XXVIII.

(4) Vienne deux fois affiegee enz. par J. B. de Rocoles pag. 44.

Koning Ferdinand, van deeze onverwagte onderneeminge berigt zynde, verzogt in der yl de Vorſten en Steden (5) des Ryks om hulp, die, hoewel langzaam, echter naar tyds gelegenheid zooveel yverden, datmen in korten tyd twintigduizend knegten, zoo te voet als te paerd, op de been bragt, en Frederik Paltsgraaf van Beijere, die tot algemeen Bevelhebber der benden geſteld was, derwaart afvaardigde; maar dees, te Krems koomende, was door de vaardigheid der vyanden gedwongen daar te blyven. Vermids Koning Ferdinand ondertusſchen door alle middelen den loop der Turken pooggde te ſtuiten, en de Hoofdſtad zyner Ooſtenrykſche Landen te beſchermen, heeft hy in deezen dringenden nood, wyl het geld de krachtigſte zenuw des oorlogs is, de volgende penningen doen munten.

(5) Vita del Imp. Ferdinando I. del S. Alf. Ulloa pag. 41.

I. Het

B.

Me.

I. Het borstbeeld van Ferdinand is, met de Guldevlies Ordere aan den hals, en den Vorstlyken mantel om de schouders, op het voorstuk van den eersten, binnen deezen dubbelen letterkring gesteld;

FERDINANDVS DEI GRACIA HVNGARIÆ, BOEMIÆ ETC. REX. ANNO DOMINI MDXXIX, AETATIS SVÆ XXV.

FERDINAND DOOR GODS GENADE KONING VAN HUNGARIË, BOHEME ENZ. IN 'T JAAR DES HEEREN MDXXIX, ZYNS OUDERDOMS XXV.

Het agterstuk voert in het midden Nieuwoostenryk en Kastilië, en rondom de balken van Hungarië, den Leeuw van Boheme, de drie Luipaardskoppen van Dalmatië, en het geschaakeerd wapen van Croatië, midsgaders in den tweevoudigen letterzoom deeze spreuk, zoo uit het dagelyksche getyboek (1) der Roomsche Geestlyken, als uit de Harpzangen (2) van David;

(1) Offic. Parv. B. Mariæ Antiph. 3. (2) Psalm. LXIII. vers. 8.

DA MICHI VIRTVTEM CONTRA HOSTES TVOS, DOMINE, QVIA TV ADIVTOR MEVS ES.

HEERE, GEEF MY STERKTE TEGEN UWE VYANDEN, WANDT GY ZYT MYN HELPER.

II. Op het eerste deel van den tweeden staat de Koning in 't harnas, met de Kroone op het hoofd, den Schepter in de regter- en het Zwaard in de slinkerhand. Op het andere deel staat het gekroonde wapenschild van Boheme en Hungarië, en in beide randen deeze wydloopige eernaamen;

FERDINANDus Dei Gratia BOEMiæ, HVNGariæ, DALMATIÆ, CROAtiæ REX, INFAns

1529 HISPaniarum, ARCHIDux AVSTriæ, DVX BVRgundiæ, SLEsiæ, MARchio MOraviæ, 1529. 1529

FERDINAND DOOR GODS GENADE KONING VAN BOHEME, HUNGARIË, DALMATIË, KROATIË, ZOON VAN SPANJE, AARDSHERTOG VAN OOSTENRYK, HERTOG VAN BORGONJE, VAN SILESIË, MARKGRAAF VAN MORAVIË, 1529.

C.

III. Op den derden, die my, naa 't afmaaken der voorgaande plaate, in de hand gevallen, en om zyne fierlykheid waardig is hier vertoond te worden, zietmen het halve lighaam des Konings van de andere zyde gekeerd, en zonder de Guldevlies Ordere; wyders met zoo weinig verfchil van den naaftbovenftaanden in de overige verbeelding en letteren, dat my overtollig dunkt het papier met herhaalinge te beflaan.

(1) Vienne deux foix affiegée enz. par J. B. de Rocoles pag. 49.

Ondertusfchen dat Soliman naar Weene naderde, hadt Philips, (1) Paltsgraaf by den Ryn en Hertog van Beijere, zich, nevens andere verfterking, die derwaart kwam, uit eige beweeginge met honderd Ruiteren binnen de Stad begeeven. Dees verzeld van den Graaf Niklaas van Salm, Willem Roggendorf en meer Legerhoofden, beftelden, met beraad van de Regeeringe der Stad, alles dat tot tegenweer mogt dienen, en vonden dierhalven ten uitterfte oorbaar de huizen der Voorfteden, hoe beklaagelyk voor de eigenaars, echter te doen flegten; dit in weinig tyds door de bezetting verrigt zynde, zwoeren alle Bevelhebbers en Krygsknegten plechtiglyk de Stad, tot den laatften druppel bloeds, tegen de Ongeloovigen te verweeren.

Sedert de wyken verdeeld, en de benden op hunne loopplaatfen en poften befcheiden, de Torens, Poorten en Muuren met Graften, Bolwerken en Gefchut, beft doenlyk, verfterkt zynde, kwamen de vooruitvliegende Benden van 't Turkfche Leger met bloedige ftappen aanftuiven, welken door geduurige uitvallen der Bezettinge, en meenigte fchermutfelingen zoo lang benard wierden, tot het lighaam van 't Leger de rondomgelegene velden beflaagen, en, den drieëntwintigften (2) van Herfftmaand, alle uitgangen t'eenemaal befloten hadt. Insgelyks wierdt de Donau, door kleine Galeijen, gepropt met Matroozen, verfcheidene mylen verre geftopt. Deezen befprongen eerlang de houte brug, die over dien ftroom lag, van welke reeds een deel verbrooken was, wonnen en verbrandden de reft, en befloegen den boord van 't water, op dat 'er geen toevoer in de Stad mogt koomen.

(2) De Viennæ Auftr. obfidione Hift. apud Schardium, Rer. Germ. Script. Tom. II. fol. 238.

Aan den anderen kant hieldt Soliman, door 't onophoudelyke fchieten en 't vreeslyke ftormen, de Stad in byftere onruft, en dewyl hy door meenigte fpringreizen nu en dan eenige Stedelingen gevangen hadt, heeft hy de zelven met geld en kleederen befchonken, en in Wynmaand (3) weder naar de Stad ge-

(3) De Viennæ

1529 gezonden, met bevel van te zeggen, byaldien men hem de Stad wilde overleveren van de Stedelingen goede voorwaarde te zullen verleenen, beloovende geene Burgers, noch in goed noch in persoon, te beleedigen; doch zoo men deeze gunstige aanbieding weigerde, dan wilde hy, zonder aanzien van staat, ouderdom of kunne, alles door 't zwaard ombrengen; voegende hierby, wyl 'er maar een God in den Hemel was, dat 'er dus ook maar een Oppergebieder van de Aarde moest zyn; hierom wilde hy niet rusten, dan naadat de Belegerden, en de gansche Kristenheid, onder zyne Heerschappy gebragt waren. Doch deeze trotsfeeringen hadden weinig gevolgs, omdat de Stedelingen, hierdoor verbitterd, met standvastigen yver de verbrooke muuren herstelden, de schaadelyke gaten vulden, de meinen door tegenmeinen vernietigden, en dus door eendragt, geduld en dapperheid, alle ongemakken overwonnen; onder deeze haddenze, by gebrek van geld, staande de belegering goude en zilvere Noodmunten geslaagen, dus de schaarsheid verbeterd, en van dit geval de metaale bewyzen, die ik hier vertoone, ter waereld gebragt. 1529

Austr. Obsidione Hist. apud Scharcium fol. 239.

AR.

L.

M.

M.

L.

I. II. III. IV. V. Op de voorzyden van eenigen deezer Noodmunten wordt het gekroonde borstbeeld van Koning Ferdinand, Oppergebieder der Oostenrykſche Landen, gevonden, hebbende op de tweede en derde een byschrift, dat op de vierde en vyfde dus zonder beeldwerk geleezen wordt;

TVRCK BeLEGERT WIEN 1529.
DE TURK BELEGERT WEENE 1529.

De wapenschilden van Kastilië, Hungarië, Boheme en Oostenryk, zyn op de keerzyden der meesten, tusschen de armen van een kruis, gesteld, een gemeen teken, door 't welke de Kristenen zich en hunne goederen meenden te beschermen.

Eene zesde, die ik nooit gezien heb, wordt in 't zilver, met het reeds gemelde opschrift, onder de schatten (1) der Hertogen van Wurtemberg bewaard, hebbende op de keerzyde, ter verklaaringe op welken dag de belegering aanving, deeze letters,

DEN XXIII. TAG SEPTEMBRIS ANNO DOMINI 1529.

(1) Cimeliarch. Num. Duc. Wurtembergiæ fol. 93.

 DEN XXIII. DAG VAN HERFSTMAAND IN 'T JAAR DES HEEREN 1529.

fidione Hift. fol. 242.

Hoewel de Turken dus eenige dagen het beleg ftrenglyk voortdreeven, en, zoo door nacht en dag te fchieten als door ondergraavingen, verfcheidene vakken muurs, meeft omtrent den Toren van Karintië, ter aarde wierpen, en openingen maakten die magtig wyd gaapten, door welkenze met yslyk geweld den ftorm aandreeven, echter lieten de Belegerden den moed niet zakken, maar herftelden de gelede fchaade, vernietigden 's vyands aanflagen met wonderlyke kragt, lift en eendragt, en verweerden zich op alle wyzen, met zooveel beleids en dapperheid, dat de Turkfche Krygsknegten eindelyk noch door vermaaningen, bedreigingen noch kneppelflagen (1) van hunne Overften, aan den ftorm wilden.

(1) P. Jovii Hift. Lib. XXVIII.

Terwyl de ftoutheid der Belegeraaren dus verflaauwde, wies de yver der Belegerden geduurig aan, des Soliman, ziende geen middel om de Stad te dwingen, zyne Krygsknegten, Paerden en Kameelen door honger, ongemak en koude verfmelten, en den Winter voor handen, deedt, mids hierenboven berigt zynde, dat Koning Ferdinand in Boheme een Leger verzaamelde, en de Vorften van 't Keizerryk een wakkeren hoop volks derwaart aanvoerden; den (2) veertienden van Wynmaand, al zyn gefchut losfen, en, in den laaten avond de onnoodige pakkaadje in den brand geftooken hebbende, vertrok met zyn Leger, dat wel tagtigduizend (3) koppen verlooren hadt, fchielyk naar Offen, tot onbefchryflyke vreugd der Stedelingen, die eerlang weder verminderde; omdat de Turken in deezen aftogt Huizen, Schuuren, Boomgaarden, Wynbergen en alles verdierven, ja, zoo 't gerugt toen liep, wel zestigduizend (4) Kriftenen in flaverny weg voerden; hierenboven was het vyandlyke Leger naauwelyks geweeken, of eenige benden der bezettinge eifchten hunne verloope befolding, dreigende noch hunne Overften noch geene Burgers te fpaaren, byaldienze niet ftraks voldaan wierden.

(2) De Viennæ Auftr. Ob-

(3) Hift. de Turchi da M. Fr. Sanfovino Part. I. pag. 216.

(4) P. Jovii Hift. Lib. XXVIII.

In 't heetfte van dit hollen kwam Frederik, Paltsgraaf by den Ryn, die ondertusfchen een waakend oog op de beweeging der Turken gehouden, en hunne verftrooide benden uit al zyn vermoogen befchaadigd hadt, in de Stad, en vondt werks genoeg om de oproerige Krygsknegten te ftillen. Vermids dees door zyn beleid, ftaande de belegering, veel tot het ontzet (5) der Stad toebragt, zal ik zyne twee penningen, van welken de kleinfte op deeze overwinning gemaakt fchynt, hier laaten volgen.

(5) Maurice Blafon de tous les Chevaliers de la toifon d'or fol. 147.

M.

P.

I. Hy

1529 I. Hy was Zoon van Philips, Keurvorst van den Palts, en van Margarita, Dochter van Lodewyk den Ryken, Hertog van Beijere, gebooren in 't jaar veertienhonderddrieëntagtig; en dewyl hy in 't zestiende jaar deezer eeuwe met de Ordere van 't Guldevlies beschonken was, vindtmen de keten rondom zyn Stamwapen op de keerzyde, doch zonder byschrift, geplaatst, en rondom zyn borstbeeld op de voorzyde deezen letterzoom; 1529

DVX FRIDERICVS PALENTINUS, MDXVIII.

HERTOG FREDERIK VAN DEN PALTS, MDXVIII.

II. Vermids Hertog Frederik zich manlyk in deezen Turkschen kryg gedraagen, en, door gunst des Hemels, veel tot het verdryven der vyanden verrigt hadt, heeftmen hem ten halven lyve in 't harnas op het eerste deel van den tweeden, binnen deezen (1) letterkring, afgebeeld;

(1) Der Machabeen boek Cap. III. vers. 19.

DE COELO VICTORIA, MACHABÆORUM CAPITE 3.

DE OVERWINNING IS VAN DEN HEMEL, HET DERDE HOOFDDEEL DER MACHABEEN.

Op het andere deel rondom zyn wapenschild, dat met de Guldevlies Ordere versierd is, leestmen deeze eernaamen;

FRIDERICUS COMES PALATINUS RHENI, DVX BAVARIÆ 1530.

FREDERIK PALTSGRAAF VAN DEN RYN, HERTOG VAN BEIJERE 1530.

h.

M.

III. De derde, dien ik hier ook heb willen inlassen om het afbeeldsel te vertoonen van den Paltsgraaf, die Weene zoo kloekmoedig tegen den Turk verweerde, dat hem hierom de naam van den Strydbaaren gegeeven wierdt, draagt, wyl zyn Vader Rupert, Broeder van den voornoemden Frederik, reeds overleeden was, op het voorstuk, binnen eenen lauwerkrans, rondom zyn geharnast borstbeeld, deeze Vaderlyke tytels;

PHILIPPVS COMES PALATINUS RHENI, DVX BAIORIÆ ZC. NATUS ANNOS XXV.

PHILIPS PALTSGRAAF VAN DEN RYN, HERTOG VAN BEIJERE ENZ. VYFENTWINTIG JAAREN OUD.

Op het agterstuk is zyn sierlyk wapenschild, binnen deeze spreuk uit het boek van den vroomen Job, (2) gesteld, en het jaar in 't welke de penning gemaakt is;

(2) Cap. XIII. vers. 15.

ECIAM SI OCCIDERIT ME, IN IPSO SPERABO, MDXXVIII.

ZELF ZOO HY MY ZOUDE DOODEN, ZAL IK OP HEM HOOPEN MDXXVIII.

Loopende deezen verderflyken oorlog, hadden de (1) wederspreekende Vorsten en Steden, om zich van den handel op den Ryksdag van Spiers te verantwoorden, hunne Gelastigden Jan Ehinger, Alexius Frauentraut en Michaël van Kaden (2) naar Italië aan den Keizer gezonden; welke, aan Andries Doria het Napelsche Prinsdom van Melphi geschonken hebbende, met den zelven en een deftig gevolg van Spaansche Grooten, Edellieden (3) en Krygsknegten, van Barcelona met eene ontzaglyke Vloote naar Genua gevaaren, en aldaar met zooveele vreugde als pracht onthaald was. Naadat de Keizer door den Gezant van den Paus, door den Hertog van Ferrara begroet, en door die van Florenze om vergiffenis en bescherming hunner vryheid verzogt was, vertrok hy naar Placenze, alwaar de Gelastigden der Duitsche Vorsten en Steden, den twaalfden van Herfstmaand door Mercuryn van Gatinaria, die even tot het Purper verheven was, midsgaders door Hendrik Graaf van Nassou, en anderen voor den Keizer (4) geleid wierden, tragtende door een geschikt vertoog het bedryf hunner Meesteren te verweeren; maar de Keizer, die zich beleedigd waande, handelde de Duitsen niet heel vriendlyk, liet hen lang wagten aleer hy zich volstrekt uittede, en toenze antwoord kreegen, ontfingenze te gelyk bevel van 't affcheid des Ryksdags te gehoorzaamen, en op lyfstraffen niets van deezen handel aan hunne Meesteren te schryven; doch van Kaden, niet tegenwoordig zynde, gaf 'er den Raad van Neurenberg kennis van. De Duitsche Vorsten en Steden van den hervormden Godsdienst, middelerwylen onbewust wat uit dit werk mogt broeijen, beraamden te Smalkalde eenige middelen, dieze tot onderlinge bescherming dienstig oordeelden, en bestelden, mids de verschillende gedachten, eene nadere vergadering te Neurenberg, tegens den zesden van Louwmaand des volgenden jaars.

Wanneer hunne Gelastigden veele tegenstribbelingen en gevaaren uitgestaan hadden, kreegen de zelven eindelyk hun affcheid van den Keizer, welke, op 't verzoek van den Paus, de wetten der Kerke (5) niet te schenden beloofd, en Frederik Gonzaga Markgraaf van Mantua (6) tot algemeen Veldheer zyns Heirs, dat uit Duitsland verwagt wierdt, aangesteld hebbende, zich over Parma en Regio naar Mantua begaf, daar men de sleutels (7) der Stad den Keizer te gemoet droeg, en den zelven met zeegestaatie binnen geleidde, wordende van den Hertog Alfonsus van Este met ongemeene heerlykheid onthaald. Uit de vriendlykheid des Keizers wies de hoope van heil en welstand voor Stad en Staat, en dunkt my, dat in deeze verwagtinge de volgende gedenkpenning ter eere van den zelven moet geslaagen zyn.

(1) Protesterende.

(2) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 177. & Seckendorf Hist. der Reform. I. deel fol. 438.

(3) Hist. de L'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 189.

(4) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 177. & seq.

(5) Hist. de L'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 192.

(6) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. II. fol. 49.

(7) Chron. van Christ. van Sternsee MS. op 't jaar 1529. & Jovii Hist. Lib. XXVII.

B.

Het afbeeldsel des Keizers met den Lauwrierkrans om 't hoofd, ten teken der behaalde overwinningen, staat op de voorzyde binnen deezen zoom zyner tytelen;

IMPERATOR CAESAR CAROLVS V. AVGUSTUS.

DE

DE GEBIEDER KEIZER KAREL DE VYFDE DE VERMEERDERAAR.

Vermids de rivier de Po door 't Land van Mantua vloeit, en niet verre van die S zich vereenigt met den ſtroom Mincius, welke de Veſten als door een Meer omvangt, heeftmen door eenen Riviergod de gemelde waters, moogelyk in de plaats van de Stad, op de keerzyde afgebeeld, en den zelven door deeze letters verklaard;

PADVS MINcivs.

DE PO EN MINCIUS.

Nevens den zelven zietmen eene ſtaande Vrouwe, die eene Offerſchaal in de regterhand, boven eenen drievoet, houdt, langs welken eene gekronkelde Slang opklimt, door welke de Romeinen den Godsdienſt en het Heil, of de behoudenis van Gezondheid (1) op hunne penningen verbeeldden, omdat de Slang met het afſtroopen van 't oude vel weder tot haare voorgaande krachten keert. 't Zy nu de herſtelling van 't welvaaren den Keizer of den Staat, in welken de penning gemaakt ſchynt, betrof, men vindt deeze letters in den rand;

(1) Roomſche Mogendheid door J. Oudaan pag. 338. enz Tab. LXXXIII.

SALVS AVGVSTA.

'T KEIZERLYKE HEIL.

De Keizer vervolgde ſedert zyne reis, en kwam, den derden van Slagtmaand, in een Klooſter by Bolonje, daar de aanzienlykſte Stedelingen hem verwelkoomden. Den volgenden dag (2) is het krygsvolk en 't oorlogstuig in de Stad gevoerd en verdeeld geworden; zoodra de grootſte meenigte onder Antoni van Leiva, die in eenen Zetel gedraagen wierdt, en 't geſchut op de plaats van 't Paleis in ſlagorde geſchaard was, reedt de Keizer op een wit paard met groote ſtaatſie naar de markt, voor hem droegmen het Zwaard, den Schepter en Keizerlyke banier, en vier Standaards Nederlandſche Ruiters, ſierlyk uitgedoſt, baanden den weg, de Beſtierders der Hooge Schoole en Leeraars der Vrye Konſten, in lange zyde tabbaarden gekleed, droegen een verhemelſel van goud en purper boven den Keizer, en de Regeerders der Stad en de voornaamſten des Adels volgden hem agternaa. Dus voorttrekkende ſtrooiden twee Herauten langs de ſtraaten, die met zyde, fluweel en tapyten behangen, en met praalboogen bezet waren, dubbele en enkele goude Dukaaten en zilvere Munten tot aan 't Paleis. In 't ruim voor de Kerk van St. Petronius, op een verheve ſtellaadje rondom met tapyten behangen, zaten meenigte Kardinaalen, Biſſchoppen, en de Paus (3) in 't midden op eenen hoogen Zetel met de drievoudige Kroone op 't hoofd, wagtende den Keizer, welke van 't paerd treedende, van de Edelſte Heeren en Gezanten der Vorſten gevolgd, door twee Kardinaalen naar den Paus geleid wierdt, voor den zelven neder knielde, den voet kuſte, en, by de regterhand met eenen vriendlyken kus weder opgeheven zynde, den Kerkvoogd betuigde daar gekoomen te zyn om het heil van 't Kriſtenryk, dat van alle zyde beſtreeden wierdt, te beraamen. De Paus antwoordde de zelve gedachten te hebben, wenſchende, dat door hunne eendragt, en het vermoogen der Keizerlyke Majeſteit, de algemeene Vreede in den Staat en de Kerke mogt herſteld en beveſtigd worden. Hierop ſchonk de Keizer den Paus eene beurs met goude penningen, op welken (4) de afbeeldſels der voorgaande Keizeren, en zyns eigen

(2) Chron. van Chriſt. van Sternſee MS. op 't jaar 1529. & Jovii Hiſt. Lib. XXVII.

(3) P. Jovii Hiſt. Lib. XXVII. & Vita del' Imp. Carlo V. dal S. Alf. Ulloa pag. 83. verſa.

(4) Die Excell. Chron. van Brab.

1529 aanzigts, midsgaders dat zyns Broeders Ferdinand, en van veele andere Vorsten, gemaakt waren; ter waarde van omtrent vyfduizend Dukaaten, of, zoo anderen melden, tien ponden gouds weegende. Hoe het zy, de Paus, zeer verheugd zynde, geleidde den Keizer, naa 't eindige van 't gesprek, ter Kerke. De gedachtenis van deeze minnelyke vereeniging, en het oogmerk van deeze twee Oppervorsten, wordt door de nevenstaande penning bevestigd. 1529

O.

P.

De Paus, wiens naam CLEMENS op de voorgrond van 't eerste deel gesteld is, en de Keizer, poogende beide met onderlinge hulpe de Roomsche Kerk te herstellen, regten dierhalven het kruis weder op, met een oogmerk, dat uit dit omschrift te leezen is;

VT OMNIS TERRA ADORET TE.

OPDAT DE GEHEELE AARDE U AANBIDDE.

De afbeeldsels van St. Pieter en St. Paulus, die op het andere deel gevonden worden, zyn, myns oordeels, hier betrekkelyk op den Paus, die de Sleutels van 't Kerklyke gebied draagt, en op den Keizer, die het zwaard der Waereldlyke heerschappye voert, wandt in den rand vindtmen deeze woorden, gevolgd naar die (1) van den Grooten Leeraar der Heidenen;

(1) Brief van Paulus aan die van Ephesen Cap. IV. vers. 5.

VNA SPES ET VNA FIDES ERAT IN EIS.

EENE HOOPE EN EEN GELOOF WAS 'ER ONDER HEN.

De Keizer, sedert weder in 't Paleis gekeerd zynde, handelde dagelyks over den algemeeenen Vreede der Kristenheid, geheel bedektelyk, wyl hunne kamers slegts door eene kleine deur gescheiden waren. Het eerste, dat de Paus ondernam, was de herstelling van François Sfortia, biddende den Keizer geheel ernstig den zelven in genade te willen aanneemen, en de menschlykheid niet af te leggen; wandt byaldien Sfortia t'onrecht beschuldigd was, of tegen de Keizerlyke Majesteit misdaan, en door ondankbaarheid of ontrouw gestruikeld hadt, dat hy echter de edele goedertierenheid, welke de Vorsten den Goden gelyk maakt, oeffenen wilde. Door deeze en andere beweegreden, uit het achtbaare Hoofd van de Kerke voortkoomende, wierdt de Keizer zooverre bewoogen, datmen Sfortia onder vrygeleide zonder uitstel naar Bolonje ontboodt. Wanneer dees zich ootmoedig voor den Keizer nederwierp, en zich geheel aan des zelfs goedheid overgaf, heeft de Keizer eindelyk den smeekenden Sfortia, door voorspraak van den Paus, (2) niet alleen in genade aangenoomen, maar zelf vertrooft, en met krachtige verzekeringe het Hertogdom van Milanen overgegeeven, en geen zwaardere schattingen gevorderd dan voor den aanvang des oorlogs geëischt waren; naamenlyk negenhonderdduizend Dukaaten, (3) en 't Kasteel van Milanen en de Stad Como zoolang te behouden tot de laatste penning betaald zoude zyn. Op deeze aanmerkelyke zaak, door

(2) Comment. di G. Capella della Restitutione di Fr. Sfortia pag. 85. & 86.

(3) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XIX.

1529 door welke Sfortia in de geruste bezitting zyner Vaderlyke Staaten gesteld wierdt, dunkt my, dat de nevensstaande gedenkpenning gemaakt is. 1529

M.

Op de voorzyde, rondom 't gebaarde borststuk van François Sfortia, die de Zesde in 't getal der Hertogen, en de Tweede van dien naam was, leestmen;

[EFFIGIES] FRANCISCI SFORTIÆ II. DVCIS MEDIOLANI.

AFBEELDSEL VAN FRANCOIS SFORTIA DEN TWEEDEN, HERTOG VAN MILANEN.

Dewyl de Hertog, door 't volharden in verbintenisse met denPaus en andere Italiaansche Vorsten en Staaten, het gebied zyner Landen weder gekreegen hadt, heeftmen de Standvastigheid, de oorzaak zyns geluks, op de keerzyde, met deeze letteren, gesteld;

CONSTANTIAE.

AAN DE STANDVASTIGHEID.

Niet weinig lofs verwierf de Keizer door deeze edelmoedigheid, wyl hy Milanen, in gevaar zyner eigene Staaten, door het zwaard uit de handen zyner vyanden gerukt en straks weder weggeschonken hadt; zulks men van hem aangetekend (1) vindt, dat alle oorlogen, die hy, met het spillen van zoo veel volks en gelds, tegen de Kristen Vorsten gevoerd hadt, niet strekten tot eige voordeel, noch om Milanen en Napels met geweld te overheerschen, maar alleenlyk met dit oogmerk om de zelven tegen de aanvegtingen van anderen te beschermen, vertrouwende dat God, die de gerechtigheid lief heeft, hem in zoodaanige gevallen altyd de overwinning zoude verleenen: een teken van deugd en oprechtheid, door welke het losse gerugt, dat hem naaging, even of hy de heerschappy over eens anders bezittingen, ja over gansch Italië, gezogt hadt te voeren, t'eenemaal verydelde. Doch de Keizer, door rypere jaaren geleerd, en door Godsvrugt, verstand en zugt om den Vreede in de Kristenheid te moogen herstellen, gedreeven zynde, besloot de wapenen, zoolang onbetaamelyk onder de Kristen Vorsten gebruikt, tegen den Turk te wenden, en met byzonder geweld den algemeenen vyand des Geloofs het hoofd te bieden, dingende door zoodaanige eigenschappen naar geen valschen maar waaren roem, die niet door gunst van de Fortuin verkreegen wordt, maar uit de bron van oprechte deugd vloeit; en het is uit deeze oorzaaken, dat hem niet alleen de eernaam van den Besten Vorst, van den goedertieren en Godvrugtigen Keizer, gegeeven wierdt, maar zelf, dat, ter gedachtenisse van zoo groot een werk, de twee volgende gedenkpenningen in de waereld gebragt en aan hem toegewyd zyn.

(1) Vita del Imp. Carlos V. dal S. Alf. Ulloa pag. 83. versa.

1529 1529

M.

I. Het gelaurierde hoofd van den overwinnenden Keizer wordt, naar de Romeinsche wyze geschikt, op de voorzyde van den eersten, binnen deezen zoom zyner eernaamen gevonden;

IMPERATOR CAESAR CAROLVS V. AVGUSTUS.

DE GEBIEDER KEIZER KAREL DE VYFDE DE VERMEERDERAAR.

Op de tegenzyde is de Godvrugtigheid, die met de regterhand eene offerschaal over een zeegeteken van overwonnene wapenen uitsteekt, afgebeeld; onder haar op den voorgrond zietmen haaren naam PIETAS, *GODVRUGTIGHEID*: en dewyl dees penning uit dankbaarheid door die van Milanen, ter eere van den Keizer, gemaakt is, leestmen deeze letters in den rand;

SENATUS POPULUSQUE MEDIOLANI OPTIMO PRINCIPI.

DE RAAD EN HET VOLK VAN MILANEN AAN DEN BESTEN VORST.

F.

II. Het afbeeldsel van den Keizer, zonder Lauwrierkrans om 't hoofd, en met de keten der Guldevlies Ordere om den hals, wordt op het voorstuk van den tweeden, binnen dit omschrift, gevonden;

CAROLVS V. IMPERATOR.

KAREL DE VYFDE KEIZER.

De Milaneezen, alle elenden, dieze eenige jaaren herwaart als door de slaande hand Gods geleeden hadden, door de goedheid des Keizers geëindigd ziende, hebben, ter gedachtenisse van den Weldoender, en vermaaninge hunner Medeburgeren, opdat de zelven, door de straffen geleerd, voortaan vreedzaamlyk mogten wandelen, op het agterstuk hunne uitgemergelde Stad en de Stedelingen, die door 't zwaard, hongersnood en de pest omgekoomen waren, met dit randschrift afgebeeld;

VIVE MEDIOLANUM, ET INDE SALVS.

LEEF MILANEN, EN [TREK] HIERUIT UW HEIL.

In

1529 In de zelve dagen dat de Keizer den Hertog Sfortia herstelde, en zyne Krygsknegten uit het gebied van Milanen ontboodt, hadden de Venetiaanen ook een verdrag met den Paus en den Keizer getroffen, by het welke zy beloofden (1) den eerstgemelden, onder beding dat dees alles zoude vergeeven watze tegen hem gedaan hadden, de Steden Ravenna en Cervia over te leveren, aan den anderen alles watze in 't Ryk van Napels bezaten af te staan, en de rest der tweehonderdduizend Dukaaten, dieze schuldig waren, en hierenboven nog honderdduizend van gelyke waarde op gezette tyden te betaalen; hierop zou de Koophandel hunner Onderdaanen weder vryelyk gepleegd worden, en niemand van hen eenige Zeeroovers moogen gedoogen of ergens plaats vergunnen, des zouden de Venetiaanen datze verder bezaten zonder aanspraake behouden, en allen die den Keizer of des zelfs Broeder, den Koning van Hungarië, gediend hadden, en hierom voor weêrspannigen verklaard waren, in der zelver goederen herstellen. Ook verbonden zich de Venetiaanen met den Hertog van Milanen, om elkanderen met vyfhonderd mannen van wapenen, een gelyk getal ligte Ruiters, zesduizend Voetknegten en behoorelyk geschut, te beschermen, en geene vyanden hulpe, onderstand of doortogt te verleenen. Dus zoude niet alleen de Vreede, maar eene eeuwigduurende verbintenis ter bescherminge van Italië, geslooten zyn; en byaldien eenig Vorst het Koningryk van Napels wilde aantasten, dan zouden de Venetiaanen en Hertog van Milanen den Keizer met vyftien welgewapende Galeijen, zoo lang den oorlog duurde, moeten helpen; de overige verschillen zoudenze door Middelaars beslegten. 1529

(1) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. II. fol. 53 & La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XIX.

In deezen handel, die den drieëntwintigsten van Wintermaand getekend wierdt, waren niet alleen de Paus, de Keizer, de Hertog van Milanen en de Venetiaanen, maar ook de Koning van Hungarië en Boheme, de Hertogen van Ferrara, Urbyn, en Savoije, de Markgraaven van Montferrat en Mantua, de Gemeenebesten van Genua, Siena, Luca en andere Vorsten en Staaten begreepen; en 't scheen uit deezen handel, dat alles tot de rust van Italië saamenliep, des men, naa 't afkondigen des vreedes, openbaare Ommegangen, Vreugdefeesten en Ridderspelen aanrigtte, welke vrolykheden niet weinig vermeerderden door de tyding der geboorte van 's Keizers tweeden Zoon (2) Ferdinand, die onlangs hiernaa uit dit leeven scheide.

(2) Hist. de la Vida del Emp. Carlos V. por Pr. de Sandoual Part. II. fol. 74.

Dewyl de Paus zoo groote verwarringen, door zyn besleepe vernuft, gelukkig ten einde gebragt, en de verderflyke tweedragt met veel voordeels verdreeven hadt, is zyn roem door alle tongen verbreid, en hy, nevens den Keizer, voor eenen (3) Beschermer der Kristenheid en Vader van Italië gehouden geworden; zulksmen den Opperkerkvoogd, over het weluitvoeren van dit werk, ten hemel verheven, en door den nevenstaanden gedenkpenning vereeuwigd heeft.

(3) P. Jovi Hist. Lib. XXVII.

Bo.

Rondom het borstbeeld van deezen Staatkundigen Florentyn, dat op de voorzyde, met den Pauslyken mantel om de schouders, gesteld is, vindtmen deezen tytel;

CLEMENS VII. PONTifex MAXimus.

CLEMENS DE ZEVENDE OPPERSTE PRIESTER.

 Op

1529 Op de keerzyde zietmen een naakt mansbeeld, moogelyk den Krygsgod Mars, van beschuttende en beschaadigende wapenen ontbloot, en aan armen en beenen geboeid, zittende op eenen hoop krygstuig, dat van de nevenstaande Vrouwe, die ik voor den Vreede en de wedergekeerde Overvloed aanzie, in den brand gestooken wordt; en dewyl de Tempel van Janus, dus ook op de penningen van den Keizer Nero afgeschetst, alleenlyk in de tyden des oorlogs geopend wierdt, leestmen in den rand; 1529

CLAVDVNTVR BELLI PORTÆ.

DE DEUREN DES OORLOGS WORDEN GESLOOTEN.

De gevaaren des oorlogs, die meer dan agt jaaren met gruwelyk woeden gehold hadden, door deeze verbintenis verdweenen zynde, bleeven al de Italiaanen bevryd van den kryg, uitgezonderd de Florentynen, welken, eensdeels op de beloofde hulpe des Franschen Konings, andersdeels op eigene krachten steunende, het juk van die van Medicis weigerden te draagen, en beslooten hunne vryheid door de wapenen te beschermen, of onder dit druissen zich met den Keizer te vergelyken, wyl dees, de onrust en kosten schuuwende om de reis naar Duitsland te verhaasten, naar den algemeenen vreede haakte; maar de Paus, het voordeel van zynen Neef Alexander van Medicis, die aan 's Keizers natuurlyke Dochter Margarita verloofd was, in 't oog hebbende, hieldt den Keizer by 't gegeeve woord, en beloofde, om zyn oogmerk te bereiken, en den last des oorlogs te verligten, den Prins van Oranje iedere maand zestigduizend Dukaaten, (1) tot onderhoud van 't Keizerlyke Leger, te betaalen. Door deezen onderstand, en 't yverige aandryven, wierdt de Keizer gedwongen het opzet van den Paus te volgen. Hierop wierdt de meeste krygsmagt, naadat Antoni van Leiva Pavia weder ingenoomen, en de Prins van Oranje Cortona en andere Sterkten overweldigd hadt, alengs naar Florenze gevoerd, en die Stad, door den gemelden Prins en den Markgraaf van Guast, aan alle zyden met Sterkten en Stormschansen beslooten. De Stedelingen, het gevaar hebbende zien opkoomen, hadden zich naar gelegenheid des tyds omzigtig versterkt, en omtrent tienduizend Krygsknegten ingenoomen, dieze, onder het Opperbevel van Malatesta Balioni gesteld hebbende, plechtiglyk deeden zweeren van de Stad tot den dood te zullen beschermen, en bleeven hardnekkig by dit voorneemen, zelf naa dat de Koning van Vrankryk (2) zich van de beloofde hulpe ontschuldigd, en hen, op begeerte van den Paus, ter bemiddelinge hunner verschillen geraaden hadt.

(1) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XIX

(2) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XX.

Staande deeze belegering meende de Keizer met den Paus naar Rome te trekken, om aldaar gekroond te worden; maar door brieven uit Duitsland ernstig verzogt zynde derwaart te koomen, zoo door de Vorsten om den Ryksdag by te woonen, als door zynen Broeder Ferdinand, (3) die tot Roomschkoning verkoozen zogt te worden, en de beroerte der Geestlyken door eene Kerkvergadering te stillen, besloot hy niet verder te gaan, en de vereischte plechtigheden aldaar spoedig te volbrengen. Tot dit einde wierden alle voorbereidselen tegens den vierentwintigsten van Sprokkelmaand des jaars vyftienhonderdendertig besteld, en de Koninglyke Kroon van Lombardië derwaart gebragt; wandt de Keizers pleegen driemaalen gekroond te worden, eerst te Aken met de Kroone van Karel den Grooten wegens het Duitsche Ryk, door bewilliging van Paus Gregorius den Vyfden een Saks, die, door zynen Landsgenoot Keizer Otto den Derden hersteld zynde, uit liefde voor zyn Vaderland den Duitsen (4) de magt gegeeven hadt van eenen Keizer te verkiezen en te Kroonen, onder beding, dat de verkooze Vorst nooit den tytel van Keizer noch Vermeerderaar, dan op hun bevel of naa de Krooning van den Paus zoude voeren: andermaal te Monza met de yzere Kroo-

1530

(3) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XX.

(4) L. Guicciard. beschryv. der Nederl. fol. 394.

1530 Kroone wegens het Longobardische Ryk, en hierom kwamen de Gezanten (1) van de gemelde Stad, daar de Kroon bewaard wordt, met de zelve naar Bolonje. Deeze wordt gemeenelyk de yzere geheeten om den band welke rondom het hoofd sluit, en, zoo eenigen melden, (2) van eenen der spykeren, door welken onze Zaligmaaker aan 't Kruis gehegt was, zoude gemaakt zyn; doch het uitwendige deel is goud, zonder eenige punten of sieraaden dan de edele Steenen, met welken zy rondom bezet is. Twee dagen voor dat de Keizer de derde Kroon ontfing, wierdt hy in zyne Huiskapel van den Paus, naadat de Kerkdienst volbragt was, gezalfd, en met de yzere Kroone (3) tot Koning van Lombardië gekroond, omtrent op de zelve wyze, maar met mindere omstandigheden dan de naastvolgende plechtigheid, die ik hier zal verhaalen.

(1) Hist. di Napoli da G. Rosso pag. 69.

(2) Distinto Ragguaglio del Duomo di Milano pag. 185.

(3) P. Jovii Hist. Lib. XXVII.

Zoodra de bestemde dag verscheen, zyn in den vroegen morgen alle poorten en toegangen met wagten bezet, de Keizerlyke benden door Antoni van Leiva op de markt in slagorde, en het grof geschut met den mond naar de openingen der straaten gesteld. De Stad krielde reeds van den toeloop der nieuwsgierigen, als de Kardinaalen, Bisschoppen, Vorsten en Heeren het schouwspel openden, en langs eene galery, die tot dit oogmerk gemaakt was, van 't Paleis naar de Kerk traden, gevolgd van den Paus, welke, bekleed met zyne sieraaden, in eenen overdekte Zetel gedraagen wierdt, naa hem kwam de Keizer (4) onder een verhemeldsel, wordende van zulken drang zyner Edellieden, Hovelingen en Lyfschutten verzeld, dat de galery, door de groote zwaarte, kort agter hem, instortte, zulks 'er eenigen in 't geweer der onderstaande Krygsknegten vielen, en zich deerlyk bezeerden, onder welken zich een geleerd Nederlander Albert Pigius bevondt, die sedert zyne pen tegen Luther en Calvyn gespitst heeft. Verscheidene bediedenissen wierden hieruit opgemaakt, en schynen die best geraaden te hebben, welken voorspelden, dat geen Keizer (5) naa Karel den Vyfden in Italië gekroond zoude worden. De Keizer dit gevaar door zynde, tradt voorts ter Kerke, daar de Kanonniken van S^t. Pieter te Rome hem, met het aantrekken eens Choorkleeds, in hunne Order ontfingen. De Kardinaal Salviati nam hem den gewoonen eed af, door welken de Keizer beloofde de Kerk en den Paus te zullen beschermen, en trok hem met hulpe van anderen het kleed van eenen Diaken aan, met het zelve keerde de Keizer zich naar 't hooge Autaar, God biddende om zyne Ryken gelukkig, Kristelyk en goedertierenlyk te bestieren. De Kardinaal Campegius knielde nevens hem, en las een gebed, opdat de krooning wel zoude gelukken. Kort hiernaa wierdt de Keizer van den Kardinaal Farnese, omdat dees de oudste was, in de Kapel van S^t. Mauritius geleid, en, naa 't afleggen van 't Diakens kleed, onder het storten van eenige gebeden, met de heilige oly tusschen zyne schouders, (6) en aan de regterhand en den arm gezalfd. Hierop begon men de zingende Mis, die door den Paus gedaan en door den Keizer bediend wierdt. Eindelyk, naa 't verrigten van meer andere Kerkgebaarden, terwyl de Keizer zyne Staatsiekleederen aan hadt, gaf de Paus den zelven eenen gouden Schepter om de Kristen Waereld te regeeren, een bloot Zwaard om de vyanden der Kerke te verdelgen, en eenen gouden Bol om het gebied over de gansche aarde te voeren; ten laatste zette hy den Keizer de verdeelde Kroon, ten teken van 't Oostersche en Westersche Keizerryk, die met dierbaare gesteenten versierd was, op het hoofd. Dit gedaan zynde, boog de Keizer zich eerbiedelyk neder, kuste de voeten van den Paus, wierdt straks nevens den zelven op eenen vergulden Zetel gesteld, en dus met het dertigste jaar zyns ouderdoms, op den zelven dag van zyne geboorte, voor Keizer van Rome uitgeroepen.

(4) Chron. von Chr. Sternsee MS. op 't jaar 1530. & Corn. Agrippæ Coronat. Caroli V. in Imperatorem.

(5) Hist. de L'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 195.

(6) Corn. Agrippæ Coronat. Caroli V. in Imperatorem.

Naauwelyks waren (7) de Krygsknegten, die op de markt lagen, hiervan berigt, of schreeuwden, *lang leeve Karel de Vyfde, de onverwinnelykste en magtigste Keizer, en Verweerder van 't Geloof.* Voorts deedt Antoni van Leiva al 't ge-

(7) Vita del Imp. Carlos V. dal S. Alf. Ulloa pag. 84. versa.

'tgeschut afschieten, door welk schriklyk geluid, en 't gedruis der trommelen en trompetten, de Hemel en de Aarde dreigden te scheuren. De Paus middelerwylen met eige hand den Keizer, die zich alvoorens aan hem gebiegt hadt, het heilige Verbondsteken gegeeven hebbende, ging met den zelven naar buiten om heen te ryden; toen hy te paerd steeg voegde de Keizer zich aan de slinkerhand, om hem den voet in den Stegelreep te helpen, maar de Paus sloeg deeze hoflykheid beleefdlyk af, en reedt met den Keizer, ieder op eene witte telle, onder een verhemeldsel, dat van aanzienlyke mannen gedraagen wierdt, door de Stad: voor hen zag men de Kardinaalen, Hovelingen en Gezanten der Vorsten, naa deezen zeven groote Heeren, (1) prachtig uitgedost, voerende zooveel banieren, dien van Bolonje, van Rome, van den Keizerlyken Arend, van 't Borgonsche Kruis, van 't Huis van Medicis, van de heilige Kerke, en van het Kristelyke Kruis dat tegen de Ongeloovigen gevoerd wordt; hieraan volgden de Markgraaf van Montferrat, draagende den Keizerlyken Schepter, de Hertog van Urbyn met het zwaard, Philips Paltsgraaf by den Ryn, zoo beroemd door 't verweeren van Weenen, den Rykşappel, Karel Hertog van Savoije eene muts met dierbaare kleinoodiën, om den Keizer, als hem de Kroon verveelde, op te zetten. In den sleep volgden de Italiaanen, Spanjaards, Duitsen en Nederlanders, ieder Landaard om 't prachtigste uitgestreeken, in zulke meenigte, datmen naauwlyks een aanzienlyk Edelman in Italië vondt, die zich niet derwaart begeeven hadt. Op de zyden van den Keizer gingen zyne Lystrawanten, en nevens hem twee Herauten, welken aan alle kanten onder den drang des volks met volle handen goude en zilvere penningen (2) wierpen, die de Keizer tot dit gebruik hadt doen munten: op de eene zyde stondt zyn afbeeldsel met de Keizerlyke Kroone gedekt, en in den rand zyne tytels; op de andere zyn gewoon zinnebeeld de twee pylaaren van Herkules, en het jaar deezer Krooninge. Des ik uit deeze beschryvinge vast stelle, dat de drie volgende munten tot dit strooigeld gediend hebben.

(1) P. Jovii Hist. Lib. XXVII. & Hist. di Napol. da G. Rosso pag. 75.

(2) Corn. Agrippæ Coronat. Caroli V. in Imperatorem & Chron. von Chr. Sternsee MS. op 't jaar 1530.

B.

P.

I. II. Het borstbeeld van den Keizer staat in 't harnas, en met de Kroone op het hoofd, op de voorzyden, binnen deeze letters;

CAROLVS V. IMPERATOR.

KAREL DE VYFDE KEIZER.

Op de keerzyden binnen eenen lauwerierkrans ziet men de twee pylaaren van Herkules, die ik elders (3) verklaard heb., afgeschetst, en nevens de zelven dit jaartal;

(3) II. deel fol. 57.

MDXXX.

III. De

1530 1530

B.

III. De derde, die my naa 't afmaaken der voorgaande plaate ter hand gekoomen is, heeft dezelve verbeelding op de eene en andere zyde, des ook geen wydloopiger beschryving noodig.

Dus onder 't gejuig en de vreugdekreeten des volks, langs eenige straaten, die met veelerley kostelyke kleederen en tapyten behangen, en in alle vensteren met Heeren en Juffrouwen bezet waren, voorttrekkende naar de Flaminer poort, is de Keizer omtrent het Slot met beleefdheid van den Paus gescheiden, en naar de Kerk van St. Dominicus (1) getreden. Hier door de Kanonniken van St. Jan van Lateraan te Rome tot Medelid hunner Broederschap aangenoomen zynde, en zyn gebed gestort, midsgaders veele Edellieden tot Ridders geslaagen hebbende, kwam hy, langs eenen anderen weg dan de Paus, met den avond op 't Paleis, daar de maaltyd in de Zaalen, alom met schoone tapyten bekleed, bereid wierdt. De Keizer, vermoeid van den last der Kroone, des zwaaren Mantels, en van andere praalsieraaden, lei de zelven van zich, voorts eenen tabbaard van goudlaken aantrekkende, en een weinig rustende, wierdt de spys ondertusschen opgedist, terwyl het geschal van trompetten, pypen, trommelen en 't geklep der klokken de lugt vervulde, en het licht der alom ontstookene vreugdevuuren de duisternis verjoeg.

(1) Com. Agrippæ Coronat. Caroli V. in Imperatorem.

Dus zwom de gansche Stad in weelde en geneugten, ieder een verhief de deugden des grooten Keizers ten Hemel, inzonderheid het Gemeen, dat zich middelerwylen met spys en drank vrolyk maakte; wandt omtrent het Hof (2) hadmen eenige fonteinen van rooden en witten wyn gesteld, en men wierp van eene hoogte brood onder den dikken drom des volks, omdat een gansche Os, met Hamelen, Zwaanen, Paauwen en ander wild en tam gedierte gevuld, op de markt gebraaden lag. Ja men getuigd, dat 'er by menschen weeten nooit heerlyker schouwspel aangerigt, noch grooter meenigte van edele en onedele aanschouweren in de Stad gezien was; alle huizen, stelladiën en straaten waren byna te barsten gepropt, en 't getal van in- en uitheemschen scheen oneindig.

(2) P. Jovii Hist. Lib. XXVII. & Hist. di Napoli da G. Rosso pag. 71.

Onder dit woelen wierdt de spys opgedraagen, en de Keizer zette zich aan de opperste tafel, die van goude en zilvere vaten schitterde: een weinig laager zaten de Hertogen van Savoije en Urbyn, de Markgraaf van Montferrat, en Philips Paltsgraaf by den Ryn, welken de Keizerlyke sieraaden reeds op eene verheve plaats ten toon gesteld hadden. Voor andere Vorsten en Heeren was weder in andere vertrekken aangerigt, als mede voor de aanzienlykste Raaden en Hovelingen des Keizers, als Hendrik Graaf van Nassou, Georg van Oostenryk Bisschop van Briksen onegte Zoon van Keizer Maximiliaan, Philips van Croy Hertog van Aarschot, Niklaas Perenot Heer van Granvelle, en meer anderen. Wanneer de Keizerlyke tafel verscheidene maalen van uitgezogte lekkernyen veranderd, en het tafellaken (3) t'elkens met al dat 'er op stondt, zoowel goude als zilvere vaten, ten prooije des volks uit de venster op de straat geworpen was, is de maaltyd met een lieflyk Muzyk beslooten. De Keizer hierop met het gewyde zwaard veele Edellieden en anderen, die zich voor hem nederboogen, tot Ridders gemaakt hebbende, begaf zich te rusten. Dus eindigde deeze plechtigheid, die zoo hoog geacht wierdt, en tot wier gedachtenisse de volgende gedenkpenningen gemaakt zyn.

(3) Com. Agrippæ Coronat. Caroli V. in Imperatorem.

M.D.XXX.CAROLVS.V.IMP.BONON.CORONATVS
F.

M

CAROLVS.D.V.X.AVS.REX.ISPAN.IMP.R.CM.5.ETAT.XXX
M.

IMP.CAES.CAROLVS.V.AVGVSTVS

Ver.

I. Het

1530 I. Het borstſtuk van den Keizer ſtaat, zonder Vorſtlyke ſieraaden, op de eerſte penningplaat, hebbende ter verklaringe deezen letterzoom; 1530

CAROLVS V. IMPerator BONONiæ CORONATVS, MDXXX.

KAREL DE VYFDE KEIZER, TE BOLONJE GEKROOND, MDXXX.

II. Op het eerſte deel van den tweeden is de zelve op den Troon gezeten, met de Keizerlyke Kroone op 't hoofd, den mantel om de ſchouders, het zwaard in de regter en den aardbol in de ſlinkerhand, in zoodaanige geſtalte als toen de Paus hem gekroond hadt, en in den rand vindtmen alleenlyk dit Duitſche omſchrift;

VAN GODS GENADEN KAROLVS DER V. ROOMSCH KAISER, WART GEBOREN IM [JAAR] 1500.

Vermids alle magten, hoe ontzaglyk, echter een hooger vermoogen onderworpen zyn, heeftmen Jeſus Kriſtus, zoo ik my niet bedriege, in de gedaante van eenen Ooſterſchen Keizer, op het andere deel afgebeeld, en de verganglykheid van 't gene dat geebooren wordt door de tegenſtelling van eene altyd duurende heerſchappye vergeleeken; wandt men leeſt in den rand;

IESVS CHRISTVS ALS KENIG IN HIMEL VND DER ERDEN 1530.

III. De derde, eene penningplaat, voert, rondom 's Keizers geeſtig afbeeldſel, deeze opklimmende tytels;

CAROLVS DVX AVSTuriæ; REX ISPENiarum, IMPerator ROManorum 5. AETATis XXX.

KAREL HERTOG VAN OOSTENRYK, KONING VAN SPANJE, KEIZER DER ROMEINEN DE VYFDE, ZYNS OUDERDOMS XXX.

IV. Op de voorzyde van den vierden, een Nederlandſchen rekenpenning, zietmen het zelve borſtbeeld, met de Keizerlyke Kroone op 't hoofd, als op zyne ſtrooimunten; maar dit randſchrift;

IMPerator CAESar CAROLVS V. AVGVSTVS.

DE GEBIEDER KEIZER KAREL DE VYFDE, DE VERMEERDERAAR.

Eene Vrouwe met eene lantaarne in de hand ſtaat in de plaats van S^t. Michaël, het gewoone wapen van Bruſſel, op de andere zyde nevens eenen Duivel afgeſchetſt, binnen deezen kring van letteren;

IECToirs POVR LES RECHEVeurs DE LA ViLLE DE BRuCelles.

REKENPENNINGEN VOOR DE ONTFANGERS VAN DE STAD BRUSSEL.

1530 V. Het hoofd des Keizers wordt, op de wyze der oude Romeinfche Keizeren, met eene Straalkroone op het voorftuk van den vyfden gevonden; en op het agterftuk de Keizerlyke Kroon, en in beide randen deeze tytels; 1530

CAROLVS V. ROMANORUM IMPERATOR,
REX ARAGONIÆ VTRIVSQUE SICILIÆ.

KAREL DE VYFDE KEIZER DER ROMEINEN,
KONING VAN ARRAGON, EN VAN BEIDE SICILIËN.

Eenige dagen naa 't voltrekken van dit werk bekragtigde Paus Clemens, door eene bulle, den zestienden (1) van Lentemaand aldaar getekend, het verbond van Kamerik, verplichtende den Keizer en Koning van Vrankryk, op zwaare boeten, de punten in het zelve begreepen te voldoen, en ontfloeg hen van de eeden, dieze tot het niet vervreemden hunner heerlyke Goederen, konden gedaan hebben. Toen ook de verfchillen tusfchen den Paus en den Hertog van Ferrara op eenen goeden voet gefteld waren, door bemiddeling van den Keizer, die kort hiernaa den Hertog de bezitting van Modena en Regio toewees, vertrok de Opperkerkvoogd naar Rome, en de Keizer naar Caftel Franco, daar hy eindelyk, bewoogen door de voorfpraak van den Paus, de Kafteelen, Plaatfen en Eilanden van Tripoli, Maltha en Goza met al het Land, rechtsgebied en dat 'er onder behoorde, aan de Ridderen van S^t^. Jan van Jerufalem, die federt den ondergang van Rhodus her- en derwaart gezworven hadden, voor zich en zyne Erfgenaamen (2) afftondt en voor altyd overgaf, als een edel en vry Leen, dat de Grootmeefter en de Ridders van den Keizer, en des zelfs Opvolgeren Koningen van Siciliё, zouden verheffen, geene erkentenis fchuldig zynde dan alleenlyk ieder jaar eenen Valk, op den dag van alle Heiligen; en als het Bisdom en Grootmeefterfchap open viel, dan zoudenze den Keizer, of des zelfs Naazaat, drie Perfoonen moeten aanbieden, uit welken een tot die waardigheid verkoozen zoude worden; dit alles onder beding van de rechten en gewoonte der Landzaaten niet te fchenden. De Ridders, hierin van den Paus (3) en zyne Raaden beveftigd zynde, namen ftraks bezitting van dit gefchenk, en zyn, uit aanmerkinge van dit Eiland, federt Ridders van Maltha geheeten geworden. Toen dit befteld was, vertrok de Keizer naar Mantua, en aldaar met alle tekenen van eere, zoo van zeegeboogen, vertooningen als andere blyken van achtinge, ontfangen zynde nam hy zynen weg door 't gebied der Venetiaanen, welken (4) hem groote beleefdheid betoonden, en langs eene brug, dieze nieuwlyks gemaakt hadden, allerley voorraad van fpys en drank toebragten en fchonken. De Keizer, voorts eenige benden zyns Legers afgedankt hebbende, is in 't laatfte van Grasmaand naar den Ryksdag van Augsburg gereisd.

Middelerwylen ging de belegering van Florenze traaglyk voort; wandt hoewel 's Keizers Heir door verfche benden en veele verftrooide knegten, midsgaders eenige manfchap van den Paus, verfterkt was, en de Prins van Oranje zich aan de eene, en de Markgraaf van Guaft zich aan de andere zyde van de Arno en der Stad neêrgeflaagen, dus de zelve naauwer beflooten hadden, echter dorftenze geenen ftorm wagen, mids de wakkerheid der Stedelingen, en zogten dierhalven met loopgraaven omtrent het Blokhuis van S^t^. Joris, en geduurig fchieten te vorderen, inzonderheid miktenze op den toren van S^t^. Miniato, van welken de Belegeraars, door twee ftukken gefchuts, die

(1) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. II. fol. 61.

(2) Hist. des Chev. de St. Jean de Jerufal. &c. par de Vertot Tom. III. pag. 510.

(3) Hist. des Chev. de St. Jean de Jerufal. &c. par de Vertot Tom. III. pag. 513.

(4) Chron. von Chr. Sternfee MS. op 't jaar 1530.

1530 die 'er op lagen, veel schaade leeden; doch te vergeefs, wyl de vermaarde Konstenaar en Vernufteling Michaël Angelo Buonaroti, door wiens beleid de Stad voorheen aan deezen kant (1) versterkt was, thans ook al zyne zinnen spitste om de zelve te beschermen, en tot dit einde, met touwen en koorden, zooveel wolzakken en matrassen rond-

(1) Le Vite dè Pittori &c. di G. Vasari Tom. III. pag. 159. & 160.

om den toren hing, dat de vyandlyke koegels in de zelve smoorden, en dus de spits ten voordeele zyns Vaderlands behieldt. Zoo nutte daad en de uitmuntende konsten van deezen Man, die nog by Kleinen en Grooten als wonderen geacht worden, doen my by deeze gelegenheid zyne gedenkpenningen hier inlassen. 1530

M.

H.

I. Dees was Zoon (2) van Lodewyk Buonaroti Simoni, zoomen zegt, uit het oude en Edele Huis der Graaven van Canossa, gebooren in 't vierenzeventigste jaar naa de veertienhonderd, op het Kasteel Chiusi in 't Land van Toscane, wyl zyn Vader voor dat jaar Slotvoogd was. Van zyne jeugd wierdt hy in verscheidene konsten opgekweekt, en gaf zoodaanige blyken van zynen geest in de Beeldhouwerye, Schilderkonst en Bouwkunde, dat hy, niet alleen van de grootste Mannen uit den Huize van Medicis, maar van zeven Pauzen en van alle Vorsten zyns tyds, by uitneemenheid bemind, en, dat zeldzaam is, zelf van veelen zyner Konstgenooten geacht wierdt. Onder deezen was de vermaarde Beeldhouwer de Ridder (3) Leon Leonsz. Aretyn, die het afbeeldsel van Michaël Angelo, met des zelfs goedvinden, naar 't leeven op de voorzyde van den eersten penning gemaakt heeft, staande binnen dit omschrift;

(2) Le Vite dè Pittori &c. di G. Vasari Tom. III. pag. 135.

(3) Le Vite dè Pittori &c. di G. Vasari Tom. III. pag. 185.

MICHAEL ANGELVS BONARROTVS FLORentinus, AETatis ANNo 88.

MICHAEL ANGELO BONAROTI FLORENTYN, IN 'T JAAR ZYNS OUDERDOMS 88.

Dewyl Michaël Angelo de regels van eene Kerke volgde, die haare Ledemaaten aan de blinde gehoorzaamheid haarer instellingen verbindt, en hy een voorbeeld was van een vroom leeven, en den armen mildelyk mededeelde, heeftmen, rondom eenen blinden man, die

1530 van eenen hond geleid wordt, op de agterzyde deeze spreuk van den Koninglyken Zang- 1530
(1) Psalm. LI. vers. 15. meester (1) gesteld;

DOCEBO INIQVOS VIAS TUAS, ET IMPII AD TE CONVERTENTUR.

IK ZAL DE ONRECHTVAARDIGEN UWE WEGEN LEEREN, EN DE GODLOOZEN ZULLEN TOT U BEKEERD WORDEN.

II. De tweede, die laater gemaakt is, voert het zelve afbeeldsel op het eerste deel; en deeze letters in den rand;

MICHAEL ANGELVS BONAROTVS, PATRITIVS FLORENTINVS.

MICHAEL ANGELO BONAROTI, FLORENTYN VAN RAADSHEERLYKEN HUIZEN.

Op het andere deel, boven het jaartal in 't welke dees penning gemaakt is, zyn de Beeldhouwery, Schilderkonst en Bouwkunde verbeeld, en omdat hy deezen met grooten roem oeffende, leestmen dit byschrift;

FÆLICITER IVNXIT.

HY HEEFT [DEEZEN] GELUKKIGLYK SAAMEN GEVOEGD.

Hoe hartnekkig de Florentynen zich verweerden, echter vervielenze, wyl de Stad reeds verscheidene maanden beslooten was, in groote zorge door gebrek van allerley eetwaaren, tot zooverre, datze gedwongen wierden paarden, ezels, honden, katten en broodt van (2) hirsen gebakken, te eeten, en, mids de wyn verteerd was, alleen water te drinken; dit nogtans verdroegenze met een onbegrypelyk geduld, getroost zynde liever in vryheid te sterven, dan in in slavernye te leeven, en begeerden dierhalven naar geen verdrag te hooren. Ja de bitterheid liep zoo hoog, dat al die den Huize van Medicis slegts eenen glimp van gunste toonde, zulks met het leeven moest boeten. Wanneer de elende dus dagelyks verzwaarde, vonden eenigen der voornaamste Stedelingen eindelyk raadzaam den Prins van Oranje te ondertasten; dees verdrietig geworden, wyl het beleg omtrent elf maanden gestaan, en zyn krygsvolk gebrek aan geld hadt, was den Vreede niet ongeneegen, en boodt hen aan de Stad te verlaaten, byaldien de Ingezetenen zynen knegten tweehonderdduizend Kroonen wilden betaalen; doch de onbezonne Gemeente, hiervan kennis krygende, bragt den aangevangen handel te niet, en de Stad hierdoor in haar bederf.

(2) P. Jovii Hist. Lib. XXIX.

In deezen nood riepenze Ferrucci, die Volterra behouden hadt, met al zyn volk derwaart, en beloofden dien door eenen bestemden uitval binnen te helpen. Zoodra Ferrucci in aantogt, en de Prins van Oranje van dit voorneemen berigt was, liet hy, met beraad der Legerhoofden, het beleg aan Ferdinand Gonzaga bevoolen, en begaf zich met een goed deel des Heirs op reis naar de aankoomende vyanden, die hy, omtrent Canivana (3) in 't gebergte van Pistoije gevonden hebbende, met zulken yver aangreep, dat hy, in 't eerste treffen, zich te veel bloot geevende, op den derden van (4) Oegstmaand doorschooten wierdt; nogtans behielt zyn volk, naa een styfzinnig gevegt, de overwinning. Het lighaam van den Prins sedert met groote plechtigheid als den laatsten zyns Stams begraaven zynde, is Renatus van Nassou, Graaf van Viande, Zoon van zyne eenige Zuster Claudia en van Hendrik Graaf van Nassou, volgens den

(3) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XX.

(4) Hist. di Napoli da Gr. Rosso pag. 78.

1530 den laatsten wil van den gesneuvelden, tot Erfgenaam verklaard, (1) en met het Prinsdom van Oranje bekleed geworden.

(1) Hist. des Princes d'Orange par J. de la Pise fol. 197.

Schoon de Florentynen de hoope van onderstand verlooren, en al den voorraad verteerd hadden, nogtans zoudenze hun dol voorneemen van met het Vaderland te sterven volbragt hebben, zoo de Bevelhebber Malatesta Balioni hen niet uit medelyden, ziende zoo veele elendigen door armoede vergaan, en geene uitkoomst voor handen, met geweld en in gevaar zyns leevens, tot een verdrag gedwongen hadt. Om dit te regelen zondenze, den negenden van Oegstmaand, vier Gelastigden naar buiten aan Ferdinand Gonzaga, die, mids de dood van Oranje, en 't vertrek des Markgraaven van Guast, het Oppergebied over 't Keizerlyke Leger voerde, en den naastvolgenden dag (2) eene voorwaarde met hen sloot, door welke zy de Stad verbonden, en beloofden aan de Keizerlyke knegten binnen weinige dagen tagtigduizend Dukaaten te betaalen, hierenboven met goedvindinge van den Paus zich te onderwerpen aan den Keizer, opdat dees binnen drie maanden zoude verklaaren, op welken voet de Regeering der Stad, behoudende de Vryheid, gesteld zoude worden; ook zou alles, dat de Florentynen tegen die van Medicis misdaan hadden, vergeeven blyven. Maar de Paus, meester der Stad zynde, deedt 'er een Amptgenootschap van twaalf persoonen aanstellen, dat sedert met opwroeten van verouderde gevallen, met vervolgen, vangen, pynigen en dooden, de Stad nog meer drukte dan de zwaare oorlog gedaan hadt. 1530

(2) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XX.

Eindelyk kwam 's Keizers bezegelde brief van Augsburg, door welken hy Alexander van Medicis, zyn aanstaanden Schoonzoon, met den tytel van Hoofd der Florentynsche Regeeringe voorzag, hoewel dees zich dien van Hertog aanmaatigde. De ontsteltenissen van Italië op deeze wyze door den Keizer geëindigd zynde, meen ik, dat ter gedachtenisse deezer overwinninge, en op 't voltrekken van dit groote werk, de volgende penningen gemaakt zyn.

I. De Keizer wordt in 't harnas, met den lauwrierkrans om 't hoofd, en den bevelstaf in de hand, dus als Zeegepraalende, op de voorzyde van den eersten met dit omschrift gevonden;

1530 IMPERATOR CAESAR CAROLVS V. PIVS, FELIX, AVGVSTVS. 1530

DE GEBIEDER KEIZER KAREL DE VYFDE, DE GODVRUGTIGE, DE GELUKKIGE, DE VERMEERDERAAR.

Zyn zinnebeeld, de pylaaren van Herkules, die op de tegenzyde in eene volle Zee gesteld zyn, pronken met de Keizerlyke Kroone, en in den rand met deeze zyne spreuke;

PLVS VLTRA.

NOG VERDER.

II. De tweede, een rekenpenning, draagt op het eerste deel het gelauwrierde borstbeeld van den Keizer, naar de andere zyde gekeerd, binnen deezen zoom zyner tytelen;

IMPERATOR CAESAR CAROLVS V. AVGVSTVS.

DE GEBIEDER KEIZER KAREL DE VYFDE, DE VERMEERDERAAR.

Op het andere deel zyn weder de gemelde pylaaren, het jaar in 't welke de penning gemaakt is, en deeze letters gesteld;

GECTOIRS POVR CEVLX DV BVREAV, MDXXX.

REKENPENNINGEN VOOR DIE DER REKENKAMER MDXXX.

III. Het hoofd des Keizers staat ook op het voorstuk van den derden met de regter wang voor gekeerd, en weder dit randschrift;

IMPERATOR CAESAR CAROLVS V. AVGustus.

DE GEBIEDER KEIZER KAREL DE VYFDE, DE VERMEERDERAAR.

Diergelyke pylaaren als op de voorgaanden, zietmen ook op 't agterstuk, en om de zelven eene banderol geslingerd, op welke andermaal 's Keizers spreuk geleezen wordt;

PLVS VLTRA.

NOG VERDER.

Terwyl dit in Italië gebeurde, hadt de Koning van Vrankryk eindelyk het beloofde geld voor de ontslaaginge zyner Zoonen byeen gekreegen, en om het werk te volbrengen aan Annas van Montmorenci, Grootmeester en Maarschalk des Ryks, volmagt gegeeven. Dees was naauwlyks te Bajonne, of de Gemagtigden van den Keizer, Pieter Fernandes van Velasco Hertog van Frias en Conestabel van Kastilië, en Lodewyk van Vlaandre Heer van Praat, wa-

1530 waren te Fontarabië gekoomen, en begaven zich ſtraks in onderhandeling met den Coneſtabel, om de verwisſeling te regelen; doch wyl de een den anderen mistrouwde, en de beloofde twaalfhonderdduizend Schilden, dierhalven door de Muntmeeſters (1) getoetſt, gewoogen en geteld moeſten worden, verliepen verſcheidene maanden, aleer de zelven in kiſten gepakt, en van weêrkanten verzegeld waren. Met dit ſammelen verliep de beſtemde dag, desze den zesentwintigſten van (2) Bloeimaand, den bepaalden tyd der overleveringe, tot den vyftienden van Weidemaand uitſtelden, en beſlooten de zaak op den Stroom, die Vrankryk van Biscaije ſcheidt, in het midden tusſchen Fontarabië en 't Vlek Andaja, in deezer voegen uit te voeren. Alle krygslieden, van welke waardigheid die mogten zyn, zouden tien mylen van de gemelde plaats wyken, en in tien dagen voor en naa niet derwaart naderen, noch ook geene menſchen, van welken Staat of Kunne, aldaar noch drie uuren in 't rond moogen verſchynen; ja men zou voor dien tyd eenige perſoonen van de eene en de andere zyde over en weder moogen afvaardigen, om tien uuren in 't rond te beſpieden, of 'er volk vergaderde. Ook zou de Stroom, boven en beneden, met ſchepen beſlooten, en het geſchut te Fontarabië ingetrokken worden. Ten einde de Prinſen te veiliger mogten overgaan, en het geld, het juweel de Lelybloem, en de ſchuldbrieven des Konings van Engeland in den zelven tyd mogten ontfangen worden, zou de verwisſeling op zeker vaartuig, tot dit einde omheind en in 't midden van den Stroom leggende, geſchieden, en de Coneſtabel van den kant van Fontarabië, en de Maarſchalk van dien van Andaja, ieder met een gelyk getal van manſchap, in eene roeiſchuit aankoomen. De overige benden, diemen op tweehonderd Ruiters en zevenhonderd Voetknegten bepaalde, zouden, tot geleiden gediend hebbende, den boord van 't water niet moogen naderen. De Koningin Eleonora zoude in eene byzondere roeiſchuit, verzeld van zes Vrouwen of Jufferen naar haare verkiezing, door den Heer van Praat en agt Franſche en een gelyk getal Spaanſche Edellieden, in den zelven tyd als de Prinſen, overgebragt worden; de Kardinaal van Tournon zoude haar van Fontarabië afhaalen, en nevens eenen Geeſtelyken uit Spanje naar den Koning geleiden. 1530

(1) Memoir. de M. du Bellay fol. 159.

(2) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part II. fol. 63.

Deeze voorbereidſen met de uitterſte omzigtigheid beſteld en de beſtemde dag gekoomen zynde, is alles naar dit voorſchrift en met groote haaſt voltrokken; nogtans was de nacht reeds gevallen aleer de Koningin, de Dolfyn en Hertog van Orleans te S^t. Jan van Luz kwamen. De Koning, die toen te Bordeaux was, hiervan berigt zynde trok, met eenige Hovelingen, zonder toeven zyne Bruid en zyne Kinderen te gemoet, en vondt en omhelsde de zelven met geen geringe vreugde, in eene Abtdye tusſchen Roquehort de Marçan en Captieux, daar hy zyne ondertrouwde Bruid (3) op den volgenden morgen een uur voor den dag trouwde. Sedert, de Koningin haare intreede te Bordeaux gedaan hebbende, namenze, gevolgd van 't ganſche Hof, de reis over Cognac, Amboiſe, en Blois, naar S^t. Germain in Laije; hier verblyvende tot de voorbereidſelen voor de Krooninge der Koninginne te S^t. Denys, en voor de intreede te Parys geregeld waren, zyn deeze plechtigheden beide, met de gewoone heerlykheid van Koning François, en met eene vreugde voltrokken, die het einde van zoodaanigen kryg verdiende, welke de dapperſte Mannen, en de krachtigſte middelen des Ryks verſlonden hadt. De verheffing van 's Keizers Zuſter tot den Troon van Vrankryk geeft my gelegenheid om haare penningen, door welken haare Egtverbintenis beweezen wordt, hier te vertoonen.

(3) Memoir. de M. du Bellay fol. 162. & P. Daniel Hiſt. de France Tom. V. pag. 264.

S.

♀

M.

I. Het afbeeldsel der Koninginne, fierlyk opgetooid, staat ten halven lyve, met de Kroone op 't hoofd, den Schepter in de regter en den Ryksappel in de slinkerhand, op het voorstuk van den eersten, met deeze tytelen van haar eerste en tweede huuwelyk in den rand;

LEONORA REGina PORTVGalliæ ET FRANCiæ, EMANVELLI ET FRANCisci REgum VXOR.

ELEONORA KONINGIN VAN PORTUGAAL EN VAN VRANKRYK, GEMAALIN DER KONINGEN EMANUËL EN FRANCOIS.

Op het agterstuk zietmen eenen weeligen boom, die aan den waterkant geplant is, en van de Zonne bescheenen wordt; en dewyl deeze gelykenis op de Koningin, die van den Keizer en van den Koning begunstigd wierdt, zinspeeld, leestmen in den boord dit byschrift;

HIS SVFFVLTA.

DOOR DEEZEN ONDERSTEUND.

II. De tweede voert op de voorzyde het wapen des Konings en dat der Koninginne, in een schild tegen elkanderen gesteld, gedekt met de Koninglyke Kroone en omvangen door deeze woorden;

LEONORe ROYNE DE FRANCE.

ELEONORA KONINGIN VAN VRANKRYK.

Op de keerzyde staat het Ridderlyke wapen van vander Laen, bestaande uit een blaauw Veld, eenen zilveren Keper en drie Tonnetjes van 't zelve metaal, gelyk het dus op de wapenkaart van Holland gevonden wordt; wandt dees was in dat Gewest uit goeden Hui-

ze

1530 ze gesprooten, en moogelyk des te eerder van de Koninginne tot een ampt verheven, 1530
dat dus in den letterkring beschreeven wordt;

NICOLAS VANDER LAEN TRESORIER GENERAL DE LA ROINE.

NIKLAAS VANDER LAEN ALGEMEEN SCHATMEESTER DER KONINGINNE.

Toen deeze plechtigheid geëindigd was, verklaarde (1) de Koningin Eleonora, met bewilliginge van haaren Gemaal Koning François, af te staan, en ten voordeele van den Keizer Karel haaren Broeder, gelyk by den handel van Madrid beloofd was, over te geeven alle rechten, aanspraaken en eisschen, die zy zoude konnen vorderen of begeeren op de Naalaatenschap, Goederen en Opvolgingen van haaren Grootvader Keizer Maximiliaan, en uit hoofde van haaren Vader Philips Koning van Kastilië, of wegens haare Moeder Koningin Johanna, en tekende en bezegelde deezen brief te Amboise nevens haaren Gemaal Koning François, op den zestienden van Wynmaand deezes jaars.

(1) Probation. Geneal. Fland. O. Vredii fol. 431.

Het voltrekken deezer handelingen was eene verzekering des Vreedes, zoowel in de Landen van den Keizer als in die van den Franschen Koning, ja van geheel Europa; des de Nederlanders, meenende hierdoor den weg tot den onbedwongen Koophandel, en de oude welvaart gebaand te zyn, onbeschryflyke blydschap betoonden; te meer, wyl alom in deeze Gewesten een groot getal volks gestorven was, door eene onbekende en zoogenaamde Engelsche of zweetende ziekte, welke, in 't laatste des voorgaanden jaars, uit Duitsland in Gelderland, in 't Stift van Utrecht, in Holland, in Brabant, (2) en in Vlaandre gekoomen, en zoo schielyk voortgeloopen was, datmen door 't geweldig woeden, noch kisten noch graven genoeg voor de dooden gereed kon maaken. Het verdwynen deezer ziekte maakte de voorsmaak des vreedes aangenaamer, voornaamenlyk omdat de Keizer zich bevlytigde, om zyne Nederlanden door goede wetten en heilzaame instellingen te doen bloeijen. Met dit inzigt hadt hy den Graaf van Hoogstraate Stadhouder van Holland, en sedert de overdragt ook van Utrecht, eenige regels voorgeschreeven, omdat Gewest (3) en het Gerechtshof aldaar door billyke wetten veiliger te bestieren, benoemende Kaspar Levynsz. van Hoogelande, Raadsheer van Holland, tot Voorzitter in dien Stiftschen Raad.

(2) Vervolg der Divisie Chron. door El. de Veer fol. 18. & die Excell. Chron. van Vlaandre II. deel fol. 47.

(3) Plakkaatboek 's Lands van Utrecht II. deel fol. 955. & 960.

Ook hadt de Keizer, uit aanmerkinge der groote vreugde, die zyne Onderdaanen van de Hertogdommen Lotteringe, Brabant, Limburg en van 't Markgraafschap des Heiligen Ryks, over zyne Krooning en 't verbannen van den oorlog bedreeven, hunne oude Gunstbrieven en Voorrechten (4) van de voorgaande Roomsche Keizeren en Koningen verkreegen, den eersten van Hooimaand, in alle deelen bevestigd; en inzonderheid bekrachtigd, dat de Stad Maastricht, aan de eene en de andere zyde der Maaze, voor altyd met Brabant vereenigd zoude blyven. Zoodaanige gunstbewyzen vergrootte het genoegen der Nederlanderen, welken, naa veele rampen en elenden, zoo door den voorgaanden oorlog als woedende ziekte geleeden, ziende den kryg verdreeven, het bloedstorten gestaakt, en de lang ontbeerde kalmte geheel hersteld, in dit jaar eenigen der volgende penningen, ter gedachtenisse der verkreege ruste, ter eere van den Keizer en der Landvoogdesse gemunt hebben.

(4) Groot Plakkaatboek der Staaten van Holland IV. deel fol. 27.

1530 1530

I. Het borstbeeld van den Keizer, dat op de voorzyde van den eersten gesteld is, heeft eenen reeks van tytelen, die wy op zyne penningen zelden voor, maar dikwylen naa zyne krooning gemaakt, in deezer voegen zullen vinden;

IMPERATOR CAESAR CAROLVS V. PIUS, FELIX, AVGVSTUS, ANNO AETATIS XXX.

DE GEBIEDER KEIZER KAREL DE VYFDE, DE GODVRUGTIGE, DE GELUKKIGE, DE VERMEERDERAAR, IN 'T JAAR ZYNS OUDERDOMS XXX.

De tegenzyde draagt binnen eenen Lauwrierkrans, geen geringe eer der dapperste Helden, dit aan den Keizer toegewyde opschrift;

FVNDATORI QVIETIS, MDXXX.

AAN DEN GRONDLEGGER DER RUSTE, MDXXX.

II. Het afbeeldsel der Landvoogdesse wordt, op het eerste deel van den tweeden, met de Aardshertoglyke Kroone op het hoofd, de Margaritabloemen in de regter, en den staf van Mercurius, het zinnebeeld des Vreedes en der Eendragt, in de slinkerhand gevonden; en dewyl deeze Vorstin verscheidene handelingen van Vreede, die op haare plaats vermeld zyn, met grooten lof geslooten hadt, schynen deeze woorden van het randschrift als uit haaren mond voort te koomen;

PACIS EGO STVDIOSA QVATER BELLA HORRIDA PRESSI.

IK LIEFHEBSTER VAN DEN VREEDE HEB VIERMAALEN DE GRUWELYKE OORLOGEN GEDEMPT.

Hoe-

1530 Hoewel de Landvoogdes van veelen over haare Staatkundige bedryven ten Hemel toe verheven wierdt, echter moeten 'er toen geweeſt zyn, die uit naaryver of afgunſt, gelyk 't gemeenlyk gaat, haaren goeden naam door loogens zogten te ſchenden; wandt op het andere deel vindtmen, zoo ik meene, Ananias (1) en Sapphyra zyne Huisvrouw, dat leerzaam geval voor die onwaarheid ſpreeken, afgeſchetſt, welken van God, omdatze gelogen hadden, ſtraks met den dood geſtraft wierden: de Landvoogdes, wenſchende van zulken bevryd te zyn, voert tot dit einde deeze woorden van den Koninglyken (2) Dichter in den rand; 1530

(1) Handelingen Cap. V. vers. 1.

(2) Pſalm. CXIX. vers. 134.

LIBERA ME DomiNÈ A CALVPNIIS HOMINVm.
PSalmo DAVIDis.

VERLOS MY HEERE VAN DE LASTERINGEN DER MENSCHEN. PSALM DAVIDS.

III. Over het gelukkig volbrengen van de gemelde verbonden, wordt de Keizer, myns bedunkens, onder de gedaante van den Opperrekenmeeſter, op de eerſte helft van den derden, gevonden, en in de kundigheid van deezen handel, onder eene bedekte uitdrukking, die op het rekenen ſchynt te doelen, gepreezen; wandt byaldien hy de zaaken niet wel beleid hadt, dan zoude hy, even als het kind, dat op de andere helft geſteld is, weder van nieuws aan door hulp van krukken of ſtelten hebben moeten leeren loopen, om dus ten toppunt der waereld te klimmen, en hierom wordt het beeldwerk door deeze ſchersſende letterkringen verklaard;

SE LVI, QVI NE SCET BIEN SON COMPTE,
EN VIENT A CHIEF COME IL SI MONTE, 1530.

DIE GEENE, WELKE ZYNE REKENING NIET WEL WEET,
KEERT TOT HET BEGIN GELYK HY HIER OPKLIMT, 1530.

IV. Op het voorſtuk van den vierden vindtmen het wapen van Jeruſalem, beſtaande uit een zilver Veld, met een goud Kruis breed van voeten, en tusſchen de armen van het zelve vier kleiner Kruisjes van 't zelve metaal; wandt Keizer Karel hadt deezen tytel onder anderen ook van zynen Moederlyken Grootvader Ferdinand geërfd; rondom ſtaan deeze op den Keizer gepaſte woorden;

REX IVSTVS.

DE RECHTVAARDIGE KONING.

De bondel van wapenen, die op het agterſtuk verbeeld is, ſchynt tot een beſluit des oorlogs in den brand geſtooken, en tot dit einde met deeze letteren omringd te zyn;

PAX REGVM.

DE VREEDE DER KONINGEN.

De uitgelaate vreugde der Nederlanderen verkeerde eerlang in groote droefheid, door eenen verſchrikkelyken ſtorm, die, den vyfden (3) van Slagtmaand, den Oceaan, gezwollen door den ſpringvloed der volle Maane, met zulk een geweld uit het Noordweſten op de Nederlandſche ſtranden aandreef, dat hy over dyken, dammen en ſluizen, tegen zyn woeden opgeworpen, heen vloog, of de zelven ſloopten, dus velden en akkers door

(3) Nederlandſche Watervloeden door Gabbema en Gutberleth. pag. 223.

 't zil-

1530 't ziltige water bedierf, en ſommige landen, met woonſteden met al, van hunne plaats ſleepte en elders aanzettede. De huizen, ſchuuren en boomen wierden te grond geworpen, de ſchepen en ſchuiten overſtolpt op hoogtens geſtooten of ſtukken geſmeeten, veele menſchen, van allerley Staat en Kunne, wierden te gelyk met een groot getal van 't vee onder de golven verſmoord, en anderen, dien 't gelukte het gevaar te ontvlugten, tot den bedelzak verarmd. Hoewel deeze elende, ſchrik en ſchaade der Hollanderen, Vriezen, Vlaamingen en Brabanderen onbeſchryflyk ſcheen, nogtans was nergens grooter jammer dan by de Zeeuwen, wyl de dyken op 't Eiland (1) Walcheren aan verſcheidene plaatſen inbraken; in Zuidbeveland vloeiden agtien Dorpen onder; ook wierden de Landen van Ter Goes, van Noordbeveland, van Schouwen, van Tertole, van S^t. Anna, van Borſelen en meer anderen overſtroomd, waardoor het ganſche Geweſt byna geheel onder water ſtondt, en koeijen, paarden, ſchaapen en andere dieren verzoopen, en huizen, hoven en ſchuuren met al den voorraad verdierven: ja men getuigt, dat hier en in andere oorden van Nederland over de vierhonderd Kerſpels (2) blank ſtonden. Sedert het onweer bedaard, het water gevallen, de leevenden en dooden geviſcht, en de breuken, daar ſtoppen aan was, eenigzins herſteld zynde, is, ter geheugeniſſe van deezen ſchaadelyken ſtorm, de nevensſtaande penning, in 't volgende jaar, gemaakt geworden. 1530

door Boxhorn. II. deel pag. 426. enz.

(1) Reygersberg. Chron. van Zeel.

(2) Parochien.

♀

M.

De Duif met eenen Olyſtak in den bek, die op de voorzyde over het water vliegende verbeeld is, ſchynt uit de geſchiedeniſſe van Noach ontleend; wyl dees, toen de Zondvloed geëindigd, en het water verminderd was, zoodaanig een dier (3) uit de Arke liet vliegen, dat met eenen Olyſtak terugge keerde, ten teken dat de aarde weder van de overſtroominge bevryd was; en dewyl deeze verbeelding van letteren ontbloot is, vindtmen op de keerzyde ter verklaaringe deeze Franſche dichtregels geſteld;

(3) Het boek der Scheppinge Cap. VIII. vers. 11.

LON DIT ET IE CROIS FERMEMENT,
QU'APRES LA PLVIE VIENT LE BEAV TEMPS, 1531.

MEN ZEGT EN IK GELOOF ZEKERLYK,
DAT NAA DEN REGEN SCHOON WEDER KOOMT, 1531.

Weinig tyds naa dit ongeval wierdt de Landvoogdes Margarita Aardshertogin van Ooſtenryk, 't zy door zwaare Staatszorgen of andere kwellingen onpasſelyk, en vermidsze in het agtſte jaar deezer eeuwe haaren uiterſten wil gemaakt hadt, en ſedert veele veranderingen in haar Huis gekoomen waren, heeftze, den (4) agtentwintigſten van Slagtmaand deezes jaars, den zelven door een byvoegſel (5) bekrachtigd, en in ſommige leden veranderd; ſtellende haaren Neef, Keizer Karel den Vyfden, tot haaren algemeenen Erfgenaam, onder beding, dat dees haare ſchulden betaalen, en haare ſchriftlyke begeerte wel uitvoeren zoude; en wyders dat Ferdinand, Koning van Hungarië en Boheme, zich te vreeden moeſt houden met een haarer beſte juweelen, voor alles dat hy konde vorderen of eiſchen van haare Naalaatenſchap en Opvolginge. Haare on-

(4) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. II. fol. 73.

(5) Codicil.

1530 onvermoogende Dienaars, Dienaaresſen, en Amptenaaren zouden tot loon hunner getrouwe dienſten, geduurende hun leeven, onderhouden worden; dierhalven verzogtze den Keizer de zelven te bezorgen, of in hunnen dienſt te laaten. Om den naam en het Graafſchap van Borgonje met de onderhoorige Steden en Landen, van overoude tyden in dat Huis geweeſt zynde, niet te vernietigen, verzogtze den Keizer geheel ernſtig, van het gemelde Graafſchap, zoolang hy zoude leeven, te bewaaren, en te willen bezorgen, dat het zelve naa zynen dood aan zyne Kinderen, of aan die Erfgenaamen mogt verblyven, welken hem in de Nederlanden zouden opvolgen, om dus het Graafſchap Borgonje voor altyd met die Geweſten vereenigd te bezitten; ſmeekende den Keizer om, tot welſtand zyner Nederlanden en van ganſch Europa, den Vreede met Vrankryk en Engeland te willen bewaaren. Verder noemdeze tot Uitvoerders haarer begeerte Hendrik Graaf van Nasſou, Antoni van Lalein Graaf van Hoogſtraaten, Jan Heer van Bergen, Lodewyk van Vlaandre Heer van Praat, Pieter Heer van Roſunbas haaren eerſten Hofmeeſter, Antoni Monthous haaren Biegtvader, en Jan Ruffaut Heer van Neufville, algemeen Schatmeeſter van 's Keizers Geldmiddelen. 1530

Dit alles beſteld en te Mechele, ten overſtaan van verſcheidene getuigen, getekend zynde, is de Landvoogdes drie dagen laater, den eerſten (1) van Wintermaand, oud vyftig jaaren tien maanden en eenentwintig dagen, aldaar overleeden, hebbende de Nederlanden met geen geringen lof geregeerd, en eenen onſterflyken naam verworven, door de liefde tot die Landzaaten en voor de Geleerdheid en Konſten, wylze niet alleen verſcheidene (2) werken, zoo in rym als onrym, opgeſteld, maar zich ook dikwylen in de (3) Schilderkonſt verluſtigd hadt. Haare uitvaart wierdt den zeſtienden (4) dier maand door 't ganſche Land met tekenen van groote rouwe en hartlyke droefheid der Landzaaten gevierd; haar ingewand te Mechele, daarze haar Hof gehouden hadt, bewaard; haar lighaam met groote plechtigheid over Gend naar haare Geboorteſtad Brugge gebragt, en in 't Vrouweklooſter, de Roode Zuſters, buiten de Ezelpoort begraaven; doch (5) anderen melden, dat hier het hart alleen gebleeven, en het lighaam, volgens haaren uiterſten wil, naar Bourg in Bresſie gevoerd, en aldaar in de Kerk, dieze met groote koſte geſtigt hadt, te ruſten gelegt is.

(1) Locrii Chron. Belg. pag. 597.

(2) Moreri Dict. Hiſt.

(3) Alliances Geneal. des Rois enz. de France par Cl. Paradin. fol. 951.

(4) Die waarachtige geſchiedenisſen van Keizer Karel den V. pag. Aaiij.

(5) Locrii Chron. Belg. pag. 597.

HISTORI
DER
NEDERLANDSCHE
VORSTEN:
DES TWEEDEN DEELS
VYFDE BOEK.

1530 oewel de Keizer, dien wy op de reis naar Duitsland gelaaten hebben, den Ryksdag te Augsburg tegens den agtsten van Grasmaand beleid hadt, echter verscheen hy niet op den zelven dan omtrent het midden van Weidemaand, met een vast besluit (1) om de Predikatien en boeken van den hervormden Godsdienst te verbieden, op zoodaanige wyze, dat de afgezonderde Vorsten weder tot de gemeenschap der Roomsche Kerke zouden keeren. De Paus hadt den Kardinaal Campegius in waardigheid van Gezant, om den Keizer te verzellen en in de vergadering te ondersteunen, mede gegeeven; hierenboven Pieter Paulus Vergerius aan den Koning Ferdinand gezonden, om het stuk by den zelven zoo te besteeken, datmen geenen redenstryd, noch bedenking over eenig punt van den Godsdienst, noch Kerkvergadering in Duitsland zoude beginnen; en opdat zulks te beter zoude vlotten, gaf hy den Koning Ferdinand, die veel by den Keizer en in 't bestier van 't Ryk vermogt, de vryheid om schatting van de Geestlyken te trekken, en zich van al 't zilverwerk der Kerke tot onderhoud van den Turkschen oorlog te bedienen. 1530

(1) Hist. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houssaje pag. 49.

De Keizer, van Trente te Insprug koomende, wierdt 'er blydelyk ontfangen van zynen Broeder Ferdinand Koning, en van zyne Zuster Maria Weduwe van Hungarië, midsgaders van meer Geestlyken en Waereldlyken van Duitsland, welken den stoet niet weinig vermeerderden, die aanzienlyk was door vier Kardinaalen, naamenlyk die van Saltsburg, van Trente, Campegius en Gatinaria, welke laatste (2) aldaar van 't tydelyke leeven scheidde, ten voordeele van Niklaas Perenot Heer van Granvelle, die hem sedert in de gunst des Keizers opvolgde. Naadat de Keizer hier vyftien dagen verbleeven was, en geduurende dien tyd de dienstplichten van veele Vorsten, die hem wilden verzellen, ontfangen hadt, vertrok hy den zesden van Weidemaand, en kwam den (3) vyftienden te Augsburg, daar hy, mids 't verschil van pracht en fierlyke kleedinge der ontallyke Edellieden, met de grootste heerlykheid, die men ooit in Duitsland zag, zyn intreede deedt, rydende

(2) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 182.

(3) Hist. du Lutheranisme par L. Maimbourg pag. 195. & seq.

de

1530 de koninglyk opgetooid onder een verhemeldsel, dat van de Raadsheeren dier Stad gedraagen wierdt, omringd door de Keurvorsten en Vorsten van Duitsland, en deezen weder door 's Keizers Lyfwagt, naar de Hoofdkerk; wordende gevolgd van de Kardinaalen, van de Afgezanten der Koningen van Vrankryk, Engeland en Portugaal, midsgaders van veele Grooten van Spanje en van andere Gewesten, alsmede van de Aardsbisschoppen, Bisschoppen en Heeren uit verscheidene Oorden.

Deeze praal en zeegestaatsie eindigde met den Kerkdienst van den Keizer, welke den volgenden dag, die als heilig in de Roomsche Kerk gevierd wordt, in eenen plechtigen (1) ommegang, uit Godvrugtigen yver, met eene brandende waschkaars in de hand, nevens den Pauslyken Gezant, naar de Kerk tradt en de Mis hoorde, met al de Vorsten, behalven den Keurvorst van Saksen, den Landgraaf van Hessen, de Broederen Frans en Ernst Hertogen van Lunenburg, den Markgraaf Georg van Brandenburg en Wolfgang Vorst van Anhalt, welken op 't bevel des Keizers weigerden aldaar te verschynen, of hunne Predikanten te verzenden; des de Pauslyke Gezant, waanende het ontzag zyns Meesters hierdoor geschonden, voornam hen deeze vermetelheid betaald te zetten, en bragt zooveel by den Keizer te wege, dat aan den Keurvorst van Saksen (2) gebooden wierdt in de Mis, tot de opening der vergaderinge, tegenwoordig te zyn, om, volgens oude gewoonte, het zwaard voor den Keizer te draagen. De Keurvorst, hierin magtig belemmerd zynde, beraade zich met zyne Godgeleerden, en ontfing ten antwoord, dat hy derwaart, mids niet ter Misse, maar tot zynen plicht geroepen, konde gaan, en verscheen dierhalven met Georg van Brandenburg, en de anderen bleeven agter.

(1) Sleidani Comment. de Statu Relig. en Reip. pag. 183. & Hist. de Charles V. par Ant. de Vera pag. 196.

(2) Hist. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houssaje pag. 49.

Naa 't eindigen der Misse zyn de Vorsten op het Raadhuis gegaan, daar, toen de Paltsgraaf Frederik in eene aanspraak 's Keizers agterblyven verschoond, en den oorzaak van 't beleggen des Ryksdags verhaald hadt, eene wydloopige redenvoering voorgeleezen wierdt, in welke, de ongevallen van Duitsland, en die des Turkschen krygs, midsgaders 's Keizers neiging tot de welvaart van 't Ryk verhaald zynde, besllooten de Vorsten, als aan eenen ieder bevoolen was de begeertens in geschrift voor te stellen, van den Godsdienst eerst te handelen. Eenige dagen hiernaa deedt (3) Campegius eene redenvoering in 't midden der vergaderde Vorsten, hen vermaanende om den Keizer, wiens deugd en vroomheid hy by uitneemendheid verhief, in het stuk van den Godsdienst te gehoorzaamen, tragtende in den naam van den Paus hen alsaamen tot een Geloof te brengen, om dus verzoend den oorlog tegen den Turk met grooter kracht te onderneemen: hier voegden de Oostenrykſche Gezanten de schaade by, dieze van de Turken geleeden hadden, en begeerden hulp. 1530

(3) Sleidani Comment. de Statu & Relig. & Reip. pag. 186.

Toen dit gedaan was, verzogten de gemelde Vorsten van den Hervormden Godsdienst den Keizer een en andermaal, om zich van de valsche geruchten te zuiveren, naar de belydenis van hun Geloof, die reeds door Melanchton geschreeven was, te willen luisteren; maar de Keizer, begeerende niet (4) dat de zelve in de volle vergadering geleezen wierdt, beval de zelve over te geeven; en als de Vorsten ernstig op het voorleezen drongen, wierdt zulks tot den volgenden dag uitgesteld, en den vyfentwintigsten (4) van Weidemaand, in tegenwoordigheid van den Keizer en de Stenden, in eene zaal van 't Paleis de zoo bekende Augsburgsche belydenis in de Duitsche taale openlyk voorgeleezen, en straks hierop met eene in 't Latyn aan zyne Majesteit (5) overgeleverd; voegende hiernevens, byaldien 'er nog iet aan de zelve mogt ontbreeken, zulks te willen uitleggen, en als in deeze zaaken niets besllooten zoude worden, dan beriepenze zich op eene vrye en zoo dikwylen beloofde Kerkvergadering. Het kloekmoedig gedrag

(4) Hist. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houssaje pag. 50.

(5) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 186.

1530 drag der wederspreekende Vorsten, voornaamenlyk van den Keurvorst en zynen Zoon, in een werk van zoo gevaarlyken naasleep, door 't welke zy, buiten tegenspraak, den vasten grondslag ter hervorminge der Kerke gelegd hebben, is niet alleen door de schriften, maar onder anderen ook door de drie volgende gedenkpenningen den Naakoomelingen overgeleverd. 1530

1.

T.

2.

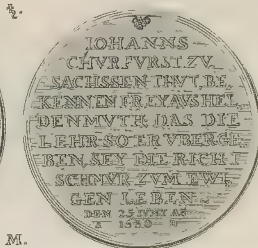

M.

3.

M.

I. De borstbeelden van den Keurvorst van Saksen en van zynen oudsten Zoon Jan Fredrik staan op het voorstuk van den eersten, binnen deeze letterzoomen;

IOANNIS ELECTORIS DVCIS SAXONIAE ET FILII
IOANNIS FRIDERICI EFFIGIES, MDXXX.

BEELDNISSEN VAN JAN KEURVORST VAN SAKSEN EN VAN ZYNEN ZOON JAN FREDERIK, MDXXX.

Dewyl de Keurvorst met uitneemende kloekmoedigheid alles voor de belydenis van het Euangelische Geloof wilde ondergaan, en dus ook zyne Geleerden (1) opgewekt hadt, om tot eer van God te doen dat recht was, en hem noch zyn Land noch zyne luiden niet te ontzien; ja toen hy, nevens zynen Zoon en andere Vorsten, de belydenis ondertekende, zeide hy tegen den Vorst van Anhalt, dikwylen ten gevallen van anderen te velde geweest te zyn, waarom dat hy zich thans ter eere van zynen verlosser Jesus Kristus niet zoude wapenen, en zyn lyf en leeven waagen om den onsterflyken eerekrans des Hemels te winnen.

(1) Hist. der Reform. door L. Seckendorf I. deel fol. 481.

Deeze

1530 Deeze ftandvaftigheid (1) in zyn Geloof, of, zoo anderen meenen, (2) een hevige woordenftryd van den Keurvorft tegen eenige Vorften over het ftuk van den Godsdienft, op den dag van S^t. Jans onthoofdinge, zynde den negenentwintigften van Oegftmaand, aan zyne tafel gehouden, heeft oorzaak verfchaft aan de geboorte van deezen penning, op wiens ruggeftuk het gaftmaal van (3) Herodes, en op den voorgrond de onthoofding van S^t. Jan in zoodaanig een tydbeftek is afgebeeld, in 't welke de Beul het hoofd van den Boetgezant aan de Dochter van Herodias overreikt. Vermids nu de Keurvorft zich met zooveel yvers tegen de misbruiken der Roomfche Kerke kantte, als S^t. Jan tegen het onbetaamelyk huuwelyk van Herodes gedaan hadt, en hy getrooft was het zelve lot te ondergaan, leeftmen deeze naar de Heilige bladen (4) gevolgde woorden in den rand; 1530

(1) Schlegeli Biblia in Nummis pag. 347.
(2) Tentzelii Saxonia Numism. Lin. Erneft. pag. 61.
(3) Euang. van Marcus Cap. VI. vers. 21. enz.
(4) Euang. van Marcus Cap. VI. vers. 18.

IOANNES STRAFT DEN EBRVC HERODES, DRVM MVST ER STERBEN. MARco VI.

JOANNES BESTRAFT DE EGTBREUK VAN HERODES, DAAROM MOEST HY STERVEN. MARCUS VI.

II. De tweede voert op de voorzyde de zelve borftbeelden, doch met de flinker wangen voorgekeerd; boven de hoofden het wapenfchild van de Keurvorftlyke waardigheid; onder de borft het jaar 1530. in 't welke de penning ter waereld kwam; en in den rand dit merkwaardige omfchrift;

IOANNes PATer ET IOANNes FRIDericus Filius EVANGElii CONFESSores INVICTISSimi.

JAN DE VADER EN JAN FREDERIK DE ZOON DE ONVERWINNELYKSTE BELYDERS VAN 'T EUANGELI.

Op de keerzyde zietmen den Hoogepriefter Annas op den Troon gezeten, voor welken de Apoftelen zich door den mond van Petrus verantwoorden; en dewyl dit op den Ryksdag van Augsburg en het gedrag der wederfpreekende Vorften toegepaft is, vindtmen niet alleen de aldaar verfcheenene Vorften afgebeeld, maar zelf nog tweeëndertig afweezende Vorften, of Steden van hunnen aanhang, door dit getal op een fchild uitgedrukt, en dewylze, even als de Apoftelen, die met den Heiligen Geeft vervuld waren, onbefchroomd hunne zaaken in de vergaderinge verweerden, heeftmen ook de eigene (5) woorden, die by dat geval gebruikt zyn, rondom dit beeldwerk gefteld;

(5) Handelingen Cap. IV. vers. 31.

ET LOQVEBANTVR SERMONEM DEI CVm FIDVCIA. ACTOrum 4.

EN ZY SPRAAKEN HET WOORD GODS MET VRYMOEDIGHEID. HANDELINGEN 4.

III. Het afbeeldfel van den Keurvorft van Sakfen ftaat, als Maarfchalk des Ryks, ten halven lyve met het zwaard in de handen op de eerfte helft van den derden, binnen eene fpreuk, die zyn Broeder weleer voerde, en hier toepaslyk is; midsgaders de aanwyzing van den dag op welke de Geloofsbelydenis overgegeeven wierdt.

VERBVM DOMINI MANET IN ÆTERNVM. DEN 25 IVNY ANNO 1530.

HET WOORD DES HEEREN BLYFT IN EEUWIGHEID. DEN VYFENTWINTIGSTEN VAN WEIDEMAAND IN 'T JAAR 1530.

1530 De andere helft draagt vier Duitsche Dichtregels, en 't gemelde dagteken, midsgaders de eerste letters van den penningmaaker Sebastiaan Dadler; 1530

IOHANNS CHVRFVRST ZV SACHSSEN THVT
BEKENNEN FREY AVS HELDEN MVTH,
DAS DIE LEHR SO ER VBERGEBEN
SEY DIE RICHT SCHNVR ZVM EWIGEN LEBEN.

JOHAN KEURVORST VAN SAKSEN DOET
BEKENNEN VRY UIT HELDENMOED,
DAT DE LEER ZOO IS OVERGEGEEVEN
ZY HET RIGTSNOER TEN EEUWIGEN LEEVEN.

De Keizer, willende in dit stuk niets buiten kennis van den Pauslyken Gezant besluiten, verzogt des zelfs gedagten hier over te weeten. Dees, hoewel zyne Godgeleerden de belydenis wilden veroordeelen, vondt echter niet oorbaar de gemoederen meer te verbitteren, antwoordde dierhalven den Keizer, niet noodig te zyn de (1) nieuwe Geleerdheid zoo naauw te onderzoeken, wyl het hulpmiddel somwylen meer naadeels dan het ongemak mogt baaren; men behoorde, zeide hy, naa de ontfange belydenis ook de wederlegging openlyk te leezen, op dat hunne tegenparty de zaak niet verder zoude trekken, doch vooral moestmen hen geen afschrift van de tegenwerpingen geeven, uit vreeze van nieuwen twist te verwekken; wyders moest dit werk zoo behendig besteeken worden, 't zy door beloften of door bedreigingen, dat de vrees of hoope hen verhinderde verder voort te gaan.

(1) Hist. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houssaje pag. 51.

Middelerwylen ontstak de belydenis der Hervormden verschillende beweegingen in die van den Roomschen Godsdienst, eenigen kreegen slegter, anderen weder beter gevoelen van de voorgeleezene stellingen; onder deezen zoude Matys Langus (2) Aardsbisschop van Saltsburg aan ieder een gezeid hebben, dat de hervorming der Misse eerlyk, de toelaating in 't gebruik van 't vlees eeten betaamelyk, en 't verzoek ter vernietiginge van zooveele menschlyke geboden regtvaardig en noodzaaklyk was; maar t'evens onverdraagelyk, datze allen door eenen elendigen Monnik zouden hervormd worden. Nog wyder liep het zeggen van 's Keizers Geheimschryver Kornelis Scoper, naamenlyk, byaldien de Hervormde Leeraars gelds genoeg gehad hadden, zoudenze gemaklyk zoodaanig een Geloof, als hen behaagde, van de Italiaanen gekogt hebben; maar by gebrek van schatten kondenze niet hoopen, dat hunne zaak ooit groot aanzien in de Waereld zoude krygen. De Keizer, magtig naar de bemiddeling der verschillen haakende, zogt eerst de voornaamste Hoofden van 't Hervormde Geloof te verdeelen; doch als dit niet gelukte, deedt hy eene wederlegging tegen hunne belydenis door Faber, Ekkius en anderen opstellen, en in de volle vergadering voorleezen, bekennende hier en boven, dat 'er wel eenige zaaken in de Roomsche Kerke te verbeteren waren, in welke hy beloofde te voorzien, hen verzoekende hunne belangen aan hem te laaten, en weder tot de Kerk te keeren, van welke zy alles wat recht was zouden erlangen; byaldienze dit voorstel weigerden, dan zoude hy toonen een beschermer der Kerke te zyn.

(2) Hist. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houssaje pag. 52.

Wanneer de Hervormden bekenden gereed te zyn om hunne stellingen te wederroepen, mids hunne dwaalingen door de Heilige Schrift aangetoond wierden, zonder welke zy geene verandering, dan met kwetsinge van hun gewisse, konden maaken, en zich bereid toonden nadere verklaaring te geeven,

1530 ven, midsgaders vrugtloos een affchrift van de wederlegginge verzogt hadden, zyn, naa verfcheidene onderhandelingen, die hevig liepen, eindelyk zeven perfoonen, om een middel ter vereeniginge te beraamen, verkoozen; van den Roomfchen Godsdienft (1) waren de Bisfchop van Augsburg, Hertog Hendrik van Bronswyk, Bernard Hagen, Hieronimus Vehus, Jan Ekkius, Koenraad Wimpina en Jan Cochleus; van den Hervormden de Keurprins van Sakfen Jan Frederik, Markgraaf Georg van Brandenburg, Gregorius Brug of Pontanus, Sebaftiaan Heller, Philips Melanchton, Eberhard Snepf en Jan Brentius. Deezen, eenigen tyd gehandeld hebbende, bragten de verfchillen, mids de bitterheid der Roomfen, die de ftellingen der Onroomfen geduurig verdraaiden, alengs in grooter verwarring; des de Keizer zelve het ftuk by de hand vattede, en de Vorften op verfcheidene wyzen poogde te beleezen, toonende hun getal zeer klein, hunne geleerdheid nieuw, en hun beftaan dierhalven roekeloos te zyn, zich, naa dat hun Gevoelen op den Ryksdag reeds veroordeeld was, tegen den Keizer en zooveele Vorften en Steden van Duitsland te kanten, en de zelven met dwaalingen en ketterye te befchuldigen. Al dit mogt niet baaten, wyl de Hervormden ontkenden, dat hunne ftellingen nieuw, en de plechtigheden der Roomfche Kerke oud waren; te meer, wyl Luther, die te Koburg op de Grenzen van Sakfen verbleeven was, hier onder fpeelde, en in zekeren brief de flaphartigheid van Melanchton berispte, en den zelven door deeze woorden (2) opwekte, *ik wil geen hairbreet wyken, of gedoogen, dat 'er nieuwigheden ingevoerd worden, al zou 't my het leeven kosten.*

(1) Hift. der Reform. door L. Seckendorf I. deel fol. 491.

(2) Hift. der Reform. door L. Seckendorf I. deel fol. 500.

Terwyl dus ieder zyne ftreng geweldig trok, wendde het de Keizer over eenen anderen boeg, klampte ieder Vorft afzonderlyk aan boord, en kittelde hen daarze gevoelykft waren; beloovende den Keurvorft van Sakfen met de Keurvorftlyke Waardigheid te bekleeden, 't gene hy eerft geweigerd hadt; den Landgraaf van Hesfen gaf hy hoope tot de herftelling des Hertogen van Wurtemberg, en des zelfs geding tegen den Graaf van Nasfou, over 't Graaffchap Katzenelebogen, tot des zelfs voordeel te doen uitwyzen; aan anderen weder een ander lokaas, met bygevoegde fmeekingen van het ongeluk te willen overweegen, dat uit hunne volhardinge in een befluit, van niet tot de gemeenfchap der Kerke te keeren, te dugten ftondt. Hoe voordeelig deeze aanbieding fcheen, de Onroomfen, 't zy uit yver voor 't Geloof, of uit wantrouwen voor den angel, die 'er onder fchool, floegen dit niet alleen, maar zelf het verzoek van den Keizer, om de oeffening des Roomfchen Godsdienfts in hunne Landen te gedoogen tot aan de Kerkvergadering, die hy binnen zes maanden zoude beroepen, glad af; wandt door deeze konftgreep meende de Pauslyke Gezant den Hervormden den voet te ligten.

Eindelyk de Keizer, geen middel ziende om deeze tegenftribbelingen te overwinnen, en den Ryksdag willende fcheiden, deedt, in 't laatfte van Wynmaand, een fchriftlyk gebod (3) gereed maaken ter befcherminge van de gewoonten en plechtigheden der Roomfche Kerke, geevende den Wederfpreekenden tyd tot den vyftienden van de naaftkoomende Grasmaand, om zich met den Paus, Keizer en gemeene Kerke te vereenigen, hen ondertusfchen gebiedende niets te veranderen omtrent 's Heeren Nachtmaal, de Mis, de Verbondtekens, Zalvingen, Lykdienften, en beveelende de beelden, Kloofters en andere Heilige zaaken te herftellen, en de Moedermaagd en andere Heiligen aan te roepen, de vier- en vaftendagen waar te neemen; voorts vernietigende alle verkoopingen en vervreemdingen der Kerklyke goederen, verbiedende het lochenen van den vryen wil, en het ftaande houden, dat het Geloof alleen rechtvaardig maakt; begeerende dat de Priefters, die hunne Vrouwen niet wilden verlaaten, van hun-

(3) Hift. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Housfaje pag. 53. & Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 200. & feq.

1530 hunne Geeſtlyke bedieningen zouden verſtooken blyven; wyders verklaarde hy voor nietig en van geene waarde alle wederroepingen, tegenſtellingen, of uitzonderingen, welken tegen dit gebod ſtreeden, en begeerde, dat alle Onderdaanen des Ryks hun goed en leeven zouden waagen om zulks te doen onderhouden, midsgaders dat het Kamergericht de ongehoorzaamen zoude vervolgen, met harde bedreigingen van de weerſpannigen in goed en bloed te ſtraffen, en met beloften voor de gehoorzaamen, of die zich deeze geboden onderwierpen, van beſcherminge. Boven dit alles zou de Paus tot eene Kerkvergaderinge verzogt worden, om de zelve in eene bekwaame plaats binnen zes maanden te beroepen, en ten langſten binnen een jaar te openen. Door deeze blyken van 's Keizers ongemeenen yver verkreeg hy de eernaamen, die hem op de twee volgende penningen, myns oordeels, ter gedachtenisſe van deezen handel gemaakt, gegeeven worden. 1530

I. Op de eene zyde van den eerſten ſtaat 's Keizers gelauwrierde borſtbeeld, onder het zelve de dubbele Arend, en in den rand deeze letters;

IMPERATOR CAESAR CAROLVS V. AVGUSTUS.

DE GEBIEDER KEIZER KAREL DE VYFDE DE VERMEERDERAAR.

Op de andere is het Roomſche Geloof afgebeeld door eene Vrouw, die een kruis in de ſlinker-, en eenen beker met eenen ouwel boven den zelven in de regterhand heeft, en rondom haar dit vervolg van 't voorgaande omſchrift;

PROPVGNATOR CHRISTIANÆ RELIGIONIS.

DE BESCHERMER VAN DEN KRISTELYKEN GODSDIENST.

Dewyl de Keizer thans te Augsburg, het Oude gebruik der Roomſche Kerk herſteld hadt, vindtmen op een ſchryftafel, die agter het gemelde Vrouwebeeld geſteld is, eenige enkele letters, welken deezen zin konnen uitleveren;

AUGUSTANIS COMITIIS VETERUM SACRORUM RITU INSTAURATO.

OP DE RYKSVERGADERINGE TE AUGSBURG DE OUDE KERKGEWOONTE HERSTELD ZYNDE.

F.

II. De tweede vertoont weder 's Keizers borſtbeeld op het eerſte deel, maar met eene

muts

1530 muts op het hoofd, den tabbaard om de schouderen, en de Guldevlies Ordere aan den hals: en dewyl dees penning aan hem opgedraagen is, leestmen de volgende tytels in den rand; 1530

IMPERATORI CAESARI CAROLO V. CHRISTIANÆ REIPUBLICÆ INSTAVRATORI AVGUSTO.

AAN DEN GEBIEDER KEIZER KAREL DEN VYFDEN, DEN HERSTELLER VAN 'T KRISTELYKE GEMEENEBEST, DEN VERMEERDERAAR.

Op het andere deel zietmen den ingang van eenen tempel, voor welke eene staande Vrouw met eene Offerschaal in de regterhand verbeeld is, dieze boven een altaar houdt, uit welke eene gekronkelde slang opklimt: vermids de Romeinen, gelyk ik kort hier voor (1) gemeld hebbe, door zoodaanige verbeelding de Welvaart of het Heil van den Staat of des Volks te kennen gaven, en wyl de penning op die wyze geschikt, en tot een zelve oogmerk gemaakt is, heeftmen de zelve door deeze letters verklaard;

(1) fol. 311.

SALVS PVBLICA.

HET ALGEMEENE HEIL.

De Gemagtigden der Onroomsche Vorsten en Steden, deezen handel wederleid, en zich kortlyk verantwoord hebbende, weigerden ook de verzogte hulpbenden tot den Turkschen kryg, zoolang alsze door geen (2) vasten Vreede in hun eigene Landen verzekerd waren, op te brengen; ook dagtenze niet billyk te zyn, dat het Kamergericht te Spiers, alleen uit Leden van den Roomschen Godsdienst bestaande, over hunne verschillen zoude oordeelen. Doch wyl de reden toen voor 't geweld moest wyken, vertrokkenze niet weinig misnoegd ieder zyns wegs. De Keizer, den Ryksdag geëindigd ziende, begaf zich sedert met zynen Broeder Koning Ferdinand, dien hy kort te vooren met het (3) Aardshertogdom Oostenryk en 't Hertogdom Wurtemberg plechtiglyk bekleed hadt, en met verscheidene Vorsten en Stenden naar Keulen, werwaart hy, door den Aardsbisschop van Ments, de Keurvorsten tegens het einde van 't jaar ontboodt, om eenen Roomschkoning te verkiezen.

(2) Hist. der Reform. door L. Seckendorf I. deel fol. 513.

(3) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. II. fol. 66. & Struvii Corp. Hist. Germ. Tom. II. fol. 1017.

Toen de Keurvorst van Saksen deeze aanzegging kreeg, verzogt hy straks door brieven den Landgraaf van Hessen en andere Hervormde Vorsten en Steden, om voor de vergadering te Keulen, den tweeëntwintigsten van Wintermaand, te (4) Smalkalde te verschynen, en zondt middelerwylen zynen Zoon Jan Frederik en eenigen van zyn Huis naar den Keizer, om ten bestemden dage tegenwoordig te zyn, en aan te toonen, dat het beleggen deezer verkiezinge noch recht noch redelyk was, strydende tegen de wetten, vryheden en instellingen des Ryks, en de goude Bulle van Keizer Karel den Vierden, betuigende geen deel in zoodaanigen handel te willen hebben, noch den zelven voor goed te keuren. Als de reeds gemelde Vorsten en Gemagtigden te Smalkalde gekoomen waren, slootenze, bedugt of 's Keizers gebod tot onderdrukking van hen gesmeed mogt zyn, den laatsten (5) van Wintermaand, een zeker Verbond van onderlinge bescherminge voor hunne Persoonen, Goederen en Geloof, 't welke op zekere voorwaarden ondertekend wierdt door Jan Keurvorst van Saksen, Ernst Hertog van Bronswyk en Lunenburg, Philips Landgraaf van Hessen, Wolfgang Vorst van Anhalt, Gebhard en Al-

(4) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 203.

(5) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. II. fol. 75.

1530 Albert Graaven van Mansveld, en de Steden Maagdenburg en Breeme; maar de Gezanten van Georg Markgraaf van Brandenburg, en van de Steden Straatsburg, Neurenberg, Conſtans, Ulm, Reutlingen, Heilbron, Memminge, Lindau en meer anderen, wilden niet dan op dit beding in het zelve treeden, van den Keizer alvoorens te verzoeken om het afſcheid van den laatſten Ryksdag te verzagten; ook vondenze oorbaar andere Vorſten en Steden van hun Geloof tot deeze verbintenis te noodigen.

Terwyl deezen zich op de gemelde wyze poogden te dekken, ſteeg de haat der Roomſen dagelyks hooger, die zich geene gelegenheid lieten ontglippen om de Onroomſen alom te onderdrukken en te vervolgen, meenende, mids het Kamergericht, uit hoofde van 's Keizers bevel, ook ſcherp met hen handelde, hiertoe gerechtigd te zyn; des eenige yveraars door dolle drift vervoerd, met naamen Paulus Fuchs, (1) Sigfried en Chriſtoffel Truchſes, Frankiſche Edellieden, de Gezanten van Neurenberg en Ulm, die van Smalkalde te rugge keerden, niet verre van Bamberg overvielen, eenigen derzelven vermoordden, anderen mishandelden of verdreeven. 't Zy nu dat deeze redenloozen den meergemelden Deken van Ments in den bloede beſtonden, of dat dees zelve door tegenſpoeden beneepen was, ik vinde in dit jaar den nevenſtaanden fraaijen gedenkpenning, op de gevallen dier tyden pasſende, gemaakt.

(1) Hiſt. der Reform. door L. Seckendorf I. deel fol. 562.

Hz.

Dees hadt wegens zyn ampt geen gering deel in den ommezwaay van 't Duitſche Ryk, gelyk hy ons in de verkiezinge (2) van den Keizer Karel den Vyfden is voorgekoomen; rondom zyn borſtbeeld, dat op de voorzyde pronkt, leeſtmen deezen letterzoom;

(2) II. deel fol. 90.

LAVRENTIVS TRVCHSES A BOMERSFELDEN, DECANVS ECCLESIAE MAGVNTIÆ, MDXXX.

LAURENTS TRUCHSES VAN BOMERSFELDEN, DEKEN DER KERKE VAN MENTS, MDXXX.

Dewyl door de hooggaande tweedragt dier tyden dikwylen de onnozelen beleedigd of gedood wierden, vindtmen, om den haat der vervolgeren te verzagten, de onbeſtendigheid van 't menſchlyke leeven door een uurglas, en het einde door eene tombe, tot een leerzaame vermaaning afgeſcheſt, draagende deeze beede (3) van den Koninglyken Harpenaar;

(3) Pſalm CXIX. vers. 78.

CONFVNDANTVR SVPERBI, QVIA INIVSTE INIQVITATEM FECERVNT IN ME.

LAAT DE HOOVAARDIGEN BESCHAAMD WORDEN, OMDATZE MY ONRECHTVAARDIGLYK VERDRUKT HEBBEN.

Wyders zietmen het wapenſchild, een eereteken van 't geſlacht, verachtlyk op den voorgrond leggen, en in den buiten- en binnenkring deeze woorden;

PE-

PERICVLVM IN FALSIS FRATRIBVS,
MICHI HODIE CRAS TIBI.

GEVAAR ONDER DE VALSCHE BROEDERS,
HEDEN MY MORGEN U.

Wanneer dus aan alle oorden van Duitsland de vervolging, 't zy uit haat, wederwraake of ſchraapluſt naar eens anders goederen, voortliep, en verſcheidene bedreigingen tegen de Onroomſche Vorſten, Steden en Onderdaanen afgekondigd, en tot krenking van de achtbaarheid der Rechtkamer niet alleen, maar zelfs van 't gezag des Keizers ſtraks weder vernietigd wierden, hadt de Paus, zoodra hy van den handel des Ryksdags berigt was, zich magtig gebelgd (1) gehouden, eensdeels omdat de Keizer den plicht van Voorſpraak en Verweerder der Roomſche Kerke verzuimd hadt, als zynde niet ter onderzoekinge der oorzaaken, maar ter uitvoeringe van 't Pauslyke bevel bevoegd; andersdeels omdat de zelve eene byeenkomſt tot fliſsing der verſchillen beraamd, en 't beleggen eener algemeene Kerkvergaderinge, voor welke de Paus zeer bedugt was, binnen zekeren tyd beloofd hadt, waanende zyne achtbaarheid hierdoor geſchonden te zyn, wyl de Keizer zich dus Meeſter en den Paus Bedienden maakte. Doch eindelyk beſeffende dat gedaane dingen geenen keer hebben, en dat 'er geene hoope, om de Kerklyke beroerte van Duitsland naar zynen zin te ſtillen, overbleef, veinsde hy alles naar genoegen gedaan te zyn, en beſloot, om zyne achtbaarheid ſtaande te houden, het begonne werk te vervolgen.

(1) Hiſt. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houſſaje pag. 54.

Met zoodaanigen overleg ſchreef hy de voornaamſte Moogendheden van Europa, en onder deezen ook den Koning van Poole, van gedachten (2) geweeſt te zyn, dat de tegenwoordigheid van den Keizer de kettery van Luther zoude verdelgd hebben, maar verneemende dat de zelve ſterker wierdt, vondt hy, met beraad der Kardinaalen, geen ander middel tegen de zelve dan eene algemeene Kerkvergadering, welke heilige zaak hy hen vermaande te willen begunſtigen, om dan te gelyk over den Turkſchen Kryg te handelen, verzoekende de vergadering in perſoon, of ten minſten door Gezanten, te onderſteunen. Hoewel deeze brieven, die alom verzonden wierden, groot boha in de Waereld maakten, echter vondt Sigismund Koning van Poole, welke in 't ſtuk van heerſchen voor een der beroemdſte Vorſten zyns tyds geacht wierdt, niet geraaden zich in de gebuurige verwarringen te mengen, maar zyn Ryk in ruſt te bewaaren, en dus naa zynen dood over te laaten aan zynen oudſten Zoon Sigismund Auguſtus, die in dit jaar (3) tot Koning verkoozen en gekroond was, en ſedert agtien jaaren nevens zynen Vader geregeerd heeft; desmen ter gedachteniſse van deeze merkwaardige verheffinge, die van weinigen is aangetekend, den Vader en den Zoon, in gelyke waardigheid, op den volgenden gedenkpenning verbeeld vindt.

(2) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 204.

(3) J. Dlugloſſi Hiſt. Polonica Tom. II. fol. 1210.

1530 Sigismund was uit den Stam van Jagello, in 't jaar veertienhonderdvyfenzestig, gebooren, en, in 't zesde jaar deezer eeuwe, naa den dood zyner twee ouder Broederen Jan Albert en Alexander, op den Troon gesteegen: zyn Vader was Kasimir de Vierde Koning van Poole, zyne Moeder Elizabet, Dochter van Keizer Albert den Tweeden, uit den Huize van Oostenryk, welk wapen, nevens die van zyn Ryk, die ik elders zal verklaaren, rondom zyn gekroonde borstbeeld, dat op de voorzyde staat, met deeze tytelen gevonden wordt; 1530

SIGISMundus Pater REX POLONIAE, Magnus Dux LITHVaniæ etc. 1533.

SIGISMUND DE VADER KONING VAN POOLE, GROOT-HERTOG VAN LITTOUWE ENZ. 1533.

Het borststuk van zynen Zoon, die in 't jaar vyftienhonderdentwintig uit Bona, Dochter van Jan Galeas Hertog van Milanen, ter waereld gekoomen was, wordt met diergelyke sieraaden op de tegenzyde gevonden, voerende de zelve wapens, uitgezonderd dat van Milanen wegens zyne Moeder, en deeze letters in den rand;

SIGismundus AVGustus SECVNDus FILIVS REX POLONiæ etc.

SIGISMUND AUGUSTUS DE TWEEDE DE ZOON, KONING VAN POOLE ENZ.

1531 De Keizer, onderwylen te Keulen gekoomen, stelde den Keurvorsten in de eerste (1) vergaderinge voor, welke beweegreden hem tot de verkiezing van eenen Roomschkoning persten, naamenlyk, omdat hy veele Koningryken en Volken moest regeeren, en dus niet gedurig op eene plaats konde blyven, zoo als de verwarde Kristenheid en vooral de tweedragt des Duitschen Landaards, midsgaders de Turksche kryg wel vereischten; hierom dacht hem zeer noodig en de gemeene welvaart nut te zyn, datmen eenen ander tot Roomschkoning, die nevens hem het gebied zoude voeren, moest verkiezen, eenen Vorst van goed verstand, voorzigtig, wys, magtig, en vreedelievend, op welken hy zich in zyn afweezen konde betrouwen, zeggende tot deeze waardigheid geen bekwaamer dan zynen Broeder Ferdinand, den Koning van Hungarië, te kennen, wyl door deezen de welstand der Duitsen bewaard, en het Ryk tegen den Turk als door eenen muur gedekt zoude zyn.

(1) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 206.

De Keurvorst van Saksen en andere Vorsten, die zich te Smalkalde verbonden hadden, bewust van 't gene te Keulen omging, schreeven (2) eendragtlyk aan den Keizer, dat het beleggen dier vergaderinge, en de verkiezing van zynen Broeder tot Roomschkoning geduurende zyn leeven, buiten bewilliginge der algemeene Staaten, geheel onwettig was, strydende tegen de oude vryheid, tegen de beloften zoo dier van hem bezwooren, tegen de instellingen van Keizer Karel den Vierden, en het heil des volks; te meer, wyl 's Keizers plicht was de wetten te handhaaven, en de Naakoomelingen voor de hieruit naakende ongevallen te beschutten. Op de zelve wyze schreevenze

(2) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 204. & seq.

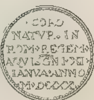
1531 venze aan de andere Vorſten, hen vermaanende te overweegen, hoe naadeelig en hoe ſchaadelyk het vertreeden der gerechtigheid, der eere en 't ſieraad des Ryks, voor hen en hunne Opvolgeren zoude zyn, hen ſmeekende voor de welvaart en eendragt van de Staaten des Ryks te waaken, en wel inzonderheid den Keurprins van Sakſen en des zelfs Raaden gehoor te geeven, opdatmen zoude zien, dat de Verbondenen het heil van 't Vaderland beminden, voornaamenlyk nu 't gerugt liep, dat 'er geene beloften noch geſchenken geſpaard wierden. Dus andermaal dien handel, door hunne brieven en Gezanten, gezogt hebbende te ſtremmen, beloofdenze, alsze verzekering voor hunne vryheid en ontſlaaging van de Gerichtskamer verkreegen, dan zoudenze niet alleen tegen den Turk, maar zelf tot andere zaaken des Ryks, onderſtand verſchaffen.

Niettegenſtaande deeze voorzorg der verbondene Vorſten en de wederſpreeking, zoo ſchriftlyk als mondeling op de Ryksvergadering te Keulen gedaan, en dat Willem Hertog van Beijere (1) met zooveel yvers hier tegen woelde, dat men hem verdacht hieldt van naar de Kroon te dingen, echter traden de (2) andere Keurvorſten, die den Keizer tot geen vaſt verblyf in Duitsland konden beweegen, ziende de noodzaaklykheid, en het voorbeeld van Keizer Frederik den Derden, die zynen Zoon Maximiliaan, zeven jaaren voor zynen dood, tot Roomſchkoning deedt verheffen, op den vyfden (3) van Louwmaand ter vergaderinge, en verkoozen met kort beraad 's Keizers Broeder Ferdinand, welke ſtraks van al de Vorſten en hun gevolg naar Aken geleid, en aldaar, den elfden der zelve maand, door Herman Aardsbisſchop van Keulen op de gewoone wyze, met de Kroone en Koninglyke ſieraaden van Keizer Karel den Grooten, tot Roomſchkoning gekroond wierdt. Ter gedachtenisſe van deeze zoo waardige verheffinge voor den Huize van Ooſtenryk, zyn my de tien volgende penningen, eensdeels, zoo ik meene, tot ſtrooigeld, anderdeels tot het geheugen der verkreege eere gemaakt, bekend geworden. 1531

(1) Hiſt. der Reform. door L. Seckendorf I. deel fol. 533.
(2) Heis Hiſt. van 't Keizerryk I. deel pag. 385.
(3) Corpus Hiſt. Germ. Struvii Tom. II. fol. 1019.

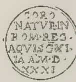

♀
M.

D.

Br.

L.

DE.

1531 I. De voorzyde van den eersten voert de gekroonde Hoofden van den Keizer en zynen Broeder den Roomschkoning, binnen eenen sierlyken lauwrierkrans zonder omschrift; en de tegenzyde deeze letters; 1531

CAROLus V. ET FERdinandus I. FRatrES, ROmanorum, IMPeratores, ET REges REgnorum HISPaniarum, VTRIusQue SICIliæ, VNGariæ, BOEmiæ, Zeterorumque, ARCHIDuces AVSTriæ, Duces BVRGundiæ, MDXXXI.

KAREL DE VYFDE EN FERDINAND DE EERSTE BROEDERS, KEIZERS DER ROMEINEN, EN KONINGEN DER RYKEN VAN SPANJE, BEIDE SICILIËN, HUNGARIË, BOHEME EN DER OVERIGEN, AARDSHERTOGEN VAN OOSTENRYK, HERTOGEN VAN BORGONJE, MDXXXI.

II. III. De tweede, die meest in grootte van den derden verschilt, vertoont ons alleenlyk het afbeeldsel ten halven lyve van den pas gekroonden Roomschkoning, met den Schepter in de regter- en den Ryksappel in de slinkerhand; hebbende in het omschrift van de eene, en het opschrift van de andere helft, deezen zin;

FERDINANDVS HVNGariæ ET BOhemiæ REX, ARCHiDux AVStriæ, CORONATVR IN ROManorum REGEM AQVISGraNI, XI. IANVArii ANNO MDXXXI.

FERDINAND KONING VAN HUNGARIË EN BOHEME, AARDSHERTOG VAN OOSTENRYK, WORDT TOT KONING DER ROMEINEN GEKROOND TE AKEN, DEN ELFDEN VAN LOUWMAAND IN 'T JAAR MDXXXI.

IV. De vierde draagt alleenlyk het gekroonde borstbeeld van den zelven Koning, en in den boord van 't voor- en 't vlak van 't ruggestuk andermaal deeze, doch meer verkorte, woorden;

FERDInandus HVNgariæ ET BOhemiæ REX, ARChiDux AVstriæ, CORONATVR IN ROManorum REGem AQVISGrani, XI. IAnuarii Anno MDXXXI.

FERDINAND KONING VAN HUNGARIË EN BOHEME, AARDSHERTOG VAN OOSTENRYK, WORDT TOT KONING DER ROMEINEN GEKROOND TE AKEN, DEN ELFDEN VAN LOUWMAAND IN 'T JAAR MDXXXI.

V. Op den vyfden, die slegts op de eene zyde bestempeld is, en, naar myne gedachten, zoowel als de drie voorgaande tot Strooimunt gediend heeft, wordt de eerste letter van 's Konings naam gekroond, nevens de zelve twee andere van den verkreegen tytel, en het jaar zyner verkiezinge, in deezer voege gevonden;

Ferdinandus Romanorum Rex 1531.

FERDINAND KONING DER ROMEINEN 1531.

VI. De

1531 1531

♄

F.

♄

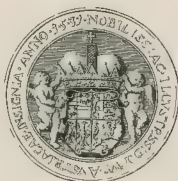

M.

♄

M.

ME.

VI. De borststukken van den Keizer en Roomschkoning zietmen, zonder Vorstlyk teken en zonder letterlyke verklaaringe, alleen met de Guldevlies Orderen om den hals, op den zesden, eene penningplaat, konstig afgebeeld.

1531 VII. VIII. Dewyl het OostenrykscheHuis thans, door de verheffing van Ferdinand, tot diergelyke Heerlykheid en Hoogheid en geen minder vermoogen gesteegen was, als toen Keizer Frederik de Derde zynen Zoon Maximiliaan, den Grootvader van Karel en Ferdinand, tot Deelgenoot en Opvolger in 't Ryk gevorderd hadt, en dat uit dit voorbeeld de handel van Keizer Karel en van Koning Ferdinand gerechtvaardigd wierdt, heeftmen, om de gedachtenis van dat geval te vernieuwen, en den luister van het Oostenryksche Geslacht te vergrooten, de gemelde Vorsten op de voorzyden van den zevenden en agtsten nevens elkanderen afgebeeld, gelyk die in vroeger tyd vertoond zyn, hebbende geen merkelyk verschil dan in de kranssen, welken op den eersten gevonden worden; wândt beide draagenze dit omschrift; 1531

DIVI FRIDERICVS 3. PATer ET MAXIMILIANVS FILIus, IMPERAtores ROMANI.

DE VERGOODE FREDERIK DE DERDE DE VADER, EN MAXIMILIAAN DE ZOON, ROOMSCHE KEIZERS.

(1) I. deel. fol. 185. Rondom het Oostenryksche wapenschild, dat ik voorheen (1) verklaard heb, en hier met eene Aardshertoglyke Kroone versierd op de keerzyde afgebeeld is, leestmen deeze woorden;

NOBILISSimæ AC ILLVSTRISSimæ DOMVS AVSTRIACAE INSIGNIA, ANno 1531.

DE WAPENS VAN HET EDELSTE EN DOORLUGTIGSTE HUIS VAN OOSTENRYK, IN 'T JAAR 1531.

IX. De afbeeldsels van den Keizer en Roomschkoning zyn, in 't harnas ten halven lyve, tegen elkanderen over, op het voorstuk van den negenden gesteld, met de Schepters en Zwaarden in de handen om de Waereld, die tusschen hen verbeeld is, te regeeren en te berechten, boven de zelve zyn de pylaaren van Herkules door eene Keizerlyke Kroon gedekt, en onder de zelve leestmen 's Keizers spreuke, PLVS OVLTRA, *NOG VERDER*; hebbende wyders in het onderste deel des pennings dit byschrift;

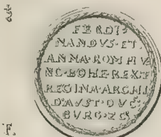
CAROLVS V. ET FERDINANDVS I. FRatreS, ROManorum IMPeratores, ET REX REGGnorum HISPaniarum, VTRIusQue SICILiæ, VNGariæ, BOEmiæ, ET ARCHIDuces AVSTriæ, Duces BVRGundiæ, COMites TIROLis, ET ZC. MDXXXI.

KAREL DE VYFDE EN FERDINAND DE EERSTE BROEDERS, KEIZERS DER ROMEINEN, EN KONING DER RYKEN VAN SPANJE, BEIDE SICILIËN, HUNGARIË, BOHEME, EN AARDSHERTOGEN VAN OOSTENRYK, HERTOGEN VAN BORGONJE, GRAAVEN VAN TIROL, ENZ. MDXXXI.

Op het ruggestuk, dat uit de bygevoegde telletteren negentien jaaren laater gemaakt schynt, zietmen, op de borst van den Keizerlyken Arend, een wapenschild, dat in vier hoofd-

1531 hoofddeelen, en deeze weder in mindere deelen gescheiden is, voerende in het eerste Oostenryk, Kastilië, Leon en Oud Borgonje; in het tweede Hungarië en Boheme; in het derde Arragon en Sicilië; in het vierde Nieuwborgonje en Nederland; onder in de punt Granade, en over alles heen Tirol. 1531

F.

X. Op de voorzyde van den tienden staan, binnen eenen krans, de gekroonde borststukken van den Roomschkoning en van zyne Gemaalinne Anna, Dochter van Ladislaus Koning van Hungarië en Boheme; zynde geheel aanmerkelyk, dat de Koningin de Guldevlies Ordere, hier zoowel als de Koning, om den hals heeft, 't gene ik bekenne nooit meer gezien te hebben. Vermids deeze zyde geene letters draagt, leestmen op de keerzyde, binnen diergelyken krans, het volgende opschrift;

FERDINANDVS ET ANNA ROManorum, HVNGariæ, BOHEmiæque REX ET REGINA, ARCHIDuces AVSTriæ, DVCes BVRGundiæ ZC.

FERDINAND EN ANNA KONING EN KONINGIN DER ROMEINEN, VAN HUNGARIË EN BOHEME, AARDSHERTOGEN VAN OOSTENRYK EN HERTOGEN VAN BORGONJE ENZ.

Zoodra de plechtigheid der krooninge geëindigd was, vertrok Koning Ferdinand naar Weene, om de nieuwgereezene onlusten in Oostenryk te dempen, en de Keizer naar Nederland, hebbende alvoorens den Duitsen bevoolen zynen Broeder voor Roomschkoning te erkennen, inzonderheid de Hervormde Vorsten: welken, om zich van de tegen hen uitgestrooide lasteringen te zuiveren, den Koning van Vrankryk (1) en dien van Engeland naauwkeuriglyk alles bekend maakten, wat omtrent den Godsdienst tot aan het afscheid van den Augsburgschen Ryksdag in hun land voorgevallen was; ook schreevenze te gelyk eene wederlegging hunner beschuldiginge wegens het aanslaan der Kloostergoederen, en het afstellen der Overigheden, verzoekende den Koning François het beleggen eener vrye en algemeene Kerkvergaderinge te bevorderen, en zich niet van hunne vyanden te laaten opstooken. De Koning antwoordde hen minzaam, en dacht het verschil zoude tot heil van Duitsland beter door 't recht dan door den kryg geëindigd worden. Op diergelyke wyze wierdt hun schryven ook van den Engelschen Koning beantwoord.

(1) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 207.

Hierentusschen zich te Smalkalde, den zevenentwintigsten (2) van Sprokkelmaand, voor zes jaaren verbonden, en, om zich te verweeren ingevalle zy aangetast wierden, eens ieders onderstand geregeld hebbende, bestemdenze in Weidemaand weder te Frankfort te vergaderen, en gaven den Keizer, die hen door eenen brief om hulp

(2) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. II. fol. 78.

1531 hulp tegen den Turk verzogt hadt, te verstaan, datze zyne begeerte zouden voldoen, als de vervolgingen (1) gestaakt en zy in rust gelaaten wierden. Eindelyk vondenze, op de byeenkoomst te Frankfort, naa lang beraad veilig, zich om den tytel van Koning Ferdinand in geen nieuwen twist te steeken, en dien te gehoorzaamen, als de zelve, in 't afweezen des Keizers, de zaaken des Ryks zoude bestieren; maar zoo hy met geweld handelde, of iet tegen het Godlyke woord strydende beveelen mogt, dan wildenze, naar den inhoud huns Verbonds, al hunne krachten inspannen om hem te wederstaan. Geduurende deeze raadslagen verzogten de Aardsbisschop van Ments en Lodewyk Paltsgraaf, met bewilliginge des Keizers aan de verbondene Vorsten, eene onderhandeling van Vreede, die met gemeen goedvinden, onder beding, dat het Kamergericht zoo lang zoude stil staan, tegens den laatsten van Oegstmaand bestemd wierdt. Om dit werk beter te doen vlotten waren de Graaven Willem van Nassou en van Nieuwenaar, met voorweeten van den Keizer, by den Keurvorst van Saksen in gesprek gekoomen, om deezen tot het verschynen op den naasten Ryksdag te beweegen; maar de Keurvorst, nog gedachtig aan den handel van Augsburg, weigerde derwaart te koomen, 't en zy de Keizer vryheid en veilig geleiden voor hem, voor Luther en andere Godgeleerden, wilde verleenen. Wanneer de Roomsche Gemagtigden eindelyk, op den bestemden tyd te Smalkalde, ter bemiddelinge der verschillen, kwamen, en over die punten wilden handelen, welken te Augsburg onafgedaan waren, stelden de Onroomschen zich hier tegen, en toonden in eene geschikte redenvoeringe, dat zulks de meening niet was, hebbende zich tot dit geding, dat den Godgeleerden pasten, niet gewapend, en stelden dierhalven de onderhandeling uit tot op den naasten Ryksdag, die in dit jaar door den Keizer te Spiers bestemd, en van daar naar Regensburg, tegens Louwmaand des naastkoomenden jaars, verleid wierdt. 1531

(1) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 212. & seq.

Onder 't loopen deezer gevallen hadt de Landgraaf van Hessen, schoon hy met de Hervormde Zwitseren in 't gevoelen van 's Heeren Avondmaal verschilde, zich met die van Zurich, Bazel en Straatsburg (2) voor zes jaaren verbonden, elkanderen beloovende te helpen, alsmen iemand van hen om den Godsdienst wilde verdrukken. Doch dit kwam de Zurichsen thans weinig te baat in den twist, dien de Koning van Vrankryk te vergeefs gezogt hadt te verzoenen, en hieruit sproot. Voor eenigen tyd waren die van Zurich en Bern, welken, door de Predikatien van Zwinglius en anderen, de Mis en Beelden verworpen hadden, met de vyf Landschappen Lucern, Zug, Uri, Underwald en Sweits, die den Roomschen Godsdienst volgden, om 't Geloof in bitter verschil geraakt, het welke, eenigen tyd gebroeid hebbende, thans heviger uitbarstte, omdat die van Zurich en Bern, hunne tegendingers willende kwellen, alle doorgangen bezet, en den toevoer van levensmiddelen afgesneeden hadden. De vyf andere Cantons, (3) hierdoor in groote benaauwdheid vervallen, begaven zich eindelyk met ontwondene Vaandelen naar de grenzen van Zurich, daarze de bezetting, die omtrent uit duizend Mannen bestondt, zoo schielyk aangreepen, dat de te hulp geroepene Stedelingen, mids de weg derwaart zeer eng was, op hunne aankoomst de bezetting reeds in wanorde vonden, en zich zelven zoo ongeschikt in den stryd mengden, datze in 't korte alle verjaagd wierden, laatende veelen hunner spitsbroederen dood op het slagveld, en onder deezen den eersten hunner Geloofsverkondigeren Ulrik Zwinglius; wandt men was gewoon eenen der voornaamste Leeraaren mede tegen den vyand te voeren. Naa deeze nederlaag, die den elfden van Wynmaand voorviel, wierdt het lighaam (4) van Zwinglius door zyne vyanden met een beestlyk woeden mis-

(2) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 203.

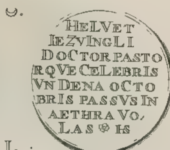
(3) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 221.

(4) Hist. de Suisse par J. B. Plantin pag. 312.

han-

1531 handeld, leevende nogtans door den yver zyner Geloofsgenooten, dien hy drieëntwintig jaaren het Euangeli gepredikt hadt, des hy uit dankbaare erkentenisse voor dien arbeid, door de twee volgende penningen, vereeuwigd is. 1531

I.

M.

I. Zwinglius was een Zwitser, die in zyne jeugd, zoo eenigen (1) melden, den oorlog gevolgd, en in rypere jaaren het Geestlyke leeven omhelsd hadt, stellende zich, toen Paus Leo de Aflaaten in Zwitserland deedt veilen; zoo dapper tegen deezen (2) handel, dat hy dien voor loutere bedriegery uitkreet, en veelen zyner Landsgenooten in het zelve gevoelen bragt; doch wyl hy de lighaamlyke tegenwoordigheid (3) des Heeren in 't Nachtmaal, als mede de Erfzonde ontkende, en den vryen wil voorstondt, wilde Luther geen Bondgenootschap met hem aangaan: Vermids hy in het zesentagtigste jaar der voorgaande eeuwe gebooren was, leestmen rondom zyn borststuk, dat op de eerste helft van den eersten staat, deezen letterzoom;

(1) Maimbourg Hist. du Calvinisme pag. 4. (2) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 32. (3) Hist. des Variations des Eglis. par Bosfuet Tom. I. pag. 59. & seq.

IMAGO HVLDRICHI ZVINGLII, ANNO AETATIS EIVS. 45.

AFBEELDSEL VAN ULRIK ZWINGLIUS, IN 'T JAAR ZYNS OUDERDOMS 45.

In de versen, die op de andere helft gesteld zyn, vindtmen het jaar zyns doods door de telletteren, mids de V in 't woord ZVINGLI niet meê gerekend wordt, in deezer voege aangeweezen;

HELVETIAE ZVINGLI DOCTOR PASTORQVE CELEBRIS VNDENA OCTOBRIS PASSVS IN AETHRA VOLAS.

GY ZWINGLIUS, BEROEMD LEERAAR EN HARDER VAN ZWITSERLAND, VLIEGT NAA UW LYDEN, OP DEN ELFDEN VAN WYNMAAND, TEN HEMEL.

II. De tweede, die laater gemaakt is, draagt het zelve borstbeeld, doch anders omgekeerd,

1531 keerd, op het eerste deel, hebbende ter verklaaringe in 't vlak van 't tweede deel dit opschrift; 1531

HULRICUS SVINGLIVS HELVETIUS THEOLOGUS, TIGURINÆ ECCLESIÆ PASTOR, CÆSUS EST AC MORTUUS CREMATUS ANNO 1531. ÆTATIS 45.

ULRIK ZWINGLIUS ZWITSERSCH GODGELEERDE, HARDER DER KERKE VAN ZURICH, IS VERSLAAGEN, EN DOOD ZYNDE VERBRAND, IN 'T JAAR 1531. ZYNS OUDERDOMS 45.

Wanneer die van Bern dit ongeval hunner Land- en Geloofsgenooten verstonden, bliezenze (1) die van Zurich eenen moed in 't lyf, door beloften van hen in 't korte met een Leger te ondersteunen, om zich aan hunne vyanden te wreeken. Die van Bazel, Schafhuizen, S^t^. Gal en Mulhuize, met het zelve oogmerk hunne krygsmagt by die van Zurich gevoegd, en het sammelen van de Bernsen vernoomen hebbende, besloten het Stedetje Zug te overrompelen, en koozen dierhalven eenige uitgeleezene Vaandels knegten uit den ganschen hoop, met welkenze derwaart trokken, en zich, om naar het licht der maane te verbeiden, op eenen berg te rusten leidden. Hunne vyanden, van den aanslag berigt zynde, greepen zonder toeven de wapens op, en overvielen de slaapende in de duisternisse met zulk een schriklyk gekryt, datze groote ontsteltenis verwekten, en eindelyk, naa harden tegenstand, de uitgekipte benden op de vlugt en uit het veld dreeven. Onaangezien deeze schaadelyke ontmoetingen hielden die van Zurich den oorlog verscheidene maanden loopen, tot eindelyk de Gezanten van den Franschen Koning (2) en eenigen der Zwitseren een verdrag tusschen de strydende partyen maakten, houdende, onder anderen, dat de vyandschappen geëindigd, en voortaan geen twist onder de Landschappen uit hoofde van den Godsdienst zoude zyn, dat de Hervormden van Zurich, Bern en Bazel de verbintenis met den Landgraaf van Hessen, en de Stad Straatsburg, midsgaders de vyf Roomsche Gewesten die met den Koning Ferdinand zouden verlaaten.

(1) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 221.

(2) Hist. de Suisse par J. B. Plantin pag. 323.

De gemelde bitterheden onder Kristenen van eenen Landaard, en het omkoomen van Ulrik Zwingelius hadden den Godgeleerden (3) Oecolampadius boven anderen getroffen, omdat zy omtrent het gevoelen van 's Heeren Avondmaal overeen stemden, en by uitneemendheid in vriendschap leefden; des de ongemakken van den laatsten hierdoor dermaate verzwaarden, dat hy te Bazel, daar hy verscheidene jaaren met grooten toeloop het Euangeli gepredikt hadt, den eersten van Wintermaand ontsliep, laatende tot bewys zyner letteroeffeninge verscheidene Godgeleerde schriften, die van de verstandigen gepreezen worden, en ons de ommetrek van zyn gelaat op deeze penningen, agter.

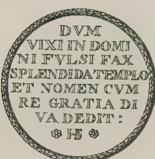
(3) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 222.

I. Zyn

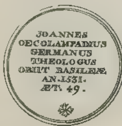
I.

I.

M.

I. Zyn eige naam was Huisſchyn, welken hy, naar 't gebruik der Geletterden van dien tyd, in 't Griekſch, wyl hy in deeze taal by uitneemendheid ervaaren was, overgebragt heeft, en rondom zyn fraai afbeeldſel, met eenen langen baard op de eerſte eene penningplaat, dus gevonden wordt;

IOANNES OECOLAMPADIVS.

JAN OECOLAMPADIUS.

II. Het eerſte deel van den tweeden vertoont het zelve borſtbeeld, insgelyks met eene muts op het hoofd en den tabbaard om de ſchouderen, even als op den eerſten, doch van de andere zyde te zien, hebbende een omſchrift van Griekſche en Latynſche letteren, die deezen zin uitmaaken;

EIKΩN Doctoris IOANNIS OECOLAMPADII, Θνήσκει ANNO AETatis 49, 1531.

BEELDNIS VAN DEN LEERAAR JAN OECOLAMPADIUS, STIERF IN 'T JAAR ZYNS OUDERDOMS 49, 1531.

Het opſchrift, dat op het andere deel binnen eenen krans gevonden wordt, zinſpeelt

1531 op den naam en het ampt, dat dees Leeraar bekleedde; wandt men leest in twee dichtregelen, 1531

DVM VIXI IN DOMINI FVLSI FAX SPLENDIDA TEMPLO
ET NOMEN CVM RE GRATIA DIVA DEDIT.

TERWYL IK HEB GELEEFD, HEB IK ALS EEN HELDERE FAKKEL IN DEN TEMPEL DES HEEREN GESCHEENEN, EN DE GODLYKE GENADE HEEFT MY DEN NAAM MET DE DAAD VERLEEND.

III. De voorzyde van den derden draagt het zelve borststuk zonder omschrift, en op de keerzyde deeze verklaaring;

IOANNES OECOLAMPADIUS GERMANUS THEOLOGUS
OBIIT BASILEÆ ANNO 1531. ÆTATIS 49.

JAN OECOLAMPADIUS, DUITSCH GODGELEERDE, IS TE BAZEL GESTORVEN IN 'T JAAR 1531. ZYNS OUDERDOMS 49.

De dood deezer twee Voorstanderen van den Hervormden Godsdienst wierdt by de Roomsen gehouden voor een uitwerksel der Godlyke voorzienigheid, welke door medelyden de oorzaaken van zooveele ongevallen der Zwitseren uit de Waereld genoomen hadt. Hier omtrent merkt zeker schrander Schryver (1) te regt aan, dat de menschen doorgaans zoo groote liefde voor hunne eige meening bezitten, datze zich ligtlyk inbeelden zoo zeer aan God als aan zich zelven te behaagen; maar het gevolg heeft doen zien, dat, sedert den dood deezer twee mannen, de Euangelische Geleerdheid by de Zwitsers vry grooter stappen dan voorheen gedaan heeft; 't gene een klaar teken is, dat alles van hooger oorzaake dan van den yverigen Zwinglius kwam. Waarlyk dit verlies stremde ook den loop niet eener Leere, welke tegen alle verdrukkingen opwies, en niet alleen in Duitsland, Deenmarke (2) en Zweede, maar zelf in Vrankryk en Engeland zich met geen minder voorspoeds verspreidde dan in Nederland; werwaart Maria Weduwe van Hungarië, kort naa de krooning van den Roomschkoning Ferdinand, haaren Broeder den Keizer gevolgt was, en daar zyne Majesteit, onder andere Staatshandelingen, het honderdjaarige verbond van vriendschap, dat tusschen Schotland en de Nederlanden geëindigd, en voor den dood der Landvoogdesse Margarita weder op een nieuw ontworpen was, thans te Brussel met den Gemagtigden van Jacob den Vyfden Koning van Schotland, op den vierentwintigsten (3) van Hooimaand, bekrachtigde: meenende door deeze verbintenis de drift van Hendrik Koning van Engeland, omtrent de Egtscheiding van des zelfs Gemaaline zyne Moeije, te betoomen; wyl de Paus ook ten gevalle des Keizers, in 't begin van dit jaar, verklaard hadt, dat Hendrik, zoolang als het geding dier Huuwelyksscheidinge niet gerechtlyk uitgesprooken was, geen andere Egtverbintenis (4) dan op straf van uitwerpinge zoude moogen aangaan.

Hierenboven hadt de Keizer, mids zyne geduurige uitlandigheid niet in staat zynde de Nederlanden zelve te re-

(1) Hist. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houssaje pag. 56.

(2) Hist. der Reform. door L. Seckendorf I. deel fol. 562.

(3) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. II. fol. 83.

(4) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. II. fol. 77.

1531 regeeren, zyne Zuster Maria, Weduw van Lodewyk Koning van Hungarië, reeds in Lentemaand (1) tot Landvoogdes zyner Nederlanden aangesteld; en haar den eersten van Wynmaand eenige wetten voorgeschreeven, midsgaders in 't Oppergebied van den Staat de volgende Heeren tot haare Geheime Raaden (2) benoemd, den Kardinaal Erard vander Mark Bisschop van Luik, Jan Carondelet Aardsbisschop van Palermo, den Markgraaf van Aarschot, den Graaf van Buren, Jacob van Luksemburg Graaf van Gavres Stadhouder van Vlaandre, den Heer van Bevere, den Graaf van Hoogstraate Stadhouder van Holland, den Heer van Sempy, den Heer van Berges, den Heer van Walhaim van Molenbais, den Heer Jan Hannart, en tot Geheimschryver Jan Heer van Marnix en van Toulouse Schatmeester der Vorstinne. Aan 't hoofd van deeze Raaden zoude de Vorstin in de plaats van den Keizer zitten, en de zelven op zoodaanige tyden en plaatsen, als 't haar zoude behaagen, vergaderen, en hunne gedachten gehoord hebbende, besluiten, 't gene ten meesten diensten der Landen zoude behooren.

(1) Die waarachtige Geschied. van Keizer Karel den V. pag. Aaiij.

(2) Groot Plakkaatboek der H. Staaten van Holland IV. deel fol. 29.

In dit regelen der Staatszaaken kreeg de Godsdienst zyn deel, wyl, den zevenden (3) van Wynmaand deezes jaars, het naast voorgaande Plakkaat tegen de Lutheraanen niet alleen bekrachtigd, maar ook in deeze leden vermeerderd wierdt; dat niemand voortaan eenige boeken, van welken inhoud die mogten zyn, zonder brieven van vryheid zoude drukken of schryven, op straffe van 't schavot en een brandmerk met een gloeijend kruis, of een oog uitgestooken, of de hand afgekapt te worden, ter bescheidenheid des Rechters. Ook beval de Keizer het Plakkaat van 't jaar vyftienhonderdnegenentwintig, op den vyftienden van Slagtmaand weder af te kondigen, en voorts alle zes maanden te vernieuwen. Wyders om de Geestlyken van Holland, Zeeland en Vriesland in 't naarjaagen der Waereldlyke goederen, zoowel roerende als onroerende, naauwer te beteugelen, deedt hy het Plakkaat van Philips Hertog van Borgonje, zyns Overgrootvaders Vader, met verscheidene leden vermeerderen, en door het zelve den aanwas der Kloosterlyke goederen, 't zy door leevenden of dooden aangekoomen, op verbeurte der zelven openlyk verbieden. Deeze Keizerlyke geboden verwekten, by de Roomsen zoowel als by de Onroomsen, nieuwe onlusten; en 't schynt uit aanmerkinge der zelven, dat de volgende penning vernieuwd, en met het wapenschild der pas aangestelde Landvoogdesse bestempeld is.

1531 Reform. I. deel pag. 106.

(3) G. Brandt Hist. der

♀

M.

Rondom de saamgevoegde handen, den Heiligen Geest die op de zelven nederdaalt, en de Margaritabloem, welke op de voorzyde in 't onderste deel verbeeld, en ook in diergelyke geval op vroegeren (4) tyd, onder de Landvoogdy van de Aardshertoginne Margarita, toegepast is, vindtmen dit omschrift;

(4) II. deel fol. 243.

DIEV MAINTIENGNE LA FOY EN PAIX, 1526.

GOD HANDHAAVE HET GELOOF IN VREEDE, 1526.

Gelyk de tegenzyde van den aangeroerden penning met het wapenschild der toen gebiedende Landvoogdesse praalt, zoo is op deeze dat der thans aangestelde Vorstinne te vinden,

1531 den, hebbende in de regter helft, wegens haaren verslaagen Egtgenoot, Hungarië en Boheme, en in de flinker het wapen van haaren Vader Philips Koning van Kastilië, alles onderfteund door den Keizerlyken Arend, wyl zy de hulp en befcherming van den Landsheer haaren Broeder in deeze ontfteltenisfen noodig hadt, en dierhalven is het werk met deeze meergemelde woorden omzoomd; 1531

SVB VMBRA ALARVM TVARVM PROTEGE ME.

BESCHERM MY ONDER DE SCHADUW UWER VLEUGELEN.

Het afkondigen deezer Plakkaaten verfchafte in Nederland weder ftof tot vervolgen; des men ten zelven dage te Amfterdam negen (1) mannen, die van Herdooperye verdacht gingen, met geweld uit hunne bedden ligtte, naar 's Graavenhaage voerdde, en, den vyftienden van Wintermaand, naa veertien dagen zittens, door 's Keizers bevel onthalsde; de doode lighaamen wierden by de Predikeren ter aarde befteld, maar de hoofden in eene harington gekuipt, naar Amfterdam gezonden, en in de Volewyk op ftaaken gefteld. Geduurende dit yveren voor den Roomfchen Godsdienft, ontftondt ook andere zorg in Holland over het fluiten van de Zond of de Beld; ter oorzaake dat Koning Kriftiern, die voor agt jaaren uit zyne Ryken verdreeven was, en zich federt in Nederland onthouden hadt, alle middelen bedacht om zich te herftellen, en thans, by de opfchuddingen dier Ryken over het invoeren van 't Lutherfche Geloof, waande de gelegenheid gebooren te zien om die Noordftar te bezeilen, kweekte dierhalven den opftand der misnoegde Landzaaten geduurig aan; zulks Frederik, die naa Chriftiern op den Deenfchen Troon gefteegen was, niet min bedugt dan Guftaaf, welke den Schepter over Zweede voerde, den Hollanderen (2) voor zekeren tyd den Koophandel op die Landen en 't inkoomen zyns Ryks verbooden hadt. Het water dus in dien oord geflooten en de vaart op 't Ooften ftilftaande, nam de Koning Chriftiern in Nederland veel volks in zynen dienft, verzoekende vaft om hulp en fchepen by den Keizer, om zyne krygsmagt derwaart te voeren. Als de Keizer deeze beede eenigen tyd geweigerd hadt, kreeg Kriftiern eindelyk verlof eenige groote fchepen uit te rusten, en de Noordhollandfche Steden, die aan 't water gelegen waren, orde om (3) den zelven, op 's Lands koften, voorraad van levensmiddelen en krygsgereedfchappen te befchikken; zulks die plaatfen door 't flyten haarer waren veel voordeels, maar de Landlieden door den toevloed der Krygsknegten niet weinig naadeels ontfingen, omdatze, gelyk doorgaans het gebruik van dit volk is, inzonderheid alsze een fober Meefter dienen, den Landlieden grooten overlaft deeden. Eindelyk raakte Kriftiern met zevenduizend Landsknegten en ander Krygsvolk aan boord, en naa veel fukkelens, met eene Vloote van twaalf (4) kloeke fchepen en andere mindere vaartuigen, in Zee.

Terwyl dit in Holland befteld wierdt, hadtmen te Gend op de Vrydagsmarkt een Ridderlyk Steekfpel beroepen, op het welke de grootfte Heeren des Lands en de voornaamften des Adels, die den Keizer volgden, en zyne Majefteit zelve, prachtig uitgedoft in 't vegtperk verfcheenen, en verfcheidene maalen tegen elkanderen liepen; als de Keizer dus in zeftien keeren veertien Lansfen (5) gebrooken hadt, en dat hem de prys door de geneegenheid der kykeren reeds wierdt toegewenfcht, viel zyn paerd in den laatften loop met hem in 't zand, tot groote ontfteltenis der aanfchouweren, voornaamenlyk van de Landvoogdesfe, welke dit fpel met veele aanzienlyke Vrouwen en Jufferen van 't Hoogehuis aanzag; maar de Keizer hadt zich, tot een 's ieders groote vreugde niet bezeerd, en vertrok voorts uit de renbaane, doende de wapenfchilden der Vorften,

(1) Die nieuwe Chron. van Brab. enz. fol. 67.

(2) Velius Chron. van Hoorn pag. 128.

(3) Velius Chron. van Hoorn pag. 129.

(4) Reygersb. Chron. van Zeeland door Boxhorn. II. deel pag. 430.

(5) Die waarachtige gefchied. van Keizer Karel den V. pag. Aiiij.

1531 ften, Graaven, Vryheeren en Heeren, zoo van die het Steekfpel beleid, als van die in 't zelve geftreeden hadden, ter gedachtenisfe op 't Stadhuis, in zoodaanige fchikking als op den boom van eere, ten toon hangen.

Sedert keerde de Keizer weder naar Brusfel, daar hy, den (1) negentienden van Slagtmaand deezes jaars, de Regeering van 't Hertogdom Lukfemburg en 't onderhoorige Graaffchap Chiny, die mids de geduurige oorlogen zeer verwilderd was, op eenen vafter voet ftelde, beveelende, dat Adriaan, van Croy Markgraaf van Aarfchot, Landvoogd van dat Hertogdom, voortaan in de Stad of op 't Kafteel van Lukfemburg zoude verblyven; ter verbeteringe van 't beftier fchikte de Keizer eenen nieuwen Landraad, en den gemelden Croy tot Hoofd van den zelven, doch in dienft van den Landsheer afweezig zynde, zoude Niklaas van Naves het gezag voeren, welke tot Voorzitter van zes Raaden, de eene helft Edellieden, de andere Geletterden, en hiertoe behoorende Amptenaaren en Bedienden, benoemd wierdt, om dus gezaamenlyk de zaken van dat Geweft ten meeften nutte der Ingezetenen uit te voeren. 1531 Toen dit gedaan was vertrok de Keizer naar Doornik, en deedt aldaar, den agtentwintigften van Slagtmaand, (2) zyne eerfte intreede, wordende van de Stedelingen, welken de ftraaten en gebouwen alom met beelden en vertooningen verfierd hadden, met ongemeene blydfchap ontfangen; de Regeerders, de voornaamfte Burgers in 't wit gekleed, en de Gildens met hunne Dekens gingen den Keizer en zyne Zuster, de Landvoogdes Maria, tot buiten de poort te gemoet, en geleidden hem met alle tekenen van vreugde binnen. De Keizer, hier eenige dagen vertoevende, vermeerderde de geneugte dier Stedelingen niet weinig, door het beleggen der twintigfte Hoofdvergaderinge der Guldevlies Ordere, welke hy in de voornaamfte Kerk, ter eere van de Moedermaagd Maria geftigt, op den derden en eenige volgende dagen van Wintermaand, met zulke ongemeene deftigheid vierde, datmen, ter gedachtenisfe van deeze intreede en plechtige vergaderinge, den nevensftaanden penning, in het volgende jaar, gemaakt heeft.

(1) Miræi Oper. Diplomat. Tom. II. fol. 1282.

(2) Hift. de Tournay par J. Cousfin Liv. IV. pag. 284. & feq.

M.

De tweekoppige Keizerlyke Arend ftaat, met het gevierendeelde wapen van Kaftilie en Leon op de borft, en met de keten der Guldevlies Ordere om den hals, op het voorfte deel; op het agterfte zietmen het gekroonde ruitwapen der Landvoogdesfe, hebbende aan de vier zyden dit jaartal 1532. in welken tyd de penning ter waereld kwam, en in den eenen en anderen letterkring deeze berymde regeltjes;

LE III. DECEMBRE EN L'ANNEE PRECEDENT
DE DENS TOVRNAI FVT L'AIGLE TRIVMFANT.

DEN DERDEN VAN WINTERMAAND IN 'T VOORGAANDE JAAR
WAS DE AREND BINNEN DOORNIK ZEEGEPRAALEND.

Naa het eindigen der Ridderlyke vergaderinge wierden de wapenfchilden der vierentwintig nieuw verkoozene Leden, volgens de gewoonte, met die van de nog in leeven zynde Ridderen, aan beide zyden van 't wapen des Keizers, het

1531 het vyfde Opperhoofd, tot een gedenkteken in de Kerk opgehangen: die thans met het halsſieraad der Guldevlies Ordere beſchonken wierden, zyn (1) deezen; Jan Koning van Portugaal, Jacob Koning van Schotland, Ferdinand Hertog van Calabrië Onderkoning van Valence, welke met Germana van Foix, Weduwe van Ferdinand Koning van Spanje, en ſedert van Jan Markgraaf van Brandenburg, getrouwd was, Pieter Hernandes van Velaſco Hertog van Frias Coneſtabel van Kaſtilië, Georg Hertog van Sakſen, Bertrand de la Cueva Hertog van Albuquerque, Andries Doria Vorſt van Amalphy, Philips van Ooſtenryk Prins van Spanje 's Keizers Zoon, Reinoud Heer van Brederode, Viane en Ameide, Ferdinand Gonzaga Hertog van Ariano, Niklaas Graaf van Salms, Claudius de la Beaume Heer van Mont Saintſorlin Maarſchalk van Borgonje, Antoni Markgraaf van Bergen Graaf van Walhaim, Jan van Hennin eerſte Graaf van Boſſu, Karel Graaf van Lalein, Lodewyk van Vlaandre Heer van Praat, Georg Schenk Heer van Tautemberg Stadhouder van Vriesland, Karel van Lannoy Prins van Sulmone Heer van Sanzelles, Philips van Lannoy Heer van Molembais, Alfonſus van Avalos Markgraaf van Guaſt, François van Zuniga Graaf van Miranda, Maximiliaan van Egmond Graaf van Buren, Renatus van Chalon Prins van Oranje Graaf van Naſſou en van Viande, en de Paltsgraaf Philips Hertog van Beijere, zoo beroemd door de verweering van Weene, dat hy hierom de Strydbaare geheeten wierdt: en ſchoon hy de vyfde in den rang der nieuwe Ridderen geſteld was, echter heb ik den zelven den laatſten genoemd, om dus gevoeglyk het verkreege eerteken door zyne twee volgende gedenkpenningen hier, tot een beſluit dier plechtigheid, te moogen bewyzen. 1531

(1) Maurice Blaſ. de tous les Cheval. de la toiſon d'or fol. 188. & L. Guicciard. Beſchr. der Nederlanden Fol. 66.

M.

L.

I. Het borſtſtuk van deezen kloekmoedigen Held, die een Zoon was van Rupert, en Kleinzoon van Philips den Verſtandigen Keurvorſt van de Palts, ſtaat op de voorzyde van den eerſten, met de keten der Guldevlies Ordere om den hals, binnen deeze letteren;

TE AMO VT PROPRIAM ANIMAM, ANNO DXLI.

IK

1531 *IK BEMIN U ALS MYNE EIGE ZIEL, IN 'T JAAR DXLI.* 1531

Dewyl nu geene verklaaring by het afbeeldſel geſteld is, vindtmen op de keerzyde rondom zyn Vorſtlyk wapenſchild, dat eenen gekroonden Leeuw voor 't Paltsgraafſchap, en eenige ruiten voor Beijere voert, deeze uitlegging;

PHILIPS VON GOTS GNADEN PFALCZGRAF BEY REIN, HERCZOG IN NIDER-VND OBERNBAIRN.

PHILIPS VAN GODS GENADE PALTSGRAAF BY DEN RYN, HERTOG IN NEDER- EN OPPERBEIJERE.

II. De tweede draagt op de eerſte helft het zelve afbeeldſel, doch van de regter zyde te beſchouwen; en op de andere het zelve wapen met de Guldevlies Ordere omhangen, midsgaders in beide letterzoomen weder deeze tytels;

PHILIPS VON GOTTES GENADEN PFALZGRAF BEY REIN, HERZOG IN NIDEREN-VND OBERENBAIRN.

PHILIPS VAN GODS GENADE PALTSGRAAF BY DEN RYN, HERTOG IN NEDER- EN OPPERBEIJERE.

Gedurende deeze vreugde by die van Doornik, vervielen de Hollanders tot groote droefheid, doordien een groote ſtorm, den laatſten (1) van Wynmaand en twee volgende dagen, de Zee dermaate op hunne kuſten aangedreeven hadt, dat alle dyken, die ſedert den voorgaanden watervloed herſteld waren, weder inbraken; hierenboven door den Spaarendamſchen Dyk op drie verſchillende plaatſen boorde, en een geweldig water in 't land wierp. De Zeeuwſche Eilanden bleeven van den ſtorm niet geheel verſchoond, ſchoon veelen zich tegen het woeden der golven met ongemeenen yver gedekt hadden; wandt Antoni van Lalein, Stadhouder (2) van Holland, hadt in den Zomer de zes ondergeloopene Dorpen in 't Land van Borſelen met groote koſten weder bedykt, en de Keizer hadt veel gelds tot het bedyken van Zuidbeveland, in 't welke de Stad Romerswaal lag, gegeeven; doch door de tweedragt der Gemagtigden en Opzienderen wierdt dit werk vertraagd, en eindelyk geheel verzuimd. Niet veel beter ging het in Noordbeveland, dat den ganſchen Winter gedreeven hadt, wyl 's Keizers onderſtand, noch de vlyt en koſten van Floris van Egmond Graaf van Buren, die in dat Land meeſt beërfd was, de achteloosheid der arbeideren niet konde beteren, alszoo 's nachts weg ſpoelde dat by den dag gemaakt was, des hierdoor het grootſte deel onder water bleef, alleenlyk wierdt Kats en Kortgene, om eenen gemeenen vloed te verduuren, bepolderd.

(1) Chron. van Holl. Zeel. en Vriesl. in 8vo. pag. K1. verſa.

(2) Reygersberg. Chron. van Zeel. door Boxhorn. II. deel pag. 430. en 431.

Met meer geluks wierdt Duiveland bedykt, naamenlyk Ouderkerk, Nieuwerkerk en Kapelle, zoo voorſpoedig dat de ganſche ommetrek in Hooimaand beverſcht, en weder geheel beveiligd was, voornaamenlyk door de onvermoeide vlyt, koſten en geduurige tegenwoordigheid van Adolf van Borgonje Heer van Bevere, welke zyne onderhoorige Landzaaten niet minder beminde dan hy van de zelven bemind wierdt; en tot roem zyns Vaderlands, in het zevenentwintigſte jaar (3) deezer eeuwe, op eige koſten twee ſchepen, om vreemde Landen te ontdekken, in Zee gezonden hadt; des men uit deeze oorzaake, of om 't wel waarneemen zyner Zeevoogdye, in welke hy

(3) Reygersberg Chron. van Zeel. door Boxhorn II. deel pag. 417.

1532 het bevel van den Keizer als eene Noordſtar, op welke hy t'zeil ging, volgde, den nevensſtaanden penning tot zyne eer gemaakt heeft. 1532

Lo.

Het afbeeldſel van deezen waakzaamen Heer, wiens afkoomſt ik voorheen (1) beſchreeven heb, wordt van vooren gekeerd op het eerſte deel, met de keten der Guldevlies Ordere om den hals, gevonden, met welke waardigheid hy te Bruſel in 't zeſtiende jaar deezer eeuwe beſchonken was; en dewyl hy het bevel over de Nederlandſche Vloot voor den Keizer voerde, leeſtmen deeze tytels in den rand;

(1) Fol. 83. en 84.

ADOLPHVS A BVRGVNDIA DomiNuS DE BEVEREN, ALMIRALDVS MARIS, AnnO MDXXXII.

ADOLF VAN BORGONJE HEER VAN BEVERE OPPERZEEVOOGD, IN 'T JAAR MDXXXII.

Op het andere deel zyn eenige ſchepen, die van Land in Zee ſteeken, en boven de zelve eene Star, op welkeze t'zeil gaan, afgebeeld; hebbende ter verklaaringe deezen letterkring;

QVO DEVS HOC FAVSTO NOS SIDERE DVCET EVNDVm EST.

WY MOETEN GAAN WERWAART GOD ONS DOOR DIT GUNSTIGE GESTARNTE GELEIDT.

Omtrent deezen tyd wierden de Voorrechten (2) en Vryheden door Philips den Goeden Hertog van Borgonje, en zyne Kleindochter Maria, aan die van Bruſel, zoo over het graaven eener Vaart tot in de Schelde, als het diepen, verwyden en 't vaarbaar maaken van de rivier de Senne, welke uit Henegouwe derwaart loopt, door den Keizer en de Landvoogdes Maria vermeerderd en bekrachtigd. De gemelde watervloed verſchafte ook moeijelykheid aan den Keizer, wyl dees de drie Staaten van Zeeland (3) te Bruſel beroepen, en, tot onderſtand zyner zwaare laſten en groote onderneemingen, eene beede van dertigduizend ponden, van veertig grooten, 's jaars, voor vyf jaaren, van hen verzogt hadt, doch niet tot zyn oogmerk raakte; omdat de Zeeuwen zich niet zonder reden op de geleedene rampen beriepen, en het inwilligen der ſchattingen van tyd tot tyd verſchooven. Ook baarde de nieuwgereeze onluſt over den Hervormden Godsdienſt veel dugtens in Holland, wyl men aldaar 's Keizers bevelen zogt te volgen, uit hoofde van welke te Haarlem eene Vrouw (4) van Haſerſouw, die herdoopt was, verdronken, en

(2) Die nieuwe Chron. van Brab. fol. 60. & ſeq.

(3) Reygersberg. Chron. van Zeel. door Boxhorn II. deel pag. 434.

(4) G. Brand Hiſt. der Reform. I. deel pag. 107.

1532 en haar Man nevens twee anderen, in 's Graavenhaage met ketenen aan paalen vast gemaakt, door een groot vuur, datmen rondom hen stookte, dood gebraaden wierdt. Te Limburg, daar de Wethouders geen genaamde Ketters zogten te dooden, rees in deeze dagen, door 't aandryven van eenige Keizerlyke Gemagtigden, eene bittere vervolging, tot zoo verre, datmen zes Persoonen uit een Huisgezin, wegens hunne afkeer tot het Pausdom, door 't vuur om 't leeven bragt.

Onder het loopen deezer vervolgingen wierdt Adriaan van Croy Graaf van Reux, 's Keizers Groothofmeester, die Stedehouder van Rysel, en sedert ook van Artois geweest was, tot Landvoogd van Vlaandre (1) aangesteld, in de plaats van Jacob van Luksemburg Heer van Fiennes en Sottenghien, Kamerling van Keizer Karel den Vyfden en algemeen Legerhoofd van Vlaandre, welke, verscheidene jaaren dat ampt bekleed, en voor zyne getrouwe diensten den tytel van eersten Graaf van Gavre verkreegen hebbende, zoo (2) eenigen melden, in het jaar vyftienhonderddertig overleeden was; doch het blykt, zoo uit den brief tot het regelen van de Raaden der Landvoogdesse Maria, in Wynmaand des voorgaanden jaars gegeeven, als uit den volgenden penning, dat zyn dood laater en moogelyk in dit jaar voorviel; hoe het zy, hy hadt geene Kinderen by zyne Egtgenoote Helena, Dochter van Hendrik van Croy Graaf van Porcean, gewonnen, des zyne oudste Zuster Francisca van Luksemburg, die met Jan Graaf van Egmond getrouwd was, in al zyne Landen en Heerlykheden opvolgde. Zyn lighaam wierdt, nevens dat zyner Gemaalinne, in 't midden van 't Choor der Kerke te Armentiers begraaven, en zyne gedachtenis door 't duurzaam metaal van deezen penning den Naakoomelingen bevoolen. 1532

(1) L'Espinoy Antiquitez de Flandres fol. 79.

(2) Mausolée de la toison d'or pag. 134. & Maurice Blason de tous les les Cheval. de la toison d'or fol. 186.

9.

M.

Het wapenschild, dat op de voorzyde gevonden wordt, heeft in het eerste en vierde deel voor Luksemburg, een zilver Veld met een rooden Leeuw met eenen gespleeten staart en goude kroone op den kop, het welke sedert het huuwelyk van Thibaut van Luksemburg, Grootvader van deezen Jacob, met Margarita van Baux, met het wapen van Baux vereenigd gevoerd is, zynde een rood Veld met eene zilvere Star met zestien straalen; omdat dit geslacht (3) zeide van eenen der drie Wyzen, of, by anderen, Koningen, welken onzen Zaligmaaker aanbaden, gesprooten te zyn; en dewyl hy in de negentiende hoofdvergaderinge met de Ridderordere van 't Guldevlies beschonken was, zietmen het zelve met de keten dier Ordere omhangen, en in den buitenkring deeze zyne spreuk;

(3) Le Veritable Art du Blason par Menestrier. pag. 75. & 76.

AINSI SERA LVXEMBOVRCH, 1532.

ALDUS ZAL LUKSEMBURG ZYN, 1532.

Het zelve wapen staat op de keerzyde in 't eerste deel der ruite, in 't andere dat zyner Gemaalinne Helena van Croy, en boven het zelve de eerste letters hunner naamen Iacob en Elena, hebbende wyder deeze spreuk, die op haaren naam zinspeelt;

POVR VNG MIEVLX CROY.

VOOR EEN BETER CROY.

1532

Dit werk op de gemelde wyze besteld zynde, vondt de Landvoogdes groote moeijelykheden in 't verzoenen van den twist tusschen de Hollanders en Noordsche Volken, ontstaan uit den overtogt van Koning Kristiern; die naauwlyks in de Oostzee gekoomen was, of hadt, midts het Wintersaisoen, door eenen storm verscheidene schepen en knegten verlooren, zettende met zyne overige krygsmagt de Stevens regt op Noorwege (1) aan, daar hy met de zynen voorts aan land tradt, en door 't aandryven van Gustaaf Trolle grooten aanhang vondt, welke straks ook andere Onderdaanen van de Deensche en Zweedsche Kroone vermaande om hunne Koningen, die den Roomschen Godsdienst onderdrukten, insgelyks te verlaaten, en Kristiern in 't oude gebied te herstellen. Doch Frederik Koning van Deenmarke, en Gustaaf, die den Zweedschen Troon bekleedde, van deeze onderneeminge berigt zynde, rukten ten spoedigste hunne vaardigste krygsknegten byeen, en zonden de zelve in het strengste van den Winter te velde tegen Kristiern; welke, schoon hy reeds eenige voordeelen verkreegen hadt, in 't korte, zoo van de Deensche benden beneepen wierdt, dat hy zich op (2) zekere voorwaarde aan de zelven overgaf; maar dit verdrag, buiten kennisse van Koning Frederik gemaakt, wierdt daarom ook niet geacht, en Kristiern in eene zwaare gevangenis geworpen, in welke hy zyn overige leeven tot aan den dag zyns doods, dus volle zevenentwintig jaaren, in elende, gelyk hy waardig was, doorbragt.

(1) Zweedsche Hist. door S. Pufendorff pag. 309.

(2) Zweedsche Hist. door S. Pufendorff pag. 310.

Sedert keerde al het volk, dat hem in deezen togt gediend hadt, met vrygeleide te rugge, en raakten de Noordsche Koningen hierdoor niet alleen, maar ook door 't sterven van den Deenschen (3) Prins Jan, Zoon van Kristiern, die by den Keizer opgevoed wierdt, en omtrent deezen tyd den geest gaf, van veele zorgen ontslaagen, maar de Hollanders in groote bekommering; wandt die van Lubek en hun aanhang waren, aleer Kristiern in 't net raakte, geweldig verstoord geworden op de Hollanders en Westvriezen om den onderstand, dienze den verdreeven Koning gedaan hadden, sloegen derhalven der zelver Koopvaarders aan den band, en hielden, schoonze den handel aan andere Gewesten van Nederland onbedwongen lieten, echter de Zond door magt van schepen geslooten; des in Holland wel vierhonderd (4) schepen en tienduizend bootsgezellen stil lagen, 't welke, mids de schaarsheid van graanen, groote dierte en armoede, die de Gemeente by uitneemendheid drukte, veroorzaakte: om zulks betaald te zetten wierdt aldaar een algemeen beslag op alle Deensche, Lubeksche, en Hamburgsche schepen, die men in Nederland vondt, verleend; doch dat by mangel van goede orde haast weêr te niet ging: invoege de Hollanders, geene uitkoomst ziende, door onophoudelyke klagten aan de Landvoogdesse en 's Keizers Raaden te Brussel, zooveel te weege bragten, dat 'er eene dagvaart, ter bemiddelinge der strydende partyen, te Hamburg (5) beleid wierdt. Wanneer de Gemagtigden Heiman Jacobsz. Burgermeester, Kornelis Benink Raad van Amsterdam, en Meester Joost Amezon van der Burg Raadsheer van den Hove aldaar verscheenen, wierdt dees handel, mids de Koning van Deenmarke tegenwoordig wilde zyn, naar Koppenhaven beroepen.

(3) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 228.

(4) Velius Chron. van Hoorn pag. 132.

(5) Vervolg der Divisie Chron. door El. de Veer fol. 33. verso. en de nieuwe Chron. van Brab. fol. 68.

De Gemagtigden verslag van deeze veranderinge aan de Landvoogdesse gedaan hebbende, zyn de gemelde Joost Amezon vander Burg en Meester Gerard Mulaert van Kampen, met den voornoemden Benink, derwaart afgevaardigd, en, om den handel te verhaasten, wierden op 's Keizers naam, door eenige Heeren uit 's Graavenhaage, zestig van de kloekste schepen, die uit Holland voeren, spoedig uitgerust om, als de onderhandeling niet wilde vlotten, ten oorlog gebruikt te worden. Maar Koning Frederik, geen nieuwe onlusten zoekende, ontfing hen minnelyk, en, schoon de Lubekers zich

1532 zich tegen hem kanteden, nogtans slooten de Koning (1) en zyn Zoon Kristiaan, midsgaders al de Oostersche Steden, wier Gezanten tegenwoordig waren, eenen bestendigen Vreede met den Keizer en de Hollanderen, onder beding, dat deezen den Koning Kristiern op geene wyze, 't zy in 't openbaar of in 't heimelyk, zouden moogen helpen, en wyders de Koophandel onverhinderd gevoerd, de schepen en goederen ontslaagen, en de Zond geopend zoude worden. Al het welke straks tot onuitspreekelyke vreugde der Hollanderen verkondigd wierdt, en tot grooten roem gedeeg voor de Landvoogdesse Maria, welke dit groote werk, in den aanvang haars Gebieds, voor den Keizer gelukkig uitvoerde, hoopende, door zyne regterhand gesterkt en door zyne vleugelen gedekt zynde, alle tegenspoeden te overwinnen, het welke de zin schynt van den volgenden penning. 1532

(1) De nieuwe Chron. van Brab. fol. 69. en vervolg der Divisie Chron. door El. de Veer fol. 34.

♀

M.

Dees, de eerste, die ik met zekerheid kan melden in 't geheel ten dienste deezer Landvoogdesse geslaagen te zyn, heeft op het voorstuk de in elkandere geslingerde letters van haaren naam MARIE, welke van eene regterhand gedekt, en door deezen meergemelden letterzoom omringd is;

MANVS DOMINI PROTEGAT ME. 1532.

DAT DE HAND DES HEEREN MY BESCHERME. 1532.

Op het agterstuk zietmen een Vrouwlyk ruitwapen, in het welke de wapens van haaren Gemaal binnen het eerste, en die van haaren Vader binnen het andere deel gesteld zyn, rustende op het lighaam van den Keizerlyken Arend, die het zelve met zyne vleugelen beschermd, en in den rand leestmen;

SVB VMBRA ALARVM TVARVM PROTEGE ME.

BESCHERM MY ONDER DE SCHADUW UWER VLEUGELEN.

Dus was 't beloop der Nederlandsche gevallen, terwyl de Keizer den zeventienden van Louwmaand uit Brabant (2) naar Duitsland vertrokken, en in 't begin van Sprokkelmaand te Ments gekoomen was, daar hy den Aardsbisschop en den Paltsgraaf, die hem over eenen Vreede met de Vorsten van den Hervormden Godsdienst onderhouden hadden, den ganschen handel over gaf. Als deezen den Keurvorst van Saksen (3) en den Landgraaf van Hessen vermaanden om insgelyks te doen, wierdt ter bemiddelinge der verschillen, tegens het begin van Grasmaand, eene byeenkomst te Zwynfort vast gesteld; wandt de Keizer nam in dit gewrigt des tyds andere (4) maatregels, overmids hy van alle zyden kondschap kreeg, dat Soliman vaardig stondt om, met een grooter Leger dan voorheen, in Hungarië te vallen, en, om den ontfangen hoon uit te wissen, zyne overwinninge met Weene wilde vermeerderen.

Naadatmen te Zwynfort en vervolgens

(2) De waarachtige Geschied. van Keizer Karel den V. pag. Bb.ij. versa.

(3) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 222.

(4) Hist. du Lutheranisme par Maimbourg pag. 229.

1532 gens te Neurenberg lang en ernstlyk over de verschillen gehandeld hadt, en dat de Keurvorst van Saksen en de Vorsten en Stenden zyne Geloofsgenooten duidelyk betoond hadden in veele zaaken beleedigd te zyn, en niet verder van hun recht te konnen afstaan, wierdt eindelyk, den drieëntwintigsten (1) van Hooimaand, in de laastgemelde Stad een verdrag gesflooten; 't gene meêbragt, dat 'er een gemeene Vreede tusschen den Keizer en al de Vorsten en Stenden des Ryks, Geestlyken of Waereldlyken, tot aan het houden van eene vrye en Kristelyke Kerkvergaderinge zoude zyn; dat niemand onderwylen zyne buuren uit oorzaake van den Godsdienst zoude beoorlogen, belegeren of berooven; maar in tegendeel datze allen onder elkanderen eene waare en opregte vriendschap houden, en in Kristelyke eenigheid leeven zouden. De Keizer beloofde van zynen kant te bezorgen, dat de Kerkvergadering binnen zes maanden beroepen, en binnen een jaar geopend zoude worden; byaldien dit niet mogt gelukken, dan zoumen alle Stenden van 't Keizerryk vergaderen, om te beraamen wat 'er over dit voorwerp, of over andere noodzaaklyke schikkingen, gedaan moest worden; des de Keizer alle hangende gedingen over zaaken van den Godsdienst, door zynen Gerechtsbevorderaar en door anderen, tegen den Keurvorst van Saksen en des zelfs Bondgenooten, tot aan de Kerkvergaderinge zoude opschorten, of tot de Stenden des Ryks, diemen tot dit einde zoude beroepen, een ander middel om de tweedragt te smooren wisten te bedenken. De Keurvorst en anderen van den Hervormden Godsdienst beloofden deezen Vreede ongeschonden te bewaaren, en den Keizer gehoorzaamheid te bewyzen, midsgaders den zelven behoorlyken onderstand tegen den Turk te verschaffen. Dewyl nu Frans Hertog van Bronswyk en Lunenburg, nevens de zes andere Vorsten en vierentwintig Steden, die voor het Euangelische Geloof streeden, zynen yver in deeze vergaderinge by uitneemendheid betoond en dit verdrag met hen getekend hadt, vindtmen, ter gedenkenisse van het zelve, by deeze gelegenheid zyn afbeeldsel nevens zyn rustig voorneemen, op den nevenstaanden gedenkpenning uitgedrukt. 1532

(1) Hist. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houssaje pag. 58. & Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. II. fol. 87.

I.

Dees was Zoon van Hendrik, den Jongeren Hertog van Bronswyk en Lunenburg, en van Margarita, Dochter van Ernst Keurvorst van Saksen, Broeder van de Egtgenoote des Hertogen van Gelder, en van Ernst, die voor twee jaaren met hem de Augsburgsche Belydenis ondertekend hadt; en dewyl zyn Vader (2) in dit jaar gestorven was, vindtmen deezen tytel rondom zyn borstbeeld op de voorzyde gesteld;

(2) Heis Hist. van 't Keizerryk II. deel pag. 315.

FRANCiscus DVX BRunsvicensis ET LVNEBurgensis. MDXXXII.

FRANS HERTOG VAN BRONSWYK EN VAN LUNENBURG. MDXXXII.

Het wapen van zyn Huis staat op de andere zyde, voerende, in 't eerste deel van 't gevierendeelde schild, een rood Veld met twee goude Luipaarden met blaauwe tongen en klaauwen voor Bronswyk; in het tweede een goud Veld bezaaid met roode Harten, die hier onzigtbaar zyn, met eenen blaauwen Leeuw, hebbende eene roode tong en de klaauwen voor

1532 voor Lunenburg; in het derde een blaauw Veld met eenen witten Leeuw, hebbende eene kroon en tong van rood, voor 't Graaffchap Eberftein; in 't vierde een rood Veld met eenen gouden Leeuw, getongd en geklaauwd van blaeuw, voor 't Graaffchap Homberg; alles omzoomd door deeze woorden van den Grooten Leeraar (1) der Heidenen; 1532

(1) Brief van Paulus aan de Romeinen Cap. XIV, vers. 8.

DOMINI SVMVS, SIVE VIVIMVS SIVE MORIMVR.

WY ZYN DES HEÊREN, 'T ZY WY LEEVEN 'T ZY WY STERVEN.

Onlangs hiernaa bekrachtigde de Keizer den Vreede door zynen bevelbrief, en deedt de gedingen over de verfchillen ftraks uitftellen, beloovende, midsmen over de plaats, tyd en andere omftandigheden tot het beleggen der Kerklyke vergaderinge nog niet eens was, al zyne vlyt te befteeden om den Paus tot het beroepen te beweegen, niet twyfelende of zyne Heiligheid zou den nood der Kriftenheid te hulpe koomen, en byaldien hy dit oogmerk niet bereikte, dan zoude hy, om een hulpmiddel te vinden, eenen anderen Ryksdag beleggen. Op deezen voet ftondt de eerfte vryheid van den Godsdienft, welke die van de Augsburgfche Belydenisfe door een openbaar bevel verkreegen, en die naar de drift der gemoederen of gepreezen of gelaakt wierdt. Te Rome, meldt zeker beroemd Schryver, (2) liep de fpraak, de Keizer hadt de hand in eens anders goederen geflaagen, en men voegde 'er by, dat alle Vorften zeer naauw verplicht waren ter uitrooijinge van die, welken de Paus veroordeeld hadt, tot zooverre, datze hunne Staaten en hun leeven hiertoe moeften befteeden, inzonderheid de Keizer, die door plechtige eeden verbonden was; ja Karel, door een gedrag zonder voorbeeld deezen band verbrooken hebbende, moeft vreezen, dat God hem wel haaft zoude ftraffen.

(2) Hift. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Housfaje pag. 59.

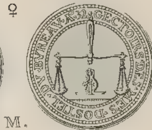
Anderen, befeffende het gevaar met 't welke de Kriftenheid door den Turk gedreigd wierdt, zeiden, dat de Keizer de Ongeloovigen niet wederftaan konde, 't en zy hy alvorens van de Hervormden verzekerd was, welken van de Roomfche Kerke niet verfchilden, dan in eenige plechtigheden, die niet veel om 't lyf hadden; en of wel de ftellingen van Rome meêbragten, *dat het beter is de Ketters dan de Ongeloovigen te vervolgen*, zulks kwam wel met het voordeel van den Paus, maar zeer weinig met dat der Kriftenheid overeen. Ook vondtmen 'er, die ftaande hielden, dat de Vorftendommen niet door de wetten alleen moeften beftierd worden, noch door de regels der Priefteren, een volk het meefte van al de Waereld op zyn voordeel loerende, dat nergens meer op uit is, dan op grootheid en gemak, maar naar vereïfch van 't Gemeenebeft: om het zelve te befchutten moeftmen fomtyds zekere ongemakken dulden; wandt fchoon de Kriften Vorften verbonden waren om al hunne Onderdaanen in het waare Geloof te behouden, en de geboden van God te doen waarneemen, echter warenze niet verplicht de omkeering hunner Staaten om beuzelingen in de waagfchaal te ftellen. Hierenboven is 'er geen grooter verplichting om de kettery dan om de hoerery te ftraffen, by aldien men deeze gedoogt uit vreeze van, met die uit te dryven, de gemeene ruft te verftooren, dan is 'er geene verhindering om menfchen te verdraagen, die niet in alle deelen met ons gevoelen overeenftemmen. De Keizer dan, elf jaaren op alle wyzen te vergeefs gezogt hebbende het verfchil te beflegten, verdiende niet gelafterd te worden, om, terwylmen op de Kerkvergadering wagtte, den Vreede aan Duitsland gegeeven te hebben, dat reeds tot zyn verderf overhelde; omdat hem het heil zyner Heerfchappye boven anderen, die het uit zugt tot eige voordeel zouden bederven, bekend was; wandt het fcheen niet min gevaarlyk Duitsland naar 't behaagen der Romeinen, (3) dan Rome naar 't welgevallen der Duitfen te be-

(3) Hift. du Concile de Trente

1532 beftieren, en dus wierden niet zonder reden de Godsvrugt, wysheid en rekkelykheid des Keizers van veelen zeer hoog gepreezen, en 't is van zulken, zoo ik meene, dat de volgende penning, ter gedachtenisfe van deezen handel, aan den Keizer is toegewyd. 1532

de Frà Paolo par Am. de la Housfaje pag. 60.

♀ M.

Rondom 's Keizers gelauwrierde borftftuk, dat op het eerfte deel gefteld is, leeftmen, tot roem van zyn rechtvaardig gedrag, deeze woorden;

CARolus V. AEQVITATIS EXEMPLVM.

KAREL DE VYFDE EEN VOORBEELD VAN BILLYKHEID.

De Schaal, die op het andere deel net in den evenaar ftaande, voor een zinnebeeld van Rechtvaardigheid gehouden wordt, is binnen deezen letterkring beflooten;

GECTOIRS DES MEsSieurs D'OSTEL DV BVREAV, Anno 32.

LEGPENNINGEN VAN DE HEEREN DER REKENKAMER, IN 'T JAAR 32.

De Keizer hadt, onder 't beleggen deezer Rykszaaken, ook elders hulp gezogt, en tot dit einde den Heer van Balancon met eene fchriftelyke orde, die den derden (1) van Grasmaand getekend was, aan François Koning van Vrankryk gezonden, bevattende voornaamenlyk, dat de Keizer, gehoord hebbende hoe de Turken twee Legers, eensdeels te Land, andersdeels ter Zee, gereed maakten, en hieruit vermoedende of de laaftgemelde in Italië zoude vallen, reeds bevel hadt gegeeven om Napels en Sicilië, met eene Zeemagt van omtrent vyfentwintigduizend wel uitgerufte mannen, te verweeren; en dewyl zulks ten gemeenen nutte ftrekte, en de Paus hiermede gediend zoude zyn, verzogt hy den Koning van Vrankryk, om des zelfs Galeijen, wyl die vaardig lagen, ook derwaart te willen zenden; omdat hy den vyand met hulpe des Roomfchkonings, der Keurvorften, Vorften en Stenden van 't Ryk aan den kant van Hungarië en Duitsland wederftand zoude bieden. Doch overweegende het groote getal der Ongeloovigen, en de noodzaaklykheid om de Kristenheid te verweeren, midsgaders de beloften van hulpe, die Koning François den Paus tegen den algemeenen vyand gedaan hadt, verzogt hy, wyl Duitsland door het grootfte gevaar gedreigd wierdt, dat de voornoemde Koning hem en de ganfche Kriftenheid met een goed getal van gewapenden wilde onderfteunen, en byaldien de Koning tot het zenden van manfchap naar Duitsland, gelyk die van meeninge was naar Italië te doen, niet geneegen was, alsdan zoumen den zelven om eene goede fomme gelds, en dat fpoedig, verzoeken; en als het eene of het andere ingewilligd wierdt, dan moeft de Gezant wel acht flaan op het getal der Krygsknegten of op de grootte der geldfomme, en op welken tyd de Koning die zoude bezorgen, om dus zekeren ftaat te maken, wyl hy en de Roomfch Koning ondertusfchen zooveel volks zouden verzaamelen als moogelyk was, niets zullende verzuimen om zoo gedugten vyand het

(1) Lettres de l'Emper. Charles V. & du Roy François I. pag. I. 4.

1532 het hoofd te bieden. Ja de Keizer ſmeekte den Koning François om ook andere Vorſten, tot beſcherming van het Geloof en de ruſt der Kriſtenheid, te helpen beweegen, opdat ieder naar zynen yver en zyn vermoogen iet tot dien togt mogt toebrengen: en om zulks te beter te doen vlotten, beval hy den Gezant ook de Koningin, zyne Zuſter, aan te ſpreeken, opdat deeze zyn verzoek mogt onderſteunen en aandryven.

Koning François betuigde over 's Keizers yver verheugd te zyn, en antwoordde, dat Duitsland, zyns oordeels, hierdoor zoowel verzekerd was, dat de Turken niet dan ſchaade en ſchande aan dien kant zouden behaalen; ook prees hy 's Keizers voorzorg omtrent Napels en Sicilië, ter beſcherminge van welke Landen hy zyne Galeijen gewillig zoude zenden, zoo hy de zelven niet tegen de geweldige magt der Ongeloovigen, tot het beveiligen der kuſten van Langedoc en Provence, noodig hadt; wandt het gerugt ging, dat Barbaroſſa, behalven de groote meenigte zyner eigene ſchepen, noch door dertig of veertig groote zeilen van den Turk verſterkt was, welken 's Konings Onderdaanen in den 1532
uitterſten nood konden brengen. Hierom beſloot Koning François, als hy zyn Ryk door 't verzenden zyner Galeijen en hulpbenden ontwapende, dat zyn Staat en zyn Perſoon in 't gevaar zouden ſtaan, van door den eerſten aanval overrompeld te worden; doch wyl hy den naam van Allerkriſtlykſten Koning droeg, en dien poogde te bewaaren, wilde hy ook by zyne beloften, den Paus gedaan, blyven, inzonderheid als de Turk in Italië viel, ter verweeringe van dien Staat aan 't hoofd eens Legers van vyftigduizend mannen derwaart trekken: niet twyfelende of de Koning van Engeland zoude ook iet tot welzyn der Kriſtenheid toebrengen; wandt de Keizer hadt deezen, wyl de zelve geen volk konde zenden, ook om geld verzogt; maar luttel gehoor vindende deedt hy in Duitsland alles tot den kryg gereed maaken. Onder deeze voorbereidſelen, en 't ſmeeken niet alleen om aardſche maar zelf om hemelſche hulp tegen zyne Ongeloovige vyanden, zyn de twee volgende penningen ter Waereld gekoomen.

☽

F.

♀

M.

1. Op de voorzyde van den eerſten ſtaat de Keizer in 't harnas, met het zwaard in de regterhand, gereed om de Kriſtenwaereld, kennelyk door 't kruis, dat op den Aardbol geſteld is, dien hy in de ſlinkerhand houdt, te berechten; en om zyn vermoogen te doen zien, heeftmen veertien wapenſchilden zyner Koningryken in den rand geſteld, welken, als-

 men

1532 men van het opperste schild begint, en langs de slinker zyde rond gaat, deeze Ryken bedieden: 1. Het Koningryk van Duitsland, 2. Kastilië, 3. Leon, 4. Arragon, 5. Sicilië, 6. Napels, 7. Jerusalem, 8. Navarre, 9. Valentia, 10. Catalonië, 11. de Balearische Eilanden Majorca en Minorca, 12. Sardinië, 13. Gallicië, 14. Toledo; hebbende in den letterkring deeze tytels; 1532

KAROLVS DEI GRATIA ROMANORUM IMPERATOR ET HISPANIARUM REX.

KAREL DOOR GODS GENADE KEIZER DER ROMEINEN EN KONING VAN SPANJE.

In 't midden der keerzyde zietmen den tweekoppigen Arend, met het wapenschild van Nieuw Oostenryk en Oud Borgonje op de borst, en de Keizerlyke Kroone gedekt, omhangen met de Guldevlies Ordere, en gehouden door twee Leeuwen; boven het zelve staat 's Keizers zinnebeeld, de twee pilaaren van Herkules, en zyne spreuk PLVS OVLTRE, *NOG VERDER*, met dit jaartal 1532. Wyders vindtmen hier in den buitenzoom 't vervolg zyner Ryken door dertien wapens afgebeeld, betekenende, myns oordeels, op de voorgaande wyze geteld zynde, 1. Sivilje, 2. Corduba, 3. Murcia, 4. Corsica, 5. Granada, 6. Het Ryk van Roga, 7. moogelyk de Canarische Eilanden, 8. Jaen, 9. Algiers, 10. moogelyk de Eilanden van Indiën, 11. Algarve, 12. misschien het vaste Land, 13. Het gebied van den Oceaan, voerende in eenen letterzoom deeze meergemelde beede van den Keizer.

DA MICHI VIRTVTEM CONTRA HOSTES TVOS.

GEEF MY STERKTE TEGEN UWE VYANDEN.

II. Op het eerste deel van den tweeden is de Keizer, als tot den stryd gereed, in 't harnas te paard gezeten met het bloote zwaard in de vuist afgebeeld, binnen den zelven letterkring, alleen met deeze geringe veranderinge in de verkortinge;

DA MICHI VIRTVTEM CONTRA HOSTES TVOS.

GEEF MY STERKTE TEGEN UWE VYANDEN.

De tegenzyde, van welke ik verscheidene stempels gezien heb, die alleen in de bygestelde en voor my duistere letteren verschilden, voert in 't midden van het vlak het wapen van Holland, en boven het zelve aan de regter zyde van Zeeland, aan de slinker zyde van Vriesland, en onder aan de regter zyde van Utrecht, zynde een Leeuw met een kruis op de borst, aan de slinker zyde Overyssel, welke Gewesten toen zekerlyk onder eene Rekenkamer zullen behoord hebben; draagende, om het vertrouwen op God te doen zien, deeze spreuk van den grooten Geloofsverkondiger (1) in den rand;

SI DEVS NOBISCVM, QUIS CONTRA NOS? 1532.

ZOO GOD VOOR ONS IS, WIE ZAL TEGEN ONS ZYN? 1532.

(1) Brief van Paulus aan de Romeinen Cap. VIII. vers. 31.

Middelerwylen de Keizer op den Ryksdag te Regensburg door brieven en booden kondschap krygende, hoe de Turk (2) reeds verscheidene hoopen van Ruiteren naar den Donauw gezonden hadt, midsgaders, door de Gezanten uit Oostenryk en die der omgelegene Volkeren, beweegelyke klagten over het aanstaande gevaar gehoord hebbende, wierdt aan de zelven, mids de Stenden des

(2) Sleidani Comment. de

Statu Relig. & Reip. pag. 228.

1532 des Ryks geen geld maar Krygsknegten zouden leveren, hulp in volk beloofd, en de vergadering, naa eene ernstige vermaaning dat zich ieder spoedig tegen den Aardsvyand der Kristenen zoude wapenen, den zevenentwintigsten van Weidemaand gescheiden. Hierop schreef de Keizer (1) straks aan Alfonsus Markgraaf van Guast, dat de zelve zyne benden byeen zaamelen en met al de Spanjaarden, langs het Trentesche gebergte, naar Oostenryk voeren zoude; ook beval hy Andries Doria, zonder uitstel alle Galeijen en Oorlogschepen uit te rusten en naar Griekenland te geleiden. Insgelyks riep hy tot zich eenige uitgeleezene benden uit Nederland (2) en Borgonje, voorts ook veele Edellieden en Krygsknegten uit Spanje, midsgaders twaalfduizend mannen, die hem in den Italiaanschen oorlog gediend hadden, over welken hy Maximiliaan van Eberstein, en anderen van beproefde trouwe, tot Bevelhebbers aanstelde.

(1) Jovii Hist. Lib. XXX.

(2) Heuteri Rer. Austr. Lib. X. Cap. 7.

De Paus, gedachtig aan zyne beloften, vergaderde eene groote somme gelds, geheven uit de geringe diensten der Geestlyken, die hierdoor in de uiterste armoede vervielen, terwyl de Opperkerkvoogd en Kardinaalen, welken de grootste rykdommen bezaten, tot ergernis (3) van veelen, onbelast bleeven; met het zelve zondt hy zynen Neef den Kardinaal Hippolitus van Medicis naar Duitsland. Dees, van natuure meer tot den handel der wapenen dan der Kerkdiensten geneegen, wierdt des ook van meer Krygsknegten dan Geestlyken gevolgd, en was naauwlyks van den Keizer en de Stenden des Ryks, niet alleen om zyne edele hoedaanigheden; maar ook om 't meêgebragte geld, met vreugde ontfangen, of, zich met den Kardinaal Campegius beraaden en den zelven naar Italië afgevaardigd hebbende, besteedde eene geweldige somme in 't werven van agtduizend Hungarische Ruiteren, die hem de Roomschkoning aan de hand gaf. Onder dit verzaamelen der krygsmagt was de Stad Gran, aan den Donauw gelegen, door de Turken aangetast; wanneer de belegerden hierdoor zeer bekneld raakten, en die van Presburg hen poogden te ontzetten, zynze naa een hevig gevegt met groot verlies afgeslaagen. 1532

(3) Jovii Hist. Lib. XXX.

Ten zelven dage was de ziekte van Jan, Keurvorst van Saksen, dermaate toegenoomen, dat dit Opperhoofd van den Hervormden Godsdienst den dertienden (4) van Oegstmaand van deeze Waereld scheidde, zyn oudste Zoon Jan Frederik, die om des zelfs gedrag den bynaam van den Grootmoedigen verwierf, volgde hem in de Regeering en Keurvorstelyke Waardigheid, gelyk zulks door den laatsten der drie volgende penningen, welken omtrent deezen tyd gemaakt zyn, bevestigd wordt.

(4) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 228.

T.

T.

I. II. De twee eersten, die meer in grootte dan in beeldwerk verschillen; vertoonen op de voorzyden het borststuk van deezen Vorst, welke, den dertigsten (5) van Weidemaand

(5) Eberi Calendar.

1532 maand in 't jaar vyftienhonderdendrie, uit Sophia, Dochter van Magnus Hertog van Mekelenburg, gebooren was, en dewyl deeze penningen, zoomen meldt, (1) tot gedenktekens van de vergaderinge te Zwynfort, dus voor den dood zyns Vaders gemaakt zyn, leeftmen alleen deezen tytel in den rand; 1532

Hift. pag. 221.

(1) Tentzelii Numism. Saxoniæ Lin. Erneft. pag. 78.

IOANNES FRIDERICUS I. IOANNIS I. ROMANI IMPERII ELECTORIS PRIMOGENITUS, DUX SAXONIÆ.

JAN FREDERIK DE EERSTE HERTOG VAN SAKSEN; EERSTGEBOOREN ZOON VAN JAN DEN EERSTEN KEURVORST DES ROOMSCHEN RYKS.

De keerzyde voert de wapens van Turinge, Meisfe, 't Paltsgraaffchap Sakfen Landsberg, en over alles heen 't Hertogdom Sakfen, gedekt door de drie fierlyke helmen van Sakfen, Turinge en Meisfe, beflooten binnen deeze fpreuk (2) uit de Koninglyke Harpzangen;

(2) Pfalm. LXII. vers 8.

SPES MEA IN DEO EST.

MYNE HOOPE IS OP GOD.

III. Op den derden, die naa zyns Vaders dood, en by 't aanvaarden van 't Gebied, te voorfchyn gekoomen is; zietmen het zelve afbeeldfel, en deeze vermeerderde eernaamen;

DEI GRATIA IOHANNES FRIDERICUS I. SACRI ROMANI IMPERII ARCHIMARSCHALLUS, ELECTOR DVX SAXONIÆ.

DOOR GODS GENADE JAN FREDERIK DE EERSTE, DES HEILIGEN ROOMSCHEN RYKS AARDSMAARSCHALK, KEURVORST EN HERTOG VAN SAKSEN.

Ook zyn de wapens op de keerzyde met Landsberg, Bren, 't Paltsgraaffchap Turinge, Weimar, Aldenburg, Pleis en voor Sakfen in 't Opperfchild met het Keurvorftlyke wapen vermeerderd; hebbende wederom deezen letterzoom;

SPES MEA IN DEO EST. MDXXXII.

MYNE HOOPE IS OP GOD. MDXXXII.

Soliman hierentusfchen, zyn opzet willende volbrengen, deedt de Gezanten (3) van den Roomfchkoning met gefchenken van zyde rokken en zilvere fchaalen vertrekken, en gaf hen brieven meê aan hunnen Heer en aan den Keizer, door welken hy te kennen gaf derwaart gekoomen te zyn, om zynen Leenman en Vriend Jan van Zapoli te helpen, en zoo iemand dit poogden te beletten, dien wilde hy met geweld dwingen; ja om den twift met eenen flag

(3) P. Jovii Hift. Lib. XXX.

1532 slag te scheiden, beriep hy den Keizer en Roomschkoning ten stryde, opdat de Overwinnaar, tot loon van dapperheid, de Heerschappy der geheele Waereld mogt verkrygen. Hierop zyn Heir te Griekswеissenburg over den Donauw gevoerd, en de Stad Guns, die kloekmoedig beschermd wierdt, zonder voordeel dikwylen bestormd hebbende, zondt hy (1) vyftienduizend Ruiters, onder den Bevelhebber Kasane, om de Oostenrykfche Landen te berooven en te bederven, welken tot by Lints boven Weene uitliepen, en de omgelegene Landstreek wyd en breed met gruuwelyke wreedheid verwoesteden.

(1) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 228.

Keizer Karel, verneemende dat zyn Leger, zoo door de eendragt der Vorsten en Stenden des Ryks, als door de van alom verzaamelde hulpbenden, tot negentigduizend Voetknegten en dertigduizend Ruiters versterkt, en Soliman met het Turksche Heir in Stiermark gevallen was, heeft, toen te Lints zynde, met de voornaamste Opperhoofden zyns Legers overleid, wat het oorbaarste tegen den vyand te doen, en eindelyk besloten al zyne krygsmagt te Weene byeen te trekken, en de Ongeloovigen in een vlak veld niet verre van de muuren dier Stad te verwagten. Maar Soliman van dit voorneemen, en de sterkte van 't Keizerlyke Leger, het ontzaglykste dat by menschen weeten, 't zy in geschut of welgeoeffend volk, in Duitsland gezien was, bewust zynde trok zonder toeven over 1532 den Stroom (2) Muer, en sloeg, omtrent de Stad Marpurg, eenige bruggen over den Drauw, voerende zyn Heir voorts, tusschen de gemelde rivier en den Sauw, weder naar Griekswеissenburg, laatende Stiermark en de naabuurige Gewesten, die door zyne schrikkelyke tiranny veel geleeden hadden, in groote droefheid, wyl hy in deezen aftogt, zoo 't gerugt liep, veele menschen vermoorde en wel dertigduizend in slaaverny meêsleepte.

(2) P. Jovii Hist. Lib. XXX.

Van de vyftienduizend op den roof uitgezondene Turken keerden weinige te rugge; wandt, belemmerd door den buit, wierdenze door 's Keizers Ruiteren nu hier en dan daar bekneld en meest allen verslaagen; des de Legerhoofden Frederik Paltsgraaf by den Ryn, Hertog van Beijere, de Markgraaf van Guast, de Graaf van Lodron, Ladislaus Lippa, Valentyn en anderen, die over de Duitsen, Italiaanen, Spanjaards, Boheemers en Hungaaren het bevel voerden, door hunnen yver en waakzaamheid in deezen veldtogt, veel lofs verwierven, maar inzonderheid de Keizer, welke, om 't verdryven van zoo gedugten vyand, zich de overwinning toerekende, en des ook met de verdiende lauwrierkrans vereêrd wierdt; dien wy uit deeze oorzaake op de drie nevensstaande penningen, ter gedachtenisse van dit geval gemaakt, op zyn hoofd gesteld vinden.

♀

F.

☽

B.

1532 I. Het borstbeeld van den Keizer staat met den lauwrierkrans, ten teken der verkreege zeege, op de voorzyde van den eersten, binnen deezen letterzoom; 1532

IMPerator CAESar CAROLVS V. AVGVSTVS.

DE GEBIEDER KEIZER KAREL DE VYFDE DE VERMEERDERAAR.

Op de keerzyde schynt de gevleugelde Overwinning, met eenen Palmtak in de slinkerhand, den Keizer met de regterhand eenen Lauwrierkrans op 't hoofd te willen zetten; en in den rand leestmen,

VICTORIA AVGVSTI.

DE OVERWINNING VAN DEN KEIZER.

II. Dewyl de overwinning dikwylen den weg tot den vreede baant, heeftmen op het eerste deel van den tweeden eene Vrouw gesteld, hebbende den Lauwrierkrans in de slinker en een Vreedevaandel in de regterhand, met dit omschrift;

VICTORIA IN TVRCAS CAROLI V.

DE OVERWINNING VAN KAREL DEN VYFDEN OP DE TURKEN.

Op het andere deel zietmen eenen Arend met de Turksche Halvemaane in den klaauw; hebbende eene hand, ten teken dat dees te Antwerpe gemund is, in den buitenkring met deeze woorden;

GECTOIRS DES MESsieurs D'OSTEL DV BVREAV
Anno 32.

LEGPENNINGEN VAN DE HEEREN DER REKENKAMER IN 'T JAAR 32.

9

P. F.

III. De derde, die my laater dan den naastvoorgaande is bekend geworden, en in alle deelen buiten de grootte met den zelven overeen stemt, vordert dierhalven geen nadere verklaaring.

Wan-

1532 Wanneer de Keizer van den aftogt der Turken verzekerd was, wilde hy zyne reis naar Italië voortzetten, niettegenſtaande zyn Broeder, Koning Ferdinand, (1) hem de zelve zogt te ontraaden, meenende, dat zoo geweldig een Heir, alsmen door ongemeene kosten en groote moeite verzaameld hadt, thans tegen den Weiwood van Zevenbergen behoorde gebruikt te worden, omdat de zelve, van de Turken verlaaten, ligtlyk uit Offen en uit geheel Hungarië te verdryven zoude zyn. Maar de Keizer, zoekende voor den naderenden Winter nog over de Alpes naar Italië te trekken, bleef by zyn voorneemen, dankte eenige benden af, en ſchikte anderen tot den togt, laatende, om de Ooſtenrykſche Landen voor de invallen van den Weiwood te dekken, en op de beede van zynen Broeder, alle Italiaanen in Duitsland, benoemende Fabritius Maramaldus tot Bevelhebber over de zelven; doch de Italiaanen weigerden onder deezen, die een overforts man was, naar Hungarië te trekken, en begeerden hunne ontſlaaging, of den Roomſchkoning, den Markgraaf van Guaſt, of Antoni van Leiva tot eenen Veldoverſten te hebben; dit afſlaan, en 't misnoegen over 't ſlegte voedſel, bragt de Krygsknegten zooverre aan 't hollen, datze noch naar de tusſchenſpraak des Markgraaven, noch naar de beloften van anderen wilden luiſteren, ſtraks vertrokken, en op den weg alle moedwil bedreeven: des de Roomſchkoning, zyne verwagting te niet ziende, geheel vergramd aan die van Stiermark en Karintië ſchreef van geene Italiaanen te verſchoonen, en dus oorzaak gaf, dat veele ontſchuldige Geeſtlyken en Waereldlyken door dien Landaard, mids dit onbepaalde bevel, in lyden en om 't leeven raakten.

(1) Jovii Hiſt. Lib. XXX.

Onder 't wakkeren deezer onluſten hadt de Keizer te Weene alles tot zyne reis geſchikt, en bevoolen, dat Ferdinand Gonzaga (2) met de ligte paerden voor, en naa deezen de Markgraaf van Guaſt met de Spanjaarden en 's Keizers Trawanten zouden trekken; hieraan zou de Pauslyke Gezant Hippolitus van Medicis met de Geeſtlyken en Lieden van den tabbaard volgen, en de laatſte hoop zou door den Hertog van Alba, met de Spaanſche Ruiteren en Landsknegten, beſlooten worden. Hoewel deeze ſchikking naar 't krygsgebruik niet ongerymd ſcheen, echter gevielze niet aan den Pauslyken Gezant, welke door de dampen van heerſchzugt bedwelmd, en door zyne vleijers aangedreeven, den Kardinaalshoed afleidde, de wapens aanſchoot, en zich, zonder kennisſe van den Keizer, te poſt naar Italië begaf, verwekkende hierdoor eene agterdogt of hy zich in 't gebied van Florenze meende te dringen, des men hem naajoeg, onderſchepte en op des Keizers bevel zoolang in verzekering (3) hieldt, tot zyne Majeſteit, in Italië gekoomen, hem op 't goedvinden van den Paus weder ontſloeg. 1532

(2) Jovii Hiſt. Lib. XXX. & Hiſt. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XX.

(3) Hiſt. de L'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 203.

De Keizer, zyne reis voortzettende, ſchreef, den tienden (4) van Slagtmaand, aan alle Stenden des Ryks om gewigtige redens vertrokken te zyn, en beloofde met zyne Heiligheid van de Kerkvergadering te handelen, de zelven vermaanende onderwylen de ruſt van Duitsland te bewaaren, en zynen Broeder den Roomſchkoning, die 't Gemeenebeſt geduurende zyn afweezen zoude beſtieren, in alles niet minder dan hem te gehoorzaamen. Deeze begeerte van den Oppergebieder, die zich de Heerſchappy van de ganſche aarde toeëigende, en het overgeeven van 't gezag des Ryks aan zynen Broeder en Stedehouder, Koning Ferdinand, heeft, myns bedunkens, oorzaak gegeeven tot de geboorte der drie volgende gedenkpenningen.

(4) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 229.

B.

K.

M.

HE.

I. De voorzyde van den eersten vertoont het borstbeeld des Keizers, met eenen smallen hoed op 't hoofd, de Guldevlies Ordere om den hals, en dit byschrift;

CAROLVS ROMANORUM IMPERATOR.

KAREL KEIZER DER ROMEINEN.

De keerzyde voert den Keizerlyken Arend, met de gespleete Kroone boven den zelven, en het verdeelde schild van Oostenryk en Kastilië op de borst; en dewyl het den Vorsten zelden ontbreekt aan vleijers, die hen naar den mond praaten, en de driften, hoe uitgestrekt, nog meer aanblaazen, zoo vindtmen, om den Keizer te behaagen, deeze hoogdraavende dichtregels in beide randen gesteld;

TECVM REGNA DEVS PARTITVS, VT IMPERAT ASTRIS
ILLE, REGENDA TIBI SIC SOLA CVNCTA DEDIT.

GOD, DE KONINGRYKEN MET U GEDEELD HEBBENDE, HEEFT U HET GEHEELE AARDRYK, GELYK HY DEN HEMEL REGEERT, TE GEBIEDEN GEGEEVEN.

II. Diergelyk een borstbeeld wordt op het eerste deel van den tweeden, doch met een harnas om de schouders, binnen eenen lauwrierkrans en deezen letterzoom gevonden;

CARO-

CAROLVS V. IMPERATOR AVGUSTUS, MDXXXII.

KEIZER KAREL DE VYFDE DE VERMEERDERAAR, MDXXXII.

Op het andere deel zietmen het borstbeeld van 's Keizers Broeder, en hoewel getabbaard, echter door diergelyken krans, ten teken der verkreege zeege, en deeze letteren omsingeld;

FERDINANDVS ROMANORUM REX, MDXXXII.

FERDINAND KONING DER ROMEINEN, MDXXXII.

III. Het voorstuk van den derden, die alleen ter eere van den Roomschkoning gemaakt is, draagt het borstbeeld van den zelven, met de Koninglyke Kroone op het hoofd, en een sierlyk harnas aan 't lyf, midsgaders dit jaartal 1532; en op het agterstuk het gekroonde Roomschkoninglyke wapen in de waardigste plaatse, ter regter Hungarië, ter slinker zyde Boheme; in de tweede rye zietmen Oostenryk, Karintië en Stiermark; en onder aan Karniole; wyders in beide letterkringen de tytels der gemelde Landen;

FERDINANDUS DEI GRATIA ROMANORUM, HVNGARIÆ, BOEMIÆ ETC. REX, INFANS HISPANIARUM, ARCHIDVX AVSTRIÆ ET CARINTIÆ, DUX STIRIÆ, CARNIOLÆ.

FERDINAND DOOR GODS GENADE KONING DER ROMEINEN, VAN HUNGARIË, BOHEME ENZ. ZOON VAN SPANJE, AARDSHERTOG VAN OOSTENRYK EN VAN KARINTIË, HERTOG VAN STIERMARK EN KARNIOLE.

Terwyl de Keizer zich in Duitsland tegen Soliman stelde, was op zyn bevel Andries Doria, met agtenveertig Galeijen en dertig groote schepen, van Messina (1) naar Lepanto gevaaren, om de Turksche Zeemagt, die zich buiten orde omtrent Cefalonië in de Golf van Larta onthieldt, te bevegten; maar de Venetiaanen, welken dit aan Doria bekend maakten, gaven den Zeevoogd der Turken te gelyk berigt van de Zeemagt en 't aankoomen van Doria, het welke de Turksche Vloot, meenende dat het Constantinopole zoude gelden, niet alleen derwaart deedt trekken, maar zelf den aftogt van Soliman in Hungarië verhaaste; des Doria, ziende zynen aanslag hierdoor verydeld, sloeg in Herfstmaand het beleg voor Coron, het Vaderland van den beroemden Griekschen Schryver Plutarchus, dat hy te Land aan de eene zyde door den Graaf van Sarno, aan de andere door Hieronimus van Mendoza, met een gelyk getal geschuts, deedt aantasten, terwyl hy den Zeekant bezettede met zyne Vloote, in welke de krygsmagt (2) van den Paus het regter, die van de Ridders van Maltha het middenste, en die van Doria het slinker deel uitmaakte; toen deezen al hun geschut, honderdvierenzestig zwaare stukken, te gelyk losten, en hierop den storm aandreeven, hebbenze de Stad, mids de Stedelingen door schrik en benaauwdheid reddeloos stonden, in den eersten aanval overweldigd, alleenlyk met verlies van driehonderd mannen, besluitende straks het Kasteel, daar zich veele der Stedelingen tot geringe troost verborgen; wandt

(1) Hist. di Napoli di G. Rosso. pag. 86.

(2) Vita del Imp. Carlo V. del S. Alf. Ulloa pag. 89.

1532 wandt zoodra de nabuurige Volken, op dit gerugt tot hunne hulp gekoomen, verslaagen en der zelver afgehouwene hoofden op de Vesten te pronk gesteld waren, gavenze zich, by gebrek van voorraad, onder (1) beding van lyf en goed te behouden, den Verwinnaar over; welke, aldaar sterke bezetting onder Hieronimus van Mendoza laatende, met de overige magt voor Patras rukte, en deeze Stad van Morea in weinige dagen deedt bukken: dus de Turksche Kusten in geduurige onrust houdende wierdt hy, zoodra de Keizer in Italië gekoomen was, met zyne Vloote derwaart ontbooden, om zyne Majesteit naar Spanje over te voeren, en sedert, ter gedachtenisse van zyne vlyt en waakzaamheid in deezen togt betoond, door den nevensstaanden fraaijen gedenkpenning vereeuwigd. 1532

(1) Hist. di Napoli di G. Rosso. pag. 88.

♀

M.

Naadat Andries Doria de Fransen uit Genua verdreeven en zyn Vaderland van de dwingelandye verlost hadt, wierdt hem door zyne Landsgenooten uit dankbaarheid een marmer pronkbeeld in die Stad opgeregt, en op den voet (2) van het zelve dit byschrift gesteld;

(2) Maurice Blason de tous les Chevaliers de la Toison d'or fol. 197. & P. Jovii Hist. Lib. XXVI.

ANDREÆ AVRIÆ CIVI OPTimo FOELICISSimoQue VINDICI ATQVE AVTORI PVBLICÆ LIBERTATIS, SENATVS POPVLVSQue GENVENSIS POSuerunt.

DE RAAD EN HET VOLK VAN GENUA HEBBEN DIT AAN ANDRIES DORIA DEN BESTEN BURGER, DEN GELUKKIGSTEN WREEKER EN INSTELLER VAN DE ALGEMEENE VRYHEID OPGEREGT.

Het borstbeeld van deezen wakkeren Held wordt zeer konstig op het voorste deel van deezen penning gevonden, hebbende, ten teken van zyn gebied over de Zee, den drietand van Neptuin en den Dolfyn nevens hem afgebeeld, welke sieraaden om de zelve redlen op de Romeinsche penningen van den Grooten Pompejus gesteld zyn, en dewyl de Genueezen hem Vader des Vaderlands noemden, vindtmen deezen voor alle andere geachte eernaamen hier in het randschrift;

ANDREAS DORIA PATER PATRIÆ.

ANDRIES DORIA VADER DES VADERLANDS.

Wegens zyn gebied over 's Keizers Galeijen zietmen zoodaanig een vaartuig, met den Keizerlyken Arend in eene der vlaggen op het agterste deel, afgebeeld, en, om 't wel uitvoeren der gemelde onderneeminge, deeze woorden van den Koninglyken Dichter (3) in den rand gesteld;

(3) Psalm CXXI. vers. 3.

NON DORMIT QVI CVSTODIT.

HY SLAAPT NIET DIE DE WAGT HOUDT.

Doria

1532 Doria verstondt naauwlyks de begeerte van den Keizer of keerde te rugge, en zeilde in Wintermaand met zyne Vloote voorby Napels, daar Pieter van Toledo, Markgraaf van (1) Villafranca, onlangs te vooren zyne intreede als Onderkoning gedaan hadt; wandt dees was tot Opvolger van den gestorven Kardinaal Colonna aangesteld door den Keizer, welke onderwylen te Mantua gekoomen was, en dat Markgraafschap ter gunste van Frederik Gonzaga, die het gebied voerde, tot een Hertogdom (2) verhief, en den Paus tot een gesprek te Bolonje verzogt; maar zyne Heiligheid, nog misnoegd over het gedrag van den Keizer omtrent Modena en Reggio, en in heimelyken handel met den Koning van Vrankryk zynde, weigerde uit Rome te trekken, zeggende, byaldien de zaaken van den Keizer (3) van zoo groot een belang waren, dat de Keizerlyke Majesteit hem in zyne Zetelstad konde vinden; 1532 maar de Keizerlyke Gezanten Majo en anderen, bragten door hun beleid den Paus zooverre, dat dees eindelyk, meer uit dwang dan vrywillig, 's Keizers begeerte toestemde, en eerlang naar Bolonje vertrok.

(1) Hist. di Napoli di G. Rosso pag. 84.

(2) Vita del Imp. Carlo V. dal S. Alf. Ulloa pag. 89.

(3) Hist. di Napoli di G. Rosso pag. 90.

Geduurende dit stribbelen bleef de Keizer te Mantua, daar hy den beroemden Poëet Lodewyk Ariosto, die van alle Vorsten, Grooten en Hovelingen by uitneemendheid bemind was, ter vergeldinge van des zelfs Dichtkunde, den Lauwrierkrans (4) met algemeene toejuichging op het hoofd zettede. Des Ariosto, door 's Keizers hand en uitspraak tot gelauwrierden Dichter verheeven, met veel rechts het gemelde hoofdsieraad voerde, met het welke hy ook op den tweeden der naastvolgende gedenkpenningen, die beide zyn afbeeldsel draagen, gesteld is.

(4) La Vita di M. Lodovico Ariosto.

♀.

F.

♀.

F.

I. Dees was, in 't jaar veertienhonderdvierenzeventig, te Ferrara uit een Adelyk Huis geboren, en door 't groot getal zyner Broederen van weinige goederen voorzien; des Lodewyk, de afgunst der Fortuine door de gaaven van 't verstand poogende te beteren, zich dierhalven wikkelde in de geneegenheid des Kardinaals (5) Hippolitus van Este, en vervolgens ook in die van des zelfs Broeder Alfonsus Hertog van Ferrara, welke geen grooter behaagen schiep dan zich met hem alom te verlustigen, en het was aan dit Hof, dat Ariosto groote blyken gaf zyner Italiaansche Dichtkunde, 't zy in Toneelspelen, Schimpschriften of andere Gedichten, die van veelen zyner Landgenooten zoo hoog geacht wierden, datmen niet zonder reden zyn afbeeldsel op de voorzyde van den eersten, met deezen zynen naam, bewaard vindt;

(5) La Vita di M. Ludovico Ariosto.

1532 LVDOVICVS ARIOSTVS. 1532

LODEWYK ARIOSTO.

't Zy Ariosto eenige Gedichten van de jagt, en ter eere van Diana gemaakt heeft, of die oeffening beminde, men vindt de gemelde Godin op de keerzyde met den boog en pyl in de hand, en eenen jagthond nevens haar, doch zonder letterlyke verklaaringe, afgebeeld.

II. Omtrent den tytel van gelauwrierden Dichter staat aan te merken, dat dees voornaamenlyk onder Keizer Frederik den Derden en des zelfs Zoon Maximiliaan in gebruik geraakt is, wyl de laatstgemelde, om deeze oeffening aan te kweeken, eene vergadering in de Hoogeschoole (1) van Weene opgeregt hadt, door welke de fraaije Vernuften naar verdiensten met den Lauwrierkrans beschonken wierden, en dus den tytel voerden en de voorrechten genooten, welken tot de zelve gesteld waren, even ofze die waardigheid van 's Keizers hand ontfangen hadden; wandt de Vorsten deeden eertyds zelven zoodaanige eer aan groote Geesten, gelyk Keizer Karel om deeze reden den krans op 't hoofd van Ariosto zettede, welke ook met den zelven op het eerste deel van den tweeden verbeeld, en met deezen tytel gevonden wordt,

(1) M. Freheri Script. Germ. Rer. Tom. II. fol. 488.

LVDOVICVS ARIOSTus POETA.

LODEWYK ARIOSTO DICHTER.

Onder alle werken, die Aristo saamenstelde, was de Raazende Roeland wel het voornaamste, wyl hy aan het optooijen van deezen Held twintig jaaren gearbeid hadt, des hy dit meesterstuk van de konst aan zynen Mæcenas, den Kardinaal van Este, (2) opdroeg: dees het werk geleezen hebbende bedankte den Dichter, die moogelyk, wyl het naar de smaak dier tyden was, groote vergelding verwagtte, met deeze woorden; *Heer Lodewyk, waar drommel hebje zoo veele zotheden van daan gehaald?* 't Zy nu hierom, of, zoo anderen meenen, om het weigeren van 't verzellen op eene tweede reis naar Hungarië, misnoegen tusschen den Kardinaal en den Dichter ontstondt, het schynt my, dat het zinnebeeld van 't andere deel opzoodaanigen geval betrekkelyk is; wandt men ziet de biën, naadatze den korf met zoeten honig gevuld hebben, door 't vuur en den rook uit den zelven verjaagen, en tot omschrift deeze letters;

(2) Moreri Dict. Hist.

PRO BONO MALVM.

KWAAD VOOR GOED.

Niet lang pronkte Ariosto met de eere, die hem de Keizer gedaan hadt, alzoo hem de draad zyns leevens, den agtsten van Weidemaand in 't drieëndertigste jaar deezer eeuwe, het negenenvyftigste zyns ouderdoms, afgesneeden wierdt, volgens het opschrift van zyn marmer praalgraf, dat Augustyn Mustus hem ter eere, in de Kerk van St. Benedictus, (3) te Ferrara deedt oprechten.

(3) Wegwyzer door Italië pag. 292.

De Keizer, deeze zaaken te Mantua verrigt hebbende, vertrok naar Bolonje, en vondt den Paus, hoewel hy met den zelven in zoo goede vriendschap en gemeenzaamheid als voorheen zogt te handelen, van andere gemoedsbeweegingen beheerscht; wandt de Keizer, begeerde, (4) om de rust van Duitsland te bevorderen, eene Kerkvergadering, en om zyn Leger, dat hem en anderen lastig viel, af te danken, dat het laatste aldaar gesloote verbond vernieuwd, en al de Italiaansche Vorsten en Staaten in het zelve begreepen zouden

(4) Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XX.

1532 den worden, om dus de geldsommen, die ieder naar vermoogen zoude opbrengen als de Fransen in Italië wilden vallen, te regelen. Wyders eischte zyne Majesteit, dat François Sfortia, Hertog van Milanen, met Katarina van Medicis, Nichte van den Paus, zoude trouwen, om dus dat Hertogdom te dekken, en de onderhandeling haarer egtverbintenisse met den Zoon des Franschen Konings af te snyden; doch van al deeze voorstellen was 'er geen een die den Paus behaagde, wyl dees zich onzydig wilde houden; desze deeze stof, die vry langdraadig scheen te zyn, aan hunne Gemagtigden te beslissen overgaven: de Keizer stelde den Grootbevelhebber van Leon, den Heer van Granvelle, en dien van Praat, zyne voornaamste Raaden, tot den handel; en de Paus benoemde den Kardinaal van Medicis, Jacob Salviati en François Guicciardyn. Deezen vonden ten hoogste noodig de Venetiaanen tot dit verbond, ter bescherminge van Italië, te verzoeken, wylze niet verbonden waren dan tot de zaaken van Milanen en Napels, daar de Keizer hen ook tot die van Genua wilde verplichten, omdat men zich verzekerde, dat die Staat het meeste voor de Fransen te vreezen hadt. Schoon de Venetiaanen eerst een nieuw verbond weigerden te maaken, echter wierdenze eindelyk door 't verzoek van den Keizer en van den Paus, mids de billykheid der zaaken, in den handel gewikkeld, en hierop alle Staaten tot den zelven, en tot het inwilligen van behoorelyke schattinge, verzogt. 1532

Wanneerze allen eendragtig zich hiertoe bevlytigden, weigerde Alfonsus van Este, Hertog van Ferrara, zich ter bescherminge van eens anders Landen te verbinden, zoolang hy in de zynen niet verzekerd was; wandt de Paus, misnoegd over de uitspraak van den Keizer, dong nog naar Modena en Reggio, en eischte, al ware 't dat hy ten gevalle van den Keizer Alfonsus in bezitting zoude laaten, dat dees de zelve Steden als Leenen van den Kerklyken Zetel van hem zoude verheffen, het welke, mids dit zonder goedvindinge van de Vorsten en Stenden des Roomschen Ryks niet konde geschieden, den Keizer in zoo groote verlegenheid bragt, dat hy den Paus ernstelyk badt van Alfonsus alleenlyk zoolang in geruste bezittinge te laaten, als het verbond zoude duuren, het welke zyne Heiligheid eindelyk, halfgedwongen, voor agtien maanden beloofde. Deeze ongemeene moeijelykheden, welke zich t'elkens in deezen handel openbaarden, en de betoonde yver van den Keizer om de eendragt en den Vreede in Italië te vestigen, hebben, zoo ik meene, oorzaak gegeeven tot het maaken van den nevensstaanden penning.

9

B.

Op het eerste deel zietmen den Keizer te paerd, met het zwaard in de vuist, den Turk, die ook door eene hand met eene zwaard uit den Hemel gedreigd wordt, verjaagen; en in den rand leestmen;

TE DIVO FVGATIS HOSTIBVS.

DE VYANDEN DOOR U GEHEILIGDEN OP DE VLUGT GEBRAGT ZYNDE.

Op het andere deel wordt de Keizer met den Ryksappel in de slinker-, en den Palmtak, het teken der verkreege zeege, in de regterhand op de knieën liggende gevonden, smeeken-

 de

1532 de God, die in de wolken als een Oude van dagen verbeeld is, om den Vreede en Overvloed, welke op den voorgrond, in de gedaante eener Vrouwe met koorenaaren in de handen, gesteld is, al het welke door deeze woorden beslooten wordt; 1532

PALMAM REFERENTES PACEM OPTAMUS.

WY, DE OVERWINNING WEGDRAAGENDE, WENSCHEN DEN VREEDE.

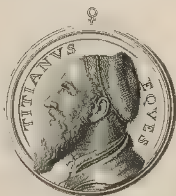
Naa het doorworstelen van veele beletselen wierdt het Verbond eindelyk gesloten, behelzende eene onderlinge verbintenis tusschen (1) den Keizer, den Roomschkoning en alle andere Vorsten van Italië, ter bescherminge van het zelve; maar de Venetiaanen bleeven uitgezonderd, en de Florentynen wilden in het zelve, om geenen handel met Vrankryk te breeken, niet genoemd zyn. Hierdoor wierdt het getal van 't Krygsvolk, en de penningen die ieder zoude opbrengen, naauwkeurig bepaald; de Keizer zoude dertigduizend, de Paus voor zich en de Florentynen twintigduizend, de Hertog van Milanen vyftienduizend, de Hertog van Ferrara tienduizend, die van Genua zesduizend, van Siena tweeduizend, van Luca een duizend Dukaaten, iedere maand betaalen; en, om tegen eenen onverwagten storm gereed te zyn, vondtmen goed straks eene somme gelds by een te leggen, met beloften van die nooit, dan in dringenden nood, te zullen gebruiken. Hierenboven zoudenze uit eene jaarlyksche schattinge de Legerhoofden, welken in Italië verbleeven, onderhouden, en den Zwitseren, opdat deezen den Koning van Vrankryk geene Krygsknegten zouden leveren, eene wedde toeleggen. Dit vastgesteld zynde, wierdt Antoni van Leiva, met algemeen goedvinden, tot Opperveldheer der Bondgenooten onder zoodaanig een beding aangesteld, dat dees in 't Hertogdom van Milanen zoude blyven. Van de Kerkvergaderinge, en de overige voorslagen van den Keizer wierdt niets besloo-ten.

(1) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XX.

Geduurende deeze onderhandeling en 's Keizers verblyf te Bolonje, deedt de zelve zich door den uitmuntenden Konstenaar Titiaan weder afschilderen, gelyk hy voor twee jaaren by zyne Krooning gedaan hadt, tot zooveel genoegen, dat zyne Majesteit zeide, de onsterflykheid van des zelfs hand (2) verkreegen te hebben; zulks hy voortaan, op 't voorbeeld van den Grooten Alexander, van niemand anders dan van deezen Apelles geschilderd wilde zyn, en den zelven, boven de Vorstlyke belooning van duizend goude Schilden, nog met eene jaarwedde (3) en den Ridderlyken tytel beschonk; eene waardigheid, die op des zelfs penningplaat, nevens het afbeeldsel, dat ik hier tot onverwelkbaare eer van dien grooten Geest heb willen vertoonen, gevonden wordt.

(2) Het leeven der Schilders door de Piles pag. 240.

(3) Le Vite de Pittori di G. Vasari Tom. III. Part. II. pag. 227.

F.

Dees uit het geslacht van Uccelli, te Cador in 't Land van Frioel, in 't jaar veertienhonderdentagtig, (4) gebooren, en van zyne jeugd in de Schilderkonst opgekweekt zynde, ging alle

(3) Le Vite dè Pit-

1532 alle voorgaande meesters in de natuurlyke kleur van naakte beelden te boven, des hy, door 1532
deeze en andere bekwaamheden, de vriendschap van de schranderste vernuften van Italië Pieter Bembo, Jacob Sadoletus en Pieter Aretyn verwierf, en door hunne schriften gepreezen en tot het schilderen der grootste Vorsten zyns tyds gebruikt wierdt, gelyk hy dus grooten rykdom en den eernaam verkreeg, die hier rondom zyn afbeeldsel gevonden wordt;

tori di G. Vasari Tom. III. Part. II. pag. 219.

TITIANVS EQVES.

DE RIDDER TITIAAN.

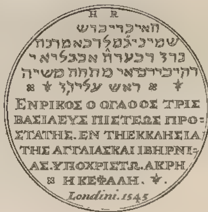
Terwyl de Keizer door zooveele tegenstribbelingen worstelde, sliep de Koning van Vrankryk noch die van Engeland niet; wandt geheel t'onvreeden op den Keizer, die door gansch Europa verspreid hadt, datze noch geld noch volk tot onderstand tegen den algemeenen vyand der Kristenen wilden leveren, maar in tegendeel dat François in Italië en Hendrik in Nederland zouden vallen, hadden, om zich van dit valsche gerugt te zuiveren, en om hunne tytels van Allerkristelykstén en Beschermer des Geloofs zonder opspraake te voeren, in Weidemaand een verdrag (1) van onderlinge hulpe geslooten, en in hunne saamenkoomste te Kales den agtentwintigsten (2) van Wynmaand vastgesteld, om met elkanderen een Leger van tagtigduizend mannen op de been te brengen, en in Duitsland of Italië den Turk met vereenigde magten het hoofd te bieden, om te beletten, dat de zelve niet verder doordrong, of de Kristenen meer beleedigde; doch geen van beiden dacht zulks ooit uit te voeren, wyl hun voornaamste oogmerk alleenlyk strekte om zich by 't Gemeen te zuiveren, en den Keizer zoowel als den Paus in geduurige vreeze te houden; wandt Koning François, om te beter zyn oogwit te bereiken, stookte den Engelschen Koning (3) tegen den Paus geweldig op, en riedt den zelven op geene ontslaaging des huuwelyks van den Paus tot het trouwen zyner Meesteresse te wagten.

(1) R. Thoyras Hist. d'Anglet. Tom. V. pag. 300.
(2) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. II. fol. 89.
(3) R. Thoyras Hist. d'Anglet. Tom. V. pag. 301.

't Zy Koning Hendrik hierdoor aangemoedigd, of het draalen moede zynde reeds dit besluit genoomen hadt, 't is zeker, dat hy zich kort hiernaa met Anna van Boelan, die hy den tytel van Markgraavinne van Pembrook gegeeven hadt, in den egt verbondt, maar twyfelagtig of dit onmiddelyk te Kales in (4) Slagtmaand, dan op zyne teruggekoomst in Engeland, in Louwmaand des volgenden jaars, verrigt wierdt. Hoe het zy, de Koning Hendrik gaf onlangs hiernaa openlyk 1533 (5) te kennen, dat hy om zekere drangreden zyne eerste Gemaalin Katarina van Arragon verlaaten hadt. Hierdoor wierdt de haat en verwydering tusschen hem en den Paus dagelyks grooter, voornaamenlyk omdat Hendrik, die eertyds voor het Roomsche Geloof en de achtbaarheid van den Paus tegen Luther geschreeven, en dierhalven in het eenentwintigste jaar deezer eeuwe, den tytel van Beschermer des Geloofs (6) door Paus Leo den tienden verkreegen hadt, thans de voordeelen van het Roomsche Hof, omtrent de Geestlyke schattingpenningen en inkoomsten, in zyn Ryk maggtig besnoeide; wandt Hendrik meende hiertoe gerechtigd te zyn, omdat hy voor eenige maanden, van de meeste Geestlyken (7) zyns Ryks, tot Beschermer en Opperhoofd van de Engelsche Kerke verklaard was. Welke eernaam bevestigd wordt door zynen gedenkpenning, dien ik hier by zyn tweede huuwelyk, de zienlykste oorzaak ter hervorminge van de Engelsche Kerke, en afzonderinge van den Paus, heb willen inlassen.

(4) Hist. der Reform. van Engeland door Burnet I. deel pag. 210.
(5) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. II. fol. 93.
(6) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. I. fol. 355.
(7) Hist. der Reform. van Engeland door Burnet I. deel pag. 189.

E.

Rondom het borstbeeld van den Koning, dat op de voorzyde gevonden wordt, zietmen, tusschen de letters in de plaats van het wapen van Engeland, een gekroonde Roos in 't opperste deel gesteld, zynde het zinnebeeld der twee Koninglyke Stammen, uit welke Hendrik, zoo zyner Moeder als 's Vaders zyde, gesprooten was; aan de regterzyde het wapen van Yrland, voerende eenen rooden grond met eene goude Harp, welk Land door Koning Hendrik den Tweeden, (1) in de twaalfde eeuwe, overwonnen en aan Engeland gehegt was; en dewyl de Harp met eene Koninglyke Kroone gedekt is, zoo blykt hier uit, datmen deezen penning naa het jaar vyftienhonderdtweeënveertig, in 't welke Yrland tot een Koningryk (2) verheven wierdt, gemaakt heeft: wyders zietmen een Schuthek, het zinnebeeld van deezen Koning, aan de slinkerzyde, en onder in den rand de Leli voor Vrankryk, midsgaders in eenen dubbelen letterkring deeze vermeerderde eernaamen;

(1) R. Thoyras Hist. d'Anglet. Tom. II. pag. 215.
(2) R. Thoyras Hist. d'Anglet. Tom. V. pag. 413.

HENRICVS QCTAvus ANGLIÆ, FRANCIæ ET HIBERNIæ REX, FIDEI DEFENSOR, ET IN TERRA ECCLEsiæ ANGLIcanæ ET HIBERNicæ SVB CHRISTo CAPVT SVPREMVM.

HENDRIK DE AGTSTE KONING VAN ENGELAND, VRANKRYK EN YRLAND, BESCHERMER DES GELOOFS, EN OP AARDE ONDER KRISTUS OPPERHOOFD DER ENGELSCHE EN YRSCHE KERKE.

De keerzyde, die niet dan een opschrift draagt, heeft, onder deeze twee Latynsche woorden of der zelver eerste letteren Henricus Rex, een dubbel opschrift, en in Hebreeuwsche en Griekfche letteren deezen zin;

האינריכוש שמני ג מלך רב אמונה ברורה בערת אנגליאי והיברנ יאי
מתחת משיח ראש עליון

ΕΝΡΙΚΟΣ Ο ΟΓΔΟΟΣ ΤΡΙΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ΠΡΟΣΤΑΤΗΣ ΕΝ ΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ ΚΑΙ ΙΒΗΡΝΙΑΣ ΥΠΟ ΧΡΙΣΤΩ ΑΚΡΗ Η ΚΕΦΑΛΗ.

Londini 1545.

HENDRIK DE AGTSTE DRIEDUBBEL KONING, VOORSTANDER DES GELOOFS, IN DE KERK VAN ENGELAND EN YRLAND ONDER KRISTUS HET OPPERSTE HOOFD.

TE LONDEN (IN 'T JAAR) 1545.

Dus

1533

Dus verloor Paus Clemens, in plaats van Duitsland weêr te winnen, geheel Engeland, omdat hy, zoo eenigen (1) melden, het geding des huuwelyks meer met gramſchap dan met wysheid behandeld hadt, doch anderen houden, dat hy den ſtreng moogelyk zoo hard niet getrokken, noch dit Ryk zoo ligt gewaagd zoude hebben, 't en zy hy door 't beſchermen van Katarina haaren Neef den Keizer gezogt hadt te verplichten. Dees zyne zaaken, beſt doenlyk, te Bolonje beſchikt hebbende, begaf zich naar Pavia met den Markgraaf van Guaſt, die zyne Majeſteit geheel naauwkeurig het Slagveld, daar de Koning François gevangen was, aantoonde, en op des zelfs begeerte verhaalde en als met de vinger aanwees, hoe men zich in het gevegt gedraagen hadt. De nieuwsgierigheid des Keizers hier omtrent voldaan zynde, trok hy (2) naar Milanen, en naa hy van den Hertog François Sfortia vriendlyk onthaald, en dat aan hem kennis van de reisvaardigheid zyner Vloote door Andries Doria gegeeven was, vervolgde hy zynen weg naar Genua, daar hy met alle beleefdheden ontfangen wierdt, inzonderheid door den Zeevoogd, die den Keizer ſtraks aan boord en naar Spanje voerde.

(1) Hiſt. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houſſaje pag. 63.

(2) Vita dell'Imp. Carlo V. del S. Alf. Ulloa pag. 89, & 90.

Naauwlyks hadt zyne Majeſteit den voet aan 't land, of men bragt hem tyding, dat de Turken den Bevelhebber Mendoza binnen Coron ſtrengelyk te water en te land belegerden; des de Keizer zonder toeven den Zeevoogd Doria met zyne Vloote, verſterkt door twaalf Spaanſche Galeijen, derwaart afvaardigde. Doria zettede zyne ſtreek regt naar Napels, en, aldaar de oude krygsknegten van den Markgraaf van Guaſt en eenige Spaanſche benden, met den Hopman Maciaco en anderen, aan boord gekreegen hebbende, vervolgde zyne reis tot by Coron, het zelve te water en te land beſlooten vindende, door eene ſchriklyke magt van Turken, welken Doria met zooveel beleids en gewelds op 't lyf viel, dat hy, geholpen door de Stedelingen, de Belegeraars door de kragt zyner wapenen met groot verlies verdreef, de Stad ontzettede, en den Bevelhebber Maciaco met magt van volk en voorraad de beſcherming bevoolen hebbende, weder verliet en terug ge zeilde. 1533

Omtrent den zelven tyd kreeg de Keizer nadere kondſchap van den voorſpoed zyner aanſlagen in Weſtindië, wegens de verzekering van 't Goudryke Peru, welke onderneeming, midsze niet alleen Spanje maar zelf Europa met goud vervuld heeft, en een der merkwaardigſte gevallen ter vergrootinge van 's Keizers Heerſchappye geweeſt is, ik dus verre onaangeroerd gelaaten heb, om hier kortlyk aaneengeſchakeld te ontvouwen. Sedert Jan de Derde, Koning van Portugaal, aan Keizer Karel den Vyfden driehonderdenvyftigduizend Dukaaten (3) onder dit beding geleend hadt, dat dees noch des zelfs Opvolgers niet zouden gedoogen, dat hunne Onderdaanen op de Molukken voeren of handelden, zoolang als de gemelde ſomme niet in 't geheel weder gegeeven was, bleef de ſcheepvaart naar Ooſtindië geheel agter, des de Spanjaarden hunne vlyt ter ontdekkinge van Weſtindië beſteedden, op den voorgang van Ferdinand Cortes, welke Nieuw Spanje, het Noordere deel van America, bekend door zyne Hoofdſtad Mexico, gevonden, en zich van het zelve voor den Keizer, door 't omkoomen van den Koning, in het twintigſte jaar deezer eeuwe, meeſter gemaakt hadt.

(3) Hiſt. d'Eſpagne par Mariana Tom. V. pag. 133.

François Pizarro, een Spanjaard, hier door gelokt ondekte aldaar, in 't jaar vyftienhonderdvyfentwintig, het Koningryk Peru, en drong in zes jaaren zoo diep landwaart in, dat hy, door den oorlog der twee Broederen Guaſcar en Atabalipa, die om 't Ryk van Cuſco twiſteden, middel vondt om het geheel te overweldigen; wandt Guaſcar de zwakſte zynde nam toevlugt by de Spanjaards, des Pizarro hem, om hen beide te onderdrukken, hulp beloofde; te meer, wyl zyn Broeder Ferdinand Pizarro met nieuwe krygsmagt uit Spanje aangekoomen was. Deezen, hunne

1533 manſchap met die van Guaſcar vereenigd hebbende, begeerden dat Atabalipa (1) zich als Leenman den Keizer Karel onderwerpen, den zelven ſchatting betaalen, en zich tot Kriſten laaten maaken zoude, of, by weigering, dat de Paus hem van zyn Koningryk berooven en het zelve den Keizer geeven zoude, wyl zyne Heiligheid zulks konde doen, omdat de zelve Stedehouder was van God, die de ganſche Waereld uit niet geſchaapen hadt. Maar Atabalipa antwoordde, dat de vriendſchap des Keizers hem aangenaam zoude zyn, dat hy den zelven wel geſchenken maar geene ſchatting geeven wilde; en omtrent het (2) vermoogen van den Paus, die, vervolgde hy, moet dwaas zyn, als de zelve waant te konnen geeven dat in zyn magt niet is, of tot het welke hy geen recht heeft; en, betreffende den Godsdienſt der Kriſtenen, zeide hy geen kennis te hebben, en wilde dierhalven de oude Goden van zyn Ryk niet verlaaten; vraagende verder van waarze geleerd hadden, dat de God der Kriſtenen den Hemel en de Aarde uit niet gemaakt hadt, en betuigde geheel verwonderd te zyn, dat de Monnik, die hem zogt te beweegen, zoo jong van jaaren was, en van zulke oude dingen wiſt te ſpreeken; de Monnik, in de eene hand het beeld van den Gekruiſten Kriſtus, in de andere eenen Bybel houdende, antwoordde, dat het beeld hem zulks gezegt hadt, en dat het boek de ware hiſtori bevattede; de Koning nam, opende en doorzag het Boek, voegde het zelve eindelyk aan zyn oor, luiſterende of het ſprak, maar geen geluid noch beweeging verneemende wierp het op den grond, zeggende, dat het Boek en de Monnik met hem ſpotteden; des de Monnik, geheel misnoegd, zyn boek opraapte, en keerde naar Pizarro, dien hy ophitſte om wraak van deezen godloozen Koning, die de Wet Gods en hunne vriendſchap veragtte, te neemen. Uit zoodaanige oorzaaken greepenze de wapens op, en, ſchoon de Koning zich met meer dan honderdduizend mannen zogt te verweeren, echter bragtenze door hun ſchietgeweer de Indiaanen in 't korte op de vlugt, kreegen den Koning gevangen, en bragten den zelven niet alleen, maar ook zynen Broeder Guascar op eene wreede wyze om hals, ſtellende eenen anderen Broeder op den Troon, welke hen een groot deel der verborgene ſchatten ontdekte, dieze, mids de zelven veele Millioenen bedroegen, ſtraks in verzekering namen, en dus het goudryke Land van Peru onder de Kroon van Spanje bragten. 1533

(1) Hiſt. d'Eſpagne par Turquet fol. 1301.

(2) Hiſt. d'Eſpagne par Turquet fol. 1302.

Geen Overwinnaar hadt ooit, naa 't bedwingen der magtigſte Heerſchappye, ongemeener buit verkreegen; wandt van alle ontdekte Landen in deeze nieuwe Waereld vondtmen 'er geen, dat gelyk was aan Peru in (3) rykdommen en in meenigte van Goud- en Zilvermynen, zoodat alle huisgereedſchappen, ja zelf vaten tot de geringſte dienſten van dit geachte metaal gemaakt waren, zulks ieder der gemeenſte ſoldaaten voor zyn hoofd ten minſte negenduizend Dukaaten verkreeg; doch wyl de verdeeling der geroofde ſchatten onder Pizarro en zyne ſpitsbroederen niet rechtmaatig en gelyk gedaan was, hieldt Diëgo van Almagro, die het meeſte tot de overwinning gedaan hadt, zich hier omtrent niet weinig beleedigd, en rees uit dit ongenoegen, wyl de hoogmoed en wreedheid doorgaans den overvloed volgen, eene tweedragt, die veel bloeds koſte. Wandt Ferdinand Pezarro, Broeder van den gemelden François, berigt van de openbaare klagten, die Almagro over de verdeeling van den buit, met bedreigingen van zich te wreeken, uitkreet, voorkwam dat opzet door den zelven te vermoorden. Een natuurlyke Zoon van den dooden, hierdoor verbitterd, doorſtak François Pizarro in des zelfs huis met eige hand, en kreeg dus den haat op 't lyf van Chriſtoffel Vaca van Caſtro, die met Gonſalvus Pizarro, den anderen Broeder van François, wyl Ferdinand reeds naar Spanje ontbooden was, tegen den moorder, die van des zelfs aanhang beſchermd wierdt, te velde trok, en den zelven verſloeg. Gonzalvus Pi-

(3) Hiſt. d'Eſpagne par Mariana Tom. V. pag. 134.

1533 Pizarro, (1) door deeze overwinning en meer dan Koninglyke schatten onverdraaglyk geworden, weigerde voortaan de bevelen van 't Spaansche Hof te gehoorzaamen, en onderwondt zich voor Oppergebieder te doen erkennen.

(1) Hist. d'Espagne par Mariana Tom. V. pag. 135.

Zoodra Keizer Karel van deeze ontsteltenisse en verdeeldheid kennis kreeg, zondt hy in der yl Blasco Nugnes Vela, met den tytel van Onderkoning, naar Peru, om den verderflyken loop der wederspannigen te stuiten; maar deezen, bedugt voor de straf, verzekerden zich van den Onderkoning, en bragten dien om 't leeven. Het Spaansche Hof, hieruit leerende, dat het geweld somtyds bekwaamer is om 't ongemak te verergeren dan te verbeteren, nam toevlugt tot konst en loosheid, en vaardigde, om de weêrspannigen niet meer te verwilderen, Pieter de la Gasca, een Geestlyken van den algemeenen Raad der Geloofsonderzoekinge, derwaart heen. Dees vondt door behendigheid een middel om zich van Gonzalvus Pizarro, en van andere voornaame Hoofden der weêrspannigen, te verzekeren, deedt hun vonnis opmaaken, en hen tot een voorbeeld openlyk rechten, met zooveel geluks van hierdoor den opstand te eindigen, en het Ryk van Perü in volkoome rust te herstellen, verkrygende, weder in Spanje gekeerd zynde, ter belooninge van zyn uitmuntend beleid, mids hy zich op deeze reis niet verrykt hadt, het Bisdom van Palencië, en eene achting van vroomheid, die by geene schatten te vergelyken was. Door den overvloed van 't goud, dat door deeze ontdekking t'elkens naar Spanje gevoerd wierdt, groeide het hart eens Landaards, die niet voor de nederigste geboekt staat, van ydele verwaandheid niet min dan de pracht in Europa, welke, myns bedunkens, oorzaak gegeeven heeft tot het maaken van de volgende pronkpenningen, ter gedachtenisse van de uitgebreide Heerschappye des Keizers, die 'er op verbeeld staat. 1533

Q.

F.

I. Het by uitneemendheid konstige borstbeeld van den Keizer staat met eenen hoed op 't hoofd, en

1533 en met de Guldevlies Ordere om den hals, op deeze fierlyke penningplaat, binnen deezen letterzoom; 1533

IMPERATOR CAESAR CAROLVS V. PIUS FELIX AVGVSTVS, ANNO AETATIS XXXIII.

DE GEBIEDER KEIZER KAREL DE VYFDE, DE GODVRUGTIGE, DE GELUKKIGE, DE VERMEERDERAAR, IN 'T JAAR ZYNS OUDERDOMS XXXIII.

A.

II. De voorzyde van den tweeden vertoont het afbeeldſel van den Keizer ten halven lyve in Vorſtlyke kleedinge, met den Ryksappel in de ſlinker- en den Schepter in de regterhand, hebbende eene muts op 't hoofd, de keten der Guldevlies Ordere om den hals, en in den rand; ten bewyze zyner vermeerderde Heerſchappye, deeze tytels;

DIVUS CAROLVS V. ROMANORUM IMPERATOR SEMPER AVGUSTUS, GERMANIÆ, HISPANIARUM ET INDIARUM REX.

DE VERGOODE KAREL DE VYFDE, KEIZER DER ROMEINEN, ALTYD VERMEERDERAAR, KONING VAN DUITSLAND, VAN SPANJE EN DER INDIËN.

Op de keerzyde zietmen de gekroonde pilaaren van Herkules, tusſchen de zelven in volle Zee eenen Arend, die zyne vleugels van den eenen tot den anderen uitſtrekt, boven den zelven de Keizerlyke Kroon en ſpreuk PLVS VLTRA, *NOG VERDER*; en dewyl de Keizer zyn Ryk verder dan de paalen van Herkules uitgebreid hadt, leeſtmen in den buitenkring dit Latynſche Vers;

HERCVLIS EXCESSIT MAGNA VIRTVTE COLVMNAS.

DOOR GROOTE DAPPERHEID IS HY VERDER DAN DE PILAAREN VAN HERKULES GEGAAN.

B.

III. De derde, die aan den Keizer ſchynt opgedraagen, heeft op het voorſtuk, rondom zyn gelauwrierd hoofd, deeze eernaamen;

CAROLO IMPERATORI, PIO, FOELICI, AVGUSTO.

AAN

1533 *AAN DEN KEIZER KAREL, DEN GODVRUGTIGEN, DEN GELUKKIGEN, DEN VERMEERDERAAR.* 1533

Op het agterstuk ziet men weder de gemelde pilaaren met eene kroone gedekt, en aan elkanderen gekoppeld door eene banderol, op welke de Keizerlyke spreuk gesteld is; zynde wyders, om 's Keizers vermoogen uit te drukken, door deeze uit de Heilige (1) Bladeren ontleende woorden omzoomd;

(1) De Propheet Zacharia Cap. IX. vers. 10. & Psalm. LXXII. vers. 8.

POTESTAS EIVS A MARI VSQue AD Mare.

ZYNE HEERSCHAPPY IS VAN ZEE TOT ZEE.

Sedert 's Keizers vertrek naar Spanje hadden de zaaken van Italië een ander aanzien gekreegen; wandt de Paus was zoo begeerig om zyne Nicht Katarina van Medicis aan eenen Zoon des Franschen Konings in den egt te besteeden, dat hy zich in 't heimelyk (2) verbondt, om haar, behalven andere goederen, ook de Steden Regio, Modena, Rubiera, Pisa, Livorno, Parma en Placenza ten huuwelyk te geeven, en zyne wapenen met die van Vrankryk te vereenigen, om haar in de bezitting van 't Hertogdom van Urbyn te stellen, en eindelyk den Koning François uit al zyn vermoogen te helpen tot het verkrygen van 't Hertogdom van Milanen, om van al deeze Landen eenen magtigen Staat voor den Hertog van Orleans en Katarina van Medicis, die reeds Hertogin van Urbyn genaamd wierdt, te maaken.

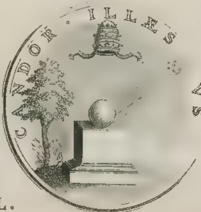
(2) Memoir. de M. du Bellay fol. 178.

De Kardinaalen van Tournon en van Grammont, Gemagtigden van Vrankryk, bespeurende uit deeze beloften de groote drift van den Paus, poogden ook het Verbond der Italiaansche Vorsten en Staaten te verbreeken, door den Kerkvoogd diets te maaken dat het zelve geheel verderflyk voor Italië was, doch dit, mids de meeste Vorsten hier tegen woelden, gelukte slegts ten deele, desze eenig uitstel van 't geding des Konings van Engeland verkreegen hebbende, den Paus persten tot het volbrengen zyner beloften van met den Koning François in Vrankryk te spreeken. Zyne Heiligheid, bedugt of het huuwelyk zyner Nichte anders niet mogt voltrokken worden, maakte zich tot dien togt vaardig, en, schoon de Keizer den zelven op alle wyzen zogt te beletten, echter bleef de Paus by zyn voorneemen, en kwam met zyne Nichte op de Fransche Galeijen in Wynmaand (3) te Marseille, daar de Koning François zich reeds met zyn gansche Hof bevondt, en alle eer en beleeftheid toonde aan zyne Heiligheid, welke de Kerklyke plechtigheden zelve wilde volbrengen, en dus zyne Nigt Katarina van Medicis, in den ouderdom van dertien jaaren, en Hendrik Hertog van Orleans tweeden Zoon van Koning François, die twee jaaren ouder was, door den egten band vereenigd, en vier Fransche Kardinaalen gemaakt hebbende, weder naar Italië keerde. Ter gedachtenisse van deezen handel, die van zoo groot een gevolg was, en van 't voorneemen in den zelven van beide zyden beslooten, willen eenigen (4) dat de nevenstaande penning ter eere van den Paus gemaakt is.

(3) Memoir. de M. du Bellay fol. 206.

(4) Luckii Sylloge Numism. fol. 79.

L.

1533 Het borstítuk van den Paus wordt in Geestlyk gewaad, op de voorzyde, binnen dit randschrift gevonden; 1533

CLEMENS VII. PONTifex MAXimus Anno X.

CLEMENS DE ZEVENDE OPPERSTE PRIESTER IN 'T TIENDE JAAR ZYNS GEBIEDS.

Op de keerzyde zietmen eenen glazen bol, moogelyk een der zes welke het wapen van Medicis uitmaaken, liggende op het altaar dat de Kerk verbeeld, onder de Pauslyke Kroone; dewyl nu de Hertog van Urbyn, die uit het Huis van Ruvere was, eenen boom in zyn Stamwapen voerde, zoo maakt de glazebol door 't vereenigen der Fransche Zonnestraalen een brandpunt, 't welke de nevenstaande Hertoglyke boom door zyne hitte verteerd, hebbende, om de zuiverheid van 't glas en van 't Pauslyke gemoed aan te wyzen, dit omschrift;

CANDOR ILLÆSVS.

ONGESCHONDE ZUIVERHEID.

Aleer dit werk door den Paus voltrokken wierdt, hadt de Keizer, ziende werwaart de gedachten liepen, zoodra de voornoemde Katarina aan François Sfortia geweigerd was, om zich van Milanen (1) te verzekeren, en de Waereld te toonen dat hy naar dat Gebied niet stondt, zyne Nicht Christina, tweede Dochter zyner Zuster Isabella en des Konings van Deenmarke, ten huuwelyk beloofd aan François Sfortia. Tot dit einde wierdt de voorwaarde deezer verbintenisse door Gemagtigden, den tienden (2) van Weidemaand, te Barcelona geslooten, en aan Christina honderdduizend Kroonen ten huuwelyk beloofd, midsze zoude afstaan van alle eischen, dieze op de naalaatenschap, zoowel van haare Vaderlyke als Moederlyke Voorouderen zoude konnen maaken. Toen dit schrift verzegeld was, is de Prinses op 's Keizers orde (3) uit Nederland, daarze haar verblyf aan 't Hof der Landvoogdesse hadt, naar Milanen geleid, en door het huuwelyk aan den gemelden Hertog verbonden.

(1) Hist. di Napoli di G. Rosso pag. 100.

(2) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. II. fol. 96.

(3) Haræi Annal. Brab. Tom. I. fol. 591.

De Paus, in Vrankryk zynde, hadt niet alleen de hoogheid van zyn Huis, maar ook de verzekering zyns gezags behartigd, en den Koning (4) François dierhalven verzogt tot het begunstigen eener Kerkvergaderinge, die tot het uitrooijen van 't Luthersche Geloof zoude strekken, en zyn vlyt te besteeden om de Hervormde Vorsten van 't eischen eener vrye Kerkvergaderinge af te wenden; wandt de Koning was de zelven niet ongeneegen, eensdeels wegens het oude verbond met het Duitsche Ryk, andersdeels bewoogen door de klagten en gebeden van die der Augsburgsche belydenisse, die staande hielden, dat de Keizer de Vryheden en Voorrechten van 't Ryk in de verkiezinge zyns Broeders tot Roomschkoning geschonden hadt, hen poogde te onderdrukken, en het Keizerryk erflyk in zyn Huis te maaken: des de Koning François hierdoor opgewekt, en omdat hem de handel van Madrid en Kamerik nog dwars in den krop stak, door Willem van Bellay Heer van Langey, zynen Gezant in Duitsland, met de vereenigde (5) Vorsten der Augsburgsche belydenisse te Eslinge, daar zich al de Gemagtigden dier Vorsten tegenwoordig vonden, een verweerend verbond opgeregt hadt.

(4) Hist. du Concile de Trente de Fra Paolo par Am. de la Houssaje pag. 63.

(5) Daniel Hist. de France Tom. V. pag. 277.

Hierentusschen zondt de Paus zynen Gezant Hugo Rangonus Bisschop van Regio naar Duitsland, welke den Keurvorst van Saksen voorhieldt, dat zyne Heiligheid en de Keizer, tragtende de twee-

1533 tweedragt in den Godsdienst weg te neemen, opdat zy de Kerk en 't Gemeenebest in vreede mogten bestieren, besloten hadden eene Algemeene Kerkvergadering, die van de Duitsche Vorsten zeer begeerd wierdt, te beroepen; doch wylmen zich vooraf over zekere omstandigheden moest beraaden, verzogt de Paus deeze punten te weeten, of al die genen, welken in zoodanige vrye en algemeene Kerkvergaderinge als de Vaders gehouden hadden, tegenwoordig zouden zyn, de (1) besluiten zouden belooven te onderhouden; wandt alsmen dit weigerde, dan zoude alle arbeid te vergeefs zyn; voorts die agterbleeven zouden hunne Gemagtigden zenden, en onderwylen zoumen geene nieuwigheden invoeren; en wyl de plaats, tot dit oogmerk behoorende, in eene gezonde lucht en vrugtbaare Landsdouwe gelegen moest zyn, stelde de Paus hen Placenze, Bolonje en Mantua voor, om uit deeze Steden de bekwaamste, naar hun welgevallen, te verkiezen. Vervolgende, byaldien sommige Vorsten niet wilden verschynen, of de besluiten weigerden te gehoorzaamen, dat de Paus echter zoude voortvaaren, en de Keizer en andere Vorsten zyne Heiligheid tegen de onwilligen zouden beschermen. Het welke van den Keizerlyken Gezant bekrachtigd, en door den Keurvorst van Saksen, naa eenige overweeging, in deezer voege beantwoord wierdt; dat byaldien de vergadering naar 't voorschrift van 't Godlyke woord gehouden zoude worden, dan twyfelde hy niet, ofze zou van goede gevolgen zyn, maar het betaamde, dat hy zich met zyne Bondgenooten beraade aleer hy volstrekt antwoord gaf, en dierhalven verzogt de Keurvorst, om eendragtig te handelen, zoo lang uitstel. Maar toen de Vorsten van de Augsburgsche Belydenisse het stuk overwoogen hadden, begeerdenze, datmen de vergadering volgens beloften in Duitsland, daar 't verschil ontstaan was, beleggen, en het oordeel, niet naar de Pauslyke rechten of der schoolen, maar naar de Heilige Schrift vellen zoude, zeggende, dat 1533 de voorgaande verbintenis tot eene vrye vergadering onnoodig, en niet anders dan bedrog en loosheid van den Paus was, om hen de vryheid te beneemen, en hier voor zoudenze zich hoeden, dat de Paus niet te gelyk aanklaager en rechter zoude zyn, zoowel als voor eene Kerkvergadering, die tegen 's Ryks wetten streedt, verzoekende dierhalven den Keizer, als Oppergebieder, hunne zaak en 't gemeenebest te handhaven. Voorts lietenze, om zich van opspraak te bevryden, hun antwoord drukken, en zonden 't aan de uitheemsche Vorsten, ook gavenze den Keizer van alles berigt.

(1) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 230. & seq.

Door deeze en andere tegenwerpingen raakte de Kerkvergadering in verloop, en de onderhandeling eindigde geen verschil, dat by sommigen nog hevig blaakte. Wandt Georg Hertog van Saksen, bespeurende dat zyne Onderdaanen tot de Hervorming overhelden, wyl de zelven het Nachtmaal des Heeren naar de instelling van Kristus wilden ontfangen, geboodt zyne Kerkedienaaren (2) den genen, die op 't Paschа, naar oude gewoonte, zich biechten, en 't Nachtmaal naar de Pauslyke instelling ontfingen, een kenteken tot bewys te geeven, opdat deezen het zelve aan den Raad mogten overleveren, om dus te ontdekken, welken de Luthersche Leere aanhingen. Wanneer dus te Leipsig, naa 't eindigen der plechtigheid, zeventig persoonen zonder het gemelde teken gevonden wierden, zyn de zelven, midsze naar geene vermaaningen wilden luisteren, omdat Luther hen geraaden hadt liever het leeven te waagen dan tegen hun gewisse te handelen, voor den Vorst gedagvaard, en eindelyk om hunne volstandigheid uit de Stad verdreeven geworden; ja de Priesters, die hieraan schuldig waren, zondt Georg naar Stolpen (3) of Mörseburg, opdatze van de Bisschoppen zouden gemarteld worden, zulks verscheidenen tot eeuwige gevangenis verweezen van honger en stank stierven, en dan nog door Beuls-

(2) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 235.

(3) Hist. der Reform. door L. Seckendorf II. deel fol. 65.

1533 Beulsknegten naar de galg gesleept en begraaven wierden. Zoodaanig een drift beheerschte Georg Hertog van Saksen, een yverig Voorstander der Roomsche Kerke en der Pauslyke agtbaarheid, die voorlang al zyne zinnen gespitst hadt om den loop der Hervorminge te stuiten, zeggende, datmen de Luthersche kettery (1) tot den wortel moest uitrooijen, zoekende door diergelyke daaden te toonen, dat hy de standvastigste voorvegter van het oude Geloof en de gehoorzaamste Zoon der Kerke was, gelyk zulks uit veele openbaare stukken blykt, en inzonderheid door deeze twee penningen beweezen wordt. 1533

(1) Hist. der Reform. door L. Seckendorf I. deel fol. 358.

T.

T.

I. Hy was Zoon van Albert Hertog van Saksen, zoo beroemd in de Nederlandsche oorlogen als in de ontsteltenissen van Vriesland, welk Gewest door deezen Georg als Stadhouder, gelyk ik voorheen gemeld heb, bestierd, aan zynen jongeren Broeder Hendrik overgedraagen, en eindelyk onder Karel, Aardshertog van Oostenryk, weder aan de andere Nederlanden gevoegd was. Dewyl zyn Grootvader Frederik twee Zoonen, Ernst en Albert, naaliet, wierden de Saksische Landen verdeeld, zulks Ernst het meeste van Turinge en de Keurvorstlyke Waardigheid, en Albert het meeste van Meisse verkreeg, blyvende de tytel en het wapen van het Hertogdom Saksen gemeen aan beide en aan hunne Naakoomelingen, gelyk wy de zelven ook op den eersten penning van Georg gebruikt vinden, die rondom zyn borstbeeld op de eene, en het wapenschild van Saksen op de andere helft, deeze eernaamen, ten teken van zynen yver, in de letterkringen voert;

GEORGius DEI GRAtia DVX SAXONIAE, ANNO SALutis MDXXXII. VETERIS FIDEI ASSERTOR CONSTANTISSimus, ET ECCLESIAE FILIVS OBEDIENTISSimus.

GEORG DOOR GODS GENADE HERTOG VAN SAKSEN, IN 'T JAAR DES HEILS MDXXXII. STANDVASTIGSTE VERDEEDIGER VAN HET OUDE GELOOF, EN GEHOORZAAMSTE ZOON DER KERKE.

II. Op het eerste deel van den tweeden zietmen den zelven Hertog geknield liggen bidden voor eenen gekruisten Kristus, en deeze woorden, gevolgd naar het Apostelyke Geloof, in den rand;

CRE-

CREDO IN VNVM DEVM ETC.

IK GELOOVE IN EENEN GOD ENZ.

Op het andere deel binnen eenen lauwerierkrans en een fierlyk lyftwerk leeftmen deeze woorden ;

FIDES GEORGII DEI GRATIA DVCIs SAXONIÆ.

HET GELOOF VAN GEORG DOOR GODS GENADE HERTOG VAN SAKSEN.

Door zoodaanige bitterheden kreeg Georg den haat van veelen op den hals, inzonderheid van Luther, die al te hevig en geheel onbedachtlyk den Hertog in zeekeren brief eenen Apoftel des Duivels (1) noemde, en den zelven zoo vergramde, dat Georg hierover aan zynen Neef den Keurvorft van Sakfen fchriftlyk klaagde, dat Luther hem niet alleen lafterde, maar zelf de Onderdaanen zyns gebieds tot ongehoorzaamheid opruide, ftrydende tegen het verbond, dat Keurvorft Jan voor zes jaaren met hem gemaakt hadt. Des de Keurvorft, met de zaak verlegen, aan Luther deedt weeten, byaldien de zelve zich niet verantwoordde, dat hy hem dan noodzaaklyk zoude moeten ftraffen. Uit deeze oorzaake gaf Luther een boekje in 't licht, betuigende, dat hy niet geraaden hadt den Vorft, die zulke godlooze dingen geboodt, te wederftreeven, maar veel eerder ballingfchap te lyden, en zelf goed en leeven te verlaaten, het welke tot geene ongehoorzaamheid konde geduid worden. Zoo hy echter den Hertog Georg eenen Apoftel des Duivels genaamd hadt, zulk was des zelfs eer niet te na; wandt hy erkende den zelven voor de waereld een loflyk en eerlyk Vorft des Ryks te zyn, maar voor God en de Geeftlyke zaaken ftondt hy den zelven geen andere eer toe dan aan Pilatus, Herodes, Judas en diergelyken; op de zelve wyze kwam hy den Paus en de Bisfchoppen ook niet te na aan hunne eere, als hy hen des Duivels Kerk noemde, omdatze tegen beter weeten openbaare leugens en afgodery verdeedigden, en de bekende waarheid vervolgden. Wyders, voer hy voort, nademaal Hertog Georg zyne Landzaaten met eeden verbonden heeft om die van de Augsburgfche belydenisfe te vervolgen, moeft ieder hieruit befluiten, dat de zelve die van den Hervormden Godsdienft wilde beftryden; wandt zoo de Keurvorft op dusdaanige wyze met die van de Roomfche Kerke handelde, de Hertog zoude buiten twyfel zulks voor oproerig uitkryten; maar hy wilde dit ftuk zoo hoog niet trekken, en beriep zich op zyne fchriften, in welken hy de fchuldige gehoorzaamheid omtrent de Overigheid altyd meer dan iemand gedreeven hadt, zulks hy aan 't ftooken van oproer geheel ontfchuldig was.

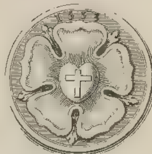
(1) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 236. & Hift. der Reform. door L. Seckendorf II. deel fol. 45.

By deeze wederlegging, die vry forts was, voegde Luther eenen brief om de verdreevene Burgers van Leipfig te trooften, en te vermaanen, datze hun ongeval geduldig draagen, en God danken moeften voor de kracht en het ftandvaftige gemoed aan hen verleend, de vreugd hunner vyanden zoude, door de genade van God, die al der zelver aanflagen verydelde, niet beftendig zyn, maar eerder dan iemand meende te gronde gaan. Ter gedachtenisfe van deeze vrymoedige verantwoordinge, en der gemelde Trooftfchriften hoe zich een Kriften in ver-

1533 drukkinge moet draagen, zyn de vier volgende penningen ter eere van den Leeraar Luther gemaakt geworden. 1533

B.

I.

I.

I.

I. Het borstbeeld van Luther staat op het voorste deel van den eersten met de Leeraars muts op 't hoofd, en den tabbaard om de schouderen, midsgaders met dit byschrift;

MARTINUS LVTHERUS ECCLESIASTES WITTENBERGENSIS.

MARTYN LUTHER PREDIKER TE WITTENBERG.

En om zyne krachtige verantwoording uit te drukken, leestmen in den buitenkring, deeze uit de gewyde bladeren (1) ontleende spreuk;

(1) Euang. van Lucas Cap. XXI. vers. 15.

OS ET SAPIENCIAM DABO VOBIS; CVI NON POTERUNT CONTRADICERE ETC. LVCÆ ZI.

IK ZAL U MOND EN WYSHEID GEEVEN, WELKENZE NIET ZULLEN WEDERSPREEKEN KONNEN ENZ. LUCAS ZI.

Het zinnebeeld van deezen Leeraar, een menschlyk hart, dat een kruis draagt en in 't midden van eene roos gesteld is, zietmen op het agter deel, binnen deeze woorden van den grooten (2) Voorspeller.

(2) Esaia Cap. XXX. vers. 15.

IN SILENCIO ET SPE ERIT FORTITVDO VESTRA. ESAIÆ 30.

IN STILHEID EN VERTROUWEN ZAL UWE STERKTE ZYN. ESAJA 30.

II. De

1533 II. De tweede is zonder omſchrift, anders gelyk in beeldwerk aan den voorgaanden, behalven in dit jaartal 1533. dat op de keerzyde gevonden wordt. 1533

III. Het eerſte deel van den derden draagt het zelve borſtſtuk, doch van vooren gekeerd, en deezen letterzoom;

MARTINVS LVTHERVS DOCTOR.

MARTYN LUTHER LEERAAR.

Rondom het kruis, dat op het andere deel in 't vlak met vier enkele letteren ſtaat, vindtmen de verklaaring dier letteren in deezen zin;

CRVX CHRISTI NOSTRA SALVS.

HET KRUIS VAN KRISTUS IS ONS HEIL.

IV. Het zelve zinnebeeld wordt ook op de voorzyde van den vierden, binnen eenen lauwrierkrans, en dees weder binnen deeze woorden, gevonden;

IN PATIENTIA SVAVITAS.

IN LYDZAAMHEID IS AANGENAAMHEID.

Wat nu de Leeraar door zyn zinnebeeld betekende, wordt door deeze twee Hoogduitſche Dichtregels, die alleenlyk op de keerzyde geſteld zyn, verklaard;

DES CHRISTEN HERTZ AVF ROSEN GHET
WENS MITTEN VNTER DEM CREVTZ STEHT.

DES KRISTEN HART OP ROOZEN GAAT
ALS 'T MIDDEN ONDER HET KRUIS STAAT.

In de Nederlanden ging het met die van den Hervormden Godsdienſt niet beter, wyl eenigen van de nieuwe Gezindheid der Herdooperen, die in Holland en Vriesland magtig voortliep, zich zooverre bloot ſtelden, datmen te Leeuwaarde (1) eenen der zelven onthoofde. Te Atrecht verwees men drie mannen, welken de zoogenaamde heilige kaarsſe van Atrecht niet wilden eeren, en meer bygeloovigheid verwierpen, ten vuure. In 's Hertogenbos (2) wierden veelen om het Prediken van 't Euangeli verdreeven, gevangen, en eenigen met het vuur of het zwaard gedoodt, anderen gedwongen om het gevoelen van Luther af te zweeren, tot boeten kaarsſen in de hand te houden, dus de boeken van Luther te zien verbranden, de ommegangen te verzellen, een geel kruis op de kleederen te draagen, en hierenboven zwaare geldſommen te betaalen. Ook was in Holland, den twaalfden van Sprokkelmaand, het herbergen van Predikanten, die Herdoopery leerden, openlyk verbooden, en voor ieder der zelven, diemen in hegtenis wiſt te brengen, twaalf guldens beloofd. Vyftien dagen laater wierdt door ganſch Holland (3) afgekondigd, dat al die herdoopt waren en berouw hadden, en zich hiervan biechten wilden, voor deeze maal weder in genade ontfangen zoude worden; maar tegen de hartnekkigen zoumen volgens het plakkaat handelen. Wanneer de Landvoogdes Maria hierentusſchen berigt kreeg, dat-

(1) G. Brand Hiſt. der Reform. I. deel pag. 108.

(2) Beſchryving van 's Hertogenbos door P. Bor. pag. 20. en 21.

(3) G. Brand Hiſt. der Reform. I. deel pag. 108.

1533 datmen by eenigen van byzondere gezindheid in Overysfel gereedfchappen tot den oorlog gevonden hadt, het welke naar oproer zweemde, meendeze, fchoon het Hof de berouw toonende in genade beloofde te ontfangen, datmen echter tegen zulke fchuldigen met zoodaanige ftrengheid van rechten moeft voortvaaren, dat de dwaalingen gefmoord en de Ingezetenen in Vreede blyven mogten, nogtans met voorzigtigheid, opdat het Land niet te veel ontvolkt zoude worden. Vermids het Hof van Holland haar in bedenkinge gegeeven hadt, om fommige hartnekkige Ketters, naar vereïfch der omftandigheden, in 't heimelyk, opdat dit te meer omzien zoude maaken, van kant te helpen, fchreefze den negenden van Slagtmaand, datze het rechten der gemelde perfoonen ftelde ter befcheidenheid van het zelve Hof, om tegen zoodaanigen, naar gelegenheid van zaaken, te doen dat oorbaar fcheen. 1533

Dewyl die van Antwerpe in deeze ontfteltenisfe, noch ook in het oproer der Brusfelaaren, die zich voor zekere boeten dit jaar met de Landvoogdesfe weder verzoenden, niet bedraaid waren, en de geneegenheid hunner Ingezetenen noodig hadden tot het herftellen der Hoofdkerke, welke, aan Maria toegewyd, des nachts tusfchen den zevenden en agtften (1) van Wynmaand, door den brand geweldig befchaadigd was, vondenze goed, wyl de verandering in 't Geloof dikwylen tusfchen Bloedverwanten, die hunne hoope op eenen God ftelden, een onverzoenlyke vyandfchap baarde, welke de Stad en den Staat ten verderve ftrekte, deezen penning ter vermaaninge hunner Ingezetenen in 't licht te geeven.

(1) Die nieuwe Chron. van Brab. of vervolg der Oude enz. fol. 74.

9

M.

Nevens het wapen van Antwerpe, dat op de voorzyde gefteld is, zietmen twee letters, die moogelyk den naam van Cornelis van Lier (2) betekenen, welke aldaar in de plaats van Willem van Lier Burgermeefter geworden was, en ten blyk van de eendragt, die de Stad verfterkte, leeftmen in den rand;

(2) Trophée de Brab. par Butgens Tom. II. fol. 502.

CHARITAS IN VNVM DEVM.

DE LIEFDE TOT EENEN GOD.

Opdat de Stedelingen zich voor den haat in 't algemeen, en in 't byzonder voor dien van den Keizer, welke het beftier der Aarde in de hand hadt, zouden wagten, vindtmen, rondom eenen gewapenden arm, die den aardbol in de hand houdt, deeze vermaaning;

GARDE TOY D'ENVIE, 1533.

WAGT U VOOR HAAT, 1533.

Behalven door deeze Kerklyke onluften wierdt Nederland, en voornaamenlyk Holland, ook door den Noordfchen oorlog geweldig benaauwd; wandt Frederik, Koning van Deenmarke en Noorwege, in Grasmaand deezes jaars overleeden zynde, poogden die van Lubek (3) het openftaande Ryk, met hulpe der misnoegden, in 't Verbond der Hanfche Steden te wikkelen, en Koning Guftaaf, die met hen in verfchil ftondt, van den Zweedfchen Troon te bonzen, om dus den handel op de Ooftzee alleen te konnen dryven. Dit liep

(3) Hift. van Zweeden door S. Puffendorf pag. 310. en 312.

1533 liep zoo verre, datze Deenmarke aan Hendrik, Koning van Engeland, verkogten, en twintigduizend Ryksdalers onder deeze beloften op de hand ontfingen, dat het andere deel der bedonge somme by de overlevering zoude betaald worden; maar de Deenen ontdooken dien storm, eensdeels door het kroonen van Christiaan den Derden, Zoon des overleeden Konings; andersdeels door de verbintenis met den Koning van Zweede.

Onder dit woelen hadden die van Lubek niet alleen al den handel op de Zond afgesneeden, maar zelf, om de Hollanders te kwellen, eenige Gezanten afgevaardigd aan den Hertog van Gelder, opdat dees, die eenen hoop volks in de Veluwe en te Emenesse verzaameld hadt, hen zoude helpen (1) in het verbranden van al de Hollandsche schepen; doch de Geldersman, verward in den kryg tegen den Graaf van Oostvriesland, dien hy by Jemmegum (2) veel volks afsloeg, of voor 't ontzaglyk vermoogen van den Keizer vreezende, nam des ook geen deel in dit spel. Nogtans waren de Amsterdammers naauwelyks van den aanslag berigt, of gaven de Noordhollandsche Steden straks kennis van den zelven, en takelden saamen eenige oorlogschepen toe, om de Zuiderzee van vyanden te bevryden. Ook kreegenze ten Hove (3) vryheid om de Lubekers het aanhouden van eenige hunner Koopvaarderen, met het aanslaan van al der zelver goederen, die in 't Land gevonden wierden, betaald te zetten. Terwylmen hier meê bezig was, roofden de Lubeksche oorlogschepen op de Noordzee, en voeren zelf, om de Koopvaarders te onderscheppen, tot binnen de Hoofden van Holland; desmen aldaar ten spoedigsten dertig zeilen, die tot den koophandel gebruikt waren, ten oorlog toetakelde, en in Zee zondt; maar die van Lubek reeds vertrokken zynde, wierdt de Vloot weder opgeleid, en het volk uit zynen dienst ontslaagen; te eerder, omdat de nieuwe Koning van Deenmarke een verdrag (4) voor dertig jaaren met de Nederlanden geslooten hadt. 1533

(1) Velius Chron. van Hoorn. pag. 134.

(2) Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 416.

(3) Velius Chron. van Hoorn. pag. 134.

(4) Chartres de Brab. te Vilvoorde in de negende onderste Kasse, getek. B.

Loopende deeze gevallen hadt de Keizer, om de Nederlandsche Heeren, die aan het roer der hooge Regeeringe deezer Landen gezeten waren, door weldaaden aan zich te verbinden, ten gevalle van Antoni Heer van Bergen, de Heerlykheid Walhaim (5) tot een Graafschap, en de vrye Heerlykheid van Bergen op den Zoom tot een Markgraafschap verheven. Insgelyks heeft de Keizer ter gunste van Philips van Croy, Stadhouder en Algemeen Legerhoofd van 't Graafschap Henegouwe, die hem beleefdlyk de Hertogdommen van Soria en Archi voor behoorlyke vergoeding weder overgegeeven hadt, het Markgraafschap van Aarschot (6) tot een Hertogdom opgeregt. Vermids de brief tot deeze verheffing door den Keizer te Genua, voor het Pascha deezes jaars, getekend was, en op den volgenden penning van den gemelden Croy ook zoodaanig een jaartal gevonden wordt, twyfele ik niet of de zelve is ter gedachtenis van dit geval gemaakt geworden.

(5) Le Theatre de la Noblesse de Brab. pag. 4. & 6.

(6) Le Theatre de la Noblesse de Brab. pag. 5.

&c.

Rondom zyn gekroonde wapenschild, dat ik voorheen (7) beschreeven heb, en hier op het eerste deel met de keten der Guldevlies Ordere omhangen is, wyl hy in het zestiende jaar deezer eeuwe met die Waardigheid beschonken was, leestmen deeze zyne zinspreuk;

(7) II. deel fol. 118.

1533

OV QVE SOIT CROY, 1532.

WAAR HET ZY CROY, 1532.

In de regterzyde der ruite, welke op het andere deel gevonden wordt, is het zelve wapen, en aan de slinker zyde, dat zyner Gemaalinne Anna van Croy gesteld; om deeze vereeniging te onderscheiden heeftmen de eerste letter van den naam des mans Philips, en die der Vrouwe Anna, nevens ieders deel van 't wapen gevoegd, hebbende wyders dit omschrift;

PENSER Y FAVLT CROY.

MEN MOET 'ER AAN DENKEN CROY.

Het Napelsche Hertogdom van Soria, dat Philips van Croy aan den Keizer afstondt, wierdt door zyne Majesteit straks weder aan den Hertog van Urbyn (1) geschonken, eensdeels omdat het voorheen uit des zelfs Huis genoomen was, andersdeels om den Hertog, wiens Gebied door den Paus in groot gevaar, en reeds aan den jonggetrouwden Hertog van Orleans beloofd was, aan zyne vriendschap te verbinden. Uit diergelyke beweeginge hadt de Keizer ook de Colonneezen en andere voornaame Huizen in zyne belangen gewikkeld, en deedt in 't vervolg ook, door Antoni van Leiva, (2) den Venetiaanschen Gezant Christophorus Capelli te Milanen ondertasten, om op de eene of de andere wyze dat Gemeenebest in de laatstgesloote verbintenis der Italiaansche Vorsten te trekken, den Raad vermaanende de zoozeer begeerde rust en vreede van Italië te willen overweegen; wandt als zy onderling vereenigd waren, zoudenze niet alleen de aanvallen der Fransen genoegzaam wederstaan, maar zelf alle andere Staaten van Italië naar hunne begeerte draaijen konnen. Wanneer de Venetiaanen antwoordden, datze tot het treeden in 't nieuwe Verbond geene noodzaaklykheid vonden, en tot de behoorelyke bescherming des Lands niet onwillig waren, hieldenze dus het stuk sleurende.

(1) Vita del Imp. Carlo V. dal S. Alf. Ulloa pag. 94.

1534

(2) And. Mauroceni Hist. Veneta fol. 159. & Hist. Vinetiana di P. Paruta Part. I. pag. 553.

Door deeze en andere middelen zogt de Keizer den Kerkvoogd, als door eenen breidel, te dwingen tot het onderhouden van 't Verbond, dat hy met den zelven hadt opgeregt, en reeds heimelyk, door den bedekten handel met Vrankryk, geschonden was; wandt de Paus (3) hadt den Fransen gezegt, dat de Vreede van Italië tot verderf van 't Keizerlyke gezag gemaakt was, wyl de zelve hierdoor gedwongen was, zyne Krygsknegten t'huis te roepen. Nogtans ontveinsde de Paus deeze loosheid, en bewilligde in het verzoek der Venetiaanen, schoon hy de zelven geen goed hart droeg, om honderdduizend Dukaaten, tot de kosten van den oorlog tegen den Turk, uit de Geestlyke goederen van hunnen Staat, te moogen ligten. Op deeze wyze scheen hy de bescherming en rust van Italië te begunstigen, en de eendragt der Vorsten in 't openbaar te willen handhaaven, tot zooveel genoegen voor die Landzaaten, datmen, uit aanmerkinge van den voorgaanden handel en hieruit gesproote rust, de volgende gedenkpenningen, zoo ter eere van den Paus als van zynen Neef, of, zoo eenigen willen, natuurlyken Zoon, in dit jaar gemaakt heeft.

(3) P. Jovii Hist. Lib. XXXI.

I. Rond-

1534 1534

M.

M.

M.

I. Rondom het borstbeeld van den Paus, dat op de voorzyde van den eersten, met eene geschoore kruin, en met den tabbaard om de schouderen, gevonden wordt, zyn deeze letters gesteld;

CLEMENS VII. PONTifex MAXimus, ANno XI. MDXXXIIII.

CLEMENS DE ZEVENDE OPPERSTE PRIESTER, IN 'T ELFDE JAAR ZYNS GEBIEDS, MDXXXIIII.

De Vreede of Overvloed, die op de keerzyde het krygstuig in den brand steekt, midsgaders de geboeide Oorlogsgod en Tempel van Janus, welken op deezen vernieuwd, en op eenen voorgaanden penning (1) beschreeven zyn, hebben ook dit randschrift;

(1) II. deel fol. 316.

CLAVDVNTVR BELLI PORTÆ.

DE DEUREN DES OORLOGS WORDEN GESLOOTEN.

II. III. 't Zy dat Alexander van Medicis een Zoon was van Clemens, of waarschynlyker van Laurens, dus Broeder van Catarina van Medicis, die aan Hendrik Hertog van Orleans, naamaals Koning van Vrankryk, besteed was, 't is zeker dat de Paus hem aan 't Oppergebied van Florenze geholpen hadt, en dat zyn borststuk in verschillende toetakelinge op de voorste deelen van den tweeden en derden, binnen dit gelykluidende omschrift, gevonden wordt;

ALEXander MEDicis FLORENTIAE DVX PRIMVS.

ALEXANDER VAN MEDICIS EERSTE HERTOG VAN FLORENZE.

1534 Vermids hy nevens den Paus den Vreede in Italië bevorderd hadt, leeſtmen op de agterdeelen, rondom een Vrouwebeeld, met den Overvloedshoorn in de ſlinker, en eene toorts in de regterhand, met welke zy eenig oorlogstuig in den brand ſteekt, deezen bygevoegden tytel; 1534

FVNDATOR QVIETIS, MDXXXIIII.

GRONDLEGGER DER RUSTE, MDXXXIIII.

Terwyl dus alles in Italië ſcheen te ruſten, rees in Duitsland eene geweldige beroerte, die inzonderheid den Roomſchkoning betrof, overmids Philips (1) Landgraaf van Heſſe, by 's Keizers afweezendheid, gelegenheid zogt en die vondt, om den verdreeven Ulrik Hertog van Wirtenberg weder te herſtellen; te meer, wyl het Zwaabſche (2) Verbond, dat elf jaaren met de Ooſtenrykſche Landen en eenige Rykſteden geſtaan hadt, thans vernietigd was; doch zich van veelen, die hem hulp beloofd hadden, verlaaten ziende nam hy zyne toevlugt by den Koning van Vrankryk, welke hem, om den Keizer te kwellen, en het verbond van Kamerik niet openlyk te ſchenden, door de uitvinding van zynen Gezant (3) in Duitsland Willem van Bellay, onder dit beding geld leende, dat Ulrik Hertog van Wirtenberg het Graafſchap Mompelgard, wyl dit aan 't Hertogdom van Borgonje paalde, aan Koning François voor honderdentwintigduizend Schilden verpanden, en byaldien hy het zelve binnen drie jaaren niet weder loſte, dat het dan erflyk aan Koning François blyven zoude. De Landgraaf door dit middel geld verkreegen en, met het begin der Lente deezes jaars, veele krygsknegten aangenoomen hebbende, gaf den Roomſchkoning Ferdinand, die het Hertogdom van Wirtenberg bezat, zyn voorneemen te kennen; en, hoewel Ferdinand het verſchil aan de uitwyzinge van Rechteren wilde overlaaten, deedt hy echter zyne benden, onder den beroemden Krygsheld Paltsgraaf Philips, tegen den Landgraaf optrekken; de zelven, tot omtrent het Stedetje Lauffen (4) in Wirtenberg koomende, wierden zoo kloekmoedig van den Landgraaf aangetaſt, dat hun Veldheer in de hiel gewond, voorts gevangen, het ganſche Leger op de vlugt, en veelen verſlaagen of in den Nekkar om 't leeven raakten; des alle Steden en Sterkten van 't Hertogdom Wirtenberg weder onder haaren ouden Vorſt Ulrik gebragt wierden.

(1) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 237.

(2) J. Philippi Datt. Rer. Germ. ſive de pace Imp. fol. 428.

(3) Memoir. de M. du Bellay fol. 232.

(4) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 242.

Staande deezen kryg hadden de Aardsbisſchop van Ments en Georg Hertog van Sakſen de verſchillen tusſchen den Roomſchkoning en den Keurvorſt van Sakſen zooverre bygeleid, dat den negenentwintigſten (5) van Weidemaand, te Cadam in Boheme, een Verbond van Vreede gemaakt wierdt, by het welke de twee vereenigde Vorſten in 't gemeen beloofden, niemand eenig geweld noch gedingen in rechten om den Godsdienſt aan te doen, maar den handel met den Keizer geſlooten te onderhouden; in 't byzonder zoude Ferdinand het Kamergericht en alle Rykshandelingen tegen die van den Hervormden Godsdienſt, mids de Wederdoopers en veragters der Verbonstekenen uitgezonderd bleeven, doen ſtilſtaan. De Keurvorſt van Sakſen en zyne Bondgenooten zouden Ferdinand voor Roomſchkoning erkennen, onder beding, dat de zelve door den Keizer en al de Keurvorſten een gebod zoude doen maaken, dat voortaan geen Roomſchkoning by 't leeven des Keizers, dan met algemeen goedvinden van alle Keurvorſten, en anders niet, verkoozen zoude worden; midsgaders dat de Keizer den Keurvorſt van Sakſen in de opvolginge van des zelfs Voorvaderlyke Goederen beveſtigen, en 's Keurvorſten huuwelyk met Sabina, Dochter des Her-

(5) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 243.

1534 Hertogen van Kleef, voor goed erkennen zoude.

Geduurende het ſchikken deezer zaaken, wierden ook die van Wirtenberg op 't tapyt gebragt, en eindelyk door den Keurvorſt van Sakſen, uit den naam van Hertog Ulrik, in deezer voege beſlegt; dat Ulrik en zyne Manlyke Naakoomelingen het Hertogdom van Wirtenberg zouden bezitten, op deeze voorwaarde, datze het zelve van Koning Ferdinand als Aardshertog van Ooſtenryk te leen ontfangen, geen verbond tegen den zelven maaken, en de Wirtenbergſche Landen, als 'er geen Mansoir meer uit dit geſlacht gevonden wierdt, aan den Aardshertog van Ooſtenryk, als Leenheer, vervallen zouden. Wyders zoudenze niemand tot het veranderen van Godsdienſt dwingen, den Geeſtlyken zoowel als den Waereldlyken het genot hunner goederen, en eenen ieder vryheid om te blyven of te vertrekken laaten, midsgaders de gevangenen, inzonderheid den Paltsgraaf Philips, zonder losgeld ontſlaan. Boven dit alles zouden de Landgraaf en Hertog Ulrik in (1) perſoon, of door Gemagtigden, den Roomſchkoning om vergiffenis ſmeeken, en de laatſtgemelden alsdan zyn Hertogdom te leen ontfangen; ondertusſchen zoudenze vyfhonderd Ruiters en drieduizend Voetknegten van hunne benden, op hunne koſten, voor drie maanden in den dienſt des Roomſchkonings houden, welke wederom moeſt bezorgen, dat dees handel door den Keizer bekrachtigd wierdt. Door deeze verbintenisſen verkreeg de Roomſchkoning de geneegenheid van die der Augsburgſche belydenisſe, en den haat der Pausgezinden, zulks Petrus Paulus Vergerius, Gezant van den Heiligen Zetel, hem geheel ſchamper verweet, dat hy de Lutherſche Vorſten tot vrienden aangenoomen hadt.

(1) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 244.

Zoodra Hertog Ulrik zich in de bezittinge zyner Landen beveſtigd zag, heeft hy het verpande Graafſchap Monpelgard weder geloſt, en de ſomme, die hem hierenboven onder den duim geleend was, te ſchenk verkreegen van Koning François, welke onder 't verzaamelen van nieuwe krygsmagten, die hy in alle Landſtreeken zyns Ryks opgeregt hadt, niet weinig in verwarringen bedraaid wierdt; wandt beſlooten hebbende Milanen door hulp van den Paus weder te winnen, hadt hy, om den weg hiertoe te plaveijen, eenen Milaneeſchen Edelman Merveille, (2) met den tytel van Gezant, in 't heimelyk derwaart gezonden. Dees in verſchil vallende met eenen Heer van Milanen, uit het Huis van Caſtiglione, bragt den zelven om 't leeven, en wierdt hierom door de Magiſtraat in hegtenis genoomen, ſtraks, het vonnis opgemaakt zynde, op orde van den Hertog in de gevangenisſe onthalsd, en zyn lighaam in 't openbaar ten toon gehangen. De Koning François, van dit ſtuk berigt zynde, vergramde dermaate, dat hy over het zelve niet alleen den Keizer maar al de Vorſten van Europa klaagde, als zynde het recht der Volkeren en 's Konings Majeſteit in zynen Afgezant geſchonden, begeerende deswege voldoening; en buiten twyfel zou dit hooger geloopen hebben, by aldien de Koning, door het trekken van den ſtreng, niet gevreesd hadt zyn ganſche voorneemen te zullen verydelen; dierhalven bedwong hy zynen wraakluſt, en zogt de Hervormde Vorſten van Duitsland onder den duim tegen den Keizer op te ſtooken: maar hoorende dat de Turk het verdrag met den Keizer gebrooken hadt, en dat Coron op 's Keizers bevel (3) verlaaten, en Hariadyn Koning van Algiers, bekend met den naam van Barbarosſa, reeds met omtrent honderd galeijen in de Middelandſche Zee was, beſchouwde hy ſtraks zyne nieuwe benden, en beval de zelven zich op zyne orde gereed te houden, en perſte den Graaf Willem van Furſtemberg (4) zich in Duitsland met het werven van twintig Vaandels Landsknegten te haaſten. Dus alles ſchikkende, om Sfortia by de eerſte gelegenheid uit Milanen te jaagen, deedt hy by den Hertog van Savoije, Karel, die 's Keizers vriend was, niet alleen

(2) Daniël Hiſt. de France Tom. V. pag. 300.

(3) Hiſt. di Napoli di Gr. Rosſo pag. 101.

(4) Daniël Hiſt. de France Tom. V. pag. 301.

1534 om doortogt over des zelfs Landen, maar ook om bewyzen van des zelfs Opvolginge in een deel van Savoije aanhouden, en bragt den Hertog hierdoor in zooveel naadenken, dat dees ftraks zyne befcherming by den Keizer zogt.

Onder het fmeeden deezer aanflagen, die ganfch Europa ontftelden, ftierf Paus Clemens de Zevende, op den vyfentwintigften van Herfftmaand, in het zesenvyftigfte jaar zyns ouderdoms, en het elfde zyns gebieds. Dees was, zoo eenigen (1) melden, bekwaamer om te gehoorzaamen dan om te gebieden, en van ieder, om zyne groote gierigheid en agterdocht, gehaat; dierhalven was zyn dood tot zooveele vreugde der Romeinen, datze zich niet konden bedwingen van den zelven met gejuig te verbreiden; maar tot ongemeene droefheid voor den Koning (2) van Vrankryk, wyl dees al zyne hoope om Milanen en andere Italiaanfche Staaten door 's Pauzen hulp te overweldigen, gelyk Clemens, ten voordeele van zyne Nigt Katarina en den Hertog van Orleans, beloofd hadt, met deezen flag zag verdwynen, en tot eene raadloosheid gebragt wierdt, welke, zoo ik vertrouwe, den Nederlanderen oorzaak verfchafte tot het munten der twee volgende penningen. 1534

(1) Hift. du Lutheranisme par L. Maimbourg pag. 235.

(2) Daniel Hift. de France Tom. V. pag. 299.

♃

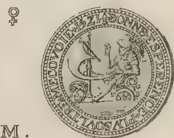

B.

♀

M.

I. De Keizer is op het voorftuk van den eerften afgefchetft, zittende, met de Kroone op het hoofd en het Zwaard en den Ryksappel in de handen, in overpeinzinge des Vreedes, binnen deezen letterzoom;

EGO COGITO COGITATIONES PACIS.

IK OVERWEEGE DE BEDENKINGEN DES VREEDES.

Rondom het ruitwapen der Landvoogdesfe Maria, dat op het agterftuk gevonden wordt, leeftmen dit op den Koning van Vrankryk pasfende omfchrift;

AFFLICTIONIS AVcTHOR AFFLIGATVR. 1534.

DAT DE STIGTER VAN KWELLINGE BEDROEFD WORDE. 1534.

II. De tweede, wiens eerfte deel in alles met den voorgaanden overeenkoomt, heeft op het andere deel, dat van vroegeren tyd ontleend is, en hier op den Overzeefchen togt des Keizers tegen den Turk betrekkelyk fchynt, het geharnafte beeld van zyne Majefteit, zittende op zeker vaartuig, dat hem naar zynen wenfch door een voorfpoedigen wind over de Zee voert, en tot verklaaring deeze woorden;

BONNE ESPERENCE PLVS OVLTRE ME CONVOIE, 1521.

DE GOEDE HOOPE GELEIDE MY NOG VERDER, 1521.

De

1534 De neêrslagtigheid des Franschen Konings was te grooter door de beroerte, welke toen om den Godsdienst in zyn Ryk ontstondt; wandt het Luthersche Geloof begon zich in verscheidene oorden te verspreiden, en 's Konings Zuster Margarita, (1) Koningin van Navarre, eene Vorstin van uitmuntenden geest, kweekte, met eenige fraaije Vernuften van haar Hof, de stellingen van den Hervormden Godsdienst uit al haar vermoogen aan; en dewyl haar bekend was, dat de Koning naar de eendragt en vreede in de Kerke uit al zyn hart wenschte, persteze den zelven om Melanchton derwaart te ontbieden, opdat dees Leeraar, door zyne weêrgadelooze wysheid en zagtmoedigheid, de gereezene verschillen mogt helpen beslegten. De Koning, door deeze en andere uitmuntende gaaven van Melanchton bekoord, verzogt den zelven niet alleen door zynen Gezant Barnabás Voreus, maar eindelyk ook door zyne eigene brieven naar Parys te koomen, om met de Godgeleerden de zaaken der Kerke te herstellen.

(1) Hist. du Calvinisme par Maimbourg pag. 26. & 27.

Melanchton, (2) van zynen plicht achtende de reis naar Vrankryk te onderneemen, zou de zelve, gelyk hy den Koning beloofde, voltrokken hebben, zoo de Keurvorst van Saksen hem zulks, uit vreeze voor kwaade gevolgen, niet verbooden hadt. Ook waren de Fransche Geestlyken voor deeze verandering grootelyks bedugt, en hadden, zoodraze het voorneemen van den Koning wisten, al hunne zinnen gespitst om dit werk te vernietigen; eindelyk deedenze zyne Majesteit door den Kardinaal van Tournon, die van den Koning zeer bemind was, ernstelyk aanspreeken, en bragten den zelven, zoo door 't gevaar zyner Zaligheid als door den welstand zyns Ryks voor te houden, zooverre, dat Koning François (3) de gegeeve orde omtrent Melanchton weder introk, en van dien tyd besloot de Onroomsen te vervolgen. Ja onlangs hiernaa eenen plechtigen Ommegang aangerigt, en dien zelve, met alle de Prinsen van zyn Huis en Grooten van zyn Hof, met eene waschkaars in de hand bygewoond hebbende, klom hy op eene hoogte, en vermaande openlyk alle omstaande den ouden Godsdienst zyner Voorvaderen tegen de Ketters te beschermen, en zulke vyanden van God en van de Kerke, schoon hunne naaste Bloedverwanten, echter te ontdekken en aan 't Gerecht over te geeven, betuigende, zoo hy wist dat een zyner armen van die kwaalen besmet was, dat hy den zelven zoude afsnyden, en byaldien een zyner Kinderen tot die Ongodvrugtigheid verviel, dat hy het zelve aan 't Gerecht zoude opofferen. 1534

(2) Het leeven van P. Melanchton door van de Corput pag. 316.

(3) Hist. du Calvinisme par Maimbourg pag. 29 & Daniel Hist. de France Tom. V. pag. 304.

Deeze aanspraak des Konings wierdt, gelykmen ten Hove gewoon is, straks van allen toegestemd met verzekeringe, datze voortaan wilden leeven en sterven in het Algemeene Geloof, en de Ketters tot den dood vervolgen. Om dit te verzegelen wierden zes ongelukkige zoogenaamde Lutheraanen (4) te voorschyn gebragt, en met schriklyke wreedheid door een klein vuur verbrand. Op deeze wyze wierdt de loop der Kerkhervorminge in Vrankryk gestuit, en de Kardinaal van Tournon, als aanleider van dit werk, van veele Ingezetenen des Ryks geroemd; en dewyl hy alom zynen yver voor de Roomsche Kerk deedt blyken, en tot het grootste gezag in 't Ryk gevorderd wierdt, heeft men niet verzuimd om zyne gedachtenis op eenen penning te bewaaren, dien ik, schoon de zelve laater gemaakt is, by dit aanmerkelyk geval plaats vergund hebbe.

(4) Hist. du Calvinisme par Maimbourg pag. 32.

9

F.

Dees, uit doorlugtigen Huize gesprooten, was Zoon van Jacob van Tournon (5) en van Jo-

(5) Moreri Dict. Hist.

1534 Johanna van Polignac, zoo om zyne groote dienſten den Koning François geduurig, en inzonderheid by des zelfs gevangenis, beweezen, als om zynen uitmuntenden yver in 't beſchermen van den Roomſchen Godsdienſt, tot hooge ampten gevorderd, en van Paus Clemens met het purper beſchonken; welke Waardigheid ook rondom zyn afbeeldſel, dat op de voorzyde ſtaat, door deeze letters gemeld wordt; 1534

FRANCISCVS DE TVRNONE CARDINALIS 1545.

FRANCOIS VAN TOURNON KARDINAAL 1545.

't Zy hy meer naar Geeſtlyke dan naar Waereldlyke bedieningen ſtondt, of zyne hoope alleen op den Godlyken zeegen ſtelde, men ziet boven zyn wapen, dat met den Kardinaalshoed gedekt op de keerzyde geſteld is, het Manna uit de wolken nederdaalen, dat door twee handen verzaameld wordt, en in den rand leeſtmen;

NON QVAE SVPER TERRAM.

NIET [HET MANNA] DAT OP DE AARDE [VALT].

Als de Pauslyke Zetel middelerwylen eenige dagen ledig geſtaan hadt, wierdt de zelve met gemeene ſtemmen weder gevuld door Alexander Farneſe, Deken der Kardinaalen, welke, zoo om zyne bekwaamheden als omdat hy een Romein was, tot groote vreugde dier Stedelingen, den elfden (1) van Wynmaand, verkoozen en, den naam van Paulus den Derden aanneemende, gekroond wierdt. Deeze verheffing ſcheen ook niet onaangenaam aan den Keizer, welke, geduurende zyn verblyf in Spanje, zich tot den Turkſchen oorlog ſchikte, en in Grasmaand deezes jaars te Toledo de zaaken tusſchen Holland en Utrecht nader geregeld hadt; wandt, overweegende de ongemakken en laſten, die de Hollanders en Utrechtſen, mids de een in des anders Land geërfd en gegoed was, dikwylen onderhevig waren, begeerde hy, om de moeijelykheden te verhoeden, met goedvindinge zyner Zuſter Maria, Landvoogdesſe der Nederlanden, met de Ridderen zyner Ordere en Lieden van zynen Raad, naa rype overweeging, dat de Stad, Steden, Landen, Godshuizen, Ridderſchap en Borgers van Utrecht (2) aan deeze zyde van den Ysſel, voortaan met het Graafſchap van Holland vereenigd zouden zyn, ook door eenen Stadhouder geregeerd, en de Staaten dier Geweſten te gelyk beſchreeven, en ter dagvaart en vergaderinge beroepen zouden worden, om, als eenerley Lieden en onder eene Regeering ſtaande, met elkanderen het oorbaarſte des Lands te beraamen; wyders dat alle Leenen van de Utrechtſche Kerken voortaan van den Keizer en zyne Opvolgeren, als Graaven en Graavinnen van Holland en Heeren en Vrouwen van Utrecht, verheven zouden worden, en dat een ieder by zyne oude Vryheden, Voorrechten en Gewoonten zoude blyven; zich verbindende, dat hy noch zyne Naakoomelingen op geenerley wyzen Holland en Utrecht van elkanderen zouden ſcheiden, dierhalven zouden zyne Opvolgers deeze vereeniging op hunne koomſt tot het Gebied moeten bezweeren, en hiervan aan de Staaten dier Landen, ter verzekeringe, brieven van hunne eige hand geeven; vernietigende alles wat hier tegen mogt gedaan worden, en gebiedende alle Ridderen, Raaden, Amptenaaren en wel inzonderheid de Stadhouderen van Brabant, Vlaan-

(1) Hiſt. di Napoli di G. Rosſo pag. 103.

(2) Plakkaatboek 's Lands van Utrecht I. deel fol. 30.

1534 Vlaandre, Holland en Utrecht, deeze vereeniging af te kondigen, ter behoorelyker plaatse aan te tekenen, en eeuwiglyk te onderhouden en doen onderhouden.

Terwyl 's Keizers bevelen omtrent de gemelde Gewesten ingevoerd wierden, was Willem Enkevoort, die byna zeven jaaren het gezag over de Utrechtsche Kerk gevoerd hadt, den negentienden van Hooimaand te Rome, daar hy geduurende dien tyd gewoond hadt, in den ouderdom van zeventig jaaren (1) overleeden, en in de Kerke van Maria der Ziele begraaven. Wanneermen te Utrecht zekere tyding van 's Bisschops dood gekreegen hadt, wierdt met eendragtige stemmen der Geestlyken, op 't voorschrift van Keizer Karel, als Hertog van Brabant, Graaf van Holland en Waereldlyk Heer van Utrecht, Georg van Egmond, Abt van St. Amand en Heer van Hoogwoude en Aartswoude, tot zestigsten Kerkvoogd van Utrecht verkoozen; zoodra dees te Mechele, den vierentwintigsten van Wintermaand, de aangeboode Waardigheid ontfangen hadt, spoeide hy zich straks naar zyne Zetelstad, daar hy met groot gevolg van Vorsten en Heeren, nog in dit zelve jaar, met veel genoegen gehuldigd, en kort hiernaa door eenen brief van Paus Paulus den derden gevestigd wierdt. En dewyl ik de afbeelding van deezen geleerden en godvrugtigen Harder, welke, geheel zeldzaam voor Lieden van hooge geboorte, zyne Schaapen door een Kristelyk voorbeeld geleidde, op eenen konstigen gedenkpenning bewaard vinde, heb ik goed gedacht, meer op de orde der zaaken dan des tyds lettende, den zelven, tot bewys zyner verheffinge, hier te vertoonen. 1534

(1) Kerkelyke Oudheden van Utrecht door H. v. H. en H. v. R. I. deel fol. 337. & Suffr. Petri Continuatio ad Becam fol. 4.

♀

Be.

Dees, Zoon van Jan, Eersten Graaf van Egmond, en van Magdalena, Dochter van Georg (2) Graaf van Waerdenburg, was in 't vierde jaar deezer eeuwe gebooren, volgens het randschrift, dat op de voorzyde, rondom zyn fraai borstbeeld, in deezer voege gevonden wordt;

(2) Hist. & Geneal. Egmondan. Gentis, Bockenbergii pag. 146.

DOMINUS GEORGius DE EGMONDA, EPiscopuS TRAjectensis, ÆTatis Suæ 54. 1558.

DE HEER GEORG VAN EGMOND, BISSCHOP VAN UTRECHT, ZYNS OUDERDOMS 54. 1558.

Dewyl Bisschop Georg zyne Gemeente, niet, als veele Leeraars, alleen vermaande, maar ook met eenen goeden wandel voorging, en dat de liefde tot anderen, blykende door het

1534 uitdeelen van aalmoesſen, voor eene der hoofddeugden geacht wordt, zietmen op de keerzyde twee handen, welken, mids de mededeelzaamheid hemelſch is, uit de wolken geld ſtrooijen, en nevens de zelven deeze vermaaning van den grooten Leeraar der Heidenen (1) in den rand; 1534

(1) I. Brief van Paulus aan Timotheus Cap. IV. vers. 7.

PIETATEM EXERCE.

OEFFEN GODVRUGTIGHEID.

De zonderlinge geneegenheid van deezen Kerkvoogd tot het beſchermen van den Roomſchen Godsdienſt baarde hem en anderen geen geringe zorgen, door den loop eener Gezindheid, welke zoo vreemde gevolgen hadt als men ooit hooren of zien mogt, en my verbindt om hier aaneengeſchakeld te verhaalen. Onder andere boeken, door Luther gemeen gemaakt, was 'er een van de Kriſtelyke Vryheid, dat, zoo eenigen (2) meenen, den gemeenen man, van 's Schryvers oogmerk onkundig, en naar ongebondenheid haakende, tot deeze buitenſpoorigheden zoude gebragt hebben; wandt ſedert datmen Thomas Munszer, die den Duitſche Boeren tot een verderflyk Leidsman ſtrekte, met zyne wederſpannige benden verſlaagen hadt, was de Gezindheid der zoogenaamde Herdooperen aldaar wel verminderd, maar niet vernietigd; wandt de Vlugtelingen planteden die elders voort, tot zooverre, dat Melchior Hofman eerlang te Straatsburg zooveel aanhang maakte, dat hy voor den tweeden Elias gehouden wierdt; doch dees door de Magiſtraat gevangen, en al zyne bekende Geloofsgenooten verdreeven zynde, begaven zich ſommigen naar Weſtfaale, anderen naar Vriesland, en eenigen naar Holland, daarze, even ofze door Gods Geeſt vervuld waren, met gezigten, droomen en voorſpellingen hunne Leere verkondigden, dryvende, datmen herdoopen, de godloozen met geweld verjaagen, en alle goederen gemeen maaken moeſt, om dus een vreedzaam Ryk van Geloovigen op aarden te bezitten, waardoorze zooveel volks aan hunne lyn kreegen, dat het ſcheen tot verderf van Landen en Lieden te zullen uitloopen, zoo de Overigheid hierin niet gewaakt, en Jan Trypmaaker eenen Leerling van Melchior Hofman, die te Amſterdam verſcheidene menſchen doopte en tot zyne Leer verlokte, gevangen naar 's Graavenhaage gevoerd, en met nog zes of zeven (3) van zyne Gezindheid gedood hadt.

(2) Oproer der Wederdooperen door L. Hortenſius fol. 1.

(3) Brandt Hiſt. der Reform. I. deel. pag. 111.

Kort hiernaa wierp zich een Bakker van Haarlem, Jan Matyszoon, op, welke zyne oude Vrouw liet zitten, en met een jong Meisje, dat ſchoon was, doorging; zich voor Enoch den tweeden Getuigen uitgeevende hieldt hy zyn verblyf in 't heimelyk te Amſterdam, daar hy ſommigen dermaate wiſt te beleezen, datze zich twee aan twee, als Apoſtelen en Gezanten van Kriſtus heren derwaart lieten afvaardigen. Bartholomeus Boekbinder en Dirk Kuiper reisden naar Vriesland, en doopten Obbe Philips, Hans Scheerder, en anderen te Leeuwaarde, hen te gelyk het Leeraarsampt opleggende. Gerrit Boekbinder en Jan Beukelszoon, een Kleermaaker van Leyde, trokken naar Munſter, daarze in 't voorgaande jaar aankwamen, en, mids Bernard Rotman de meeſte magt van 't Pausdom door 't invoeren der Hervorminge verbrooken hadt, vriendlyk, doch onder den duim gehuisveſt wierden. Naa eenige tegenſtribbelingen zich met Rotman vereenigd

1534 eenigd hebbende zynze tegen het gebod (1) van den Magistraat, die hen uitgedreeven hadt, weder binnen gekoomen, en kreegen in eenen oploop van 't gemeen en 't geschreeuw, *doet boete en laat u wederdoopen, doet gy 't niet zal u Gods toorn overvallen*, zoo grooten aanhang, datze, als de Wethouders hen wilden verdryven, eenige duizenden sterk tot de wapens liepen, en zich van de markt en het deel der Stad, datmen Overwater noemt, meester maakten: staande dus drie dagen tegen elkanderen in 't geweer, wierdt eindelyk dit verdrag (2) getroffen; men zou de wapens afleggen, vryheid van Godsdienst hebben, niemand om 't Geloof vervolgen, en de Overigheid in burgerlyke zaaken gehoorzaam zyn. Maar de Wederdoopers, bedugt of men hen by den nacht en ontwapend mogt overvallen, ontbooden hunne Geloofsgenooten uit de naaste Steden, om, zooze voorgaven, te Munster door Gods Gezant den weg ter Zaligheid te leeren, men zoude alles, jaa Wyf en Kinderen verlaaten en zulks te Munster tienvoudig wedervinden. Door dit lokaas wierdt de toeloop, inzonderheid van lieden die niets te verliezen hadden, zoo groot, datze zich eerlang sterker dan de andere Ingezetenen bevonden, en weder eenen oploop maakten, schreeuwende, *maakt u van hier, gy Godloozen, 't en zy gy allen wilt uitgerooid worden; wandt allen, die zich weigeren te laaten doopen, zalmen doodslaan.* Op dit gekryt weeken de Geestlyken en veele Burgers uit de Stad, en de Wederdoopers maakten zich, aangedreeven door Jan Matyszoon van Haarlem en Jan Beukelszoon van Leyde, en geholpen door Bernard Knipperdollink, Bernard Rotman, Jacob van Kampen en Jan van (3) Geelen, omtrent Vastenavond deezes jaars, meester van Munster. Hierop alle Kerken en Godshuizen geplonderd, alle goederen 't zy heilig of onheilig gemeen gemaakt, alle boeken, behalven den Bybel, verbrand zynde, wierden de wetten door Jan Beukelszoon, die somwylen, als in den geest vervoerd, naakt liep, ingesteld, en twaalf Rechters, om dit nieuwe Israël te regeeren, benoemd; ook vondt hy goed, datmen meer dan eene Vrouw mogt hebben, en nam 'er by voorraad drie voor zich.

(1) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 270. & seq.

(2) Oproer der Wederdooperen door L. Hortensius fol. 4.

(3) Oproer der Wederdooperen door L. Hortensius fol. 4. verso. &

1534 Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 271.

Onder het regelen dier instellingen wierdt de Stad door den Bisschop Frans, gebooren Graaf van Waldek, belegerd, en Jan Matyszoon in eenen uitval gedood. Als ondertusschen eenige Stedelingen bespeurden, datze bedroogen waren, en tegen Jan Beukelszoon saamen spanden, wierdenze ontdekt, en tot omtrent vyftig toe door Knipperdollink wreedelyk omgebragt. Sedert geenen weêrstand ziende schondenze alle Maagden, Geestlyke of Waereldlyke, die veertien jaaren bereikten, en maakten Jan Beukelszoon tot Koning van Sion, en Keizer (4) van de gansche aarde. Dees ten Troon gesteegen zeide Gods bevel te zyn, datmen agtentwintig Predikers zoude uitzenden, om hunne Leere tot aan de vier einden der Waereld te verkondigen; als hy de zelven genoemd, en werwaart ieder zoude trekken geweezen hadt, heeftmen deeze Geloofsverkondigers by den nacht uit de Stad gelaaten, en ieder (5) van hen, boven het reisgeld, eenen penning gegeeven, dienze in de plaatsen, daarmen hunne Stellingen niet wilde aanneemen, tot een getuigenis der aanstaande elende, en 't verachten van zulke heilzaame Leere, moesten laaten. 't Zy nu de drie naastvolgende penningen, tot dit oogmerk of tot andere diensten, in 't nieuwe Ryk dier Dwaalgeesten gebruikt zyn, 't is, myns oordeels, zeker, datze in deeze tyden ten dienste der Wederdooperen gemaakt zyn.

(4) Beschryv. van Leyden door J. Orlers pag. 319.

(5) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 275.

M.

M.

F.

I. In het vlak van de voorzyde des eerften zyn deeze woorden, gevolgd naar die van den Euangelifchen (1) Schryver, gefteld;

(1) Euang. van Joannes Cap. I. vers. 14.

DAT WORT IS FLEISCH GEWORDEN, VND WA-
NET IN VNS.

HET WOORD IS VLEES GEWORDEN, EN WOONT IN ONS.

Voorts leeftmen in den rand en op de keerzyde, die, ten teken van 't Waereldlyke gezag des Konings, met twee gekruifte zwaarden gemerkt is, deezen aaneengeknogten zin;

WE NICHT GEBORE IS VTH DE WATER VND GEIST MAG NICH IN GAEN IN T RIKE GADES. EIN KONINCK VPREGT OVER ALLEN, EIN GODT, EIN GELOVE, EIN DOEPE, THO MVNSTER 1534.

WIE NIET GEBOOREN IS UIT WATER EN GEEST MAG NIET INGAAN IN 'T RYK GODS. EEN KONING OPRECHT OVER ALLEN, EEN GOD, EEN GELOOF, EEN DOOP, TE MUNSTER 1534.

II. De tweede is wel gelyk in zin, maar niet in fchikkinge der letteren, aan den voorgaanden; wandt de twee eerfte regels, die in 't vlak van 't eerfte deel ftaan, moeten tus-
fchen

1534 schen het randschrift van het voor- en agterstuk gevoegd worden, om den zin vol te maaken. 1534

III. Op het eerste deel van den derden, die de helft minder in waarde geweest is, leestmen weder het zelve, doch dus netter gevolgde opschrift;

DAT WORT IS FLEIS GeWORDEN VND WAnet VNDer VNS. 1534.

DAT WOORD IS VLEES GEWORDEN EN WOONT ONDER ONS. 1534.

Wyders zietmen in den rand, en op het andere deel, de volgende letteren;

SO MACH HE in GADES RIKE NICH erSCHEInen, hET SI DAT IMAnDT VPT NIEu GEBARE WERDE. EIN HER, EIN GELOve, EIN DOEPe. THO MVNSTER.

ZOO MAG HY IN GODS RYK NIET VERSCHYNEN, HET ZY DAT IEMAND OP NIEUWS GEBOOREN WORDE. EEN HEER, EEN GELOOF EEN DOOP. TE MUNSTER.

Onder de Gezanten, die op 's Konings bevel uittrokken, hadt Jan van Geelen zich, met twee of drie zyner gezellen, naer Amsterdam begeeven, daar hy eene meenigte volks tot zyne Leere overbragt; en hoewel in 's Graavenhaage en in andere plaatsen toen verscheiden met den dood gestraft, en door 's Keizers bevelbrieven (1) op zwaare boeten tot het verlaaten dier schaadelyke dwaalingen vermaand wierden, echter liep deeze raazerny, als eene besmettelyke ziekte, zoo sterk voort, dat in Holland, en de naastgelegene Landstreeken, een groot getal van menschen alle goederen verlieten, en met Wyven, Kinderen, wapenen en gereed geld te Haarlem vergaderden, en op twaalf, of, zoo anderen melden, eenentwintig (2) schepen naar Overysfel voeren, welken, weinig minder dan drieduizend Mannen met veele Vrouwen en Kinderen sterk, in 't Zwarte Water, omtrent Genemuide koomende, aangehouden en onderzogt wierden; wanneerze bekenden, datze trokken om hunne Broeders te Munster te ontzetten, zyn de Belhamels in Holland verbrand of onthoofd; maar die vergiffenis verzogten, en beleeden datze verleid waren, verkreegen ontslaaging.

(1) Oproer der Wederdooperen door L. Hortensius fol. 4. verso.

(2) Revii Daventriæ illustr. pag. 252. & 253. & Dumbar Anal. Tom. II. pag. 481.

Ten zelven dage trokken omtrent driehonderd Wederdoopers Mans en Vrouwen naar Oldenklooster, by Bolzwaard in Vriesland, daarze met geweld in raakten, de Monniken, die zich niet onder hunne banier wilden begeeven, verjoegen, en zich met dit vertrouwen versterkten, dat het vyandlyke geschut hen niet zoude beleedigen, ja dat het zich omkeeren en zyne aanvoerders beschaadigen zoude. De Keizerlyke Stadhouder (3) Georg Schenk, hiervan berigt zynde, riep het gansche Land te wapen, belegerde en bestormde het Klooster met zooveel gewelds, dat hy 't overmeesterde. Eene meenigte der Wederdooperen wierden in de eerste hitte verslaagen, vierentwintig naast het Klooster aan de galg gehangen, vyftien onthalsd, de Vrouwen en Maagden naar Leeuwaarde gevoerd, en, die by haare dwaalingen bleeven, verdronken.

(3) Schotanus Chron. van Vriesland fol. 665.

1534 Niet beter ging 't in Holland, wyl de Wederdoopers voorgaven, dat hen de Steden Deventer, Wezel, Amsterdam en anderen van God gegeeven waren; des eenige uitzinnigen (1) eerlang als dollen, door de laatstgemelde Stad, geheel naakt met bloote zwaarden in de handen liepen, roepende, *in Gods naam, de zeegen des Heeren staat ter regter, en de vervloeking ter slinker zyde deezer Stad*; zulks de Ingezetenen, door deeze vertooning met vreeze bevangen, op hunne hoefslagen vergaderden; doch de Hoofden van 't oproer gegreepen zynde, wierdt de ontsteltenis dat pas gestild. De Magistraat ondertusschen door brieven uit Vriesland vermaand wordende van op zyne hoede te zyn, wyl de Wederdoopers besloten hadden de Stad te overweldigen, riep de Schutterye en Gildens op 't Stadhuis, en, naadat deezen beloofd hadden de Stad tot den laatsten druppel bloeds te beschermen, beval openlyk geene vreemde Wederdoopers, die men geboodt straks te vertrekken, te herbergen, maar de zelven aan te brengen op lyfstraffe. Hierop zyn 's avonds alle huizen doorzogt, en dien nacht twintig dier Dwaalgeesten gevangen. Weinige dagen later kwam de Graaf van Hoogstraate, (2) Stadhouder van Holland, met eenige Raadsheeren en 's Lands geding verzorger derwaart, en wierden nu en dan sommigen hardnekkigen van die Gezindheid met den dood gestraft, en die zich bekeerden tot boeten verweezen.

(1) Oproer der Wederdooperen door L. Hortensius fol. 5. verso.

(2) Oproer der Wederdooperen door L. Hortensius fol. 13. & Beschryving van Amsterdam door Pontanus pag. 45.

Naa dat de Stadhouder dit verrigt, en in de algemeene vergaderingen des Lands te Haarlem, Leyde en Delft zich met de Burgermeesteren over het uitrooijen der Wederdooperen en Ketteren beraaden hadt, keerde hy weder naar Amsterdam, daar hy den Schout, de Burgermeesters en Schepens met onachtzaamheid en slaphartigheid in 't straffen der oproerigen beschuldigde, alzoo het ongemak zich uit deeze oorzaake meer verspreidde; ja men onderzogt naauwkeurig, of iemand der Wethouderen van Ketterye verdacht ging, of 1534 de poorten, toorens en vesten wel bewaakt, en of de ontfangene penningen wel verrekend wierden. Dit liep zoohoog, dat de Schout zich van zyn ampt ontsloeg, en, als zulks van naauwer onderzoek en 't vangen van twee Wederdooperen gevolgd wierdt, verhief zich een gerugt, dat den naasten nacht wel tweehonderd Stedelingen geligt, en naar 's Graavenhaage vervoerd zouden worden, 't welke groote beweeging maakte, en veele Ingezetenen van 't bedde en op de straat hieldt, om te verhoeden dat hunne medeburgers niet, tegen de Wetten en oude Vryheden, overvallen en weggesleept wierden; en hoewel, door goede vermaaningen van den toen wagthebbenden Hopman, de vergaderde Burgers eindelyk naar huis gingen, echter bragt dit gewoel zooveel agterdenken in den Stadhouder, dat hy zonder toeven naar 's Graavenhaage vertrok.

Kort naa de beroerte te Amsterdam meenden eenige Hollandsche Wederdoopers, den drieëntwintigsten (3) van 1535 Louwmaand des jaars vyfendertig, de Stad Leyde by den nacht in den brand te steeken en te overrompelen; slegts dertig of veertig sterk, op hoope dat het graauw hen zoude toevallen; maar de Magistraat, door het schryven van den Slotvoogd van Woerden, of, zoo anderen (4) melden, door de Amsterdammers den zelven avond, dat het 's nachts zoude gebeuren, naadat de poorten reeds gesloten waren, gewaarschouwd, liet het uurwerk ophouden, om het tydraamen des aanslags, wyl de brandstigting overal op een uur moest geschieden, te verhinderen. In deeze ontsteltenisse wierden de Burgers, zonder gerugt te maaken, in de wapenen gebragt, alle huizen doorzogt, en eindelyk een gevonden, daar het volk tot den heilloozen aanslag byeen was. Vyftien Mannen en vyf Vrouwen kreegmen gevangen, die onlangs hiernaa gedood wierden, de Mannen onthalsd, de Vrouwen verdronken.

(3) Oproer der Wederdooperen door L. Hortensius fol. 16. verso en 17.

(4) J. Meursii Athen. Bat. Lib. I. pag. 50.

Den elfden van Sprokkelmaand waren

1535 ren te Amsterdam in de Zoutsteeg zeven Mannen en vyf Vrouwen vergaderd, welken, op den voorgang van Dirk de Snyder, zich allen naakt ontkleedden, en met een schrikkelyk gekryt van *Wee, Wee! de wraake Gods, de wraake Gods!* de gansche Stad dermaate in rep en roere stelden, dat de Burgers, meenende door den vyand overrompeld te zyn, zich terstond wapenden, en naar hunne loopplaatsen trokken; maar toenze niet dan weinige naakte menschen zagen, namenze de zelven gevangen. Wanneer deezen voor die van het Gerecht gebragt en gedekt wierden, hebbenze, zich niet schaamende, de kleederen verworpen, omdat de waarheid, zeidenze, naakt moest zyn. Onderwylen wierden de poorten toe en de klokken stil gehouden, midsgaders veele huizen doorzogt, eenige dier Gezindheid gevangen, met de naaktlooperen gedood, en sommigen weder ontslaagen. Hierop kwamen, den twintigsten (1) der zelve maand, wel duizend Wederdoopers uit Vriesland, Henegouwe en andere oorden naar die Stad, en sloegen zich omtrent den Nieuwendyk neder; doch deezen zyn door de wysheid en 't beleid van Gerrit van Asfendelft en 's Landsgedingverzorger, die aan hen gezonden waren, eerlang weder te rugge gekeerd.

(1) Oproer der Wederdoopeten door L. Hortensius fol. 17. verso.

Geduurende deeze ontstuimigheden, bleef Jan van Geelen even yverig om den Munsterschen Koning te helpen, en hadt tot dit einde in 't heimelyk, onder eenen anderen naam, eene menigte volks tot zyn Geloof gebragt; maar vreezende ontdekt te worden, hadt hy te Brussel van de Landvoogdesse Maria, aan welke hy zyne schuld bekende, vergiffenis (2) verzogt, en de zelve niet alleen, onder beloften van de Stad Munster den Keizer over te leveren, maar ook brieven en geld om krygsknegten te werven, verkreegen. Sedert openlyk te Amsterdam woonende, en met de voornaamste Stedelingen verkeerende, kreeg hy de buijen in 't hoofd om de Stad, met hulpe van zynen aanhang, te overweldigen, en al-

(2) Oproer der Wederdoopeten door L. Hortensius fol. 19. verso.

daar een Ryk op te regten als te Munster. Wanneer hy zich met de voornaamste Hoofden beraaden hadt, wierdt aan ieder, die zich verbondt, eenen gouden penning ter verbintenisse gegeeven, en den tienden (3) van Bloeimaand, met het luiden der Stadhuisklokke, tot den aanslag vastgesteld; doch dit opzet wierdt, zoo als het stondt uit te bersten, meer by geval dan door voorzigtigheid van den Magistraat, ontdekt. Wandt die van 't Kruisgild gaven op 't Stadhuis, volgens oude gewoonte, eene maaltyd, op welke de Regeering en de aaanzienlykste Mannen van de Stad te gast, en tot in den nacht vrolyk waren; wanneermen in den avond de piktonnen reeds ontsteeken hadt, heeft zeker Jongman by geval den Burgermeesteren door de tweede en derde hand aangediend, dat de Wederdoopers zich, wel tot zeshonderd toe, byeen schaarden om de Stad te overrompelen. Hoe sterk de aanbrenger zyn zeggen bevestigde, de Regeerders, de zaak voor onmoogelyk achtende, wilden de zelve niet gelooven, tot men hen de gereedschappen aanwees in 't opperste van de Redenrykkamer, welke toen op de Waage tegen over het Stadhuis was; des die van 't Kruisgild, vroeger danze gewoon waren, vertrokken, en de Burgermeesters in overleg raakten, op welke wyze de Burgery in de wapenen en in stilheid op 't Stadhuis te krygen. 1535

(3) Oproer der Wederdoopeten door L. Hortensius fol. 20.

Terwylze dus den tyd met beraaden tot in den nacht doorbragten, kwamen de Wederdoopers gewapend van de Pylsteeg, by drommen met vaandelen en trommelen, derwaart aanstuiven, overweldigden het Stadhuis, smeeten eenigen der wagteren dood, en namen anderen gevangen, alles zoo schielyk, dat de Burgermeesters zich naauwlyks konden bergen; een der Dienaaren van den Schout, dronken op den grond tusschen stoelen en banken leggende, door dit geraas wakker geworden vlugtte naar boven, en verstak, schoon hy niet wist wat 'er gaans was, het kloktouw, door 't welke men ter wapen klept.

1535 klept. Middelerwylen wierden de Burgers opgewekt, om de toegangen van den Dam te bezetten; maar verscheidenen sneuvelden in 't aankoomen, zelf de Burgermeester Pieter Kolyn, (1) een Geleerd en Godvrugtig Man, die, om zyne zagtheid by eenigen van ketterye verdacht, thans, om zich van 't kwaade vermoeden te zuiveren met de zynen rustig voor te gaan, het leeven verloor. Des Burgermeester Rekalf, een oud Krygsman ziende waar 't haaperde, geboodt, datmen op de hoeken der straaten, die op den Dam uitloopen, zeilen spannen, en hoppezakken derwaart rollen zoude, om dus als agter eene borstweering te schuilen. Ook nam hy, mids de Burgers van schrik bevangen niet zoo greetig aanvielen, eenige vrywilligen ten dienste der Stad op maandgeld aan om den eersten aanval te doen.

(1) Oproer der Wederdooperen door L. Hortensius fol. 21. verso.

Met deeze toerustinge liep de nacht om, en de Wederdoopers, geloovende nog de Stad te zullen winnen, bragten den tyd door met het zingen van Psalmen, tot het geschut op den Dam geplant hen op het Stadhuis met schriklyk geluit verstoorde, de deur van 't Gasthuis, dat 'er nevens stond ter aarde smeet, en dus den Krygslieden, van de Burgeren gevolgd, den weg naar 't Stadhuis baande, daar zich omtrent vyfentwintig (2) Wederdoopers dapper verweerden; welken eindelyk, veelen hunner Spitsbroeders verslaagen en zich van alle kanten benard ziende, zich opgaven, twaalf wierden gevangen, agtentwintig waren dien nacht dood gebleeven en twintig Burgers; Jan van Geelen vloodt op den Tooren, daar hy zich bloot stelde om door eenen koegel het schavot te ontgaan. Naa den middag wierden de lighaamen der Wederdooperen by de beenen aan de galg gehangen, en, den veertienden van Bloeimaand, eenigen der gevangenen op een vleesbank het hart uit de borst gesneeden, hen in 't aanzigt geworpen, de lighaamen gevierendeeld, de stukken op de poorten der Stad, en de hoofden op staaken gezet, vervolgens zyn nog eenige mannen gedood, en de Vrouwen in haare deuren opgehangen of verdronken. Onder de Medestanders van Jan van Geelen waren veele lieden van Benskoop by Ysselstein, welken hy tegen den tienden van Bloeimaand naar Amsterdam ontbooden hadt. Maar als deezen, omtrent driehonderd (3) sterk, te laat by de Stad kwamen, en de nederlaag hunner Bondgenooten verstonden, trokkenze met meer anderen, die bescheiden waren, straks te rugge, en vlugtten op twee schepen naar Engeland. 1535

(2) Oproer der Wederdooperen door L. Hortensius fol. 22. verso.

(3) Oproer der Wederdooperen door L. Hortensius fol. 24. verso.

Op zoodaanige wyze Amsterdam behouden, en den voortgang der Wederdooperen in de Nederlanden niet zonder wreedheid gestuit zynde, wierdt kort hiernaa te Brussel nog een streng plakkaat (4) tegen alle Wederdoopers, op 's Keizers naam, uitgegeeven, en de schuldigen niet alleen, maar zelf die hen begunstigden of niet aanbragten, met zwaare straffe in goed en bloed gedreigd. Dewyl hier niet onderscheiden wierdt, of iemand aan Oproer of Landverraad schuldig was, maar datmen tegen alle Doopsgezinden, zonder eenig verschil, hoe eenvoudig en weêrloos datze ook waren, even bitter handelden, ja zelf allen, die van de Roomsche Kerke geweeken waren, strenger vervolgden, wierdt sedert veel onnoozel (5) bloeds het geheele Land door vergooten.

(4) Brandt Hist. der Reform. I. deel pag. 123.

(5) Velius Chron. van Hoorn pag. 136.

Het mislukken van de onderneeminge op Amsterdam, en de dood van Jan van Geelen trof boven anderen den Koning van Munster, welke, sedert hy voor Koning van Sion uitgeroepen en gehuldigd was, (6) Knipperdolling tot Bevelhebber der Stad, Barend Rotman tot zynen Redenaar, vier anderen tot zyne voornaamste Raadsheeren, eenen Hofmeester, Schatmeester en twaalf Trawanten tot zyne Lyfwagt, en meer anderen tot zynen stoet aangesteld hebbende, de Weduw van den gesneuvelden Jan Matyszoon trouwde; deeze wierdt alleen Koningin genaamd, en hadt een afgezonderd Hof en meenigte Kamenieren en Staatjuffrouwen. De Koning blonk van goud, zilver en ju-

(6) Oproer der Wederdooperen door L. Hortensius fol. 9. verso. en Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 274.

1535 juweelen, droeg eene goude keten, konftig met verfcheidene edele fteenen doorwrogt, om den hals, in de eene hand den gouden Schepter, in de andere eenen gouden Aardbol, door welken twee zwaarden kruislings gefteld waren, met dit opfchrift, *de Koning der Gerechtigheid in deeze Waereld.* Vermids de Koning met deeze fieraaden op twee gedenkpenningen gevonden wordt, heb ik de zelven, midsze met dit en met het volgende jaar gemerkt zyn, hier tot bewys van zyne Hoogheid nedergefteld. 1535

♀

M.

◡

Br.

◡

Sc.

I. II. Hoewel hy zich tekende, *ik Jan, Koning* (1) *van 't nieuwe Jerufalem, Koning der Gerechtigheid over de ganfche Waereld*, echter zietmen rondom zyn afbeeldfel, dat met de gemelde fieraaden ten halven lyve op de voorzyden der twee eerften gevonden wordt, geenen anderen tytel dan deezen;

(1) Befchryving van Leyde door J. Orlers pag. 321.

IOHAN VAN LEIDEN EIN KONINCK DER WEDERDOPERen ZO MONSTER.

JAN VAN LEYDE EEN KONING DER WEDERDOOPEREN TE MUNSTER.

Het grootfte onderfcheid in deeze twee penningen beftaat in eenen krans met welken de tweede omzoomd is, en in deeze letters, die tot verzekering der gelykenisfe op de voor hem ftaande borftweering gefteld zyn;

WARHAFTICH CONTERFAIT.

WAARACHTIG AFBEELDSEL.

Rondom het teken van zyn gebied over de Waereld, dat hy tot zyn zegel gebruikte, en altyd met zich droeg, en hier op de keerzyde met eene kroone gesteld is, leestmen deeze woorden, die ook op den riem, (1) met welken de Koning zyne lendenen omgordde, geschreeven stonden;

(1) Beschryving van Leyde door J. Orlers pag. 320. & Chr. Schlegels Munts Bibel pag. 311.

GOTTES MACHT IST MYN CRACHT, ANNO MDXXXV.

GODS MAGT IS MYN KRACHT, IN 'T JAAR MDXXXV.

III. De derde, een penningplaatje, moogelyk door die van zynen aanhang gedraagen, is alleenlyk kennelyk door het aangezigt, wyl 'er geen Koninglyk teken noch letterlyke verklaaring op gevonden wordt.

Opdat de Koning in heerlykheid boven zyne Onderdaanen zoude uitmunten, verscheen hy nooit in 't openbaar, dan verzeld van zynen stoet, rydende tusschen twee jongelingen, van welken een ter regter zyde droeg de goude Kroon met dierbaare Steenen bezet, de ander ter slinkerzyde voerde het Koninglyke zwaard. Op de markt was een verheve Zetel of Troon gemaakt, op welken de Koning, van zyne Raaden omringd, dikwylen te rechte zat. Ook wierdt op zekeren tyd het volk met trompetten saamen geroepen voor 't poortaal der Domkerke, daar de Koning zyne Gemeente tot het Nachtmaal (2) noodigde, en zelve aan omtrent vierduizend menschen, behalven die de wagt hadden, het brood uitdeelde, zeggende *neemt, eet en verkondigd den dood des Heeren*; en de Koningin gaf den drinkbeker met diergelyke woorden. Insgelyks haddenze ter verdeediginge hunner Leere twee boeken gedrukt en gemeen gemaakt, tragtende door de zelven aan te toonen, dat het Ryk van Kristus dus voor den laatsten dag opgeregt, en door Vroomen en Uitverkoorenen alleen geregeerd, maar het Godlooze volk omgebragt moest worden, dat de Dienaars der Kerke het zwaard voeren zouden, datmen niemand, die geen oprecht Kristen was, in de Gemeente lyden mogt, en niemand zalig konde worden, dan die zyne goederen gemeen maakte, en niets voor zich behieldt; dryvende, dat Luther en de Paus valsche Leeraars waren, en zogten alle stellingen, hoe buitenspoorig, echter door de Heilige Schriften te bevestigen. Het eerste boek (3) droeg den tytel, in 't platte Hoogduitsch, van Herstellinge der Kristelyke Leere, des Geloofs en Leevens. Het andere behelsde de verborgenheid der Schriften des Ryks van Kristus, en van den dag des Heeren. Het verbreiden deezer boeken was met een vertrouwen van eens, door alle rampen en verdrukkingen geworsteld hebbende, over hunne vyanden te zeegepraalen, en met Kristus in het Ryk der Geloovigen hier op aarde te leeven, het welke ik ook door twee penningen uitgedrukt vinde, die, myns bedunkens, ter verbreidinge van dat Geloof, loopende de gemelde zaaken, gemaakt, en ter verzekering van dit geval hier niet ongevoegelyk geplaatst zyn.

(2) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 275.

(3) Reform. van Amsterd. door Le Long fol. 483.

I. Op

1535 1535

AR.

L.

I. Op de voorzyde van den eersten zietmen Kristus, met eenen vreedewimpel in de hand, als zeegepraalende over den Duivel, den Dood en de Waereld, en in eenen dubbelen letterzoom leestmen deeze uit de geheiligde Bladeren (1) ontleende woorden;

(1) Brief van Paulus aan de Romeinen Cap. VI. vers. 4. en de eerste Brief aan de Corinteren Cap. XV. vers. 55.

ROMER 6. CRISTVS IST AVFERWET VON DEN TOTN
DVRG DI HERLIKEIT DES VATERS, ALSO
SOLM AVC WIR IN EIM NEVEN LEBEN WANDELN.
I. CORINTHER 15. TOT WO IST [DEIN STACHEL?]

ROMEINEN 6. KRISTUS IS OPGEWEKT VAN DE DOODEN
DOOR DE HEERLYKHEID DES VADERS, ALZOO ZULLEN WY OOK IN EEN NIEUW LEEVEN WANDELEN.
I. CORINTEN 15. DOOD WAAR IS UWE PRIKKEL?

Rondom het afbeeldsel van den Zaligmaker, die, door de Schriftgeleerden en Phariseen om een teken gevraagt zynde, hen dat van den Voorspeller Jonas wees, vindtmen op de keerzyde, in eenen tweevoudigen letterkring, deeze Euangelische (2) toepasing;

(2) Euang. van Mattheus Cap. XII. vers. 39. Jonas Cap. I. en Euang. van Lucas Cap. XI. vers. 30.

MATTHÆI 12. DISE EBRECTS ART SVGT EIN ZEIGEN, ES
WIRT IR KENS GEBEN, DAN DAS ZEIGEN
DES PROVETEN IONE. IONAS I. LVCÆ II. WIE IONE
EIN ZEIGEN WAR DEN NINIVITEN.

MATTHÆUS 12. DIT VERKEERDE GESLACHT BEGEERT EEN TEKEN, EN HET ZAL GEEN GEGEEVEN WORDEN, DAN DAT TEKEN VAN DEN VOORSPELLER JONAS. JONAS I. LUCAS ELF. GELYK JONAS EEN TEKEN WAS DEN NINIVITEN.

II. Het eerste deel van den tweeden vertoont de geschiedenis van onzen Zaligmaaker, toen hy naa zyne Opstanding aan zyne Leerlingen verscheen, en in den rand staan deeze, (3) als uit zynen mond vloeijende, woorden;

(3) Euang. van Mattheus Cap. XXVIII. vers. 18.

MIR IST GEGEVEN ALLE GEWALT IM HIMEL [UND ERDEN].

MY IS GEGEEVEN ALLE GEWELD IN HEMEL EN OP AARDE.

1535 Op het andere deel wordt Kristus, als een Koning die de Heerschappy voert, naar de voorspelling van den grooten Harpenaar, afgebeeld gevonden; en dewyl de Wederdoopers het Roomsche Geloof zoowel als het Luthersche verwierpen, is de Paus onder den voet van die op den Troon zit afgeschetst, hebbende ter verklaaringe dit, naar de Koninglyke Zangen (1) gevolgde, omschrift; 1535

(1) Psalm. CX. vers. 2. en 4.

HERRSCHE VNTER VWEN FEINDEN, MELCHISEDECHISER WIZE. IM CX. PSALM.

HEERSCHT ONDER UWE VYANDEN NAAR DE ORDENINGE MELCHIZEDEKS. IN DEN CX. PSALM.

Doch alle deeze voorbereidselen tot den opbouw van 't ingebeelde Ryk mogten den Koning weinig baaten, omdat de voorraad verteerd, en zyne Onderdaanen buiten alle hoope van ontzet raakten; wandt de Bisschop van Munster, gezien hebbende met geweld niet te konnen vorderen, hadt niet alleen, om den toevoer af te snyden, de Stad omgraaven, en door zeven (2) Blokhuizen beslooten, maar zelf de Duitsche Vorsten te hulpe verzogt. Deezen, eerst te Coblentz driehonderd Ruiters en drieduizend Voetknegten ingewilligd, en de Wederdoopers tot het verlaaten van hun godloos voorneemen, dat alle wetten en goede instellingen vernietigde, te vergeefs vermaand hebbende, beloofden op den Ryksdag te Worms voor vyf maanden, in ieder der zelven twintigduizend guldens, tot den Munsterschen kryg op te brengen, mids de ontschuldigen gespaard, en de uitgeweekene Stedelingen, naa 't dwingen der Stad, weder in hunne bezittingen gesteld zouden worden. Zoodra dit besluit genoomen was, wierdt de Graaf van Overstein met 's Ryks benden derwaart gezonden; ook hadt de Bisschop middelerwylen hulpbenden (3) van Keulen, Kleef, Gulik, Gelderland, en geschut, kruit en lood van den Landgraaf van Hessen, en van de Steden Deventer, Kampen en Zwol gekreegen.

(2) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 272. & seq.

(3) Matthæi Analect. Tom. VIII. pag. 222.

Schoon de Stad hierdoor grootelyks benaauwd wierdt, echter verweerden zich de Wederdoopers met onbegrypelyke dapperheid, zulks 'er veel volks der Belegeraaren sneuvelde; maar eindelyk de leevensmiddelen binnen de Vesten zooverre verteerd zynde, dat de gemeene man zich met afschuuwelyk voedsel moest behelpen, ja dat veelen door honger stierven, zou hen 't hart ontzonken hebben, zoo de Koning hen niet tot standvastigheid gedwongen hadt, wyl hy op zekeren tyd eene zyner Vrouwen, die hy reeds tot veertien of zestien vermeerderd hadt, gezegt hebbende niet te konnen gelooven, dat God behaagen schiep dat de menschen dus van honger en armoede stierven, (4) met alle zyne andere Wyven op de markt heeft gebragt, geboden te knielen, voorts met zyne eige hand het hoofd afgeslaagen, en hierop eenen dans aangerigt, midsgaders de uitgemergelde Gemeente ook tot vreugde vermaand. Dus ieder in bedwang en het uitterste verderf voor oogen hebbende, zyn twee van 's Konings vertrouwelingen naar den Bisschop gevlugt, dienze aanweezen, op welke wyze de Stad konde gewonnen worden. De Belegeraars zich hierop beraaden, en de Stedelingen weder vrugtloos tot de overgaave vermaand hebbende, zyn eenige uitgeleezene Krygsknegten, in den nacht voor den vierentwintigsten van Weidemaand, door de (5) uitgeweekenen, langs de graften op 't bolwerk geleid, en hebben, naa 't verslaan der wagten, de Poort overweldigd, en met onderstand hunner aandringende Spitsbroederen, naa een scherp gevegt, en 't omkoomen van Barend Rotman en veele Stedelingen, de Stad gewonnen, en de voor-

(4) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag 278.

(5) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 281.

1535 voornaamste Roervinken van dit werk, Jan van Leyde, Barend Knipperdollink en Krechtink gevangen gekreegen.

Toen de Bisschop den Koning zag, zeide (1) hy, *ô gy booswigt, hoe hebt gy my en myn arme volk bedorven?* de Koning, hierdoor verstoord, antwoordde, *Paap, wy hebben u niet eene myt schaade gedaan, maar u eene vaste Stad, die tegen alle geweld houden mag, overgeleverd; en haddenwe u bedorven, zoo konnenwe, als gy onzen raad volgen wilt, weder ryk maaken.* De Bisschop, zulks hoorende, konde, hoe vergramd, zich niet onthouden van lachgen, vraagende op welke wyze? *Laat my*, zeide de Koning Jan, *in eene yzere Keviē met leder overdekt door't Land omvoeren, en aan niemand zien, dan die u een stuk gelds geeft; dus zult gy meer verkrygen, dan de kryg gekost heeft.* Kort hiernaa wierdt de Koning in schouwspel door het Land gevoerd, eindelyk te Munster, met zyne twee Medestanders, (2) op de markt het vlees door gloejende tangen van het lyf gescheurd en gedood. De drie lighaamen wierden, in zoovele yzere Keviën, aan den top van S^t^. Lamberts Tooren ten toon gehangen. Dus eindigde het Ryk dier Dwaalgeesten, en het leeven van hunnen Koning, ter gedachtenisse van welken, en van het overwinnen zyner Zetelstad, de twee volgende penningen gemaakt zyn. 1535

(1) Keizers Chron. door Sebast. Franck fol. 81.

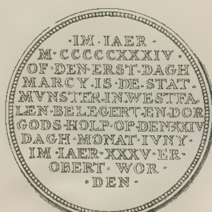
(2) Matthæi Analect. Tom. VIII. pag. 230.

L.

F.

I. II. Het onderscheid in de spelding van het om- en opschrift deezer penningen heeft my die beide doen vertoonen, en dewyl my de eerste, uit de eendaanigheid der toen gebruikte taale, wel zoo oud en egt schynt als de tweede, zal ik dien alleenlyk verklaaren, en melden, dat rondom het borstbeeld van den Koning, dat op de voorzyde van den zelven staat, dees dubbele letterkring gevonden wordt;

IOHAN VON LEYDEN KONICK DER WIDERDEVFFER
ZV MVNSTER,
SEINES ALTERS IM XXV. IAR.

JAN VAN LEYDE KONING DER WEDERDOOPEREN
TE MUNSTER,
ZYNS OUDERDOMS IN 'T XXV. JAAR.

Mm mm m 2 Op

1535 Op de keerzyde vindtmen de beschryving van het belegeren en overwinnen van Munster, in deeze letteren; 1535

IM IAR MCCCCCXXXIIII. VF DEN ERSTEN DAG MARCY IST DIE STAT MVNSTER IN WESTFALEN BELEGERT, VND DVRCH GOTES HILF VF DEN XXIIII. DAG DES MONAT IVNY IM IAR XXXV. EROBERT WORDEN.

IN 'T JAAR VYFTIENHONDERDVIERENDERTIG, OP DEN EERSTEN DAG VAN LENTEMAAND, IS DE STAD MUNSTER IN WESTFALE BELEGERD, EN DOOR GODS HULP, OP DEN VIERENTWINTIGSTEN DAG VAN WEIDEMAAND, IN 'T JAAR VYFENDERTIG, VEROVERD GEWORDEN.

HISTO-

HISTORI DER NEDERLANDSCHE VORSTEN:

DES TWEEDEN DEELS ZESDE BOEK.

1535

Terwyl de gemelde zaaken in Nederland en Duitsland voorvielen, was de Keizer in den Afrikaanschen oorlog gewikkeld; omdat Muley Hazen, by anderen Muleasses genaamd, die zich met geweld tot Koning van Tunis gemaakt hadt, in zoo grooten twist met zynen Broeder, Muley Rozetes, (1) over de bezitting van het Koningryk, geraakt was, dat de laatste zyn toevlugt nam by den Turkschen Keizer Soliman, welke, om zich van dat Koningryk te verzekeren, zynen Zeevoogd Barbarossa met meer dan tagtig schepen, gelyk ik gemeld hebbe, in Zee gezonden, en hierdoor al de Europische Kusten aan de Middelandsche Zee ontrust, en den Italiaanen door eene landing te Fondi, in 't Ryk van Napels, (2) zoo kouwde schrik op 't lyf gejaagt hadt, datze raadloos stonden: doch Barbarossa, een ander voorneemen hebbende, wendde straks de zeilen naar de Afrikaansche Kust, daar hy, onder voorgeeven van Muley Rozetes op den Troon te willen stellen, door den opstand der Onderdaanen, die om den harden handel van Muley Hazen afvielen, het gansche Ryk van Tunis overweldigde.

(1) Hist. de Charles V. par Ant. de Vera pag. 208.

(2) La Hist. d'Italia di Fr. Guicciard. Lib. XX. & Hist. di Napoli di Gr. Rosso. pag. 102.

1535

De Koning, het gevaar door de vlugt ontsnapt zynde, zogt heul by Keizer Karel den Vyfden, dien aanbiedende, zoo de zelve hem wilde herstellen, zyn Ryk (3) van den Koning van Spanje voortaan te Leen te zullen heffen. Dees, haakende om het uitgebreide Gebied nog verder uit te zetten, nam Muley Hazen in bescherming, en beval in alle zyne Landen, om den Turk de vleugels te korten, eene ontzaglyke Vloot, met welke hy zelve wilde oversteeken, ten spoedigste gereed te maaken; ook verzogt hy de Italiaansche Vorsten tot dit heilige voorneemen te hulpe, inzonderheid den Paus, die hem, om de kosten der wapenrustinge te verligten, het heffen van den tienden penning van alle Geestlyke goederen in Spanje vergunde, en hierenboven op eige beurze negen Galeyen (4) leverde, over welken Virginius Ursinus, dien hy zelve te Civitavecchia den Pauslyken (5) zegen en den Kristenlyken Standaard te voeren gaf, het bevel hadt. Anderen, die ook hun deel aanbragten, wierden weder met andere tekenen van eere beschonken, zulks Andries Doria, welke tot

(3) Hist. de Charles V. par Ant. de Vera. pag. 209.

(4) P. Jovii Hist. Lib. XXXIV.

(5) Hist. di Napoli di Gr. Rosso pag. 106.

tot Algemeen Bevelhebber dier Zeemagt van den Keizer gesteld was, door den Paus plechtiglyk met een gewyd Zwaard en andere waardige gaven beschonken wierdt. De Markgraaaf van Guast, Alfonsus van Avalos, kreeg het Oppergebied over 't Leger. Ongelooflyk was de toevloed van menschen, en zelf van vrywillige Edellieden, welken deeze gevaarlyke reis, uit inzigten van Godsdienst of bevorderinge, ondernamen, ja Lodewyk, Broeder des Konings van Portugaal, (1) Zwager des Keizers, verzelde den togt met vyfentwintig wel uitgeruste schepen, diemen Karaveelen noemt; Maximiliaan van Eberstein kwam met agtduizend Duitsche Landsknegten, en de Nederlanders zonden zestig schepen, welken met veele gevangene (2) leegloopers van Bergen in Henegouwe, van Enguien, Brussel en andere plaatsen, bezet waren, den Keizer te hulpe; zulks de gansche Vloot uit meer dan vierhonderd zeilen bestondt, veele scheepen van den eersten rang, onder deezen honderd kloeke Galeyen, sommigen met yzer beslagen en door goede manschap en veele metaale stukken geschuts ontzaglyk; wandt de Keizer spaarde geene schatten aan deeze voorbereidselen des oorlogs, deswege hadt hy te Malaga twaalf stukken (3) kanon, die ballen van vyfenveertig ponden spoogen, doen gereed maaken, en de zelven, uit eene zeldzaame Godsdienstigheid, de naamen der twaalf Apostelen gegeeven; ook hadt hy geld doen munten om het Krygsvolk te betaalen, op welke stukken (4) een kruis en de spreuk van Constantyn den Grooten gevonden wierdt; en dewyl het naastvolgende stuk in verscheidene deelen met de agtergelaate beschryvinge overeenkomt, heeft het my de moeite waardig gedocht hier te vertoonen.

(1) Ant. Ponti Bellum Thunetum, apud Matthæum in Analect. Tom. I. p. 16. & P. Jovii Hist. Lib. XXXIV.

(2) Die Nieuwe Chron. van Brab. fol. 92.

(3) Daniël Hist. de la Milice Françoise Tom. I. pag. 322. & 326.

(4) Chron. der Hertogen van Brab. door L. van Haecht fol. 102. verso.

♀

B.

I. Rondom het gelauwrierde hoofd van den overwinnenden Keizer, dat op de voorzyde staat, vindtmen deezen tytel;

CAROLVS V. ROMANORUM IMPERATOR.

KAREL DE VYFDE KEIZER DER ROMEINEN.

Dewyl de Keizer vertrouwde den oorlog tegen de Ongeloovigen, onder de banier van het Kruis, gelukkiglyk te zullen voltrekken, heeft hy het zelve en de spreuk van Constantyn den Grooten op de keerzyde van dit geld gemunt; wandt men verhaalt, dat Constantyn tegen Maxentius, zynen Mededinger in 't Ryk, te velde trekkende, een verlicht kruis aan den Hemel zag, by het welke, om hem van de aanstaande overwinninge te verzekeren, deeze woorden in Griekfche letteren geschreeven stonden;

IN HOC SIGNO VINCES.

IN DIT TEKEN ZULT GY OVERWINNEN.

♀

M.

II. Op

1535 II. Op het eerste deel van den tweeden, dien ik op deezen togt ook betrekkelyk houde, zietmen eenen Leeuw voor Nederland, daarmen deezen penning gemaakt heeft, boven den zelven het Keizerlyke wapenschild, en aan de regter en slinker zyde Kastilië en Leon. Op het andere deel is de Keizer in volle wapenrustinge, als Opperlegerhoofd met den bevelstaf in de hand, te paard zittende, afgeschetst; en, omdat dees Turksche Kryg gezegt wierdt ter verbreidinge van Gods naam te zyn, heeftmen in den eenen en den anderen rand deeze berymde woorden gesteld; 1535

POur EXHAVSER LE NOM DV CREATEVR, 1535.
DE VOVLENTE LE PRENS AV FONS DV CEVR.

OM DEN NAAM DES SCHEPPERS TE VERHEFFEN, 1535.
GRYP HET MET GENEEGENHEID UIT DEN GROND
VAN 'T HART AAN.

Toen alles reisvaardig was, is de Keizer op een schip, dat in sieraad en grootte boven anderen uitmuntte, den dertigsten (1) van Bloeimaand te Barcelona, met eenen magtigen stoet van Spaansche Grooten en Edellieden, aan boord getreeden, voerende zynen Schilder (2) Jan Corneliszoon Vermeyen, eenen Hollander in de Beverwyk gebooren, met zich, om alles naar 't leeven af te maalen, gelyk de Keizer in zyne meeste togten gewoon was, om tapyten te doen maaken, zeilende straks naar Sardinië, daar hy in de haven van Cagliari, op den Zuiderhoek van 't Eiland, al de oorlogsmagten verzaamelde, en de Ruiters en Voetknegten, die boven de dertigduizend sterk waren, op de Vloot verdeeld hebbende, den dertienden van Weidemaand weder in Zee stak, neemende den streek op Porto Farina, eertyds Utica geheeten, zoo bekend door den dood van Cato, naar den Barbarischen oever, ontdekkende, door eenen sterken voorwind gedreeven, in vierentwintig (3) uuren het gebergte van het vervalle Karthago, wiens Veldheeren zelf de alom gevreesde Romeinen hadden doen sidderen; en dewyl de overblyffelen dier Koninglyke Stad niet verre van Tunis gelegen zyn, streekenze hunne zeilen, en wierpen de ankers in den grond omtrent Goleta, eene vastigheid ter bescherminge van den Golf of Zeeboezem, die naar Tunis strekt, en door Barbarossa by uitneemendheid versterkt was.

(1) La Vida del Emp. Carlos V. por Pr. de Sandoual Part. II. fol 217.

(2) 't Leeven der Schilderen door K. van Mander pag. 145.

(3) Chron. van Christ. Sternsee op 't jaar 1535. MS. & Ant. Ponti Bellum Thunetum pag. 18. & seq.

Den vyftienden tradt de Keizer, naadat het Strand door 't geschut van Ongeloovigen gevaagd was, met dertigduizend gewapende mannen aan land, en schikte, onder het geduurig schieten der Turken, nevens den Markgraaf van Guast, de Ruiters en Voetknegten in reyen en geleden, de zelven door eene manlyke aanspraak en hoope van ryken buit tot dapperheid vermaanende; om de zelve nog meer op te wekken, sloeg de Keizer met eige hand de twee eerste geleden zyner benden tot Ridders, onder deezen was ook Christoffel Sternsee, van wiens Handschrift ik my meermaalen bediend heb. Wanneer ook het geschut en krygstuig aan land, en op de Stormschansen gesteld, midsgaders de Sterkte Goleta, naa verscheidene bloedige schermutselingen, te Water en te Land beslooten was, is de verdreeve Koning Muley Hazen, met omtrent driehonderd mannen van zynen aanhang te paerd, uit zyne schuilhoeken tot den Keizer gekoomen. De Sterkte, ondertusschen tot den veertienden van Hooimaand kloekmoedig verweerd zynde, wierdt, op orde der Keizerlyke Legerhoofden, van vyfhonderd stukken kanon te gelyk beschooten, hierop met onbegrypelyke stoutheid bestormd, en niet zonder verlies van volk ingenoomen. De Turken (4) verlooren in deezen smak niet alleen tweeduizend hunner Spitsbroederen, maar t'evens driehonderd metaale stukken kanon, twintig Galeyen, dertig Galjooten en eene meenigte van voorraad.

(4) Hist. de L'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 213.

1535 Zoodra de verbrookene muuren van Goleta hersteld en met geschut en volk versterkt waren, trok het Leger regt naar Tunis, leggende omtrent vier mylen landwaart in, van wiens gelegenheid de Keizer door Muley Hazen naauwkeurig onderrigt was. Op het gerugt van deezen togt, bragt Barbarossa zyn volk in de wapenen en buiten de Stad, daar hy het Keizerlyke Leger, met weinig minder dan honderdduizend (1) Mooren en Turken, geheel hoogmoedig ontfing; maar toen hy eenige hevige aanvallen, in welken de deugd van Ferdinand Gonzaga boven anderen uitblonk, tot zyn nadeel beproefd hadt, keerde hy te rugge, borg zich met de zynen binnen de Stad, en zoude toen, uit onmenschlyke wreedheid, alle Kristen Slaaven vermoord hebben, byaldien een Jood Sinan zulks niet veracht en verhinderd hadt. De Slaaven, van dit voorneemen berigt zynde, zogten de behoudenis van 't verweeze leeven door eenen onzekeren kans; spanden al hun vermoogen saamen, verbraken hunne boeijen en het hok in 't welke zy beslooten waren, maakende zich, door verwonderlyke eendragt, meester van 't Kasteel, en gaven het Keizerlyke Leger straks, door vuuren als anders, blyken hunner zeege. Barbarossa hierdoor ontsteld, waanende alles verlooren en van 't geluk verlaaten te zyn, begaf zich zonder toeven, met zevenduizend Turken, uit de Stad en op de vlugt, neemende de waardigste kleinoodiën met zich naar Bona, eertyds Hippone genaamd, van waar hy zich op veertien Galeyen, die hy daar gelaaten hadt, naar Cairo in Egipte begaf. Laatende het verloore Ryk ten prooije des Keizers, en ons het afbeeldsel van zyn weezen, op de twee volgende gedenkpenningen, agter. 1535

(1) P. Jovii Hist. Lib. XXXIV.

L.

M.

I. Hariadyn Barbarossa was van Griekſche Ouderen, in 't Eiland Meteline, gebooren, Zoon (2) van eenen Pottebakker, en van deezen geringen staat, door beleid en manhaftige bedryven, tot Zeevoogd van den Turkschen Keizer Soliman, en tot Koning van Algiers opgeklommen, welke waardigheid op de voorzyde van deezen penning, door den gekroonden Tulband en de Schepter met de halve maane in de hand, uitgedrukt wordt, maar niet door 't omschrift; wandt men leest alleenlyk deezen zynen naam.

(2) Pourtraits & vies des Hommes Illustr. par And. Thevet fol. 648. & seq.

HARIADENVS BARBAROSSA.

Het borstbeeld van Muley Hazen, wiens Voorvaders, van overoude (3) tyden, op den Troon van Tunis gezeten hadden, staat insgelyks met eenen Tulband om 't hoofd, doch zonder Kroone, op de keerzyde; en dewyl hy door den Keizer weder in 't verloore Ryk hersteld was, vindtmen deezen tytel in den rand;

(3) P. Jovii Hist. Lib. XLIV.

MVLEASSES TVNETI REX.

MU-

II. De tweede heeft op het eerste deel weder het borststuk en den naam van den Turkschen Zeevoogd; en op het andere deel binnen eenen krans eenige letters, die naa de Arabische gelyken; doch wyl door de gebreklykheid der zelven van de Allergeleerdsten in die Taale geen volkoomen zin te vinden is, zal men my ligtlyk van nadere verklaring konnen verschoonen.

Op de tyding van zyn vertrek bragt de Keizer al zyne Krygsmagt met grooten spoed voor Tunis, en de Ingezetenen tot zoo groote verlegenheid, datze onmiddelyk de sleutels van de Poorten der Stad den Keizer, op den twintigsten (1) van Hooimaand, te gemoet droegen, biddende, midsze in alles beloofden te gehoorzaamen, van plonderinge bevryd te zyn; des de Keizer door het smeeken der Stedelingen, ondersteund door hunnen Vorst Muley Hazen, bewoogen van bende tot bende zyne Krygsknegten vermaande geen bloed te vergieten, en barmhertigheid en medelyden te toonen aan de Overwonnenen, inzonderheid aan Vrouwen en Kinderen: doch deeze aanspraak keerde de drift niet zyner Krygsknegten, welken verhit op den lang gewenschten buit de Stad in drongen, en verkreegen, naa 't verslaan van twaalfduizend (2) Mooren, eenen roof die niet minder was dan hunne verwagting, ja de Markgraaf van Guast hadt dertigduizend Dukaaten, die van Barbarossa in eene regenbak verborgen waren, ontdekt, en voor zyn aandeel van den Keizer te schenk ontfangen. Vermids op dit plonderen ook de Bootsgezellen toeschooten, en veele goederen en verscheidene gevangens t'scheep sleepten, en Muley Hazen door zyne beede eindelyk den Keizer bewoogen hadt, om dit woeden niet alleen te stremmen, maar ook alle zyne bekenden voor klein geld weder te lossen, heeft hy onder anderen eene zyner Vrouwen, die voorheen tederlyk van hem bemind was, voor twee Dukaaten van haare gevangenis vrygekogt.

(1) Chron. van Christ. Sternsee op 't jaar 1535. MS

(2) P. Jovii Hist. Lib. XXXIV.

De Keizer, het Ryk van Tunis dus door zyne wapenen gedwongen hebbende, stelde voorts twintigduizend (3) Kristen slaaven in vryheid, en beval de zelven op zyne kosten van kleederen, onderhoud en reisgeld te bezorgen, en naar Vrankryk, Italië of Spanje over te voeren. De gevangenen, zich hierdoor van hunne slavernye verlost ziende, wierpen zich voor zyne Keizerlyke Majesteit neder, de zelve voor zyne groote goedheid zoo beweegelyk bedankende, dat aan alle omstaanderen de traanen van vreugde langs de wangen biggelden. Deeze Kristlyke Edelmoedigheid, die van ieder hemelhoog geroemd wierdt, is waardig geweest door eenen penning te vereeuwigen, welke ter gedachtenisse van de gemelde overwinninge gemaakt, en hier ter verzekeringe van dit geval vertoond is.

(3) Chron. van Christ. Sternsee & Ant. Ponti Bellum Tunetum pag. 53.

Het borstbeeld des Keizers wordt, met den Lauwrierkrans om 't hoofd, ten teken der verkreege zeege op de voorzyde gevonden; en dewyl de Romeinsche Held Publius Cornelius

1535 Scipio, naa 't onderbrengen van 't magtige Carthago, den eernaam van den Afrikaner verwierf, heeftmen, wyl Keizer Karel hem hierin zoowel als in Edelmoedigheid niet ongelyk was, in den rand de volgende tytels gesteld; 1535

CAROLVS V. IMPERATOR AVGUSTUS, AFRICANVS.

KAREL DE VYFDE KEIZER, DE VERMEERDERAAR, DE AFRIKAANER.

Op de keerzyde, binnen eenen lauwrierkrans, zietmen den Keizer als een Romeinsch Veldheer op een verheven Zetel, en voor den zelven de geboeide Slaaven, welken zyne Majesteit voor hunne verlossing bedanken.

Sedert heeft de Keizer te Tunis, ter geheugenisse van deezen togt, den tweeëntwintigsten van Hooimaand, de Order van 't Borgonsche Kruis (1) ingesteld; de Ridders deezer Broederschap droegen eenen mantel, gelyk de Keizer in den oorlog om hadt, met twee Lauwrierstokken, geschikt als 't Kruis van St. Andries den Heilig van zyn Huis; by de zelven waren vuurstaal, key en vonken afgebeeld, met dit byschrift BARBARIA. Ten zelven dage schikte de Keizer, uit medelyden over zyn volk, zekere wedden (2) voor de verminkte krygsknegten, en voor de Zoonen van die, welken in zoodaanige gelegenheden het leeven kloekmoedig verlooren hadden.

(1) Adelyk Tooneel door Th. Rouk fol. 188.

(2) Hist. de l'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 217.

Eindelyk wierdt Muley Hazen weder op den Troon gesteld, op eene voorwaarde, welke den vierden van Oegstmaand getekend wierdt, bevattende, dat 'er voortaan tusschen den Keizer en zyne Opvolgers Koningen van Spanje en den Koning van Tunis een eeuwige Vreede (3) en vriendschap, en tusschen hunne Onderdaanen een vrye handel zoude zyn; dat Muley Hazen alle Kristen Slaaven, die in zyn Ryk gevonden wierden, ontslaan en vryen doortogt geeven, en geene Onderdaanen van den Keizer tot slaaven maaken zoude; dat hy afstondt en aan den Keizer overdroeg al het recht 't gene hy konde bezitten op de Steden Bona, Viserta, Afrika, en andere aan de Zee gelegene Sterkten van 't Koningryk Tunis, welken Barbarossa ingenoomen hadt; en hierenboven twaalfduizend goude Dukaaten 's jaars tot onderhoud van de Sterkte Goleta betaalen zoude. Wyders zoude Muley Hazen zyn Ryk van den Keizer, als Koning van Spanje, te Leen heffen, en den zelven, ieder jaar tot schatting, twaalf Valken en zes goede Arabische Paarden moeten geeven, en voor altyd een vyand der Turken en een vriend der Kristenen zyn, en geene verbintenissen met eenige Vorsten, tot nadeel van den Keizer, moogen aangaan; het welke ook de Keizer, in opzigt van den Koning van Tunis, beloofde te onderhouden.

(3) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. II. fol. 128.

Onder 't beleggen van dit verbond is het Krygsvolk naar boord gezonden, Goleta met duizend (4) Spanjaarden, onder 't gebied van Bernardyn van Mendoza, bezet, en den naastvolgenden dag, den vyfden van Oegstmaand, de gansche Heirkracht van daar vertrokken. Ter gedachtenisse van deeze overwinninge zyn de twee naastvolgende penningen, tot eer van den Keizer in Nederland gemaakt, en dewyl dit groote werk onder het bevel van des Keizers bedreeven Veldheer, den Markgraaf van Guast, verrigt was, heeftmen, zoo tot roem van deezen Krygsman, als tot getuigen van dit bedryf, den derden gedenkpenning in 't licht gegeeven.

(4) Chron. van Christ. Sternsee op 't jaar 1535. MS.

I. Het

1535 1535

♀

M.

♀

B.

I. Het afbeeldſel van den Keizer ſtaat op de voorzyde van den eerſten, met de lauwrierkrans om 't hoofd, het zwaard in de rechter- en den Ryksappel in de ſlinkerhand: Op de keerzyde zietmen, zoo ik meene, de Sterkte Goleta, en een gedeelte der Stad Tunis onder den Keizerlyken Arend afgeſchetſt, voerende in beide randſchriften deezen zin,

LA PVISSANCE DE DIEV, QVY EST GRANDE,
A MIS THVNES EN MA COMMANDE.
CArolus V. IMPerator, 1535.

DE KRACHT VAN GOD, DIE GROOT IS,
HEEFT TUNIS ONDER MYN GEBIED GESTELD.
KAREL DE VYFDE KEIZER, 1535.

II. De tweede heeft op de eerſte helft, rondom den Nederlandſchen Leeuw, en de gekroonde Wapenſchilden van 't Keizerryk, van Kaſtilie en Leon, midsgaders de vuurſteenen, ſtaalen en vonken, dit randſchrift;

POur EXAVLCER LE NON DV CREATEVR 1535.

OM DEN NAAM DES SCHEPPERS TE VERHEFFEN, 1535.

Op de andere helft, die van vroeger tyden ontleend is, vindtmen de gevleugelde overwinning, welke de verkreege zeege op een ſchild tekend, binnen deezen berymde letterzoom;

NOTES LES VIcTOIRES,
A DIEV SOIT LA GLOIRE, 1524.

TEKEN DE OVERWINNINGEN,
AAN GOD ZY DE EER, 1524.

♀

F.

1535 III. Dees, uit het Edele Huis van Avalos in 't Ryk van Napels gesprooten, en onder zynen Neef den voorheen gemelden Ferdinand van Avalos, een uitmuntend Veldheer, den handel des oorlogs geleerd hebbende, was een der loflykste Bevelhebberen des Keizers, en langs verscheidene trappen tot die waardigheid geklommen, welke wy op het eerste deel, rondom zyn geharnast borststuk, door deeze letters gemeld vinden; 1535

ALFONSus AVOLus MARchio GVASTi, CAPitaneus GENeralis CARoli V. IMPeratoris.

ALFONSUS VAN AVALOS MARKGRAAF VAN GUAST, ALGEMEEN LEGERHOOFD VAN KEIZER KAREL DEN VYFDEN.

Op het andere deel, dat naar de schikking der Romeinsche penningen zweemt, zietmen eene treurende Vrouw met eene Oliphantshuid gedekt, verbeeldende Afrika, zittende nevens den Palmboom, het teken van dat Land; en by haar zyn eenige wapens ten blyk der verkreege zeege; ook een schip, omdat de overwinning te water gehaald was; en de Veldheer, door welken de zaak verrigt wierdt, staande afgeschetst; hebbende tot om- en byschrift deeze letters;

AFRICA CAPTA Cum Cæsare.

AFRIKA ONDER 'T GELEIDE VAN DEN KEIZER GEWONNE ZYNDE.

(1) P. Jovii Hist. Lib. XXXIV.

(2) Hist. di Napoli di Gr. Rosso pag. 110.

(3) La Triomphale Intrata del Imp. Carlo V. nella Citta di Messina.

Wanneer ook de Stad Bona (1) overweldigd, het Kasteel bezet was, en de Keizer zyne overwinning verder meende uit te breiden, is de zelve door de toen regeerende stormen verhinderd, en eindelyk gedwongen geworden naar Sicilië over te steeken, daar de gansche Vloot den twintigsten (2) van Oegstmaand aanlandde, en de Keizer met alle beleefdheden te Palermo ontfangen wierdt. Kort hiernaa ook te Messina, in welke Stad (3) de Geestlyken en Waereldlyken hem Staatlyk inhaalden, en de straaten en huizen alom met prachtige zeegeboogen, en konstige vertooningen met hoogdraavende opschriften, versierd hadden. De Keizer, hier met eere en geschenken belaaden, stak sedert naar 't gebied van Napels over, om dat Ryk te beschouwen, wordende over al met ongemeene vreugde en tekenen van achtinge onthaald, inzonderheid by de Prinsen van Bisignano en van Salerno met zooveel kosten en heerlykheid, dat zyne Majesteit zelve ten hoogste verwonderd was. Koomende op dusdaanige wyze eindelyk, den tweeëntwintigsten (4) van Slagtmaand, door Cava, wierdt hem van de Inwooneren een groot goud vat vol goude penningen geschonken, en hy nam dien avond zyn verblyf te Pietra Bianca, twee mylen van de Hoofdstad Napels, daar hy, mids de zeegeboogen en eeretekens nog niet gereed waren, weinige dagen verbleef, en begroet wierdt van de aanzienlykste der Edellieden, welken zyne Majesteit van de groote liefde en uitneemende trouwe des Napelschen Adels verzekerden, betuigende zonderling verblyd te zyn het aanzigt van hunnen zoo beroemden Beschermheer, naa zooveele overwinningen, te moogen zien. De Keizer antwoordde op deeze Hoflykheid hen meer dan Onderdaanen, ja als zyne Zoonen, te beminnen.

(4) Hist. di Napoli di Gr. Rosso pag. 111.

Eindelyk den vyfentwintigsten (5) dier maand tot de plechtige intreede besteld en verscheenen zynde, gingen al de betydelde Heeren, hooge Amptenaaren, Kerkvoogden en Raaden, ieder soort op byzondere wyze prachtig gekleed, in den morgenstond naar den Kei-

(5) Hist. di Napoli di Gr. Rosso pag. 115.

1535 Keizer; aan het hoofd van deezen ftoet was Ascanius Colonna, Groot Koneftabel (1) des Ryks, tot welke waardigheid, de hoogfte naaft den Onderkoning, hy om zyne verdienften, wyl hy niet weinig, zoo in 't verweeren van Napels als in 't verkrygen van Genua, voor den Keizer geyverd hadt, in de plaats zyns Vaders Fabricius Colonna, van den Keizer verheven was; en dewyl my een gedenkpenning van den zelven ter hand gekoomen is, heeft my goed gedacht het wezen van deezen Heer hier te plaatfen. 1535

(1) Defcritione del Regno di Napoli da Cefare d'Engenio Caracciolo pag. 73.

M.

Op het voorftuk wordt het konftig borftbeeld van Ascanius, die in den vreede (2) en oorlog beroemd was, binnen den letterkring van deeze zyne tytelen gevonden;

(2) Geneal. Illuftr in Italia Famil. a J.W. Imhof. fol. 237.

ASCANIVS COLVMNA DVX TALIacotii ET REGNI NEApolitani MAGNVS COMESTABILIS.

ASCANIUS COLONNA HERTOG VAN TALIACOTI EN GROOT CONNESTABEL VAN HET NAPELSCHE RYK.

Vermids de Eendragt in het Ryk van Napels bloeide, en door den Conneftabel gekoefterd wierdt, vindtmen de zelve op het agterftuk afgebeeld door eene Vrouw, welke de twee voor haar ftaande mannen, door 't vereenigen der regterhanden, in vafte vriendfchap verbindt, en in den rand leeftmen;

CONCORDIAE VICTRICI.

AAN DE OVERWINNENDE EENDRAGT.

Van deeze en meer andere mannen van aanzien wierdt de Keizer, door de Poort van Capua en den drang der ontallyke meenigte, in de Stad geleid, ieder naar den rang zyner bedieninge gefchikt, Ascanius Colonna (3) droeg den zilveren Schepter, de Prins van Salerno den Keizerlyken Standaard, de Markgraaf van Guaft, Groot Kamerling des Ryks, het bloote zwaard, hierop volgde 's Ryksfchatmeefter, die alom geld ftrooide, kort naa deezen reedt de Keizer onder een verhemeldfel met zyne twee Herauten aan de zyden, omringd van zyne lyfwagten, en hierop de Geeftlykheid, de Raaden van den Staat, en andere Amptenaaren, gaande dus langs de Krygsknegten dier Stad, welken fierlyk opgetooid, als muuren ter weederzyden in 't geweer ftonden, naar binnen, daar de algemeene Stedehouder van 't Aardsbisdom, in plechtigen ommegang met het Kruis in de hand, den Keizer verwelkoomde, en Annibal van Capua zyne Majefteit uit den naam van allen voor de beweeze eere bedankte, François Caraffa van Carafiello boodt hem de fleutels der Stad aan, welken de Keizer naauwlyks ontfangen hadt of gaf die weder over, zeggende, datze in de handen zyner getrouwfte Leenmannen wel bewaard waren. Eindelyk trok de Keizer de Stad in, die aan alle kanten, ten teken van vreugde, met fieraaden, beelden, vertooningen en zeegeboogen gevuld was, op welken 's Keizers overwinningen in Afrika en op de Turken gefchilderd, en met geeftige gedichten en zinryke fpreuken uitgedrukt ftonden.

(3) La Triomphale Entrata di Carlo V. Imp. in la Citta di Napoli. & Hift. di Napoli di Gr. Rosfo. pag. 116. & feq.

Dus tot in 't Aardsbisdom geleid, en de

1535. de Kerkdienften verrigt zynde, wierdt den Keizer verzogt, den eed ter befcherminge der Voorrechten en Vryheden, dien alle Koningen en Keizers by hunne plechtige intreede aldaar gedaan hadden, ook te willen afleggen, des de Keizer om de Napolitaanen te behaagen ftraks, zyne hand boven het Misboek houdende, zwoer alles ongefchonde te onderhouden. Dit gedaan, en ten teken van vreugde de trompetten geblaazen, en het kanon geloft zynde, fteeg de Keizer te paerd, en trok, onder den drang van duizende menfchen, die van alle kanten om dit fchouwfpel te zien verzaameld waren, de Stad door, en nam eindelyk zyn verblyf op 't nieuwe Kafteel. 1535

Terwyl de Keizer te Napels vertoefde, heeft hy aan Paulus Jovius (1) den bekenden Hiftorifchryver, die toen de gevallen zyns tyds op 't papier bragt, omftandig verhaald, op welke wyze hy Barbarosfa verdreeven en Tunis overwonnen hadt; 't is dierhalven dat ik dien Schryver, in den Afrikaanfchen oorlog nevens anderen gevolgd, en zynen aanzienlyken gedenkpenning, fchoon later gemaakt, echter, by het gunftbewys van zoo grooten Vorft, hier tot zyne gedachtenis ingelaft heb.

(1) P. Jovii Hift. Lib. XXXIV.

♀ F.

Jovius

1535 Jovius, te Como in Lombardië gebooren, oeffende eerst de Geneeskunde, en wierdt in 't vervolg Bisschop van Nocera door Paus Clemens den Zevenden, en dewyl hy meende, dat de Kerkvoogd hem het Bisdom (1) van zyn Vaderland Como, daar hy te vergeefs geweldig naar dong, schuldig was te geeven, bekladde hy sedert Paus Clemens, dien hy voorheen geroemd hadt, met gierigheid, en dierhalven vermoeden eenigen, dat de haat of gunst hem vervoerde, en zyne schryfpen veil was: niettegenstaande dit gebrek, hadt hy verdiensten, om welken hy gepreezen en by de Naakoomelingen geacht wordt, tot zooverre, dat men hem, toen hy te Florenze, in 't tweeënvyftigste jaar deezer eeuwe, het zeventigste zyns ouderdoms, gestorven was, niet alleen een deftige Grafstede in S^t. Laurens opgeregt, maar ook deezen penning met zyn afbeeldsel tot zyne gedachtenis gemaakt heeft, hebbende op de voorzyde, rondom zyn borststuk, deezen letterzoom; 1535

(1) Thuanus Hist. sui temporis Tom. I. fol. 351.

PAVLVS IOVIVS COMENSIS, EPISCOPVS NVCERINVS
ANNO DOMINI NOSTRI SALVATORIS MDLII.

PAULUS JOVIUS VAN COMO, BISSCHOP VAN NOCERA, IN 'T JAAR DES HEEREN ONZES ZALIGMAAKERS MDLII.

Onder tegen het afgeknotte borststuk stonden deeze, in de prent onzigtbaare, letters;

FRANCiscus SANGALLIVS FACIEBat.

FRANCOIS SANGALLIUS MAAKTE DIT.

Op de keerzyde staat de zelve Jovius, met een boek onder den slinker arm, en met den regter eenen dooden als uit het graf weder leevend maakende, moogelyk een van die beroemde mannen, wier bedryven hy beschreeven hadt, nevens den zelven leestmen in den rand:

NVNC DENIQVE VIVES.

NU ZULT GY EINDELYK LEEVEN.

Onderwylen kreeg de Keizer kondschap, dat François Sfortia, Hertog van Milanen, den vierentwintigsten (2) van Wynmaand overleeden was, en, dewyl de zelve geene Kinderen agter liet, dat de Koning van Vrankryk dierhalven weder aanspraak op dat Hertogdom maakte, omdat dees voorgaf het gemelde Landschap in den handel van (3) Kamerik niet, dan ten voordeele van Sfortia en des zelfs Naakoomelingen, afgestaan te hebben, en onder dit voorwendsel begeerde, dat de Hertog van Orleans, aan welken het zelve, door 't recht van opvolginge, en door de bekleeding van Keizer Maximiliaan aan Koning Lodewyk den Twaalfden behoorde, in het zelve gevestigd zoude worden.

(2) Vita del Imp. Carlo V. dal S. Alf. Ulloa pag. 102.

(3) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 305.

Hierenboven was, behalven de oneenigheid in Savoije, de verwydering tusschen den Keizer en Koning François door zekere brieven grooter geworden, alzoo de Keizer openlyk poogde te bewyzen, dat de Koning van Vrankryk de Turken tegen de Kristenen ophitste, en meer begunstigde dan de Duitsen. Des de Koning zich hiervan by de Duitsche Vorsten (4) verantwoordde met te toonen, dat hem niet minder dan anderen vry stondt, zonder iemands toestemminge, Gezanten van den Turk te ontfangen, en ook aan den zelven af te vaardigen; betuigende buiten den Godsdienst geene vyandschap, dan uit geneegenheid voor de Duitsen, tegen de Turken, en de zelven met dit inzigt alleen den oorlog verkondigd te heb-

(4) Lettres de l'Emp. Charles V. & du Roy François I.

hebben; ook wist de gansche Kristenheid, dat hy besllooten hadt zelve te velde te trekken, en persoon en goed te waagen, ja dat hy de voordeelige aanbieding des Vreedes geweigerd hadt, 't en zy de gansche Kristenheid in den zelven begreepen wierdt: waar omtrent de Turk verklaarde niet liever te wenschen, dan dat ieder met zyne bezittinge te vreede was, en het bloedstorten gestaakt mogt worden, maar bedugt te zyn voor sommigen, die naar de heerschappy over alle anderen streefden, laatende den Kristenen de keur van den vreede, of te volharden in den oorlog, en de byzondere hoogmoed van den eenen of den anderen te voeden, van welke geen einde scheen: dierhalven, om de gevaarlyke gevolgen te vermyden, ordeelde de Koning, mids de inwendige beroerte, en in zooveele oorden verkeerde geleerdheid en vreemde gedachten spruitende, tot het beroepen eener algemeene Kerkvergaderinge, tot eer der Kerke, toestand des tyds, tegenwoordig heil en toekoomende rust, de wapenschorsing noodig en nut te zyn.

Het verspreiden van dit geschrift verstoorde den Keizer dermaate, dat hy zynen Groothofmeester (1) den Graaf van Reux, toen Gezant in Duitsland, schreef stof genoeg ter wederlegginge van 's Konings brief te konnen vinden, doch dit beneden de Vorstlyke waardigheid oordeelende, zoude hy hiervan afzien, hoopende dat, mids zyne werken anders getuigden, de Duitsen zich niet zouden laaten misleiden: zoo zyn Gezant echter over dit voorwerp in onderhandeling raakte, zou de zelve toonen, dat alles verdichtselen, loogens en moetwilligheden waren, welken den standvastigsten het geduld zouden doen verliezen; wandt het bleek alom, dat de Koning van Vrankryk in 't heimelyk met den Turk gehandeld, en dien op den Keizer en Roomschkoning aangehitst hadt, om hen zooveel werks te geeven, dat hy, zich met de Zeemagt van Barbarossa vereenigd hebbende, Genua zoude overweldigen.

(1) Lettres de l'Emp. Charles V. & du Roy François I.

Behalven dit, was 't de gansche Kristenheid, voornaamenlyk den Duitsen, genoeg bekend, dat hy zelf zyn onrechtvaardig ingenoome oud Erfdeel, om de rust en den vreede te behouden, liet zitten; dat 's Konings eisch op Milanen oorzaak tot allen twist gaf, kon hy waar maaken, en de Koning konde niet ontkennen, dat hy den Keizer dikwylen aangebooden hadt tot den Grootsten Vorst, die ooit in de Kristenheid geweest was, te willen maaken, mids de Keizer den Koning tot het verkrygen van Milanen wilde helpen, of alleenlyk toelaaten, om dat Hertogdom met de wapenen te overweldigen; doch dat de Keizer zulks altyd verworpen en zich bevlytigd hadt om de Kristen Vorsten inzonderheid die van Duitsland in vreede te houden, 't gene bleek uit den handel van Augsburg, Regensburg en Neurenberg; ook hadt hy om de Kristenheid te verzekeren zyne Kinderen aan die van den Franschen Koning ten huuwelyk willen besteeden; ja zelf hadt hy zich sterk gemaakt, om door den Hertog van Milanen jaarlyks vyfentwintigduizend Schilden aan een van 's Konings Kinderen te doen opbrengen; doch dit wierdt afgeslaagen met een opzet om boven Milanen ook Genua, het Graafschap Aste, hier onder mengende het Markgraafschap van Montferrat, te vorderen; en sedert hadtmen door 's Konings Gezanten gehoord, dat de zelve ook het oog hadt op Florenze. Verder gaf de Keizer zyne meening omtrent het beleggen der Kerkvergadering, en wat tot dien handel behoorde, te verstaan.

De Keizer, dit aan zynen Gezant bevoolen hebbende, schreef (2) sedert den Hervormde Vorsten, de zelven vry hartig beschuldigende, datze de Geestlyke goederen aangetast, de Kerken beroofd en de geboden niet gehoorzaamd hadden, hen beveelende de vonnissen van 't Kamergericht te gehoorzaamen; des de Vorsten, hoewel de Roomschkoning den Keurvorst van Saksen, welke met een Koninglyken stoet naar Weene vertrokken, en eindelyk op den twintigsten van

(2) Hist. der Reform. door L. Seckendorf II. deel fol. 131.

1535 Slagtmaand, (1) met het lang geweigerde Keurvorstendom Saksen bekleed was, en beloofd hadt de verschillen naar 't verdrag van Neurenberg (2) te schikken, en den Vreede te onderhouden, echter bekommerd wierden, voorts te Smalkalde vergaderden en hun byna ten einde geloope verbond, den vierentwintigsten (3) van Wintermaand, tot tien jaaren verlengden, besluitende te gelyk, datmen allen, die begeerden, alsze de Augsburgsche Belydenis erkenden en met hen het zelve lot willen ondergaan, tot Bondgenooten zoude aanneemen: onder deezen waren de Vorsten van Pomeren, Ulrik Hertog van Wirtemberg, Robert Hertog van Beijere en Tweebruggen, de Steden Augsburg, Frankfort, Kempten, Hamburg, Hanover en anderen; zelf wierdt Willem Graaf van Nassou in 't Verbond genoomen, schoon de Landgraaf van Hessen met hem wegens de Heerschappy van Katzenelleboge over hoop lag, echter zeide de zelve, byaldien men Graaf Willem om de Euangelische Leer geweld aan deedt, en de zelve hulp verzogt, die niet te zullen weigeren. Het besluiten van deezen aanmerkelyken handel voor den Hervormden Godsdienst heeft stof gegeeven, datmen, ter eere van de twee voornaamste Hoofden van dit aanzienlyke Lighaam, en tot gedachtenis dier verbintenisse, de vier volgende gedenkpenningen gemaakt heeft. 1535

(1) Tentzelii Numism. Saxon. Lin. Ernest. pag. 90.
(2) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 259. & seq.
(3) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 265. & seq.

M.

T.

T.

I. Het voorstuk van den eersten draagt het afbeeldsel van den Keurvorst ten halven lyve, het Keurvorstlyke zwaard in de regter- en den gepluimden hoed in de slinkerhand, aan den hals zietmen een deel dier spreuke, welke zyne Gemaalin (4) gewoon was op zynen halskraag te stikken, en uit deeze woorden, die hier t'elkens door een kruisje gescheiden zyn, bestondt;

(4) Tentzelii Numism. Saxon. Lin. Ernest. pag. 86.

ALS IN ERN, KAN NIEMAND WEHREN.

ALLES IN EERE, KAN NIEMAND WEEREN.

Dewyl hy, den dertigſten van Weidemaand, in 't jaar vyftienhonderdendrie gebooren was, leeſtmen verder in den rand;

IOANNES FRIDERICVS ELECTOR DVX SAXONIAE FIERI FECIT, AETATIS SVÆ 32.

JAN FREDERIK KEURVORST, HERTOG VAN SAKSEN, HEEFT DEEZEN DOEN MAAKEN, ZYNS OUDERDOMS 32.

Op het agterſtuk van deezen fraaijen pronkpenning zietmen het prachtige wapenſchild van Sakſen, voerende in den bovenſten rei, voor het Hertogdom Sakſen eenige Balken van goud en zwart; voor het Landgraafſchap Thuringe een blaauw Veld met eenen gekroonden Leeuw; voor 't Landgraafſchap Meisſe een goud Veld met eenen zwarten Leeuw; in den tweeden rei, voor het Paltsgraafſchap Sakſen een blaauw Veld met eenen gouden gekroonden (1) Arend; voor het Markgraafſchap Landsberg een goud Veld met twee blaauwe Paalen; in den derden rei voor het Graafſchap Bren een zilver Veld met drie roode Ooryzers, anderen ſchryven Zeebladen; voor het Paltsgraafſchap Thuringe een zwart Veld met eenen gouden Arend: in den vierden rei voor het Graafſchap Orlemond of Weimar een goud Veld bezaaid met roode Harten met eenen zwarten Leeuw; voor het Graafſchap Altenburg een zilver Veld met eene roode Roos en gouden Knop; voor de Heerlykheid Pleisz een blaauw Veld met eenen doorſneeden Leeuw van goud en zilver: over alles heen, voor de waardigheid van Keurvorſt en Aardsmaarſchalk des Ryks, een doorſneede Veld van zilver en zwart met twee roode Zwaarden kruiswyze over elkanderen; alles gedekt door de Sakſiſche, Thuringſche en Meisſiſche Helmen, en omvangen door deezen letterzoom;

(1) Heis Hiſt. van 't Keizerryk II deel pag. 273.

SPES MEA IN DEO EST, ANNO NOSTRI SALVATORIS MDXXXV.

MYNE HOOPE IS OP GOD, IN 'T JAAR ONZES ZALIGMAAKERS MDXXXV.

II. III. De tweede is voor 't grootſte deel gelyk aan den voorgaanden, behalven in het afbeeldſel dat op de zyde gekeerd is, maar op het eerſte deel van den derden wordt de gedaante van den Keurvorſt even als op den eerſten gevonden, doch in kleiner ommetrek, en weder met dit randſchrift;

IOANNES FRIDERICVS—DVX ELECTOR SAXONIAE FIERI FECIT, AETATIS SVAE 32.

JAN FREDERIK, HERTOG EN KEURVORST VAN SAKSEN, HEEFT DEEZEN DOEN MAAKEN, ZYNS OUDERDOMS 32.

Op het andere deel vindmen alleenlyk twee hoofden, zoo van Keizer Karel den Vyfden als van deszelfs Broeder Ferdinand; welken eenigen (2) ſchryven, dat ter gedachtenisſe der gemelde bekleedinge hier van den Keurvorſt geſteld zyn.

(2) Tentzelii Numism. Saxon. Lin. Erneſt. pag. 91.

1535 1535

T.

IV. De naauwe vereeniging om den Godsdienſt, tusſchen de twee grootſte Voorſtanders van den zelven, heeft oorzaak gegeeven, dat hunne afbeeldſels ook op deezen ſierlyken penning, in dit jaar, ſaamen gevoegd zyn; op de eerſte helft is het borſtſtuk van den Keurvorſt met de ſlinker wang voor gekeerd, en met dit randſchrift;

VON GOTS GNADEN IOHAN FRIDERICH HERZOG ZV SACHSEN 1535.

DOOR GODS GENADE JAN FREDERIK HERTOG VAN SAKSEN 1535.

Op de andere helft dat van den Landgraaf, geeſtig opgetooid met den gepluimden hoed op het hoofd, en binnen deezen letterzoom;

VON GOTTES GNADEN PHILIPS LANTGRAVE ZV HESSEN 1535.

DOOR GODS GENADE PHILIPS LANDGRAAF VAN HESSEN 1535.

Onder 't ſmeeden van dit werk, wierdt Willem van Bellay aan de Duitſche Vorſten gezonden door den Koning van Vrankryk, welke op alle wyzen het Hertogdom van Milanen zogt magtig te worden, dierhalven zyn volk in de wapenen bragt, en zyne banden aan alle kanten verſterkte om den Keizer, als 't noodig zoude zyn, te dwingen. Tot dit einde hadt hy Karel van Egmond, Hertog van Gelder, een Erfvyand van 't Borgonſche Huis, zooverre gebragt, dat dees in Wynmaand (1) te Gronsfort al zyne Landen, Onderzaaten en zelf de Heerſchappy van Groeninge, aan den Koning François onder zoodaanig een beding overgedraagen hadt, dat de Koning de zelven als eigene beſchermen, by hunne oude voorrechten laaten, en den Hertog eene jaarwedde van dertigduizend ponden Tournois, midsgaders een ſchenkkaadje van twintigduizend diergelyke ponden jaarlyks geeven zoude; beloovende verder, op eige beurs, honderd Speerruiters in 's Hertogen Land te onderhouden, zoolang die zoude leeven. Hiertegen beloofde Hertog Karel den Koning met al zyne Onderdaanen, Steden en Slooten, in beſchuttende en beſchaadigende oorlogen, te water of te land te dienen, en dit te bezweeren nevens zyne Stedehouders, Krygsoverſten en Amptenaars, welken zelf naa 's Hertogen dood den Koning getrouw en gehoorzaam zouden zyn, ja hy zoude te weege brengen, dat deeze giften ten voordeele van den Koning en des zelfs Erfgenaamen, zoo door de vier Hoofdſteden zyns Vorſtendoms als door de Stad Groeninge, binnen zekeren tyd bekrachtigd zouden worden: wyders zoude hy van alle plaatſen, die hy magtig wierdt, de inkoomſten, en de Koning den eigendom behouden; doch zoo de Hertog wettige Naakoomelingen

(1) Slichtenhorſt Geld. Geſchied. fol. 420.

1535 gen teelde, of als de Koning deeze beloften niet voldeedt, dan zou de overdragt vernietigd, maar de Hertog een Leenman des Konings blyven.

Ondertusschen was 's Konings Gezant (1) van Velli te Napels in onderhandelinge, over Milanen met 's Keizers Gunsteling, Niklaas Perenot Heer van Granvelle, welke, moogelyk om tyd te winnen, den Fransen hoope gaf om hun oogwit te bereiken; als hier eenige dagen meê doorliepen, naderden 's Konings benden vast met wyde schreeden over 't gebergte tot in Piemont, daarze verscheidene Steden ingenoomen hadden en dus Milanen poogden te verrassen; maar de Keizer, hier van berigt, zondt in der yl veel volks (2) uit Napels en Sicilië naar Milanen aan Antoni van Leiva, die sedert den dood van Sfortia het gebied aldaar voor den Keizer voerde, en beschutte door deeze waakzaamheid het Hertogdom zoo loflyk voor dien storm, datmen, ter zyner eere en ter gedachtenisse van dit geval, den nevensstaanden penning moogelyk in dien staat gemaakt heeft. 1535

(1) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 306.

(2) Vita di Carlo V. dal Sig. Alf. Ulloa pag. 102. versa.

Rondom het gelauwrierde hoofd van den Keizer, dat op de voorzyde gesteld is, leestmen deeze tytels;

IMPerator CAESar CAROLVS V. AVGustus.

DE GEBIEDER KEIZER KAREL DE VYFDE DE VERMEERDERAAR.

Vermids de Romeinen aan hunne Krygsknegten, die eenen Burger het leeven behouden hadden, eenen eiken krans gaven, omdat de Eik aan den grootsten Beschermgod Jupiter (3) geheiligd was, en dat de Keizer, in 't beschermen van den Milaneeschen Staat, alle Ingezetenen voor den overval der Fransen bewaard hadt, heeftmen op de tegenzyde, binnen eenen eiken krans, dit opschrift ter eeren van den Keizer gesteld;

(3) Hieroglyphique de Pierius fol. 682.

OB INSVBRIAM SERVATAM.

OM DEN STAAT VAN MILANEN BEHOUDEN TE HEBBEN.

1536 Het ontfonken van dit vuur van tweedragt brak echter de onderhandeling niet af, in tegendeel wies de hoope meer aan; wandt Niklaas Perenot hadt den Zeevoogd van Vrankryk Philips Chabot, die ondertusschen om het stuk te voltooijen overgekomen was, gezegt, dat de Keizer zyn Meester zich niet afkeerig toonde om den Hertog van Orleans (4) met het Hertogdom van Milanen te bekleeden, onder beding, dat de Koning van Vrankryk al zyn vermoogen zoude aanwenden om de Weduw van François Sfortia, Dochter van 's Keizers Zuster, weder uit te trouwen, en de Keizer in de bezittinge van eenige heerlyke Goederen, die de overleede Hertog afgestaan hadt, zoude laaten. Chabot, meenende het werk ten einde te brengen, beloofde in deeze verwagtinge, uit 's Konings naam, den Keizer hulp tegen den Turk, dat zyn Meester zelf in persoon met groote krygsmagt den Keizer in de onderneeminge op Constantinopole zoude verzellen, de Kerk met geweld helpen zuiveren en vereenigen, ook van den eisch op Napels (5) afstaan, en den Hertog van Orleans de aanspraak op Florenze en Urbyn doen verlaaten, met zoo-

(4) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 308.

(5) Memoir. de M. du Bellay fol. 243.

1536 zooveel zekerheid als de Keizer konde begeeren, ja alle naadeelige verbintenissen voor den Keizer verbreeken, zelf de overdragt van Gelderland, en den Hertog vryheid geeven om met het Hertogdom naar des zelfs welgevallen, ten voordeele van den Keizer, te handelen.

Alsmen met het schikken van 't verdrag dus veel tyds verspild hadt, zeide Keizer Karel eindelyk naar geene aanbiedingen meer te willen hooren, voor (1) dat het Fransche Leger weder over de Alpes gekeerd, en de Hertog van Savoije in alle plaatsen, diemen den zelven ontnoomen hadt, weder hersteld was. Hierdoor wierdt de handel afgebrooken, en de schuld van den eenen op den anderen geschooven. Hoewel de Koning de vyandlykheden de eerste begonnen hadt, echter wierdt den Keizer te laste gelegd, dat de zelve onder den duim de Venetiaanen tot een nieuw verbond, ter bescherminge van Milanen, bewoogen, en den Graaf van Nassou naar Duitsland, en sedert naar Nederland, (2) gezonden hadt, om de voorbereidselen tot den oorlog te maaken, midsgaders dat Doria, onder voorwendsel van den aanslag op Algiers, zich geweldig haastte om zyne Vloot in Zee te brengen, ja dat de Keizer de vriendschap en verbintenis met den Koning van Engeland zogt, niettegenstaande hem de bittere haat over de huuwelyksscheiding van zyne Moeije Katarina, welke onlangs te vooren overleeden was, nog dwars in den krop zat. Om deeze reden hadt de Koning, zoomen in Vrankryk voorgaf, zich gereed gemaakt tot eenen tweeden Veldtogt naar Savoije; des Karel Hertog van dat Gewest, die Beatrix, Zuster der Keizerinne, ten huuwelyk hadt, een groot deel zyns Gebieds verlooren, en nog zwaarder te vreezen hebbende hulp verzogt by den Keizer te Napels, daar zich de grootste Vorsten en Heeren, 't zy Geestlyke of Waereldlyken, van Italië bevonden, en Alexander van Medicis ten zelven dage het huuwelyk met 's Keizers natuurlyke Dochter Margarita zogt te voltrekken. Welke Hertog door veele misnoegde Edellieden (3) van Florenze, verzeld van de Kardinaalen Salviati en Rudolfi, by den Keizer over dwingelandy en harde behandeling beschuldigd wierdt, en schoon de misnoegden zyne Majesteit smeekten, ja groote geschenken aanbooden om in hunne oude vryheid weder hersteld te worden, 't mogt niet baaten, omdat de Keizer den Florentynen, die de Fransen by uitneemendheid bezinden, grooten haat droeg, dierhalven hunne beede, in eenen tyd dat de oorlog voor de deur stondt, niet alleen weigerde, maar zelf Alexander van Medicis in 't Hertogdom van Florenze bevestigde, en, volgens verdrag met Paus Clemens gesllooten, het huuwelyk inwilligde; zulks Alexander Hertog van Florenze met 's Keizers natuurlyke Dochter Margarita te Napels, den (4) zesden van Louwmaand, met ongemeenen toestel in den egt verbonden wierdt, en dus, van hooger hand gewettigd, de aanvaarde Heerschappy, onaangezien het tegenstribbelen der misnoegden, door geweld, list en voorzigtigheid veilig en langen tyd meende te bestieren, het welke, zoo ik meene, de zin is van den nevenstaanden gedenkpenning. 1536

(1) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 320.

(2) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 309.

(3) Vita di Carlo V. dal S. Alf. Ulloa pag. 102. versa.

(4) Hist. di Napoli di Gr. Rosso pag. 126.

♀

F.

1536 Nevens het afbeeldſel van 's Keizers Schoonzoon vindtmen deeze letters op het voorſtuk in den rand; 1536

DVX ALEXANDER MEDICES.

HERTOG ALEXANDER VAN MEDICIS.

Vermids dees, als veelen van het zelve Huis, de ſpreuk in acht nam van den Grooten Cosmus, zyns Grootvaders Overgrootvader, welke gewoon was te zeggen, dat de Waereld met den Paternoſter in de hand niet te regeeren was, en reeds een ſterk Kaſteel ten teugel der misnoegde Ingezetenen gebouwd hadt, zietmen op het agterſtuk eenen gewapenden met eene byl in de regter-, en het hoofd van Meduſa en een ſchild in de ſlinkerhand, ten teken van geweld, liſt en voorzigtigheid, wandelende hierdoor vlug en veilig over de ongeſtuime baaren en gevaarlyke klippen van zynen ontroerden Staat, hebbende tot omſchrift deeze verklaaring;

SIC TVTE OPTIME DIVQUE VIVITVR.

ZOO LEEFTMEN VEILIG, BEST EN LANG.

De Keizer, de klagten des Hertogen van Savoije overwoogen, en orde om des zelfs Landen tegen de Franſen te beſchermen aan Antoni van Leiva, met beloften van in Perſoon zyn Leger te geleiden, gegeeven hebbende, vertrok met zyn gevolg van Napels naar Rome, daar hy, den vyfden (1) van Grasmaand, zeer heerlyk en met uitmuntenden pracht van den Paus, de Kardinaalen en Stedelingen ontfangen wierdt. Weinige dagen (2) laater ging de Keizer met den Paus, in hunne plechtgewaaden, naar de Kapel van St. Pieters Kerke ter miſſe, voor zyne Majeſteit droeg Pieter Aloiſius Farneſe, Hertog van Caſtro, 's Pauſen Natuurlyke Zoon, den Ryksappel; de Markgraaf van Guaſt het Zwaard; de Markgraaf van Brandenburg den Schepter; en de Paus verrigtte zelve den Kerkdienſt. Naadat de Keizer aan den Paus en de Kardinaalen over den Koning van Vrankryk geklaagd en getoond hadt, dat de zelve, ten verderve der Kriſtenen, den Turk onderſtand verſchafte, en de langduurige handel met de Franſche Gezanten over Milanen vervolgd en eindelyk afgebrooken was, is de Keizer, naadat hy het Paſcha aldaar gevierd hadt, den naaſten dag, langs Viterbo naar Toſcane vertrokken, en te Siena, met ongemeene vreugde van oud en jong, welken prachtig gekleed en met Olyfkranſen om de hoofden verſierd waren, met aanbiedinge van de ſleutelen der Poorten ingehaald, onder het geroep *lang leeve en regeere ons Heer en Keizer te Water en te Land:* hierop bragtenze alle Vendels te voorſchyn, dieze voorheen van de Keizeren ontfangen, en de Hoofdbanier, dieze op de Florentynen veroverd hadden, en meer andere tekens ter verlustiginge van den Keizer. Welke van daar trok, en met geen minderen toeſtel en heerlykheid, den (3) negenentwintigſten van Grasmaand, te Florenze zyne intreede deedt, wyl de Hertog Alexander ter eere zyns Schoonvaders alom zeegeboogen, vertooningen, beeldwerk en ſieraaden gemaakt hadt, welken door den grooten Konſtenaar en Bouwmeeſter Georg Vaſari (4) beſchilderd waren. Op diergelyke wyze, den zesden (5) van Bloeimaand, in 't Gemeenebeſt van Luca ontfangen zynde, en de Inwooners tot getrouwheid vermaand hebbende, is zyne Majeſteit over het Apenynſche Gebergte naar Aſte gereisd, om aldaar met Antoni van Leiva het noodige tot den oorlog, en in welke oorden den vyand beſt aan te taſten, te beraamen.

(1) La Solenne Intrata di Carlo V. Imp. in Roma.
(2) Chron. van Chriſt. Sternſee op 't jaar 1536. MS.
(3) La Triomphale Entrata di Carlo V. Imp. nella Citta di Firenza.
(4) 't Leeven der Schilders door K. van Mander pag. 107.
(5) Entrata del Imperatore nella Citta di Lucca.

Onder

1536 Onder deeze reis schreef de Keizer (1) zynen Gezant aan 't Hof van Vrankryk Jan Hannart, Burggraaf van Lombeke, Heer van Likerke, dat de Koning François den Paus en de Kardinaalen gezogt hadt in te prenten, even of de Keizer en Roomschkoning Ferdinand oorzaak gaven tot de ontsteltenissen der Kristenheid, zoo van 't Geloof als van den Turk, van welken laster hy zich voor den Paus en de Kardinaalen, in tegenwoordigheid der Fransche Gezanten, gezuiverd en te gelyk aangetoond hadt, welken vlyt hy van den aanvang zyns Gebieds mogt besteed hebben, dat de Koning echter geduurig onrust zogt, en thans weder eerst volk te velde bragt, den Vreede van Kamerik schondt, en den Keizer verhinderde om de overwinning op de Ongeloovigen in Afrika te vervolgen; ja de Koning betoonde, niet alleen door 't overweldigen van Savoije en 't naderen van des zelfs Leger naar Italië, dat het den Keizer zoude gelden, maar inzonderheid door het opstooken van Galiot van Concordie, en den zelven door geld en manschap te ondersteunen om Mirandola tegen den Keizer te verweeren, niet tegenstaande de gemelde Galiot een Onderdaan en Leenman van 't Keizerryk was. Verder betuigde de Keizer, hoewel hy zag, dat de Koning, naa 't ontfangen van des zelfs Zoonen, en den vreede van Kamerik, geene beloften voldeedt, en geduurig alle listige vonden, hoe strydig met de verbintenisse, tegen den Keizer en den Roomschkoning aanwendde, echter niet ongeneegen te zyn om Milanen, als het den Paus en de Magten van Italiê behaagde, aan den Koning ten dienste van des zelfs Zoon te vermangelen, al ware 't voor 't Hertogdom Borgonje, schoon dit nog zyn eige erfdeel was, en dan over den vreede, waar het den Koning mogt gevallen, mondeling te willen handelen.

(1) Lettres de L'Emp. Charles V. 17 April. 1536.

Middelerwylen trok de Keizer veel gelds byeen, in welke verzaameling de Spanjaards, die van Milanen, Florenze, Siena en Luca hem groote bystand deeden; ook hadt hy zynen Broeder den Roomschkoning en anderen zyner Vrienden en Bondgenooten in Duitsland, met zonderlinge naarstigheid, tot het werven van Ruiteren en Voetknegten aangedreeven, en de Zwitsers, doch te vergeefs, om hulpbenden verzogt. Ten zelven dage schreef hy aan zyne Zuster Maria, (2) Landvoogdesse der Nederlanden, datze zooveel gelds als moogelyk was byeen vergaderen zoude, om Duitsche Voetknegten en Nederlandsche en Borgonsche Ruiters op de been te brengen, wyl hy van meeninge was met twee geweldige Legers in Vrankryk te vallen; desmen aldaar, uit aanmerkinge van deeze wapenrustinge, en des aanstaanden veldtogts, de volgende penningen in 't licht gaf.

(2) P. Jovii Hist. Lib. XXXIV.

B.

M.

I. De Keizer is in 't volle harnas, met het zwaard in de vuist, op het voorstuk van den eersten, te paerd, als vaardig tot den Veldtogt, afgebeeld, binnen dit meergemelde omschrift;

1536 DA MICHI VIRTVTEM CONTRA HOSTES TVOS,

GEEF MY STERKTE TEGEN UWE VYANDEN.

Het gekroonde Keizerlyke wapenſchild, dat op het agterſtuk gevonden wordt, heeft deezen zoom van letteren;

SI DEVS NOBISCVM QUIS CONTRA NOS, 1536.

ZOO GOD MET ONS IS, WIE ZAL TEGEN ONS ZYN, 1536.

II. Op diergelyke wyze zietmen den Keizer, met den bevelſtaf in de hand en den gepluimden helm op het hoofd, op het eerſte deel van den tweeden, welke in dit jaar vernieuwd is, hebbende in deezen rand, en rondom den Leeuw en drie wapenſchilden van den Keizer, die op het andere deel geſteld zyn, deeze dichtregels;

DE VOVLENTE LE PRENS AV FONS DV CEVR
POUR EXAVLCER LE NON DV CREATEVR, 1536.

*GRYP HET MET GENEEGENHEID UIT DEN GROND
VAN 'T HART AAN, OM DEN NAAM DES SCHEPPERS TE VERHEFFEN, 1536.*

♀

M.

III. By deeze gelegenheid, om 's Keizers groote daaden te verbreiden, is ook de derde eensdeels vernieuwd, andersdeels veranderd, draagende het gelauwrierde borſtbeeld van den Keizer op de voorzyde; en op de keerzyde de Stad Tunis en de Sterkte Goleta met den dubbelen Arend boven de zelven; zynde in den eenen en den anderen rand deeze berymde verklaaring;

LA GRACE DE DIEV EST FORT GRANDE,
A MIS TVNES EN MA COMMANDE, 1536.

*DE GUNST VAN GOD IS ZEER GROOT,
ZY HEEFT TUNIS ONDER MYN GEBIED GESTELD, 1536.*

De Koning François hadt, ſtaande deeze zaaken, een Leger van vierendertigduizend Voetknegten, agthonderd mannen van wapenen en duizend ligte Ruiteren (1) te velde, en, onder het gebied van den Zeevoogd Chabot, Turyn en byna het ganſche Land Piemont ingenoomen, als Antoni van Leiva zich met twaalfduizend Voetknegten, zeshonderd Ruiteren en eenen hoop Savoijarden, omtrent Vercelli nederſloeg. Chabot, door 't naderen deezer benden, en door de ſterke bezetting der gemelde Stad, de hachlyke onderneeming op de zelve overweegende, ſloeg zich omtrent eene myl van Vercelli neder. Hier eenige dagen leggende, kwam de Kardinaal van Lotteringe, 's Konings grootſte Gunſte-

(1) Daniël Hiſt. de France Tom. V. pag. 309.

1536 ſteling, waanende door zyn aanzien, zoo 'er middel was, het verdrag tusſchen zynen Heer en den Keizer te treffen, met nieuwe laſtbrieven in het Franſche Leger, den Veldheer Chabot beveelende van niets op de Landen (1) des Keizers te onderneemen, en zelf niet verder tegen den Hertog van Savoije te trekken, maar zich op eene voordeelige plaats te legeren, en aldaar te verblyven, zoolang als 'er nog hoope was om den vreede te ſluiten. Hoewel de Veldheer zich zeer verwonderde, echter gehoorzaamde hy, tegen zyn eige begrip, de orde des Kardinaals, verliet Vercelli en begaf zich naar S^t^. Germain om de Zwitſerſche hulpbenden af te wagten, en, als 't noodig zoude zyn, die van Turyn gemaklyker te konnen byſpringen.

(1) Memoir. de M. du Bellay fol. 274.

Dit gebod verſtoorde de andere Legerhoofden (2) en de Krygsknegten, die zich, alsze ſpoedig voortgetrokken hadden, van de overwinning verzekerd hielden, dermaate, datze den Kardinaal vervloekten, zeggende, dat de Prieſters zich niet met de zaaken des oorlogs, maar met het leezen hunner getyden, moeſten bemoeijen, en dat Chabot zich dit doen te laat zoude beklaagen, gelyk geſchiedde; wandt toen de Koning zoo ſchoone gelegenheid verbrod zag, en hem beſchuldigde (3) met de zaaken van 't Ryk, die zoo voordeelig ſtonden, bedorven en den Keizer tyd om zich te wapenen gegeeven te hebben, ja tegen 's Konings orde te rugge gekeerd te zyn, wiſt de Veldheer niet anders ter zyner verſchooninge by te brengen, dan geloofd te hebben, dat de Kardinaal, die meer dan alle andere Hovelingen vermogt, uit laſt van den Koning geſprooken hadt, en verviel in 's Konings ongenade; omdat de Kardinaal zich door loosheid uit deeze zwaarigheden reddede, met betuiginge, dat hy aan Chabot, die hem raad vroeg, alleenlyk zyn bedunken, zonder eenige drangreden, gemeld hadt, en byaldien hy al meer gezegt mogt hebben, dat een Veldheer echter verplicht was te overweegen, of zulks te volgen met 's Konings laſt en voordeel overeen kwam. 1536

(2) La Vita di Carlo V. Imp. dal S. Alf. Ulloa pag. 103. verſa.

(3) Hiſt. de François I. par de Varillas pag. 500.

Hierdoor raakte de onnozele Chabot verſtooten, en de ſchuldige Kardinaal bleef, door liſtige ſtreeken, de zinnen zyns Meeſters en de wervels van 't Ryk naar zyn gevallen draaijen; des men van hem aangetekend (4) vindt, dat hy, tegen de Kerklyke wetten, tegelyk negen voornaame Aardsbisdommen, drie Bisdommen en zes Abtdyen bezat; ja hy was zoo van den Koning bemind, dat hy nooit iets verzogt dat hy niet verkreeg, en met den zelven aan eene tafel at, en in de gewigtigſte handelingen van 't Ryk, in welken hy ons meer zal voorkoomen, gebruikt wierdt. Uit deeze aanmerkinge, en omdat hy, van de zyde zyner Moeder, uit een der voornaamſte Huizen van Holland geſprooten was, heeft my goed gedacht by dit geval zyn afbeeldſel, gelyk het op zynen gedenkpenning gevonden wordt, hier te vertoonen.

(4) Hiſt. de Lorraine par Aug. Calmet Tom. II. fol. 1231.

M.

Hy was Zoon van Renatus den tweeden, Hertog van Lotteringe, die Karel den Stouten Hertog van Borgonje verſloeg, en van Philippa van Egmond, Dochter van Adolf Hertog van Gelder, en Zuſter van den regeerenden Hertog Karel; Paus Leo de Tiende beſchonk

1536 hem met die waardigheid, welke door deeze letters, die op de voorzyde rondom zyn borstbeeld gesteld zyn, uitgedrukt wordt. 1536

IOHANNES KARDINALIS LOTHORINGIÆ.

JAN KARDINAAL VAN LOTTERINGE.

De Voorzigtigheid, met welke de Kardinaal op zoo glibberige en gevaarlyke wegen wandelde, is op de keerzyde afgeschetst door eene Vrouw, met eenen spiegel in de slinker-, en eenen passer in de regterhand, hebbende eenen Draak voor haare voeten om het bedrog uit te beelden, dat zich op de paden, die naar hoogheid loopen, ontdekt, en langs welken hy door zyne schranderheid tot het toppunt van geluk opklom, en dierhalven leestmen in den rand,

SIC ITVR AD ASTRA.

ZOO GAAT MEN NAAR 'T GESTARNTE.

Sedert vertrok de Kardinaal naar den Keizer (1) te Petra Sancta, en, al zyn vermoogen vrugtloos besteed hebbende, weder naar Vrankryk, om kennis van deezen handel te geeven aan Koning François, welke zich ondertusschen van zyn doen dacht te verantwoorden, om de Italiaansche Vorsten aan zyne zyde te krygen, schryvende onder anderen den Paus, dat het Hertogdom van Savoije hem, uit hoofde zyner Moeder en door de overwinningen zyner Voorzaaten, onwederspreekelyk behoorde; maar alles was vrugtloos, omdat de Italiaanen hem tot geen gebuur wilden hebben, en dat de Keizer (2) beweerde, dat Savoije uitdrukkelyk in de Verbonden tusschen hem en den Koning begreepen was, dat de Hertog, om den Koning van den doortogt af te wenden, verscheidene Gezanten naar Vrankryk afgevaardigd hadt, aan welken geen gehoor, dan naa eenige maanden toevens, verleend was, dat de Hertog, als Leenman van 't Keizerryk, geenen doortogt door zyn Land om den Keizer te beoorlogen en Milanen te overweldigen, mogt verleenen; ja dat de Koning naar geene bemiddeling omtrent Milanen wilde luisteren, zeggende, dat het een erfdeel zyner Kinderen was, en het zelve begeerde, 't zy door den vreede of den oorlog, schoon zyne Voorzaaten nooit blykbaar recht, dan alleen door de hulde van Keizer Maximiliaan aan Koning Lodewyk den Twaalfden, bezeten hadden, en dat de zelve Lodewyk en Koning François dat door 't recht des oorlogs weder verlooren hadden, en de laatste nog nader in den handel van Madrid en van Kamerik, met kennisse van al de Staaten van Vrankryk, voor zich en zyne Kinderen hadt afgestaan.

(1) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 321.

(2) Lettres de l'Emp. Charles V. 11 May 1536.

Hiernaa, den agtienden (3) van Weidemaand, schreef de Keizer zynen Gezant in Vrankryk, den Heere van Likerke, verstaan te hebben, dat Koning François, mids de kryg reeds begonnen was, aan Likerke vryheid van te vertrekken gegeeven, en zynen Afgezant by den Keizer terugge ontbooden hadt; doch wyl 't geheel noodig voor eens ieders Onderdaanen 't zy Kooplieden of anderen, zoude zyn, dat 'er zekeren tyd tot hun vertrek bepaald wierdt, gaf hy zulks den Koning in bedenken, opdat eene maand, of den tyd van veertig dagen, tot dat einde verkoozen mogt worden. Wyders verzogt de Keizer vryheid voor het doortrekken der Posten, om de Keizerinne, de Landvoogdesse der Nederlanden, en den Marschalk van Borgonje kennis van den toestand der zaaken te geeven.

(3) Lettres de l'Emp. Charles V.

Het

1536 Het eindigen van deezen pennenſtryd was 't begin van dien der wapenen, des Antoni van Leiva op 's Keizers bevel met zyn Leger voortging, een gerugt verſpreidende, dat de Keizer met nog grooter Krygsmagt volgde, en niet alleen de Franſen uit Savoije (1) jaagen, maar, volgens eenige voorſpellingen en gezigten, ganſch Vrankryk overſtroomen, en in weinige maanden aldaar op den Troon ſtappen zoude. Deeze voorzegging baarde zooveele ontroering in Vrankryk, dat verſcheidene menſchen, zelf in 't hart des Ryks, ja honderde mylen van den Kryg, hunne ſchatten met zooveel haaſt verborgen en begroeven, of de vyand reeds voor de poorten geweeſt was. Des eenigen van 's Konings Legerhoofden zoo bevreesd wierden, inzonderheid de Markgraaf van Saluces, die tot Landvoogd van Piemont geſteld was, dat hy zich aan de zyde des Keizers voegde, en vryen doorgang verleende aan 't Leger van Antoni van Leiva, welke door Jacob Fosſaro met tienduizend mannen Turyn deedt aantasten, en ſloeg zich met zyne benden neder voor Fosſano, dat hy tot de overgaave dwong; insgelyks hadt hy Coni reeds ingekreegen, als de Keizer met zyn Leger aankwam, verzeld van de Hertogen van Savoije, Beijere en Alba, den Markgraaf van Guaſt, van Ferdinand Gonzaga en eene ontelbaare meenigte van Edellieden, geleidende zelve, tegen het goedvinden van twee zyner voornaamſte Legerhoofden, (2) het ganſche Heir, dat uit twintigduizend Duitſen, meer dan agtduizend Spanjaarden, twaalfduizend Italiaanen, en omtrent vyfduizend Ruiteren beſtondt; ook hadt Maximiliaan, Heer van Yſelſtein, eenen grooten hoop Ruiters uit Nederland en Borgonje derwaart gebragt: met deeze manſchap trok de Keizer, door verſcheidene paden, omtrent het midden van Hooimaand, in Provence, en, naa 't veroveren van Antibes, Girasſan en met eene hevige ſchermutſeling ook van Brugnola, heeft hy al zyne magt te Aix nedergeſlaagen, om van daar Marſeilje te Land te beſtooken, terwyl Andries Doria met zyne Vloote de Stad ter Zee zoude benauwen. 1536

(1) Mezeray Hiſt. de France Tom. II. fol. 987.

(2) P. Jovii Hiſt. Lib. XXXV.

Zoodra Koning François van deeze onderneeminge onderrigt was, beval hy Annas van Montmorenci zich met zyn Leger omtrent Avignon, tusſchen de Rône en Durance, te houden, geenen veldſlag te waagen, en al het Land en de Steden voor den vyand te verwoeſten. De Koning, Marſeilje door uitgekipte benden verſterkt hebbende, ſloeg zich met een ander Leger, om het voorgaande in den nood te verſterken, te Valence neder, daar hem geboodſchapt wierdt, dat zyn oudſte Zoon François, de Dolfyn, (3) te Lions door vergif om 't leeven gebragt was, en dat men vermoedde, of de Markgraaf van Guaſt en Antoni van Leiva dit werk beſtooken hadden, door eenen Italiaanſchen Graaf Montecuculi, welke dierhalven met eene zwaare ſtraffe gedood wierdt. Anderen ſchreeven (4) de uitvoering van dit ſnoode ſtuk toe aan den Hertog van Orleans, op aandryving van des zelfs Gemaalinne Katarina van Medicis, die, ſtaatzugtig in den aard, zich hierdoor den weg baande tot de Kroon, welke haar eindelyk te beurt viel. 's Konings tweede Zoon Hendrik, Hertog van Orleans, door den dood zyns Broeders, Dolfyn en Hertog van Bretanje geworden, hoorende, dat de Keizer het Franſche Leger (5) wilde aantasten, verkreeg, ziedende van Edelmoedig vuur om zyne dapperheid te toonen, door ernſtig ſmeeken vryheid van zynen Vader, naa eene deſtige vermaaning, om zich by den Maarſchalk van Montmorenci te voegen, en verſterkte dus door den bloem des Adels, die hem volgde, het Leger te Avignon.

(3) Daniël Hiſt. de France Tom. V. pag. 333.

(4) Hiſt. de l'Emp. Charles V. par Ant. de Vera pag. 221.

(5) Mezeray Hiſt. de France Tom. II. fol. 995.

De Keizer, eenige tyd te Aix verbleeven zynde, en Arles door den Markgraaf van Guaſt, en Marſeilje door den Hertog van Alba aangetaſt hebbende, ziende dat de Ingezetenen, gelyk men hoopte, niet opſtonden, en dat zyn Leger, eensdeels door gebrek van voorraad en 't onmaatige gebruik

1536 van vrugten, andersdeels door onverdraagelyke hitte, geweldig versmolt, mids de besmettelyke ziekte en hieruit ontstaane sterfte veel volks (1) wegsleepten, hierenboven, dat zyn voornaamste Raad en Legerhoofd Antoni van Leiva, door onrust en jigt, gestorven was, brak, om den naakenden Winter en 't aankoomen der Zwitseren t'einde raads, zyn Leger, dat meer dan twintigduizend mannen verminderd was, den agtsten van Herfstmaand op, en trok met het zelve, gevolgd van de Vloote langs den Zeekant, door 't Gebergte naar Genua. Te eerder, omdat Guido Rangon, een wakker Krygsman, ondersteund door Cæsar Fregose, Palavicyn, Pieter Strossi en andere Italiaansche Ballingen, eenen ontzaglyken hoop Krygsknegten in Mirandola verzaameld hadt, met welken hy Genua, alwaar Fregose voorgaf veel aanhangs te hebben, meende (2) te verrassen, en zich dierhalven voor S^t. Thomas poort nedergeslaagen, en de Stad opgeëischt hadt, als 'er tydig eenige onderstand door Andries Doria te water ingebragt wierdt; des het muitzieke Graauw zich hierdoor beteugeld, en Rangon, naa eenige aanvallen zyn voorneemen mislukt ziende, aftrok; voorts Carinjan, Carmagnola en meer andere Steden overweldigde, de Keizerlyke benden van voor Turyn verdreef, en de uitgehongerde Stad met den grooten roof, dien hy van alom meêsleepte, spysde; hebbende in deezen togt zooveel ter behoudenisse van Vrankryk toegebragt, datmen hem door den volgenden penning vereeuwigd vindt. 1536

(1) Vita di Carlo V. Imp. dal S. Alf. Ulloa pag. 104. versa. & Mezeray Hist. de France Tom. II. fol. 994.

(2) Lud. Guicciardinus de Reb. Belgicis pag. 65. & P. Jovii Hist. Lib. XXXV.

Dees, Zoon van Niklaas Rangon, Graaf van Gordignan in de Landstreek Trevisano, en van Blanka Bentivoljo, was zoo bekwaam tot den degen en den tabbaard, dat hem die eernaamen toegeschreeven worden, welke hier op de voorzyde, rondom zyn borstbeeld, gesteld zyn;

GVIDVS RANGONVS BELLO PACEQVE INSIGNIS.

GUIDO RANGON DOOR DEN OORLOG EN VREEDE VERMAARD.

Om zyne sterkte af te maalen vindtmen op de keerzyde eenen loopenden Stier, welke alles wat hem voorkoomt omverre werpt, bezeten door de drift tot de overwinninge, door eene Vrouw afgebeeld; doch wyl alle vlyt te vergeefs is, als de zelve niet door God gezeegend wordt, zietmen eenen Engel, welke de vleugels uitbreid, en den Palmtak, ten teken der overwinninge, toereikt, met deeze letteren, van welken de tweede een X moet zyn, in den rand;

ET TENSIO ALARVM DEI.

UITBREIDING VAN GODS VLEUGELEN.

De

1536 De Koning François zoude moogelyk het ontstelde Leger en den Keizer gevolgd hebben, zoo de gevaaren in andere oorden zyns Ryks hem zulks niet verbooden hadden; wandt ten zelven dage, dat de Keizer in Provence tradt, waren de Graaf van Nassou en Adriaan van Croy Graaf van Reux, Groothofmeester des Keizers, met een Leger van twintigduizend Voetknegten en zesduizend Ruiteren (1) in Picardië gevallen, daarze Bray op de Somme, Guise met het Kasteel en andere kleine Steden en Sterkten overweldigden, het Land beroofden, en alles datze niet draagen konden in koolen leiden; dus dieper in Vrankryk trekkende meendenze S^t. Quintyn te overrompelen, maar kondschap krygende, dat het met nieuwe bezettinge versterkt was, sloegenze dierhalven het beleg voor Peronne, dat door de rondom gelegene moerassen ongenaakbaarer dan door zyne Vestingen geacht wierdt, en in beraad stondt van zich over te geeven, als 'er zich verscheidene Krygsoversten, Edellieden en veele besoldigde knegten in wierpen, welken zich met een taai geduld manlyk verweerden; des de Graaf van Nassou, hoewel hy de Stad, naa de omgraaving en 't opwerpen van Stormschansen, met tweeënzeventig (2) stukken kanon zonder ophouden beschoot, en, naa 't verbryzelen der muuren, hevig bestormde, echter t'elkens met verlies afgeslaagen wierdt. De Stedelingen, verscheidene aanvallen verduurd hebbende, vervielen eindelyk in groote bekommering door gebrek van buskruid, en gaven hunnen nood te kennen aan den Hertog van Vendôme Landvoogd van Picardië, en aan den Hertog van Guise Landvoogd van Champagne, welken beide reeds eene meenigte van knegten verzaameld hadden, thans al hunne krygsmagt te Ham byeen trokken, en besllooten alles te waagen om Peronne te behouden. De Hertog van Guise nam de uitvoering op zich, verkoos vierhonderd uitgezogte Busschieters, welken hy in den nacht, ieder met eenen zak van tien ponden buskruid, met tweehonderd mannen van wapenen tot op den boord van 't moeras naar de belegerde Stad, omtrent de wyk des Graaven van Reux, geleidde. Zoodra hy hier gekoomen was, deedt hy aan alle zyden een groot getal van trompetten (3) blaazen, en bragt de Belegeraars door deeze krygslist in een vermoeden, of het gansche Leger hen zoude overvallen, des ieder de wapens opvattede, en naar zyne loopplaats trok; in welke ontsteltenisse de toevoer binnen raakte.

(1) Haræi Annal. Brab. Tom. I. fol. 603.

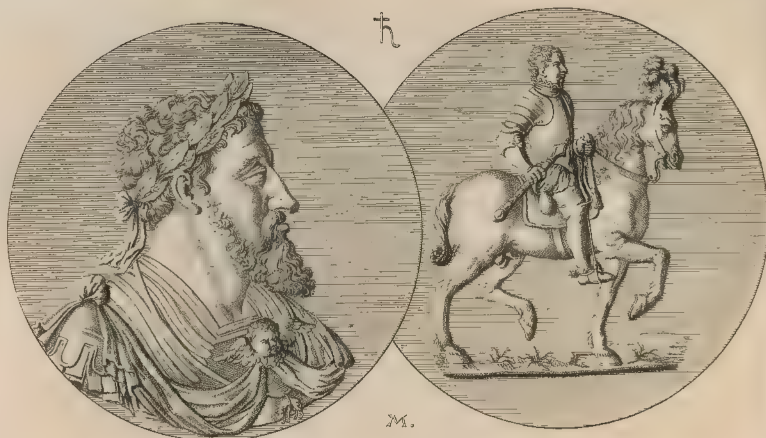
(2) Memoir. de M. du Bellay fol. 420.

(3) Memoir. de M. du Bellay fol. 421.

Wanneer de Graaf van Nassou ondertusschen den Tooren van 't Kasteel ondermeind, en den vyfden van Herfstmaand hadt doen springen, viel hy, mids de graft door de zelve gevuld was, met zulk een kracht aan, dat 'er vier Vaandels op 't Kasteel raakten, maar de Belegerden, al hun vermoogen inspannende, dreeven de bestormers met geweld weder naar buiten. De Graaf, den agtsten der zelve maand, op gelyke wyze het hoofd gestooten hebbende, veinsde twee of drie dagen laater weder te willen aanvallen, maar wanhoopende de Stad te zullen winnen, mids hy veel volks verlooren hadt, vertrok in den nacht met de Duitsen naar Arras; en Croy met de Nederlanderen (4) naar Kamerik.

Het verlaaten van Peronne baarde onbeschryflyke vreugde in Vrankryk, inzonderheid te Parys; wandt het verlies van deeze plaats zou den vyand den weg naar die Hoofdstad geopend hebben, dierhalven wierden plechtige ommegangen aangerigt, om God voor deeze genade te danken, wyl het Ryk van 't grootste gevaar verlost scheen; en dewyl het beleid van den Koning, en de betoonde kloekmoedigheid van den Dolfyn niet weinig hiertoe geholpen hadden, heeftmen, zoo ik meene, ter gedachtenisse van deezen voorspoedigen Veldtogt, zoo ter eere van den Vader als van den Zoon, den volgenden gedenkpenning gemaakt.

(4) Mezeray Hist. de France Tom. II. fol. 999.

Men ziet den Koning met den Lauwrierkrans om 't hoofd, ten teken der verkreege zeege, op het eerſte deel afgebeeld, hebbende de order van 't Guldevlies, met welke hy in 't zeſtiende jaar deezer eeuwe beſchonken was, om den hals; op het andere deel, zoowel als 't voorgaande zonder letterlyke verklaaringe, vindtmen zynen Zoon Hendrik, gereed tot den gemelden Veldtogt tegen den Keizer, te paerd gezeten, met den Bevelſtaf in de hand, afgeſchetſt, zyns ouderdoms zeventien jaaren; wandt hy was gebooren den eenentwintigſten van Lentemaand in 't jaar vyftienhonderdenagtien, naar den Franſchen ſtyl voor 't Paſcha, welk Feeſt in dat jaar op den vierden van Grasmaand viel, dus naar onze rekening in 't jaar vyftienhonderdennegentien.

Loopende deeze vyandlykheden, hadt Koning François zynen Gezant Willem van Bellay Heer van Langey, die meermaalen met voordeel in de gewigtigſte handelingen der Vorſten gebruikt was, weder naar Duitsland afgevaardigd, om de toen zweevende gerugten te ſmooren, door welken de haat tegen den Koning zoo hoog geſteigerd was, dat Bellay niet in 't openbaar in Duitsland dorſt verſchynen; dierhalven verborg hy zich by eenen zyner goede vrienden te (1) Andernach, in 't Bisdom van Keulen, doende zekere verklaarſchriften in 't Duitſch, Latyn en Franſch drukken, en alom verzenden, om 's Konings goed gedrag en onſchuld, wegens de gewaande verbintenis met den Turk, aan te toonen, 't welke van zooveel gevolgs was, dat van dertienduizend Duitſen, die de Roomſchkoning, om in Champanje te trekken, geworven hadt, tienduizend doorgeloopen waren. Des Bellay, door deezen voorſpoed aangemoedigd, Lodewyk van Beijere, Keurvorſt en Paltsgraaf, (2) ſchriftlyk ſmeekte om eenen Ryksdag te beroepen, op welken Koning François de Duitſche Vorſten tot Rechters over 't verſchil tusſchen hem en den Keizer, wegens het Hertogdom van Milanen als een Leen van 't Keizerryk, wilde ſtellen; maar geen antwoord krygende, dan dat de Keurvorſt zulks den Roomſchkoning, als Stedehouder van den

(1) Daniël Hiſt. de France Tom. V. pag. 323.

(2) Memoir. de M. du Bellay fol. 310. & ſeq.

1536 den Keizer, zoude bekend maaken, verloor hy alle verwagting, en vondt sedert geraaden eenen brief te schryven, dien hy aan alle Keurvorsten en Stenden des Ryks verzondt, hen zyn gedaan verzoek, en de aanbieding welke de Koning in den zin hadt, van zich hun oordeel wegens Milanen te onderwerpen, bekend maakende, rechtvaardigende den eisch zyns Heeren op het zelve, en de noodzaaklykheid tot welke de Keizer den Koning om te oorlogen gebragt hadt.

Hoewel deeze en andere beweegingen, ja zelf de byzondere aanspraaken den Markgraaf van Brandenburg en andere Vorsten gedaan, te vergeefs scheenen, echter bragt Bellay sommigen onder den duim zooverre, datmen eenige benden ten dienste van Vrankryk uit hunne Staaten ligtte. Tot geen geringen roem van deezen bedreeven Gezant, welke om zyn doordringend oordeel, zonderlinge welspreekenheid (1) en uitmuntende deugd, voor het sieraad des Franschen Adels geacht wierdt; wyl hy, niet als de meeste Hovelingen, die hunne zinnen alleen scherpen om rykdom en hoogheid te bejaagen, maar door zyne oprechtheid, wyl hy den Koning somwylen tot zyne eige schaade getrouwelyk diende, eenen onverwelkbaaren lof verwierf, die my noopt om het afbeeldsel van deezen Staatkundigen man, welke door de pen en den degen boven anderen vermaard was, hier als een voorbeeld van deugd te vertoonen. 1536

(1) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 424.

Dees was in Vrankryk uit een Adelyk en overoud geslacht gesprooten, Zoon van Lodewyk (2) van Bellay Heer van Langey, Broeder van Jan Bisschop van Parys, en van Martyn, zoo bekend door 't schryven der beroemde Gedenkschriften zyns tyds, in welken ook eenige stukken gevonden worden van deezen Willem, die, onder 't wel uitvoeren van 's Konings orde, ook de pen ten nutte zyns Vaderlands voerde, en de Histori van Vrankryk beschreef; des men uit dubbele verdiensten zyn weezen op deeze penningplaat bewaard vindt, op welke zyn borstbeeld met dit randschrift gesteld is;

(2) Moreri Dict. Hist.

GVIELMVS BELLAIVS LANGII

DomiNuS.

WILLEM VAN BELLAY HEER VAN

LANGEY.

Hoewel sommige Vorsten van de Augsburgsche belydenisse het oor naar de Fransche zyde lieten hangen, echter wist de Keurvorst van Sakſen van geen wankelen; te meer, wyl de Keizer, bedugt voor inwendige beroer-

1536

te, eenen veel gunstiger (1) brief dan voorheen aan die van den Hervormden Godsdienst geschreeven, en hen van den Vreede verzekerd, voorts ook beloofd hadt de zaaken van 't Geloof minnelyk te behandelen, en niemand wegens het zelve te dwingen; met zooveele omstandigheid, datze zich hiernaa dikwylen op deezen brief beroepen hebben; en thans volgens gemeen besluit een Gezantschap naar den Keizer schikten, benoemende tot het zelve Joachim van Pappenheim, die op de reis stierf, Lodewyk Baumbach en Claudius Pius Pentinger, met antwoord op den laatsten Keizerlyken brief, en betuiginge van hunne vreugde over des zelfs genadige verzekering; hierby voegende, vernoomen te hebben, dat de Paus tegen het aanstaande jaar eene Kerkvergadering te Mantua uitgeschreeven hadt, en dewylze zulks niet konden begrypen, herhaaldenze hunne beede om eene vrye Kerkvergadering in Duitsland, volgens het besluit der Ryksdagen en des Neurenbergschen Vreedes, te moogen hebben.

(1) Hist. der Reform. door L. Seckendorf II. deel fol. 140.

Middelerwylen gaf de Roomschkoning hen het oogmerk zyns Broeders schriftlyk te kennen, verzekerende, dat zyne Keizerlyke Majesteit in den oorlog met Vrankryk niet anders zogt, dan eenen bestendigen en heilzaamen Vreede ten voordeele van de Duitsen; dat de Fransen den Keizer valschlyk beschuldigden, als of de zelve, onaangezien het Neurenbergsche Verbond, de Hervormde Vorsten wilde beoorlogen; verklaarende, dat de Keizer niet anders beoogde dan de verschillen door eene Kerkvergadering te eindigen, opdat de Kristenheid, en voornaamenlyk de Duitsche Landaard, in 't stuk van den Godsdienst vereenigd, en alle twist en tweedragt verbannen mogt worden. Op diergelyke wyze hadt Graaf Willem van Neuenaar 's Keizers bediende, uit het Leger voor Peronne aan den Keurvorst van Saksen geschreeven, en den Keizer van het loopende gerugt ontschuldigd, met verzekeringe dat de Keurvorst wegens oprechtheid en liefde tot den vreede van den zelven gepreezen wierdt, betuigende niets te willen verbergen, byaldien hy iet tot naadeel van den Keurvorst zoude hooren. 1536

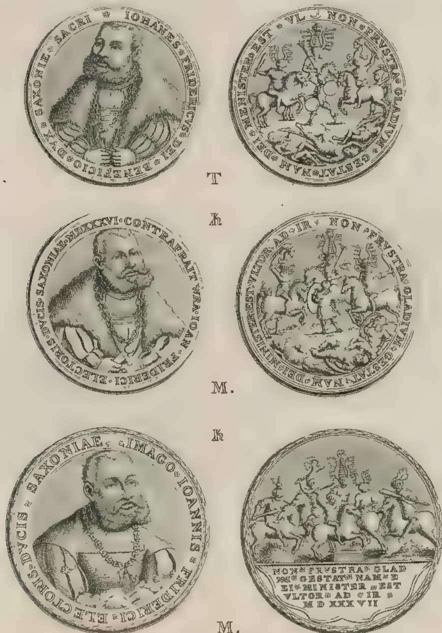
Waarlyk zoodaanige geneegenheid verdiende de Keurvorst van Saksen, door opregten wandel omtrent zyne vrienden en de achting die hy den Keizer droeg, aan wiens Amptenaar Hofman (2) te Weene hy zelf in deeze gevaarlyke tyden schriftlyk verklaarde, dat byaldien alle regtschaape gemoederen en getrouwe Duitsen den Keizer ondersteunden, dat Koning François haast bedwongen en de oorlog geëindigd zoude zyn; te gelyk bekend maakende, dat de Keizer en Koning Ferdinand op hunne hoede moesten zyn voor den Hertog van Beijere, wyl die naar de Roomschkoninglyke Kroone scheen te dingen, en de Fransen poogden te helpen. Ja nog nader gaf hy den zelven te kennen, byaldien het bekrachtigen van 't Weensche verdrag niet geduurig uitgesteld, en de Neurenbergsche Vreede zoo slegt niet onderhouden wierdt, dat hy met al zyne magt den Keizer tegen de Fransen zoude helpen. Hierenboven sprak hy den Landgraaf, die de verbintenis met Vrankryk aandreef, openlyk tegen, zeggende, dat de plicht, door welken zy den Keizer en het Ryk verbonden waren, zulks niet toeliet. Volgende in deeze gehoorzaamheid de lessen (3) van den Grooten Paulus, dat alle zielen de magt over haar gesteld moeten onderdaanig zyn, wylze eene Dienaares van God is, die het zwaard, tot het straffen der kwaaddoeneren niet te vergeefs draagt. Het welke de Keurvorst, in dit en in 't naastkoomende jaar, door de drie volgende leerzaame gedenkpenningen heeft willen bevestigen.

(2) Hist. der Reform. door L. Seckendorf II. deel fol. 141.

(3) Brief aan de Romeinen Cap. XIII.

I. Het

1536 1536

I. Het afbeeldsel van den zagtzinnigen Keurvorst, dat op de voorzyde van den eersten ten halven lyve gezien wordt; heeft dit gebreklyk omschrift;

IOHANNES FRIDERICVS DEI BENEFICIO DVX SAXONIAE, SACRI.

JAN FREDERIK DOOR GODS WELDAAD HERTOG VAN SAKSEN, DES HEILIGEN [RYKS ENZ.]

Op de keerzyde ziet men eenige Ridders stryden, of eenige weêrspannelingen of ongehoorzaamen verslaan; wandt op den voorgrond zyn eenige dooden afgebeeld, en in den rand leestmen deeze op de hooge Overigheid passende (1) Euangelische woorden;

(1) Brief van Paulus aan de Romeinen Cap. XIII. vers. 4.

NON FRVSTRA GLADIVM GESTAT, NAM DEI MENISTER EST, VLTOR.

HY VOERT HET ZWAARD NIET TE VERGEEFS, WANDT HY IS GODS DIENAAR, EEN WREEKER.

II. De tweede draagt op het eerste deel diergelyke beeldnis, doch naar de andere zyde gekeerd, binnen deezen letterkring;

CONTRAFRAITVVRA IOANNIS FRIDERICI ELECTORIS DVCIS SAXONIAE MDXXXVI.

1536 1536

AFBEELDSEL VAN JAN FREDERIK KEURVORST EN HERTOG VAN SAKSEN MDXXXVI.

Op het andere deel worden weder eenige gewapende Ridders en verflagenen, doch in eene andere fchikkinge, gevonden, met dit vermeerderde randfchrift;

NON FRVSTRA GLADIVM GESTAT, NAM DEI MINISTER EST., VLTOR AD IRAM.

HY VOERT HET ZWAARD NIET TE VERGEEFS, WANDT HY IS GODS DIENAAR, EEN WREEKER TOT STRAF.

III. De derde is geheel aanmerkelyk om de Guldevlies Order, die de Keurvorft om den hals heeft, 't zy de Keizer de zelve beloofd, of de Keurvorft zich met de verwagtinge van dit gunftbewys geftreeld heeft; 't is zeker dat dees Keurvorft op de lyften der Guldevlies Ridderen van Chiffletius, van Jan Batift Maurice en Guicciardyn, die de zelven befchreeven hebben, niet gevonden wordt, en dierhalven duifter te raaden, uit welke oorzaake men hem met deeze waardigheid, welke op geene andere penningen van hem bekend is, hier verfierd heeft. Het overige van den penning is zoo gelyk aan den voorgaanden, dat ik onnoodig achte iet anders dan het omfchrift der voorzyde hier te verklaaren;

IMAGO IOANNIS FRIDERICI ELECTORIS DVCIS SAXONIAE.

AFBEELDSEL VAN JAN FREDERIK KEURVORST EN HERTOG VAN SAKSEN.

In den zelven tyd waren de Engelfche Gezanten met die van den Hervormden Godsdienft in onderhandelinge gekoomen, over de verbintenis met den Koning hunnen Meefter; des de laatftgenoemden tot dit einde voorftelden, dat de Koning dan de Leden der Augsburgfche belydenisfe aanneemen, en op de aanftaande Kerkvergadering nevens hen befchermen, midsgaders geene andere dan eene vrye Kerkvergadering in Duitsland inwilligen moeft: op dit beding zou de Koning in hun Verbond (1) konnen treeden, en Algemeen Befchermheer van het zelve geheeten worden; den Paus voor geenen Opperften erkennen; en, als 'er oorlog om 't Geloof oprees, dan zou de Koning honderdduizend guldens tot onderhoud of befcherming geeven, en de fom verdubbelen als 't de Bondgenooten te kwaad kreegen, wyl deezen hun goed en leeven zouden waagen. Wanneer de Koning de voornaamfte punten toeftemde, mids datze hem in den nood ook eenige hulp zouden verfchaffen, en dat de Duitfche Godgeleerden zyne Egtfcheiding zouden goedkeuren, vonden de Verbondenen oorbaar den Koning eenige Gelaftigden te zenden, en benoemden tot dit Gezantfchap Jacob Storm uit den naam der Steden; Philips Melanchton, Martyn Bucerus en Georg Draco van de Godgeleerden; en wierdt vooraf vaftgefteld niets tegen den Keizer of het Ryk, aan welkenze met eeden verbonden waren, te befluiten.

(1) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip pag. 286.&feq.

Doch al deeze voorneemens verdweenen in rook, en de Paus hadt middelerwylen de Kerkvergadering door opene bullen verkondigd; bevattende, dat de zelve, den drieëntwintigften (2) van Bloeimaand des naaftkoomenden jaars, te Mantua geopend zoude worden, om de ketteryen uit te rooijen, den vreede in de Kriftenheid te herftellen, die ge-

(2) Hift. der Reform. door L. Seckendorf II. deel fol. 141.

nen,

1536 nen, welken onder de Ongeloovigen waren, te bevryden, en de Ketters in den schoot der Kerke te brengen. Dit baarde eenige zorgen voor die der Augsburgsche belydenisse, welke ten zelven dage over de vereeniging met de Bovenlanderen of Zwingliaanen handelden, op aandryving van die van Augsburg en Straatsburg ondersteund door den Landgraaf, die zoolang by den Keurvorst van Saksen aanhielden, dat dees, schoon twyfelende aan den goeden uitslag, echter eene vergadering bewilligde, en eerst Eisenach, vervolgens om 't gemak van Luther, Grimma tot de byeenkoomst der Godgeleerden benoemde. Geevende een uitdrukkelyk bevel (1) aan Pontanus, dat Luther zich by de voorheen bepaalde Stellingen der Augsburgsche belydenisse moest houden, ja den zelven, door zyn eige handschrift, nog nader vermaanende geen hairbreette van eenig punt af te wyken, gelyk hy zelve by de bekentenis zyns Geloofs wilde leeven en sterven, en den grondslag van het zelve, naamenlyk de voldoening, het lyden, den dood en de opstanding van Kristus, in dit jaar door de twee volgende penningen, heeft bekrachtigd. 1536

(1) Hist. der Reform. door L. Seckendorf II. deel fol. 144.

T.

T.

I. Op de voorzyde van den eersten is het Paradys, de Schepping en de val van Adam, naar de beschryving van Moses, (2) afgeschetst, binnen deeze Euangelische (3) verklaaring;

(2) Eerste boek van Moses Cap. III.
(3) I. Brief aan de Corinteren Cap. XV. vers. 22. en 23.

ET SICVT IN ADAM OMNES MORIVNTVR, ITA ET IN CHRISTVM OMNES VIVIFICABVNTVR VNVSQVISQVE IN ORDINE SVO.

EN GELYKZE ALLEN IN ADAM STERVEN, ALZOO ZULLENZE OOK ALLEN IN KRISTUS LEVENDIG GEMAAKT WORDEN, EEN IEGELYK IN ZYNE ORDE.

1536 Om aan te wyzen op wiens bevel dees penning gemaakt is, vindtmen niet alleen het Keurvorstlyke wapenschild en dat des Hertogdoms Saksen, maar ook dit byschrift op den voorgrond gesteld; 1536

IOANNES FRIDERICVS ELECTOR DVX SAXONIAE FIERI FECIT.

JAN FREDERIK KEURVORST EN HERTOG VAN SAKSEN HEEFT DEEZEN DOEN MAAKEN.

Op de keerzyde zietmen Kristus aan 't Kruis, tusschen twee misdadigers, en in 't verschiet zyne verryzenis, midsgaders op den voorgrond het jaartal 1536. en de meergemelde spreuk van den Keurvorst; wyders leestmen in den rand deeze woorden, (1) die ten deele van den Boetgezant ontleend zyn;

(1) Euang. Joh Cap. III. vers. 14.

VT MOSES EREXIT SERPENTEM, ITA CHRISTUS IN CRVCE EXALTATVS ET RESVSCITATVS CAPVT SERPENTIS CONTRIVIT, VT SALVARET CREDENTES.

GELYK MOSES DE SLANG VERHOOGD HEEFT, ALZOO HEEFT KRISTUS VERHOOGD EN WEDER OPGEWEKT ZYNDE DEN KOP VAN DEN SLANG VERPLETTERD, OPDAT HY DE GELOOVIGEN ZOUDE ZALIG MAAKEN.

De tweede, die in veele deelen den voorgaanden gelyk is, heeft geen omschrift, maar in 't vlak van 't eerste deel deeze (2) letters;

(2) Eerste Boek van Moses Cap. III. vers. 12.

MVLIER DEDIT MIHI, ET COMEDI. GENESIS 3.

DE VROUW HEEFT MY GEGEEVEN, EN IK HEB GEGEETEN. 'T BOEK DER SCHEPPINGE IN 'T DERDE HOOFDDEEL.

De grootste verandering op het andere deel is weder in 't byschrift, het welke gevolgd schynt naar de woorden (3) der misdadigers, die met Kristus gekruist wierden;

(3) Euang. van Lucas Cap. XXIII. vers. 42.

MISERERE NOBIS DOMINE!

HEERE ONTFERM U ONZER!

Ter vereeniginge der gemelde Kerken wierden veele Leeraars beroepen, en op kosten van den Keurvorst onthaald, de voornaamste Predikers, die tot den handel verscheenen, waren, behalven Luther en Melanchton, Martyn Bucerus en Wolfgang Capito (4) van Straatsburg, Wolfgang Musculus van Augsburg, Martyn Frecht van Ulm, Jacob Otter van Eslinge, Gervasius Schuler van Memminge, Jan Bernhardi van Frankfort, Martinus Germanus van Furfeld, Matys Alber en Jan Schradinus van Reutlinge, Frederik Myconius en Justus Menius van Gotha en Eisenach. Bucerus, toen de voornaamste Middelaar der Zwitsersche Godgeleerden, liet eenige Stellingen vaaren, schikte zich naar 't welgevallen van Luther, en bekende, naa eenige onderhan-

(4) Hist. der Reform. door L. Seckendorf. II. deel fol. 144.

1536 handelingen, zoo voor zich als uit den naam (1) der Zwitseren, dat het brood in 's Heeren Nachtmaal het Waarachtige Lighaam en de Wyn het Waarachtige Bloed van Kristus was, dat het dus door den Dienaar van Kristus aan allen zonder onderscheid gegeeven, en niet alleen door de Gemeente met het hart, maar ook met den mond ontfangen wierdt, waardiglyk ter zaligheid, onwaardiglyk ten oordeele. Op deeze belydenis volgden ligtlyk de verschillen van minder belang, en de vereeniging wierdt te Wittenberg door de vergaderde Godgeleerden met vreugde goedgekeurd, en uit den naam der Zwitseren door Bucerus geslooten; zeggende zulks ook de meening van Blaurerus te zyn, welke toen een der voornaamste Opperhoofden dier Kerke was; wandt Berthold Haller, een der aanzienlykste Naavolgeren van Zwinglius, die zich tegen het Pausdom gekant, de Stad Bern hervormd, en aldaar verscheidene jaaren met veel voorspoeds gepredikt hadt, was in de kracht zyns leevens, den vyfentwintigsten (2) van Lentemaand in dit jaar van zesendertig, overleeden; gelyk door den nevensgaanden penning, welke tot zyne gedachtenis gemaakt is, bevestigd wordt. 1536

(1) Hist. der Reform. door L. Seckendorf II. deel fol. 145.

(2) Icones Viror. Doctr. Illust. Th. Bezæ pag. M. iiij. & Melch. Adami Vitæ Germ. Theolog. pag. 60. & seq.

M.

Zyn afbeeldsel wordt in Leeraars gewaad op het eerste deel gevonden zonder omschrift, welk gebrek door deeze letterlyke verklaaring van 't andere deel geholpen wordt;

BERTHOLDUS HALLERUS HELVETIUS, BERNENSIS ECCLESIÆ, PROFLIGATO PAPISMO, PRIMUS INSTAURATOR, OBIIT BERNÆ ANNO 1536. ÆTATIS 44.

BERTHOLD HALLER ZWITSER, HET PAUSDOM VERJAAGD ZYNDE, EERSTE HERSTELLER DER BERNSCHE KERKE, IS TE BERN IN 'T JAAR 1536. HET 44ste ZYNS OUDERDOMS GESTORVEN.

Omtrent den zelven tyd hadt Herman Aardsbisschop van Keulen, die voor lang zyne Kerk meende te verbeeteren, eene vergadering (3) der Geestlyken zyns Gebieds uitgeschreeven, en tot de zelve ook de Bisschoppen van Luik, Utrecht, Munster, Osnabrugge en Minde beroepen, wyl deezen in 't Geestlyke onder zyn Aardsbisdom behoorden; maar de Kerkvoogd Herman, zyn oogwit niet konnende bereiken, liet dit werk, om het woelen der Monniken, tot gunstiger gelegenheid steeken.

Dus groeide de verdeeldheid tusschen de Roomsen en Onroomsen hier en elders aan, en het boekje van 't herstellen der Kerklyke eendragt voor drie jaaren door den Vreedelievenden Rotterdammer Erasmus in 't ligt gegeeven, en sedert door de Godgeleerden van Straatsburg in 't Hoogduits vertaald en alom door 't Land verzonden, gaf weinig voordeels, omdat geen van beide partyen eenige feilen wilden weeten, aan welken de Schryver meende datze schuldig waren; wandt haatende het vervolgen en moorden van den eene, prees hy den fortschen handel der andere niet, en gaf deswege aan Martyn Bucerus (4) te verstaan, dat hem drie dingen van het Lutherdom hadden ge-

(3) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 292.

(4) G. Brand Hist. der Reform. I. deel pag. 131.

1536 gehouden; eerst, zyn gewisse, het welke zich niet konde inbeelden dat het gene 'er omging van God kwam. Ten tweede, dat hy onder die kudde veelen zag die van alle Euangelische oprechtheid vervreemd waren. Ten derde, dat 'er zulke groote oneenigheid onder de voornaamste Hoofden van 't werk was. Nochtans wilde hy hunne vriendschap niet affnyden; midsze in hem zouden dulden dat hy in eenige Leerstukken van hen verschilde; betuigende zyne verwondering datze zulken haat droegen; ja, dewylze den vryen wil ontkenden, en God hem de genade, die zy roemden ontfangen te hebben, nog niet mede gedeeld hadt, dan was 'er reeden om den Heere voor hem te bidden, niet om hem te haaten.

Op deeze wyze zogt Erasmus de Hervormers te verbeteren, en de doolende van beide zyden ten beste te raaden; doch behaalde by niemand meer ondanks, dan by die geenen, welken zynen raad meest van nooden hadden, en minst ter harten namen. Ook betoonde hy zulken afkeer van tweedragt, dat hem, gelyk hy betuigde, de waarheid zelve mishaagde alsze oproerig was; uit deeze reden hadt hy Bazel, om de ontsteltenissen aldaar by 't veranderen van den Godsdienst gereezen, verlaaten, en zich te Fryburg neder gezet, zelf alle bevorderingen van de hand geweezen om zyn leeven in rust te eindigen; wandt, schoon hy de gebreken der Geestlyken scherp gehekeld hadt, echter bleef hy om zyne groote geleerdheid by de Vorsten en fraaije vernuften in zooveele achtinge, dat Paus Paulus de Derde hem verzogt om het algemeen Geloof, zoo voor den aanvang als in de reeds verkondigde Kerkvergaderinge door zyne pen te verweeren; en dewyl de Paus besloten hadt eenige Geleerde Mannen tot het Purper te verheffen, twyfelde naauwlyks iemand of Erasmus zoude onder de zelven genoemd worden, byaldien zyne armoede niet hinderlyk zoude zyn. Om deeze te verbeteren hadt de Paus (1) hem in 't voorgaande jaar het Dekenschap van Deventer geschonken, en de Koningin Maria, Landvoogdes der Nederlanden, verzogt om hem in 't bezit te stellen; maar Erasmus weigerde deeze en andere waardigheden aan te neemen, hoezeer Bembo, Sadoletus en anderen zyner Vrienden hem van 's Pauzen goeden wil verzekerden, tragtende den loop zyner zwakke dagen met oeffeninge van Geleerdheid buiten Waereldsche zorge en grootheid te voltrekken; by dit opzet bleef hy en keerde weder naar Bazel, daar zyne krachten dermaate verminderden, dat hy, de uitterste streek van 't menschlyke leeven, den dood, den waaren Terminus van al onze bedryven, voor oogen ziende, dit jaar zynen laatsten wil, en Bonifacius (2) Amerbach met eenige anderen tot Erfgenaam zyner goederen gemaakt hebbende, den twaalfden van Hooimaand geheel Kristelyk den geest gaf. By welke gelegenheid ik eene gedenkpenning van deezen beroemden Hollander, weinige jaaren voor zyn overlyden gemaakt, hier tot versterking van 't geheugen niet ongevoeglyk geplaatst achte. 1536

(1) Magni Des. Erasmi Rott. Vita pag. 31. & Du Pin Biblioth. Ecclesiast. Tom. XIV. pag. 17.

(2) Magni Des. Erasmi Rott. Vita pag. 44.

L.

Sedert wierdt Erasmus door Amerbach en de twee uitvoerders zyns uittersten wille, Hieronimus Frobenius en Niklaas Episcopius in de Hoofdkerk van Bazel begraaven en door een marmer gedenkteken vereerd met een Latynsch opschrift (3) van deezen inhoud; *voor Desiderius Erasmus den Rotterdammer, op alle wyzen den grootsten Man, over wiens onvergelykelyke Geleerdheid in allerley soort van onderwyzingen, vereenigd met gelyke voorzigtigheid, de Naakomelingen*

(3) Monum. Illustr. Viror. M. Z.

1536 *lingen zich zullen verwonderen, en de zelven alom verkondigen; hebben Bonifacius Amerbach, Hieronimus Frobenius, en Niklaas Episcopius, des zelfs Erfgenaamen en benoemde uitvoerders van des zelfs uitterften wil, hunnen Begunftiger, niet om des zelfs gedachtenis, welke hy voor zich zelven, door zynen in 't licht gegeeven nachtarbeid, onfterflyk verkreegen heeft, zullende zoolang de Waereld ftaat, die overleeven, en met de Geleerden op alle plaatfen fpreeken; maar ter gedachtenisfe zyns fterflyken lighaams deezen fteen, onder welken het zelve verborgen is, gefteld.* Dus wierdt de geheugenis vereeuwigd van den grooten Rotterdammer, wiens afbeeldfel op de voorzyde van deezen penning met dit voorheen (1) gemelde op- en omfchrift pronkt; 1536

Boxhornii fol. 26. & Vita Erasmi pag. 47.

(1) II. deel fol. 94.

ERASMI ROTERODAMENSIS
IMAGO AD VIVAM EFFIGIEM EXPRESSA. 1531.

HET BEELD VAN ERASMUS DEN ROTTERDAMMER NAAR DE LEVENDIGE GELYKENIS UITGEDRUKT. 1531.

Zyn zinnebeeld de Terminus, die ook op het gedenkteken van zyn graf gehakt was, wordt op de tegenzyde door deeze letters verklaard;

TERMINVS CONCEDO NVLLI.

IK TERMINUS WYK VOOR NIEMAND.

MORS VLTIMA LINEA RERVM.

DE DOOD IS HET UITTERSTE EINDE VAN ALLE DINGEN.

Kort voor het overlyden hadt de Landvoogdes Maria Erasmus naar Nederland ontbooden, mogelyk om zich met hem over de beroerte der Kerke te beraaden, wyl de zoogenaamde Ketters tegen het vervolgen en ftraffen meerder aangroeiden; wandt eenige lieden van Hazerzoude en anderen van de gezindheid der Wederdooperen, die ook het Munfterfche Ryk gezogt hadden op te bouwen, niet afgefchrikt door 't omkoomen hunner Land- en Geloofsgenooten, bleeven, naa datze veelen hunner Medebroederen, door eenen opftand in 't gemelde Dorp verlooren hadden, nog van de zelve raazernye bezeten, en overweldigden federt, omtrent veertig Mannen en Vrouwen (2) fterk, een Landhuis in de Poeldyk, verwagtende meer volks van hunnen aanhang; maar de Overigheid zulks verneemende ftelde zoo goede orde, dat 'er veelen gevat, en de Mannen onthoofd of verbrand, en de Vrouwen verdronken wierden. Hierdoor wies de haat tegen deeze Gezindheid zoo hevig aan, datmen te Zirkzee drie (3) Doopsgezinde Burgers en eene Vrouw in de gevangenis wierp, en, midsze door geene pyn van hunne aangenome Leere wilden afftaan, in Herfftmaand onthoofde; hunne lighaamen verbrande, en de hoofden op ftaaken ftelde. Zelf deedt men eenen Engelsman, die 't nieuwe Verbond in zyne Moederlyke taale overgezet, en door zyn Vaderland verfpreid hadt, te Antwerpe (4) vangen, federt naar Vilvoorde overbrengen, en eindelyk verworgen en verbranden.

(2) Die Chron. van Holl. Zeel. enz. in 8vo.

(3) Brandt Hift. der Reform. I. deel pag. 131.

(4) Brandt Hift. der Reform. I. deel pag. 125.

Zoo groote wreedheid mogt de drift van veelen niet ftuiten, wyl in deeze dagen Jan van (5) Batenburg, door Baftaardy uit dit Edele Huis gefprooten, zich bedektelyk voor den herfteller van Jan van Leydens Ryk uitgaf, en verwekte met zyne aanhangeren, naar hem Batenburgers genaamd, veel onruft. Ook mengde zich David Jorifz. in 't fpel, een Glasfchilder van

(5) Ubb. Emmii Hift. Frifiæ fol. 893.

 Delft,

1536 Delft, welke Stad den derden (1) van Bloeimaand deezes jaars, door den brand byna geheel verteerd was, hy een Leeraar onder de Doopsgezinde zynde, vondt thans middel in eene vergadering by Boekholt, daar veele lieden uit Gelderland, Vriesland, Holland, Overysfel en Westfale verfcheenen, om de verstrooide Munsterfen met de naavolgeren van Hofman te vereenigen, onder beding (2) dat ieder by zyn gevoelen blyven, en alle vlyt aanwenden zoude, tot nadere eendragt; ondertusfchen zoumen zich wagten van 't ongelyk te wreeken, van vonnis te stryken, en halsstraffen, buiten ampt zynde, tegen fchuldigen of ontfchuldigen te pleegen; maar Kerkrooven en diergelyke boosheden veroordeelen; hierenboven moestmen het gebruik van den Wederdoop by de Batenburgers voor eenen tyd opgefchort, den geenen wier Godvrugtigheid bleek, mededeelen. 1536

(1) Blyswyk befchryv. van Delft pag. 739.

(2) Ubb. Emmii Hist. Frisiæ fol. 894.

Het opwellen van veele nieuwe Gezindheden, die tegen ban en boete voortliepen, baarde de Landvoogdesfe groote zorgen, des de Vorstin bespeurende met al het yveren weinig te vorderen in deeze verwarde tyden geraaden vondt gedult te neemen, en haare ziel in lydzaamheid te bezitten; het welke, myns oordeels, door den volgenden zeer raaren gedenkpenning der Landvoogdesfe betekend wordt.

Em.

Van deeze Vorstinne wordt getuigd, datze wys was, de Geleerdheid beminde, en vermaak vondt in Latynfche (3) boeken, zoodat Erasmus in opzigt van haar pleeg te zeggen, *het weezen der Menfchlyke zaaken verandert, de Monniken weeten van geen Geleerdheid, en de Vrouwen maaken veel werks van Boeken.* Ook wierdtze om haare befcheidenheid van sommigen verdacht gehouden even ofze de Lutheraanen in 't heimelyk begunstigde; doch dit vermoeden kon den roem niet verminderen, die zy door 't manlyk bestieren deezer Nederlanden verwierf; zulksmen niet zonder reden haar afbeeldfel op de voorzyde bewaard vindt, hebbende rondom haar gekapte borststuk deezen letterzoom;

(3) Brandt Hist. der Reform. I deel pag. 105.

MARIA REGINA VNGARIÆ VIDVA, CAROLI CAESARIS ET FERDINANDI I. REGIS SOROR.

KONINGIN MARIA WEDUW VAN HUNGARIË, ZUSTER VAN KEIZER KAREL EN VAN KONING FERDINAND DEN EERSTEN.

Op de tegenzyde fchynt my haare naamgenoote de Heilige Maria Magdalena afgebeeld, boete doende over haare zonden, hebbende het kruis dat haar opgelegd was voor zich, en tot omfchrift deeze spreuk uit de gewyde (4) bladeren;

(4) Euang. van Lucas Cap. XXI. vers. 19.

IN PACIENCIA POSSIDEBITIS ANIMAS VESTRAS, LVCE XXI.

GY ZULT UWE ZIELEN IN LYDZAAMHEID BEZITTEN, LUCAS XXI.

Het

1536

Het beleid der Landvoogdesse in 't schikken der Staatszaaken kwam den Keizer thans weder te stade, in de tweedragt tusschen den Hertog van Gelder en de Stad Groeninge, van welken twist de naaste Landzaaten grooten overlast leeden; des de Landvoogdes, om haare banden te versterken en die van Overysfel te dekken, in 't voorgaande jaar van de Staaten dier Landstreeke (1) begeerd hadt, dat de zelven nevens die van Namen, Artois, Henegouwe, Vlaandre, Zeeland, Brabant, Holland, Vriesland en Utrecht te Brussel wilden verschynen, om met elkanderen eene vereeniging van onderlinge beschermingen tegen alle voorkoomende zwaarigheden te maaken; maar dit verzoek bleef sleepen, en het wrokken des Hertogen van Gelder tegen die van Groeninge, omdatze hem in den Oorlog tegen den Graaf van Oostvriesland onderstand geweigerd hadden, berstte tot daadlykheden uit; wandt uitheemsche hulp zoekende vondtze by Kristiaan den Derden Koning van Deenmarke, omdat dees met den Keizer overhoop lag, en den zelven thans door de Geldersen zooveel werks poogde te rokkenen, dat de Keizer geen lust zoude hebben om Deenmarke door de Nederlandsche Vloot, voor welke veertig kloeke schepen in (2) Zeeland uitgerust wierden, te bestooken: tot dit einde zondt Kristiaan eenige benden naar Gelderland, welken zich met eenige Wederdooperen en andere volkeren uit Westfale (3) en Oldenburgerland vereenigden, en onder Meynard Ham, op hoope van grooten buit, naar de Ommelanden trokken, daarze het Stedetje Dam overweldigden, en alle Landlieden dwongen ter versterkinge deezer Vestinge te helpen.

(1) Revii Daventria Illustr. pag. 254.

(2) Reygersberg. Chron. van Zeeland II. deel pag. 449.

(3) Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 423.

Wanneer die van Groeninge zich hier tegen stelden, liepen veelen dier saamgerotte meenigte gewapend derwaart, plonderden en staaken de Voorsteden in den brand, door welken de vlam over den wal sloeg, en vyf huizen en dertig scheepen, die 'er naast gelegen waren, verteerde, midsgaders de Staaten van Stad en Land zoo geweldig tegen de Geldersen verbitterden, datze beslooten zich onder den Keizer te begeeven, zendende met dit oogmerk twee Gezanten aan de Landvoogdesse te Brussel, met verzoek van onder de bescherming der Keizerlyke Majesteit, als Hertog van Brabant en Graaf van Holland, aangenoomen te worden. De Landvoogdes, eene gelegenheid gebooren ziende, daarze jaaren naar gewenscht hadt, nam (4) hen met beleefdheid aan, en vergaderde straks veele Krygsknegten, dieze naar Vriesland afvaardigde met bevel aan den Stadhouder, Georg Schenk, van Groeninge zonder toeven te ontzetten. Schenk, drie Vaandels knegten derwaart gezonden hebbende, volgde onlangs hiernaa zelve met groote krygsmagt, en wierdt 'er, den zevenden (5) van Weidemaand, met groote vreugde ontfangen, en den naastvolgenden dag, in den naam des Keizers, in St. Walburgskerke, tot Erflandsheer van Groeninge en de Ommelanden op dit beding gehuldigd. Dat de Stad en Staaten (6) van dit Gewest de Voorrechten en Vryheden van hunne Voorouderen ontfangen, en 's Lands Wetten, Instellingen en Gewoonten zouden behouden; dat de Overigheid van 't Oldampt en Selwerd onder de Stad blyven; en al de Sterkten of Vastigheden, die in 't Land waren, geslegt, en geen andere in toekomende tyden, dan alleen tot noodige bescherming, gestigt zouden worden; datmen in de Stad een Vorstlyk Huis, doch zonder Wallen en Vesten, voor den Keizer, op kosten van 't gansche Gewest, zoude bouwen, en aan den Keizer en zyne Erven jaarlyks twaalfduizend Karelsguldens zoude betaalen.

(4) Goutahoeven Chron. van Holl. fol. 602.

(5) Sybe Jarichs korte Chron. enz. in de Analect. van Brouërius van Nidek 469. en Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 668.

(6) Ubb. Emmius de Agro Fris. inter Lavic. & Amas fol. 44. & 45.

Toen Schenk hierop den eed voor zynen Heer afgelegt, en dien weder van den Raad en de Gemeente ontfangen hadt, deedt hy, ter eeuwiger gedachtenisse, goud en zilver geld onder het volk strooijen. Op dusdaanige wyze wierdt dit Gewest aan de Nederlanden gehegt, en het gebied van den Keizer vergroot, by welke gelegenheid, wyl zyne magtige hand en uitgespreide vleugels de Landvoogdes alom beschermden,

1536 den, myns bedunkens, de twee volgende penningen op de gelukkige uitvoering deezer zaaken in 't licht gebragt zyn. 1536

L.

M.

I. Het voorstuk van den eersten draagt het gelauwrierde hoofd en geharnaste borstbeeld des Keizers, omsingeld door deeze tytels;

IMPERATOR CAESAR CAROLVS V. AVGUSTUS.

DE GEBIEDER KEIZER KAREL DE VYFDE DE VERMEERDERAAR.

De M, die op het agterstuk door eene hand uit de wolken beschermd wordt, heeft geene betrekking op Milanen, zoo als Luckius (1) meent, maar op de Landvoogdes Maria, gelykmen de zelve op verscheidene Nederlandsche penningen, geduurende haare regeering gemaakt, en met deezen letterzoom omsingeld, vindt;

(1) Sylloge Numm. fol. 87.

MANVS DOMINI PROTEGAT ME, 1536.

DAT DE HAND DES HEEREN MY BESCHERME, 1536.

II. De tweede heeft in kleiner omtrek de zelve verbeelding en letters op het eerste deel; en op de keerzyde rondom het ruitwapen der Landvoogdesse, dat door den Keizerlyken Arend gehouden wordt, deeze uit de Heilige Bladen (2) ontleende woorden;

(2) Psalm XVII. vers. 8.

SVB VMBRA ALARVM TVARVM PROTEGE ME.

BESCHERM MY ONDER DE SCHADUW UWER VLEUGELEN.

Om dit verlies den Keizersen betaald te zetten, liepen de Geldersen uit den Dam naar Fivelgo en Hunego, daarze alles beroofden en verwoestten, en het schoone Dorp Bedum (3) in koolen leiden, keerende zich hierop naar Post, en het omleggende Land afgeloopen hebbende, meendenze het Klooster Wittewerum, daar Schenk zich sedert met zyn Leger en de Burgerye van Groe-

(3) Schotanus

Chron. van Vriesl. fol. 668.

1536 Groeninge nedergeslaagen hadt, te overrompelen, maar wierden met groot verlies afgeweezen; desze weder naar Dam keerden, en deeze plaats, midsze voor een beleg schroomden, straks met groote vlyt versterkten en van alle voorraad bezorgden, werpende de naastgelegene Kerken, Huizen en Schuuren te gronde, op dat 'er de vyand niet in zoude nestelen. Doch Schenk, hebbende vier oorlogsschepen van de Noordhollandsche Zeesteden (1) te hulpe gekreegen, om die op den Eems te leggen en Delfzyl te benaauwen, naderde, versterkt door nieuwe benden, met de zynen tot Wirdum, daar hy zich beschanste. Een ander deel met de Schutterye van Groeninge begroeven zich, om den Geldersen het stroopen te beletten, in het afgebrande Dorp Tjamsweer. Een derde hoop trok met Schenk naar Farmsum, en, het Huis bemagtigd hebbende, eischte de Veldheer het Blokhuis (2) te Delfzyl op, en toen de Bevelhebber zulks geheel bars afsloeg, bragt hy 'er 't geschut voor, en hierdoor zooveele vreeze onder de bezetting, dat men de Sterkte overgaf.

(1) Velius Chron. van Hoorn pag. 138.

(2) Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 424.

Geduurende deeze belegering hadt de Hertog van Gelder, om de Keizerlyke Benden hiervan af te trekken, eenen toeleg op Amersfoort, en aldaar agtien Poorters van Gelderschen afkoomst tot zynen wil gekreegen, welken hem, om ieder honderd guldens te genieten, beloofden de poorten der Stad, op 's Hertogen aankoomst, te zullen openen. Wanneer de Hertog tot dit einde, in den vroegen morgen van den dertienden (3) van Herfstmaand, welken tyd tot het verraad bestemd was, tot op eene myl van Amersfoort naderde, kreegen de Burgermeesters kennis van den aanslag, desze de Gemeente straks deeden opwekken, en met een deel der zelve naar de poort trokken, daar de Hertog verwagt wierdt; hier koomende vondenze de verraaders byeen, welken zonder toeven de vlugt koozen, langs de muuren afgleeden, en het ontdekken van hun voorneemen den Hertog bekend maakten, die zich hierop weder naar Gelderland begaf. Vier van de verraaders wierden gevangen, en kort hiernaa door den Graaf van Hoogstraate, Stadhouder van Holland en Utrecht, onderhoord, en naa bekentenis gevierendeeld en hunne hoofden op de poorten gezet.

(3) Goudhoeven Chron. van Holl. fol 603. & Mathæi Rer. Amersfort. pag. 180.

Aan den anderen kant, de Geldersen te Dam, de haven Delfzyl verlooren, en alle listen om de zelve weder te krygen verydeld ziende, vervielen in groote zorgen; te meer, wylze om de benden, welken Antoni Graaf van Oldenburg, op verzoek (4) der Landvoogdesse Maria, ten dienste van Schenk verzaamelde, te verstrooijen, een deel hunner Spitsbroederen naar Oostvriesland gezonden hadden, welken zoo slegt onthaald wierden, dat weinigen naar Dam terugge kwamen, en de Graaf hierdoor zyne manschap onverhinderd aan den Vrieschen Stadhouder Schenk leverde. Dees, berigt zynde dat 'er tweeduizend mannen uit Holstein, tot onderstand der Geldersen, op den weg waren, beval eenigen der zynen de belegering van Dam met geweld voort te zetten, en trok met de anderen de aankoomende Krygsmagt tot by Westerwolde tegen, daar hy de zelve onverwagts aangreep, versloeg, verstrooide en veele Edellieden gevangen kreeg. Schenk, van deezen togt terugge koomende, vondt de Belegerden tot den uittersten hongersnood vervallen, en hierdoor eindelyk gedwongen zich, den agtsten (5) van Herfstmaand, aan hem over te geeven, onder beding, dat de twee Oversten Meinard Ham en Hacfort gevangen blyven, de Hoplieden en Krygsknegten alleen met hun zydgeweer en witte roedjes in de handen uittrekken, en de krygsgereedschappen en Ingezetenen ter bescheidenheid des Overwinnaars laaten zouden. 1536

(4) Schotanus Chron. van Vriesl. fol. 668.

(5) Ubb. Emmii Hist. Frisiæ fol. 889.

Sedert de Versterkingen van Dam geslegt en Wedde gewonnen zynde, ging Schenk naar Groeninge, en zondt zyn Leger, op orde der Landvoogdesse, naar Koeverde, om het zelve te overmeesteren, of, by mangel van voorspoed, door twee Blokhuizen te besluiten, volgende

1536 in perſoon kort hiernaa; en hoewel het beleg ondoenlyk ſcheen, baande hy zich echter, ja zelf zyn geſchut, met rys en horden eenen weg door de moerasſen, en taſtte de Stad en 't Kaſteel met zulk een geweld van grof geſchut aan, dat Jan van Selbach, die het gebied over de Stad en 't Landſchap Drent voor den Hertog van Gelder voerde, naa twee maanden belegs en manlyke verweering, de Stad (1) opgaf, bedingende voor zich en de bezetting eenen vryen uittogt naar Gelderland, met al datze draagen konden. Dus kwam Koeverde, en, voor 't uitloopen van het jaar, door 't winnen van Diepenheim en Kinkhorſt, geheel Twent en Drent onder den Keizer, die deeze Landſtreek aan zyne andere Nederlanden koppelde.

(1) Slichtenhorſt Geld. Geſchied. fol. 425. en Chron. van Koeverde door J. Pikardt pag. 295.

De voorſpoed deezer overwinningen bragt den Veldheer Schenk eene onverwelkbaare eer toe, en den hoogmoed des Hertogen van Gelder tot zulke neêrſlagtigheid, dat hy zelve ſedert naar den Vreede met den Keizer omzag. Tot dit einde, tegens den tweeden van Wintermaand eene dagvaart binnen de Stad Grave beleid zynde, verſcheenen aldaar, van 's Keizers (2) wege Floris van Egmond Graaf van Buren, Claudius van Bouton Heer van Corbaron, Philips Nigri Kancelier der Guldevlies Ordere, en Lodewyk van Schore beide laatſten Raadslieden van den Geheimen Raad; de Hertog van Gelder hadt Kriſtoffel Graaf van Meurs en Zerwerde, Jooſt van Zweten Amptman van de Nederbetuwe, en zynen Geheimſchryver Jan van Vierſen, tot den handel gemagtigd. Deezen ſlooten, naa verſcheidene onderhandelingen eindelyk, den tienden van Wintermaand deezes jaars, eenen beſtendigen vreede op deeze punten; de Hertog van Gelder zoude alle verbintenisſen, tot naadeel van den Keizer met Vrankryk, Holſtein of andere Geeſtlyke of Waereldlyke Magten aangegaan, inzonderheid de overdragt en afſtand van Gelder en Zutfeen, vernietigen; insgelyks zou de Keizer, als Hertog van Brabant, in opzigt van den Hertog of des zelfs Landen en Onderdaanen doen, en den zelven, binnen 't jaar, wegens 't Keizerryk met het Hertogdom Gelder en 't Graafſchap Zutfeen beleenen met alle Vryheden, gelyk des zelfs Voorvaders beleend waren, zoo voor des zelfs wettige Dochters als Zoonen, en, by 't leeven van den Hertog, den tytel van Gelder en Zutfeen niet meer voeren, voorts den Hertog alle aanſpraak laaten op die Landen, welken niet onder den Keizer ſtonden; maar zoo de Hertog zonder wettige Naakoomelingen mogt ſterven, dan zou de Keizer of zyne Opvolgers, als Hertogen van Brabant, het Land van Gelder en Zutfeen, met zulk een recht als het de Hertog nu bezat, behouden; en de Hertog zoude van nu voortaan al het recht, dat hy op de Stad en Landen van Groeninge en de Ommelanden, midsgaders Koeverde, Drent en alle Steden en Sloten, welken thans van den Keizer of van de zynen bezeten wierden, konde vorderen, overgeeven, en de tytels agter laaten; hiervoor zou de Hertog van Gelder in gereede penningen eens vyfendertigduizend Karelguldens, en ieder jaar vyfentwintigduizend van gelyke waarde ontfangen; ook zouden die van Utrecht voor hunne agterſtallige ſchulden en het vrye gebruik hunner Goederen, Tienden en Heerlykheden in Gelderland gelegen, den Hertog twintigduizend guldens betaalen, en 't beſlegten van andere verſchillen aan Middelaaren ſtellen; insgelyks het verſchil met die van Deventer over zekere Beemden en Weiden langs den Yſel; de Zwolſen zouden Kothem en hunnen gewoonen overtogt behouden, aan alle Onderzaaten, de gewoone tollen betaalende, vryen handel en toegang, en den gevangenen vryheid gegeeven worden. Al het welke de Hertog binnen zes weeken, in tegenwoordigheid van 's Keizers Gemagtigden, zoude bekrachtigen te onderhouden, en op 't Heilig Euangeli bezweeren, en zulks door drie Banerheeren, drie Ridders, en de vier Hoofdſteden van Gelderland en Zutfeen doen 1536

(2) Die Nieuwe Chron. van Brab. enz. fol. 106. Goudhoeven Chron. van Holl. fol. 603. en P. Heuteri Rer. Auſtr. Lib. XI. Cap. VI.

ver-

1536 versterken; het zelve zoude ook door de Landvoogdes der Nederlanden voor den Keizer gedaan, en door drie Ridders van 't Guldevlies, drie Vryheeren en vier Steden van Brabant, en twee Steden van Holland getekend worden. Wyders zoumen dit Verbond, binnen agt dagen op de Landscheidingen van beide partyen, en binnen veertien dagen door al hunne Landen, afkondigen, gelyk den tweeëntwintigsten deezer maand te Brussel volbragt wierdt. Sedert heeft de Hertog van Gelder zelve de Leden van dit Verbond, den (1) zestienden van Louwmaand van 't volgende jaar, te Graave, en de Keizer, den laatsten van Bloeimand, nader bekrachtigd en verzegeld. 1537

(1) Chartres van Brab. te

Vilvoorde in de zevende bovenkasse getek. Traict. de Geldre fait a Grave.

Het gelukkig eindigen van dit jaar, en de vergrooting van 's Keizers gebied door de verkreegene overwinningen, midsgaders de verwagting uit het Verbond met den Hertog van Gelder, hebben sommigen toegescheenen als of die uit de billyke onderneemingen van zyne Majesteit voortkwamen, en het is van zulken dat de daaden van den Keizer, door de twee volgende penningen, in 't naastkoomende jaar, gerechtvaardigd zyn.

I. Het afbeeldsel van den Keizer wordt op 't voorstuk van den eersten, ten halven lyve, in zedige kleedinge, met de Guldevlies Ordere voor de borst, binnen deezen zoom zyner tytelen, gevonden;

CAROLVS V. ROMANORVM IMPERATOR SEMPER AVGVSTVS.

KAREL DE VYFDE KEIZER DER ROMEINEN ALTYD VERMEERDERAAR.

Op het agterstuk zietmen den Keizerlyken Arend met het wapen van Oostenryk op de borst, met de keten der Guldevlies Ordere omhangen, nevens den zelven de pylaaren van Herkules, en 's Keizers zinspreuk PLVS VLTRA, *NOG VERDER*; alles gedekt door eene prachtige Kroone, en omsingeld door deeze woorden, die met de vyf Klinkletteren beginnen, welken Keizer Frederik de Derde, gelyk voorheen (2) gemeld is, op verscheidene wyzen pleeg te gebruiken;

(2) I. deel fol. 391.

AQVILA ELECTA IVSTE OMNIA VINCIT. MDXXXVII.

DE UITGELEEZE AREND OVERWINT ALLES RECHTVAARDIGLYK. MDXXXVII.

1537 II. De tweede draagt op de eerfte helft het borftbeeld van den zelven Keizer, doch van de zyde te zien, met eene muts op 't hoofd, en den tabbaard om de fchouders, met dit omfchrift; 1537

CAROLVS ROMANORVM INPERATVR.

KAREL KEIZER DER ROMEINEN.

Hebbende op de andere helft eenen dubbelen Arend zonder fieraaden, dan alleen eene Kroon boven 't hoofd, en in den rand, met eenige verkortinge, deeze zelve woorden;

AQVILA ELECTA IVSTE OMNIA VINCIT.

DE UITGELEEZE AREND OVERWINT ALLES RECHTVAARDIGLYK.

Zoodra de vyandlykheden met den Hertog van Gelder verzoend waren, tragtte de Landvoogdes Maria ook de verfchillen met andere Magten uit den weg te ruimen, inzonderheid met Kristiaan den Derden Koning van Deenmarke, en die van Lubek; wandt deezen hadden de Ooftzee eenigen tyd onveilig gemaakt, en hierdoor eene groote dierte van graanen in de Nederlanden verwekt; doch deeze vyandlykheid wierdt thans verzoend, en voor een driejaarig beftand verwisfeld, gefloten te (1) Brusfel, den derden van Bloeimaand, door de Gemagtigden des Keizers, Floris van Egmond Graaf van Buren, Georg Schenk en Gerard Muilaart, en des Konings van Deenmarken Melchior Ranfon.

(1) Die nieuwe Chron. van Brab. enz. fol. 111. en Velius Chron. van Hoorn pag. 139.

Hierentusfchen was de Keizer van Genua naar Spanje vertrokken, laatende de zaaken van Milanen den Markgraaf van Guaft bevoolen, terwyl die van Florenze beheerfcht wierden door zynen Schoonzoon Alexander van Medicis, welke thans een verfchrikkelyk einde kreeg, door eenen Laurens uit den zelven Stam, maar van eenen anderen tak, gefprooten. Dees hadt, zonder het eenig menfch te melden, federt den dood van Paus Clemens, uit loutere zugt tot roem van 't verlosfen zyns Vaderlands, op het leeven van den Hertog Alexander (2) geloerd, en dierhalven zich door wonderlyke lift, geveinsd gedrag en Hooffche pluimftrykeryen in de gunft des Hertogen gedrongen, en des zelfs buitenfpoorige drift tot Vrouwen en onverzaadelyke wulpsheid, door het dichten van ontuchtige liederen en bordeelfpelen, gevoed; zelf fcheen hy behaagen te fcheppen in 't geleiden van Alexander naar Huizen of Kloofters om te boeleeren, of den zelven met de eene of de andere in zyne eige kamer te brengen. Zich een bloodaard veinzende, die uit vreeze voor bloed geen geweer dorft draagen, maar alleen zyn vermaak in de oeffeninge der Letteren zogt; wandelende dikwylen, met een bleek gelaat, eenvoudig op de oude wyze gekleed, langs de eenzaamfte ftraaten der Stad; des hem eenigen fcherfende den Philofoof noemden. Dus eenen geruimen tyd zoo gemeenzaam met den Hertog verkeerd hebbende, dat de zelve, fchoon meer dan eens gewaarfchouwd, echter alles aan hem vertrouwde, nam hy de gelegenheid waar dat de krygsmagt van de hand en de Keizer naar Spanje was, en belooft den zelven eene fchoone Vrouw van Ede-

(2) Jovii Hift. Lib. XXXVIII. en P. C. Hoofts Rampzal. der verheff. van den Huize van Medicis. fol. 125. en feq.

1537 Edelen Huize en onverwinnelyke kuisheid, op welke de Hertog lang verslingerd was, op zyne Kamer te leveren, onder toezegging eener somme gelds, om den waggelenden Koopmansstaat haars Gemaals te redden.

Alexander, hierdoor ontvonkt, laat zyne Dienaars vertrekken en zich des avonds, den zesden van Louwmaand, naar het huis van Laurens, dat nevens zyn Paleis stondt, geleiden, alleenlyk met eenen degen, dag en nachtmantel omhangen. Op de kamer koomende riedt hem Laurens zoolang op 't bedde te rusten, tot hy de Schoonheid derwaart zoude brengen; hierop nam hy hem den nachtrok, dag en degen af, bewondt het gevest met den riem, en wierp die aan eene zyde. Zoodra de Hertog gelegen was, en Laurens de gordynen toegeschooven, de kaars uitgeblaazen, de deur agter zich verzekerd hadt, wierp hy zich voor eenen gekruisten Kristus, badt om moed en kracht tot den aanslag, zoo die de Stad heilzaam was, zoo niet, dat God hem van de trappen ter aarde deedt tuimelen; hierop riep hy straks eenen Scoruncunculus, dien hy wegens doodslag het leeven by den Vorst verbeeden hadt, den zelven verzoekende hem, volgens beloften, te willen helpen in 't ombrengen van den Vorst. Hoewel Scoruncunculus verschrikte en aarzelde, toen hy hoorde dat het den Hertog zoude gelden, echter bragt Laurens den zelven zooverre, dat dit heilllooze mensch eindelyk uitviel, welaan *al ware 't Kristus, ik laat slaan den Hertog, ik ben 't getroost;* des nam ieder zynen degen of dolk en den weg naar de Kamer, Laurens, het bedde naakende, trok het gordyn open, vraagende, *Heer, slaapt gy?* en bragt den Hertog te gelyk den steek toe, die door en door ging. Alexander vloog hierop ten bedde uit om de deur te winnen, en kreeg toen van Scoruncunculus eene houw over 't aanzicht, dat hy om genade smeekte, maar Laurens smeet hem agter over dat hy op 't bedde plofte, en viel hem op 't lyf. In deeze benaauwdheid greep de Hertog den duim van Laurens met de tanden, en beet zoo fel, dat Laurens zynen medestander te hulpe riep; maar dees, mids Laurens boven lag, trof t'elkens de bulster; des Laurens een mes uit de zak trok, en den Hertog met het zelve keelde; voorts, of hy voor des zelfs verryzinge bevreesd was, boorde hy de hand in den hals, en haalde 'er de strot uit. Toen wierpenze het lighaam op 't bedde, en Laurens aan 't venster geluisterd en geen gewag vernoomen hebbende, sloegenze aan 't boerten en lachgen, en bragten dus meer dan drie uuren door, met overlegginge om nog anderen van 's Hertogen vertrouwelingen, en des zelfs Bastaardzoontje, om hals te brengen; maar Scoruncunculus badt Laurens hier van af, en naar hunne behoudenis om te zien. Dierhalven, toen de nacht om was, en Laurens nog eenen Dienaar het doode lighaam vertoond hadt, begaf hy zich naar 's Hertogen Stedehouder Marzi Augnolo, verzogt, op 't vertoonen van eenen verdichten brief, postpaarden om naar zynen Broeder, die te Cafaggivolo doodkrank lag, te ryden; die verkrygende sloeg hy, met de zynen, straks op weg naar Mirandola, van daar naar Venetië, om den Balling Philips Strozzi deeze blyde boodschap te brengen. Sedert zich nergens veilig achtende voer hy naar Constantinopole, doch, wyl Soliman zyne daad verfoeide, keerde hy weder naar Venetië, daar hy een wyl hiernaa betrapt en vermoord wierdt. 1537

Naa zyne vlugt uit Florenze waande hy zou de Burgery, zoo rasze den dood des Hertogen vernam, het werk der Vryheid verder voltooijen; doch dit miste, en van 't stuk wierdt, naar ieders gezindheid, verscheidenlyk gesprooken. De party van Alexander verdoemde het, plonderde het huis van Laurens, en maakte daar eenen weg door, dieze de Verraadersstraat noemde, strafte hem in schildery, en zettede geld op zyn lyf. De tegenparty verhief zynen lof ten Hemel, en vergeleek hem by den Romeinschen Brutus, 't zy die den

1537 den Dwingeland Tarquinius Superbus verraadelyk, doch min haatelyk, verdreef, en den Staat in Vryheid ſtelde, of die den heerſchzugtigen Cæſar het leeven benam. Van welken, zoo my toeſchynt, de twee volgende penningen tot eer van Laurens gemaakt zyn. 1537

(1) Geneal. Illuſtr. in Italia J.W. Imhof fol. 112.

I. Het afbeeldſel van Laurens, Zoon (1) van Pieter François van Medicis Grootſtandaarddraager van Florenze en van Maria Soderini, ſtaat op de voorzyde van den eerſten met dit randſchrift;

LAVRENTIVS MEDICES.

LAURENS VAN MEDICIS.

(2) Cat. Patin. Familiæ Romanæ fol. 142. & Sig. Haverkamp Theſ. Morell. Fam. Jun. Tab. II. num. 4. fol. 225.

Op de keerzyde zietmen den hoed of muts van Vryheid tusſchen twee bloote dolken, even als die op den Romeinſchen penning (2) van Marcus Brutus, die Cæſar hielp ombrengen, gevonden worden, en op den voorgrond is de dag, op welke de moord verrigt wierdt, door deeze letteren uitgedrukt;

VIII. IDuum IANuarii.

DEN ZESDEN VAN LOUWMAAND.

II. Het eerſte deel van den tweeden vertoont het zelve wezen, doch met de ſlinker wange voorgekeerd, en deeze afgebrookene woorden in den rand;

LAVRentius MEDices.

LAURENS VAN MEDICIS.

Op het andere deel vindtmen, ten teken van zynen onverwelkbaaren roem, dit versje binnen eenen Lauwrierkrans;

VT LAVRVS SEMPER LAVRENTI FAMA VIREBIT.

DE ROEM VAN LAURENS ZAL ALS DE LAUWRIER ALTYD GROEN BLYVEN.

(3) P. Jovii Hiſt. Lib. XXXVIII.

Op 't vertrekken hadt Laurens eenen van 's Hertogen Bedienden, Zeffi genaamd, den ſleutel van zyne Kamer gegeeven, met bevel (3) van voor den dag in de zelve te gaan, en 't gene hy vinden zoude den Burgeren, inzonderheid die de Mediceërs haatten, te openbaaren. Zeffi volgde dit gebod, maar niemand dorſt het gelooven of zich reppen, uit agterdocht of dit verſierd ware, om hunne

1537 ne neiging te ontdekken. Hierdoor bleef alles in ruſt, en toen de Zon opging gaven twee Kamerlingen, die den Hertog te vergeefs den ganſchen nacht gezogt hadden, de zaak den Kardinaal Innocentius Cibo, als naaſten in den bloede, te kennen. Dees, het ſtuk met den Geheimſchryver Campana overweegende, twyfelde niet of de Hertog was door Laurens vermoord, geraaden vindende zulks ſtil te houden, geboodt met dit inzigt den Ingezetenen, die dagelyks ten Hove kwamen, te zeggen, dat de Vorſt, mids die den ganſchen nagt geſpeeld hadt, nog ſliep, en datze den zelven naa den middag in eene mommerye zien zouden. Voorts ſchreevenze aan Alexander Vitelli en Rudolf Baglioni, datze, om zaaken van groot gewigt, zooveel Krygsvolk als moogelyk was verzaamelen, en in der yl naar Florenze brengen zouden. Ook wierdt 's Hertogen Lighaam niet eerder dan tegens den avond geroerd, om het Volk, des doods onkundig, buiten oproer te houden, en wonden ſommigen van 't huisgezin het zelve, op orde des Kardinaals, in een Kleed, en bragten 't heimelyk in S[t]. Laurens Kerk.

(1) P. C. Hoofdts Rampz. der verheff. van den Huize van Medicis fol. 198.

Hierentusſchen vergaderden (1) de agtenveertig Raadslieden, om te overleggen wat 'er te doen ſtondt. Deezen, meeſt afhangelyk van den Huize Medicis, hadden nog in verſche geheugenis de baldaadigheid, gepleegd toen de Gemeente meeſter was, zulks de Hiſtoriſchryver François Guicciardyn, een man van groote ervaarenheid, met eenige anderen openlyk verklaarde, niet te willen dulden, dat het Graauw weder aan 't roer raakte; dierhalven vondenze, nevens den Kardinaal Cibo, van welken het ſchikken der zaaken veel afhing, oorbaar, eene Overigheid van agt perſoonen en Cosmus, den naaſten aan Alexander van dat Huis, tot Hoofd der zelve te maaken, 't welke volgens de inſtelling van Keizer Karel vereiſcht wierdt, met agterlaatinge des Hertoglyken tytels, onregtmaatig van Alexander gevoerd, wyl die, noch door den Keizer noch door den Paus, verleend was. Hoewel Cosmus nog geen zeventien jaaren bereikte, en zyne Moeder, Maria Salviati, hem de Heerſchappy ontriedt, echter nam hy de aangeboode Waardigheid met een kloek gemoed aan, en toonde zich een waardig afzetſel van zynen Vader Jan, een der dapperſte Krygsoverſten van Italië, in de kracht zyner Lentejaaren geſneuveld. Onder deeze angſtvallige ontſteltenisſen, door welke de Stad en de Staat geſlingerd wierdt, was 's Hertogen Gemaalin (2) Margarita, 's Keizers natuurlyke Dochter, door hulp van den Kardinaal met de dierbaarſte Kleinoodien, vol vreeze op 't Kaſteel gevlooden, daarze haar ongelukkig lot betreurde. Ter gedachtenisſe van het welke ik den nevenſtaanden gedenkpenning gemaakt vinde. 1537

(2) P. Jovii Hiſt. Lib. XXXVIII.

F.

(3) F. Strada de bello Belgico Lib. I. pag. 43. & Genealog. van de Graaven en Graavinnen van Kuilenburg MS.

Wegens den gevalligen oorſprong deezer Vorſtinne wordt aangetekend, dat haare Moeder Margarita (3) van Geſt, Dochter van Jan van Geſt en van Maria van Coquambe, Edellieden van Oudenaarde in Vlaandre, haare Ouders, omtrent vyf jaaren bereikende, verlooren hebbende, door haaren Vaders goeden Vriend Antoni van Lalein naamaals Graaf van Hoogſtraate aangenoomen, en van des zelfs Gemaalinne Elizabet van Kuilenburg als eige Dochter opgevoed wierdt. Wanneerze tot huuwbaare jaaren kwam, en in ſchoonheid en bevalligheid boven andere uitmuntte, wierdtze te vergeefs van eenigen ten egt verzogt, omdatze het Geeſtlyke leeven meende te omhelzen; by dit opzet bleefze, tot den tyd dat zy

1537 zy met haare Graavinne te Oudenaarde op eenen dans verscheen, en zoo bekoorelyk aan den Keizer, die 'er ook was, beviel, dat zyne Majesteit zulks aan zyne Hovelingen bekend maakte; een der zelven bragt de Juffer by de duisternis, zoo door bedrog als door vreeze, tot den Keizer, die haar zooveele liefde betoonde, dat uit deeze vereeniginge Margarita van Oostenryk, wier gedaante hierboven gesteld is, in 't jaar vyftienhonderdtweeëntwintig gebooren wierdt, welke sedert van de twee Landvoogdessen Margarita en Maria opgevoed, en aan Alexander van Medicis getrouwd en Weduw geworden was. Haar sierlyk afbeeldsel staat, met den bynaam van den Stam haars Vaders, op het eerste deel binnen deeze letteren; 1537

MARGARITA AVSTRIAE.

MARGARITA VAN OOSTENRYK.

Op de keerzyde zietmen den vlugtenden Laurens van Medicis met zyne Medestanderen, wordende van de straffe des Hemels gedrygd; in 't verschiet is een gedeelte van Florenze afgeschetst, en in den rand leestmen deeze (1) als uit den mond der Vorsten op zich en op de Stad toegepaste Bybelspreuk;

(1) Psalm CXXV. vers. 5.

DOMINVS CVSTODIT ME, DOMINVS RROTECTIO TVA.

DE HEERE BEWAART MY, DE HEERE IS UWE BESCHERMING.

Naauwlyks hadt Cosmus van Medicis de Stadvoogdy aangenoomen, en zich tegen de aankoomende Ballingen zoowel gewapend, dat hun aanslag te niet ging, of hy tragtte zich verder van 't bewind te verzekeren, en verzogt dierhalven de Weduwe van Alexander ten huuwelyk aan den Keizer. Dees, van de Florentynen niets kwaads vermoedende, bevestigde Cosmus (2) in 't Gebied, en vergunde dien, met bewilliginge der Stad, de zelve eer, voordeelen en Vorstlyken tytel, welken Alexander gehad hadt, maar weigerde zyne Dochter te geeven, beseffende door haar ook het Huis van den Paus aan zyne vriendschap te konnen verbinden, om zich dus in Italië te versterken; wandt de Koning van Vrankryk, wiens Dochter Magdalena, in den aanvang deezes jaars, met Jacob den Vyfden Koning van Schotland getrouwd was, liet geene listen onverzogt om den Keizer te kwellen. Tot dit einde riep hy de Genooten (3) van 't Ryk, de Prinsen van den bloede, meer dan veertig Bisschoppen, en andere Mannen van aanzien en 't Parlement byeen, voor welken de Algemeene Voorspraak Cappel, in tegenwoordigheid (4) des Konings, den Keizer, als Graaf van Vlaandre en Artois een Onderdaan der Kroone, van wederspannigheid en wreedheid beschuldigd hebbende, verzogt, mids de zelve onrechtmaatig den oorlog gevoerd, en het verbond van Kamerik verbrooken hadt, dat de zelve van de Graafschappen van Vlaandre, Artois, Charlois en andere Heerlyke Goederen, welken van de Fransche Kroone afhingen, beroofd, en deezen, tot straf der misdaaden, ten voordeele van den Koning verbeurd verklaard mogten worden. Het verzoekschrift wierdt aangenoomen, en de overweegingen met de gewoone omstandigheden gedaan, voorts beslooten, datmen eenen Heraut op zoodaanige plaats der Landscheidinge, daar hy verzekerd konde zyn, zenden zoude, om den Keizer, met het geluid van eene Trompet, te daagen van zich hierop te verantwoorden, met beloften van de uitspraak zoolang op te schorten. De zaak dus door den Heraut uitgevoerd,

(2) P. Jovii Hist. Lib. XXXVIII.

(3) Pairs.

(4) Memoir. de M. du Bellay fol. 435. & Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 349.

1537 voerd, en niemand om den Keizer te verantwoorden verscheenen zynde, wierdt het vonnis geveld, en zyn de Graafschappen van Vlaandre, Artois, Charlois en andere Heerlyke Goederen, verklaard weder met de Kroone vereenigd te zyn.

Naa deeze Rechtspleeging, die de Keizer bespottede, vergaderde Koning François zyne krygsmagt, en, meenende de Nederlanders door grooten spoed te verrasfen, trok, in 't laatste van Lentemaand, met een Leger van vyf- of zesentwintigduizend Voetknegten en eenige Ruiteren, in 't Graafschap Artois, daar hy, het Kasteel van Auchy gewonnen hebbende, Hesdyn (1) berende, en eindelyk die Stad, doch ledig, innam, wyl de Ingezetenen naar 't Kasteel gevlooden waren; dierhalven sloeg 'er de Koning het beleg voor, en dwong het zelve door groot geweld, naa 't spillen van veel tyds, gelds en een meenigte zyner wakkerste Krygslieden, tot de overgaaf. Sedert vervolgde hy zyne overwinning en overweldigde S^t. Pol, S^t. Venant, Lillers en andere Plaatsjes van minder belang. Het begin van zoo gelukkigen Veldtogt, en de gehoude rechtspleeging tegen den Keizer, hebben, myns bedunkens, oorzaak tot het maaken deezer twee penningen gegeeven. 1537

(1) Memoir. de M. du Bellay fol. 437. & seq.

L.

I.

Ten teken der verkreege zeege zietmen den Koning, met den Laurierkrans om 't hoofd, het harnas aan den hals, en den Schepter voor zich, op het voorstuk van den eersten afgebeeld, hebbende dit randschrift;

FRANCISCVS I. FRANCORVM REX.

FRANCOIS DE EERSTE KONING DER FRANSEN.

Het zinnebeeld des Konings, een Salamander in 't midden van vuurvlammen, van welken ik elders geschreeven (2) hebbe, met de Koninglyke Kroone boven zich, wordt op het agterstuk gevonden; voerende, mids hy voorgaf het goede te voeden en het kwaade te dempen, deeze op het dier speelende spreuk in den rand;

(2) I. deel fol. 378.

NVTRISCO ET EXTINGVO.

IK VOEDE EN BLUSSE UIT.

Op de voorzyde van den tweeden is andermaal de Salamander, en de eerste letter van 's Konings naam met de Kroone boven de zelve, afgebeeld; en op de keerzyde het gekroonde wapen van Vrankryk, zynde door deeze woorden van den Koninglyken Zangmeester (3) omvangen;

(3) Psalm CXI. vers. 1. en 2.

 MAGNA

MAGNA OPERA DOMINI,
IN CONSILIO IVSTORVM.

*DE WERKEN DES HEEREN ZYN GROOT,
IN DEN RAAD DER OPRECHTEN.*

Het gerugt van den voorſpoed der Franſche wapenen hielp de Nederlanders in 't geweer, door 't aandryven van Floris van Egmond Graaf van Buren, zynen Zoon Maximiliaan, den Prins van Oranje, den Graaf van Reux, den Hertog van Aarſchot, de Heeren van Brederode, van Gaasbeek, van Montfoort en andere Grooten, welken eene aanzienlyke Krygsmagt van Ruiteren en Voetknegten te velde bragten. Maximiliaan van Egmond Heer van Yſſelſtein, (1) berigt krygende dat omtrent driehonderd wagens met vooorraad, door een gelyk getal van Ruiteren, naar 't Franſche Leger geleid wierden, trok 'er op uit, en wiſt de zelve zoo te knellen, dat hy de Ruiters gevangen en al den voorraad ten buit kreeg; verwekkende t'evens zoo veel dugtens in den Koning François, dat dees de Stad Hesdyn en 't Kaſteel bezettede en met de zyne agterwaart deinsde.

(1) Die nieuwe Chron. van Brab. enz. fol. 111.

Kort hiernaa rukte de Graaf van Buren, Veldheer van 't Keizerlyke Leger, met omtrent dertigduizend Voetknegten en agtduizend Ruiteren, naar S^t. Pol, eene plaats die de Koning, midsze hem wel gelegen was om Artois te ontruſten, meende te bewaaren, en, ſtraks voor den Keizer te vergeefs opgeeiſcht zynde, den negenden van Weidemaand beſlooten en met alle geweld aangetaſt wierdt. Hoewel de bezetting, beſtaande uit de bedreevenſte Krygslieden des Konings, zich met ongemeene dapperheid verweerde, echter overweldigden de Keizerſen de Stad, den vyftienden der zelve maand, ſtormenderhand, (2) en hakten in de grootſte hitte de meeſte der bezetelingen en veele der Burgeren zonder eenig onderſcheid, ter neder. De Bevelhebber d'Estouteville Heer van Villabon, verſcheidene mannen beroemd door groote daaden, en veele Edellieden lieten 'er het leeven. Martyn van Bellay, zoo bekend door zyne Gedenkſchriften, wierdt onder eenen hoop dooden gered, en nevens eenige anderen gevangen.

(2) Memoir. de M. du Bellay fol. 450. & ſeq.

De Dolfyn en Maarſchalk van Montmorenci, die reeds in aantogt waren om de Stad te ontzetten, hiervan berigt, bevlytigden zich om de andere plaatſen op de grenzen te dekken. 't Zy uit inzigt van deeze of andere beweegingen, de Graaf van Buren vondt niet geraaden de Stad S^t. Pol te behouden, ſtak 'er den brand in, en ſlegtte het Kaſteel, voerende zyne Krygsmagt naar Montreuil, dat hem, naa 't eenige dagen beſchooten was, by verdrag overgegeeven wierdt. Hierop rukte hy voor Terroane, en taſtte deeze Stad met ſchriklyk geweld aan, in gedachten van haar insgelyks te dwingen; maar de ſterkte der plaatſe en 't getal der bezettelingen, datmen 'er in geworpen hadt, zouden de aanvallen ligtlyk verduurd hebben, byaldien de ſchaarsheid van Buskruid de Stedelingen niet in 't uitterſte gevaar gebragt hadt: des de Dolfyn en Montmorenci, die hun Leger te Amiens verſterkten, overweegende de aangelegenheid dier Stad, zidderende beſlooten, om 'er, het koſte wat het wilde, onderſtand in te brengen. De uitvoering wierdt aan Annebaut gegeeven, welke met eenen hoop Mannen van wapenen en ligte Ruiteren, van welken zeshonderd met zakken Buskruid agter hen belaaden waren, in den nacht, tusſchen den vyfden en zesden (3) van Hooimaand, derwaart trok, en den toevoer, door eenige verwarring in 't Keizerlyke Leger, gelukkig

(3) Die nieuwe Chron. van Brab. enz. fol. 115.

1537 lukkig binnen bragt; maar in 't aftrekken zoo dapper door den Graaf van Reux, den Heer van Brederode en andere Legerhoofden vervolgd wierdt, dat hy en andere Mannen van grooten naam, naa een bloedig gevegt, gevangen raakten, en de overigen zich door de vlugt binnen Hesdyn bergden.

Loopende deeze vyandlykheden waren in Zeeland (1) verscheidene schepen met zevenduizend mannen en veel gelds aangekoomen, welken de Keizer, om zyne besoldigde knegten te ondersteunen en te betaalen, uit Spanje gezonden hadt. Aan den anderen kant hadt de Hertog van Gelder, ongewoon in zooveel gewoels te slaapen, toen de oorlog met Vrankryk aan den gang was, weder den staart geroerd, en, onaangezien den gesllooten Vreede, eenen aanslag gesmeed op de Stad Enkhuize, om door deeze de gansche Zuiderzee te dwingen; doende tot dit einde te Harderwyk vyf schepen uitrusten, begaf zich in die Stad, en hieldt de Poorten twee dagen voor 't afvaaren geslooten, opdat niemand den toeleg mogt ontdekken. Den eenentwintigsten (2) van Weidemaand liet hy tegen den avond eenige Vaandels knegten, zoo heimelyk als moogelyk was, t'scheep gaan, en bragt hen, omtrent zevenhonderd sterk, zelve tot op de brugge daarze afvoeren, beveelende, datze hunne Hoofdlieden zouden gehoorzaamen, op verbeurte van den hals. Den volgenden morgen omtrent een uur of twee voor den opgang der Zonne, wierpenze het anker op de reede voor Enkhuize, en dachten de Stad ligtlyk te dwingen, mids de meeste manschap in Zee was; wandt de Keizer en Koning van (3) Vrankryk hadden dit jaar alom vryheid gegeeven om onverhinderd ten Haring te vaaren, twee der schepen en eenige waaghalsen voeren tot onder het Pakhoofd; doch het water, om de haven te naderen, hen ontvallende, moestenze naar den vloed wagten. Onder dit toeven (4) en 't genaaken van den dag, wierdenze van de Burgeren ontdekt, welken, midsze ieder te wapen riepen, met drommen naar den Zeekant trokken, en de vyanden zoo bevreesd maakten, dat die hunne ankers kapten en te rugge keerden. De ankers zyn hiernaa door bevel der Wethouderen gevist, en, ter gedachtenisse van deezen vernietigden aanslag, aan den Engelschen of Zuider Tooren, met een Latyns Tyddicht van Hadriaan Junius in steen gehakt, te pronk gehangen. 1537

De Hertog van Gelder, zyn voorneemen verydeld ziende, schreef, om zich van agterdocht te zuiveren, aan de Burgermeesteren (5) van Amsterdam, dat de gemelde schepen alleen uitgeloopen waren om zynen ouden Neef den Kardinaal van Bourbon [waarschynlyker den Kardinaal van Lotteringe den Zoon zyner Zuster] die hem voor zynen sterfdag nog eens wenschte te zien, aan den ingang van Tessel waar te neemen, en datze voor Enkhuize niet dan uit nood, door tegen wind en stroom gedreeven, het anker geworpen hadden: men moest zulks dan niet kwaalyk opvatten, wyl hy die Stad geene schaade nog overlast wilde doen, alzoo hy met den Keizer en deszelfs Landen in goede vriendschap stondt; dierhalven verzogt hy, datmen zynen Neef brieven van vrygeleide wilde toezenden, opdat de zelve buiten gevaar mogt overkoomen. Die van Amsterdam weetende wat te Harderwyk, toen de poorten geslooten waren, was omgegaan, door eenigen hunner Poorteren, die toen aldaar waren, verwonderden zich over deeze list, en schreeven den Hertog alleenlyk, geene magt te hebben om 's Keizers vyanden vrygeleide te geeven, hy zoude zulks van de Landvoogdesse Maria verzoeken. Sedert ondernam de Hertog iet tegen Gorkom, daarnaa ook tegen Dordrecht, doch zonder vrugt.

Het beleg van Terroane was hierentusschen met zulken yver voortgedreeven, dat de Dolfyn en Maarschalk van Montmorenci eindelyk beslooten met al hunne magt de Stad te ontzetten, en dierhalven derwaart naderden, als hen door eenen Trompetter van 's Keizers Zuster,

(1) Die nieuwe Chron. van Brab. enz. fol. 115.

(2) Beschryv. van Enkhuize door G. Brandt pag. 62.

(3) Reygersberg Chron. van Zeel. door Boxhorn II. deel pag. 451.

(4) Beschryv. van Enkhuize door G. Brandt pag. 63.

(5) Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 428.

1537 Zuster, de Landvoogdesse der Nederlanden, (1) berigt wierdt, dat zy de verzogte byeenkoomst, tot eene wapenschorsing in dien oord, ingewilligd hadt, en dat de partyen te Bomy, een Dorp in Artois vergaderen, en de Graaf van Buren en de Keizerlyke benden het benaauwen van Terroane staaken zouden. Wandt deeze Vorstin en haare Zuster, Koningin van Vrankryk, hadden reeds al haare krachten ingespannen om de strydende Vorsten te verzoenen, en door een bestand den Vreede te bewerken.

(1) Memoir. de M. du Bellay fol. 455.

Op deeze tyding hieldt het Fransche Leger stand, en de Gemagtigden van de eene en de andere zyde begaven zich, om den weg tot eendragt te baanen, ter bestemder plaatse. Voor den Koning van Vrankryk verscheenen Jan van Albon van S^t. Andries, Willem Poyet Voorzitter van 't Parlement, en Niklaas Bertereau Geheimschryver van Staat; voor de Landvoogdes en den Graaf van Buren waren Philips van Lannoy Heer van Molembais, Jan Hannart Heer van Likerke, en Matys Strik Geheimschryver des Keizers. Naa verscheidene onderhandelingen, wierdt den dertigsten (2) van Hooimaand de wapenschorsing te Water en te Land, voor den tyd van tien maanden, in opzigt van de Nederlanden en dat deel van Vrankryk dat aan de zelven paalde, getekend, op deeze voorwaarde, dat de belegering van Terroane geligt, het Fransche Heir uit de Nederlanden getrokken, geene plaats in 't Graafschap S^t. Pol versterkt, en het bestand straks op de Landscheidingen afgekondigd zoude worden. 't Zy de twee volgende gedenkpenningen loopende deezen kryg, of by het eindigen van den zelven, ter eere van den Keizer, door zyne Onderdaanen uit vreugde over 't goed beleid van hunnen Vorst, in 't licht gebragt zyn, ik vinde de zelven in dit jaar gemaakt en hier best geplaatst te zyn. 1537

(2) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. II. fol. 153.

M.

M.

I. Het halve lighaam van den Keizer staat sierlyk toegetakeld op het voorstuk van den eersten, met den Schepter in de regter- en den Ryksappel in de slinkerhand, binnen deezen letterzoom;

CAROLVS V. DEI GRATIA ROMANorum IMPERATOR, SEMPER

1537 PER AVGVSTVS, REX HISPANIARUM, ANNO SALUTIS MDXXXVII. ÆTATIS SVAE XXXVII. 1537

KAREL DE VYFDE DOOR GODS GENADE KEIZER DER ROMEINEN, ALTYD VERMEERDERAAR, KONING VAN SPANJE, IN 'T JAAR DES HEILS MDXXXVII. ZYNS OUDERDOMS XXXVII.

Het agterſtuk voert den tweekoppigen Arend met de Keizerlyke Kroone boven zich, op de borſt het wapenſchild des Keizers, omringd door de keten der Guldevlies Ordere; en in 't verſchiet zietmen de pylaaren van Herkules en de gewoone ſpreuk PLVS OVLTRE, *NOG VERDER*: hebbende, behalven twee letters op den voorgrond, die myns oordeels den naam des penningmaakers betekenen, geene verklaaring;

II. De tweede heeft het zelve afbeeldſel des Keizers niet min geeſtig opgetooid, doch in eenen anderen ſtand, op de voorzyde met een gebreklyk jaartal en deeze woorden tot omſchrift;

CAROLVS V. ROMANORVM IMPERATOR SEMPER AVGVSTVS.

KAREL DE VYFDE KEIZER DER ROMEINEN ALTYD VERMEERDERAAR.

Het wapenſchild des Keizers met eene prachtige Kroone gedekt, by welke de banden afhangen, en de gemelde pylaaren, midsgaders de Guldevlies Order, wordt op de keerzyde gevonden, beſlooten binnen deeze woorden;

HAEC REGNA CAESAR, CHRISTVS REGIT ANIMAS. 1537.

DE KEIZER REGEERT DEEZE RYKEN, MAAR KRISTUS DE ZIELEN [DER KONINGEN] 1537.

Koning François, de donkere oorlogsbuijen in verſcheidene oorden hebbende zien opkoomen, was, om den Keizer te konnen keeren, met den Turk Soliman in verbond (1) getreeden, by het welke beloofd wierdt, dat François in de Lente met een magtig Leger Milanen zoude aantaſten, terwyl Soliman met eene talryke Vloote in 't Ryk van Napels vallen, en zyne krachten in Hungarië tegen den Roomſchkoning verdubbelen zoude. Schoon de Koning door onvermoogen in gebreken bleef, echter hieldt de Turk zyn woord, zondt zyne Vloot onder Barbaroſſa naar Napels, daar die Zeevoogd Taranto overmeeſterde en voorts het ganſche Land van Otranto doorliep; verdervende alles te vuur en te zwaard tot aan Brindiſi, en eenen groo-

(1) Daniël Hiſt. de France Tom. V. pag. 358.

1537 grooten buit van goederen en slaaven meê sleepende, voer hy weder terugge, door de beweeging en eenige overwinningen van Andries Doria, en belegerde sedert Corfu, dat de Venetiaanen zoo wel verweerden, dat hy eindelyk aftrok.

Ten zelven dage was een geweldig Heir op bevel van Soliman in Hungarië getrokken, daar de Roomschkoning, ondersteund door Italiaansche, Spaansche, Duitsche en eigene benden de Stad Ezek (1) aan den Drauw belegerd, en door hongersnood weder verlaaten hadt, als de zelve in den aftogt van de Turken aangegreepen, en naa een bloedig gevegt en 't sneuvelen zyner dapperste Krygslieden, in de vlugt gedreeven wierdt. De Graaf van Lodron, vierduizend (2) Ruiters en tienduizend Voetknegten bleeven op het Slagveld, veele der Hoofdlieden wierden gevangen en in slavernye naar Constantinopole vervoerd.

(1) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 321. & 322.

(2) Vita di Carlo V. dal S. Alf. Ulloa pag. 107.

Niet zoo ongelukkig wierdt de oorlog voor den Keizer in Piemont gedreeven; wandt de Markgraaf van Guast vondt zyn voordeel by de oneenigheid der Fransche Legerhoofden, joeg hunne benden uit het Markgraafschap van Saluzzo, belegerde en won Carmagnola by verdrag, meende Turyn door Cæsar van Napels te verschalken, doch 't mislukte, overmeesterde Quiers, Alba, Quiëras en belegerde Pignarola met zooveel spoeds, dat de Franſen, vreezende alles te verliezen, den Koning om hulp verzogten. Dees, door Langey te vergeefs het beslegten der verschillen gezogt hebbende, vaardigde eerst geld derwaart heen, en liet zynen Zoon den Dolfyn Hendrik, en Montmorenci met ontzaglyke krygsmagt, zoo zyner eige Onderdaanen als veertienduizend Zwitsers volgen, welken de Keizerlyke benden, die den doorgang van Susa op hunne aankoomst slooten, verdreeven hebbende den Markgraaf van Guast den Veldslag aanbooden; maar dees deinsde af, omdat Koning François zynen Zoon met nieuwe krygsmagt volgde. 1537

De Koning, te Carignan koomende, wierdt in zyne groote voorneemens gestuit door de tyding van een verdrag, door 't beleid zyner Gemaalinne Eleonora en der Landvoogdesse van Nederland gesmeed; wandt by 't sluiten der Nederlandsche wapenschorsinge hadt hy de Landvoogdesse vrygeleide (3) voor haare Gezanten door zyn Ryk vergund, gelyk hy van den Keizer voor Claudius Dodieu, Heer van Vely, ontfing, om naar Monçon in Arragon te trekken, daar de zelve met de Gemagtigden des Keizers, François de Los Cobos Grootbevelhebber van Leon, en Niklaas Perenot Heer van Granvelle, vergaderden, en dus eindelyk, den zestienden (4) van Slagtmaand, een bestand voor drie maanden tekenden, voor de Landen van Piëmont, Savoije, Dauphiné, Provence en den Staat van Genua; geduurende het zelve zoude ieder in de bezittinge van alle toen magtig zynde plaatsen blyven, de Legers uit het veld ontbieden, en alleen de Steden en Sterkten bezet laaten. De Markgraaf van Guast en Maarschalk van Montmorenci, ter uitvoeringe gelastigd, bestelden straks alle zaaken, en deeden te gelyk de wapenschorsing afkondigen, welke tot den tweeëntwintigsten van Sprokkelmaand des volgenden jaars zoude duuren; ondertusschen zou de Keizer en de Koning hunne Volmagtigden te Leucata, op de grenzen van Spanje, zenden om eenen bestendigen Vreede te bewerken. Tot deezen handel besteedden de Paus en de Venetiaanen al hun vermoogen, eensdeels, om van het woeden der Turken bevryd te worden, andersdeels, omdat de Kerkvoogd waande, door 't vereenigen deezer magten, den Koning van Engeland (5) ligter te zullen dwingen, den Lutheraanen de Wet te stellen, en alle Kristen Vorsten weder onder zyne gehoorzaamheid te brengen. Welke inzigten van den Paus door de twee volgende gedenkpenningen bevestigd worden.

(3) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 356.

(4) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. II. fol. 157.

(5) Sleidani Comment. de Statu Relig. & Reip. pag. 322.

L.

L.

I. Op het voorstuk van den eersten wordt het afbeeldsel van den Opperkerkvoogd, met den Pauslyken mantel om de schouders, en deezen tytel in den rand, gevonden;

PAVLVS III. PONTifex MAXIMVS.

PAULUS DE DERDE OPPERSTE PRIESTER.

Het andere stuk vertoont ons eenen Krokodil, welk dier niet onwaarschynlyk tot een zinnebeeld van den Zeeroover Barbarossa genoomen is, wyl die, even als de Krokodil van geringen oorsprong tot zulke ontzaglyke grootheid gekoomen was, dat de zelve eenen ieder, gelyk het gemelde dier, schrik en schaade voorspelde. Om den Krokodil zietmen eenen Dolfyn geslingerd, betekenende den Keizerlyken Zeevoogd Andries Doria, welke, versterkt door eenige schepen van den Paus, met een wonderlyk beleid den Turkschen Krokodil Barbarossa op het zwakste zogt te treffen; wandt tegen den magtiger koomt het verstand te staade, opdatmen noch tyd noch gelegenheid verwaarelooft: en dewyl de Paus de zelven thans gebooren dacht, nu de Koning van Vrankryk den Turk verliet, leestmen hier tot byschrift;

MATVRE.

TER GOEDER UURE.

II. De voorzyde van den tweede draagt het zelve afbeeldsel als de eerste; en op de keerzyde de Bybelsche (1) Historі, zoo ik meene, van Abraham, die, naa 't verslaan der Koningen en 't verlossen van zynen Neef Lot, den Koning en Priester van Salem Melchizedek de Tiende gaf; zynde door dit uit de Heilige Bladeren (2) ontleende en op den Paus gepaste randschrift verklaard;

(1) Genesis Cap. XIV.
(2) Psalm LXXI. vers. 11. & de Proph. Daniël Cap. VII. vers. 27.

OMNES REGES SERVIENT EI.

ALLE KONINGEN ZULLEN HEM DIENEN.

1537 De Paus hadt onderwylen zyne vlyt besteed, om die van de Augsburgsche belydenisse tot de reeds verkondigde Kerkvergadering te beweegen, eerst door 's Keizers Gezant Matys Held, en nader door zynen Gelastigden Pieter Worst Bisschop van Aix; maar de Hervormden bleeven onverzettelyk om eene vrye Kerkvergadering in Duitsland te hebben, zeggende, dat zelf 's Keizers tegenwoordigheid te Mantua hen niet zoude beschermen, (1) gelykmen uit het voorbeeld van Keizer Sigismund en Jan Hus duidelyk konde zien; ook begeerdenze den Paus alleen tot geen Rechter, en maakten zulks door een verweerschrift, niet alleen in Duitsland, maar zelf door een Gezant aan den Koning van Vrankryk, bekend. Welke antwoordde van hun gevoelen in 't houden der Kerkvergaderinge te zyn, en nooit eene zoude goedkeuren, die niet wettig en in eene veilige plaatse beleid was, ja dat de Koning van Schotland, zyn Schoonzoon, de zelve gedachten hadt.

(1) Hist. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houssaje pag. 77.

Hierenboven weigerde de Hertog van Mantua zyne Stad tot de zelve te leenen, dan op voorwaarden, die den Paus niet behaagden. Des de Paus de Kerkvergadering, zonder eene plaats te noemen, tot den eersten van Slagtmaand uitstelde. Ook gaf de Koning van Engeland een verklaarschrift in 't licht tegen het beroepen der Kerkvergaderinge, zeggende, dat het zelve (2) gedaan was door een Persoon, die de magt niet hadt, en in eenen tyd en eene plaatse, daar men, mids den oorlog, niet verzekerd konde zyn. Vervolgende dat hy zelve noch geen Gezant uit zyne orde zoodaanige Vergadering zoude bywoonen, die door eenen Paus beroepen was, wyl hy met den Bisschop van Rome alzoo min als met anderen te doen hadt. Wyders, voer hy voort, eertyds waren de Kerkvergaderingen door de Koningen beleid, en deeze gewoonte behoorde vernieuwd te worden, te eerder, omdatze de misslagen van 't Roomsche Hof betrof; ja niet zeldzaam te zyn dat de Pauzen geen woord hielden, dat hy meer belang dan iemand anders hadt om hen te wantrouwen. Besluitende, wyl 'er uit deeze en meer andere aanmerkingen geene tot eene oprechte Kerkvergadering overbleef, behoorden de Vorsten den Godsdienst in hunne eigene Staaten te verbeteren, en byaldien iemand heilzaamer middel wist, hy zoude niet afkeerig zyn 't zelve te volgen. 1537

(2) Hist. du Concile de Trente de Frà Paolo par Am. de la Houssaje pag. 78. & seq.

Eindelyk deedt de Paus door zyne Bulle in Slagtmaand eene Kerkvergadering, tegen den eersten van Bloeimaand des volgenden jaars, te Vicenza afkondigen; doch deeze vondt zoo weinig ingang als de voorgaande by die van den Hervormden Godsdienst in Duitsland, welken, de punten hunner Augsburgsche Belydenisse te Smalkalde overgezien hebbende, zich nader vereenigden, en hun Bondgenoodschap door nieuwe verbintenis versterkten. Vermids in dit werk de voornaamste Godgeleerden tegenwoordig waren, en de Belydenis naa eens ieders onderzoek gezaamenlyk ondertekenden, meen ik, dat tot eer van Luther, die als Hoofd der zelven, schoon door eene zwaare ziekte besprongen, echter den handel voltrok, en het vermaak genoot van, naar 't getuigen der Duitsen, altyd zyne voorspellingen (3) vervuld te zien; en ter gedachtenisse van dit geval de twee nevenstaande gedenkpenningen gemaakt zyn.

(3) Ehren Gedachtnisz D. M. Lutheri durch Christ. Juncker pag. 132.

I.

I. Het

1537 I. Het afbeeldſel van Luther in Leeraars gewaad, met een boek in de handen, ſtaat op de voorzyde met deeze tytelen in den rand; 1537

DOCTOR MARTINVS LVTHERVS PROPHETA GERMANIAE. MDXXXVII.

DE LEERAAR MARTYN LUTHER VOORSPELLER VAN DUITSLAND. MDXXXVII.

Op de tegenzyde zietmen zyn zinnebeeld, van twee Engeltjes gehouden, binnen deezen meergemelden letterzoom;

IN SILENTIO ET SPE ERIT FORTITVDO VESTRA. MDXXXVII.

IN STILHEID EN VERTROUWEN ZAL UWE STERKTE ZYN. MDXXXVII.

I.

II. Den tweeden wilmen (1) dat Juſtus Jonas heeft doen maken, om Luther, van des zelfs zwaare ziekte herſteld en van Smalkalde wedergekeerd zynde, met deezen penning geluk te wenſchen, hebbende het borſtbeeld van den grooten Kerkhervormer op het voorſte deel, omringd door zynen naam en gewoone ſpreuk;

(1) Ehren Gedacht-niſz D M. Lutheri durch Christ. Juncker pag. 134.

DOCTOR MARTINUS LUTHERUS ÆTATIS SUÆ 55.
IN SILENTIO ET SPE ERIT FORTITUDO VESTRA.

DE LEERAAR MARTYN LUTHER ZYNS OUDERDOMS 55.
IN STILHEID EN VERTROUWEN ZAL UWE STERKTE ZYN.

Het beeldwerk van het agterdeel zinſpeelt op Juſtus Jonas, een getrouw Medehelper van Luther in 't hervormen der Kerke; wandt voor den gekruiſten Kriſtus zietmen een Walviſch, en tegen den zelven over een biddend Mansbeeld, moogelyk den Voorſpeller Jonas, die door zyn Geloof den Zaligmaker gekend, en door drie dagen verblyfs in den viſch des zelfs Graflegging verbeeld heeft, hier toegepaſt op Juſtus Jonas; hebbende deeze woorden, van welken alsmen *ſemper* agter ſteld, de eerſte letters den naam van JESVS uitleveren, en op welken dit omſchrift doelt;

SEMPER IN EVM SPERA-VERE.

ALTYD HEBBENZE OP HEM GEHOOPT.

Op deezen voet ſtonden de zaaken van Duitsland, terwyl de Keizer en Koning van Vrankryk, afgemat en uitgeput door 't oorlogen, de middelen

 tot

1537 tot den vreede beraamden, en de Hertog van Gelder, door ouden wrok gedreeven, den Keizer voor altyd van zyne Landen tragtte te versteeken. Met dit inzigt hadt hy, onaangezien de versch bekrachtigde verbintenis, in Wynmaand de Ridderschap en Steden zyns Hertogdoms en Graafschaps te Arnhem beroepen, en aan de zelven voorgedraagen, dat hy, mids zyn ouderdom en zwakheid, beslooten (1) hadt hen, voor het eindigen zyner dagen, zoodaanigen Heer te geeven, welke hen en zyne Landen tegen alle vyanden konde beschermen, naamenlyk den Koning van Vrankryk, die naa zyn overlyden de Heerschappy, uit kracht van eene onderlinge overdragt, zoude aanvaarden; biddende, zy zouden hierin bewilligen, en hem den Koning zweeren. Hoewel de Ridderschap en Steden antwoordden, datze hem, volgens hunnen eed, voor Vorst en Heer kenden en eerden, en niet van zin waren tot den laatsten adem eenen anderen eed te doen; echter ging hy voort, en liet niet duister blyken, alsze onwillig waren, hen, wyl hy de Sloten en Blokhuizen der Steden in zyn geweld hadt, te zullen dwingen, al zou het Land en Lieden kosten.

(1) Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 428. en Gouthoeven Chron. van Holl. fol. 607.

De Ridderschap en Steden, hierop veertien dagen tyds om zich te beraaden verzogt en verkreegen hebbende, bevonden naa rype overweegingen, dat het Hertogdom van Gelder en 't Graafschap van Zutfeen als aan 's Keizers Landen verknogt lagen, en den Koning van Vrankryk te verre van de hand om de zelven te beschermen; dierhalven verklaardenze onder de Fransche heerschappy nooit te zullen bukken. Sedert, bedugt voor 's Vorsten gramschap, steldenze alle list en kracht te werk om de Sloten en Sterkten meester te worden, inzonderheid die van Nimmegen, Zutfeen, Roermond en Venlo, welken alle Vestingen onder hun gebied innamen, en tot den grond toe slegteden. De Hertog, meenende deeze stoutheid te beteugelen, wierf straks vierduizend mannen, en zondtze hen op den hals; maar de Steden dekten zich door veele Nederlandsche en Kleefsche knegten in haaren dienst te neemen; zulks de Stad Nimmegen, behalven het Voetvolk, drie benden Ruiters innam, en nevens die van Roermond, Zutfeen, Venlo, Tiel, Saltbommel en Dotechem den Hertog vrymoediglyk zeiden, datze niet weigerden hun leeven en hun goed by hem op te zetten, en verscheidene jaaren herwaart, tegen hunne vryheden van den Hertog bezwooren, de zwaare Schattingen, Inlegeringen en Blokhuizen gedraagen hadden; doch begeerden zich geen uitheemschen Koning te onderwerpen, al zou alles 't onderste boven keeren, bereid zynde de oorzaak van dit weigeren, en 't nederwerpen der Bolwerken, by alle Vorsten en Volken te verdeedigen. Ja ze trokken deezen streng zoo sterk, dat de Vorst eindelyk gedwee wierdt; wandtze weigerden hem niet alleen zyne gewoone inkoomsten (2) te betaalen, maar zelf zyne geboden te gehoorzaamen, voor dat zyne nieuwgeworvene knegten, die den Lande groote schaade en den Stedelingen veel zorgs toebragten, afgedankt en verzonden waren. 1537

(2) Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 429.

Wanneerze dus eenigen tyd heftig tegen elkanderen gestaan hadden, en de Hertog niet konde verdouwen, dat de Keizer hem het Gebied van Utrecht, Overysel, Vriesland, Groeningen en Drent ontdraaid hadt, heeft hy op eenen Landdag, omtrent het midden van Wintermaand, op welken de Gezanten des Hertogen van Kleef tegenwoordig waren, niet alleen over de onderlinge bescherming hunner Landen, maar ook over een huuwelyk (3) tusschen de Kinders des Hertogen van Lotteringe, die by zyne Zuster geteeld waren, en die des Hertogen van Kleef gehandeld, om dus Gelderland, Zutfeen, Kleef, Gulik, Berg en Ravensberg aan elkanderen te binden, en onder een Hoofd te brengen, om zich beter te konnen verweeren. Naa lang beraad is het stuk den zevenentwintigsten

(3) Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 430.

van

1538 van de eerste maand des volgenden jaars in deezer voegen beslooten; als Hertog Karel zonder wettige Erfgenaamen zoude sterven, dat dan het Hertogdom van Gelder en Graafschap van Zutfeen, met alles dat 'er onder en aan behoorde, op Willem, Zoon van Jan den Derden Hertog van Kleef en Gulik zoude koomen, mids de gemelde Hertog Jan met zynen Zoon Willem de voornoemde Landen, geduurende het leeven van Hertog Karel als Beschermheer, maar naa des zelfs dood als Erfheer aanvaarden, berechten en by hunne oude Vryheden, midsgaders onverdeeld laaten zoude; het welke van den eenen en den anderen kant met den eed en het zegel versterkt moest worden. Hiervoor zou de Hertog van Gelder, die tot zynen dood het gebied zoude voeren, van dien van Kleef eens tweeënveertigduizend, en ieder jaar tweeëntwintigduizend Goudguldens ontfangen; en van de Landen zyns Vorstendoms eens agtienduizend Brabantsche Goudguldens, en jaarlyks vyftienduizend, behalven tweeduizend uit den tol te Lobed, genieten; mids de andere gewoone lasten hiermede zouden afgeschaft wezen. Aan de Hertoginne van Gelder Elizabet zoude haar huuwelyksgoed en renten voor haar leeven gelaaten, aan Antoni Hertog van Lotteringe, naa den dood van Hertog Karel, een geschenk in geld, naar 't goedvinden van 't Landschap, toegelegd worden; omdat des zelfs moeder Philippe, Zuster en naaste Erfgenaame van den Gelderschen Hertog, tot nog toe weinig of niets van de Landen genooten hadt. Wyders zou de oudste Zoon van Lotteringe, volgens 't voorgaande overleg, met Anna tweede Dochter van Kleef in den egt verbonden, en alle verschillen of misverstanden door den Hertog van Kleef uit den weg geruimd worden; met dit beding, dat de Vorsten noch hunne (1) Opvolgers geene verkooping of verpanding, noch vreede of oorlog buiten goedvindinge der Staaten, noch geene Sterkten in de Steden zonder kennisse der zelver Regeeringe maaken zouden. Ook zoumen geene Ketters of Scheurmaakers dulden, de Ingeboorenen alleen tot de ampten vorderen, den Geestlyken het aankoopen der Erfgoederen beletten, en dat hier tegen mogt stryden van geene waarde houden. Al het welke door de Vorsten, Edelen en Steden van beide zyden bezegeld zynde, is de jonge Vorst van Kleef Willem, onlangs hiernaa met ongemeene vreugde ontfangen, en in alle Steden tot Erfheer gehuldigd; tot zooveel verdriets voor den ouden Hertog Karel, welke zich zedert van zyne voornaamste Hovelingen en Raaden verlaaten zag, dat dees heimelyk naar 't Hertogdom van Borbon, dat de Koning van Vrankryk hem voor zyn leeven geschonken hadt, meende te vertrekken, werwaart hy reeds zynen Raadsheer Herman Kruser, met volle magt om de hulde in zynen naam te ontfangen, afgevaardigd hadt. 1538

(1) Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 431. & seq.

Dit gedrag der Geldersen verwekte groote zorgen in de Landvoogdesse der Nederlanden, te meer, wylze in deeze bekommerlyke dagen een haarer aanzienlykste Raaden miste; wandt Erard vander Mark, Bisschop van Luik, welke den Keizer groote diensten gedaan, en de Landvoogdes in 't bestieren deezer Gewesten geduurig ondersteund hadt, was, naa hy den Luikschen Myter ruim tweeëndertig jaaren gedraagen, en zynen uitmuntenden yver in 't beschermen van den Roomschen Godsdienst alom betoond hadt, den zestienden (2) van Sprokkelmaand deezes jaars, zyns ouderdoms vyfenzestig jaaren, gestorven, en in een der prachtigste Graffsteden van Europa, die hy verscheidene jaaren voor zynen dood, in S^t. Lamberts Kerke aldaar, gestigt hadt, begraaven. Laatende ook de gedachtenis van zynen naam op eenen penning agter, welken ik hier nederstelle.

(2) Recueil Herald. des Bourguem. de Liege fol. 227.

M.

(1) Recueil Herald. des Bourguem. de Liege fol. 226.

Dees was Zoon van Robert van der Mark, (1) Heer van Sedan, en van Johanna van Saulcy, gezegd van Marlay, door den Keizer tot het Aardsbisdom van Valence, en, op des zelfs voorſpraak, door Paus Leo den Tienden tot den Kardinaalshoed verheven, welke op het eerſte deel boven zyn Stamwapen geſteld is, voerende op eenen gouden grond een geſchaakeerden band van zilver en rood, en boven den zelven het halve lighaam van eenen rooden Leeuw, met deezen tytel in den rand;

ERARDVS DE MARCHA CARDINALIS LEODIENSIS.

ERARD VAN DER MARK KARDINAAL VAN LUIK.

Op de keerzyde, binnen eenen ſierlyken rand, vindtmen dit leerzaam opſchrift;

VOTIS DESIPIMVR, TEMPORE FALLIMVR, MORS DERIDET CVRAS, ANXIA VITA NICHIL.

IN DE WENSCHEN WORDENWE MISLEID, IN DEN TYD WORDENWE BEDROOGEN, DE DOOD BESPOT DE ZORGEN, EEN BENAAUWD LEEVEN IS NIET MET ALLEN.

(3) Blyswyk beſchryv. van Delft pag. 763. en Brandt Hiſt. der Reform. I. deel pag. 133.

Ten zelven dage verſpreidde zich de Leer van David Joriszoon met zooveel gevolgs in Holland, datmen, den tweeden (2) van Louwmaand deezes jaars agtendertig, alom by Plakkaaten afkondigde, dat niemand David Joriszoon en Meinerd van Embden, Leeraars onder de Wederdoopers, zoude herbergen, op ſtraffe van in zyne eige deur gehangen te worden; maar die hen aanbragt zoude van ieder honderd, en van andere Herdooperen veertig guldens genieten. Dit Plakkaat wierdt den zesentwintigſten van Sprokkelmaand weder vernieuwd, en de onderzoeking zoo yverig voortgezet, datmen in dien tyd verſcheidenen deezer Gezindheid te Delft om 't leeven bragt; onder deezen ook Marytje Gorter, Weduw van wylen Joris Coman, en Moeder van den berugten David Joris, zeggende, dat haar Zoon David zeer Godlyk leefde, niemand leed zogt te doen, ja door zyne ſchriften den naam en wille Gods onder de Kriſten menſchen, meer dan iemand tot nog toe op aarde gedaan hadt, bekend maakte, in welkenze zich zeer verblydde. Doch de Overigheid, zulks anders begrypende, hadt Marytje Gorter, omdatze herdoopt en van haars Zoons Geloof was, veroordeeld, en, om het groote berouw datze toonde, niet als andere herdoopte Vrouwen in eene zak verdronken, maar door gunſt in 't Cellebroeders Klooſter onthoofd en begraaven.

Van haaren Zoon wordt verhaald, dat hy in den Doop Jan geheeten was, maar met zynen Vader, eenen Kamerſpeler, agter 't Land reizende in de Zinneſpelen gemeenlyk den perſoon van David verbeeldde, en hiervan dien naam verkreeg. In zyne Geboorteſtad was hy

1538 hy eenigen tyd herwaart geschavotteerd, en met eene priem door de tong gestooken, omdat hy de Priesters, die 't genaamde Heilige Verbondsteken des Altaars langs straat droegen, berispt en van Afgoderye beschuldigd hadt. Desniettemin wierdt hy van eenigen, die eenen afkeer van 't Pausdom hadden, om het dichten en uitgeeven van eenige Bybelsche Liederen, bemind; dus zyne achting ziende toeneemen verliet hy 't Glasschilderen, om, gelyk hy zelve zoude gezegd hebben, als veele Geestlyken met luttel arbeids ryklyk te konnen leeven. Met dit voorneemen raakte hy onder de Munstersche Wederdoopers, en hadt ook, zoomen (1) meent, eenige penningen van Jan van Leyden ontfangen, om in Vriesland en elders volk tot het ontzet van Munster te werven; maar dit Ryk geëindigd zynde, hadt hy de verdeelde Doopsgezinden gezogt te vereenigen, maar veele moeijelykheden ontmoetende scheidde hy zich van de anderen af, en bragt heimelyk eene Gezindheid ter baane, die hem trouwlyk aanhing, en van welke hy veel gelds trok, de zelven door zyne schriften en boeken voedende, schoon hy, om de vervolging te ontgaan, buiten 't Land geweeken was. Dus stondt het met deezen Leeraar, wiens gedachtenis door twee penningen bewaard wordt, die ik, om de groote beweeging in dit jaar van zyne Geloofsgenooten in Holland verwekt, hier ingelast hebbe. 1538

(1) Blyswyk Beschryv.

van Delft pag. 762. en P. Montanus Beschryv. van Amsterdam pag. 58. & seq.

V.

AR-

I. David was ongeleerd, geene taalen dan alleen de Duitsche kundig, maar eigewys, loos, een veinzer en ontveinzer in 't Kerklyke, dryvende, dat de Leere van het Oude en Nieuwe Verbond (2) onvolkoomen en onnut, de zyne hierentegen, volmaakt en krachtig was om die genen, welken de zelve aannamen, zalig te maaken; dat hy de waaragtige Kristus en Messias, de beminde Zoon des Vaders was, niet uit den Vleesche maar uit den Heiligen Geest; dat hy 't Huis Israëls en de waare Kinderen van Levi, naamenlyk, die zyne Leer aannamen, en met eenen den waaren Tabernakel Gods zoude herstellen; niet door kruis of tegenspoed, maar met zagtmoedigheid, met liefde des Heiligen Geestes, en met genade, die hem de Vader gegeeven hadt, met meer diergelyke aanstootelyke stellingen: uit deezen is ligtlyk op te maaken, om welke reden hy met Koninglyk gewaat op de voorzyde van den eersten, en met deeze tytelen verbeeld staat;

(2) Thuani Hist. Tom. I. fol. 668.

DAVID REX PROPHETA ISRAELITARUM. MDXXXVIII.

DAVID KONING EN VOORSPELLER DER ISRAËLITEN. MDXXXVIII.

Op de keerzyde zietmen de Leerlingen van Kriſtus uitgebeeld, naar de beſchryving van (1) Lucas, toenze op den Pinkſterdag allen met den Heiligen Geeſt vervuld wierden, en op den voorgrond leeſtmen;

(1) Handelingen der Apostelen Cap. II.

SPiRITV SanCToRVM, 1535.

DOOR DEN GEEST DER HEILIGEN, 1535.

II. Op het voorſtuk van den tweeden, die moogelyk, in 't ontwerpen van 't Munſterſche Ryk, tot eer van van onzen Delvenaar gemaakt is, wordt David, zittende op eenen Troon met de Kroone op het hoofd, het Zwaard in de regter- en de Harp in de ſlinkerhand, gevonden, hebbende het wapen van 't Keizerryk en misſchien van de Stad Munſter op den voorgrond, en dit zeer duiſtere omſchrift.

IK DAVIT Een KONEglyk HELT
MIin HARP KLInkt Al Door 't Geheele VELT.

Het agterſtuk vertoont Kriſtus aan 't kruis met vleugelen aan de ſchouderen, ter ſlinker zyde God den Vader in de wolken, met eene driedubbele Kroone op hoofd en den Ryksappel in de hand; onder zyn eenige blaetende ſchaapen en naakte menſchen, die met eene ladder naar Kriſtus opklimmen, en op den voorgrond deeze woorden van den Zaligmaaker (2) geſteld;

(2) Euang. van Johannes Cap. XIV. vers. 6.

NVMENT KVMT TO VADER, DEN DOR MI. IOhannes 14.

NIEMAND KOOMT TOT DEN VADER, DAN DOOR MY. JOHANNES. 14.

Loopende deeze Nederlandſche gevallen, was de Vredehandel te Leucate, in 't laatſte van Wintermaand des voorgaanden jaars, begonnen, en door de Gemagtigden van den Keizer, François de los Cobos Grootbevelhebber van Leon, en Niklaas Perenot Heer van Granvelle; midsgaders van den Koning François, den Kardinaal van Lotteringe, en den Maarſchalk van Montmorenci, onderſteund door de Graaven van Chalant en van Mazin, zoo verre gebragt, dat ieder zyne begeerte ſchriftlyk overleverde; die van den Keizer liep op deeze punten, dat de Hertog van Orleans (3) 's Keizers Nicht, oudſte Dochter van den Roomſchkoning trouwen, en het Hertogdom van Milanen tot eene huuwelyksgaaf ontfangen zoude, onder beding dat de Koning van Vrankryk de handelingen van Madrid en Kamerik, zonder eenige uitzonderinge, zoude bekrachtigen. Dat de Koning alles wat hy in 't Hertogdom van Savoije, zoowel aan de eene als andere zyde der bergen, veroverd hadt, afſtaan, en de ſchade door den oorlog veroorzaakt, vergoeden zoude. Dat hy Hesdyn met het aldaar gevonde krygsgereedſchap en den voorraad, weder zoude overleveren. Dat hy zoude belooven den Paus en den Keizer in de Kerkvergaderinge te helpen, en zyne Onderdaanen doen waarnemen, 't gene 'er zoude beſlooten worden. Dat hy zich verbondt zoo een Leger tot den Turkſchen oorlog te geeven, als behoorelyk zal geoordeeld worden. Dat hy alle verbintenisſen met de Vorſten, Steden en Onderdaanen van 't Duit-

(3) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. II. fol. 158.

1538 't Duitſche Ryk, tot naadeel van het Huis van Ooſtenryk gemaakt, zoude verbreeken. Eindelyk om de gemelde leden te onderhouden, dat hy de Sterkten van den Milaneeſchen Staat, of den Zoon des Konings, voor drie jaaren in 't vermoogen van den Keizer zoude laaten.

De Koning François antwoordde, onaangezien zyn wettig recht, dat hy echter het Hertogdom van Milanen, als eene huuwelyksgaave voor zynen jongſten Zoon en de gemelde Prinſes, zoude aanneemen. Betreffende de Handelingen van Madrid en Kamerik, die wilde hy in die punten bekrachtigen, tot welken hy meende verbonden te zyn; de anderen, over welken moeijelykheid ontſtondt, zoude hy aan 't oordeel van den Paus ſtellen, en doen dat de zelve mogt goedvinden. Het Hertogdom van Savoije zoude hy inruimen, mids hem de Staat van Milanen vry en onverhinderd gelaaten wierdt; maar terwyl de Keizer de Sterkten aldaar wilde behouden, zoude hy ook zoolang in de bezittinge van Savoije en Hesdyn blyven. Voorts, wyl een Kriſten Vorſt verplicht was de Kerkvergadering te helpen, als 't welzyn der Kriſtenheid zulks vereiſchte, docht hem niet noodig zich hier omtrent te verbinden: insgelyks omtrent de hulp tegen den Turk, welk punt hy met den Paus en de Venetiaanen zoude regelen. Wyders de verbintenisſen met de Duitſen zouden, zoodra de vriendſchap met den Keizer gemaakt was, geëindigd zyn. 1538

De tegenſtrydige leden deezer ſchriften en den naayver van eerzugtige Vorſten te bemiddelen hadt meer tyds noodig dan 'er bepaald was; dierhalven maakten de Gemagtigden, de begeerten hunner Meeſteren vernoomen hebbende, den elfden (1) van Louwmaand, tusſchen Perpignan en Narbonne, eene verlenging der wapenſchorſingen, voor alle Ryken, Landen en Onderdaanen der twee Vorſten, tot den eerſten van Weidemaand naaſtkoomende, opdatze in dien tyd den handel des Vreedes zouden voltooijen. Wandt de een en de ander verlangden naar 't eindigen van eenen oorlog, die hunne ſchatten verſlonden, de Onderdaanen verarmd, de Landen verdorven, en veel Kriſtenbloeds geplengd hadt, opdatze met vereenigde Magten de Ongeloovigen mogten beſtooken, waartoe zich de Keizer reeds met den Paus en de Venetiaanen verbonden hadt, en dierhalven, uit medelyden over de zynen, van zyn recht, hoe wettig, wel iet zoude afſtaan, om den Vreede te verkrygen. Uit deeze aanmerkingen, meen ik, dat de twee nevenſtaanden penningen in Nederland tot lof van den Keizer gemaakt zyn.

(1) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. II. fol. 159.

♀

M.

♀

B.

I. II. Op de voorzyden van beide wordt 's Keizers borſtbeeld gekroond gevonden; en op de keerzyde van den eerſten ziet men eene Schaal, eenen Schepter en een Zwaard boven den Aardbol, tekens van 's Keizers gerechtigheid en heerſchappye over de Aarde;

1538 Het agterstuk van den tweeden heeft geene Schaal noch Keizerlyke Kroon, als op den eersten gevonden wordt, maar eenen dubbelen Arend anders de zelve tekens; en de letterzoomen van den eenen en den anderen kant hebben deezen zin; 1538

POVR REGNER, PLVS OVLTRE PASSER,
IVSTICE S'ACORDE A MISERICORDE.

OM TE REGEEREN, NOG VERDER TE GAAN,
GERECHTIGHEID STEMT OVEREEN MET BARMHARTIGHEID.

Deezen handel door de twee Vorsten bekrachtigd, en de Gemagtigden naar hunne Meesters, om nieuwe orde te ontfangen, vertrokken zynde, spande de Paus (1) al zyn vermoogen in om het aangevange werk ten voordeele der Kristenheid te voltooijen, overweegende, dat de oorlog tegen den Turk, en 't beroepen eener Kerkvergaderinge hier veel van zoude afhangen; dierhalven stelde hy de twee Vorsten een mondgesprek voor, om met hem op de grenzen van Provence byeen te koomen.

(1) P. Jovii Hist. Lib. XXXVII.

De aanbieding van den Paus, welke, onaangezien zyne hooge jaaren, echter de ongemakken van zooverre reize ten gemeenen nutte wilde ondergaan, deedt zyn voorstel van den Keizer en Koning toestemmen. Maar François, (2) door zyne Gezanten aan het Roomsche Hof berigt zynde, dat de Paus in de voorgenoome byeenkoomste het huuwelyk van zynen Kleinzoon, Octavius Farnese, met Margarita van Oostenryk, Weduwe van Alexander van Medicis, zogt door te dryven, toonde over het zelve zyn ongenoegen aan den Paus, welke zeer verstoord wierdt, vraagende of 't den Paus verbooden was zoodaanige verbintenissen met de Oppervorsten te maaken; hierby voegende, dat het alleen van den Koning afhing de zelve eer aan het Huis van Farnese te doen; wandt de Kerkvoogd hadt gedachten van zyne Kleindochter aan Antoni van Borbon, Hertog van Vendôme, te besteeden; doch dit ontwerp ging te niet. Hy vervolgde, genoeg blyken van zyne onzydigheid, en van zyne oprechte meeninge tot het verzoenen der twee Vorsten gegeeven te hebben: om zulks te bevestigen, maakte hy de Gezanten bekend, datze zich moesten wagten voor de loosheden van den Zoon des Konings van Portugaal, welke naar 't Hertogdom van Milanen dong. Wandt de Keizer vondt zich in deezen tyd zoo benard, dat hy, gelyk men (3) verzekerd, den Koning van Engeland een dubbel huuwelyk voorsloeg, naamenlyk dat van zyne Nicht, Weduwe des Hertogen van Milanen, voor den Koning zelve, [die zyne tweede Gemaalin Anna van Boelan door 't Zwaard doen sterven, en de derde Joanna Seymour door den dood verlooren hadt] en dat van Maria 's Konings Oudste Dochter met Lodewyk Zoon van Portugaal, aan welken de bekleeding van Milanen onder dit beding zoude gegeeven worden, dat Hendrik een verbond ter bescherminge van den Milaneeschen Staat tekenen, en het derde deel van de kosten ter verweeringe opbrengen zoude, en de Koning van Portugaal een ander derden deel. Ook riedt de Paus de Fransche Gezanten, datze op Andries Doria niet moesten vertrouwen, wyl dees een vyand van den Vreede was, en, om zyn voordeel en aanzien te vergrooten, niet dan twist zogt.

(2) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 360.

(3) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 361.

Niettegenstaande deeze aanmerkingen en de naadeelige gevolgen, welken de Gezanten uit deezen handel voor Vrankryk te gemoet zagen, nogtans bleef de Koning, bevreesd van gansch Europa beschuldigd te worden van den Vreede en het heil der Kristenheid versmaad te hebben, by zyn opzet, en vertrok met goed gevolg naar Villa Nova. Ondertusschen was de Hertog van

1538 van Savoije verzogt om het Kasteel van Nizza tot verblyf van den Paus te leenen, en, hoewel dit de eenigste Sterkte was, die hy overgehouden hadt, wierdt hy echter gedwongen het verzoek schoorvoetende in te willigen. Hierop vertrok de Paus, verzeld van de Venetiaansche Gezanten Mark Antoni Cornaro en Niklaas Tiepolo, op de Galeijen van Doria naar Nizza, voerende den Kardinaal Sadoletus met zich, op welken hy, om des zelfs uitmuntende gaven (1) van verstand en geleerdheid in alle weetenschappen, zich zeer veel vertrouwde, en welken hy in de gewigtigste Gezantschappen met voordeel gebruikt, en dierhalven tot belooning voor de getrouwe diensten, onlangs te vooren tot het purper gevorderd hadt; in welke waardigheid Sadoletus op eenen gedenkpenning is afgebeeld, dien ik, by 't melden van 's mans grooten naam, wyl hy om zyne welspreekendheid, geleerdheid, zagtmoedigheid en Godvrugt van Roomsen en Onroomsen geroemd wierdt, hier nederstelle. 1538

(1) Eloges des Hom.

Scavans par Ant. Teissier Tom. I. pag 13. & Du Pin Bibliot. Eccles. Tom. XIV. pag. 177.

F.

Hy was Zoon van Jan Sadoletus, uitmuntend Rechtsgeleerden, gebooren te Modena den vyftienden (2) van Lentemaand des jaars veertienhonderdagtenzeventig; door zynen grooten geest en de volmaakte kennis der Grieksche en Latynsche taalen, wikkelde hy zich in de gunst van de fraaiste vernuften zyns tyds, Olivier Caraffa, Frederik Fregose en Pieter Bembo; en deeze bragten hem in zooveel achting by Paus Leo den Tienden, dat de zelve Sadoletus tot zynen Geheimschryver, en eerlang tot Bisschop van Carpentras verhief; ook was hy in veel aanzien by Paus Clemens, maar inzonderheid by Paulus den Derden, die hem Kardinaal maakte, welke tytel op het eerste deel, rondom zyn borstbeeld, in deeze Grieksche letteren gevonden wordt;

(2) P. Freheri Theatr. Vir. Erudit. Clarorum fol. 31.

ΙΑΚΩΒΟΣ ΚΑΡΔΙΝΑΛΙΣ ΣΑΔΟΛΕΤΟΣ.

JAKOB KARDINAAL SADOLETUS.

Vermids de Steden dikwylen door de rivieren, aan welkenze gelegen zyn, afgebeeld worden, en dat Paus Leo de Tiende, uit het Huis van Medicis van Florenze, den grondslag van Sadoletus grootheid geleid hadt, meen ik dat dierhalven de Stroomgod ΑΡΝΟΣ, *ARNO*, die door Florenze vloeidt, op het andere deel in plaatse van de Stad gesteld is, en om aan te wyzen, dat het welvaaren van den zelven van daar gesprooten was, leestmen deeze woorden in den rand;

ΕΚΕΙΘΕΝ Η ΣΩΤΗΡΙΑ.

VAN DAAR MYN HEIL.

Wanneer de Paus, den zeventienden van Bloeimaand, te Nizza kwam, weigerde de (3) bezetting, gelyk de Hertog van Savoije beloofd hadt, uit te trekken, onder voorwendsel, dat de Keizer zich meester van deeze plaats en van den Prins van Piëmont, die 'er in was, zogt te maaken; doch datze zich liever tot den laatsten druppel bloeds wilde verweeren, dan hunnen Meester dit naadeel te doen. Toen de Stad ook verklaarde geene benden dan van den Hertog te zullen inlaaten, en haare Poorten sloot, was de Paus gedwongen zyn verblyf in 't Klooster van St. Franciscus digt aan de Zee te neemen.

(3) Relatione del Clarisf N. Tiepolo del Abboccamento di Nizza. Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. II. fol. 172.

1538 Deeze tegenstribbeling vergramde den Keizer, die reeds den zevenden dier (1) maand te Villa Franca gekoomen was, vermoedende zulks met voorweeten van den Hertog beslooten te zyn, dermaate, dat hy den Hertog, die hem te Villa Franca wilde begroeten, weigerde te zien, 't en zy de zelve alvoorens den Bevelhebber van 't Kasteel en andere medeplichtigen overgaf, om als weêrspannigen gestraft te worden.

(1) Chron. van Christ. Sternsee op 't jaar 1538. MS.

Middelerwylen zondt de Koning den Kardinaal van Lotteringe en den Maarschalk van Montmorenci, om den Paus van zyne koomst te verzekeren, en volgde kort hiernaa tot op een vierde deel eener myle by Nizza, daar hy zich eene wooning hadt doen bereiden. Aleermen tot den handel der zaaken overging, wierden de Hoflykheden afgeleid, om welken de Koningin van Vrankryk, Zuster des Keizers, haaren Broeder te Villa Franca te water ging bezoeken, daar een ongeval (2) gebeurde, dat ieder deedt zidderen, en, toen 't voorby was, tot schertery verstrekte. Men hadt, van daar de Galey der Koninginne het anker moest werpen, eene brug van omtrent vyftig stappen tot aan de haven gemaakt, langs welke de Keizer de Koningin aan het einde ging afhaalen; op deeze ontmoeting brak de brug en beide vielenze in Zee, doch zonder toeven weder uit het water geholpen zynde, begavenze zich, om de schrik en om zich van kleederen te veranderen, aan eenen kant.

(2) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 363.

Hoenaa de Keizer en Koning van Vrankryk byeen waren, echter zagenze elkanderen niet, 't zy om de plechtigheden te vermyden, of om door hunne gemoedsbeweegingen niet vervoerd te worden; maar de Paus ging tusschen beide, betoonde den Koning het nut dat de Kristenheid uit den Vreede verwagtte, en de moeijelykheid die hy om deezen te verkrygen, onderging; doch de Koning (3) begeerde naar geene voorstellen te luisteren, dan dat hem Milanen zoude overgeleverd worden, niet in drie jaaren, maar binnen zes maanden, tot het welke de Keizer geen ooren leende; 1538 te meer, om dat Doria, bedugt dat de Koning, Milanen hebbende, ook naar Genua zoude staan, zeide dan met den Markgraaf van Guast en anderen niet in Italië te willen blyven, maar naar Spanje te zullen vertrekken, en spitsten al hunne zinnen om de Keizer te raaden van Milanen niet over te geeven; dierhalven hieldt den Keizer zich strak op drie jaaren om in dien tyd zynen Neef, den Zoon des Roomschkonings, in den egt te verbinden, en aan 't gebied van Milanen te helpen. Als dus de Paus en de Koningin Eleonora alle vlyt, met over en wedergaan, om de verschillen der Vorsten te bemiddelen vrugtloos besteed hadden, wierp het de Kerkvoogd over eenen anderen boeg, en bragt eene langduurige wapenschorsing op 't tapyt, om hierentusschen den Koning in het Verbond tegen den Turk, dat hy met den Keizer en Venetiaanen gesllooten hadt, te wikkelen. De Koning dan begeerde, mids ieder in de bezittinge van 't gene hy magtig was zoude blyven, een bestand van twintig jaaren, de Keizer alleenlyk van drie; wandt, schoon de Hertog van Savoije zyn woord omtrent Nizza niet gehouden hadt, echter wilde hy den zelven zoolang niet van 't gebied versteeken; des wierdt het verschil bemiddeld, en tien jaaren vast gesteld, met beloften van onderwylen over den Vreede te handelen.

(3) Relatione del Abboccamento di Nizza.

Het werk dus verre door den Paus gebragt zynde, met een vertrouwen van eerlang een bestendige rust aan de Kristenheid te verschaffen, gaf zyne Heiligheid zooveel genoegen, dat hy zelve tegen den Venetiaanschen Gezant getuigde, byna zooveele vreugde hierover te gevoelen als toen hy tot Paus verkoozen wierdt. De uitmuntende yver van zyne Heiligheid, in 't opreggten van dit heilzaame Verbond der twee magtigste Vorsten van Europa, is waardig geweest door deezen gedenkpenning in 't geheugen bewaard te worden.

De

1538 1538

Bo.

De vreedelievende Kerkvoogd is, met den Pauslyken tabbaard om de schouderen, op de voorzyde afgebeeld, hebbende dit randschrift;

PAVLVS III. PONTifex MAXimus.

PAULUS DE DERDE OPPERSTE PRIESTER.

De regenboog, die op de keerzyde gevonden wordt, is, naar de getuigenis der Heilige (1) Bladeren, het teken des eeuwigen Verbonds, opgeregt tusschen God en alle leevendige zielen der aarde, en hier tot een zinnebeeld van den Vreede der Vorsten gesteld, en door deeze woorden, voor 't grootste deel gevolgd (2) naar die van den vroomen Priester Zacharias, verklaard;

(1) Genesis IX. vers. 12. 13. en 16.
(2) Euang. van Lucas Cap. I. vers. 79.

FOEDERE TVO, DEVS!
DIRIGENTVR PEDES NOSTRI IN VIAM PACIS.

DOOR UW VERBOND, O GOD!
ZULLEN ONZE VOETEN OP DEN WEG DES VREEDES GERIGT WORDEN.

Het verdrag ter verzoeninge beraamd stondt op deezen voet; dat de Keizer en Koning van Vrankryk (3) voor zich, hunne Naakoomelingen en Opvolgers, het tienjaarige Bestand in alle oorden en plaatsen hunner Ryken, Staaten en Landen te Water en te Land ongeschonden bewaaren, en de zaaken in dien stand daarze in waren, 't zy in de bezittinge of het gebruik, laaten zouden; dat ondertusschen de handel des Vreedes vervolgd, het Bestand straks aan alle oorden huns gebieds afgekondigd en onderhouden zoude worden, opdat de Onderdaanen onverhinderd over en weder Koopmanschap mogten dryven, even als ten tyde van eenen volkoomen Vreede; uitgezonderd Napels en Sicilië, welke Ryken buiten dit Bestand geslooten bleeven; nogtans zouden de twee Vorsten op geene wyze, ergens in eenig deel, elkanderen moogen beschaadigen, maar de Gerechtigheid en billykheid alom handhaaven. De Heerlykheid van Genua met alles dat onder de zelve behoorde, wierdt afzonderlyk in dit Bestand begreepen, opdat haare Ingezetenen alle Zeen vryelyk bevaaren, en zonder hinder in alle Landen mogten handelen; insgelyks Florenze en andere Gemeenebesten van Italië. Ook zou de Hertog van Savoije, zoo de zelve begeerde, in dit Verdrag begreepen worden, zoo niet, zouden echter zyne Onderdaanen in rust blyven: en byaldien iemand hier tegen mogt doen, die zoude tot een voorbeeld van anderen als een ruftverstoorder gestraft worden. In deezen handel wierden, met gemeene goedvindinge van den Keizer en Koning François; zyne Pauslyke Heiligheid en de Kerklyke Staat, midsgaders de Roomschkoning, het Keizerryk, de Keurvorsten en der zelver Staaten, alle Kristen Koningen, de Heerschappy van Venetië, de Hertog van

(3) Corps Diplomat. par du Mont. Tom. IV. Part. II. fol. 169. & seq.

1538 van Lotteringe en anderen besllooten. Al het welke, den agtienden van Weidemaand, door de Gemagtigden getekend wierdt, met beloften, dat de Keizer en Koning binnen drie dagen, plechtiglyk op het Heilige Euangeli, met eeden zouden verzekeren, voor zich en hunne Erfgenaamen en Opvolgeren het zelve te onderhouden. Op het sluiten van dit Bestand, uit het welke ieder den lang gewenschten Vreede te gemoet zag, meene ik, dat de twee volgende gedenkpenningen, ter eere van den Keizer, gemaakt zyn. 1538

I.

II.

I. II. Het borstbeeld van den Keizer wordt, met verschillende Kroonen op het hoofd, op beide voorzyden met deezen tytel gevonden;

CAROLVS V. ROMANORUM IMPERATOR.

KAREL DE VYFDE KEIZER DER ROMEINEN.

Op de keerzyde is de Vreede en Overvloed door eene Vrouw afgebeeld, welke met eene toortse het krygstuig in den brand steekt, en dewyl voor deeze weldaad de Almagtige, als een Bestierder van alle goede zaaken, geloofd wierdt, leestmen deeze woorden (1) van den Koninglyken Harpzanger in den rand;

(1) Psalm CXI. vers. 2.

MAGNA OPERA DOMINI.

GROOT ZYN DE WERKEN DES HEEREN.

Zoodra dit werk verrigt was, vertrok Koning François naar zyn Ryk, en de Keizer, hebbende met zyne Vloote den Paus tot Genua geleid, weder naar Spanje; maar de tegenwinden dreeven hem onder 't Eiland (2) Margarita, daar hem de Heer van Vely uit 's Konings naam, die reeds te Avignon was, verzogt te Aiguesmortes aan land te treeden, werwaart de Koning in 't korte zoude volgen; ondertusschen kon de Keizer zich te Marseille verlustigen, wyl de Koning de bezetting aldaar hadt doen uittrekken, en bevoolen den Keizer de sleutels der Stad aan te bieden. Anderen, die (3) het punt van eere hooger dan de beleefdheid waanen, melden, dat de Keizer den Koning hier toe

(2) Vita dell. Imp. Carlo V. dal S. Alf. Ulloa pag. 109.

(3) Daniël Hist. de France Tom. V. pag. 364.

1538 toe verzogt: hoe het zy, schoon de Keizer voor de groote Hoflykheid bedankte, echter, wierdt de zelve door de onweersbuijen tot voor Marseille gedreeven, daar 's Konings Galeijen en omgelegene Sterkten hem met verscheidene eerescheuten begroetteden, en de Stedelingen de keten der haven, om den Keizer in te laaten, openden. De Keizerlyke Vloot, eenige ververfsching ontfangen hebbende, stak tegens den avond weder in Zee, verzeld van 's Konings Zeemagt, maar de opkoomende storm verstrooide de schepen van een, of dreef sommigen met geweld tegen elkanderen, inzonderheid kreeg 's Keizers Galey zulken smak van eene andere, dat de Keizer, te rusten leggende, van schrik ten bedde (1) uitsprong, en niet buiten reden, wyl 't schip hierdoor een groot gat, veel schaade ontfangen en het roer verlooren hadt: insgelyks was Perenot Heer van Granvelle in geen minder gevaar: doch de wind ging eerlang leggen, en de Vloot, den volgenden morgen tot de hoogte van Aiguesmortes in Languedoc zeilende, kwam de Koning van Vrankryk, met den Kardinaal van Lotteringe en vyf anderen zyner Hovelingen, aan 't boord van den Keizer, dien hy verscheidene maalen Vriendlyk omhelsde, en zynen Broeder noemde. Kort hiernaa voeren de Vorsten met eenigen huns gevolgs naar Aiguesmortes, daar de Keizer met alle heusheid onthaald wierdt, en zyne Zuster, de Koningin Eleonora andermaal begroette. Ook vergaf de Koning, op 's Keizers begeerte, aan (2) Andries Doria, toen dees voor zyne Majesteit om de zelve de hand te kussen geleid wierdt, alles dat in voorgaande tyden bedreeven was. Wanneer de twee Vorsten zoo vriendlyk en lang in 't heimelyk gehandeld hadden, dat niemand aan eenen volkoomen vreede twyfelde, vertrok de Keizer naar Spanje en de Koning naar Parys.

(1) Chron. van Chrift. Sternsee op 't jaar 1538. MS. & Vita di Carlo V. dal S. Alf. Ulloa pag. 109.

(2) P. Jovii Hist. Lib. XXXVII.

Middelerwylen schiktenze alles tot het onderhouden van de tienjaarige Wapenschorsinge, in welk verdrag, in opzigt der Nederlanden, afzonderlyk begreepen was, dat de zaaken op dien voet zouden blyven, alsze van de Landvoogdesse Maria in 't tienmaandige Bestand des voorgaanden jaars geregeld waren; maar Gelderland (3) betreffende was vast gesteld, dat byaldien de Hertog, geduurende den tyd des Bestands, iet tegen 's Keizers Landen zoude onderneemen, dan zou 't den Keizer vry staan den zelven met geweld van wapenen te dwingen, zonder dat de Koning van Vrankryk door regtsche of slinksche wegen, zich hierin zoude mengen: ja dat de Keizer zyn recht op de Landen van dien Hertog, opdat de zelven in geene andere handen zouden vervallen, mogt vervolgen, 't zy by 's Hertogen leeven of naa des zelfs dood, zonder het Bestand hiermede te schenden. 1538

Zoodaanig een beding kwam den Keizer te staade; wandt Karel van Egmond Hertog van Gelder, die dus lang de Nederlanden ontrust, en nog kort te vooren, om den Keizer te plaagen, Willem van Kleef tot Opvolger in zyn gebied gemaakt hadt, eindigde, door kwellingen, zwakheid en eenen ouderdom van ruim zeventig jaaren, den loop zyns beroemden leevens, den laatsten (4) van Weidemaand deezes jaars, te Arnhem; daar zyn lighaam in de Hoofdkerk onder eene Vorstlyke Tombe met staatsie begraaven wierdt: laatende geene wettige, maar vier natuurlyke Zoonen, twee Karels, Pieter en Adolf agter. Vier dagen naa 't sterven van deezen Krygsheld heeftmen het Bestand van Nizza in de Nederlanden (5) afgekondigd, de vyandschap gestaakt, en ter gedachtenisse van dit groote werk, met verlangen naar eenen bestendigen Vreede, de twee naastvolgende rekenpenningen gemaakt.

(3) Corps Diplomat. par du Mont. Tom IV. Part. II. fol. 170.

(4) Slichtenhorst Geld. Geschied. fol. 434.

(5) Die Nieuwe Chron. van Brab. en z. fol. 120.

♀ B.

♀ M.

I. De Keizerlyke Arend en Fransche Lely zyn op het voorstuk van den eersten, als door eenen liefdestrik, aan elkanderen gebonden, en door deezen letterzoom omringd;

AQVILA CVM LILIO PACEM CONVENERVNT, 1538.

DE AREND MET DE LELYE ZYN DEN VREEDE EENS GEWORDEN, 1538.

Op het ruggestuk zyn de wapenschilden van Holland, Zeeland, Vriesland, Utrecht en Overyssel gesteld, en tusschen de zelven eenige enkele letters, van welken, midsze op verscheidene stempels, die my van deezen penning voorgekoomen zyn, t'elkens verschillen, ik den zin niet zoowel heb konnen opmaaken als van dit omschrift;

DA PACEM DOMINE TEMPORIS ET AETERNITATIS.

GEEF ONS VREEDE HEERE, TYDLYK EN EEUWIGLYK.

II. Op de voorzyde van den tweeden zietmen eene Duif, met eenen Olyftak in den bek, het zinnebeeld des Vreedes en der aanstaande ruste, binnen deeze (1) gewyde spreuk;

(1) Psalm CXXII. vers. 7.

FIAT PAX IN VIRTVTE TVA, ANNO 1538.

HET WERDE VREEDE DOOR UWE MAGT, IN 'T JAAR 1538.

Of volgens de taal des Bybels;

VREEDE ZY IN UWE VESTINGE.

Rondom eenen dubbelen Arend, die met de Kroone boven zich op de tegenzyde gevonden wordt, leestmen tot wat einde dees gemaakt is;

IECTOIRS DES MESSIEURS DES FINANCES DE L'EMPEREUR.

REKENPENNINGEN VAN DE HEEREN DER GELDMIDDELEN DES KEIZERS.

Einde des Tweeden Deels.

BLADWYZER

Der Zinspreuken en Randschriften, die voornaamenlyk op de Ruggestukken gevonden worden.

A.

B.

C.

DOC-

K.

L.

OM-

F I N I S.

B L A D-

BLADWYZER
DER
VOORNAAMSTE ZAAKEN;

De letter *a.* beteekend de eerſte Colom, de letter *b.* de tweede, als deeze niet gevonden worden, moet men de doorgaande regels naazien.

A.

B L A D W Y Z E R.

Anna,

BLADWYZER.

Bor-

 Burg-

C.

B L A D W Y Z E R.

B L A D W Y Z E R.

Ferdi-

Frons-

B L A D W Y Z E R.

Hes-

I.

K.

't Ryk

B L A D W Y Z E R.

Leiva

Luther

M

Medicis

O.

P.

Rossem

B L A D W Y Z E R.

T.

V.

Wolſey

E I N D E.

Ingesloopene FEILEN, dus te verbeteren.

Fol. 1. A. regel 4. staat, *welken niet ongelyk*, lees, *niet ongelyk*.
206. regel 5. staat, OVERWINNING, lees, OVERWINNINGEN.
300. B. de Custos, *dit*, lees, *dus*.
340. De eerste penning, zonder letter van den Bezitter, is uit eenen Muntbeeldenaar, gedrukt te Gend by Joost Lambrecht, Anno 1552.

Voor de overige misslagen wordt verschooning verzogt!

Uitreekening van het Tweede Deel.

136 Bladen à zeven Duiten. - - - - - - - - - -	f 5 - 19
386 Penningen, Penningplaaten, Legpenningen, Noodmunten, Strooimunten, &c. à vyf Duiten. - -	f 12 - 1
Het Vignet aan het hoofd van het eerste Boek, door Wandelaar getekend en gesneeden. - - - -	f 0 - 10
Vyf Vignetten, naamelyk op pag. 82. 169. 253. 333. en 416. à 2 st. - - - - - - - - - -	f 0 - 10
De Roode Tytel met het Vignet. - - - - -	f 0 - 4
	19 - 4

Dus is de prys van dit Tweede Stuk op GROOT PAPIER agtentwintig Guldens en zestien Stuivers.

